



รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ

ในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์

The Concept and Good Conduct Strengthening Process and Responsibility of
Occupational undertaking in Surin Province

โดย

ผศ.บรรจง โสตาดี

ดร. ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ

พระมหาสมพาน ชาคโร, ผศ.ดร.

นายเมฆไท ละม้ายวรรณ

พระอธิการเวียง กิตติวณโณ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760201



รายงานการวิจัย
แผนงานวิจัย เรื่อง

สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ
ในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์

The Concept and Good Conduct Strengthening Process and Responsibility of
Occupational undertaking in Surin Province

โดย

ผศ.บรรจง โสตาดี

ดร. ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ

พระมหาสมพาน ชาคโร, ผศ.ดร.

นายเมฆไท ละม้ายวรรณ

พระอธิการเวียง กิตติวณโณ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760201

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



Research Report

Research Program

The Concept and Good Conduct Strengthening Process and Responsibility of
Occupational undertaking in Surin Province

By

Asst Prof. Banchong Sodadee

Dr.Thanarat Sa-ard-iam

Phra Watchara Wachirayano

Pharamaha Somparn Charcaro, Asst. Prof. Dr.

Mr.Mekthai Lamaivan

Phra Athikarn Weang Kittiwanno, Dr.

Mahachulalongornrajavidyalaya University, Surin Campus

B.E.2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760201

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริต
และความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์

ผู้วิจัย: ผศ.บรรจง โสดาดี ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
พระปลัดวัชร วชิรญาโณ พระมหาสมพาน ชาโคร, ผศ.ดร.
นายเมฆไท ละม้ายวรรณ และ พระอธิการเวียง กิตติวัฒนโณ, ดร.

ส่วนงาน: วิทยาเขตสุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: 2560

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ
ในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ
ศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผ้าไหมประจำ เกษตรอินทรีย์ และคน
เลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ระเบียบวิธีวิจัยเน้นข้อมูลเอกสารวิชาการและข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก
แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ อธิบาย สรุปเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ พบว่าสุรินทร์เป็นถิ่นผ้าไหมที่มีอัตลักษณ์
จำนวนมากและหลากหลายที่สุดในประเทศ กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมท่าสว่างเป็นชุมชนการท่องเที่ยวทาง
วัฒนธรรมเชิงธุรกิจผ้าไหม โดยมีกลุ่มผ้าไหมยกทองโบราณเป็นแกนหลัก กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมเขวาสิน
รินทร์บ้านนาตั้งโดดเด่นในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมโฮลโบราณ ส่วน
กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมบ้านปราสาททะนง เป็นหมู่บ้านผ้าไหมในวิถีชุมชน ทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน
ในด้านรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ ชุมชนท่าสว่างเน้นธุรกิจ
ค้าขาย สร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค โดยผ่านระบบตลาดการค้าและ
นักท่องเที่ยว ชุมชนบ้านนาตั้งเน้นสร้างคุณธรรมสำนึกตระหนักในคุณค่าแห่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ
สืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านศูนย์อบรมทักษะ ให้เกิดความขยัน อดทน มั่นคง เข้มแข็ง
ส่วนชุมชนบ้านปราสาททะนง ฝึกฝนคนรุ่นหลังให้เกิดความสุจริตและรับผิดชอบต่อ มีความรักหวงแหน
และภูมิใจในภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยผ่านระบบครอบครัวเป็นหลัก

การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ มีศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอเขวาสินรินทร์ อัตลักษณ์สำคัญ คือ ความเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย ความเป็นรหัสลับแห่งวิชาช่างในการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและยุ่งยาก หากปราศจากความเพียรพยายามก็ไม่สำเร็จ ประจำสุรินทร์มีความสวยงามและโดดเด่นมีเสน่ห์ด้วยลวดลายดั้งเดิมแห่งผลิตภัณฑ์ เขวาสินรินทร์เป็นศูนย์รวมการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น ประคำ ผ้าไหม กลุ่มคนเลี้ยงช้าง วิถีชีวิตชุมชนเขมรโบราณ เป็นต้น ดังนั้น ในด้านรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม จึงเน้นคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค โดยผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งมีระบบและกลไกในการกำกับและควบคุมหลากหลาย เช่น หลักคำสอนทางศาสนา กฎกติกาของกลุ่ม ระเบียบแบบแผนของชุมชน กฎหมาย เป็นต้น ส่วนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยกระบวนการฝึกทักษะแบบตัวต่อตัว

การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การผลิตข้าวอินทรีย์เป็นวิธีการปลูกข้าวที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ลดการใช้เคมีส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์ กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา มีความโดดเด่นในด้านผลิตผลจนได้รับการรับรองข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร มก.สร. กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว มีบริหารจัดการที่เข้มแข็งมั่นคง ดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มุ่งช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เน้นการเกษตรแบบผสมผสาน การแปรรูป การตลาด โดยใช้หลักศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เป็นแกนกลาง ประพฤติในกรอบกฎหมาย จารีตประเพณีอันดีงามส่งผลให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต กลุ่มสัมมาชีพสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย เป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัวอย่างในภูมิภาค เริ่มจากการเรียนรู้จากผู้ประสบความสำเร็จและการแก้ปัญหาหาคาข้าว หลักการดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไป อาศัยความขยัน อดทน ซื่อสัตย์และมีสัจจะต่อตนเองและต่อสมาชิก ความสำเร็จที่สำคัญคือกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกดีขึ้น เช่น สุขภาพอนามัยของสมาชิก คุณภาพของสิ่งแวดล้อมต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวทั่วไป

การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ช้างเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มคนเลี้ยงช้างส่วนใหญ่เป็นชาว “กุยอาเจียง” มีความรอบรู้ด้านคชลักษณ์ คชศาสตร์ มีความเป็นอยู่ผูกพันกับช้างมาแต่โบราณ เชื้อในผีปะกำ ซึ่งเป็นแกนกลางเชื่อมโยงวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตทุกมิติเข้าด้วยกัน ดังนั้น ผีปะกำ จึงเป็นแม่บทในการกำหนดรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม เกิดเป็นระเบียบแบบแผน ข้อปฏิบัติหลายประการที่เป็นข้อห้าม ข้อชะล่า มนต์คาถา ตลอดจนเครื่องมือหรือพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับช้าง เช่น พิธีการเข้าประจำ เชาะเพรียง สะปะช้างป่า เป็นต้น ทุกขั้นตอนล้วนเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ครอบคลุมทุก

อาเซียนทั้งหมด ปัจจุบันกลุ่มคนเลี้ยงช้างมีการปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยตระหนักถึงการเป็นนักบริการที่ดี บนพื้นฐานความสุจริตและรับผิดชอบต่อ สามารถรักษาคุณค่าและความหมายแห่งภูมิปัญญาศาสตร์ไว้ได้

จากการศึกษาวิจัยของโครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ คือ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และโครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มสัมมาชีพทั้งหมดที่กล่าวมาถูกผูกติดโยงไว้กับเศรษฐกิจโลกหรือกระแสทุนนิยมอันมีรากฐานจากวัตถุนิยมเรียบร้อยแล้วอย่างแน่นหนา จึงเป็นโจทย์ที่ยากมากสำหรับการเสริมสร้างด้วยหลักพระพุทธศาสนาให้เกิดความสมดุล เพราะจุดหมายปลายทางของวัตถุนิยมกับอุดมคติพุทธศาสนาอยู่คนละฟากฝั่ง อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวแทนสัมมาชีพจังหวัดสุรินทร์ทั้งหมดที่นำมาศึกษาวิจัย มีรูปแบบและวิธีการสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษสู่ปัจจุบัน บนพื้นฐานวัฒนธรรมพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมได้อย่างลงตัว

คำหลัก : สัมมาชีพ แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้าง ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ การประกอบอาชีพของประชาชนจังหวัดสุรินทร์

Thematic Title: The Concept and Good Conduct Strengthening Process and Responsibility of Occupational undertaking in Surin Province

Researcher: Asst. Prof. Banchong Sodadee,
Dr.Thanarat Sa-ard-iam,
Phra Watchara Wachirayano,
Pharamaha Somparn Charcaro, Asst. Prof. Dr.,
Mr.Mekthai Lamaivan and
Phra Athikarn Weang Kittiwanno, Dr.

Department: Surin Campus
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research on "livelihood: concepts and processes to promote honesty and responsibility in the occupation of people in Surin" was a qualitative research. The objectives were to study the strengthening of the entrepreneurs of silks, beads, organic farming and elephant keeping in Surin province. Research methods focused mainly on academic documents and field data, then analyzed, synthesized, interpreted, and summarized in description.

The findings were as follows:

Strengthening of the silk livelihood group in Surin Province was found that Surin province has been a land of silk with the most peculiar identity and diversity in Thailand i.e. Thasawang silk livelihood Group was a silk business tourism community, particularly the village of Traditional Golden Brocade; Khwao Sinarin silk group in Ban Na Tang was outstanding in inheriting cultural heritage under the unique style of ancient Hole Silk; While the silk livelihood group at Ban Prasat Thanong was a silk village in the form of community way which weaving silks for household uses. In the forms and processed of strengthening honesty and responsibility, Tha Sawang community emphasized on creating honesty and responsibility to consumers through the trading market system and tourists; Ban Na Tang community emphasized on

building morals, awareness, and appreciation of ancestral wisdom, inherited knowledge from generation to generation through the skills training center for bringing of diligence, patience, stability, and strength; Ban Prasat Thanong community has trained youngsters to be honest and responsible, to love and pride the traditional wisdom through the family system.

Strengthening the bead livelihood group in Surin Province centered in Khwao Sinarin district. The main identity was the village of silver handicrafts which was only found in a few places in Thailand. The codification of mechanics in transferring knowledge was complex and complicated i.e. success was not achieved without painstaking effort. Surin beads were beautiful, distinctive, and attractive with traditional designs of products. Khwao Sinarin district was a center of diverse cultural tourism such as beads, silks, and elephant keeping. Therefore, in the forms and processes of strengthening honesty and responsibility, it was emphasized in morality, honesty, and responsibility to consumers mainly through the trading market system and tourists which had various systems and mechanisms for regulating and controlling such as religious doctrines, group rules, conventions of the community, and laws. As for the transfer of knowledge from generation to generation, it was done by one-to-one skill training.

Strengthening the organic agriculture livelihood group in Surin province was found that organic rice production was a method of rice cultivation based on the sufficiency economy principles by reducing the use of chemicals but promoting the use of organic substances. Ban Wang Sila organic farming livelihood group was outstanding so to receive the certification from the Surin Agricultural Standard Group. Ban Non Ngio organic agriculture livelihood group had a systematically strong and stable management. They helped each other in the community focused on integrated agriculture, transformation, and marketing by using morals, honesty, generosity, conformed to all rules and regulations which brought happiness in life. Thai Army Organic livelihood group was the organic agriculture group model in the lower northeastern region of Thailand by learning from successful people and solving rice price problems. Its operating principles relied on diligence, patience, honesty,

and faithfulness to oneself and to members which brought out the well life quality on good health and environment.

Strengthening the elephant keeper livelihood group in Surin province was found that the elephant keepers were the majority of "Kui A Jiang" people. They were knowledgeable in the elephant characteristic reading and the elephant sciences. They had good relation with elephants, believed in Pakam Spirit which was a center linking culture, traditions, and way of life in every dimension. Therefore, Pakam spirit was a master model in the form and process of promoting honesty and social responsibility. It caused to many practices, prohibitions, incantations, spells, as well as various tools or rituals related to the elephants such as Pakam ceremony in wild elephant capturing. Every step was a sacred ritual covering all of "Kui A Jiang". Nowadays, the elephant keepers had adapted their lives to the changing modern world, being aware of a good service provider based on honesty and responsibility to be able to preserve the values and meanings of their wisdom on Elephant Sciences.

From the research of all 4 sub-projects, namely, the projects of enhancing the entrepreneurs of silk livelihood group, bead livelihood group, organic agriculture group, and elephant keeper group in Surin provinces, they were tightly linked to the global economy or capitalism based on materialism. Therefore, it was a very difficult point for Buddhist principles to create a balance a materialism and an ideology. However, all of Surin right livelihood groups that were used for the research had styles and methods to inherit the traditional knowledge from ancestors to the present generation based on Buddhist culture amidst the trend of capitalist economy.

Keywords: Right Livelihood, Concept and Process of Enhancing, Honesty and Responsibility, Occupation

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ ในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์” สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยอาศัยความร่วมมือและ ได้รับช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ดังต่อไปนี้ คณะผู้วิจัยประจำโครงการย่อย ประกอบด้วย พระมหาสมพาน ชาคโร พระอธิการเวียง กิตติวัฒนโธ พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ ดร.ธนรัฐ สะอาด เอี่ยม อาจารย์เมฆไท ละม้ายวรรณ คณะผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้แก่ รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ผศ.ดร.ธนู ศรีทอง อาจารย์ ชายชาญ วงศ์ภักดี และนางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ ได้ให้การสนับสนุนทั้งด้านความคิด ให้ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูล และอุปกรณ์ดำเนินการวิจัย ตลอดจนช่วยดำเนินการจัดทำรูปเล่มวิจัย เป็นต้น

ผู้อำนวยการ และเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เมตตาตรวจสอบเนื้อหาและแนะนำแนวทางวิจัย ช่วยตรวจรูปแบบ ในการวิจัย ตลอดจนให้การสนับสนุนงบประมาณ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย นักวิชาการ ครู อาจารย์ ประชาชน ชุมชน กำนัน อบต. ประธานกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม ชาวบ้าน ในชุมชนพื้นที่วิจัย ได้แก่ ชุมชนบ้านตากกลาง ชุมชนบ้านหนองบัว ชุมชนบ้านกระโพ ศูนย์คชศาสตร์ โครงการคชอาณาจักร ชุมชนบ้านท่าสว่าง ชุมชนบ้านปราสาท ชุมชนบ้านนาตั้ง ชุมชนบ้านเขวาสินรินทร์ ชุมชนบ้านโชค ชุมชนบ้านสตอ ชุมชนบ้านวังศิลา ชุมชน บ้านโนนจิว และชุมชนบ้านทัพไทย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่กล่าวมาตลอดถึงผู้มีส่วนร่วมทุกท่านที่มีได้กล่าวถึงไว้ ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

ผศ.บรรจง โสดาดี

19 ธันวาคม 2562

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ซ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ.....	ฑ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฒ
คำอธิบายสัญลักษณ์ย่อ.....	ด

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.3 ปัญหาการวิจัย	6
1.4 ขอบเขตการวิจัย	7
1.4.1 ขอบเขตการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์.....	7
1.4.2 ขอบเขตการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์.....	8
1.4.3 ขอบเขตการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์.....	8
1.4.4 ขอบเขตการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	9
1.5 นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	11
1.6 กรอบแนวคิดแผนงานวิจัย	11
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	13

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสัมมาชีพ	14
2.1.1 แนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา	14
2.1.2 แนวคิดพื้นสัมมาชีพชุมชน.....	22
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม	27
2.2.1 ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา	27
2.2.2 แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม CSR.....	38
2.3 แนวคิดความรับผิดชอบต่อหลักสัจกาลกสูตร.....	51

2.3.1	ความหมายและที่มาของหลักสังคาลสูตร	51
2.3.2	เนื้อหาสาระสำคัญของสังคาลสูตร	52
2.3.3	ประเภทความรับผิดชอบในสังคาลสูตร	55
2.3.4	การประยุกต์ใช้แนวคิดสังคาลสูตร	56
2.4	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	58
2.4.1	แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	58
2.4.2	ความหมายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	60
2.4.3	แนวทางดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	62
2.4.4	กรอบแนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียง	63
2.4.5	องค์ประกอบของหลักเศรษฐกิจพอเพียง	64
2.4.6	เป้าหมายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	65
2.5	แนวคิดสัมมาชีพชุมชน	67
2.5.1	จุดเริ่มต้นสัมมาชีพชุมชน	67
2.5.2	ความหมายสัมมาชีพชุมชน	68
2.5.3	โครงการหลักสัมมาชีพชุมชน	68
2.5.4	กระบวนการสร้างสัมมาชีพ	70
2.5.5	ความสำคัญของการสร้างสัมมาชีพชุมชน	71
2.5.6	หลักสัมมาชีพชุมชนกับเศรษฐกิจพอเพียง	72
2.6	แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	72
2.6.1	ภูมิปัญญากลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์	72
2.6.2	ภูมิปัญญากลุ่มประกำในจังหวัดสุรินทร์	76
2.6.3	ภูมิปัญญากลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	81
2.6.4	ภูมิปัญญากลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	89
2.7	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	97
2.7.1	งานวิจัยที่เกี่ยวกับสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา	97
2.7.2	งานวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์	98
2.7.3	งานวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มประกำในจังหวัดสุรินทร์	100
2.7.4	วิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	102
2.7.5	งานวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	104

บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย	108
3.1	รูปแบบการวิจัย	108
3.1.1	รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์	108
3.1.2	รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์	109
3.1.3	รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	109
3.1.4	รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	110
3.2	พื้นที่การวิจัย	110
3.2.1	พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์	110
3.2.2	พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์	111
3.2.3	พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	111
3.2.4	พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	111
3.3	เครื่องมือการวิจัย	112
3.3.1	บัตรบันทึกเอกสาร	112
3.3.2	แบบบันทึกการสังเกต	112
3.3.3	แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก	112
3.3.4	แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม	112
3.3.5	แบบสอบถาม	113
3.3.6	การตรวจสอบเครื่องมือ	113
3.4	การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย	113
3.4.1	การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร	113
3.4.2	การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม	114
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูล	117
3.5.1	การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร	117
3.5.2	การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม	117
3.6	สรุปกระบวนการวิจัย	117
3.6.1	ขั้นตอนการวิจัย	117
3.6.2	การนำเสนอผลการศึกษา	118
3.6.3	ข้อตกลงเบื้องต้น	118
3.6.4	ข้อจำกัดในการวิจัย	119

บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย.....	120
4.1 สัมมาชีพ ความสุจริต และความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา.....	120
4.1.1 แนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา	120
4.1.2 ความสุจริตในสังคาลสูตร	122
4.1.3 ความรับผิดชอบต่อสังคมตามหลักทศ 6	124
4.1.4 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	125
4.1.5 กระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชน	127
4.2 การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์.....	130
4.2.1 กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์	130
4.2.2 กลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง.....	136
4.2.3 กลุ่มสัมมาชีพหัตถกรรมผ้าไหมเขวาสินรินทร์	140
4.2.4 กลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมบ้านปราสาท	143
4.2.5 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์.....	145
4.2.6 การวิเคราะห์การเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ...	150
4.3 การเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มประจำในจังหวัดสุรินทร์.....	152
4.3.1 ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์.....	152
4.3.2 อัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพประจำเขวาสินรินทร์	155
4.3.3 หลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพประจำเขวาสินรินทร์	157
4.3.4 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างฯ กลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์.....	159
4.3.5 การวิเคราะห์การเสริมสร้างฯ กลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์.....	160
4.4 การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	162
4.4.1 ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	162
4.4.2 กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา	163
4.4.3 กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว.....	167
4.4.4 กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด.....	173
4.4.5 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างฯ เกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์.....	181
4.4.6 การวิเคราะห์การเสริมสร้างฯ เกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	185
4.5 การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	193
4.5.1 ข้อมูลพื้นฐานคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	193
4.5.2 หลักสัมมาชีพกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	197
4.5.3 อัตลักษณ์สัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	197

4.5.4	รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบฯ	201
4.5.5	การถ่ายทอดแนวคิดและวิธีปฏิบัติของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์	206
4.5.6	วิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบฯ.....	208
4.6	องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์.....	209
4.6.1	องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์.....	210
4.6.2	องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประคำในจังหวัดสุรินทร์	213
4.6.3	องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	215
4.6.4	องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	218
บทที่ 5	สรุป และข้อเสนอแนะ.....	221
5.1	สรุปผลการศึกษา.....	221
5.1.1	ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัย.....	221
5.1.2	ผลการศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อในพระพุทธศาสนา	224
5.1.3	ผลการศึกษากลุ่มสัมมาชีพผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์.....	227
5.1.4	ผลการศึกษากลุ่มสัมมาชีพผู้ประกอบการค้าขายประคำในจังหวัดสุรินทร์	229
5.1.5	ผลการศึกษากลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	231
5.1.6	ผลการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	235
5.2	อภิปรายผล.....	238
5.2.1	กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	238
5.2.2	กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	239
5.2.3	กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	239
5.2.4	กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	234
5.3	ข้อเสนอแนะ.....	245
5.3.1	ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้	245
5.3.2	กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	246
	บรรณานุกรม.....	247
	ภาคผนวก.....	258
	ประวัติผู้วิจัย.....	298

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 ความรับผิดชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ตามนัยแห่งทศ 6.....	84
4.1 เปรียบเทียบกระบวนการแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนากับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว.....	169
4.2 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว.....	188
4.3 กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทฟไทย จำกัด.....	191

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 พื้นที่วิจัยชุมชนผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์.....	212
4.2 พื้นที่วิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์.....	213
4.3 พื้นที่วิจัยกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์.....	215
4.4 พื้นที่วิจัยกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	219
4.5 ชุมชนคนเลี้ยงช้างบ้านกระโพ ตากลาง หนองบัว ตาทีตย์.....	220

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	7
2.1 การขับเคลื่อนชุมชน.....	27
2.2 การนำหลักการ CSR ไปสู่การปฏิบัติในระดับองค์กรและชุมชน	48
2.3 ความรับผิดชอบระหว่างบุคคลในสังคม.....	57
2.4 หลักการ วิธีการ – เป้าหมาย	66
3.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	118
4.1 สัมมาชีพในสังคาลสูตร	123
4.2 สัมมาชีพตามแนวสังคาลสูตร.....	124
4.3 ความรับผิดชอบระหว่างบุคคลในสังคม.....	125
4.4 หลักการ-วิธีการ-เป้าหมายเศรษฐกิจพอเพียง.....	126
4.5 กระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชน	129
4.6 สุจริต 3 : กายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต.....	148
4.7 แนวคิดระดับผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา.....	165
4.8 แนวคิดระดับชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา	166
4.9 แนวคิดกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา.....	167
4.10 แนวคิดระดับผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว.....	171
4.11 แนวคิดระดับชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว.....	172
4.12 แนวคิดระดับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว	173
4.13 แนวคิดระดับเครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทพไทย จำกัด	175
4.14 แนวคิดระดับนักวิชาการ.....	177
4.15 หลักสัมมาชีพผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	180
4.16 แสดงกระบวนการการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา	182
4.17 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา	186
4.18 กิจกรรมของสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทพไทย จำกัด	191
4.19 กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพ	192
4.20 องค์ความรู้จากกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์.....	211
4.21 องค์ความรู้จากกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์.....	214
4.22 ความเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับองค์ความรู้กลุ่มสัมมาชีพเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์	217

4.23 องค์ความรู้จากกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์.....	219
5.1 แผนงานวิจัยสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างฯ	222

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิงค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิตเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิงค์ (ภาษาไทย)

อรรถกถา

ที.ปา.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฎีกวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรตปุรณณี	ทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสำคัญของปัญหา

การดำรงชีวิตอยู่ของคนในยุคโบราณแม้จะมีปัญหาอยู่บ้าง แต่ก็พอจะจัดการกับปัญหาได้ง่าย เพราะความเป็นอยู่ของคนสมัยก่อนนั้น โครงสร้างทางสังคมไม่มีความซับซ้อนดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในโลกยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern) มนุษย์กำลังเผชิญปัญหาใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน หลากหลาย โดยเฉพาะปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อะไรที่ทำให้มนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างไรสันติ แบบตัวใครตัวมัน เห็นแก่ตัว ไม่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน คงปฏิเสธไม่ได้ว่ากระบวนการที่คนแบบวัตถุนิยม ฐานความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ที่เน้นความรู้แบบแยกส่วนมากกว่าองค์รวม ระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีส่วนสำคัญ ต่อปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะสาเหตุประการหลังนี้เป็นต้นตอทำให้เกิดวิกฤตโลกหลายประการ ดัง นายแพทย์ประเวศ วะสี ให้ทัศนะว่า “ระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน แม้จะกล่าวว่ามีข้อดีอย่างไร แต่ข้อเสีย ชัดเจนที่ปฏิเสธไม่ได้ คือ ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย และระหว่างประเทศจนกับประเทศรวย ห่างมากขึ้น...นำไปสู่การบริโภคนิยม...เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมขนาดใหญ่”¹ ทุนนิยมสร้างโอกาสในการเข้าถึงสิ่งที่ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน มนุษย์ จึงแบ่งแยกกัน เอาเปรียบกัน เกลียดชังกัน ทำลายกัน เกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ขึ้น ดังทัศนะว่า “ขณะนี้ มี วิกฤตการณ์ทั่วโลก ทั้งวิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตสังคม วิกฤตสิ่งแวดล้อม ทั้งหมดคือวิกฤตการณ์ของการอยู่ ร่วมกัน วิกฤตการณ์การอยู่ร่วมกันเกิดจากความขัดแย้งระหว่างกายกับใจ...”² วิกฤตของโลกปัจจุบัน แม้ จะทราบเงื่อนไขปัจจัยหลักของปัญหา แต่ก็ไม่ง่ายนักที่จะแก้ไขวิกฤตให้ผ่านพ้นโดยง่าย จะมีแนวทาง ใดบ้างที่พอนำมนุษย์ออกจากวิกฤตดังกล่าวได้

ความเป็นอยู่ของคนในโลกปัจจุบันส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากผลงานของคนในอดีต เริ่มต้น ตั้งแต่ภูมิปัญญาแบบวิทยาศาสตร์ที่มีชัยต่อศาสนา ที่เข้าใจกันว่า “ยุคแสงสว่างแห่งปัญญา” (Age of Enlightenment) วิทยาศาสตร์นำพาโลกเข้าสู่ยุคใหม่ วิทยาการต่างๆ เพื่อพุ่งขึ้น พร้อมๆ กับความ เจริญก้าวหน้าของวัฒนธรรม ช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมนุษย์มีความมั่นใจในเครื่องมือที่ชื่อว่าวิทยาศาสตร์ที่จะ สามารถเปิดเผยความลับและจัดการกับทุกสิ่งอย่างได้ รวมถึงการจัดการความเป็นอยู่ของมวลมนุษยทุก ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ และก็น่าจะจริงเช่นนั้น เพราะวิทยาศาสตร์สามารถนำพา มนุษย์ผ่านความยุ่งยากทางกายภาพได้อย่างน่าทึ่ง มนุษย์ไม่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการแสวงหา

¹ ประเวศ วะสี, ชุดปฏิรูปประเทศไทย แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ การมี สัมมาชีพเต็มพื้นที่คือรากฐานของความร่มเย็นเป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที คิว พี จำกัด, 2552), หน้า 8.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

อาหาร การเดินทางไกล การติดต่อสื่อสาร ฯลฯ แต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ได้พรากรมมนุษย์ออกจากรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม ความดีงามที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาถูกตัดทอนออกจากวิถีชีวิตออกไปเรื่อยๆ อย่างน่าใจหาย กล่าวจำเพาะความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจ เรย์มอนด์ บาร์ร ได้ให้นิยามไว้ว่า "เศรษฐศาสตร์ คือ ศาสตร์แห่งการจัดการทรัพยากรอันมีจำกัด ... เพื่อตอบสนองความต้องการมากมายและไม่จำกัด"³ ระบบเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่เริ่มต้นตั้งแต่ “อดัม สมิท (Adam Smith) นักปรัชญาศีลธรรม และนักเศรษฐศาสตร์การเมืองผู้บุกเบิกชาวสกอตแลนด์ ผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวตลาดเสรี”⁴ ในปี พ.ศ. 2319 เขาได้ผลิตหนังสือที่ถือเป็นแม่บททางเศรษฐศาสตร์ คือ “ความมั่งคั่งของประชาชาติ” (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nation)⁵ หนังสือเล่มนี้สร้างความมั่นใจอย่างมาก หากดำเนินตามกฎเกณฑ์ที่หนังสือเสนอไว้ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้ ในเวลาต่อมาปรากฏว่า ระบบเศรษฐศาสตร์ที่สร้างขึ้นนั้นไม่ได้เป็นดังที่คาดหวัง นอกจากไม่ได้ประหยัดทรัพยากรทางธรรมชาติแล้ว กลับเป็นการสนับสนุนให้มีการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติมากขึ้น การกระจายผลผลิตก็จำกัดอยู่เพียงชนบางกลุ่มเท่านั้น หาได้เสมอภาคกันไม่ อี.เอฟ. ชูมิกเกอร์ นักคิดชาวเยอรมัน สะท้อนให้เห็นความคับแคบของเศรษฐกิจทุนนิยมว่า “ความคิดเกี่ยวกับธุรกิจเอกชนเสนอว่าชีวิตทั้งชีวิตสามารถตัดทอนลงเหลือเพียงความสำคัญด้านเดียวคือ “กำไร” นั่นเอง”⁵ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในปัจจุบัน ได้สร้างความแปลกแยกระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ ทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ อยู่บนพื้นฐานของความละโมภ เห็นแก่ตัว สนับสนุนการแข่งขันแย่งชิงและสร้างปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายจนมีคำถามว่า ทุนนิยมสร้างโลกให้น่าอยู่เพียงใด

สังคมไทยในอุดมคติแบบพุทธสมัยโบราณ สงบร่มเย็น แ่งแย่งแข่งขันน้อย ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเกื้อกูล ไม่แปลกแยก ดำรงชีวิตในระบบเครือญาติ มีความเป็นภราดรภาพ และมีมิตรภาพสูง ถึงจะไม่ได้รับความสะดวกสบายเหมือนคนปัจจุบันแต่ยังมีความสุข มีรอยยิ้ม มีความสนุกสนานเบิกบาน เพลิดเพลินใจในทางกลับกันคนในปัจจุบันถึงแม้ได้รับความสะดวกสบายเกือบจะทุกอย่างแต่กลับมีความทุกข์ใจ ถูกกดดันรอบด้าน ชุมชนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สมัยโบราณมักจะมีแอ่งน้ำตื้นตั้งไว้หน้าบ้านทุกหลังคาเรือน เพื่อให้คนเดินทางผ่านมาได้ดื่ม โดยปกติในตอนเย็นเมื่อทำกับข้าวแล้วก็จะนำไปส่งให้ครัวเรือนของญาติพี่น้องได้กินด้วยกัน ความดีงามเหล่านี้พึ่งหายไปเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง หลังจากกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแพร่สะพัดเข้าไปในชุมชน ประเด็นสำคัญ การหาเลี้ยงชีพเป็นกิจกรรมพื้นฐานในการดำรงอยู่ของทุกชีวิต และถือว่ามีสำคัญอย่างมาก เพราะนอกจากจะตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิตแล้ว ยังเป็นฐานสำหรับการพัฒนาจิตใจและปัญญาให้สูงส่งยิ่งขึ้น หากฐานของชีวิตไม่มั่นคงเข้มแข็ง การสร้างสรรค์สิ่งดีงามกว่านั้นย่อมเป็นไปได้ยาก ดังนั้นการเข้าไปศึกษาวิจัยในปัญหาขั้นพื้นฐานความเป็นอยู่ของชุมชนจึงมีความจำเป็น เพื่อหาทางออกและสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับชุมชน

³ เศรษฐศาสตร์, จากวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี <<https://th.wikipedia.org/wiki/>> กันยายน 2559.

⁴ อดัม สมิท, จากวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี <<https://th.wikipedia.org/wiki/>> กันยายน 2559.

⁵ สมบูรณ์ ศุกคิล. **จิ๋วแต่แจ๋ว**. (กรุงเทพมหานคร : ม.ธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 347. (แปลจากหนังสือ E.F.

และขยายวงกว้างออกถึงระดับประเทศ ตลอดถึงโลกทั้งโลก งานวิจัยนี้กำลังเสาะแสวงหาช่องทางคลี่คลาย ออกจากวิกฤตนี้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่ยังปกคลุมอยู่ทั่วไป โดยเสนอแนวทางเศรษฐกิจแนวพุทธ ตาม หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และแนวทางของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่กรุยทางไว้บ้างแล้ว เช่น อี เอฟ ชูมคเกอร์ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต) นายแพทย์ประเวศ วะสี เป็นต้น โดยมีข้อสรุป เป็นกรอบแนวคิดในเบื้องต้นว่า การประกอบอาชีพธุรกิจแบบทุนนิยมก่อให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ของมนุษย์ เศรษฐกิจพุทธจะนำมาช่วยมนุษย์ชาติออกจากปัญหาดังกล่าวได้หรือไม่ โดยมุ่งมองไปที่หลัก สัมมาชีพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มุมมองของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดถึง “แนวทางการสร้าง สัมมาชีพชุมชน”⁶ เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย

ตามหลักแห่งปฏิจลสมุปบาท หากสามารถอธิบายหลักการพุทธให้สมสมัย และประยุกต์หลักพุทธ ธรรมลงสู่การภาคปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม สังคมอุดมคติพุทธที่สันติสุขย่อมเป็นไปได้ โดยอาศัย เงื่อนไขปัจจัยจากแนวทางของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและแนวทางของปราชญ์ทาง พระพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจากการศึกษาเบื้องต้นพบพุทธพจน์เกี่ยวกับหลักสัมมาอาชีวะว่า “สัมมาอาชีวะ เป็นไฉน คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วย สัมมาอาชีวะ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ”⁷ นอกจากหลักสัมมาอาชีวะ ที่ถือเป็นแม่บทในการ แสวงหา ค้นคว้า เพื่อศึกษาวิจัยแล้ว ยังมีแนวคิด แนวทาง จากปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่ให้ช่องทางไว้ ดังต่อไปนี้” อีเอฟ ชูมคเกอร์ เสนอแนวทางเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อสกัดกั้นการมุ่งทำลาย กอบโกย ความเห็นแก่ได้ ให้เกิดดุลยภาพ ท่านชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการผลิตแบบลัทธิสมัยใหม่กับการผลิต แบบพุทธไว้ว่า “การผลิตแบบทุนนิยมมุ่งที่จะให้เกิดผลผลิต มนุษย์เป็นเพียงเครื่องจักรที่ผลิตวัตถุดิบออกมา ส่วนการผลิตแบบพุทธ เปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้และพัฒนาความสามารถส่วนตน ช่วยให้มนุษย์ขจัดอึดอัด ด้การทำงานร่วมกับผู้อื่น และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตและบริการอันจำเป็นแก่การดำรงอยู่”⁸ SIU ได้ สรุปลงความความคิดของ “เศรษฐศาสตร์สายกลาง” ที่ชูมคเกอร์ คิดไว้ 8 ประการสำคัญและนำล่อง ประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้

...(1) ทุกๆ การผลิตสินค้าและบริการ จะต้องตั้งอยู่บนหลักการเคารพชีวิตของกันและกัน และไม่ ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต้นไม้ และพันธุ์พืช โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ให้ความสำคัญแก่สิ่งมีชีวิตทุกชนิด (biocentric) เพราะทุกชีวิตร่วมอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน ต่างพึ่งพาอาศัยกัน (2) ทุกๆ ระบบ เศรษฐกิจนั้นมีข้อจำกัด เราต้องร่วมเรียนรู้และร่วมตัดสินใจการกระทำทางเศรษฐกิจ การใช้ ทรัพยากรมากเกินไปจนความจำเป็นถือเป็นการก่ออาชญากรรม การผลิตมากเกินไปถือเป็นการโลภ เป็นเรื่องที่ขัดต่อศีลธรรม (3) หน่วยการผลิตแรกเริ่มคือชุมชน ดังนั้นอำนาจการตัดสินใจทั้งด้าน

⁶กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, (กรุงเทพฯ : บริษัท บีที เอส เพรส จำกัด, 2561), หน้า 2.

⁷ ที.ม.(ไทย), 10/402/336.

⁸ สมบูรณ์ ศุภศิลป์. *จิตแต่แจ้ว*. หน้า 70.

การผลิตและการเมืองควรจะมาจกชุมชน และตระหนักถึงภูมิภาค (bioregion) ที่ตนสังกัดอยู่ เป็นสำคัญ (4) การบริโภคนั้นควรมีขอบเขต ควรบริโภคเพียงเพื่อความจำเป็นเท่านั้น (5) การผลิตทุกอย่างควรตั้งอยู่บนหลักคิด 4 ประการ คือ ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุด น้อยที่สุด และประหยัดที่สุด (6) สิ่งเดียวที่ดึงดูดให้แรงงานนั้นเข้าสู่การผลิตก็คือ การผลิตที่จำเป็นและเป็นไปเพื่อชุมชนเท่านั้น (7) มนุษย์ทุกคนที่ทำงานนั้นควรเป็นไปเพื่อ เลี้ยงดูแลตน ยกระดับจิตวิญญาณ เพื่อเป้าหมายในการเติมเต็มความเป็นธรรมชาติและมนุษย์ แต่ก็ต้องตั้งอยู่บนความเสมอภาคและความดีงาม (8) การตัดสินใจทางเศรษฐกิจนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักพุทธที่สำคัญ คือ “การละชั่ว และเพียรทำความดี”⁹

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงสาระสำคัญของเศรษฐกิจพุทธ คือ เป็นเครื่องช่วยหนุนให้มีความสะดวกมากขึ้นและพร้อมมากขึ้นในการที่จะดำเนินชีวิตที่ดีงาม ตามนัยนี้เศรษฐกิจจึงมีฐานะเป็นมรรค (Means) มิใช่จุดหมาย (End) ลักษณะของพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นแบบสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ มุ่งความพอดี หรือความสมดุล หลักของความพอดีทางพุทธศาสนามีปัญหาและฉันทะเป็นเครื่องวัด จุดแห่งความพอดีพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ “(1) การบริโภคแล้วให้คุณภาพชีวิต เกิดความพอใจในจุดนี้ (2) หลักการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น คือ ไม่ทำลายคุณภาพชีวิตของตนเอง ไม่เบียดเบียนสังคมและสิ่งแวดล้อม การไม่เบียดเบียนกันเป็นความสมดุล เป็นคนเกื้อกูลกันระหว่งองค์ประกอบทั้งหลาย ในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์”¹⁰ นอกจากนี้ท่านได้ให้แนวทาง หลักคิด และการประยุกต์หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับประเด็นนี้ว่า

(1) พุทธศาสนามองเป้าหมายของอาชีพะ โดยมุ่งเน้นเกณฑ์อย่างต่ำ ที่วัดด้วยความต้องการแห่งชีวิตของคน คือ มุ่งให้ทุกคนมีปัจจัย 4 พอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก มิใช่ตั้งเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งพร้อมบริบูรณ์ ซึ่งถือเอาวัตถุเป็นหลัก...(2) ความมีปัจจัย 4 พอแก่ความต้องการของชีวิต หรือแม้มีวัตถุพร้อมบริบูรณ์ก็ดี มิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เพราะเป็นเพียงขั้นศีล เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งสำหรับช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและพัฒนาปัญญา เพื่อความมีชีวิตดีงามและการประสพสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไป...(3) คำว่า “สัมมาชีพ” ในทางธรรมมิใช่หมายถึงเพียงการใช้แรงงานให้เกิดผลผลิต แล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่หมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติ หรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอย่างหนึ่งอย่างใด ที่ทำให้เป็นผู้สมควรแก่การได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย¹¹

⁹ เศรษฐศาสตร์บนเส้นทางสายกลาง รำลึก 100 ปี อี เอฟ มักเกอร์ บิดาแห่งเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ <<http://www.siamintelligence.com/100th-schumacher-buddhist-economy/>> กันยายน 2559.

¹⁰ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *ทางออกจากเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย*, หน้า 76-77.

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555), หน้า 733.

นอกจากนี้ท่านได้ประมวลหลักมิจฉวนฉิชา 5 คือ การประกอบคำขายที่ผิดหรือไม่ชอบธรรมไว้ว่า “ฉิชา 5 การค้าขายที่เป็นอภินิหารสำหรับอุบาสก ไม่ควรประกอบ ได้แก่ สัตถฉิชา คำขายอาวุธ สัตถฉิชา คำขายมนุษย์ มังสฉิชา คำขายเนื้อสัตว์ (เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย) มัชฉิชา คำขายของเมา วิสฉิชา คำขายยาพิษ”¹² นายแพทย์ประเวศ วะสี ปลุกกระแสให้หันกลับไปสู่อุดมคติพุทธในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ท่านได้ให้หลักคิดและแนวทางในการประยุกต์หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับสัมมาชีพว่า

แนวทางการพัฒนาใหม่ ไม่ใช่จีดีพีนำ แต่มุ่งสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นเป้าหมาย การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่คือปัจจัยของการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข และการเจริญเติบโตบนพื้นฐานของดุลยภาพ...สัมมาชีพหมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้...สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกันไปอย่างบูรณาการ ฉะนั้น ยังมีสัมมาชีพกันมากเท่าใด เศรษฐกิจยิ่งดีขึ้น จิตใจยิ่งดีขึ้น สังคมยิ่งดีขึ้น สิ่งแวดล้อมยิ่งดีขึ้น และศีลธรรมยิ่งดีขึ้น ต่างจากจีดีพีที่เมื่อจีดีพีดีขึ้น อย่างอื่นอาจจะไม่ดีขึ้นเป็นเงาตามตัวเพราะจีดีพีเป็นการวัดแบบแยกส่วน ดังกล่าวแล้ว ฉะนั้น การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงเป็นตัววัดการพัฒนาที่ดีกว่าจีดีพี...การมีสัมมาชีพพอกินพอใช้ ทำให้ภูมิใจในตัวเอง มีศักดิ์ศรี ทำให้ไม่อยากทำไม่ดี และการมีสัมมาชีพถ้วนหน้าทำให้ไม่เบียดเบียนกัน¹³

แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) กำหนดให้การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม มุ่งแก้ไขปัญหากับปากท้องของประชาชนในระดับล่างที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยมีแผนงานที่สำคัญ คือ แผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก มีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหลักบูรณาการไปสู่การปฏิบัติและชุมชนเข้มแข็งมุ่งผลให้ “เศรษฐกิจครัวเรือนมีความมั่นคง ประชาชน ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข”¹⁴

จากหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชนที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยเห็นช่องทางที่จะสร้างสังคมอุดมคติพุทธท่ามกลางความเชื่อมโยงรกรากของระบบทุนนิยม โดยเริ่มต้นจากการสร้างสัมมาชีพให้เกิดมีขึ้นในชุมชน ภายใต้วินัยของแผนงานวิจัยว่า “สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์” โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายตามอัตลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ที่ว่า “สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม”¹⁵ แล้วนำมาบูรณาการเข้ากับหลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา ตั้งเป็นโจทย์วิจัย 5 ประการ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การ

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิตภัณธ์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด, 2558), หน้า 174.

¹³ ประเวศ วะสี, *ชุดปฏิรูปประเทศไทย แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่*, หน้า 10.

¹⁴ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, *แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน*, หน้า 1.

¹⁵ จังหวัดสุรินทร์, <<https://th.wikipedia.org/wiki/>> กันยายน 2559.

เสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้าง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประคำ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งสำรวจตรวจสอบว่าการประกอบการ การค้าขาย หรือธุรกิจเหล่านั้นมีลักษณะเป็นสัมมาชีพหรือไม่อย่างไร และศึกษาว่ามีแนวทางเสริมสร้างสัมมาชีพเหล่านั้นได้อย่างไร คำตอบที่ได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ไม่เพียงต้องค้ำความรู้ตามโจทย์วิจัย หรือการเสริมสร้างสัมมาชีพให้กับกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างหลักสัมมาชีพ ความสุจริต ความรับผิดชอบให้กับชุมชน สร้างคุณภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างสุขสันต์ จากระดับชุมชนเล็กๆ แล้วขยายออกสู่สังคมกว้างออกไป ในแง่มุมของพระพุทธศาสนาทำให้ตระหนักในคุณค่าและความหมายของพระพุทธศาสนาต่อสังคม ชาวพุทธสามารถนำเอาพุทธธรรมมาใช้ได้กับชีวิตจริง อันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงสืบไป ดังนั้น แผนงานวิจัยสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ จึงมุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัยว่าสัมมาชีพกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผ้าไหม ประคำ และเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ มีแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์
- 1.2.3 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประคำในจังหวัดสุรินทร์
- 1.2.4 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์
- 1.2.5 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

1.3 ปัญหาการวิจัย

ในจังหวัดสุรินทร์มีกลุ่มสัมมาชีพหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มผ้าไหม กลุ่มประคำ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น ในแผนงานวิจัยสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคมในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการวิจัยจากกลุ่มสัมมาชีพ 4 กลุ่ม ดังนี้

1.3.1 การเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์มีแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มอย่างไร มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างไร ตลอดถึงแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับกลุ่มสัมมาชีพอื่นอย่างไร

1.3.2 การเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์มีแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มอย่างไร มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างไร ตลอดถึงแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับกลุ่มสัมมาชีพอื่นอย่างไร

1.3.3 การเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มประจำในจังหวัดสุรินทร์มีแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มอย่างไร มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างไร ตลอดถึงแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับกลุ่มสัมมาชีพอื่นอย่างไร

1.3.4 การเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์มีแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มอย่างไร มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างไร ตลอดถึงแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับกลุ่มสัมมาชีพอื่นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย แบ่งตามโครงการย่อย 4 โครงการ ได้แก่ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

1.4.1 โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ กำหนดขอบเขตการวิจัยได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และขอบเขตด้านเวลา ดังนี้

1.4.1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งเน้นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ และการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

1.4.1.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษากลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ 3 แห่ง คือ 1) บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 2) บ้านนาตั้ง ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 3) บ้านปราสาท ตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

1.4.1.3 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยคุณภาพภาคสนาม กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการหรือพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป/คน กลุ่มปราชญ์หรือผู้นำชุมชน จำนวน 9 รูป/คน สมาชิกกลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 9 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 รูป/คน

1.4.1.4 ขอบเขตด้านเวลา โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับอนุมัติปีงบประมาณ 2560 ดำเนินการศึกษาวิจัยในช่วงระยะเวลา ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป

1.4.2 โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ กำหนดขอบเขตการวิจัยได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และขอบเขตด้านเวลา ดังนี้

1.4.2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งเน้นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ และการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์

1.4.2.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษากลุ่มสัมมาชีพค้าขายประจำ 3 แห่ง คือ 1) บ้านเขวาสินรินทร์ หมู่ที่ 1 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 2) บ้านโชค หมู่ที่ 3 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 3) บ้านสตอ หมู่ที่ 6 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

1.4.2.3 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยคุณภาพภาคสนาม กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการหรือพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป/คน กลุ่มปราชญ์หรือผู้นำชุมชน จำนวน 9 รูป/คน สมาชิกกลุ่มสัมมาชีพค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 9 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 รูป/คน

1.4.2.4 ขอบเขตด้านเวลา โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับอนุมัติปีงบประมาณ 2560 ดำเนินการศึกษาวิจัยในช่วงระยะเวลา ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป

1.4.3 โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ กำหนดขอบเขตการวิจัยได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และขอบเขตด้านเวลา ดังนี้

1.4.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งเน้นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความ

รับผิดชอบในพระพุทธศาสนา รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

1.4.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษากลุ่มสมาชิกสหพันธ์ในจังหวัดสุรินทร์ 3 แห่ง คือ 1) บ้านวังศิลา หมู่ที่ 9 ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ 2) บ้านโนนจิว หมู่ที่ 4 ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ 3) บ้านทัพไทย หมู่ที่ 10 ตำบลทม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

1.4.3.3 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยคุณภาพภาคสนาม กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการหรือพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป/คน กลุ่มปราชญ์หรือผู้นำชุมชน จำนวน 9 รูป/คน สมาชิกกลุ่มสมาชิกสหพันธ์ในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 9 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 รูป/คน

1.4.3.4 ขอบเขตด้านเวลา โครงการย่อยการเสริมสร้างสมาชิกของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับอนุมัติปีงบประมาณ 2560 ดำเนินการศึกษาวิจัยในช่วงระยะเวลา ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป

1.4.4 โครงการย่อยการเสริมสร้างสมาชิกกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ กำหนดขอบเขตการวิจัยได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และขอบเขตด้านเวลา ดังนี้

1.4.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา โครงการย่อยการเสริมสร้างสมาชิกกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งเน้นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสมาชิกและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ และการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

1.4.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษากลุ่มสมาชิกคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ 3 แห่ง คือ 1) ชุมชนบ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 2) ชุมชนบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และ 3) ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

1.4.4.3 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยคุณภาพภาคสนาม กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการหรือพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป/คน กลุ่ม

ปราชญ์หรือผู้นำชุมชน จำนวน 9 รูป/คน ผู้เกี่ยวข้องกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 9 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 รูป/คน

1.4.4.4 ขอบเขตด้านเวลา โครงการย่อยการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับอนุมัติปีงบประมาณ 2560 ดำเนินการศึกษาวิจัยในช่วงระยะเวลา ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป

กล่าวโดยสรุป แผนงานวิจัยเรื่อง สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ มีขอบเขตการวิจัยตามโครงการย่อย 4 โครงการ ซึ่งเมื่อรวมทั้ง 4 โครงการเข้าด้วยกันสรุปได้ดังนี้ 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา ศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมกลุ่มสัมมาชีพประจำ กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ 2) ขอบเขตด้านพื้นที่ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 โครงการย่อย คือ (1) กลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหม จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง บ้านนาตั้ง ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ และ บ้านปราสาท ตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ (2) กลุ่มสัมมาชีพค้าขายประจำ จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค บ้านสตอ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (3) กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านวังศิลา ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี บ้านโนนจิว ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ บ้านทัพไทย ตำบลท่อม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ (4) กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 3) ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โครงการย่อยทั้ง 4 โครงการเป็นโครงการวิจัยคุณภาพภาคสนาม มีการออกแบบดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะเดียวกัน คือ แต่ละโครงการย่อยลงเก็บข้อมูลกลุ่มสัมมาชีพภาคสนาม 3 แห่ง ในแต่ละแห่งกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็น 3 ประเภทในจำนวนเท่ากัน คือ กลุ่มนักวิชาการหรือพระสงฆ์ แห่งละ 2 = 8 รูป/คน กลุ่มปราชญ์หรือผู้นำชุมชน แห่งละ 9 = 36 รูป/คน และสมาชิกกลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ แห่งละ 9 = 36 รูป/คน รวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น จำนวน 80 รูป/คน 4) ขอบเขตด้านเวลา ทุกโครงการย่อยได้รับอนุมัติปีงบประมาณ 2560 ดำเนินการศึกษาวิจัยในช่วงระยะเวลา ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป

1.5 นิยามศัพท์ในการวิจัย

1.5.1 สัมมาชีพ ในงานวิจัยนี้หมายถึง การประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคล ไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่น สิ่งแวดล้อม บุรณาการทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกัน

1.5.2 ความสุจริต ในงานวิจัยนี้หมายถึง การงดเว้นการโกหก คดโกง ลักขโมย การประพฤติชอบ ประพฤติในทางที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์ จริใจ ตรงไปตรงมา น่าไว้วางใจ ภัคดี มีความเป็นธรรม และความบริสุทธิ์ใจในการประกอบสัมมาชีพ

1.5.3 ความรับผิดชอบ ในงานวิจัยนี้หมายถึง ความสำนึกในการประกอบสัมมาชีพ เอาใจใส่ติดตาม ผลไม่ทอดทิ้ง ยอมรับผิดชอบผลของหน้าที่การงานที่ตนเองกระทำทั้งดีไม่ดี ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนแก่ผู้อื่น ตลอดถึงรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

1.5.4 แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้าง ในงานวิจัยนี้หมายถึง องค์ความรู้และแนวปฏิบัติของกลุ่ม สัมมาชีพแต่ละกลุ่ม ในการสร้างความตระหนักรู้และรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม จากรุ่นสู่รุ่นของกลุ่มสัมมาชีพ

1.5.5 การประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มประกอบอาชีพ ในจังหวัดสุรินทร์ 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ (2) กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหม 3 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง บ้านนาตัง ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ บ้านปราสาท ตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ (3) กลุ่มสัมมาชีพประจำ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค บ้านสตอ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (4) สัมมาชีพกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านวังศิลา ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี บ้านโนนจิว ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ บ้านทัพไทย ตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยโครงการชุด ภายใต้ชื่อโครงการ “สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้าง ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์” มีเป้าหมายสืบค้น แสวงหาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 5 ประการ คือ การศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการ ค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ คณะผู้วิจัยได้นำมาใช้กำหนดกรอบแนวคิดของแผนงานวิจัยตามแผนผังที่ 1.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1.1
กรอบแนวคิดการวิจัย



จากแผนผังที่ 1.1 อธิบายได้ว่า สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการสร้าง ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ การประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ เป็นแกนหลักของการวิจัย คือ เป็นทั้งจุดเริ่มต้นในการออกแบบกระบวนการแสวงหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ 5 ประการ และเป็นจุดสุดท้ายในการประมวลคำตอบจากกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพที่อยู่รอบๆ สำหรับการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับแนวคิดและกระบวนการสร้าง ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ การประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ เริ่มต้นจากการสืบค้นองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นชุดความรู้เบื้องต้นเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับนำไปสร้างรูปแบบหรือกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการเลี้ยงช้าง ค้าขายผ้าไหม ค้าขายประคำ เกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งกระบวนการและวิธีศึกษาวิจัยในกลุ่มผู้ประกอบการทั้ง 4 กลุ่มมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไม่อิสระจากกัน ซึ่งในแต่ละกลุ่มผู้ประกอบการมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือสืบค้นหลักสัมมาชีพของการประกอบอาชีพนั้นๆ รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้าง ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ การประกอบอาชีพ และประสิทธิผลของการใช้รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้าง ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ การประกอบอาชีพในจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้เลือกตัวแทนของชุมชนที่ทำการศึกษามาเป็นร่วมวิจัยจากอีกด้วย เพื่อประโยชน์ต่อการสร้างเครือข่าย และเข้าถึงแหล่งข้อมูลภาคสนามได้สะดวกยิ่งขึ้น คำตอบที่เป็นรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้าง ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ การประกอบอาชีพดังกล่าว

จะเป็นข้อมูลยืนยันได้ในระดับหนึ่งว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ได้ผลจริงในวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบันได้มากน้อยเพียงใด

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

หลังจากได้ทำวิจัยเรื่องสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ สำเร็จแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์ ด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.7.1 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับ สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ 5 ด้าน ได้แก่ แนวคิดเรื่องสัมมาชีพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ และกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

1.7.2 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ แนวคิด กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพ และแนวทางประยุกต์หลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนาเพื่อการประกอบอาชีพของชุมชน

1.7.3 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ หลักสัมมาชีพของการค้าขายผ้าไหม รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างและประสิทธิผลของการใช้รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อการกลุ่มผู้ค้าขายผ้าไหม ในจังหวัดสุรินทร์

1.7.4 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ หลักสัมมาชีพของการค้าขายประจำ รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างและประสิทธิผลของการใช้รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์

1.7.5 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการด้านเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ หลักสัมมาชีพของเกษตรกรอินทรีย์ รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างและประสิทธิผลของการใช้รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการด้านเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

1.7.6 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ หลักสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้าง รูปแบบและกระบวนการ และประสิทธิผลของการใช้รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดประเด็นศึกษาเป็น 6 หัวข้อหลัก ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา แนวคิดความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สายกลาง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสัมมาชีพ

ในหัวข้อแนวคิดเกี่ยวกับสัมมาชีพ แบ่งประเด็นศึกษาได้ 2 หัวข้อ ได้แก่ แนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา และแนวคิดพื้นฐานในการออกแบบระบบสัมมาชีพชุมชน ดังนี้

2.1.1 แนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา

ในหัวข้อแนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา แบ่งประเด็นศึกษาได้ 6 หัวข้อ ได้แก่ ที่มาของแนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา ความหมายสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา หลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา หลักสัมมาชีพในมุมมองของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพในพุทธศาสนา และคุณค่าแห่งสัมมาอาชีวะ ดังนี้

2.1.1.1 ที่มาสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่าสัมมาอาชีวะ เป็นแนวคิดคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏชัดเจนในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ในงานวิจัยนำมาศึกษาบางส่วนพอเป็นแนวทางในการแสวงหาคำตอบจำนวน 5 เล่ม คือ พระไตรปิฎกเล่มที่ 11 เล่มที่ 19 เล่มที่ 24 เล่มที่ 31 และเล่มที่ 35 ซึ่งจากการศึกษาไม่สามารถยืนยันได้ว่า พระพุทธเจ้ามีการตรัสเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพครั้งแรกเมื่อใด แม้จะมีการลำดับตามเล่มแห่งพระไตรปิฎกก็ยังไม่อาจมั่นใจถึงต้นตอที่มาแห่งหลักธรรมชุดดังกล่าวได้

2.1.1.2 ความหมายสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา ในลักขณสูตร ปาฏิกวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธลักษณะ มีเนื้อความที่สะท้อนให้เห็นความหมายของสัมมาชีพว่า “ภิกษุทั้งหลาย... ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจงจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการชู้กรรโชก”¹ หลักฐานชุดนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะที่เป็นรูปธรรมชัดเจนว่า

¹ ที.ปา. (ไทย) 11/240/196.

สัมมาอาชีวะเป็นอย่างไร โดยพระพุทธเจ้ายกตัวอย่างจากอดีตชาติของพระองค์ การตรัสเรื่องนี้ในช่วงต้นพุทธกาล ในส่วนที่เป็นสัมมาอาชีวะมีการอธิบายรายละเอียดเพิ่มขึ้นว่า “สัมมาอาชีวะ เป็นโฉน ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมิจฉาอาชีวะ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ(แห่งมิจฉาอาชีวะ) สัมมาอาชีวะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ”² หลักฐานชุดนี้เน้นให้เห็นการกระทำที่เป็นสัมมาที่เริ่มต้นมาจากภายในสู่ภายนอก และย้ำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่า สัมมาอาชีวะเป็นส่วนประกอบที่แยกขาดจาก อริยมรรคองค์อื่นๆ ไม่ได้ เสมือนเปลือกไม้แยกต่างหากจากต้นไม้ไม่ได้ หรือเส้นประแยกต่างหากจากถนนไม่ได้ หากจะนิยามตามหลักฐานแห่งพระไตรปิฎกดังที่กล่าวมา อาจสรุปได้ว่า สัมมาชีพ คือ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการโกง รับสินบน ล่อลวง ตลบตะแลง เปียดเปียน ฆ่า จองจำ ตีชิงวิ่งราว ปล้น และบุกรรโชก

2.1.1.3 หลักสัมมาชีพในพระไตรปิฎก จัดเป็นหลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะธรรมชุดนี้เป็นองค์ประกอบแห่งหลักอริยมรรค 8 ประการ ดังหลักฐานว่า “สัมมาอาชีวะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค”³ หลักฐานชุดนี้เน้นให้เห็นชัดเจนว่า สัมมาอาชีวะเป็นส่วนประกอบที่แยกขาดจาก อริยมรรคองค์อื่นๆ ไม่ได้ เสมือนเปลือกไม้แยกต่างหากจากต้นไม้ไม่ได้ หรือเส้นประแบ่งเลนถนนแยกต่างหากจากถนนไม่ได้ จากการศึกษาพบว่าสัมมาอาชีวะจะไม่ถูกนำมาอธิบายใดๆ แต่จะถูกอธิบายเชื่อมโยงกับหลักอริยมรรคทั้งแปดประการเสมอ โดยเฉพาะจุดเริ่มต้นของสัมมาหรือมิจฉา พระพุทธเจ้าตรัสถึงอวิชา (ความไม่รู้แจ้ง) เป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรม... “1. ผู้มีวิชาไม่เห็นแจ้งย่อมมีมิจฉาปฏิญญิต (เห็นผิด)...4. ผู้มีมิจฉาวาจาย่อมมีมิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด) 5. ผู้มีมิจฉากัมมันตะย่อมมีมิจฉาอาชีวะ (เลี้ยวผิด) 6. ผู้มีมิจฉาอาชีวะย่อมมีมิจฉาวายามะ (พยายามผิด)...”⁴ ในทางกลับกัน วิชา(ความรู้แจ้ง) เป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย ดังหลักฐานว่า “1. ผู้มีวิชาเห็นแจ้งย่อมมีสัมมาปฏิญญิต (เห็นชอบ)... 4. ผู้มีสัมมาวาจาย่อมมีสัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. ผู้มีสัมมากัมมันตะย่อมมีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยวชอบ) 6. ผู้มีสัมมาอาชีวะย่อมมีสัมมาวายามะ (พยายามชอบ)...”⁵ จะเห็นว่าอริยมรรค 8 เป็นเหตุผลปฏิจสมุปปาทเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด ข้อมูลทั้งสองชุดนี้ชี้ให้เห็นว่าอวิชาหรือวิชาเป็นเสมือนตัวแปรต้น ธรรมอีก 8 ประการเสมือนเป็นตัวแปรตาม หรือถูกฟันเฟืองใหญ่คืออวิชาหรือวิชาเกี้ยวโยงให้ฟันเฟืองตัวอื่นอื่นๆ ทั้ง 8 ประการเลื่อนไหลไปตาม โดยนำไปสู่ปลายทางที่แตกต่างกัน นั่นคือถ้าเริ่มด้วยอวิชาที่จบลงที่มิจฉา ถ้าเริ่มด้วยวิชาที่จบลงด้วยสัมมา และหลักสัมมาอาชีวะเป็นองค์ประกอบสำคัญของอริยมรรค 8 ประการ สิ่งที่ควรเข้าใจในเบื้องต้นคือในภาคปฏิบัติการสัมมาอาชีวะไม่อาจแยกให้อิสระต่างหากจากหลักอริยมรรคได้ และหลักอริยมรรคก็ไม่อาจทั้ง

² อภ.วิ. (ไทย) 35/492/374.

³ อภ.วิ. (ไทย) 35/492/374.

⁴ ส.ม. (ไทย) 19/1/1.

⁵ ส.ม. (ไทย) 19/1/2.

หลักสัมมาอาชีวะได้เช่นกัน นั่นคือหลักสัมมาชีพเป็นส่วนประกอบสำคัญของหลักอริยมรรค ในอรรถกถาศิวะว่าด้วยมรรคมืองค์ 8 สัตบุรุษและสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ “...บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) มีสัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) มีสัมมาวาจา (เจรจาชอบ) มีสัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) มีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) มีสัมมาวายามะ (พยายามชอบ) มีสัมมาสติ (ระลึกชอบ) มีสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษ”⁶ และบุคคลที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ “...บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ และชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาทิฐิ มีสัมมาอาชีวะ และชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาอาชีวะ...บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ”⁷ ข้อมูลชุดนี้แสดงถึงคุณลักษณะของบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยมรรค ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความเป็นผู้นำ คบหาสมาคมด้วยไม่ตกต่ำเป็นมงคลทำให้มั่นคงเจริญรุ่งเรืองสำหรับชีวิตดังกล่าวแล้วว่าสัมมาอาชีวะมิใช่หัวข้อธรรมใดๆ แต่เป็นส่วนประกอบสำคัญในหลักอริยมรรค 8 ดังนั้น จึงต้องกล่าวให้ครอบคลุม หรืออธิบายให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักอริยมรรค จากหลักฐานพระไตรปิฎกจึงพบว่าเมื่อจะกล่าวหลักสัมมาอาชีวะ ดังเช่น ใน มหาวรรค “บรรดาอริยสัจ 4 นั้น ทุกชนิดโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นอย่างไร คือ อริยมรรคมืองค์ 8 นี้ ได้แก่ 1. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)”⁸ กล่าวถึงสัมมาอาชีวะว่า “บรรดาอริยมรรคมืองค์ 8 นั้น สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร คือ ข้อที่พระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาอาชีวะ สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ”⁹ ในอภิธรรมปิฎกมีการอธิบายว่า “พระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว เลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ”¹⁰ สัมมาอาชีวะ ในเบื้องต้นข้อความนี้ก็ไม่มี การอธิบายเพิ่มเติมว่าเลี้ยงชีพชอบคืออย่างไร แต่มีการกล่าวถึงสิ่งตรงข้ามกับสัมมาอาชีวะ คือ มิจฉาชีวะ ซึ่งทั้ง 2 อย่างมีเนื้อหา ดังนี้ “5. มิจฉาอาชีวะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาบ อกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมาก ที่ถึงความเจริญเต็มที เพราะสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์”¹¹ หลักฐานนี้พอจะขยายความ หรือตีความเชิงเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างคำว่าสัมมาอาชีวะกับมิจฉาชีวะ โดยโยงไปที่ผลของ ข้อความทั้งสองประการนั้นเป็นสำคัญ มีข้อความเชิงเปรียบเทียบในลักษณะเดียวกันอีกว่า “5. มิจฉาอาชีวะ เป็นฝั่งนี้ สัมมาอาชีวะเป็นฝั่งโน้น”¹² พระอรุณกถาจารย์ได้ขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า “...ฝั่งนี้ ในที่นี้

⁶ อจ.จตุกก. (ไทย) 21/205/325.

⁷ อจ.จตุกก. (ไทย) 21/205/326.

⁸ ขุ.ป. (ไทย) 31/36/55./อภิ. วิ. (ไทย) 35/486/371.

⁹ ขุ.ป. (ไทย) 31/36/55.

¹⁰ อภิ.วิ. (ไทย) 35/487/371.

¹¹ อจ.ทสก. (ไทย) 24/114/259.

¹² อจ.ทสก. (ไทย) 24/117/269.

หมายถึงโลกียธรรม ฝั่งโน้น ในที่นี้หมายถึงโลกุตตรธรรม ฝั่งโน้น ในที่นี้หมายถึงนิพพาน ฝั่งนี้ ในที่นี้หมายถึง สักกายทิฏฐิ”¹³ ข้อมูลชุดสุดท้ายสำหรับประเด็นนี้ ก็สะท้อนให้เห็นผลของมิจฉาชีวะ “5. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า มิจฉาชีวะมีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละมิจฉาชีวะ ลอยมิจฉาชีวะ”¹⁴ จากข้อมูลเบื้องต้นพออนุมานได้ว่า หลักร่วมมาอาชีวะ มิใช่หัวข้อธรรมใดๆ แต่เป็นส่วนประกอบสำคัญในหลัก อริมรรค 8 ดังหลักฐานที่ว่าสัมมาอาชีวะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ชนิดแยกจากกันไม่ได้ดังข้อความที่ว่าผู้มีสัมมาวาจาย่อมมีสัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) ผู้มีสัมมากัมมันตะย่อม มีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ผู้มีสัมมาอาชีวะย่อมมีสัมมาวาจา (พยายามชอบ) แต่อย่างไรก็ดีเมื่อจะค้น เหาเฉพาะคำว่า สัมมาชีวะในแหล่งข้อมูลปฐมภูมิก็ยังไม่พบคำอธิบายที่กระจ่างชัด นอกจากบอกในลักษณะว่า บรรดาอริมรรคมีองค์ 8 นั้น สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร คือ ข้อที่พระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาชีวะ สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ข้อความนี้ไม่มีการอธิบายเพิ่มเติมว่าเลี้ยงชีพชอบ คืออย่างไร แต่ก็มีแหล่งข้อมูลที่ทำให้เข้าใจในประเด็นดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น ดังข้อมูลที่ว่า มิจฉาชีวะเป็นสิ่งที่ ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาป อกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาชีวะเป็น ปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาอาชีวะเป็น ปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ข้อสรุปสัมมาอาชีวะคือ สิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ ซึ่งตรงข้ามกับ มิจฉา ชีวะที่เป็นสิ่งที่ เป็นอธรรมและมีโทษ

2.1.1.4 หลักร่วมมาชีพในมุมมองของปราชญ์ ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงเรื่องสัมมา อาชีพไว้ในหนังสือ “อริสัจจากพระโอษฐ์ (ภาคปลาย)”¹⁵ ความว่า สัมมาอาชีวะเป็นอริยะะ ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตระ คือ การงด การเว้น การงดเว้น เจตนา เป็นเครื่องเว้นจากการนเลี้ยงชีวิตที่ผิด (มิจฉาชีวะ) ของ ผู้มีอริยจิต ของผู้มีอนาสวจิตของผู้เป็นอริยมังสมังคี ส่วนสัมมาอาชีวะ อันเป็นโลกียะ คือ การละมิจฉาชีวะ เสีย ได้แก่ การโกง การหลอกลวง กระประจบสอพลอ การบีบบังคับ การต่อลาภด้วยลาภ ให้หาเลี้ยงชีพด้วย สัมมาอาชีวะของพระอริยสาวก และ ความหมายของคำว่า สัมมาอาชีวะ ซึ่งเคยแปลกันแต่เพียงว่าเลี้ยงชีวิต ชอบ นั้น ที่แท้แล้วอาจจะขยายความออกไปได้ถึงคำว่า “การดำรงชีพชอบ” ซึ่งมีความหมายตั้งแต่ต่ำสุด ซึ่งเป็นเรื่องของฆราวาสสูงขึ้นไปตามลำดับๆ จนถึงการดำรงอยู่เพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพานทีเดียว นายแพทย์ ประเวศ วะสี ปลุกกระแสให้หันกลับไปสู่อุดมคติพุทธในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ท่านได้ให้หลักคิดและ แนวทางในการประยุกต์หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับสัมมาชีพสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาใหม่ ไม่ใช่จีดีพีนำ แต่มุ่ง สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นเป้าหมาย การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่คือปัจจัยของการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ทำให้เกิด ความร่มเย็นเป็นสุข และการเจริญเติบโตบนพื้นฐานของดุลยภาพ “...สัมมาชีพหมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียน

¹³ อจ.ทสก.อ. 3/117-118/375.

¹⁴ อจ.ทสก. (ไทย) 24/119/273.

¹⁵ พุทธทาส, อริสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ , 2553), หน้า 1093.

ตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้...สัมมาชีพจึงเป็นทั้ง เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกันไปอย่างบูรณาการ”¹⁶ โดยความหมายนี้ นายแพทย์ ประเวศ วะสี เน้นย้ำให้เห็นว่า ยังมีสัมมาชีพกันมากเท่าใด เศรษฐกิจยิ่งดีขึ้น จิตใจยิ่งดีขึ้น สังคมยิ่งดีขึ้น สิ่งแวดล้อมยิ่งดีขึ้น และศีลธรรมยิ่งดีขึ้น ต่างจากจีดีพีที่เมื่อจีดีพีดีขึ้น อย่างอื่นอาจจะไม่ดีขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะจีดีพีเป็นการวัดแบบแยกส่วนดังกล่าวแล้ว ฉะนั้น การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงเป็นตัววัดการพัฒนาที่ดีกว่า จีดีพี...การมีสัมมาชีพ พอกินพอใช้ ทำให้ภูมิใจในตัวเอง มีศักดิ์ศรี ทำให้ไม่ยอมทำไม่ดี และการมีสัมมาชีพ ถ้วนหน้าทำให้ไม่เบียดเบียนกัน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทรรศนะเกี่ยวกับหลักการทั่วไปของ สัมมาอาชีพะ 4 ประการ คือ “ในแง่ของเป้าหมายของอาชีพะ ในแง่ของความต้องการของชีวิตในปัจจุบัน ในแง่ของคำว่าสัมมาชีพในทางธรรม และในแง่วิธีการแสวงหาและใช้ทรัพย์”¹⁷ สรุปได้ว่า ชั้นพื้นฐานให้ทุกคนมี ปัจจุบันเพียงพอมิใช่ความมั่งปั่งพร้อมบริบูรณ์ ประการที่สองความเพียงพอของปัจจุบันเป็นพื้นฐานในการ พัฒนาจิตปัญญาให้ประณีตยิ่งขึ้น ประการที่สามสัมมาชีพในทางธรรม นอกเหนือจากการใช้แรงงานให้เกิดผล ผลิตแล้วรับผลตอบแทนแล้ว ยังหมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติ หรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอีกด้วย และประการสุดท้ายทรัพย์มากน้อยมิใช่สาระสำคัญสิ่งสำคัญคือมีการแสวงหาและใช้จ่ายทรัพย์อย่างไร จากทรรศนะดังกล่าวทำให้มองกว้างออกไปได้ว่า คำว่าสัมมาชีพ มิได้หมายเอาเพียงการประกอบอาชีพหรือหน้าที่ การงานอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป แต่หมายถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคลก็ถือว่าเป็นสัมมาชีพ ดังที่ท่านให้ตัวอย่างเพิ่มเติมว่า “พระภิกษุดำรงตนอยู่ในสมณธรรม ลูกประพฤติ ตนเป็นลูกที่ดี ฯลฯ ก็จัดว่าเป็นสัมมาชีพ”¹⁸ นอกจากนี้ท่านยังยักวิเคราะห์เพิ่มเติมใน 2 ประเด็น คือ ประเด็น แรก เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับอาชีพะและผลตอบแทน ของชีวิตคนสองกลุ่มคือ สำหรับคนทั่วไปกับสำหรับสมณะหรือผู้สละโลก ประเด็นที่สอง การใช้แรงงานในการผลิต ผลิตน้อยทำลายน้อย ผลิตมาก ทำลายมาก หรือบางอย่างมีผลผลิตมีค่าเป็นการทำลาย ตัวอย่างเหล่านี้สะท้อนให้เห็น “ความคับแคบไม่ สมบูรณ์ของระบบเศรษฐศาสตร์และลัทธิเศรษฐกิจ”¹⁹ ที่สนใจเพียงการผลิตและบริโภคที่คำนวณนับเป็น ตัวเลขได้ในทางวัตถุเท่านั้น ท่านยังให้มุมมองที่น่าสนใจในประเด็นเกี่ยวกับการผลิตและบริโภคในมิติของ เศรษฐศาสตร์ทั่วไปอย่างน่าฟังว่า การคำนึงเพียงการผลิตให้มากกระตุ้นให้เกิดการบริโภคให้มากย่อมมีการ ทำลายทรัพยากรมาก ซึ่งควรมองให้เห็นคุณค่าของการผลิตน้อยและบริโภคน้อยที่มีการทำลายน้อยด้วย ดังที่ ท่านให้ทัศนะว่า “ เป็นการยุติธรรมหรือไม่ ที่จะกล่าวถึงหน้าที่ในการผลิตของคนโดยไม่พิจารณาถึงด้าน

¹⁶ ประเวศ วะสี, ชุดปฏิรูปประเทศไทย แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ การมี สัมมาชีพเต็มพื้นที่คือรากฐานของความร่มเย็นเป็นสุข, (กรุงเทพฯ : บริษัท ที คิว พี จำกัด, 2552), หน้า 10.

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิไลธรรม, 2555), หน้า 733-6.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 733.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 735.

บริโภคว่าเขาทำความสิ้นเปลืองแก่ทรัพยากรมากหรือน้อยเพียงใด และการมุ่งเน้นหน้าที่ในการผลิตนั้น เป็น การถือกุศลแก่ชีวิตและสังคมแท้จริงหรือไม่”²⁰ ความประสบผลสำเร็จในด้านเศรษฐกิจตามหลักพุทธธรรมอาศัย หลักกามโมคิ ประกอบด้วยการแสวงหา การใช้ และการมีปัญญาที่จะทำให้เป็นอิสระ ซึ่งท่านสรุปว่า “ขยัน ไม่ ประมาท ฉลาดจัดการ”²¹ อนึ่ง เส้นทางได้มาซึ่งทรัพย์มิใช่เรื่องง่าย ใ้ว่าขยันแล้วจะประสบผลสำเร็จ ต้อง อาศัยเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะองค์ความรู้พื้นฐานที่จะทำให้แสวงหาทรัพย์ได้ ท่านแนะนำว่า “อุปกรณ์สำคัญของการประกอบสัมมาชีพ ก็คือศิลปวิทยา หรือศิลปะ (วิชาชีพ ฝีมือ ความจัดเจนงาน) ดังนั้น ท่านจึงเตือนให้ชวนขวยศึกษาศิลปวิทยา และให้บิดามารดาถือเป็นหน้าที่ ที่จะให้บุตรศึกษาเล่าเรียน”²² ทักษะดังกล่าวสอดคล้องกับเหตุผลที่จำเป็นสำหรับการผลิตผลงานที่สูงส่ง สมควรได้รับผลตอบแทนที่มีคุณค่าสูง กว่า การใช้เพียงแค่ร่างกายทั่วไป แต่หลักการนี้ก็ไม่ใช่อันสูงสุดเพียงมีศิลปะวิทยาการเท่านั้นหากแต่มีการเรียนรู้ กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ถือกุศลมากขึ้น นอกจากนี้ท่านได้ประมวลหลักมัจฉาวิชา 5 คือ การประกอบ คำขายที่ผิดหรือไม่ชอบธรรมไว้ว่า “ฉฉาวิชา 5 การค้าขายที่เป็นอภินิหารสำหรับอุบาสก ไม่ควรประกอบ ได้แก่ สัตตฉาวิชา คำขายอาวุธ สัตตฉาวิชา คำขายมนุษย์ มังสฉาวิชา คำขายเนื้อสัตว์ (เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย) มัชช ฉาวิชา คำขายของเมา วิสวฉาวิชา คำขายยาพิษ”²³ จากทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)ที่ว่า “สัมมาชีพ มิได้หมายเอาเพียงการประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป แต่หมายถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคลก็ถือว่าเป็นสัมมาชีพ” กับแนวคิด นพ. ประเวศ วะสีที่ว่า “สัมมาชีพหมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้...สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกันไป อย่างบูรณาการ” ผู้วิจัยจึงผนวกเอาสองทัศนะมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ หรือเป็นเกณฑ์พิจารณา ความเป็นมัจฉาวิชาหรือสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มผ้าไหม กลุ่มประคำ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดย ให้คำนิยามสัมมาชีพ หมายถึง การประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดถึงการดำรงชีวิต ที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคล ไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่น สิ่งแวดล้อม บูรณาการทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกัน ซึ่งนิยามดังกล่าวสะท้อนแนวคิดและความรับผิดชอบต่อ คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

2.1.1.5 คุณค่าแห่งสัมมาอาชีพะ ความสำคัญของปัจจัยภายนอกพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็น ทั้งหมดของพรหมจรรย์ดังหลักฐานว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด ที่เดียว

²⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, หน้า 735.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 740.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 745.

²³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิตภัณธ์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดีโฮม จำกัด, 2558), หน้า 174.

อานนท์ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดีพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอุรียมรรคมีองค์ 8 ทำอุรียมรรคมีองค์ 8 ให้มาก..1. เจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก (ความสงัด) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนด) อาศัยนิโรธ (ความดับ) น้อมไปในโอสถคคะ (ความสละ)...5. เจริญสัมมาอาชีวะ ...”²⁴ ข้อมูลชุดนี้แสดงให้เห็นว่าการเลือกคบคนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ เพราะจะนำไปสู่ความถูกต้องหรือผิดพลาดได้ คุณค่าแห่งสัมมาอาชีวะ “5. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมล้าง(ระบาย/สำรอก/กำจัด)มิจฉาอาชีวะได้”²⁵ การกล่าวถึงพระอเสขะว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 5. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาอาชีวะที่เป็นอเสขะ ...”²⁶ ในข้อมูลชุดสุดท้ายที่นำมาอ้างอิงในประเด็นนี้กล่าวถึงวงจรหรือปฏิจกสมุปบาทแห่งสัมมาอาชีวะว่า “ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมมีสัมมาสังกัปปะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมมีสัมมาวาจา...ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมมีสัมมาอาชีวะ ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมมีสัมมาวายามะ ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมมีสัมมาสติ”²⁷ ข้อมูลทั้งหมดที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นคุณค่าของสัมมาอาชีวะที่เป็นองค์ธรรมสำคัญในการไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุดในอุดมคติพุทธศาสนาคือความอิสระหลุดพ้น สัมมาชีพและความรับผิดชอบเป็นพื้นฐานให้เกิดคุณค่าสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) คุณค่าด้านศีล คือ ความเพียงพอด้านปัจจัยสี่ สร้างความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนข่มเหงรังแก ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน มีการจัดโครงสร้างทางกายภาพ วินัย กฎ กติกา ระเบียบแบบแผน ระบบต่างๆ ในขั้นพื้นฐานการดำรงอยู่ของชีวิต ตลอดถึงความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นได้ ย่อมมีคุณค่าและความหมายในตัวของมันเอง ทั้งในแง่ของความเป็นเอกภาพ มีระเบียบ อำนวยความสะดวก เกื้อกูลประโยชน์ ความมีพลัง ความสุข ความสวยงาม ฯลฯ ดังข้อสรุปที่ว่า “สีเลน สุขดี ยนติ สีเลน โภคสมปทา สีเลน นิพพุตี ยนติ ตสฺมา สีลํ วิโสทเย” (2) คุณค่าด้านสมาธิ เมื่อความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานระดับศีลเป็นปกติสุขย่อมส่งผลถึงคุณภาพของจิต ความมั่นใจ มั่นคง เข้มแข็ง อดทน ความอ่อนโยนนุ่มนวล ไม่กระด้างเหี้ยมเกรียม เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน เมตตาต่อกัน และมีความสุข และ (3) คุณค่าด้านปัญญา ที่มีพื้นฐานจากศีลและสมาธิ ทำให้เกิดความเฉียบคมในการพิจารณาเพื่อหาความอิสระหลุดพ้นปล่อยวาง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น สัมมาชีพจึงเสมือนบันไดขั้นแรกที่จะเข้าถึงความดีงามสูงสุด หรืออุดมคติทางพระพุทธศาสนา

จากการประพาดตามแนวสัมมาชีพ ย่อมส่งผลต่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม ดังหลักฐานที่พระพุทธเจ้ายกตัวอย่างในอดีตชาติของพระองค์ในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย ... ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ... เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูน ทำให้กรรมนั้นไปบุญแล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้น ด้วยฐานะ 10 คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพะทิพย์”²⁸ ในหลักฐานนี้สะท้อนคุณค่าแห่งการประพาดปฏิบัติตามแนวสัมมาอาชีวะได้อย่างชัดเจนคือจุดหมายปลายทางที่สุคติโลกสวรรค์ นอกจากนี้ยังมีข้อความที่บ่งถึงผลประโยชน์ที่สืบเนื่องต่อจากการประพาดดังกล่าว ดังที่พระ

²⁴ ที.ม. (ไทย) 19/1/3.

²⁵ อจ.ทสก. (ไทย) 24/107-110/251-155.

²⁶ อจ.ทสก. (ไทย) 24/111/256.

²⁷ อจ.ทสก. (ไทย) 24/121/275.

²⁸ ที.ปา. (ไทย) 11/240/196.

โบราณกเถระทั้งหลายกล่าวว่า “มหาบุรุษนั้นทรงละมิจฉาอาชีวะ ดำรงพระชนม์อยู่ด้วยสัมมาอาชีวะอันสะอาด เป็นธรรม ทรงกำจัดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ทรงประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นสุขแก่คนหมู่มาก เสวยสิ่งที่มีผลเป็นสุข ที่สัตบุรุษผู้มีปัญญาละเอียด ผู้ฉลาดสรรเสริญแล้ว เป็นผู้เสมอกับเทพผู้ประเสริฐในเมืองไตรทิตย์ เป็นผู้พร้อมด้วยความยินดีและความเพลิดเพลินอภิมรณอยู่ในสวรรค์”²⁹ ในพระไตรปิฎกเล่มนี้ นอกจากจะกล่าวถึงเรื่องสัมมาอาชีวะโดยตรงแล้ว ยังมีจุดที่น่าสนใจเพิ่มเติม คือ การกล่าวถึงบริวารที่สะอาดของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ซึ่งเป็นข้อความที่สะท้อนชุดความคิดเกี่ยวกับบริวารพระพุทธเจ้าที่มากกว่าพุทธบริษัทที่คุ้นเคยกัน ในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุดตริทิกาย ทสกนิบาต กล่าวถึงสัมมาอาชีวะเกือบครอบคลุมทุกมิติและมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันตลอดสายความคิดอริยมรรค เริ่มตั้งแต่แง่มุมของคุณค่าว่า “...การล้างอันเป็นของพระอริยะที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ...1. ผู้มีสัมมาทิฐิ ย่อมล้างมิจฉาทิฐิได้ ล้างบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย...5. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมล้างมิจฉาอาชีวะได้ ... 10. ผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมล้างมิจฉาวิมุตติได้ ล้างบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย”³⁰ จนกระทั่งถึงปลายทางในระบบความคิดดังกล่าวว่า คนมีสัมมาอาชีวะเป็นบุคคลที่ควรเสพและนำไปสู่การบรรลุ “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม 10 ประการนี้แล เป็นผู้ไม่ควรเสพ คือ 1. มิจฉาทิฐิ (เห็นผิด)...5. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยวซิปผิด) 10. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)... บุคคลประกอบด้วยธรรม 10 ประการ เป็นผู้ควรเสพ คือ 1. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)...5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยวซิปชอบ)... 10. สัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ)”³¹ หลักฐาน 2 ชุดหลังนี้สะท้อนคุณค่าสูงส่งกว่าหลักฐาน 2 ชุดแรก เพราะชี้ให้เห็นถึงการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 10 ประการส่งผลถึงวิมุตติหลุดพ้นได้

ข้อสรุปแนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา ในการวิจัยเกี่ยวกับที่มาสัมมาชีพในพระไตรปิฎก พบหลักฐานในพระไตรปิฎกเล่มที่ 11 เล่มที่ 19 เล่มที่ 24 เล่มที่ 31 และเล่มที่ 35 ในจำนวนพระไตรปิฎกทั้ง 5 เล่ม พบความหมายสัมมาชีพในพระไตรปิฎกพอสรุปได้ว่า สัมมาชีพ คือ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการโกง รับสินบน ล่อลวง ตลบตะแลง เบียดเบียน ฆ่า จองจำ ตีชิงวิ่งราว ปล้น และชู้กรรโชก สำหรับเนื้อหาเกี่ยวหลักสัมมาชีพในพระไตรปิฎกพอสรุปได้ว่าหลักสัมมาอาชีวะ มิใช่หัวข้อธรรมโดดๆ แต่เป็นส่วนประกอบสำคัญในหลักอริยมรรค 8 ดังหลักฐานที่ว่าสัมมาอาชีวะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันชนิดแยกจากกันไม่ได้ดังข้อความที่ว่าผู้มีสัมมาวาจา ย่อมมีสัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ) ผู้มีสัมมากรรมันตะย่อมมีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยวซิปชอบ) ผู้มีสัมมาอาชีวะย่อมมีสัมมาวาจา (พยายามชอบ) แต่อย่างไรก็ดีเมื่อจะค้นเอาเฉพาะคำว่า สัมมาชีพในแหล่งข้อมูลปฐมภูมิก็ยังไม่

²⁹ ที.ปา. (ไทย) 11/241/197.

³⁰ อจ.ทสก. (ไทย) 24/107/250-251

³¹ อจ.ทสก. (ไทย) 24/145-156/291-299.

พบคำอธิบายที่กระจ่างชัด นอกจากบอกในลักษณะว่าบรรดาอริยมรรคมีองค์ 8 นั้น สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร คือ ข้อที่พระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาอาชีวะ สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ข้อความนี้ไม่มีการอธิบายเพิ่มเติมว่าเลี้ยงชีพชอบคืออย่างไร แต่ก็มีแหล่งข้อมูลที่ทำให้เข้าใจในประเด็นดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น ดังข้อมูลที่ว่า มิจฉาอาชีวะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาบ อกุลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ข้อสรุปเนื้อหา สัมมาอาชีวะในเบื้องต้นนี้ คือ สิ่งที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ ซึ่งตรงข้ามกับ มิจฉาอาชีวะที่เป็นสิ่งที่ เป็นอธรรม และมีโทษ ในประเด็นหลักสัมมาชีพในมุมมองของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษา มุมมองของ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) นพ.ประเวศ วะสี พอสรุป ได้ว่า สัมมาชีพ คือ การประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดี งามตามสถานะของแต่ละบุคคล ไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่น สิ่งแวดล้อม บุรณาการทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกัน ซึ่งนิยามดังกล่าวสะท้อนแนวคิดและความรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ประเด็นสุดท้ายคุณค่าแห่งสัมมาอาชีวะ แบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับต้น คือ สุคติโลกสวรรค์ มีข้ออธิบายว่าคุณค่าที่สืบเนื่องต่อจากการประพฤติดั้งแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นสุขแก่คนหมู่มาก เสวยสิ่งที่มีผลเป็นสุข ที่สัตบุรุษผู้มีปัญญาละเอียด ผู้ฉลาดสรรเสริญแล้ว เป็นผู้เสมอกับ เทพผู้ประเสริฐในเมืองไตรทิพย์ เป็นผู้พร้อมด้วยความยินดีและความเพิลิตเพลินอภิมัยอยู่ในสวรรค์ และระดับสูงสุดแห่งหลักสัมมาชีพ ซึ่งเป็นส่วนประกอบ การปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 10 ประการ ย่อมส่งผลถึง วิมุตติหลุดพ้นได้

2.1.2 แนวคิดสัมมาชีพชุมชน

การศึกษาแนวคิดพื้นฐานในการออกแบบระบบสัมมาชีพชุมชน แบ่งประเด็นศึกษา 4 ประเด็น ได้แก่ กรอบแนวคิดที่สำคัญของสัมมาชีพชุมชน กรอบแนวคิดระบบสัมมาชีพ ความสำคัญของการสร้างสัมมาชีพชุมชน และเหตุผลความจำเป็นในการมีกลไกส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน ดังนี้

2.1.2.1 กรอบแนวคิดที่สำคัญของสัมมาชีพชุมชน กรอบแนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาระบบ สัมมาชีพชุมชนรวม 5 ฐานคิด คือ ฐานคิดที่ 1 การพัฒนาร่วมกันโดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area Based Collaborative Development) มุ่งเน้นให้เกิดการร่วมกลุ่มกันของ คน องค์กร เครือข่าย ที่มีเป้าหมายในการ หมุนเสริมการทำงาน ของชุมชน โดยยึดทุนและการตัดสินใจในพื้นที่เป็นหลัก ฐานคิดที่ 2 ประกอบธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) ที่หมายถึงการดำเนินธุรกิจที่มีได้แสวง กำไรเพียงอย่างเดียว แต่มีความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (CSR) คือ การทำให้ธุรกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม (Economic-Social-Environment): ESE) มีสมดุล อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน มีความรับผิดชอบต่อ ผู้ถือหุ้น ในการบริหารกิจการให้มีผลกำไร เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน รวมถึงสามารถขยายกิจการให้ เจริญเติบโตในสังคมและชุมชนที่ธุรกิจดำเนินอยู่ในระยะยาว มุ่งไปสู่ “ความยั่งยืนในการประกอบธุรกิจสู่ความ

ยั่งยืนของการพัฒนา” (Sustainable Business in Sustainable Development) ในที่สุด ฐานคิดที่ 3 ร่วมทำงานแบบภาคียุทธศาสตร์ (Strategic Partner) ที่มีการทำงานบนหลักการ “ความร่วมมือ” ของกลุ่มที่มีใจและให้การสนับสนุน เป็นกลุ่มที่มีส่วนช่วยคิด ช่วยฝัน ร่วมกันวางยุทธศาสตร์การทำงาน เป็นคน กลุ่มคนหรือองค์กรที่อยากมีฝันหรือวิสัยทัศน์เดียวกัน เป็นภาคีที่มีใจและให้การสนับสนุนงบประมาณ แนวคิด นโยบาย หรือเป็นที่ปรึกษาบางครั้ง คอยช่วยเหลืออยู่ห่าง ๆ เป็นภาคีที่ช่วยคิด ช่วยฝัน ร่วมวางกลยุทธ์ เพื่อที่จะส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนเป้าหมายให้บรรลุพันธกิจ หรือวิสัยทัศน์ ฐานคิดที่ 4 การใช้กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive Learning through action) มุ่งเน้นการพัฒนาที่ใช้กระบวนการเรียนรู้จากปฏิบัติจริงในชุมชน มีการทอดบทเรียนและยกระดับผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ฐานคิดที่ 5 มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพ และแข่งขันได้โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่มีผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต³² แนวคิดดังกล่าวขยายผลไปสู่ แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน ที่มุ่งแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับปากท้องของประชาชนในระดับล่างที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศโดยมีแผนงานที่สำคัญ คือ แผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก มีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหลักบูรณาการไปสู่การปฏิบัติและชุมชนเข้มแข็งมุ่งผลให้ “เศรษฐกิจครัวเรือนมีความมั่นคง ประชาชน ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข”³³

2.1.2.2 กรอบแนวคิดระบบสัมมาชีพ จากฐานคิดพื้นฐานในการออกแบบระบบสัมมาชีพชุมชน ทั้ง 5 ฐานคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีความจำเป็นที่จะต้องมีกลไกหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการสานพลัง (Synergy) องค์กรภาคต่าง ๆ ให้เข้ามาทำงานร่วมกันแบบภาคียุทธศาสตร์ (Strategic Partner) โดยเฉพาะกับองค์กรภาคธุรกิจ ที่ปัจจุบันมีการดำเนินการบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility : CSR) เข้ามาทำงานร่วมกันโดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area Based Collaborative Development) และใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action) เป็นเครื่องมือ ซึ่งกระบวนการพัฒนาตามแนวทางนี้ จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable

³² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สถาปณิกรูปแห่งชาติ วาระปฏิรูปที่ 28: การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง: แผนปฏิรูปสัมมาชีพชุมชน, กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, หน้า 12-13.

³³ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, (กรุงเทพฯ : บริษัท พีทีเอส เพรส จำกัด, 2561), หน้า 1.

Development) ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีคุณภาพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งกันและกัน อันเป็นภาพที่พึงประสงค์ของทุกฝ่ายในที่สุด³⁴

2.1.2.3 ความสำคัญของการสร้างสัมมาชีพชุมชน นพ.ประเวศ วะสี ได้ชี้ให้เห็นว่า ในปัจจุบันประเทศไทยเกิดความเหลื่อมล้ำมหาศาล ส่งผลต่อปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างแก้ไขไม่ตก จึงเสนอให้หันกลับมาเข้าใจ “ภูมิสังคม” ของประเทศไทยและพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากรและฐานวัฒนธรรมของเรา “จะหายจนประเทศและอาจถึงกับรวบแบบไม่รู้โรยก็ยิ่งได้” โดยได้เสนอยุทธศาสตร์ 3 ประการเพื่อแก้วิกฤตเศรษฐกิจ คือ (1) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจที่ดิน (2) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม และ (3) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สำหรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจที่ดิน นพ.ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจที่ดิน” ว่า หมายถึง “การสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ของคนทั้งแผ่นดินโดยเน้นที่เศรษฐกิจทรัพยากรขอแผ่นดิน” และยังได้อธิบายต่อว่า การมีเป้าหมายสัมมาชีพเต็มพื้นที่กับเป้าหมายที่ดีพออย่างเดียวนั้นต่างกัน เพราะสัมมาชีพนั้น หมายถึง อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ สัมมาชีพจึงเป็นทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกันไป การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นปัจจัยให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขและศีลธรรม และเมื่อคนทั้งประเทศหายจนจะมีอำนาจซื้อจะทำให้เศรษฐกิจข้างบนตั้งอยู่บนฐานที่มั่นคง ไม่ใช่พึ่งแต่การส่งออกเป็นสำคัญ ซึ่งผันผวน และวิกฤตได้ง่ายตามเศรษฐกิจโลก ดังนั้น “อาชีพในปัจจุบันมีความจำเป็นต้องมีจริยธรรมควบคู่กันเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีการประกอบอาชีพ เพื่อหาผลกำไรและมีการรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนภายในกลุ่มแล้ว อาชีพบางอาชีพมีความจำเป็นสำหรับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนภายในสังคมอย่างมาก...ถ้าหากอาชีพบริการต่าง ๆ ไม่มีจริยธรรมหรือจรรยาบรรณควบคู่แล้ว คนส่วนใหญ่ในสังคมก็จะถูกเอาเปรียบ และเมื่อถูกคนส่วนน้อยในสังคมเอาเปรียบมาก ๆ อาจทำให้เกิดการใช้กฎหมายขึ้นได้ แล้วคนในสังคมก็จะเกิดความวุ่นวายในที่สุดความรุนแรงในสังคมก็จะเกิดขึ้น”³⁵ ดังนั้น “ชุมชนที่ประกอบอาชีพโดยชอบซึ่งมีรายได้มากกว่ารายจ่าย โดยการลดการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ต้องมีความสอดคล้องกับวิถีของชุมชน เพื่อความมุ่งหมายในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน”³⁶ และ “แนวทางใหม่ของการพัฒนาประเทศ คือ การสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ ทุกภาคส่วนของสังคมควรมุ่งสร้างสัมมาชีพให้เต็มพื้นที่”³⁷

³⁴ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, หน้า 13.

³⁵ พระเทวินทร์ เทวินโท, พุทธจริยศาสตร์ จริยศาสตร์ และจริยธรรม, หน้า 67.

³⁶ สถาบันการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, คู่มือวิทยากรผู้นำสัมมาชีพ, (กรุงเทพฯ: สถาบันการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2550), หน้า 7.

³⁷ ประเวศ วะสี, แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่, หน้า 25.

2.1.2.4 เหตุผลความจำเป็นในการมีกลไกส่งเสริมสมาชิกชุมชน สภาปฏิรูปแห่งชาติ ได้ทำการสรุปเหตุผลความจำเป็นในการมีสถาบันซึ่งเป็นกลไกที่ส่งเสริมสมาชิกชุมชน ไว้ 4 ประการด้วยกัน คือ (1) เป็นที่ยอมรับกันจากทุกฝ่ายว่า ชุมชนเป็นฐานการผลิตภาคครัวเรือนที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจมหภาคของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมการทางเศรษฐกิจ ภาคการเกษตร วิชาหกิจชุมชน และภาคบริการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนมาช้านานในรูปแบบของการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากชุมชนมีความพร้อมมูล ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น อันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน และชุมชนให้สามารถจัดการตนเองภายในชุมชนได้อย่างสมดุล และยั่งยืน แต่เนื่องจากปัจจุบันเกิดความเหลื่อมล้ำในทางเศรษฐกิจและสังคม จึงทำให้ประชาชนที่ประกอบสมาชิกในชุมชนพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจจากภาคแรงงานและภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก เนื่องจากขาดการส่งเสริมสนับสนุนและให้การช่วยเหลือในด้านประกอบอาชีพที่เป็นระบบ จึงเป็นเหตุให้เกิดการย้ายถิ่น เพื่อมาประกอบอาชีพในเมืองหลวง จนสุ่มเสี่ยงกับสภาวะการล่มสลายของชุมชนโดยเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงถือเป็นภารกิจเร่งด่วนที่จะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนโดยเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ชุมชนสามารถเป็นฐานในการสร้างอาชีพ และรายได้เลี้ยงดูประชาชนในชุมชนบนแนวทางสมาชิก ซึ่งเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับแนวคิดในร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา 295 ที่ให้มีการปฏิรูปด้านสังคมประการหนึ่งโดยให้มีการ “ปฏิรูปกฎหมาย กฎ และกติกาต่าง ๆ ที่จะช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีสิทธิที่จะดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และทุนชุมชนต่าง ๆ จัดทำบริการสาธารณะและจัดสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน โดยประสานความร่วมมือกับองค์กรบริหารท้องถิ่น และองค์การภาคเอกชน (2) ในการพัฒนาระบบสมาชิกชุมชน จำเป็นที่จะต้องมีกลไกหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการสานพลัง (Synergy) องค์กรภาคีต่าง ๆ ให้เข้ามาทำงานร่วมกันแบบภาคียุทธศาสตร์ (Strategic Partner) โดยเฉพาะกับองค์กรภาคธุรกิจ ที่ปัจจุบันมีการดำเนินการบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CRS) เข้ามาทำงานร่วมกันโดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area Based Collaborative Development) และใช้กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action) เป็นเครื่องมือซึ่งกระบวนการพัฒนาตามแนวทางนี้จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีคุณภาพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน อันเป็นภาพที่พึงประสงค์ของทุกฝ่ายนั้น กลไกดังกล่าวนี้ ในปัจจุบันยังไม่มีองค์กรรัฐใดที่ทำหน้าที่ดังกล่าว จึงเห็นสมควรจัดตั้งสถาบันส่งเสริมสมาชิกชุมชน (องค์การมหาชน) ให้เป็นกลไกที่ทำหน้าที่ดังกล่าว (3) หากวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของกลไกส่งเสริมสมาชิกชุมชน ตามเหตุผลข้อ 2 จะเห็นว่าเป็นกลไกที่จะต้องใช้บุคลากรในการทำงานที่มีความสามารถหลากหลาย (Multi Skills) เพราะมีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย (Multi Tasks) โดยเฉพาะความสามารถในการเชื่อมโยงกับองค์กรภาคธุรกิจทุกระดับให้เข้ามาร่วมเป็นองค์กรภาคียุทธศาสตร์ เพื่อ

ร่วมกันลงไปหนุนเสริมการทำงานในชุมชน จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ต้องมีกลไกนี้เป็นกลไกในการทำงาน (4) อย่างไรก็ตาม การทำงานในลักษณะนี้ มิใช่เป็นการทำงานที่ต้องไปเริ่มใหม่ แต่สามารถดำเนินการในลักษณะการต่อยอดฐานทุนที่องค์กรอื่น ๆ ทำงานอยู่เดิมแล้ว อาทิ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ของกรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น โดยกลไกส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน (องค์กรมหาชน) จะต่อยอดโดยการทำหน้าที่สานพลังองค์กรภาคธุรกิจ ที่มีความประสงค์ในการหนุนเสริมชุมชนดังกล่าวให้ลงไปทำงานด้วยกัน เป็นต้น

สรุปแนวคิดพื้นฐานในการออกแบบระบบสัมมาชีพชุมชน ประเด็นแรก กรอบแนวคิดที่สำคัญของสัมมาชีพชุมชน 5 ประการ คือ ยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง รับผิดชอบต่อสังคม ทำงานแบบภาคียุทธศาสตร์ ใช้กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเด็นที่สอง กรอบแนวคิดระบบสัมมาชีพ การสานพลังองค์กรภาคต่าง ๆ ให้เข้ามาทำงานร่วมกันแบบภาคียุทธศาสตร์ ดำเนินการบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคม ทำงานร่วมกันโดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง และใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติเป็นเครื่องมือ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีคุณภาพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งกันและกัน ประเด็นที่สาม ความสำคัญของการสร้างสัมมาชีพชุมชน สรุปรวมทฤษฎีของ นพ.ประเวศ วะสี ที่ว่าชุมชนประกอบอาชีพโดยชอบ มีรายได้มากกว่ารายจ่าย ลดการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม มีความสอดคล้องกับวิถีของชุมชน เพื่อความมุ่งหมายในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน แนวทางใหม่ของการพัฒนาประเทศ คือ ทุกภาคส่วนของสังคมควรมุ่งสร้างสัมมาชีพให้เต็มพื้นที่ ประเด็นที่สี่ เหตุผลความจำเป็นในการมีกลไกส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน (1) ชุมชนเป็นฐานการผลิตภาคครัวเรือนที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจมหภาคของประเทศ รวมถึงมีทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น อันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน และชุมชนให้สามารถจัดการตนเองภายในชุมชนได้อย่างสมดุล และยั่งยืน (2) การพัฒนาระบบสัมมาชีพชุมชน จำเป็นที่จะต้องมีกลไกหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการสานพลัง องค์กรภาคีต่าง ๆ ให้เข้ามาทำงานร่วมกันแบบภาคียุทธศาสตร์ องค์กรภาคธุรกิจ ความรับผิดชอบต่อสังคม (3) จะต้องใช้บุคลากรในการทำงานที่มีความสามารถบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย (4) การต่อยอดฐานทุนที่องค์กรอื่น ๆ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ฯลฯ ที่มีความประสงค์ในการหนุนเสริมชุมชนดังกล่าวให้ลงไปทำงานด้วยกัน

ภาพที่ 2.1
การขับเคลื่อนชุมชน³⁸



2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม

การศึกษาแนวคิดความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา แบ่งประเด็นศึกษาเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ ความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา ที่มาความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ความหมายความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม หลักการสำคัญความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ประเภทความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม และกระบวนการส่งเสริมความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

2.2.1 ความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา

ในหัวข้อความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา แบ่งประเด็นศึกษาได้ 5 ประเด็น ได้แก่ ที่มาความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ความหมายความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม หลักการสำคัญความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ประเภทความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม และกระบวนการส่งเสริมความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

³⁸ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, หน้า 2.

2.2.1.1 แหล่งข้อมูลความสุจริตและความรับผิดชอบ แนวคิดความสุจริตและความรับผิดชอบ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเกี่ยวกับสัมมาชีพ ในการสืบค้นในเบื้องต้นพบว่าพระไตรปิฎกกล่าวถึงเรื่องความสุจริตไว้ จำนวน 9 เล่มด้วยกัน คือ พระไตรฯเล่มที่ 9, 11, 17, 20, 21, 22, 23, 25 และ 35 ดังปรากฏหลักฐานดังนี้ พระไตรฯเล่มที่ 20 วัชชสูตร พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ตรัสเรื่องโทษที่ให้ผลในภพนี้ และโทษที่ให้ผลในภพหน้า โทษที่ให้ผลในภพหน้า... “ผลของกายทุจริตเป็นผลที่เลวทราม เป็นทุกข์..ฯลฯ ... หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก...จึงละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต ละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต ละมโนทุจริต บำเพ็ญมโนสุจริต บริหารตนให้บริสุทธิ์”³⁹ พระไตรฯเล่มที่ 21 เริ่มตั้งแต่ทฎฐิติสูตรว่า “ด้วยทฎฐิติ ... และเขาก็ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดใน สุกตติโลกสวรรค์ บุคคลผู้สว่างมาและสว่างไป เป็นอย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 ...”⁴⁰ พระไตรฯเล่มที่ 22 ...ภิกษุทั้งหลาย สุจริตมีอานิสงส์ 5 ประการนี้แล ปฐมทุจริตสูตรที่ 1⁴¹ พระไตรฯเล่มที่ 25 ... สุปุพพัตถสูตร “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤตสุจริตด้วยกาย ประพฤตสุจริต ด้วยวาจา ประพฤตสุจริตด้วยใจ ในเวลาเช้า ...”⁴² พระไตรฯเล่มที่ 35 “...ที่กายสุจริตจะพึงเกิดผลที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ นี้แลเป็นฐานะที่มีได้เป็นได้”⁴³ หลักฐานจากพระไตรปิฎกที่ยกมาเป็นตัวอย่างพอสรุปได้ว่า ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวไปในทิศทางเดียวกัน คือ ความสุจริตกาย วาจา ใจ

2.2.1.2 ความหมายความสุจริตและความรับผิดชอบ ตัวอย่างที่นำมาประกอบการวิเคราะห์หาความหมายความสุจริตและความรับผิดชอบที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีดังนี้ ความสุจริตแท้จริง “พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย สุจริต 3 ประการนี้ สุจริต 3 ประการ อะไรบ้าง คือ 1. กายสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยกาย) 2. วจีสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยวาจา) 3. มโนสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยใจ)”⁴⁴ พระไตรฯเล่มที่ 9/21/23... พระไตรปิฎกเล่มที่ 23 เจริญสูตร “...หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริตกล่าวร้ายพระอรชียะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิดพวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอรชียะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”⁴⁵ พระไตรฯเล่มที่ 11 “... ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สมათานในกุศลธรรม สมათานมั่นคงในกายสุจริต (ประพฤติชอบด้วยกาย) ในวจีสุจริต(ประพฤติชอบด้วยวาจา) ในมโนสุจริต(ประพฤติชอบด้วยใจ) ในการ

³⁹ อัง.ทก. (ไทย) 20/1/421.

⁴⁰ ขุ.อิติ. (ไทย) 25/65/421.

⁴¹ ขุ.อิติ. (ไทย) 25/65/421.

⁴² ขุ.อิติ. (ไทย) 25/65/421.

⁴³ ขุ.อิติ. (ไทย) 25/65/421.

⁴⁴ ขุ.อิติ. (ไทย) 25/65/421.

⁴⁵ ที.สี. (ไทย) 9/246/83./อัง.จตุกก. (ไทย) 21/198/310./อัง.อฏฐก. (ไทย) 23/11/224.

จำแนกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพรหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล...”⁴⁶ พระไตรปิฎกเล่มที่ 17 “... ในสุจริตสูตรพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี “พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา และใจ เขาได้ฟังมาว่า 'เทพทั้งหลายผู้สถิตอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ร่าก มีอายุยืน ...’”⁴⁷ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพทั้งหลายผู้นั้นเนื่องในหมู่คณาธิปไตย จากหลักฐานในพระไตรปิฎกพจนานุกรมได้ว่า ความสุจริตและรับผิชอบ คือ ความประพฤติชอบด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ ตรงข้ามกับกายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต

2.2.1.3 หลักการสำคัญความสุจริตและความรับผิชอบ แบ่งประเด็นศึกษาได้ ดังนี้ (1) หลักความรับผิชอบในพระพุทธศาสนา ในพระวินัยของนักบวชในพระพุทธศาสนาถือเป็นหลักความรับผิชอบทั้งต่อตนเอง สังคม ตลอดจนสรรพสิ่ง เพราะระเบียบแบบแผนแห่งพระวินัยล้วนเป็นไปเพื่อกำกับ ควบคุม คุ้มครอง เสริมสร้าง ที่ออกไปจากตัวนักบวชเองแล้วแผ่ขยายออกไปยังสังฆะ พุทธบริษัท สังคมคฤหัสถ์ พืชพันธุ์ ฯลฯ ดังปรากฏหลักฐานหลักความรับผิชอบในพระพุทธานุชาตในพระไตรปิฎก และทัตสนะพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่อ้างอิงไว้แล้ว จะพบว่าการแสวงหาทรัพย์และการใช้ทรัพย์ไม่เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในสังคาลสูตรกล่าวถึงการที่ต้องปฏิสัมพันธหรือรับผิชอบต่อคนอื่น ๆ รอบข้างดังหลักฐานว่า “สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน...เสด็จบิณฑบาต เห็นสังคาลกะคหบดีบุตร ไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน”⁴⁸ หลังจากได้สอบถามพูดคุยถึงเหตุผลที่ต้องไหว้ทิศนั้นแล้ว พระพุทธองค์จึงได้แนะนำเพิ่มเติมว่า “คหบดีบุตร อริยสาวกละกรรมกิเลส 4 ประการได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ และไม่ข้องแวะ อบายมุข 6 ประการ แห่งโศกะทั้งหลาย อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม 14 ประการนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศ 6 ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”⁴⁹ คำว่าผู้ปิดป้องทิศ มีคำอธิบายว่าปิดช่องว่างระหว่างตนกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง นั้นหมายถึงให้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลนั้นๆ อันได้แก่ “มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง สมณพรหมณ์เป็นทิศเบื้องบน...ทำให้เกษมปลอดภัย”⁵⁰ หลักทิศ 6 เป็นชุดคำสอนสำเร็จรูปที่แนะนำให้คนในสังคมปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน

⁴⁶ ที.ปา. (ไทย) 11/201/163.

⁴⁷ ส.ข. (ไทย) 17/438/363.

⁴⁸ ที.ปา. (ไทย) 11/243/199.

⁴⁹ ที.ปา. (ไทย) 11/244-265/199-211.

⁵⁰ ที.ปา. (ไทย) 11/266-272/212-216.

อย่างไรจึงจะเกิดความไวใจกัน ดำรงชีวิตร่วมกันอย่างผาสุก โดยได้จัดเป็น 6 กลุ่มสัมมาชีพ⁵¹ คือ พ่อแม่-ลูก ครูอาจารย์-ศิษย์ สามเณร-ภรรยา มิตร-สหาย นายจ้าง-ลูกจ้าง และสมณพราหมณ์-กุลบุตร ซึ่งแต่ละกลุ่มจะ กำหนดหน้าที่ไว้เบ็ดเสร็จ เช่น หน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างบุตรกับมารดาบิดา “บุตรพึงบำรุงบิดามารดา คือ ทำนุเลี้ยงเรามาเลี้ยงท่านตอบ ทำกิจของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล เมื่อท่านล่วงลับไปทำบุญอุทิศให้ มารดาบิดา พึงอนุเคราะห์เคราะห์บุตร คือ ห้ามไม่ให้ทำชั่ว ให้ตั้งในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา หาภรรยา(สามี)ที่สมควรให้ และมอบทรัพย์สมบัติไว้ในเวลาอันสมควร”⁵² หน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง “นายพึงบำรุง ทาสกรรมกร คือ จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ให้อาหารและค่าจ้าง ดูแลรักษาพยาบาลป่วยให้อาหาร มีรสแปลก ให้หยุดงานตามโอกาส ทาสกรรมกรยอมอนุเคราะห์นาย คือ ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย เลิกงานเข้า นอนทีหลังนาย ถือเอาแต่ของที่นายให้ ทำงานให้ดีขึ้น นำคุณของนายไปสรรเสริญ”⁵³ เป็นต้น ข้อมูลดังกล่าว เป็นตัวอย่างแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบในพุทธธรรมอย่างชัดเจน เพราะเป็นความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและ ต่อสังคม ซึ่งย่อมส่งผลดีคือความสุขและความปลอดภัยต่อผู้ปฏิบัติเอง ตลอดถึงก่อให้เกิดสันติสุขร่วมกันของคน ในสังคม (2) ความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรม ในประเด็นนี้มีข้อมูลปรากฏในพระไตรปิฎกที่สะท้อนความ รับผิดชอบอาทิเช่น ในมหาปริพานสูตร หัวข้อราขอปริหานิยธรรม กล่าวถึงข้อแนะนำของพระพุทธเจ้าที่ตรัส กับวัสสการพราหมณ์ ว่าด้วย “พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาว วัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง”⁵⁴ ข้อนี้เป็นการเคารพเชื่อฟังต่อผู้อาวุโส วัฒนธรรมนี้ยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมตะวันตกจนปัจจุบัน ซึ่งต่างจากสังคมตะวันตกอย่างชัดเจน “พวกเจ้าวัชชี ไม่ผิดคร่าขโมยใจกุลสตรี หรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย”⁵⁵ ข้อนี้แสดงถึงการปกป้องคุ้มครองผู้ที่อ่อนแอกว่าให้ดำรง อยู่อย่างอบอุ่นใจไม่มีอันตราย “พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจตีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งใน เมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอัน ขอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจตีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป”⁵⁶ ข้อนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านวัตถุและการบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์รวมจิตใจ ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมเด่นของ ชาวตะวันตกอีกประการหนึ่ง โดยมีข้อสรุปแต่ละข้อว่าพวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มี ความเสื่อมเลย (3) ความรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 1 กล่าวถึงสถานการณ์ข้าวยาก หมากแพงที่เมืองเวรัญชา มีคนอดตายจำนวนมาก พระสงฆ์ยังชีพด้วยอาหารม้า ทำให้พระมหาโมคคัลลานะ อาสาจะพลิกแผ่นดินเพื่อเอาง้วนดินให้ภิกษุได้ฉันกัน แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ในแผ่นดินมีสัตว์อาศัยอยู่ เธอจะ

⁵¹ สัมมาชีพในงานวิจัยนี้ หมายถึง การประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดถึงการดำรงชีวิตที่ ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคล ไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่น สิ่งแวดล้อม บุรณาการทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกัน

⁵² ที.ปา. (ไทย) 11/267/212-213.

⁵³ ที.ปา. (ไทย) 11/271/215.

⁵⁴ ที.ม. (ไทย) 10/134/79.

⁵⁵ ที.ม. (ไทย) 10/134/79.

⁵⁶ ที.ม. (ไทย) 10/134/80.

ทำอย่างไรกับสัตว์เหล่านั้น...หมู่มสัตว์จะเข้าใจผิดได้”⁵⁷ ข้อนี้สะท้อนความรับผิดชอบสิ่งมีชีวิตอื่น โดยไม่ยกเอาชีวิตของตนเองสำคัญกว่าชีวิตอื่น ถ้าจะสิ้นชีพเพราะความหิวก็ปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ หรือแม้แต่ความรู้สึกนึกคิดของเขาก็พึงระมัดระวังไม่ให้เกิดความรู้สึกไม่ดีหรือกระทบกระทั่ง ปรากฏการณ์ในเวรวิญชกัมม์นี้เกิดก่อนจะมีการบัญญัติพระวินัย ปัจจัย 4 ที่ได้มาโดยสุจริต การโกหกคนอื่นเพื่อเลี้ยงชีพ ในหลักชั้นตา (4) ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ในปฐวีขณสิกขาบทว่า “ภิกษุใดขุด หรือใช้ให้ขุดซึ่งดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” ด้วยเหตุผลว่าจะไปทำลายชีวะในดินซึ่งถือเป็นสิ่งผิดเพราะเป็นการเบียดเบียนและทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น ในภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม ว่าด้วยการพราภูกตคาม การพรากของเขี้ยวเป็นสิ่งผิดสำหรับชีวิตพระสงฆ์ / การปลูกสร้าง / ดูแลความสะอาดเรียบร้อย “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพราภูกตคาม”⁵⁸ เรื่องนี้สะท้อนการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตและการเคารพในธรรมชาติ ใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนทำลาย “ภิกษุใดวางไว้หรือใช้ให้วางไว้ซึ่งเสนาสนะ คือ เตียง ตั่ง ฟูก หรือเก้าอี้ของสงฆ์ในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไป ไม่เก็บหรือไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์”⁵⁹ เรื่องนี้สะท้อนการจัดสิ่งของเครื่องใช้ให้เป็นระเบียบ ไม่มั่งง่ายส่งผลให้เกิดการชำรุดเสียหาย “ภิกษุจะสร้างวิหารหลังใหญ่ จะติดตั้งบานประตูใกล้วงกบประตู และตกแต่งบานหน้าต่าง ครรยีนในที่ที่ปราศจากของเขี้ยว ดำเนินการมุงหลังคาได้ 2-3 ชั้น 2-ถ้าเธอดำเนินการเกินกว่านั้น แม้จะยึนในที่ที่ปราศจากของเขี้ยว ต้องอาบัติปาจิตตีย์”⁶⁰ เรื่องดังกล่าวเน้นการก่อสร้างแต่กระทบด้านสิ่งแวดล้อม “ภิกษุใดรู้ยู่ว่ามีสิ่งมีชีวิต รด หรือใช้ให้รดหญ้าหรือดินต้องอาบัติปาจิตตีย์”⁶¹ เสดยวัตร 75 หมวด “ปกิณกะ” มี 3 สิกขาบท - ว่าด้วยกิริยามารยาท ในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ “ภิกษุณีใดไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นไข้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำต้องอาบัติทุกกฏ”⁶² ทั้งหมดนี้สะท้อนความรับผิดชอบต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนา ความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรม เช่น ในกยวิกยสิกขาบท “ภิกษุใดทำการซื้อขายมีประการต่างๆ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”⁶³ ในทัศนะของอาจารย์ประมวล เพ็งจันทร์ นักคิดคนหนึ่งของไทย ได้พิสูจน “พลังอำนาจเงินตรา”⁶⁴ ซึ่งเป็นกลไกหรือเครื่องมือสำคัญของทุนนิยมด้วยการเดินเท้าจากเชียงใหม่ไปยังเกาะสมุยบ้านเกิดเป็นเวลา 66 วัน ระยะทางกว่า 1,000 กิโลเมตร ในสภาพที่ไม่มีเงินติดตัวสักบาทเดียว และจะไม่เอ่ยปากขออนอกจากเขาจะให้ด้วยเมตตา พบว่าเงินตราไม่มีอำนาจแท้จริงต่อการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ หากแต่เป็นความเอื้อเพื่อเกื้อกูลระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ข้อนี้สะท้อนแก่นของสัมมาชีพแท้จริงอยู่ที่ระบบการดำรงชีวิตทั้งหมด ไม่ได้ที่ตัดทอน

⁵⁷ วิ.มหา. (ไทย) 1/17/10.

⁵⁸ วิ.มหา. (ไทย) 2/89-92/277-9.

⁵⁹ วิ.มหา. (ไทย) 2/109-113/291-94.

⁶⁰ วิ.มหา. (ไทย) 2/134-138/309-312.

⁶¹ วิ.มหา. (ไทย) 2/104-143/313-315.

⁶² วิ.มหา. (ไทย) 3/1241/398.

⁶³ วิ.มหา. (ไทย) 3/593-7/117-120.

⁶⁴ ประมวล เพ็งจันทร์, *เดินสู่อิสระภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 14; (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ บริษัท ตลาตา พับลิเคชั่น จำกัด, 2553), หน้า 219-237.

เพียงการผลิต-การบริโภค-เงินตรา-กำไร-ขาดทุน-แลกเปลี่ยน ฯลฯ ตามที่ระบบเศรษฐกิจปัจจุบันตีกรอบเท่านั้น ในช่วงที่ท่านเล่าถึงการช่วยเหลือไล่เดือนจากการข้ามถนน.... นอกจากสะท้อนจิตใจที่เกื้อกูลและอาหารต่อชีวิตอื่นที่ละเอียดอ่อนประณีตลุ่มลึกแล้ว ยังสะท้อนปฏิจจสมุปปาทแห่งธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการพึ่งพิงอิงอาศัยกันละกันอย่างลึกซึ้ง จากตัวอย่างหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพอสรุปได้ว่า เนื้อหารสาระสำคัญความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา ครอบคลุมความรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรม (5) ความรับผิดชอบต่อมวลมนุษยชาติ ในกระบวนการตรัสรู้พุทธศาสนาการปรากฏชีวิตเป็นบาปมหันต์ ดังปรากฏหลักฐานที่พระพุทธเจ้าปรับอาบัติหนักสำหรับบรรพชิตที่ปรากฏชีวิตว่า “ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”⁶⁵ ในการส่งพระสงฆ์ออกจาริกเพื่อประกาศศาสนาที่อาจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก ถือว่าเป็น “พระธรรมทูตชุดแรก”⁶⁶ ทั้งที่เป็นเรื่องยากลำบากแต่เพื่อความสุขของมวลมนุษยชาติ ดังหลักฐานว่า “ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์...พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...”⁶⁷ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมชุดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างกลมกลืนเกื้อกูลปรองดอง คือ หลักสังคหัตถุที่มีข้อสรุปว่า “ทาน(การให้) เปยยวัชชะ(วาจาเป็นที่รัก) อตถจริยา(การประพฤติประโยชน์) ในโลกนี้และสมานัตตตา(การวางตนสม่ำเสมอ) ในธรรมนั้นๆ ตามสมควรสังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลกเหมือนลิ่มสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปไว้ได้ฉะนั้น”⁶⁸ ซึ่งในหัวข้อธรรมชุดนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้ทรรศนะไว้ว่า “สังคหัตถุเป็นธรรมที่จะสงเคราะห์กัน ยึดเหนี่ยวใจ เครื่องเกาะกุมประสานโลก คือ ทาน การแบ่งปันเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ ปิยวาจา พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา มีตนเสมอ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมกิจร่วมงาน ร่วมสุขร่วมทุกข์ เป็นต้น” ข้อมูลเบื้องต้นเป็นตัวอย่างของหลักธรรมที่สะท้อนความรับผิดชอบต่อมวลมนุษยชาติ

2.2.1.4 กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ การประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าและสาวกแสดงถึงการรับผิดชอบต่อสังคมตั้งแต่เริ่มต้นของการก่อตั้งองค์กรสังฆะ ดังหลักฐานในการเผยแผ่ธรรมครั้งแรก พระธรรมทูตชุดแรกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด...”⁶⁹ จากพุทธพจน์เบื้องต้นทำให้เข้าใจได้ว่าเมื่อบุคลากรในสังฆะได้รับการพัฒนาอย่างดีแล้ว เข้าใจในหลักการพุทธ

⁶⁵ วิ.มหา. (ไทย) 1/167/139.

⁶⁶ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *สิ่งแรกในพระพุทธศาสนา (28) พระธรรมทูตชุดแรก*, มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 30 ธันวาคม 2559 - 5 มกราคม 2560.

⁶⁷ วิ.มหา. (ไทย) 4/32/40.

⁶⁸ ที.ปา. (ไทย) 11/273/216-217.

⁶⁹ วิ.มหา. (ไทย) 4/32/40.

ดีพอแล้ว ก็แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการจาริกสั่งสอนแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ของกลุ่มสังฆะดังกล่าวถือเป็นความสุจริตอย่างหนึ่งตามหลักพุทธธรรม ในหลักการเดียวกันนี้ เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้นำพระบาลีมาสนับสนุนบทความของท่านว่า “มุตตาหิ ภิกขเว สพพปาเสหิ เย ทิพพาเย จ มานุสา ตุมเหปิ ภิกขเว มุตตา สพพปาเสหิ เย ทิพพาเย จ มานุสา จรธ ภิกขเว จาริกิ พุชชนทิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย ทิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ มา เอ เกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกขเว ธมมโอาทิกถยาณิ มชฌกถยาณิ ปรีโยสานกถยาณิ สาตถิ สพยญชนิ เกวล ปรีปัญณิ ปรีสุทฺธิ ปรีสุทฺธิ พุรหมจริยิปกาเสถ”⁷⁰ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานการให้โอวาทที่เป็นหลักการใหญ่ในการแสดงพระโอวาทปาติโมกข์ของพระพุทธเจ้าในวันจาตุรงคสันนิบาตที่ว่า “ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”⁷¹ และข้อมูลที่ว่า “การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”⁷² นอกจากนี้หลักการสำคัญในวันมหาปวารณาออกพรรษายังสะท้อนถึงการเปิดใจกว้างยอมรับฟังข้อแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน หรือติติงของคนอื่น เพื่อปรับปรุงพัฒนาตนเองโดยไม่โกรธกัน นับเป็นวิถีแห่งสันติภาพอย่างแท้จริง ข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นความรับผิดชอบต่อมวลมนุษยชาติทั้งสิ้น หลักฐานที่นำมาสนับสนุนเบื้องต้นพออนุมานกระบวนเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ โดยวิธีบอก แนะนำพร้าสอน การให้โอวาท เชื่อมโยงกับกิจกรรมสำคัญในวิถีแห่งสังฆะ เช่น การร่วมประชุมในวันธรรมัสสวนะ วันมหาปวารณา เป็นต้น ตัวอย่างคณะสงฆ์ไทยที่นำหลักการดังกล่าวมาเป็นกรอบระเบียบปฏิบัติอย่างได้ผลเชิงประจักษ์ในปัจจุบัน เช่น แนวทางการบริหารจัดการองค์กรของ “หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หลวงพ่อชา สุภทฺโท”⁷³ เป็นต้น ซึ่งพระเถระจารย์ทั้ง 2 รูป เน้นสันติวิธี ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เกื้อกูลธรรมชาติ ฯลฯ จัดเป็นความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรม ต่อสิ่งแวดล้อม ต่อคุณภาพชีวิต และต่อมวลมนุษยชาติ ดังที่กล่าวมา (2) กระบวนการเสริมสร้างความรับผิดชอบตามหลักพระพุทธศาสนาในระดับบุคคล มนุษย์หรือบุคคล (man) เป็นภาวะ (Being) อย่างหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยรูปกับนามโดเรียกรวมว่าเป็นภาษาทั่วไปว่า คน หรือสัตว์โลกที่มีชีวิตอย่างหนึ่ง โดยมีความแตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่นในเรื่องของความคิด ความมีสติปัญญา รู้จักพิจารณาไตร่ตรองด้วยหลักเหตุผล ดังนั้น การที่บุคคลจะสามารถดำเนินชีวิตให้ถูกต้องนั้น ต้องอาศัยหลักธรรม ซึ่ง“ธรรมะนี่ก็คือหลักของศาสนา คำสอนของศาสนาเกี่ยวกับแนวทางศาสนาเห็นว่าดี

⁷⁰ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *สิ่งแรกในพระพุทธศาสนา (28) พระธรรมทูตชุดแรก*.

⁷¹ ที.ม. (ไทย) 10/90/50.

⁷² ที.ม. (ไทย) 10/90/51.

⁷³ บรรจง โสดาดี และคณะ, *การบริหารจัดการองค์กรเพื่อธำรงรูปแบบการสนธิธรรมของพระสงฆ์ภาค*

งาม สำหรับมนุษย์ที่จะยึดถือปฏิบัติ เพื่อประโยชน์แก่ตนและประโยชน์แก่สังคม ทำให้คนมีความสุขความเจริญ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เบียดเบียนก้ำกายผู้อื่น ตรงกันข้าม ทำให้สังคมมีระเบียบและเป็นสุขตามอัตภาพของตนด้วย ดังนั้น แนวความคิดเรื่องความรับผิดชอบนั้น ในทางพระพุทธศาสนาให้ทัศนะว่า “การที่บุคคลในสังคมจะดำรงชีวิตอยู่ได้จะต้องมีอาชีพหรือมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ การปฏิบัติหน้าที่ย่อมจะเป็นผลดีแก่ผู้ปฏิบัติทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขความเจริญ การปฏิบัติหน้าที่จึงเป็นการทำดีอย่างหนึ่ง และถ้าทุกคนในสังคมปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสม สังคมก็พลอยได้ผลดีงามไปด้วย”⁷⁴ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของท่านองค์ทะไล ลามะ องค์ที่ 14 ซึ่งได้เสนอแนวคิดที่ว่า “ความรับผิดชอบสากล” (Universal Responsibility) และแนวคิดแบบ “จิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น” (Altruistic Mind) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอิงอาศัยกันและสิ่งทั้งหลาย กล่าวคือ สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันและเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน (อิทัปปัจจยา) ไม่ว่าจะเป็นการการคิด การพูด และการกระทำ รวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลาย ล้วนแต่รวมอยู่ในข่ายใยแห่งชีวิตนี้ทั้งสิ้น (The Web of Life) และคันสนีย์ ชุมพลบุญชี ได้ให้ทัศนะในเรื่องนี้เพิ่มเติมไว้ว่า “การประกอบอาชีพที่ถูกต้องชอบธรรม อยู่บนฐานของความพอดีและไม่เบียดเบียนสรรพชีวิตนั้น...พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสถึงสัมมาอาชีพะในปฐมเทศนา ซึ่งเป็นมรรคปฏิบัติที่เป็นทางสายกลางเกื้อหนุนให้กระบวนการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างพอดี ...”⁷⁵ ดังนั้นแล้ว การเสริมสร้างความรับผิดชอบในระดับบุคคลนั้น แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ภายนอก อันได้แก่บุคคลต้องยึดหลักปรัโตโฆสะ คือ ฟังเสียงของคนอื่น ในนัยนี้หมายถึง ฟังความต้องการของสังคม อันเป็นการกระตุ้นจากภายนอก คือ รับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียน และฟังจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตรในการประกอบสัมมาชีพ ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยชกแจงและกระตุ้นให้เกิดปัญญา อันจะเป็นประโยชน์ในการประกอบสัมมาชีพ ในทางที่ถูกต้อง ส่วนที่ 2 ภายนอก อันได้แก่โยนิโสมนสิการ คือ เมื่อบุคคลได้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว การส่งเสริมความรับผิดชอบในระดับบุคคลนั้น บุคคลผู้ประกอบสัมมาชีพ หรือประกอบกิจการงานทั้งปวง ต้องมีการพิจารณาโดยใช้หลักปัญญาเข้ามาใช้ในการดำเนินธุรกิจ เพราะ “...คนที่มีสติปัญญา มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักแสวงหาบางสิ่งที่มีค่า ก็ทำให้มีคุณค่าขึ้นมาได้ สิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ก็ทำให้มีประโยชน์ขึ้นมาได้...”⁷⁶ และนอกจากนี้บุคคลจะประสบความสำเร็จในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ต้องตั้งตนไว้ชอบ คือ ดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรมทางศาสนา มีการปฏิบัติตนตามหลักทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตธรรม คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ปัจจุบัน อันประกอบด้วย (1) ขยันหา (2) ขยันเก็บ (3) คบคนดี และ (4) ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และต้องมีการเว้นจากกรรมกิเลส 4 เว้นจากอคติ 4 เว้นจากอบายมุข 6 เป็นต้น (3) กระบวนการเสริมสร้างความรับผิดชอบตามหลักพระพุทธศาสนาในระดับครอบครัว การเสริมสร้างความรับผิดชอบในระดับครอบครัวนั้น ในความเป็นครอบครัว คือ การมีสมาชิกที่ใช้ชีวิตร่วมกัน อันประกอบด้วย สามภรรยา และลูก หลักพุทธธรรมที่ช่วยส่งเสริม

⁷⁴ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **พุทธสังคมวิทยา**, (กรุงเทพฯ: 2553, เจ้าพระยาการพิมพ์, 2553), หน้า 19.

⁷⁵ คันสนีย์ ชุมพลบุญชู. พัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองทางพระพุทธศาสนา. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555. หน้า 47.

⁷⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **กระแสธรรม เพื่อชีวิตและสังคม**, อ่างแล้ว, หน้า 50.

ความรับผิดชอบได้นั้น คือหลัก สมชีวิตธรรม 4 ประการ อันประกอบด้วย (1) ความเชื่อที่เสมอกัน คือ บุคคลต้องมีทัศนคติหรือความเชื่อที่เหมือนกัน คือ เชื่ออย่างมีเหตุผล เชื่อจริงสิ่งดีงาม เชื่อหนักแน่นในสิ่งเดียวกัน (2) มีความประพฤติที่เสมอกัน คือ มีศีล อันเป็นกรอบทางจริยธรรมให้บุคคลดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง บุคคลต้องเท่าเทียมกันในด้านความประพฤติ จึงสามารถนำพาครอบครัวไปได้ (3) ต้องมีจาคะที่เสมอกัน คือ มีความเสียสละที่เท่าเทียมกัน ทั้งเรื่องส่วนตัว และเรื่องทรัพย์สินเงินทอง ทั้งสามภรรยาต้องมีความเอื้อเพื่อเสียสละ มีความโอบอ้อมอารี และมีความเอื้ออาทรห่วงใยกัน และ (4) ต้องมีปัญญาเสมอกัน คือ มีการศึกษาความรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นคนที่มีเหตุผล รู้ว่าอะไรควรและไม่ควร แยกแยะปัญหาทุกอย่างได้ หากครอบครัวใดมีหลักสมชีวิตธรรมทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ ครอบครัวนั้น ก็สามารถเสริมสร้างความรับผิดชอบตามหน้าที่อันจะพึงมี และสมาชิกในครอบครัวก็อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุข (4) กระบวนการเสริมสร้างความรับผิดชอบตามหลักพระพุทธศาสนาในระดับสังคม สังคม (Society) คือ กลุ่มบุคคลที่รวมตัวกัน มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องไปด้วยความหมายและความเข้าใจ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยตรง เช่น คำสอนสำหรับคนที่ดำรงสถานภาพต่างกัน ย่อมมีหน้าที่ต่างกัน เหมือนดังที่ปรากฏในสังคาโลวาทสูตร ดังนั้น หลักการเสริมสร้างความรับผิดชอบในระดับสังคมนั้น มุ่งเน้นให้คนในสังคมมีความเมตตาเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ช่วยส่งเสริมสังคมให้อยู่อย่างมีความสุขและสันติภาพ เสริมสร้างความเสริมสร้างความเท่าเทียม ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน และส่งเสริมสร้างสังคมให้มีความเป็นอยู่ด้วยความสามัคคี โดยยึดหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นฐานการดำเนินชีวิต คือ (1) หลักการแบ่งปัน (2) หลักการมีสัมมาวาจา (3) หลักทำตนให้เป็นประโยชน์ และ(4) หลักการวางตัวเหมาะสม และเอาหลักทศ 6 หมายถึงบุคคลทั้ง 6 ประเภทที่เราจะต้องมีความปฏิสัมพันธ์กัน มีหน้าที่ที่จะต้องกระทำต่อกัน ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ บุตรภรรยา มิตรสหาย ทาสกรรมกร สมณพราหมณ์⁷⁷ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ระบุนิเวศการปฏิบัติต่อบุคคลในฐานะ ๆ เหล่านี้เอาไว้แล้ว โดยแต่ละความสัมพันธ์จะส่งผลต่อด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ จะสร้างภาพลักษณ์ที่ดี จะมีบุคคลเหล่านี้คอยสนับสนุนการดำเนินการทางธุรกิจในด้านต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.2.1.5 การประยุกต์ใช้แนวคิดความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ตัวอย่างในการประยุกต์ใช้แนวคิดความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุดคือ “เศรษฐศาสตร์สายกลาง” เป็นทัศนะของ แอ็นสท์ ฟรีดริช "ฟริทซ์" ชูมัคเคอร์ (Ernst Friedrich "Fritz" Schumacher) นักคิดชาวเยอรมัน ที่ได้เสนอแนวคิดไว้ในหนังสือ “Small is Beautiful” ที่แปลในภาษาไทยว่า “จิ๋วแต่แจ๋ว : เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ” แปลโดย สมบูรณ์ ศุภศิลป์ ได้ให้ข้อคิดที่เป็นประเด็นสำคัญว่า “ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับที่ใหญ่เกินไปได้ทำลายภูมิปัญญา ความรับผิดชอบและความสามารถในการใช้สมองและมือของมนุษย์อย่างไร ทั้งนี้เพราะเทคโนโลยีในขนาดใหญ่เกินกว่าที่มนุษย์จะควบคุมมัน เป็นสิ่งที่มีความรุนแรง ไร้เมตตาธรรมแฝงฝังอยู่ในตัวมัน ยากที่จะแก้ไขได้ หากเกิดความขัดข้องขึ้นมา และยังทำให้

⁷⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/244/200.

มนุษย์ตกเป็นทาสขอมันอีกด้วย ผู้เขียนยังได้เสนอให้ใช้เทคโนโลยีระดับกลางในการแก้ปัญหา การว่างงาน การอพยพของประชากรจากชนบทสู่เมือง การครอบงำของบริษัทที่มีการจัดองค์กรขนาดใหญ่ต่อคนงาน แทนที่จะหันไปหาระบบสังคมนิยม ซึ่งมีข้อบกพร่องตรงที่จำกัดเสรีภาพของมนุษย์และไร้ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจยิ่งกว่านั้น ผู้เขียนยังเสนอให้มนุษย์ในปัจจุบันหันไปพิจารณาภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งก็คือคำสั่งสอนที่ปรากฏในศาสนา ที่เตือนให้มนุษย์เกรงกลัวและละอายต่อบาปความชั่วร้าย ประพฤติให้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม เพื่อเป้าหมายชีวิตอันได้แก่การทำให้ชีวิตให้ถึงความดีเลิศ”⁷⁸ อาจกล่าวได้ว่าอี เอฟ ชูมัคเกอร์ บิดาแห่งเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ช่วงประมาณ พ.ศ.2454-2520 (1) แนวคิดเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นทางเลือกใหม่ที่อยู่บนทางสายกลาง เขาแสดงหลักเศรษฐกิจไว้ในหนังสือ “Small is beautiful” ว่า “การดำรงชีพอย่างถูกต้อง เป็นคำสั่งสอนที่สำคัญข้อหนึ่งของพระพุทธเจ้า ในมรรคมืองค์ 8 ดังนั้น จึงเป็นที่ชัดเจนว่าต้องมีบางสิ่งที่เราเรียกว่าเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ”⁷⁹ มีผู้สรุปสาระสำคัญของ “เศรษฐศาสตร์สายกลาง”⁸⁰ ไว้ 8 ประการ ดังนี้ 1) ทุกๆ การผลิตสินค้าและการบริการ จะต้องตั้งอยู่บนหลักการเคารพชีวิตของกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต้นไม้ และพันธุ์พืช โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ให้ความสำคัญแก่สิ่งมีชีวิตทุกชนิด (biocentric) เพราะทุกชีวิตร่วมอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน ต่างพึ่งพาอาศัยกัน 2) ทุกๆ ระบบเศรษฐกิจนั้นมีข้อจำกัด เราต้องร่วมเรียนรู้และร่วมตัดสินใจกระทำทางเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากรมากเกินไปถือเป็นถือเป็นการก่ออาชญากรรม การผลิตมากเกินไปถือเป็นการโลภ เป็นเรื่องขัดต่อศีลธรรม 3) หน่วยการผลิตแรกเริ่มคือชุมชน ดังนั้นอำนาจการตัดสินใจทั้งด้านการผลิตและการเมืองควรจะมาจกชุมชน และตระหนักถึงภูมิภาค (bioregion) ที่ตนสังกัดอยู่เป็นสำคัญ 4) การบริโภคนั้นควรมีขอบเขต ควรบริโภคเพียงเพื่อความจำเป็นเท่านั้น 5) การผลิตทุกอย่างควรตั้งอยู่บนหลักคิด 4 ประการ คือ ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุด น้อยที่สุด และประหยัดที่สุด 6) สิ่งเดียวที่ดึงดูดให้แรงงานนั้นเข้าสู่การผลิตก็คือ การผลิตที่จำเป็นและเป็นไปเพื่อชุมชนเท่านั้น 7) มนุษย์ทุกคนที่ทำงานนั้นควรเป็นไปเพื่อ เลี้ยงดูแลตน ยกระดับจิตวิญญาณ เพื่อเป้าหมายในการเติมเต็มความเป็นธรรมชาติและมนุษย์ แต่ก็ต้องตั้งอยู่บนความเสมอภาคและความดีงาม 8) การตัดสินใจทางเศรษฐกิจนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักพุทธที่สำคัญคือ “การละชั่ว และเพียรทำความดี” อาจสรุปประเด็นสำคัญของทัศนะดังกล่าวได้ 4 ประเด็น คือ (1) หลักการเคารพชีวิตของกันและกัน (2) การผลิตและบริโภคที่สร้างดุลภาพ (ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุด น้อยที่สุด และประหยัดที่สุด) (3) รักษาชุมชน ยึดชุมชนเป็นที่ตั้ง (4) เป้าหมายสูงสุดเพื่อยกระดับจิตวิญญาณให้สูงส่งเน้นธรรมชาติความเป็นมนุษย์ เพื่อความดีงามอิสระหลุดพ้น จากข้อสรุปดังกล่าวจึงอนุมานได้ว่าแนวคิดเกือบจะทั้งหมดของ ชูมัคเกอร์ ได้นำเอาหลักสัมมาชีพในพุทธศาสนาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และนำเสนอทางออกของปัญหา เศรษฐกิจตั้งแต่ระดับ จุลภาค (microeconomics) จนกระทั่งระดับมหภาค

⁷⁸ E.F.Schumacher, “Small is Beautiful” (2516) “จิตแต่แจ้ว : เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ” แปลโดยสมบุญรณ์ ศุภศิลป์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมิต, 2524, หน้า ปกหลัง.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

⁸⁰ เศรษฐศาสตร์บนเส้นทางสายกลาง รำลึก 100 ปี อี เอฟ ชูมัคเกอร์ บิดาแห่งเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

(macroeconomics) ตลอดถึงปรับปรุงแก้ไขจุดบกพร่องของระบบเศรษฐศาสตร์ในยุคปัจจุบัน เขาน่าจะเป็นคนแรกๆ ที่กรุยทางสู่ระบบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่กำลังเป็นเศรษฐกิจทางเลือกที่สำคัญในปัจจุบัน

สรุปแนวคิดความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา แหล่งข้อมูลความสุจริตและความรับผิดชอบ พบว่าพระไตรปิฎกกล่าวถึงเรื่องความสุจริตไว้ จำนวน 9 เล่มด้วยกัน คือ พระไตรปิฎกเล่มที่ 9, 11, 17, 20, 21, 22, 23, 25 และ 35 ในประเด็นความหมายความสุจริตและความรับผิดชอบ...พระไตรปิฎกส่วนใหญ่ให้ความหมายคำว่า สุจริต ได้แก่ กายสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยกาย) วจีสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยวาจา) มโนสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยใจ) และให้มุมมองเกี่ยวกับคุณค่าของการประพฤติสุจริตว่า หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอรหันต์ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จากหลักฐานในพระไตรปิฎกพอนิยามได้ว่า ความสุจริตและรับผิดชอบ คือ ความประพฤติชอบด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ ตรงข้ามกับกายทุจริต วจีสุจริต และมโนทุจริต ในประเด็นหลักการสำคัญความสุจริตและความรับผิดชอบ ในพระวินัยของนักบวชในพระพุทธศาสนาถือเป็นหลักความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง สังคม ตลอดถึงสรรพสิ่ง ในสังคาลสูตรกล่าวถึงการที่ต้องปฏิสัมพันธ์หรือรับผิดชอบต่อคนอื่น ๆ ในด้านความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรม มีชุดคำสอนในพระไตรปิฎกให้เคารพเชื่อฟังต่อผู้อาวุโส ด้านความรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต ปรากฏหลักฐานว่าที่เมืองเวรชชาเกิดยุคเข็ญ มีคนอดตายจำนวนมาก พระสงฆ์ยังชีพด้วยอาหารหมา ทำให้พระมหาโมคคัลลานะอาสาจะพลิกแผ่นดินเพื่อเอางวนดินให้ภิกษุได้ฉนกัน แต่พระพุทธเจ้าให้ความคิดเห็นว่า ในแผ่นดินมีสัตว์อาศัยอยู่ เธอจะทำอย่างไรกับสัตว์เหล่านั้น หมู่สัตว์จะเข้าใจผิดได้ ข้อนี้สะท้อนความรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น โดยไม่ยกเอาชีวิตของตนเองสำคัญกว่าชีวิตอื่น ในด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ในพระวินัยของภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากกฏตคาม ภิกษุฉีดินไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นไข้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำต้องอาบัติทุกกฏ ทั้งหมดนี้สะท้อนความรับผิดชอบต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนา ในด้านความรับผิดชอบต่อมวลมนุษยชาติ จะพบว่าพระพุทธเจ้าปรับอาบัติหนักสำหรับผู้ประหารชีวิตคน ดังหลักฐานในวินัยว่าภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หากสังวาสมิได้ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ในประเด็นกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ พบว่าการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าและสาวกแสดงถึงการรับผิดชอบต่อสังคมตั้งแต่เริ่มต้นของการก่อตั้งองค์กรสังฆะ ดังหลักฐานในการเผยแผ่ธรรมครั้งแรกภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก ฯลฯ ในโอวาทปาฏิโมกข์ สะท้อนความรับผิดชอบโดยใช้วิธีการที่ไม่รุนแรง ดังข้อความที่ว่า การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด ฯลฯ แนวคำสอนเหล่านี้จัดเป็นทั้งกระบวนการสอนและอุดมการณ์พุทธทำให้ศิษย์ของพระพุทธเจ้าดำเนินรอยตาม เช่น แนวทางการบริหารจัดการองค์กรของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท เผยแผ่ธรรมที่เน้นสันติวิธี เน้นการเกื้อกูลธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ฯลฯ จัดเป็นความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรม ต่อ

สิ่งแวดล้อม ต่อคุณภาพชีวิต และต่อมวลมนุษยชาติ หรือแนวความคิดของท่านองค์ทะเล ลามะ องค์ที่ 14 ซึ่งได้เสนอแนวคิดที่ “ความรับผิดชอบต่อสากล” และแนวคิดแบบ “จิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น” ในประเด็นสุดท้ายการประยุกต์ใช้แนวคิดความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม สรุปรวมแนวคิดหลักๆ ได้นำเอาหลักสัมมาชีพในพุทธศาสนาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และนำเสนอทางออกของปัญหาเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับจุลภาค จนกระทั่งระดับมหภาค ตลอดถึงปรับปรุงแก้ไขจุดบกพร่องของระบบเศรษฐศาสตร์ในยุคปัจจุบัน อาจสรุปประเด็นสำคัญของทัศนะดังกล่าวได้ 4 ประเด็น คือ หลักการเคารพชีวิตของกันและกัน การผลิตและบริโภคที่สร้างดุลภาพ (ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุด น้อยที่สุด และประหยัดที่สุด) รักษาชุมชน ยืดชุมชนเป็นที่ตั้ง เป้าหมายสูงสุดเพื่อยกระดับจิตวิญญาณให้สูงส่ง เน้นธรรมชาติความเป็นมนุษย์ เพื่อความดีงามอิสระหลุดพ้น เขาหน้าจะเป็นคนแรกๆ ที่ก้าวทางสู่ระบบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่กำลังเป็นเศรษฐกิจทางเลือกที่สำคัญในปัจจุบัน

2.2.2 แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR)

การศึกษาแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม แบ่งประเด็นศึกษาได้ 6 ประเด็น ได้แก่ ที่มาแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมทั่วไป ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม ประเภทของความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ประกอบของความรับผิดชอบต่อสังคม การนำหลักการ CSR ไปสู่การปฏิบัติในระดับองค์กรและชุมชน และประโยชน์ของของความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

2.2.2.1 ที่มาแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมทั่วไป

ในยุคโลกาภิวัตน์บทบาทของการเป็นบรรษัทภิบาล และความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มบริษัทและกิจการธุรกิจ (Good Corporate and Corporate Social Responsibility) มีความสำคัญมากขึ้นทั้งในแง่ของการเป็น “แนวคิด” “กลไก” และ “เครื่องมือ” ที่สำคัญของการพัฒนาองค์กรธุรกิจ และการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกอย่างยั่งยืน แนวคิดและหลักการความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ เช่น การใช้หลักธรรมาภิบาล การผลิตสินค้าและบริการที่ปลอดภัยและเป็นมิตรต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม การคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน แรงงาน การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงความเท่าเทียมในสังคม ซึ่งเป็นการสร้าง “คุณค่า” ให้กับองค์กรธุรกิจ นอกจาก “มูลค่า” ทางธุรกิจที่เกิดขึ้นจากการประการทางธุรกิจแล้ว แนวคิดดังกล่าว ยังสนับสนุนการเติบโตทางธุรกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาทางสังคมที่เต็มไปด้วย “ความเก่ง” และ “ความดี” ความรับผิดชอบต่อสังคมของบรรษัทและกิจการธุรกิจ (Corporate Social Responsibility = CSR) มุ่งเน้นให้องค์กรธุรกิจดำเนินกิจการทางธุรกิจที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อองค์กรและสังคมโดยรวม มีความรับผิดชอบต่อการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาทางการค้าและการลงทุนเพื่อชุมชนที่องค์กรตั้งอยู่ และการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชน การเสริมสร้างรายได้ การเสริมสร้างกิจกรรมสุขภาพของคนในท้องถิ่น เป็นต้น โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับลักษณะของธุรกิจที่องค์กรดำเนินการและเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร ที่นอกเหนือจากการสนับสนุนกิจกรรมและงบประมาณไปสู่ชุมชนเพื่อภาพลักษณ์ขององค์กร กล่าวคือ CRS เป็นการดำเนินกิจกรรมภายในและภายนอกองค์กรธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมทั้งในระดับใกล้และไกล ด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรธุรกิจหรือทรัพยากรภายนอกองค์กร ในอัน

ที่จะส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข...ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วคำที่ใช้เรียกกันคือ “Corporate Citizenship” หรือ “responsible corporate citizenship” หรือ “corporate social responsibility” เรียกกันย่อ ๆ ว่า “CSR”⁸¹ ดังนั้น ถึงแม้ว่าการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ภาคธุรกิจนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับสังคม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า มีส่วนสำคัญในการสร้างผลเสียหายแก่สังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย กระแสสังคมในการเรียกร้องให้ธุรกิจดำเนินงานในทุกขั้นตอนอย่างรับผิดชอบจึงได้กำหนดขึ้น ดังที่ สุทธิชัย เอี่ยมเจริญยิ่ง กล่าวถึงที่มาว่า “CSR โดยเนื้อแท้ จิตวิญญาณ ซึ่งเป็นวิธีคิดนั้นมีที่มาจากภารกิจซึ่งเป็น ผู้ที่มีส่วนในการสร้างความเจริญทางวัตถุและคุณภาพที่ดีของสังคม แต่ก็เป็นผู้ที่มีส่วนอย่าง ยิ่งในการทำให้สังคมเสื่อมลงทั้งกายภาพและจิตวิญญาณ รวมถึงสิ่งแวดล้อมภายในและ ภายนอกองค์กร CSR จึงเป็นข้อเรียกร้องจากทุกฝ่ายให้ประกอบธุรกิจทางธุรกิจ โดยมี ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น⁸² อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวมีมานานกว่า 200 ปีแล้ว แต่ยังไม่มีการใช้คำนี้อย่างเป็นทางการ ดังตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญ ได้แก่ (1) ปี พ.ศ.2333 บริษัท อีสท์ อินเดีย ประเทศอังกฤษ ถูกต่อต้านจากประชาชนในประเทศจากการที่บริษัทกดขี่ใช้แรงงานทาส ทำให้บริษัทต้องหันมาใส่ใจกับสวัสดิการแรงงานและสิทธิมนุษยชนมากขึ้น กระแสเรียกร้องนี้เน้นไปที่ความเสมอภาคของแรงงาน (2) ต่อมา ปี พ.ศ. 2503 เกิดกระแสต่อต้านการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลกระทบจาก การใช้สารดีดีที (สารหลักในการปราบวัชพืช) ที่เป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิตและทำลายสภาวะสมดุลของ ธรรมชาติ โดยบริษัทในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ผลิตและส่งออก ทำให้สภาพแวดล้อม ปนเปื้อนสารพิษ ทำลายสุขภาพและการดำรงชีวิตของคนในชุมชน นำไปสู่ข้อเรียกร้องเรื่อง สิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง (3) ปี พ.ศ. 2529 บริษัท เนสท์เล่ ได้จัดกิจกรรมรณรงค์ให้ดื่มนม เนสท์เล่แทนนมมารดา นำไปสู่การประท้วงและการต่อต้านผลิตภัณฑ์ของประชาชนเพื่อให้บริษัท เปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าว (4) ปี พ.ศ. 2533 เรือบรรทุกน้ำมันของ Ex. xon Waldez ล่มกลาง ทะเล เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสัตว์น้ำอย่างรุนแรง เป็นต้น จากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเพียงบางส่วนของปัญหาที่นำไปสู่กระแสเรียกร้องให้ภาคธุรกิจหันมาดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แนวคิดดังกล่าว จึงได้รับการพัฒนาเรื่อยมาจากความร่วมมือกันของหลาย ๆ ประเทศ จนขยายใหญ่ขึ้นเป็นความ ร่วมมือระดับโลก กล่าวคือ ปี พ.ศ. 2535 หลังการประชุมสุดยอดระดับโลกด้านสิ่งแวดล้อม (Earth Summit) ครั้งแรกที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างเริ่ม ตื่นตัวกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นทิศทางใหม่ของการพัฒนา มุ่งสร้างความสมดุลทั้ง 3 ด้านไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ เศรษฐกิจ (Profit) สังคม (People) และสิ่งแวดล้อม (Planet) ในขณะเดียวกันก็เริ่มมีกระแสกดดันภาคธุรกิจให้คำนึงถึงเรื่องดังกล่าวด้วย เช่นกัน ต่อมาปี พ.ศ. 2542 ในการประชุม World Economic Forum ที่เมืองดาวอส ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ ท่าน

⁸¹ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, CSR: บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา, ใน พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์ รวมบทความวิชาการด้านพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ และการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 30.

⁸² อ่างใน วรรณญา ศรีเสวก, ถอดรหัส...สร้างแบรนด์ให้ยั่งยืนด้วย CSR, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, 2551), หน้า 18.

เลขาธิการสหประชาชาติ โคฟี อันนัน (Kofi Annan) ได้เรียกร้องให้ธุรกิจ แสดงความเป็นพลเมืองที่ดีของโลก (Good Global Citizenship) และประกาศหลัก The UN Global Compact ให้ธุรกิจใช้เป็นกรอบดำเนินการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับองค์กรธุรกิจ โดยแบ่งเป็น หมวดว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Human Rights) มาตรฐานแรงงาน (Labour) และสิ่งแวดล้อม (Environment) รวมเป็นบัญญัติ 5 ประการ ต่อมาเพิ่มเป็น 10 ประการคือเรื่องการต่อต้านการ คอร์รัปชัน (Anti-Corruption) ในปี พ.ศ.2543 กระแสของโลกในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม ขององค์กรธุรกิจเริ่มจริงจังและรุนแรงยิ่งขึ้นโดยองค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการ พัฒนา (OECD) ได้ออกแนวปฏิบัติสำหรับบริษัทข้ามชาติ หรือที่เรียกว่า OECD-Consensus แนว ปฏิบัตินี้มีการปรับปรุงโดยเน้นในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ (ซีเอสอาร์) อย่าง เข้มข้น มีการเสนอให้บริษัทข้ามชาติทำธุรกิจกับคู่ค้าทั่วโลกเฉพาะที่มีซีเอสอาร์เท่านั้น ธุรกิจใด ไม่ทำซีเอสอาร์จะไม่สามารถส่งสินค้าไปขายให้บริษัทข้ามชาติเหล่านี้ได้ นอกจากนี้ องค์กรระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน (International Organization for Standardization : ISO) ได้กำหนดมาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคม หรือเรียกว่า ISO 26000 ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะ หลักการ และวิธีการของความรับผิดชอบต่อสังคมที่องค์กรพึงปฏิบัติโดย สมัครง มีใช้เป็นข้อกำหนดหรือมาตรฐานเพื่อการรับรอง ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ องค์กรธุรกิจ ดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม มาตรฐาน ISO 26000 นี้ได้มีการประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ประกอบด้วยประเด็นหลักของความรับผิดชอบต่อสังคม 7 ประการ ได้แก่ การ กำกับดูแลองค์กร (Organizational Governance) , สิทธิมนุษยชน (Human Rights) , การปฏิบัติด้าน แรงงาน (Labour Practices) , สิ่งแวดล้อม (Environment) การดำเนินกิจการอย่าง เป็นธรรม (Fair Operating Practices) , ประเด็นเกี่ยวกับผู้บริโภค (Consumer Issues) การมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชน (Community Involvement and Development) จะเห็นได้ว่า จากความตระหนักและความร่วมมือในเรื่อง ความรับผิดชอบต่อสังคมของ องค์กรธุรกิจตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับโลก จนกลายเป็นแนวปฏิบัติและ ข้อกีดกันทางการค้าประกอบกับกระแสสังคมที่เรียกร้องให้ใส่ใจในผลกระทบที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้ภาค ธุรกิจต่างๆ ให้ความสนใจและปฏิบัติกันมากขึ้น ดังผลสำรวจที่ ฟิลิป คอทเลอร์ และ แนนซี ลี ได้ รวบรวมไว้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น กล่าวคือ Come Roper's Executive Study ในปี 2000 สำรวจทัศนคติขององค์กรในเรื่องของการกำหนดประเด็นเพื่อบริการสังคมพบว่า ร้อยละ 56 ของบริษัทที่สำรวจ มีแผนการที่จะเพิ่มพันธกิจด้านบริการสังคมในอนาคต และ KPMG บริษัท บริการมืออาชีพของสหรัฐฯ ระบุว่า รายงานสำรวจการจัดอันดับบริษัทระดับท็อป 250 บริษัท อเมริกันของ Global Fortune ในปี 2000 บ่งชี้ให้เห็นว่ามีบริษัทอเมริกันรายงานถึงกิจกรรม CSR เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปี 2002 ร้อยละ 45 ของบริษัท เหล่านี้ทำรายงานกล่าวถึงประเด็น สิ่งแวดล้อม สังคม หรือพัฒนาการที่ยั่งยืนเพิ่มสูงขึ้นจากที่เคยสำรวจไว้ในปี 2555 ซึ่งมีจำนวนแค่ร้อยละ 15 สำหรับความเป็นมาและพัฒนาการซีเอสอาร์ในสังคมไทย ที่ผ่านมามีปรากฏใน รูปของ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันในงานที่ทำจนกลายเป็นประเพณีที่เรียกว่า "การลงแขก" 4 อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่การพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ถึง ฉบับที่ 5 ได้สร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดด (อัตราการเติบโตของจีดีพีที่มีค่าเป็นสอง หลัก เช่น ช่วงแผนฯ ฉบับที่ 6 อัตราการเติบโตของจีดีพีสูงถึงร้อยละ 10-11) แต่เป็นการพัฒนาที่ ขาดดุลยภาพในด้านสังคมและ

สิ่งแวดล้อม การพัฒนาของประเทศในระยะหลังจึงให้ความสำคัญ กับการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยแผนฯ ฉบับที่ 2 ได้ให้ความสำคัญกับการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติไป พร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แผนฯ ฉบับที่ 1 ได้มุ่งเน้นการพัฒนาคนซึ่งเป็นทรัพยากร ที่สำคัญที่สุด และแผนฯ ฉบับที่ 6 ได้อัญเชิญแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบ การพัฒนา ประกอบกระแสซีเอสอาร์ในสังคมโลก แนวคิดซีเอสอาร์จึงได้ถูกจัดประกายขึ้นอย่าง เป็นรูปธรรมในภาคธุรกิจไทยในปี พ.ศ. 2545 และถูกบรรจุเป็นแนวปฏิบัติที่ผนวกเข้ากับการ ดำเนินธุรกิจในทุกขั้นตอน ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ถึงแนวโน้มการดำเนินธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อ สังคมในวงการธุรกิจไทยที่จริงจังและเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้จากผลการจัดอันดับองค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบัน CSR Asia ใน พ.ศ.2554 พบว่า คะแนนของบริษัทอยู่ในอันดับที่ 2 สูงขึ้นจากปี พ.ศ.2553 ซึ่งอยู่ในอันดับที่ 4 จากทั้งหมด 10 ประเทศ

2.2.2.2 ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม คำว่า “ความรับผิดชอบต่อสังคม” ตัวย่อในภาษาอังกฤษ คือ “CSR” ซึ่งย่อมาจากคำว่า Corporate Social Responsibility แปลเป็นไทย หมายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในองค์กร ความหมายโดยรวมของ CSR ก็คือ การดำเนินกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกองค์กรที่ให้ความสำคัญและคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม ด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กร หรือนำทรัพยากรที่อยู่นอกองค์กรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อองค์กรและส่วนร่วม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน การดำเนินกิจกรรม CSR ไม่มีรูปแบบหรือแบบแผนตายตัว จากความหมายของ CSR เป็นอักษรย่อของคำว่า Corporate Social Responsibility ซึ่งแต่ละประโยคเป็นกิจกรรมที่มีความหมายดังนี้ C (Corporate) หมายถึง กิจกรรมต่างๆที่ดำเนินไปเพื่อแสวงหาผลกำไร S (Social) หมายถึง กลุ่มคนหรือสังคม มีวิถีร่วมกันทั้งโดยธรรมชาติหรือโดยเจตนารวมถึงสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบที่มีความสัมพันธ์กัน R (Responsibility) หมายถึง การยอมรับทั้งผลดีผลเสียข้อดีข้อด้อยในกิจกรรมที่ได้ทำ รวมถึงการสร้างสรรคและบำรุงรักษา แก่ไข สิ่งส่งผลกระทบต่อผู้ที่มีส่วนได้เสียในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น การดำเนินกิจกรรม CSR องค์กรจึงต้องเป็นผู้กำหนดรูปแบบหรือกิจกรรมรวมทั้งรายละเอียดและวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับองค์กร โดยหลักการสำคัญของ CSR ก็คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะการทำธุรกิจกับสังคมจะต้องอยู่ร่วมกันช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน⁸³

จากประเด็นของฐานคิดและกระบวนการของ CSR ในระดับโลกและในประเทศดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าแนวคิดและกระบวนการ ของ CSR มีความสำคัญมากขึ้นและจะเป็นประเด็นหลักในการดำเนินการทางธุรกิจและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการเชื่อมต่อกับกระบวนการพัฒนาสังคม ที่องค์กรเหล่านั้นตั้งอยู่และร่วมดำเนินการ เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ ความยั่งยืน ห้องสมุด Wikipedia ให้คำนิยามของ CSR หมายถึง “is an expression used to describe what some see as a company's obligation to be sensitive

⁸³ IM2 “CSR คืออะไร?” <IM2Market <https://www.im2market.com/2016/08/02/3452>> เข้าถึงเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562.

to the needs of all of the stakeholders in its business operations World Business Council for Sustainable Development ให้คำจำกัดความไว้ว่า CSR คือคำมั่นของบริษัทที่จะส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนโดยทำงานร่วมกับลูกจ้างและครอบครัวของพวกเขา ชุมชนและสังคมโดยกว้าง เพื่อจะพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของสังคมโดยรวม European Commission Green Paper ให้นิยามว่า CSR เป็นแนวคิดที่บริษัทธุรกิจจะบูรณาการงานด้าน สังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าไปในกิจการขององค์กรและการพัฒนาประเทศรวมทั้งการปฏิสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder โดยสมัครใจในขณะที่ ISO ระบุว่า CSR เป็นเรื่องของการที่องค์กรตอบสนองในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดย มุ่งที่การให้ประโยชน์กับ คน ชุมชน และสังคม นอกจากนั้น ยังเป็นเรื่องของบทบาทขององค์กรธุรกิจในด้านสังคมและความ คาดหวังของสังคมที่มีต่อองค์กรธุรกิจซึ่งจะต้องทำด้วยความสมัครใจและผู้บริหารจะต้องมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ โดยสามารถวัดผลได้ใน 3 มิติ คือ การวัดผลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน The European Commission มองว่า CSR เป็นแนวคิดที่ผสานความใส่ใจต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมไว้ในกระบวนการดำเนินธุรกิจ และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) ภายใต้พื้นฐานการกระทำตามความสมัครใจ และหากกล่าวถึงผู้มีส่วนได้เสียในที่นี้ก็กินความหมายกว้างมาก รวมทั้งลูกค้า พนักงาน นักลงทุน รัฐบาล องค์กร พัฒนาเอกชน ฯลฯ เครือข่ายธุรกิจร่วมรับผิดชอบต่อสังคมไทย (Thai CSR) อธิบายความหมายของ CSR ไว้ว่า เป็นความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงบรรษัท หมายถึง การดำเนินกิจกรรมภายในและภายนอกองค์กร ที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมทั้งใน ระดับใกล้และไกล ด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรหรือทรัพยากรจากภายนอกองค์กร ในอันที่จะทำให้อยู่ร่วมกันใน สังคมได้อย่างเป็นปกติสุข พัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรที่ดีทั้งในแง่ของการเจริญเติบโตทางธุรกิจที่ต้อง “เก่ง” ขณะเดียวกัน ก็ต้องเป็นองค์กรที่ “ดี” หมายถึงการมีคุณธรรมจริยธรรมเชิงบรรษัท (CSR) และ SRI (SOCIAL RESPONSIBILITY INVESTING) หรือการลงทุนแบบรับผิดชอบต่อสังคม⁸⁴ สภาธุรกิจโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Business Council Sustainable Development) (CSR: Meeting Changing Expectations, 1999: 76) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ ความมุ่งมั่น หรือ พันธะสัญญาที่ธุรกิจมีอยู่อย่างต่อเนื่องในการที่จะประพฤติอย่างมีจริยธรรมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงาน รวมถึงครอบครัวของเขาเหล่านั้น ตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสังคมในวงกว้าง⁸⁵ ในส่วนของ องค์การสหประชาชาติ ว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) ได้อธิบายว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ คือ การที่บริษัทเข้าไปเกี่ยวข้องและมีผลกระทบเชิงบวกต่อความต้องการ และ เป้าหมายของสังคมคณะกรรมการยุโรป (European Commission Green Paper) ความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (CSR) คือ แนวคิดที่บริษัทจะบูรณาการงานด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าไปในกิจการของประเทศ และการปฏิสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder) โดยสมัครใจ⁸⁶ ในขณะที่ องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน (ISO) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (CSR) คือ การที่องค์กรตอบสนองต่อ

⁸⁴ พระมหาสุหิตย์ อาภากรโร, CSR: บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา, หน้า 34-35.

⁸⁵ กัลยารัตน์ ธีระธนชัยกุล, จริยธรรมทางธุรกิจ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, 2557), หน้า 169.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

ประเด็นด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งที่การให้ประโยชน์หลัก คน ชุมชน และสังคม นอกจากนั้น ยังเป็นเรื่องของบทบาทขององค์กรธุรกิจ สังคม และความคาดหวังของสังคมที่มีต่อองค์กรธุรกิจ โดยจะต้อง ทำด้วยความสมัครใจ และผู้บริหารจะต้องมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ โดยสามารถวัดผลได้ใน 3 มิติ คือ การวัดผลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน⁸⁷ นอกจากนี้ สถาบันธุรกิจเพื่อ สังคม (Corporate Social Responsibility Institute (CSRI) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (Corporate Social Responsibility) คือ การดำเนินธุรกิจควบคู่ไปกับการใส่ใจและดูแลรักษาสังคมและ สิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักจริยธรรม การกำกับดูแลรักษากิจการที่ดี และการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมา บูรณาการ เพื่อนำไปสู่การดำเนินธุรกิจที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน สถาบันไทยพัฒนา ให้ความหมายเอาไว้ ว่า “CSR” หมายถึง การดำเนินกิจกรรมภายในและภายนอกองค์กรที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมทั้งในระดับ โลก (ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับลูกค้า เช่น ลูกค้า คู่ค้า ครอบครัว พนักงาน ชุมชนท้องถิ่นที่องค์กรตั้งอยู่) และระดับโลก (ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรทางอ้อม เช่น คู่แข่งทางธุรกิจประชาชนโดยทั่วไป) การใช้ทรัพยากร ทั้งในองค์กรและภายนอกองค์กร ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมดุล”⁸⁸

นอกจากการให้ความหมายจากสถาบันหรือหน่วยงานด้านธุรกิจหรือด้านองค์กรระหว่างประเทศแล้ว ยังมีนักวิชาการ ได้ให้ความหมายของ CSR ไว้ดังนี้ Smuel C. Certo ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อ สังคมของธุรกิจเอกชนว่า หมายถึง “การบริหารจัดการที่เป็นการปกป้องและปรับปรุงสวัสดิการของสังคม (Welfare of Society) โดยรวม และผลประโยชน์ขององค์กร (Interest of Organization)” พิลิป คอตเลอร์ (Kotler, 1972) “CSR” หมายถึง “รูปแบบการตลาดแนวใหม่ การดำเนินธุรกิจเพียงแค่หวังผลกำไรไม่เพียงพอ ควรวางแผนกลยุทธ์การตลาดอย่างมีจริยธรรม ห่วงใยต่อสังคม นำไปสู่ความพึงพอใจของลูกค้า ก่อให้เกิดผล กำไรที่ยั่งยืนยกระดับคุณภาพชีวิต”⁸⁹ ในส่วนของนักวิชาการประเทศไทยนั้น ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ได้อธิบาย ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (CSR) อย่างครอบคลุม ดังนี้ คือ (1) ไม่ทำสิ่งที่เป็นผลเสีย ต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม (2) ทำสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม (3) พัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม คุณภาพ และประสิทธิภาพอย่างดีที่สุด พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ ได้ให้ความหมายของ CSR ว่า “เป็นเรื่องระดับองค์กรที่คำนึงถึงการดำเนินงานอย่างรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม สามารถใช้เป็น เครื่องมือขององค์กร ทั้งในการสร้างความยั่งยืนให้แก่องค์กรและในการสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน”⁹⁰ กล่าว โดยสรุปแล้ว CSR ก็คือการทำธุรกิจที่ไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนผู้อื่นในสังคม ไม่ว่าจะเป็ใครหรือเมื่อใด ทั้ง ในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งหลักการของ CSR ไม่สนับสนุนการรีบเร่งสร้างความเติบโตของธุรกิจหรือการมุ่ง แสวงหาผลกำไรสูงสุดโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น แต่ CSR เป็นเครื่องมือในการบริหารที่ได้รับความ

⁸⁷ กัลยารัตน์ ธีระชนชัยกุล, จริยธรรมทางธุรกิจ, หน้า 169-170.

⁸⁸ อ่างใน ปิยะนารด สิงห์ชู, “ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ” วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2557, หน้า 123.

⁸⁹ ปิยะนารด สิงห์ชู, “ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ”

⁹⁰ พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, “ตั้งไข่ให้ CSR”, <<http://pipatory.blogspot>>, เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2562.

เชื่อมั่นว่า จะสามารถช่วยให้องค์กรธุรกิจดำเนินกิจการให้เจริญเติบโตได้อย่างมั่นคงไปพร้อมๆ กับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คน ชุมชน และความ ยั่งยืนของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทั้งหลักการเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏเด่นชัดขึ้นในประเทศไทย โดยเป็นทั้งกระบวนการ และเป้าหมายที่จะทำให้เกิดดุลยภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.2.2.3 ประเภทความรับผิดชอบต่อสังคม⁹¹ ได้จำแนกความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (CSR) เป็น 6 ชนิดกิจกรรม ได้แก่ (1) การส่งเสริมการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคม (Cause Promotion) เป็นการจัดหาเงินทุน วัสดุสิ่งของ หรือทรัพยากรอื่นขององค์กร เพื่อขยายการรับรู้และความห่วงใยต่อประเด็นปัญหาทางสังคมนั้น ตลอดจนสนับสนุนการระดมทุน การมีส่วนร่วม หรือการเพิ่มพูนอาสาสมัครเพื่อการดังกล่าว องค์กรธุรกิจอาจริเริ่มและบริหารงานส่งเสริมด้วยตนเอง หรือร่วมมือกับองค์กรหนึ่งองค์กรใด หรือกับหลายๆ องค์กรก็ได้ (2) การตลาดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคม (Cause-Related Marketing) เป็นการอุดหนุน หรือการบริจาครายได้ส่วนหนึ่งจากการขายผลิตภัณฑ์เพื่อช่วยเหลือ หรือร่วมแก้ไข ประเด็นปัญหาทางสังคมจำเพาะหนึ่งๆ ซึ่งมักมีช่วงเวลาที่กำหนดแน่นอน หรือดำเนินการแบบจำเพาะผลิตภัณฑ์หรือให้แก่การกุศลที่ระบุไว้เท่านั้น กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของ องค์กร (CSR) ชนิดนี้้องค์กรธุรกิจมักร่วมมือกับองค์กรที่ไม่มีวัตถุประสงค์หากำไรเพื่อสร้าง สัมพันธภาพในประโยชน์ร่วมกัน ด้วยวิธีการเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ เพื่อนำเงินรายได้ไป สนับสนุนกิจกรรมการกุศลนั้น ๆ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้บริโภคได้มีส่วน ร่วมในการช่วยเหลือการกุศลผ่านทาง การซื้อผลิตภัณฑ์โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอื่นใดเพิ่ม (3) การตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคม (Corporate Social Marketing) เป็นการสนับสนุนการพัฒนาหรือการทำให้เกิดผลจากการรณรงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านสาธารณสุข ด้านความปลอดภัย ด้านสิ่งแวดล้อม หรือด้านสุขภาพ ความแตกต่างสำคัญระหว่างการตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคมกับการส่งเสริมการรับรู้ปัญหาทางสังคม คือ การตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคมจะเน้นที่การเปลี่ยนแปลง Change) เป็นหลัก ในขณะที่การส่งเสริมการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคมจะเน้นที่การสร้างตระหนักรู้ (Awareness) ตลอดจนการสนับสนุนทรัพยากรด้านทุน และอาสาสมัครเพื่อให้รับรู้ถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว (4) การบริจาคเพื่อการกุศล (Corporate Philanthropy) เป็นการช่วยเหลือไปที่ประเด็นปัญหาทางสังคมโดยตรง ในรูปของการบริจาคเงิน หรือวัสดุสิ่งของ เป็นกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (CSR) ที่พบเห็นในแทบทุกองค์กร และโดยมากมักจะเป็นไปตามกระแสความต้องการจากภายนอก หรือมีผู้เสนอให้ทำมากกว่าจะเกิดจากการวางแผน หรือออกแบบกิจกรรมจากภายในองค์กรเองทำให้เกิดการเชื่อมโยงเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย หรือพันธกิจขององค์กรเท่าใดนัก (5) การอาสาช่วยเหลือชุมชน (Community Volunteering) เป็นการสนับสนุน หรือจูงใจให้พนักงาน คู่ค้าร่วมสละเวลาและแรงงานในการทำงานให้แก่ชุมชนที่องค์กรตั้งอยู่ และเพื่อตอบสนองต่อประเด็นปัญหาทางสังคมที่องค์กรให้ความสนใจ หรือห่วงใย องค์กรธุรกิจอาจเป็นผู้ดำเนินการเองโดยลำพัง หรือร่วมมือกับองค์กรหนึ่งองค์กรใด และอาจเป็นผู้กำหนดกิจกรรมอาสาดังกล่าวขึ้นเอง หรือให้พนักงานเป็นผู้คัดเลือกกิจกรรมแล้วนำเสนอต่อองค์กร เพื่อพิจารณาให้การสนับสนุนโดยที่พนักงานสามารถได้รับการชดเชย

⁹¹ Philip Kotler; & Nancy Lee (2225: 25).

ในรูปของวันหยุดหรือ วันลาเพิ่มเติม (6) การประกอบธุรกิจอย่างรับผิดชอบต่อสังคม (Socially Responsible Business Practices) เป็นการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจอย่างพินิจพิเคราะห์ทั้งในเชิงป้องกันด้วยการหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม หรือในเชิงร่วมกันแก้ไขด้วยการช่วยเหลือเยียวยาปัญหาทางสังคมนั้น ๆ ด้วยกระบวนการทางธุรกิจ เพื่อการยกระดับสุขภาวะของชุมชน และการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม โดยที่องค์กรธุรกิจสามารถที่จะดำเนินการเอง หรือเลือกที่จะร่วมมือกับพันธมิตรภายนอกก็ได้

2.2.2.4 องค์กรประกอบของความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR)⁹² แม้วิวัฒนาการของ CSR นั้นจะเป็นเรื่องที่ยากซับซ้อนและไม่มีมาตรฐานตายตัว อย่างไรก็ตามในการประยุกต์ CSR เข้ากับธุรกิจอย่างเป็นรูปธรรมในทุกขนาดไม่ว่าจะขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ หรือระหว่างประเทศนั้น ก็ได้มีการรวบรวมลักษณะรูปธรรม โดยเฉพาะจาก European Commission On CSR ซึ่งกล่าวถึงสองมิติหลัก ๆ ก็คือมิติภายในอันเป็นการดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ที่ธุรกิจนั้นดำเนินการอยู่และจัดการได้โดยตรงเช่น แรงงาน กระบวนการผลิต หรือการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และมิติภายนอกซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางธุรกิจที่บริษัทอาจจะควบคุมไม่ได้โดยตรง เช่น การดูแลลูกค้า การรับผิดชอบต่อ supplier และการสนับสนุนกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและเป็นหุ้นส่วนของธุรกิจ เป็นต้น 1) มิติภายใน มีนัยและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (1) การจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม องค์กรต่างๆ ปัจจุบันมีความท้าทายที่จะ ต้องดึงพนักงานที่มีความสามารถให้มาดำเนินการทางธุรกิจ ดังนั้น ธุรกิจจึงควรส่งเสริมการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่าง มีความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต Life-long learning การให้ข้อมูลที่โปร่งใสกับพนักงานในทุกๆ ด้าน การให้ความสมดุลระหว่างงาน ชีวิตครอบครัว และการพักผ่อน การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมทั้งด้าน การคัดเลือกเข้าทำงาน รายได้และความก้าวหน้าทางการงาน โดยเฉพาะกับผู้หญิงและผู้พิการ (2) สุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายควบคุมดูแลด้านสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน แต่กระแสการกระจายงานไปสู่ Supplier ทำให้บริษัทควบคุมไม่ทั่วถึง จึงเป็นประเด็นที่ น่าสนใจที่ควรจะช่วยกันดูแล หรือตั้งเป็นนโยบายขององค์กรฯ เช่น เลือกร่วมทำธุรกิจ หรือเลือกใช้ Supplier ที่มีคุณธรรม จรรยาบรรณ ต่อพนักงาน เพื่อเป็นการควบคุมดูแลอีกทางหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นการบีบให้ บริษัทอื่นๆ ที่ต้องการจะทำธุรกิจกับเราต้องพัฒนาตนเองตามไปด้วย เพราะมิเช่นนั้น หากเกิดผลร้ายจากการที่ใช้ Supplier ที่ไม่ใส่ใจ สุขภาพ และความปลอดภัยในการทำงานของลูกจ้าง เมื่อเกิดกรณีขึ้นมา ภาพลักษณ์ที่ไม่ดีก็จะกลับขึ้นมาถึง บริษัทแม่ บริษัทผู้ว่าจ้างด้วย (3) การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การบริหารองค์กรที่มีนโยบายที่จะ รับผิดชอบต่อพนักงาน ในกรณีที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง หรือแม้แต่การปรับโครงสร้างภายในขององค์กร เอง โดยเฉพาะการควบรวมกิจการต่างๆซึ่งมักจะนำมาสู่การเลิกจ้างพนักงานจำนวนมาก ซึ่งไม่ส่งผลดีต่อองค์กรเอง เสียจากจะสูญเสียจริงๆ เพราะทำให้ความเชื่อถือ ไว้วางใจ และความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับองค์กรฯ ต้องเสียไป ทั้งนี้ ในช่วงที่เกิดวิกฤตในองค์กรฯ นั้นๆ การปรึกษาหารือ และสร้างความร่วมมือกันในกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับบริษัท ไม่ว่าจะเป็น นักลงทุน ผู้บริหาร พนักงาน หรือแม้แต่ลูกค้า ย่อมนำมาซึ่งการแก้ปัญหา

⁹² พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, CSR: บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา, หน้า 35-38.

อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากกว่า (4) การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในองค์กร การลดการใช้ทรัพยากรและการปล่อยสารพิษ/ของเสียซึ่ง เป็นการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ย่อมเป็นผลดีต่อองค์กรนั้นๆ เอง ในอันที่จะจัดการการผลิตสินค้า/บริการ ให้มี ประสิทธิภาพมากขึ้น และยังเป็นการลดต้นทุนด้านพลังงาน และการจัดการของเสียต่างๆ อีกด้วย ซึ่งนำไปสู่ผลกำไรที่สูงขึ้น ความสามารถในการแข่งขันในตลาดที่เพิ่มขึ้น และที่สำคัญ เป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้กับบริษัท (5) บรรษัทภิบาลและความโปร่งใสในการดำเนินกิจการ ปัจจุบัน ความเชื่อมั่น ที่มีต่อบริษัทฯ เป็นสิ่งที่สำคัญ ที่สุด โดยเฉพาะบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ดังนั้น ความโปร่งใส และขั้นตอนการตัดสินใจต่างๆ ของบริษัทที่มีความชัดเจน ตรวจสอบได้ ซึ่งมีความสำคัญ อย่างยิ่งยวดทั้งต่อความมั่นคงของบริษัท 2) มิติภายนอก มีนัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (1) การจัดการกับ Supplier และหุ้นส่วนทางธุรกิจ (Partners) ที่รับผิดชอบต่อสังคม การเลือก Supplier ทางธุรกิจ (Partners) ควรคำนึงถึงบทบาทการรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรนั้นๆ เพื่อเป็นการขยายความรับผิดชอบต่อสังคม จากองค์กรของตนไปสู่องค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และป้องกันปัญหาที่อาจจะตามมาจากของระบบธุรกิจสมัยใหม่ ที่ยากต่อการควบคุมให้ครอบคลุมไปทั้ง Supply Chain ซึ่งอาจจะมียุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมประเด็นเหล่านี้ อาทิ ส่งเสริมผู้ประกอบการใหม่ๆ และกลุ่มองค์กรชุมชนที่จะเข้ามาเป็น Supplier ด้วยการส่งที่ปรึกษาไปช่วยพัฒนาระบบการทำงานให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น (2) การดูแลผู้บริโภคร ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อสินค้า / บริการขององค์กร เป็นแหล่งที่มาของรายได้ ดังนั้น จึงต้องมีระบบดูแลผู้บริโภคในทุกๆ กระบวนการของสินค้า/บริการ ตั้งแต่การผลิต การขาย ไปจนถึงการทิ้งให้ปลอดภัยทั้งในเชิงคุณภาพและราคา และมีจริยธรรม นอกจากนั้นยังสามารถแสดงความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคด้วยการ เพื่อบำบัดสินค้า/บริการเฉพาะด้านให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภค (3) ความรับผิดชอบต่อชุมชนใกล้เคียง (Local Communities) บริษัทฯ ต่างๆ ตามปกติจะให้ประโยชน์ต่อ เช่น จ้างแรงงานชุมชน ซึ่งนำสู่รายได้สู่ชุมชน และรายได้ภาษีของพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่ทุนสาธารณะที่สามารถนำประโยชน์แก่ชุมชนได้อีก นอกจากนั้น บริษัทฯ ยังต้องพึ่งชุมชนรอบข้าง ในรูปแบบของ แรงงาน และอื่นๆ ดังนั้น จึงควรมีส่วนช่วยเหลือทั้งด้านสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมชุมชน (และใกล้เคียง) ผ่านการบริจาค หรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ใดๆ ที่จะช่วยพัฒนาชุมชน และการนำไปสู่ความแข็งแรงของชุมชนนั้นๆ โดยการให้ชุมชนที่มีความ สามารถเป็นส่วนหนึ่งของหุ้นส่วนทางธุรกิจ ซึ่งผลตอบแทนที่บริษัทจะได้รับ คือ ภาพลักษณ์ที่ดีนำไปสู่ความร่วมมือและ พร้อมจะช่วยเหลือบริษัท (4) ความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม บริษัทฯ ต่างๆ ที่อยู่ในเมืองหรือ บริษัทขนาดใหญ่ อาจไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับพื้นที่ในบริเวณนั้นๆ มากนัก ดังนั้น บริษัทเหล่านี้จึงควรแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมในวงกว้าง โดยการบริจาค ทำกิจกรรม หรือสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขและพัฒนาสังคม ซึ่งถือเป็นการแสดงบทบาทผู้นำทางธุรกิจต่อการ สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสังคม และควรมีการวางแผน การหาพันธมิตรในการปฏิบัติงานที่ดี ซึ่งจะนำมาสู่ภาพลักษณ์ที่ดี Corporate Citizenship อันเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและคุณค่าของบริษัทในมุมมองของผู้บริโภคและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (5) การรับผิดชอบต่อโลก ในมิติต่างๆ เช่น สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน การศึกษาและสาธารณสุข เป็นต้น ตามความเหมาะสมและศักยภาพขององค์กร โดยบริษัทสามารถร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น รัฐบาล NGO สถาบันการศึกษา และองค์กรธุรกิจ นอกจากนี้ ยังมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับองค์ประกอบของ CSR ในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในมิติต่างๆ โดย จากเอกสารการอบรมใน

หลักสูตร CSR ของธนาคารโลกระบุว่า CSR ควรมียอดประกอบที่สำคัญขององค์กรใน การเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม คือ 1) สิ่งแวดล้อม 2) แรงงาน 3) สิทธิมนุษยชน 4) การมีส่วนร่วมกับชุมชน 5) มาตรฐานการดำเนินธุรกิจ 6) ตลาด 7) การพัฒนาองค์กร และการพัฒนาเศรษฐกิจ 8) สุขอนามัย 9) การศึกษาและการพัฒนาภาวะผู้นำ และ 10) การบรรเทาสาธารณภัย ส่วนใน OECD Guidelines for MINE's - Revision 2222 ระบุถึงพฤติกรรมของธุรกิจที่พึงประสงค์ใน 7 เรื่องด้วยกัน คือ 1) การจ้างงานและแรงงานสัมพันธ์ 2) สิทธิมนุษยชน 3) สิ่งแวดล้อม 4) การเปิดเผย ข้อมูล 5) การแข่งขัน 6) การเสียภาษี 7) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำหรับ The Global Compact ของ UN ซึ่งปัจจุบันมีองค์กรธุรกิจเป็นสมาชิกของ UN ซึ่งปัจจุบันมีองค์กรธุรกิจเป็นสมาชิกของ UN Global Compact แล้ว 1,861 องค์กร ได้ระบุดังต่อไปนี้ 1) การจ้างงานและแรงงานสัมพันธ์ 2) สิทธิมนุษยชน 3) สิ่งแวดล้อม 4) การเปิดเผย ข้อมูล 5) การแข่งขัน 6) การเสียภาษี 7) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำหรับการกำกับสิ่งแวดล้อม เช่น การสนับสนุนการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดทำกิจกรรมที่มีส่วนส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น การส่งเสริมการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมาได้มีการบัญญัติที่ 10 ที่ว่าด้วยการต่อต้านการคอร์รัปชัน

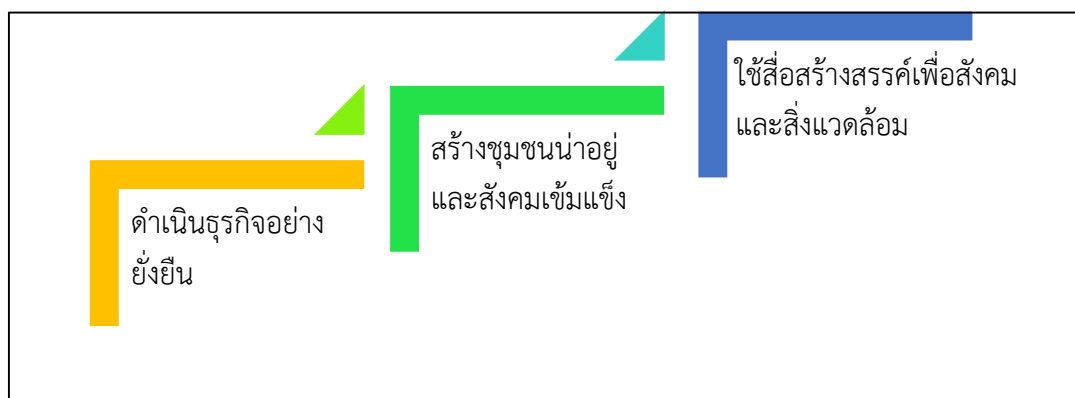
2.2.2.5 การนำหลักการ CSR ไปสู่การปฏิบัติในระดับองค์กรและชุมชน⁹³ อานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรีของไทยได้ระบุถึงการนำหลักการ CSR ไปประยุกต์ใช้ในระดับองค์กร และชุมชนว่าจะต้องมีบันไดขั้น 3 ขั้น ในการสร้างให้ธุรกิจแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม คือ (1) บันไดขั้นแรกธุรกิจต้องพัฒนาตนเองเพื่อดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน ธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมนั้นต้องไม่เป็น ธุรกิจที่เบียดเบียนสังคมและสิ่งแวดล้อมหากธุรกิจยังคงใช้ทรัพยากรของประเทศอย่างสิ้นเปลืองโดยไม่เห็นความสำคัญหรือ โรงงานของเรา ยังคงปล่อยมลพิษที่เป็นอันตรายสู่สิ่งแวดล้อมและชุมชน ถึงแม้ว่าเราจะใช้เงินมากมายในการดำเนินกิจกรรมต่อสังคมมากเพียงใดก็ตามคงไม่สามารถกล่าวอ้างได้เต็มปากว่าธุรกิจของเราเป็นธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริงดังนั้น จึงต้องเริ่มจากการมองเข้ามาสู่ภายในองค์กรก่อนว่า ทำอย่างไรเราจะสามารถบูรณาการหลักการของความรับผิดชอบต่อ สังคมเข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจของเราได้อย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาตัวเองให้กระบวนการทางธุรกิจขององค์กรเป็นไปบน พื้นฐานของความยั่งยืนทั้งในด้านธุรกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (2) บันไดขั้นที่สอง ธุรกิจต้องสร้างชุมชนน่าอยู่และสังคมเข้มแข็ง ปัจจุบันหลายองค์กรโดยเฉพาะองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ที่ได้ก้าวข้ามผ่านบันไดขั้นแรก ซึ่งเป็นการพัฒนาตัวเองให้เป็นองค์กรที่อยู่ร่วมกับชุมชนและสิ่งแวดล้อมได้อย่าง สอดคล้องกลมกลืน โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อชุมชนและสังคมแล้ว ในขณะที่เดียวกัน องค์กรเหล่านี้ก็ได้มองออกไปสู่ ภายนอกและประสานเชื่อมโยงองค์กรเข้าสู่ชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นบทบาทที่

⁹³ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, CSR: บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา, หน้า 39-40.

สำคัญของภาคธุรกิจในการส่งเสริมและ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าธุรกิจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (3) บันไดขั้นที่สาม คือการใช้สื่อสร้างสรรค์เพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากการดำเนินงานทั้งการปรับ การเชื่อมโยงเข้าสู่ชุมชนแล้ว ในการใช้สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์นั้นก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารจากองค์กรไปสู่สังคม ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเผยแพร่ข้อมูลการดำเนินงานขององค์กรและแสดงเจตจำนงในการรับผิดชอบต่อสังคมเท่านั้น ยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นเตือนให้สังคมหันมาให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและรับผิดชอบต่อสังคมให้มากขึ้นด้วย เนื่องจากการใช้สื่อโฆษณาที่สร้างสรรค์สังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรนั้น นับสังคมเท่านั้นเป็นการบรรลุประโยชน์ทั้งสองทาง กล่าวคือ สามารถเป็นสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อตอบสนองเป้าหมายในเชิงธุรกิจเพื่อสร้าง ความนิยมในกลุ่มผู้บริโภคและสร้างความโดดเด่นเหนือคู่แข่ง แต่เมื่อพิจารณาอีกมุมหนึ่ง ยังเห็นได้ว่าสื่อโฆษณานั้นยังทำหน้าที่เป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ที่เข้าถึงผู้บริโภคได้อย่างแพร่หลายและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การสร้างสรรค์สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีคุณภาพจึงเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งสื่อสร้างสรรค์นั้นจะเป็นเสมือนการศึกษานอกโรงเรียนที่นำเสนอข้อมูลและปลูกฝังแนวความคิดที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างแนบเนียน ซึ่งผลที่ตามในระยะยาวคือ กลุ่มผู้บริโภคมีความตระหนักหรือมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

แผนภูมิที่ 2.2

การนำหลักการ CSR ไปสู่การปฏิบัติในระดับองค์กรและชุมชน



2.2.2.6 ประโยชน์ของของความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR)⁹⁴ บริษัทที่ปรึกษาชั้นนำของโลก Arthur D Little ได้ทำการศึกษาพบว่า การทำ CSR มีผลดีต่อธุรกิจได้ 8 ประการคือ (1) การบริหารความน่าเชื่อถือ ความน่าเชื่อถือของบริษัทถูกกำหนดด้วยความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสียในบริษัท (Stakeholder) พบว่าความน่าเชื่อถือมีความเชื่อมโยงกับ ความสามารถในการประกอบการของบริษัท ซึ่งพบว่าบริษัทที่สามารถจัดการความสัมพันธ์ และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสียอย่างเป็นองค์รวมได้นั้นจะส่งผลต่อ

⁹⁴ Arthur D Little (2222 : 56).

ยอดขายได้มาก ขึ้นถึง 4 เท่า (2) ประโยชน์ในการจัดการความเสี่ยง การจัดการด้านสังคมสิ่งแวดล้อมและธรรมาภิบาล มีความสำคัญมาก ๆ ในการป้องกันปัญหาอันเกิดจากความเสียหายที่ควบคุมไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเสี่ยงที่เกิดจากการคาดการณ์ของนักลงทุน (3) ประโยชน์ด้านการคัดเลือก และสร้างแรงจูงใจในการทำงาน และรักษาพนักงานดี ๆ ให้อยู่กับบริษัท ในการเลือกสมัครงานเข้าทำงาน และพนักงานของบริษัทใช้ ความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทมาเป็นตัวตัดสินในการเลือก หรือเปลี่ยนไปทำงานกับบริษัท (4) ประโยชน์ด้านความสัมพันธ์ของนักลงทุนและการเข้าถึงเงิน นักลงทุนทั่วไปตื่นตัว และเห็นประโยชน์ของการลงทุนที่รับผิดชอบต่อสังคม (5) การเรียนรู้และนวัตกรรม บริษัทที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมไปในแนวยั่งยืนได้ (6) ความสามารถทางการแข่งขันและจุดยืนในตลาด ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรนำไปสู่การตัดสินใจซื้อสินค้ามากกว่าการสร้างตราสินค้า หรือความสำเร็จทางการเงินขององค์กรนั้น (7) ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน คือการมุ่งเน้นความรับผิดชอบต่อสังคมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จด้านการเงิน ด้วยการลดการใช้วัตถุดิบ ลดการเกิดของเสียในกระบวนการผลิต ซึ่งนำไปสู่การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย (8) การยอมรับของสังคมต่อการดำเนินงาน ความคาดหวัง หรือทัศนคติของผู้มีส่วนได้เสียต่อการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท มีผลอย่างมากต่อการยอมรับให้บริษัทดำเนินธุรกิจอย่างรับผิดชอบต่อสังคมได้

สรุปแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม CSR ในประเด็นที่มาแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมทั่วไป เริ่มปรากฏในปี พ.ศ.2333 บริษัท อีสท์ อินเดีย ประเทศอังกฤษถูกต่อต้านจากประชาชนในประเทศจากการที่บริษัทกดขี่ใช้แรงงานทาส พ.ศ. 2503 บริษัทในประเทศสหรัฐอเมริกา เกิดกระแสต่อต้านจากการทำลายสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2529 บริษัท เนสท์เล่ ถูกประท้วงและการต่อต้านผลิตภัณฑ์จากการรณรงค์ให้ดื่มนม เนสท์เล่แทนนมมารดา เป็นต้น พ.ศ.2543 กระแสของโลกในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม ขององค์กรธุรกิจเริ่มจริงจังและรุนแรงยิ่งขึ้นโดยองค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการ พัฒนา (OECD) ได้ออกแนวปฏิบัติสำหรับบรรษัทข้ามชาติ พ.ศ. 2553 ประเด็นหลักของความรับผิดชอบต่อสังคม 7 ประการ คือ การกำกับดูแลองค์กร สิทธิมนุษยชน การปฏิบัติด้านแรงงาน สิ่งแวดล้อม การดำเนินกิจการอย่างเป็นธรรม ประเด็นเกี่ยวกับผู้บริโภค และการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชน ในประเด็นความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม CSR คือ การทำธุรกิจที่ไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนผู้อื่นในสังคม ไม่ว่าจะเป็ใครหรือเมื่อใด ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ไม่สนับสนุนการริบเร่งสร้างความเติบโตของธุรกิจหรือการมุ่งแสวงหาผลกำไรสูงสุดโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น เป็นเครื่องมือในการบริหารที่ได้รับความเชื่อมั่นว่า จะสามารถช่วยให้องค์กรธุรกิจดำเนินกิจการให้เจริญเติบโตได้อย่างมั่นคงไปพร้อมๆ กับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คน ชุมชน และความยั่งยืนของสังคม ในประเด็นประเภทของความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การส่งเสริมการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคม การตลาดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคม การตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคม การบริจาคเพื่อการกุศล การอาสาช่วยเหลือชุมชน และการประกอบธุรกิจอย่างรับผิดชอบต่อสังคม ในประเด็นองค์ประกอบของความรับผิดชอบต่อสังคม

1) มิติภายใน ได้แก่ การจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม สุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในองค์กร บรรษัทภิบาลและความโปร่งใสในการดำเนินงาน 2) มิติภายนอก การจัดการกับ Supplier และหุ้นส่วนทางธุรกิจ การดูแลผู้บริโภคร ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อสินค้า / บริการขององค์กร ความรับผิดชอบต่อชุมชนใกล้เคียง ความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม และการรับผิดชอบต่อโลก ในประเด็นการนำหลักการ CSR ไปสู่การปฏิบัติในระดับองค์กรและชุมชน ดำเนินการได้ 3 ระดับ คือ ขั้นแรกธุรกิจต้องพัฒนาตนเองเพื่อดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน ขั้นที่สอง ธุรกิจต้องสร้างชุมชนน่าอยู่และสังคมเข้มแข็ง ขั้นที่สามการใช้สื่อสร้างสรรค์เพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และประเด็นสุดท้ายประโยชน์ของของความรับผิดชอบต่อสังคม 8 ประการ คือ การบริหารความน่าเชื่อถือ การจัดการความเสี่ยง การคัดเลือก ความสัมพันธ์ของนักลงทุนและการเข้าถึงเงิน การเรียนรู้และนวัตกรรม ความสามารถทางการแข่งขันและจุดยืนในตลาด ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน และการยอมรับของสังคมต่อการดำเนินงาน อนึ่ง ความรับผิดชอบต่อสังคม อาจมีใช้เพียงความรับผิดชอบต่อองค์กรเท่านั้น หากแต่กินความกว้างถึงความรับผิดชอบต่อความหมายทางพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้ว

ดังนั้น สถานการณ์การระบาดของ “โควิด-19”⁹⁵ เป็นอีกกรณีตัวอย่างแบบง่ายที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันที่สะท้อนความรับผิดชอบต่อบุคคลในระดับต่างๆ ได้หลากหลายมิติ ตั้งแต่รัฐ นักปกครอง ปัญญาชน แพทย์ วิทยุหนุ่มสาว ฯลฯ ต่อสถานการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าบางกลุ่ม บางคน ให้ความรับผิดชอบต่อคนอื่นๆ แต่ก็มีบางคน บางกลุ่มที่ปราศจากความรับผิดชอบต่อ ดังที่ปรากฏตามข่าว แนวคิดในการดำเนินธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุดนั้นมีรากฐานจากแนวคิดปัจเจกนิยม ที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ของตนเองเป็นศูนย์กลาง โดยละเลยผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้อื่น ประกอบกับแนวคิดแบบแยกส่วนที่มีทัศนคติแบบกลไก ทำให้ขาดความเข้าใจสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม จึงเกิดความแปลกแยกซึ่งกันและกันในระบบนิเวศ และได้รับแรงเสริมจากแนวคิดฟิสิกส์ธรรมชาติที่เชื่อว่า ตนเองแยกออกจากธรรมชาติและจะจัดการกับธรรมชาติอย่างไรก็ได้เพื่อบรรลุประโยชน์สูงสุดแห่งตน และการต่อยอดถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจที่มีเพียงประการเดียวคือการสร้างกำไรนั้น เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ธุรกิจดำเนินงานโดยมุ่งแสวงหากำไรสูงสุด โดยละเลยผลเสียหายที่มี ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมจากการดำเนินธุรกิจ อันเป็นทางมาแห่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย สภาพปัญหาที่เกิดจากการดำเนิน

⁹⁵ ศ.นพ.ยง ภูวรวรรณ, รู้จักโรคโคโรนาไวรัส สายพันธุ์ใหม่,

<<https://www.youtube.com/watch?v=Hde6grbnNws>>, 21 ม.ค. 2020. (ไวรัสโคโรนา (Coronavirus) เป็นไวรัสที่ถูกพบครั้งแรกในปี 1960 แต่ยังไม่ทราบแหล่งที่มาอย่างชัดเจนว่ามาจากที่ใด แต่เป็นไวรัสที่สามารถติดเชื้อได้ทั้งในมนุษย์และสัตว์ ปัจจุบันมีการค้นพบไวรัสสายพันธุ์นี้แล้วทั้งหมด 6 สายพันธุ์ ส่วนสายพันธุ์ที่กำลังแพร่ระบาดหนักทั่วโลกตอนนี้เป็นสายพันธุ์ที่ยังไม่เคยพบมาก่อน คือ สายพันธุ์ที่ 7 จึงถูกเรียกว่าเป็น “ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่” และในภายหลังถูกตั้งชื่ออย่างเป็นทางการว่า “โควิด-19” (COVID-19) นั่นเอง ดังนั้น ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ และโควิด-19 จึงหมายถึงไวรัสชนิดเดียวกัน)

ธุรกิจ แบ่งออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ (1) ด้าน เศรษฐกิจ เกิดจากการที่ธุรกิจมองว่ากำไรสูงสุดคือเป้าหมาย ธุรกิจและเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิต ทำให้มุ่งแต่แสวงหากำไรสูงสุดจนเกิดการเบียดเบียนผู้อื่น ผลก็คือเกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ขึ้นในสังคม (2) ด้านสังคม เกิดการบั่นทอนทำลายความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เอื้ออาทรต่อกัน กลับกลายเป็นความสัมพันธ์ที่มุ่งแต่ผลประโยชน์ และเกิดการแข่งขันได้ตอบอย่างรุนแรงในวงการ ธุรกิจ รวมทั้งเกิดวัฒนธรรมการบริโภคนิยมที่ด้อยคุณภาพและปราศจากคุณค่าใด ๆ (3) ด้านสิ่งแวดล้อม เกิดจากการที่ธุรกิจมองว่าตนเป็นนายเหนือธรรมชาติ จึงจัดการกับธรรมชาติเพื่อบรรลุ ประโยชน์ ส่วนตนเป็นที่ตั้ง เป็นเหตุให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย จากปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว ทำให้เกิดกระแสข้อเรียกร้องจากสังคมให้ธุรกิจดำเนินงาน ความรับผิดชอบต่อสังคม จึงเกิดแนวคิดซีเอสอาร์ขึ้น คือ การดำเนินธุรกิจโดยคำนึงถึงต่อสังคม (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) บนพื้นฐานของความพอประมาณและไม่เบียดเบียนฝ่าย และช่วยประสานผลประโยชน์ระหว่างธุรกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้สมดุลและยั่งยืน สังคมอยู่ไม่ได้ ธุรกิจก็อยู่ไม่ได้เช่นเดียวกัน การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมนี้จะใช้ทรัพยากร และ/หรือ ภายนอกองค์กร และจะกระทำในกระบวนการ และ/หรือ นอกกระบวนการของ โดยที่ความรับผิดชอบต่อสังคมที่ 1 ธุรกิจต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือ การปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมาย ธุรกิจสามารถแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับที่สูงขึ้นไปได้ คือ ชั้นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชั้นจรรยาบรรณทางธุรกิจ และชั้นสุดท้ายคือชั้นความสมัครใจ ทั้งนี้ธุรกิจสามารถปฏิบัติ 1 ตามความเหมาะสมและสอดคล้องในแต่ละองค์กร เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคมได้

2.3 แนวคิดความรับผิดชอบต่อหลักสังคาลสูตร

การศึกษาแนวคิดความรับผิดชอบต่อหลักสังคาลสูตร แบ่งประเด็นศึกษาได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ความหมายและที่มาของหลักสังคาลสูตร เนื้อหาสาระสำคัญของสังคาลสูตร ประเภทความรับผิดชอบต่อสังคาลสูตร และการประยุกต์ใช้แนวคิดสังคาลสูตร ดังนี้

2.3.1 ความหมายและที่มาของหลักสังคาลสูตร

คำว่า “ทิส” หมายถึง “ด้าน, ข้าง, ทาง, เบื้อง หมายถึงเอา เหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตก เป็นต้น” คำว่า “ทิส 6 หมายถึง ทิส 6 ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงทิสที่ควรสักการะบูชา ดังมีปรากฏในสังคาลสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับทิส 6 นี้ มีที่มาใน “สังคาลสูตร”⁹⁶ คือ “พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่มาณพชื่อว่าสังคาลกะ (สิคาละ หรือ สังคาละในบางแห่ง) ขณะเสร็จออกจากพระเวฬุวันจะเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ เพื่อทรงแนะนำให้ไว้ทิสตามแบบของอริยวินัย (แบบพุทธ) ใจความสำคัญของพระสูตร: พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นสังคาลกะมาณพกำลังไว้ทิสอยู่แต่เช้าตรู่ มีผมผ้าเปียกปอน จึงตรัสถามเพื่อชวนสนทนาว่า กำลังทำอะไร เมื่อเขา กราบทูลว่า กำลังไว้ทิสตามคำสั่งของบิดา ก่อนบิดาจะตาย จึงตรัสว่า เขาไม่ได้ไว้ทิสแบบนี้ เขาทูลถามว่า ในอริยวินัย เขาไว้ทิสกันอย่างไร ตรัสตอบว่า อริยสาวกเว้นจาก

⁹⁶ ตูรายละเอียด ที.ปา.(ไทย) 11/242-284/199-218.

บาปกรรม 14 ประการ คือ กรรมกิเลส 4 เหตุ 4 ประการที่ทำให้บาปกรรม และอบายมุข 6 ประการ ชื่อว่า เป็นผู้ปิดบังทิส 6 ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ทรงอธิบายขยายความเป็นภาคอุทเทสข้างต้น ดังนี้ 1. กรรมกิเลส 4 ประการ ได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร และมุสาวาท 2. เหตุ 4 ประการ ได้แก่ อคติ 4 ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยากติ 3. อบายมุข 6 ประการ ได้แก่ (1) การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุรา และเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (2) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน (3) การเที่ยวดูมหรสพ (4) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน (5) การคบคนชั่วเป็นมิตร และ (6) การเกียจคร้าน จากนั้น ทรงอธิบายเรื่องการปิดบังกันทิส 6 โดยแบ่งบุคคล 6 ประเภทตามจำนวนทิส 6 คือ บิดา-มารดาเป็นทิสเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิสเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิสเบื้องซ้าย ทาสและกรรมกรเป็นทิสเบื้องล่าง และสมณพราหมณ์เป็นทิสเบื้องบน และทรงแนะนำให้ปฏิบัติกันตามหน้าที่ฝ่าย ละ 5 ประการ (ยกเว้นหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ซึ่งมี 6 ประการ) เมื่อปฏิบัติได้ ครบถ้วนครบบริบูรณ์ ผู้ไหว้ทิสแบบนี้จะปิดบังทิสได้สำเร็จ จบธรรมบรรยาย สิงคาลกมานพมีความเลื่อมใสได้แสดงตนเป็นอุบาสกนับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

2.3.2 เนื้อหาสาระสำคัญของสิงคาลกสูตร

เนื้อหาสาระสำคัญของสิงคาลกสูตร มีประเด็นศึกษา 6 ประเด็น ได้แก่ ความรับผิดชอบระหว่างบุตร-บิดามารดา ความรับผิดชอบระหว่างศิษย์-อาจารย์ ความรับผิดชอบระหว่างสามี-ภรรยา ความรับผิดชอบระหว่างกุลบุตร-มิตรสหาย ความรับผิดชอบระหว่างนาย-ทาสกรรมกร และความรับผิดชอบระหว่างกุลบุตร-สมณพราหมณ์ ดังนี้

2.3.2.1 ความรับผิดชอบระหว่างบุตร-บิดามารดา⁹⁷ (1) หน้าที่ของบุตรต่อพ่อแม่ บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิสเบื้องหน้าโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ (2) จักทำกิจของท่าน (3) จักดำรงวงศ์ตระกูล จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน (2) หน้าที่ของพ่อแม่ต่อบุตร มารดาบิดาผู้เป็นทิสเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (4) ทาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้ และ (5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร คหบดีบุตรมารดาบิดาผู้เป็นทิสเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการนี้ ทิสเบื้องหน้านั้นเป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดบัง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

2.3.2.2 ความรับผิดชอบระหว่างศิษย์-อาจารย์⁹⁸ (1) หน้าที่ของศิษย์ต่ออาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็นทิสเบื้องขวาโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) ลูกขึ้นยืนรับ (2) เข้าไปคอยรับใช้ (3) เชื้อฟังก (4)

⁹⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/267/ 212-213.

⁹⁸ ที.ปา. (ไทย) 11/268 /213.

ดูแลปรนนิบัติ และ (5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ (2) หน้าที่อาจารย์ต่อศิษย์ อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) 1. แนะนำให้เป็นคนดี (2) ให้เรียนดี (3) บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี (4) ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย และ (5) ให้ความสำคัญป้องกันภัยในทิศทั้งหลาย คหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์ย่อมบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ 5 ประการนี้ ทิศเบื้องขวานั้นเป็นอันชื่อว่าศิษย์ได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

2.3.2.3 ความรับผิดชอบระหว่างสามี-ภรรยา⁹⁹ (1) หน้าที่สามีต่อภรรยา สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) ให้เกียรติยกย่อง (2) ไม่ดูหมิ่น (3) ไม่ประพฤตินอกใจ (4) มอบความเป็นใหญ่ให้ และ (5) ให้เครื่องแต่งตัว (2) หน้าที่ภรรยาต่อสามี ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) จัดการงานดี (2) สงเคราะห์คนข้างเคียงดี (3) ไม่ประพฤตินอกใจ (4) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และ (5) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง คณบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ 5 ประการนี้ ทิศเบื้องหลังนั้นเป็นอันชื่อว่าสามีได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

2.3.2.4 ความรับผิดชอบระหว่างกุลบุตร-มิตรสหาย¹⁰⁰ (1) หน้าที่กุลบุตรต่อมิตรสหาย กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้) (2) กล่าววาจาเป็นที่รัก (3) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ (4) วางตนสม่ำเสมอ และ (5) ไม่พุดจาหลอกหลวงกัน (2) หน้าที่มิตรสหายต่อกุลบุตร มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว (2) ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว (3) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงได้ (4) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย และ (5) นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร คหบดี มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรโดยหน้าที่ 5 ประการนี้ ทิศเบื้องซ้ายนั้นเป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

2.3.2.5 ความรับผิดชอบระหว่างนาย-ทาสกรรมกร¹⁰¹ (1) หน้าที่ของนายจ้างต่อลูกจ้าง นายจ้างพึงบำรุงทาสกรรมกร ผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง (2) ให้อาหารและค่าจ้าง (3) ดูแลรักษายามเจ็บป่วย (4) ให้อาหารมีรสแปลก และ (5) ให้อภัยตามโอกาส (2) หน้าที่กรรมกรต่อนาย ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นายจ้างบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) ตื่นขึ้นงานก่อนนาย (2) เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย (3) ถือเอาแต่ของที่นายให้ (4) ทำงานให้ดีขึ้น และ (5) นำคุณของนายไปสรรเสริญ คหบดีบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นาย

⁹⁹ ที.ปา. (ไทย) 11/269/214.

¹⁰⁰ ที.ปา. (ไทย) 11/270/214-215.

¹⁰¹ ที.ปา. (ไทย) 11/271/215-216.

บำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการนี้ ทิศเบื้องล่างนั้นเป็นอันชื่อว่า นายได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี เรื่องหน้าที่นายจ้างพึงกระทำต่อลูกจ้าง ดังนี้ 1. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง คือไม่ให้คนแก่ทำงานที่คนหนุ่มทำ หรือไม่ให้คนหนุ่มทำงานที่คนแก่ทำ ไม่ให้บุรุษทำงานที่สตรีควรทำ หรือไม่ให้สตรีทำงานที่บุรุษควรทำ (แต่) จัดหน้าที่การงานให้สมควรแก่กำลังของคนนั้น ๆ 2. ให้อาหารและค่าจ้าง ได้แก่ ด้วยการกำหนดถึงความเหมาะสมของคนนั้น ๆ ว่า “ผู้นี้ยังมีลูกน้อย ผู้นี้อยู่เพียงคนเดียว” แล้วให้อาหารให้ค่าใช้จ่าย 3. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย ได้แก่ ด้วยการไม่ให้ทำงานในเวลาป่วยไข้ ให้ยาทำสบายเป็นต้น ดูแลรักษาพยาบาล 4. ให้อาหารมีรสแปลก ได้แก่ ด้วยการที่ได้ของอร่อยอันมีรสแปลก ๆ แล้วไม่กินเสียเองทั้งหมด (แต่) แจกให้ทาสและกรรมกรเหล่านั้น 5. ให้อภัยตามโอกาส ได้แก่ ด้วยการหยุดงานในนิจจสมัย และในกาลสมัย ที่ชื่อว่าหยุดงานในนิจจสมัย ได้แก่ ทาสและกรรมกรทำงานหนักตลอดทั้งวันย่อมเหน็ดเหนื่อย เพราะเหตุนี้ การรู้เวลาแล้วหยุดงานโดยประการที่ทาสและกรรมกรจะไม่เหน็ดเหนื่อยจนเกินไป ที่ชื่อว่าหยุดงานในกาลสมัย ได้แก่ การให้เครื่องตกแต่งของเคี้ยวและของบริโภคเป็นต้น ในวันที่มีมหรสพ งานนักขัตฤกษ์และการเล่นกีฬา เป็นต้นแล้วหยุดงาน¹⁰² ลูกจ้างผู้เป็นทิศเบื้องล่าง เมื่อนายจ้างบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ “ 1. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย 2. เลิกงานเข้านอนที่หลังนาย 3. ถือเอาแต่ของที่นายให้ 4. ทำงานให้ดีขึ้น 5. นำคุณของนายไปสรรเสริญ”¹⁰³ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี เรื่องหน้าที่ของลูกจ้างที่พึงปฏิบัติต่อนายจ้าง ดังนี้ “เมื่อนายจ้างบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ “ 1. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย 2. เลิกงานเข้านอนที่หลังนาย 3. ถือเอาแต่ของที่นายให้ ได้แก่ ไม่เพ่งโทษว่า “เรื่องอะไรที่เราจะทำงานให้แก่เขา เราไม่เห็นจะได้อะไรเลย” แล้วมีจิตยินดีในการทำงาน เป็นผู้ทำการทำงาน โดยประการที่หาดีที่สุด 4. ทำงานให้ดีขึ้น 5. นำคุณของนายไปสรรเสริญ ความว่า เมื่อถึงคราวสนทนาในท่ามกลางบริษัท ก็นำคุณของนายไปสรรเสริญว่า “ไม่มีใครเช่นกับนายของเรา เราไม่รู้ถึงความเป็นทาส(ลูกจ้าง)ของตน ไม่รู้สึกว่าคุณเหล่านั้นเป็นนาย นายอนุเคราะห์พวกเราถึงอย่างนี้”¹⁰⁴

2.3.2.6 ความรับผิดชอบระหว่างกุลบุตร-สมณพราหมณ์¹⁰⁵ (1) หน้าที่กุลบุตรต่อสมณพราหมณ์ กุลบุตรพึงบำเพ็ญสมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบนโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ (1) จะทำอะไร ก็ทำด้วยเมตตา (2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา (3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา (4) เปิดประตูต้อนรับ และ (5) ถวายปัจจัยเป็นเครื่องยังชีพ (2) หน้าที่สมณพราหมณ์ต่อกุลบุตร (1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง (5) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และ (6) บอกทางสวรรค์ให้ คหบดี สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล้ว ย่อ

¹⁰² ที.ปา.อ. (ไทย) 1/217/222

¹⁰³ ที.ปา. (ไทย) 11/271/215

¹⁰⁴ ที.ปา.อ. (ไทย) 1/217/222-223.

¹⁰⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/272 / 216

อนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ 6 ประการนี้ ทิศเบื้องบนนั้น เป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

2.3.3 ประเภทความรับผิดชอบในสังคาลกสูตร

ประเภทความรับผิดชอบในสังคาลกสูตร แบ่งประเด็นศึกษาได้ 2 ประเด็น คือ ความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว และ ความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกครอบครัว ดังนี้

2.3.3.1 ความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ในสังคมมนุษย์นั้น ครอบครัวจะสมบูรณ์ขึ้น ก็ต่อเมื่อมีสมาชิกในครอบครัวที่ครบ นั่นคือ ต้องมีพ่อแม่ และบุตรธิดา ดังนั้น การจะเป็นสถาบันครอบครัวที่สมบูรณ์ได้นั้น “...ครอบครัวในความหมายของพระพุทธศาสนา จึงต้องประกอบด้วยหลักที่สำคัญดังนี้ (1) มีการอยู่ร่วมกันระหว่างชายหญิง (2) สมาชิกมีความผูกพันกันทางเพศหรือสายสัมพันธ์ทางสายโลหิต ซึ่งเป็นการสืบต่อชาติตระกูล (3) มีการกำหนดหน้าที่บทบาท และสถานะของสมาชิกในครอบครัว กล่าวคือ หน้าที่ระหว่างมารดากับบุตรธิดา หน้าที่ระหว่างบุตรธิดากับมารดา หน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยา หรือ หน้าที่ระหว่างครอบครัวกับสังคมภายนอก (4) เป็นพันธะหน้าที่หน้าศีลธรรม กล่าวคือ ครอบครัวต้องมีศีลธรรมเป็นมรดกนำชีวิต¹⁰⁶ ดังนั้น “จุดเริ่มต้นของครอบครัว คือ การแต่งงานระหว่างชายและหญิง การที่ชายและหญิงจะแต่งงานกัน เพราะเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น (1) ความรัก และความปรารถนาจะเป็นคู่ครองกัน ซึ่งกันและกันตลอดทุกชาติ (2) ความเห็นอกเห็นใจในชาติปัจจุบัน ซึ่งข้อนี้เกี่ยวเนื่องด้วยการสงเคราะห์ช่วยเหลือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งการทำความดีของฝ่ายหนึ่งจนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นอกเห็นใจยอมรับเป็นคู่ครอง (3) ผู้ใหญ่จัดให้แต่งงานกัน (Arranged Marriage) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการแต่งงานแบบคลุมถุงชน (4) การแต่งงานโดยการแลกเปลี่ยนพี่น้องสาวหรือลูกสาว เพื่อเป็นภรรยาของตนหรือเป็นภรรยาของลูกชายหรือพี่น้องชาย (5) การแต่งงานโดยการซื้อหรือจ่ายเงินค่าตัวหรือเจ้าบ่าว ให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย¹⁰⁷ จากคำกล่าวข้างต้นนี้ ก็แสดงให้เห็นว่า การจะทำสังคมาหนึ่งให้เป็นครอบครัวที่ดี บุคคลที่อยู่ในครอบครัวต้องทำหน้าที่ 2 ประการด้วยกัน ก็คือ (1) ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ คือ เมื่อเรามีสถานภาพเป็นคนในครอบครัว เช่น ความเป็นพ่อ เป็นต้น เราก็ต้องทำหน้าที่แห่งความเป็นพ่อให้สมบูรณ์ เพราะมีฉะนั้นแล้ว ครอบครัวจะเกิดการแตกแยก หรือมิได้มีพัฒนาการ (2) ทำหน้าที่ร่วมกับครอบครัวให้สมบูรณ์ คือ เมื่อเราอยู่กับครอบครัว หน้าที่ระหว่างกันและกัน เช่น ระหว่างภรรยากับสามี เป็นต้น ก็ต้องทำให้สมบูรณ์ ฉะนั้น สังคมขนาดเล็กหรือครอบครัว จะมีพัฒนาการที่ดี เอื้ออำนวยต่อความสุขบุคคลในครอบครัวก็ต้องมีศีลธรรม จริยธรรมเป็นเครื่องประกอบในการดำเนินชีวิตด้วย สำหรับหลักคำสอนใน

¹⁰⁶พระมหาภูเนตุ จันทร์จิต, *หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541), หน้า 84-85.

¹⁰⁷ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, *สังคมาวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), หน้า 63.

พระพุทธศาสนา ก็ได้มีหลักจริยธรรมที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เพื่อให้เกิดความสุขและบรรลุนิพพาน เป้าหมายการดำเนินชีวิต¹⁰⁸ อนึ่ง ในปฐมสัมปทาสูตร¹⁰⁹ ได้กล่าวถึง ขริสัมปทาภาคา คือ คุณธรรมที่นำสุขมาให้แก่ผู้ครองเรือน ซึ่งมีอยู่ 8 ข้อด้วยกัน คือ ... (1) ถึงพร้อมด้วยความหมั่น (2) ถึงพร้อมด้วยการรักษา (3) ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) ความเลี้ยงชีวิตตามสมควร (5) ถึงพร้อมด้วยศรัทธา (6) ถึงพร้อมด้วยศีล (7) ถึงพร้อมด้วยการบริจาค และ (8) ถึงพร้อมด้วยปัญญา... ในประเด็นนี้ทำให้ทราบได้ว่า ครอบครัวที่ได้ชื่อว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ ต้องตั้งอยู่ในคุณธรรมทั้ง 8 ประการ ซึ่งคุณธรรมทั้ง 8 ประการนี้ เป็นคุณธรรมที่นำมาซึ่งความสุขของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น จากประเด็นตรงนี้ ผู้วิจัยของนำเสนอหน้าที่ความรับผิดชอบของบุตรที่มีต่อพ่อแม่ตามหลักพุทธธรรม ทั้งนี้เพื่อนำเสนอประเด็นความรับผิดชอบที่สมาชิกในครอบครัวพึงปฏิบัติ อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข ประเภทของความรับผิดชอบสมาชิกในครอบครัวนั้น อาจสรุปได้ 4 ประการ ดังนี้ (1) ความรับผิดชอบของบุตรที่มีต่อพ่อแม่ (2) ความรับผิดชอบของมารดาบิดาที่มีต่อบุตร (3) ความรับผิดชอบของสามีต่อภรรยา (4) ความรับผิดชอบของภรรยาต่อสามี ซึ่งในหลักพุทธศาสนาจะมีรายละเอียดในการปฏิบัติต่อกันและกันมากมายดังที่กล่าวมาแล้วเพียงบางส่วน

2.3.3.2 ความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกครอบครัว นอกเหนือจากความรับผิดชอบที่บุคคลพึงมีต่อบุคคลผู้อยู่ในครอบครัวเดียวกันแล้ว ความรับผิดชอบที่สำคัญอีกด้านหนึ่งก็คือการสร้างความสัมพันธ์อันดี ด้วยการแสดงความรับผิดชอบต่อบุคคลที่อยู่ภายนอกครอบครัว แต่เป็นบุคคลเหล่านั้นนั้น เป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้วิจัยใช้หลักทศ 6 ที่เหลืออีก 4 ทศมาจัดแบ่งและแยกย่อยได้เป็น 8 ประเภทด้วยกัน คือ (1) ความรับผิดชอบของลูกศิษย์ต่ออาจารย์ (2) ความรับผิดชอบของครูอาจารย์ต่อลูกศิษย์ (3) ความรับผิดชอบของกุลบุตรต่อมิตร (4) ความรับผิดชอบของมิตรต่อกุลบุตรตามหลักพระพุทธศาสนา (5) ความรับผิดชอบของนายจ้างต่อลูกจ้าง (6) ความรับผิดชอบของลูกจ้างต่อนายจ้าง (7) ความรับผิดชอบของพุทธศาสนิกชนต่อสมณพราหมณ์ (8) ความรับผิดชอบของสมณพราหมณ์ต่อพุทธศาสนิกชน

2.3.4 การประยุกต์ใช้หลักสังคาลสูตร

ในสังคาลสูตรพบจุดเน้นสำคัญอีกประการหนึ่งคือการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของคนในสังคม ซึ่งในงานวิจัยนี้จัดเป็นความรับผิดชอบ 2 ประเภท คือ ความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว และความรับผิดชอบต่อสมาชิกนอกรครอบครัว จำแนกเป็นรายบทบาทหน้าที่มีทั้งหมด 6 คู่ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน คือ ความรับผิดชอบระหว่างบุตร-บิดามารดา ความรับผิดชอบระหว่างศิษย์-อาจารย์ ความรับผิดชอบระหว่างสามี-

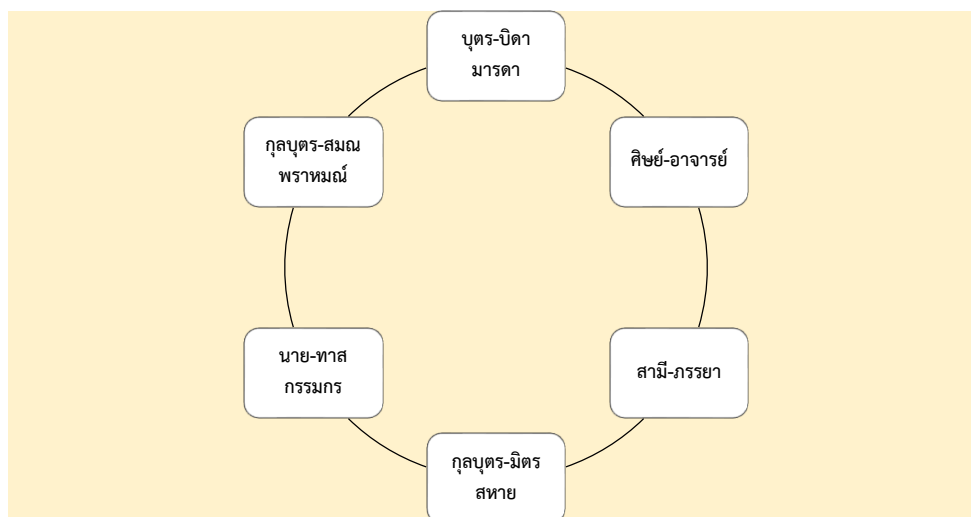
¹⁰⁸ วีระชัย ยศโสธร, อ้างแล้ว, หน้า 170.

¹⁰⁹ คู่มือรายละเอียด อภ.อภ. (ไทย) 23/75/388-389.

ภรรยา ความรับผิดชอบระหว่างกุลบุตร-มิตรสหาย ความรับผิดชอบระหว่างนาย-ทาสกรรมกร และความ
 รับผิดชอบระหว่างกุลบุตร-สมณพราหมณ์ เขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.3

ความรับผิดชอบระหว่างบุคคลในสังคม



จากแผนภูมิที่ 2.3 แสดงให้เห็นความรับผิดชอบระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ในกรอบสี่เหลี่ยมอันถือเป็นภาระหน้าที่โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น บุตร-บิดามารดา มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่น ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ จักทำกิจของท่าน จักดำรงวงศ์ตระกูล ฯลฯ ศิษย์-อาจารย์ มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่น ลูกขึ้นยืนรับ เข้าไปคอยรับใช้ เชื้อฟัง ฯลฯ สามี-ภรรยา มีความเกี่ยวคู่กันและกัน เช่น ให้เกียรติยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ไม่ประพฤตินอกใจ ฯลฯ กุลบุตร-มิตรสหาย มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่น การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้) กล่าววาจาเป็นที่รัก ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ฯลฯ นาย-ทาสกรรมกร มีความเอื้อเอื้อเกี่ยวคู่กัน เช่น จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ให้อาหารและค่าจ้าง ดูแลรักษายามเจ็บป่วย ฯลฯ กุลบุตร-สมณพราหมณ์ ให้ความอุปถัมภ์กันและกัน เช่น จะทำอะไรใด ก็ทำด้วยเมตตา จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา ฯลฯ นอกจากนี้ยังสามารถอธิบายถึงความเชื่อมโยงถึงกันและกันระหว่างกลุ่มบุคคลทั้ง 6 กลุ่ม ที่มีความปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

สรุปแนวคิดความรับผิดชอบตามหลักสังคาลสูตร กล่าวถึงสังคาลกมณพ ชาวกรุงราชคฤห์ ไหว้ทิศ
 ทั้ง 6 แล้วพระพุทธเจ้าแนะนำให้ปฏิบัติตามแบบแผนคหบดีบุตรในอริยวินัย ในสังคาลสูตร เป็นองค์ธรรมแห่ง
 การบรรลุเป้าหมายสูงสุด ตามอุดมคติพุทธที่ว่ามนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์พูนสุขในด้านการ
 เป็นอยู่แห่งโลกียธรรม หากแต่เป้าหมายสูงกว่านั้นคือการอิสระหลุดพ้นปล่อยวาง อันเป็นเขตแดนแห่งโลกุตระ
 ธรรม ขั้นตอนแห่งการบรรลุธรรมดังกล่าวเริ่มต้นตั้งแต่ ละกรรมกิเลส 4 ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ ไม่
 ช้องแวงอบายมุข 6 ประการ และปิดป้องทิศ 6 ในประเด็นหลังนี้ ถือเป็นรูปแบบความรับผิดชอบระหว่าง
 บุคคลในสังคม ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันทั้งในระดับครอบครัวและนอกครอบครัว ยกตัวอย่างเช่น ความ

รับผิดชอบระหว่างบุตร-บิดามารดา ความรับผิดชอบระหว่างสามี-ภรรยา ความรับผิดชอบระหว่างศิษย์-อาจารย์ ความรับผิดชอบระหว่างลูกบุตร-มิตรสหาย ความรับผิดชอบระหว่างนาย-ทาสกรรมกร และความรับผิดชอบระหว่างลูกบุตร-สมณพราหมณ์

2.4 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งประเด็นศึกษาได้ 5 ประเด็น ได้แก่ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กรอบแนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียง องค์ประกอบของหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

2.4.1 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาและถูกพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย พ.ศ. 2540 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูจากองค์การสหประชาชาติ ว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศและสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน ดังพระบรมราโชวาทของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นอันพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด...”¹¹⁰ เมื่อ พ.ศ.2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานปฐมพระราชดำรัสว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง โดยรับสั่งแก่นักศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการอุปการณณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไป โดยลำดับต่อไป...”¹¹¹ อนึ่ง เพื่อให้สภานักเรียนชาวไทยมีความเข้าใจชัดเจนในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น กระทั่งเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราได้มีพระราชดำรัสถึงเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” แก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิตดาลัย สวน

¹¹⁰ พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517

¹¹¹ สุเมธ ตันติเวชกุล, ตามรอยพระยุคลบาท ครูแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 128-129.

จิตรลดา พระราชวังดุสิต มีสาระสำคัญตอนหนึ่งว่า ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่าง ๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องการมี เศรษฐกิจที่ต้องการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลยรู้สึกว่าจะไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้พอเพียงได้ อย่างข้าวที่ปลูก เคยสนับสนุนให้ปลูกข้าวให้พอเพียงกับตนเองและครอบครัว เก็บเอาไว้ในยุ้งเล็ก ๆ แล้วถ้ามีพอมิขาย แต่คนอื่นกลับบอกว่าไม่สมควร โดยเฉพาะในทางภาคอีสาน เขาบอกว่าต้องปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อจะขาย อันนี้ถูกต้อง ข้าวหอมมะลิขายได้ดี แต่เมื่อขายแล้วจะบริโภคเองต้องซื้อ ต้องซื้อจากใคร ทุกคนก็ปลูกข้าวหอมมะลิในภาคอีสาน ส่วนมากเขาชอบบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งใครจะเป็นคนปลูกข้าวเหนียว เพราะประกาศโฆษณาว่าคนที่ปลูกข้าวเหนียวเป็นคนใจ อันนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญเลยได้สนับสนุน บอกว่าให้เขาปลูกข้าวบริโภค เขาจะชอบข้าวเหนียวก็ปลูกข้าวเหนียว เขาชอบปลูกข้าวอะไรก็ตาม ให้เขาปลูกข้าวอย่างนั้นและเก็บไว้ เพื่อจะบริโภคตลอดปี ถ้ามีที่จะทำนาปรัง หรือมีที่มากพอสำหรับปลูกข้าว ก็ปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อที่จะขาย...” สรุปสาระสำคัญของ “เศรษฐกิจพอเพียง” จากพระราชดำรินี้อยู่ที่ว่า “การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป”¹¹² และหลังจากนั้นเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ทรงเตือนอีกครั้งโดยมีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ว่า “...เมื่อปี 2517 วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอมิพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี...” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป... และรับสั่งอีกว่า “ชีวิตเราเหมือนสร้างบ้าน ชั้นแรกสุดนั้นต้องปักเสาเข็มก่อน ต้องสร้างฐานก่อน มิฉะนั้น บ้านก็อยู่ไม่ได้...”¹¹³

สุเมธ ตันติเวชกุล ได้สรุปหลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เอาไว้ 6 ประการด้วยกัน คือ “(1) การกระทำใด ๆ ให้มีความพอเพียง หมายถึง ทำพอประมาณ ด้วยเหตุและผล การพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน (2) ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อสามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน (3) ต้องมีความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุก ๆ ขั้นตอน (4) ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม (5) ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน

¹¹² สุเมธ ตันติเวชกุล, ตามรอยพระยุคลบาท ครูแห่งแผ่นดิน, หน้า 19-20.

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ (6) สร้างความสมดุล และความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ”¹¹⁴

2.4.2 ความหมายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” แยกออกได้ 2 คำ คือ “เศรษฐกิจ กับ พอเพียง” ดังนั้น เพื่อให้ความหมายชัด ผู้จัดจึงได้ศึกษาความหมายทั้งสองคำ เพื่อนำมาประกอบการอธิบาย ได้ดังนี้ (1) คำว่า “เศรษฐกิจ” คำว่า “เศรษฐกิจ” ตามความหมายของศัพท์เดิม หมายถึง กิจกรรมที่ทำให้เกิดความประเสริฐ เพราะคำว่า “เศรษฐกิจ” ในภาษาสันสกฤต และ “เสฏฐ” ในภาษาบาลี หมายถึง ประเสริฐ เลิศ ดี สวยคำว่า “กิจ” หมายถึง กิจกรรมหรืออาชีพการงาน ดังที่ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “...เศรษฐกิจ ก็คือ กิจที่ประเสริฐที่สุด ในฐานะที่ทำให้มนุษย์เป็นอยู่กันอย่างผาสุก นี้เรียกว่าโดยตัวหนังสือ...”¹¹⁵ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า คำว่า “...เศรษฐกิจ” [เสตถะกิจ] คำนี้เป็นคำนาม (น.) หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน...”¹¹⁶ ส่วนคำว่า เศรษฐกิจ (Economy) ในความหมายของภาษาอังกฤษ ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ กล่าวว่า “...ตามความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปแล้วนั้น หมายถึง การจัดการครอบครัว คือ มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว โดยที่เศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์...”¹¹⁷ ตามพจนานุกรมสังคมวิทยาของสังคมตะวันตก ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า “...เศรษฐกิจ หมายถึง การจัดการควบคุมทรัพยากรวัตถุดิบ สินค้า และบริหารให้ตีมีประโยชน์ หรือ ได้แก่สถาบันทางสังคมอันเกี่ยวกับการจัดการควบคุม ผลิต และจำหน่ายแจกทรัพยากรของมนุษย์ทั้งหลาย...”¹¹⁸ คำว่า “พอเพียง” คำนี้ เป็นกริยา (ก.) แปลว่า “...ได้พอเท่าที่กะไว้ เช่น ได้เท่านี้ก็พอเพียงแล้ว...”¹¹⁹ เพราะฉะนั้น เมื่อเอาสองคำนี้มาต่อกันเข้า จะได้ความหมายว่า “ คำว่าเศรษฐกิจพอเพียง คืองานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เพื่อจำหน่ายหรือเพื่อแจกจ่ายในชุมชน บนฐานที่พอกินพอใช้...” นอกจากนี้ ยังปรากฏมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ไว้ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า “...เศรษฐกิจพอเพียง คือปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเป็นแนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐให้ดำเนินในทางสายกลาง ไม่ประมาท ไม่โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกันในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้รอดพ้นจากวิกฤติ มีความมั่นคง และยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ...”¹²⁰ พระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะในการให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

¹¹⁴ สุขเมธ ตันติเวชกุล, ตามรอยพระยุคลบาท ครูแห่งแผ่นดิน, หน้า 134.

¹¹⁵ พุทธทาสภิกขุ, ธัมมิกสังคณนิยม, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529), หน้า 81.

¹¹⁶ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 1148.

¹¹⁷ ทับทิม วงศ์ประยูร, มนุษย์กับเศรษฐกิจ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ:ธรรมสาร, 2540), หน้า 3.

¹¹⁸ สุขเทพ สุวีรางกูร, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2554), หน้า 202.

¹¹⁹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, หน้า 823.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1148.

“...เศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นเรื่องวัฒนธรรม เพราะหมายถึงวิถีชีวิต รวมถึงแต่ความเชื่อคุณค่าการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงเศรษฐกิจการศึกษาสุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี การพออยู่พอกิน การพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมของศาสนา...”¹²¹ และท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ในการเสวนาเรื่องเศรษฐกิจวัฒนธรรม: เศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรมชาวพุทธ ได้ดังนี้ “...ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง อาจมองเป็น 2 ด้าน คือ มองอย่างวัตถุนิยม และมองอย่างจิตนิยม (1) มองอย่างวัตถุนิยม มองภายนอก คือ ต้องมีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอ ที่เราพูดว่าพอสมควรกับอัตภาพ ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่า พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ (2) ส่วนความหมายด้านจิตนิยม หรือด้านจิตใจภายใน คือ คนจะมีความรู้สึกเพียงพอไม่เท่ากัน บางคนมีล้านก็ไม่พอ บางคนมีนิดเดียวก็พอ เป็นการพอเพียงทางจิต...”¹²² นพ.ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้ “...เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน...”¹²³ สุเมธ ตันติเวชกุล ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้ “...เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุมชูตัวเอง (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือนร้อน โดยไม่ต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้พอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว...”¹²⁴ เสน่ห์ จามริก กล่าวว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงคือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ ดำเนินชีวิตแบบพอกินพอใช้ เป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนามนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเองพึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท...”¹²⁵ อภิชัย พันธเสน กล่าวว่า “...เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความไม่โลภ พอประมาณ เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้เป็นระบบ เศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลส คือ ความไม่รู้อันเป็นอวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท...”¹²⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยนัยแห่งวัฒนธรรม “เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เทคนิค แต่มีความหมายกว้างกว่ามาก เพราะต้องเอา (1)

¹²¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), วัฒนธรรมเสวนา ณ วัดญาณเวศกวัน, (กรุงเทพฯ: ภัคธรรค, 2544), หน้า 113.

¹²² อุดมพร อมรรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2555), หน้า 28.

¹²³ ประเวศน์ วะสี, ปาฐกถาป่วย อังภากรณ์, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2541), หน้า 43.

¹²⁴ สุเมธ ตันติเวชกุล, 209 คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ 81 พรรษา, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, 2551), หน้า 249.

¹²⁵ เสน่ห์ จามริก, “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ใน ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000, (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยทัศน์) 2541, หน้า 57-83.

¹²⁶ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ , (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2545), หน้า 736.

อุดมการณ์บางอย่าง (2) โลกทัศน์บางอย่าง (3) ความสัมพันธ์บางอย่าง (4) ค่านิยมบางอย่างอยู่ในนั้นด้วย จึงจะนับได้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริง ทั้ง 4 ประการที่จะกล่าวนี้ คือ ส่วนที่เรารู้จักกันว่าวัฒนธรรมนั่นเอง¹²⁷ ดังนั้นแล้ว “คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง สรุปลั่น ๆ คือ การมีชีวิตที่อยู่อย่างพอดี พอใช้ อิ่มชุกตนเองได้ หากมีเกินพอก็นำไปขายได้เพื่อเพิ่มมูลค่า แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความชอบธรรม

2.4.3 แนวทางดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการ ทฤษฎี “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นของพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 แห่งราชอาณาจักรไทย สมัยปัจจุบัน สามารถสรุปสาระสำคัญๆ ได้ 3 ประการ ดังนี้ (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ (2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ (3) ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ในส่วนของแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สุเมธ ตันติเวชกุล ได้เรียบเรียงแนวทางปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงกันเนื่องจากพระราชดำริไว้จำนวน 5 แนวทาง ดังนี้ (1) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า “ความเป็นอยู่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง (2) ยึดถือการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ (3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ว่า ความสุข ความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น (4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้ เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุขพอมือพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง (5) ปฏิบัติตนในทางที่ดีละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไปทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละอายต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราโชวาทว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เครื่องทำลายตัวทำร้ายผู้อื่น พยายามละความชั่วที่ตนเองมีอยู่พยายามก่อความดีให้แก่ตัวเองอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่อยู่มั่นในใจองงามสมบูรณ์ขึ้น”¹²⁸

¹²⁷ อุดมพร อมรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระเจ้าอยู่หัว, หน้า 25.

¹²⁸ สุเมธ ตันติเวชกุล, การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพฯ: กองประชาสัมพันธ์ สำนักผู้ว่าการการประปาส่วนภูมิภาค, 2542), หน้า 16.

2.4.4 กรอบแนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พุทธิพันธ์ สุขพรวรรกุล¹²⁹ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้ รอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผนการตัดสินใจ และการกระทำ ซึ่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

2.4.4.1 กรอบแนวคิดเป็นปรัชญา ที่เน้นแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคง และยั่งยืนของการพัฒนา

2.4.4.2 ค่านิยมและคุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 ลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้ (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ (2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ (3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ เน้นการปฏิบัติทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

2.4.4.3 เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าว คือ (1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ (2) เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ ไม่ตระหนี่

¹²⁹ พุทธิพันธ์ สุขพรวรรกุล, จากภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ปฏิบัติการพึ่งตนเอง, (นนทบุรี: เคล็ดไทย, 2559), หน้า 34.

2.4.4.4 แนวทางปฏิบัติ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้คือการพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

2.4.5 องค์ประกอบของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

หนังสือทศนา แชมมณี ถอดรหัสปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสอนกระบวนการคิด ปลุกเร้าให้มีการเรียนการสอนเชิงการคิดเพื่อ “ปลุกฝังปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นและเจริญงอกงามขึ้นในตัวผู้เรียน โดยการพัฒนาระบวนการคิดของผู้เรียน เนื่องจากการคิดเป็นที่มาของการกระทำ การรู้จักคิดตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงนำไปสู่การกระทำหรือการปฏิบัติอย่างพอเพียง อันจะพัฒนาไปสู่อุปนิสัยพอเพียงในที่สุด นวัตกรรมการสอนที่เสนอแนะในหนังสือเล่มนี้ ให้แนวทางและวิธีการที่สะดวกและเรียบง่าย ซึ่งครูหรือผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์หรือใช้ในการสอนได้ในทุกระดับการศึกษา”¹³⁰ ในหนังสือเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ให้ทัศนะว่า “เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแก่พสกนิกรของพระองค์ เพื่อนำไปปรับใช้ให้บังเกิดผลในการใช้ชีวิต ท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจทุนนิยม และความฟุ้งเฟ้อให้สามารถดำรงชีวิตอย่างพอเพียงด้วยทรัพยากรที่ตนมีอยู่ และปรับชีวิตให้ทันยุคสมัย บนพื้นฐานภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา หนังสือเล่มนี้คงให้ประโยชน์แก่ผู้สนใจแนวคิดหรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”¹³¹ หนังสือคู่มือการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต ให้ข้อสรุปว่า “เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนแนวทางการดำเนินชีวิตภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้เห็นขอบแนวทางการขับเคลื่อน 4 ขั้นตอน คือ 1) การค้นหาและเตรียมครุฝึก 2) การฝึกสอนหรือถ่ายทอดความรู้ 3) การนำไปปฏิบัติ จนเป็นวิถีชีวิต และ 4) หมู่บ้าน/ชุมชนประกาศตนเองเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง”¹³² ซึ่งในเอกสารดังกล่าวแสดงกรอบความคิด เริ่มจากภาคทฤษฎีความคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 สู่ภาคปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ซึ่งกระบวนการในขั้นของภาคปฏิบัตินั้นยังมีรายละเอียดอีกมากในงานวิจัยนี้ไม่น่ามากกล่าวถึง องค์ประกอบของหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ทองทิพภา วิริยะพันธุ์¹³³ ได้แบ่งออกประกอบของหลักเศรษฐกิจพอเพียงไว้ 3 ประการ ได้แก่ ประการที่แรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้น การผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับสองรองลงมาผลผลิต

¹³⁰ ทศนา แชมมณี, ถอดรหัสปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสอนกระบวนการคิด, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มปป.), หน้า คำนำ.

¹³¹ รงค์ ประพันธ์พงษ์, เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์, 2550.), หน้า คำนำ.

¹³² สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, คู่มือการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต, (กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น, 2560.), หน้า คำนำ.

¹³³ ทองทิพภา วิริยะพันธุ์, เศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียงมวลรวมในประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: G.P.CYBERPRINT, 2550), หน้า 7.

ส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกรในภาพการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกร ดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้และหลักใหญ่สำคัญยิ่งก็คือการลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเองเช่นข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืช ผัก ฯลฯ ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุม ทั้งการเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วเกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับ สภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น ประการที่สาม เศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย ได้แก่การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการศึกษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

2.4.6 เป้าหมายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564 กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่ “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อ การพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งยั่งยืน การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม การพัฒนาภาคเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจ และความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา”¹³⁴ ยุทธศาสตร์ 12 ประการมีพื้นฐานมาจากแนวพระราชดำริสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นสำคัญ ดังที่กล่าวถึงหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ว่า “ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี”¹³⁵ ในหนังสือเศรษฐกิจพอเพียงยุทธศาสตร์ Thailand 4.0 กล่าวถึงที่มาและจุดมุ่งหมายสูงสุดของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า “ปัญหาเศรษฐกิจในประเทศไทย ตัวอย่างพระราชดำรัสและแนวพระราชดำรินำไปสู่ปรัชญาเศรษฐกิจ

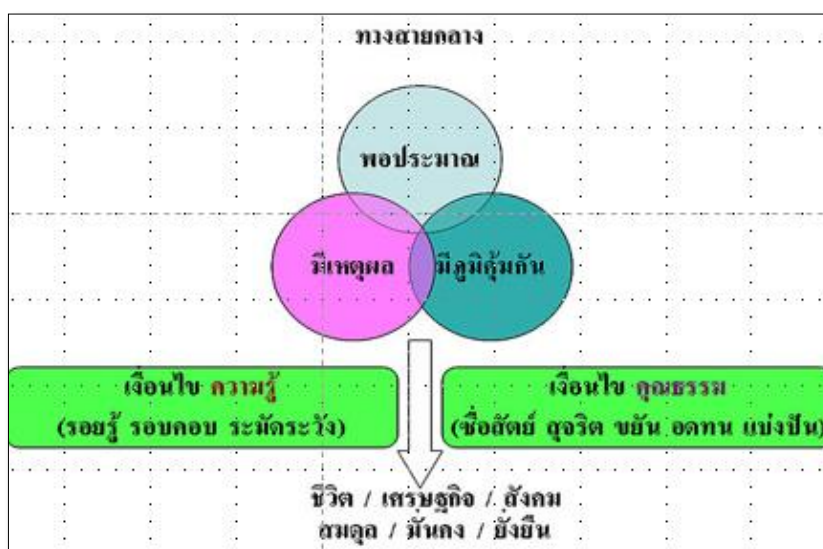
¹³⁴ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564, หน้า สารบัญ.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

พอเพียง หลักการและแนวทางการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิตสำหรับประชาชน สำหรับภาคเกษตร และสำหรับภาคธุรกิจ (ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดย่อม) แนวคิดและนโยบายการขับเคลื่อนประเทศในยุคไทยแลนด์ 4.0 บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเรียนรู้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อสร้างรากฐานสังคมไทยให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”¹³⁶ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม "3 ห่วง 2 เงื่อนไข" ซึ่งประกอบด้วยความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม" (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ (2) ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ (3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ และคุณธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน ในประเด็นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับขั้นหลักการและวิธีการที่กล่าวมา ดังแผนภูมิที่ 2.4

แผนภูมิที่ 2.4

หลักการ-วิธีการ-เป้าหมาย



จากแผนภูมิ 2.4 เริ่มต้นจากหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกัน เป็นหลักคิดหลักปรัชญา ทั้งสามสิ่งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีเงื่อนไข 2 ประการเกื้อหนุนเสมือนเป็นกระบวนการวิธีการ ประกอบด้วยเงื่อนไขความรู้ ได้แก่ ความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และเงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน และแบ่งปัน หลักการและวิธีการดังกล่าวมีความครบถ้วนสมบูรณ์ จะส่งผลต่อชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ความสมดุล ความมั่นคง และยั่งยืน เป็นจุดหมายปลายทางของระบบแนวคิดดังกล่าว

¹³⁶ ฝ่ายวิชาการสถาพรบุ๊คส์, เศรษฐกิจพอเพียงยุทธศาสตร์ Thailand 4.0, (กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์, มปป.), หน้า คำนำ.

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น ใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ฉบับที่ 12 แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังถูกบรรจุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 "สหประชาชาติเห็นด้วยกับพระมหากษัตริย์ในเรื่องนี้ [เศรษฐกิจพอเพียง] โดยเริ่มใช้มาตรวัดคุณภาพชีวิตในการวัดความเจริญของแต่ละประเทศ แทนอัตราผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ซึ่งกล่าวถึงความเจริญทางเศรษฐกิจเท่านั้น อย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจนี้ก็มีทั้งคนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ที่เห็นด้วย เช่น ศ.ดร. วุฒิพงษ์ ชัดส์ นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมคนสำคัญของเยอรมนี ศ.ดร. อมาตยา เช่น ศาสตราจารย์ชาวอินเดีย เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ จิมมี่ ทินเลย์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศภูฏาน และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการเชิดชูเป็นอย่างสูงจากองค์การสหประชาชาติ เป็นต้น ที่ไม่เห็นด้วย เช่น ศ. ดร. เควิน ฮิววิตสัน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยนอร์ธแคโรไลนา แชนเพลธิลล์ วิพากษ์ว่า “แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบที่ไม่มีความแตกต่างไปจาก "ความนิยมท้องถิ่น" (Localism) เลย” เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยเกื้อกูลสัมมาชีพทั้งสิ้น ขึ้นอยู่ที่ว่าระบบกลไกรัฐจะสามารถประยุกต์ทฤษฎีเหล่านี้ลงสู่ภาคปฏิบัติได้เพียงใด เท่าที่ผ่านมาระบบการเมืองยังไม่สามารถดำเนินการขับเคลื่อนให้กิจกรรมต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เป็นไปในทิศทางดังกล่าวได้ จึงไม่อาจคาดหวังได้ว่ายุทธศาสตร์แห่งรัฐที่กำหนดไว้อย่างสมบูรณ์แบบในระยะยาวจะผลิดอกออกผลได้เมื่อใด หรืออาจเป็นเพียงอุดมคติเท่านั้นก็เป็นได้ ความสุจริตและรับผิดชอบเป็นประเด็นสำคัญอย่างมากในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัย คนที่ไม่สุจริตและขาดความรับผิดชอบต่อให้สังคมเกิดการเอารัดเอาเปรียบ แย่งชิง เป็นศัตรู ประทุษร้าย ทำลายกัน โลกไม่น่าอยู่ ชาติเสถียรภาพ วุ่นวายไร้ความสงบสุข ส่วนคนที่มีสุจริตและรับผิดชอบต่อสังคมสงบสุข ไม่เอาเปรียบ เป็นมิตร เมตตาต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล โลกน่าอยู่มีความปกติสุข ดังนั้นแผนงานการวิจัย สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ จึงเน้นให้เกิดองค์ความรู้ในด้านการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง กลุ่มผ้าไหม กลุ่มประจำ และกลุ่มเกษตรกรรม เพื่อเป็นกลุ่มสัมมาชีพต้นแบบในด้านความสุจริตและรับผิดชอบต่อสังคม

2.5 แนวคิดสัมมาชีพชุมชน

การศึกษาแนวคิดสัมมาชีพชุมชนแบ่งประศึกษาได้ 6 หัวข้อ ได้แก่ จุดเริ่มต้นสัมมาชีพชุมชน ความหมายสัมมาชีพชุมชน โครงการหลักสัมมาชีพชุมชน กระบวนการสร้างสัมมาชีพ ความสำคัญของการสร้างสัมมาชีพชุมชน และหลักสัมมาชีพชุมชนกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

2.5.1 จุดเริ่มต้นสัมมาชีพชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนเป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนการสร้างสัมมาชีพชุมชนโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแผนงานยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก¹³⁷ และชุมชนเข้มแข็งของรัฐบาล ซึ่งตอบสนองนโยบายรัฐบาลเรื่อง การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการ

¹³⁷กรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย, แนวทางสร้างสัมมาชีพชุมชน, หน้า 15.

ของรัฐ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงาน จำนวน 23,589 หมู่บ้าน จากพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายที่ผ่านการให้การศึกษาด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสำรวจข้อมูลและจัดเวทีประชาคมทำแผนชุมชนในปี 2559 ตามแผนยุทธศาสตร์ การขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท (ยุทธศาสตร์ที่ 1) เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายจำนวนหมู่บ้านละ 20 คน รวม 471,780 ครอบครัว มีความรู้และสามารถประกอบสัมมาชีพได้ ด้วยการถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชุมชนและทำให้ครัวเรือนเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยไม่น้อยกว่า ร้อยละ 3 กระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชนเป็นกระบวนการให้ชาวบ้านสอนชาวบ้าน ซึ่งมีโครงการที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ใน 3 ลักษณะคือ โครงการหลักจำนวน 5 โครงการโครงการสนับสนุน จำนวน 3 โครงการและโครงการยกระดับต่อยอดจำนวน 7 โครงการ

2.5.2 ความหมายสัมมาชีพชุมชน

รูปแบบและกระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากชุมชนเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอาชีพของคนในชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าสัมมาชีพ คือ 1) สัมมาชีพคือ อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ เป็นการนำมาหากินโดยไม่ได้เอากำไรสูงสุดเป็นตัวตั้ง หรือเป็นเป้าหมายสุดท้าย และต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม กล่าวคือ ความสุขของตน และคนทำงาน รวมถึงประโยชน์ของผู้บริโภค และผู้รับบริการหลัก 2) สัมมาชีพชุมชนเข้มแข็ง คือชุมชนโดยประชาชนมีการประกอบอาชีพโดยชอบ ซึ่งมีรายได้มากกว่ารายจ่าย และนำรายได้ไปออมเพิ่มขึ้น ลดการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีของชุมชนเพื่อความมุ่งหมายในการสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน 3) ปราชญ์ชุมชน หมายถึง ผู้ที่ประกอบสัมมาชีพ จนมีความรู้ความชำนาญในการประกอบอาชีพ หรือมีความเชี่ยวชาญในอาชีพนั้นๆ ประสบความสำเร็จและมีความมั่นคงในอาชีพ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน พร้อมมีจิตอาสาที่จะถ่ายทอดและขยายผลไปยังบุคคลอื่นๆ ในชุมชน

2.5.3 โครงการหลักสัมมาชีพชุมชน

กระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชนเป็นกระบวนการให้ชาวบ้านสอนชาวบ้าน ซึ่งมีโครงการที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ใน 3 ลักษณะ คือ “โครงการหลักจำนวน 5 โครงการโครงการสนับสนุน จำนวน 3 โครงการ และโครงการยกระดับต่อยอดจำนวน 7 โครงการ”¹³⁸ ดังนี้

2.5.3.1 โครงการพัฒนาผู้นำสัมมาชีพ : 1) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ตรวจสอบปราชญ์ชุมชนเป้าหมายที่จะเข้ารับการอบรมตามหลักสูตร “วิทยากรผู้นำสัมมาชีพ” จากศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ซึ่งต้องตรงกับจำนวนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท จำนวน 23,589 หมู่บ้านๆ ละ 1 คน รวม

¹³⁸กรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย, แนวทางสร้างสัมมาชีพชุมชน, หน้า 9.

ทั้งสิ้น 23,589 คน และเป็นบุคคลเดียวกับฐานข้อมูลตามแบบรายงานปราชญ์ชุมชนหรือผู้ประสบความสำเร็จหรือเชี่ยวชาญในอาชีพเพื่อเตรียมเข้ารับการฝึกอบรมเป็นวิทยากรสมัครสมาชิก ที่จังหวัดได้รวบรวมส่งให้กรมฯ เรียบร้อยแล้วหรือหากมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อจักได้บุคคลที่จะขับเคลื่อนสมัครสมาชิกชุมชนได้ ขอให้จังหวัด ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขฐานข้อมูลและแจ้งให้กรมฯ ทราบตามแบบทะเบียนข้อมูลวิทยากรสมัครสมาชิกชุมชน

2) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ แจ้งให้ปราชญ์ชุมชนเป้าหมายในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามพื้นที่ความรับผิดชอบของยุทธศาสตร์ที่ 1 จำนวน 23,589 หมู่บ้าน ละ 1 คน เดินทางเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตร “วิทยากรผู้นำสมัครสมาชิก” ณ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นไปตามแผนการฝึกอบรมที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนด จำนวนรุ่นละ 4 วัน เพื่อเพิ่มพูนทักษะด้านการถ่ายทอดความรู้และการจัดกระบวนการสมัครสมาชิก และสามารถกลับไปทำหน้าที่เป็น “วิทยากรสมัครสมาชิกชุมชน” ในระดับหมู่บ้านได้อย่างมีคุณภาพ

2.5.3.2 โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการวิทยากรสมัครสมาชิกชุมชนระดับจังหวัด : สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการวิทยากรสมัครสมาชิกชุมชนระดับจังหวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างทีมปราชญ์ชุมชนตามประเภทอาชีพและวางแผนปฏิบัติการฝึกอบรมให้กับประชาชนในหมู่บ้าน กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ปราชญ์ชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามพื้นที่ความรับผิดชอบของยุทธศาสตร์ที่ 1 และผ่านการอบรมหลักสูตร “วิทยากรผู้นำสมัครสมาชิก” จำนวน 23,589 หมู่บ้าน ละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 23,589 คน

2.5.3.3 โครงการเตรียมความพร้อมทีมวิทยากรสมัครสมาชิกชุมชนระดับหมู่บ้าน : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอส่งเสริมและสนับสนุนการจัดประชุมเตรียมความพร้อมทีมวิทยากรสมัครสมาชิกชุมชนระดับหมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างทีมวิทยากรสมัครสมาชิกชุมชนระดับหมู่บ้านให้มีความพร้อม สามารถจัดการฝึกอบรมอาชีพ ให้กับประชาชนในหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ปราชญ์ชุมชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามพื้นที่ความรับผิดชอบของยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตรและชนบท จำนวน 23,589 หมู่บ้าน ละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 117,945 คน

2.5.3.4 โครงการส่งเสริมการสร้างสมัครสมาชิกชุมชนในระดับหมู่บ้าน : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอส่งเสริมและสนับสนุนการส่งเสริมการสร้างสมัครสมาชิกชุมชนในระดับหมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพตามแนวทางสมัครสมาชิกชุมชนแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายผู้แทนครัวเรือนเป้าหมายที่ต้องการฝึกอบรมในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ 1 จำนวน 23,589 หมู่บ้าน ละ 20 คน รวมทั้งสิ้น 471,780 คน โดยเน้นผู้แทนครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ จปฐ. เป็นกลุ่มเป้าหมายแรก

2.5.3.5 โครงการสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มอาชีพ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ดำเนินการสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มอาชีพตามแนวทางสมัครสมาชิกชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครัวเรือนสัมมาชีพที่ผ่านการพัฒนามีการรวมกลุ่มจัดตั้งและพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ กลุ่มเป้าหมาย ครัวเรือนสัมมาชีพชุมชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ 1 จำนวน 23,589 หมู่บ้าน ที่เลือกอาชีพเดียวกันหรือประเภทอาชีพเดียวกันและที่ผ่านการฝึกปฏิบัติอาชีพในระดับหมู่บ้านนำผลจากการฝึกปฏิบัติอาชีพไปประกอบอาชีพได้อย่างต่อเนื่องจำนวน 2,360 กลุ่ม (10 % ของจำนวนหมู่บ้านเป้าหมาย)

2.5.4 กระบวนการสร้างสัมมาชีพ

กระบวนการสร้างสัมมาชีพ มีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน คือ การฝึกอบรมปราชญ์สร้างทีมปราชญ์สัมมาชีพชุมชน ฝึกอบรมสร้างสัมมาชีพชุมชน และการส่งเสริมให้เกิดสัมมาชีพมั่นคง ดังนี้

2.5.4.1 การฝึกอบรมปราชญ์ เพื่อให้เป็น “ผู้นำสัมมาชีพชุมชน” สามารถเป็นปราชญ์วิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างสัมมาชีพชุมชน โดย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จำนวน 11 แห่ง ของกรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยในการจัดฝึกอบรมปราชญ์ เพื่อเพิ่มพูนทักษะด้านการถ่ายทอดความรู้และการจัดกระบวนการสัมมาชีพในชุมชนของตนเอง จำนวนหมู่บ้านละ 1 คน รวม 23,589 คน

2.5.4.2 สร้างทีมปราชญ์สัมมาชีพชุมชน ให้ปราชญ์ผู้นำสัมมาชีพชุมชน ร่วมกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและภาคีเครือข่าย แสวงหาทีมปราชญ์สัมมาชีพชุมชนที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ จัดประชุมและสร้างการเรียนรู้ เพิ่มอีกหมู่บ้านละ 4 คน เพื่อเป็นทีมในการฝึกอาชีพ และไปส่งเสริม สนับสนุน กำกับและติดตามให้ครัวเรือนเป้าหมาย จำนวนหมู่บ้านละ 20 คน มีความรู้ในการทำอาชีพ สามารถพัฒนาตนเองและสร้างอาชีพได้

2.5.4.3 ฝึกอบรมสร้างสัมมาชีพชุมชน เป้าหมายจำนวนหมู่บ้านละ 20 คน ประกอบด้วย ผู้ที่ได้สำรวจความต้องการฝึกอาชีพไว้ที่หมู่บ้าน หรือครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. โดยปราชญ์ชุมชนที่เป็นวิทยากรผู้ถ่ายทอดประจำหมู่บ้านเป็นผู้ถ่ายทอดและฝึกอาชีพ ร่วมกับทีมปราชญ์ชุมชนของหมู่บ้าน หรืออาจเชิญวิทยากรปราชญ์ชุมชนในหมู่บ้านอื่นๆ ในเขตจังหวัดเดียวกัน ถ้ามีอาชีพที่แตกต่างไปจากความรู้ของปราชญ์ชุมชนร่วมเป็นวิทยากร หรือมีการจัดไปศึกษาดูงานในศูนย์เรียนรู้ชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ ตามอาชีพ ที่ได้ฝึกอบรม ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดความรู้เน้นแบบชาวบ้านสอนชาวบ้าน เน้นฝึกการปฏิบัติจริง ใช้วัสดุจริง ลักษณะอาชีพ อาจเป็นอาชีพหลัก อาชีพเสริม หรือ อาชีพใหม่ ก็ได้ ตัวอย่างการพัฒนาสัมมาชีพ เช่น 1) พัฒนาอาชีพหลักที่ทำอยู่เดิมให้มีรายได้มากขึ้น ด้วยการลดต้นทุน เปลี่ยนวิธีการ หรือการสร้างคุณภาพให้ผลผลิต หรือการทำแบบผสมผสานใช้ประโยชน์จากทุกส่วนของการผลิตหรือวัตถุดิบ มีผลผลิตตรงกับช่วงเวลาที่ต้องการ เช่น การทำนา 1 ไร่ ได้ 1 แสน ใช้ระบบน้ำหยด ปลุกผักออร์แกนิกส์ ปศุสัตว์ปลอดภัย เป็นต้น 2) การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ปศุสัตว์ ใช้วัตถุดิบที่มีมากในชุมชนมาแปรรูปให้ตรงกับความต้องการของตลาด พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต 3) อาชีพที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับ

ด้านการท่องเที่ยวชุมชน ตามศักยภาพ ของทรัพยากรและพื้นที่ของชุมชน เช่น การบริการนักท่องเที่ยว นวดแผนไทย สปา โยคะ เป็นต้น

2.5.4.4 การส่งเสริมให้เกิดสัมมาชีพมั่นคง แกนนำสัมมาชีพและปราชญ์ชุมชน รวมหมู่บ้านละ 5 คน ต้องส่งเสริม ติดตามสนับสนุน และกำกับให้ 20 ครอบครัว สามารถนำความรู้จากการฝึกอบรมไปประกอบอาชีพ ให้มีรายได้หรือลดรายจ่าย ได้อย่างต่อเนื่องร่วมกับผู้นำ กลุ่ม องค์กร และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยใช้ศักยภาพของทุนชุมชนและแผนชุมชน เป็นเครื่องมือในการบูรณาการหน่วยงาน ทรัพยากร และงบประมาณ เพื่อสนับสนุนครัวเรือนสัมมาชีพ ให้สามารถดำเนินการพัฒนาอาชีพ สร้างอาชีพได้ อย่างมั่นคง สร้างความเข้มแข็งโดยการรวมกลุ่ม พัฒนากลุ่มเข้าถึงแหล่งทุน พัฒนากลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือ OTOP เชื่อมโยงหรือใช้แนวทางและองค์ความรู้ ให้ความร่วมมือในการพัฒนา เศรษฐกิจฐานรากจะมั่นคงและชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

2.5.5 ความสำคัญของการสร้างสัมมาชีพชุมชน

นพ.ประเวศ วะสี¹³⁹ ได้ชี้ให้เห็นว่า ในปัจจุบันประเทศไทยเกิดความเหลื่อมล้ำมหาศาล ส่งผลต่อปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างแก้ไขไม่ตก จึงเสนอให้หันกลับมาเข้าใจ “ภูมิสังคม” ของประเทศไทยแล้วพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากรและฐานวัฒนธรรมของเรา “จะหายจนหมดประเทศและอาจถึงกับรวบแบบไม่รู้โรยก็ยังไม่” โดยได้เสนอยุทธศาสตร์ 3 ประการเพื่อแก้วิกฤตเศรษฐกิจ คือ 1) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจติดแผ่นดิน 2) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม และ 3) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสำหรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจติดแผ่นดิน นั้น นพ.ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจติดแผ่นดิน” ว่าหมายถึง “การสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ของคนทั้งแผ่นดินโดยเน้นที่เศรษฐกิจทรัพยากรของแผ่นดิน” และยังสามารถอธิบายต่อว่า การมีเป้าหมายสัมมาชีพเต็มพื้นที่กับเป้าหมายจิตพิสัยอย่างเดียวนั้นต่างกัน เพราะสัมมาชีพนั้นหมายถึง อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ สัมมาชีพจึงเป็นทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและศีลธรรมพร้อมกันไป การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นปัจจัยให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขและศีลธรรม และเมื่อคนทั้งประเทศหายจนจะมีอำนาจซื้อจะทำให้เศรษฐกิจข้างบนตั้งอยู่บนฐานที่มั่นคง ไม่ใช่พึ่งแต่การส่งออกเป็นสำคัญ ซึ่งผันผวนและวิกฤตได้ง่ายตามเศรษฐกิจโลก

¹³⁹สถาปนิกรูปแห่งชาติ, สถาปนิกรูปแห่งชาติวาระปฏิรูปที่ 28 : การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง : แผนปฏิรูปสัมมาชีพชุมชน, (กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, พ.ศ. 2558) , หน้า 6.

2.5.6 หลักสัมมาชีพชุมชนกับเศรษฐกิจพอเพียง

การสนับสนุนการสร้างสัมมาชีพชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแผนงานยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็งของรัฐบาล ซึ่งตอบสนองนโยบายรัฐบาลเรื่อง การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงาน จำนวน 23,589 หมู่บ้าน จากพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ 1 โดยกรมฯ ได้กำหนดให้องค์กรสำคัญ 4 องค์กรทั้งในระดับประเทศ จังหวัด และอำเภอ ทำหน้าที่เป็นทีมสนับสนุนการสร้างสัมมาชีพชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการบริหารสำนักงานกลางศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนหรือคณะกรรมการศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับจังหวัด (ศอช.จ)/ศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับอำเภอ (ศอช.อ.)/ศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบล (ศอช.ต.) สมาคมผู้นำสตรีพัฒนาชุมชนไทยหรือคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัด (กพสจ.)/คณะกรรมการพัฒนาสตรีอำเภอ (กพสอ.)/ คณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล (กพสต.) สมาคมผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนไทยหรือคณะกรรมการชมรมอาสาพัฒนาชุมชนระดับจังหวัด/อำเภอ และสมาคมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือคณะกรรมการเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตระดับจังหวัด/อำเภอหรือผู้แทนคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยดำเนินการโครงการสนับสนุน จำนวน 3 โครงการ

2.6 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การศึกษาแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งประเด็นศึกษาได้ 4 หัวข้อ ได้แก่ ภูมิปัญญากลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ภูมิปัญญากลุ่มประกำในจังหวัดสุรินทร์ ภูมิปัญญากลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และองค์ความรู้กลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

2.6.1 ภูมิปัญญากลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

ภูมิปัญญากลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งประเด็นศึกษาได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ สภาพทั่วไปของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ แหล่งผ้าไหมสำคัญในจังหวัดสุรินทร์ อัตลักษณ์ผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การทอผ้าไหมของกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมสุรินทร์ และผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสุรินทร์ ดังนี้

2.6.1.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ แนวคิดในระดับนโยบายเกี่ยวกับผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ นายไกรสร กองฉลาด ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ให้ความเห็นในรายการ"ปายนี้มีคำตอบ" ว่า "ความเชื่อมโยงของดีที่เราที่อยู่ ช้าง ผ้าไหม ปราสาท เชื่อมโยงจุดแข็งให้เข้ากัน"¹⁴⁰ จากแนวคิดดังกล่าวทำให้มองเห็นจุดแข็งของจังหวัดในภาพรวมซึ่งมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ไม่แยกส่วน และครอบคลุมต้นทุนแห่งภูมิปัญญาดั้งเดิมของจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ท่านได้กล่าวถึงการเป็นผู้ว่าที่จังหวัดกาฬสินธุ์อันเป็น

¹⁴⁰ นายไกรสร กองฉลาด, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่งสุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก"

ถิ่นผ้าไหมแพรวาก่อนย้ายมาประจำที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “สุรินทร์เมืองเมกกะแห่งผ้าไหมไทย มีหมู่บ้านทำผ้าไหม 1,786 หมู่บ้าน ในจำนวนทั้งหมด 2,128 หมู่บ้าน ประมาณร้อยละ 84 ของหมู่บ้านที่ผลิตผ้าไหม ผ้าไหมสุรินทร์จึงมีความหลากหลาย”¹⁴¹ ตัวเลขนี้ชี้ความเป็นเมืองผ้าไหมอย่างไม่ต้องสงสัย จากการมองมุมบนของผู้ว่าราชการจังหวัดสะท้อนให้เห็นต้นทุนทางภูมิปัญญาของจังหวัดสุรินทร์ที่หลากหลายและกว้างขวาง ซึ่งถ้าจะกล่าวเฉพาะในภูมิปัญญาด้านผ้าไหมให้ละเอียด อาจศึกษาได้จากประเด็นดังต่อไปนี้

2.6.1.2 สภาพทั่วไปของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ สุรินทร์นอกจากเรื่องช้างแล้วยังมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นด้านอื่นตามคำขวัญของจังหวัด ได้แก่ ผ้าไหมและประคำ ดังข้อมูลว่า “งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ผลิตขึ้นในจังหวัดสุรินทร์นั้น มีอยู่เป็นจำนวนมากส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ประดิษฐ์คิดค้นมาด้วยภูมิปัญญาและเทคโนโลยีพื้นบ้าน มีความสวยงามและเหมาะสมกับชีวิตของชาวบ้านหลายเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันงานศิลปหัตถกรรมที่ยังคงได้รับการสืบสานและถือเป็นเอกลักษณ์เป็นมรดกดีเด่นของจังหวัดสุรินทร์ เห็นจะได้แก่ ผ้าไหมและเครื่องประดับเงิน”¹⁴² เกี่ยวกับผ้าไหมสุรินทร์ มีข้อมูลว่า “สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการทอผ้ามานาน มีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน ผ้าทอของจังหวัดสุรินทร์มีความเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสานทั่วไป ทั้งลวดลาย สีสันทัน ที่ดูโดดเด่นกลมกลืนกับธรรมชาติ เนื่องจากนิยมใช้สีย้อมจากธรรมชาตินั่นเอง ผ้าไหมที่นับได้ว่าเป็นลวดลายต้นแบบได้แก่ ผ้าไหมโฮล หรือ “ซั่มปิวตโฮล” จัดว่าเป็นผ้ามัดหมี่ที่ขึ้นชื่อของชาวไทยเขมร จังหวัดสุรินทร์”¹⁴³ ขั้นตอนในการผลิตถือเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อน ยุ่งยาก ยาวนาน ต้องใช้ความคิด ความชำนาญ ความขยัน ความเพียรพยายาม และความอดทนเป็นอย่างมาก ดังข้อมูลว่า “กระบวนการทอผ้าไหมนั้นเริ่มจากการเลี้ยงไหม การสาวไหม การย้อมสี การออกแบบมัดหมี่เพื่อให้ได้ลวดลายที่ตามต้องการ เทคนิคการทอซึ่งมีทั้งทอลายขัดธรรมดา ยกดอก ขิดลาย จนเป็นผ้าที่สมบูรณ์สวยงาม แต่ละขั้นตอนต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ความชำนาญ ใจรักของช่างทอ ความรู้เรื่องการทอผ้าไหมนั้น มีการถ่ายทอดให้กับบุตรหลานสืบต่อกันมาโดยไม่ขาดสาย โดยจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังทอผ้าตามความเชื่อศรัทธา เป็นกรณีพิเศษ เช่น ผ้าปูม ผ้าโฮลประาะห้อย ผ้าไหมควบ ฯลฯ”¹⁴⁴ จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าผ้าไหมมีคุณค่าต่อวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของชาวสุรินทร์หลายด้าน

2.6.1.3 แหล่งผ้าไหมสำคัญในจังหวัดสุรินทร์ จากข้อมูลชุด “เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์”¹⁴⁵ ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งผลิตไหมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 22 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ กลุ่มผ้าไหมยก

¹⁴¹ นายไกรสร กองฉลาด, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก

¹⁴² กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**, กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, 255๐, หน้า 134.

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

¹⁴⁵ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, **เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์**.

ดอก อำเภอลำดวน อำเภอลำทะเมนชัย กลุ่มผ้าไหมสีธรรมชาติ ตำบลพรมเทพ อำเภอลำทะเมนชัย กลุ่มผ้าไหมย้อมสีมูลช้าง หมู่บ้านข้างตากกลาง กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่รัตนบุรี อำเภอรัตนบุรี กลุ่มผ้าไหมลายช้าง อำเภอลำทะเมนชัย กลุ่มผ้าไหมระเวียง อำเภอนอนนารายณ์ กลุ่มผ้าไหมหนองหว้า อำเภอสมน กลุ่มผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติบ้านกุด อำเภอลำดวน กลุ่มผ้าไหมบ้านพญาราม อำเภอมือง หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านนาตัง อำเภอลำทะเมนชัย กลุ่มทอผ้าไหมบ้านปราสาท อำเภอลำดวน หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านจารพัตรพัฒน์ อำเภอลำทะเมนชัย กลุ่มผ้าไหมพื้นเมืองชาวภูย อำเภอลำดวน หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านสวาย อำเภอมือง หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านนาบัว อำเภอมือง กลุ่มจันโสมมา ผ้าไหมยกทองโบราณ อำเภอมือง กลุ่มเสื้อชาวภูย อำเภอลำดวน กลุ่มผ้าไหมโคกครุฑ อำเภอลำดวน กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่บ้านด่านเจริญ อำเภอสรวง กลุ่มผ้าไหมลายโบราณ อำเภอลำดวน กลุ่มผ้าไหมบ้านสระแก้ว อำเภอลำดวน กลุ่มผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติบ้านตะเคียน อำเภอลำดวน ในข้อมูลชุดดังกล่าวได้สรุปกลุ่มผ้าไหมสุรินทร์เป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ “(1) หมู่บ้านทอผ้าไหมเพื่อการท่องเที่ยว เช่น “ผ้าไหมยกทองโบราณ ผ้าไหมพื้นเมืองโบราณ ผ้าไหมสมปักปุม ผ้าไหมชาวภูย”¹⁴⁶ เมื่อพูดถึงผ้าไหมสุรินทร์ต้องยกให้บ้านท่าสว่างเป็นอันดับแรก เพราะที่นี่มีความเด่นดังระดับโลก มีแหล่งข้อมูลมากมายที่กล่าวถึงแหล่งผ้าไหมแห่งนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์ กล่าวถึง หมู่บ้านทอผ้าไหมยกทองโบราณบ้านท่าสว่างว่า “เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการยกย่องว่า ทอผ้าไหมมากกว่า 1,000 ตะกอ ใช้คนทอ 4-5 คนต่อวัน ทอได้ 6-7 เซนติเมตร จากการริเริ่มผลงานศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทอผ้ายกทอง “จันโสมมา” โดยมีอาจารย์เป็นผู้รวบรวมชาวบ้านท่าสว่างมารวมกลุ่มกันทำงานทอผ้า ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูการทอผ้าไหมที่ผสมผสานกันระหว่างลวดลายการทอแบบราชสำนักไทยโบราณกับเทคนิคการทอผ้าแบบพื้นบ้าน ผ่านกรรมวิธีย้อมสีจากธรรมชาติ ทำให้เกิดลวดลายอันอ่อนช้อยวิจิตรงดงาม จนกลายเป็นผ้าไหมยกทองที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก”¹⁴⁷ เท่าที่ข้อมูลนำมาประกอบพออนุมานได้ว่าผ้าไหมที่มีชื่อเสียงระดับโลกต้องจังหวัดสุรินทร์ และผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์มีชื่อเสียงมากที่สุดต้องยกให้ผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ซึ่งกลายเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวระดับประเทศด้วยสินค้าผ้าไหมนี้เอง (2) การออกร้านจำหน่ายผ้าไหม เช่น “งานมหกรรมไหมสุรินทร์ งานตรานกยูงพระราชทานสืบสานตำนานผ้าไหมไทย งานจำหน่ายสินค้า OTOP งานแสดงช้างและกาชาด จังหวัดสุรินทร์”¹⁴⁸ เป็นต้น (3) ตลาดนัดผ้าไหม เช่น “ตลาดนัดสีเขียว ตลาดนัดกรีน มอ ตลาดนัดประจำอำเภอ”¹⁴⁹ เป็นต้น (4) สินค้าต่อยอดผ้าไหมสุรินทร์ เช่น “สบู่รังไหมและผ้าไหมยีนส์ เครื่องสำอางรังไหม กระเป๋าเป้ผ้าไหม”¹⁵⁰ เป็นต้น (5) แหล่งค้าผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ จากข้อมูลการสังเกตและข้อมูลเอกสารชี้ให้เห็นว่ามีร้านค้าผ้าไหมทั้งในตัวจังหวัดและอำเภอต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น เอกอนันต์ไหมไทย ธงทองไหมไทย ดิวิไล

< https://issuu.com/preciachic/docs/silk_road_in_surin_book_final >, หน้า แผนที่แหล่งผลิตผ้าไหม.

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

¹⁴⁷ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์(สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ), “จังหวัดสุรินทร์”, หน้า 17.

¹⁴⁸ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, หน้า 38.

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4๐.

จงโฮล สุรินทร์ไหมไทย เป็นต้น”¹⁵¹ จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สามารถจัดกลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ได้ตามกลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มเขมร กลุ่มกวย และกลุ่มลาว สำหรับในงานวิจัยได้เลือก 3 กลุ่ม คือ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านนาตัง อำเภอเขวาสินรินทร์ กลุ่มทอผ้าไหมบ้านปราสาท อำเภอปราสาท และกลุ่มจันโสมมา ผ้าไหมยกทองโบราณ อำเภอเมือง เป็นการเลือกแบบเจาะจง จากเหตุผลที่ว่าทั้ง 3 กลุ่มได้รับความเชื่อถือ เป็นที่นิยม และมีชื่อเสียงโดดเด่นมากที่สุด

2.6.1.4 อัตลักษณ์ผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ความเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นของผ้าไหมในถิ่นอีสานมีความแตกต่างหลากหลาย ในอีสานเหนือมี ผ้าไหมแพรวากาฬสินธุ์ที่ได้รับการกล่าวถึงดังข้อมูลว่า “แพรวา” หรือ ผ้าไหมแพรวาเป็นผ้าทอมืออันเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยหรือกู่ไท การทอผ้าแพรวามีมาพร้อมกับวัฒนธรรมของชาวกู่ไท ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นกำเนิดในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย (ดินแดนส่วนเหนือของลาว และ เวียดนาม ซึ่งติดต่อกับดินแดนภาคใต้ของจีน) อพยพเคลื่อนย้ายผ่านเวียดนาม ลาว แล้วข้ามฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่แถบเทือกเขาภูพานทางภาคอีสานของไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม มุกดาหาร สกลนคร”¹⁵² ที่อีสานใต้โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ถือเป็นดินแดนแห่ง เมกะกะผ้าไหมไทยเลยทีเดียว ซึ่งแต่ละแ่งมีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของตนเองเป็นจุดขาย คำว่าจุดขายในที่นี้ไม่ได้มีความหมายในเชิงธุรกิจเงินตรา แต่หมายถึงความหลากหลายทางภูมิปัญญาของชุมชน ที่สามารถประดิษฐ์คิดค้นความโดดเด่นแห่งผ้าไหมจนเป็นที่สนใจขึ้นมาได้ ใน women.mthai จัดลำดับคุณค่าอัตลักษณ์ 20 แหล่งที่ดีที่สุดผ้าไทยทอมือ ในยุคที่กระแสแฟชั่นผ้าไทย กำลังได้รับความนิยม ดังนี้ “กลุ่มทอผ้าภูไทธรรณี จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าบ้านเหล่าใหญ่ จังหวัดสกลนคร กลุ่มแม่บ้านวิสาหกิจชุมชนหมู่ 8 จังหวัดสกลนคร กลุ่มมัดหมี่โฮลโบราณย้อมสีธรรมชาติ จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนย้อมครามบ้านเชิงดอย จังหวัดสกลนคร กลุ่มสตรีทอผ้าชุมชนที่ 2 จังหวัดสกลนคร (แม่ทองสิริ) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านหนองครอง จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาขาม จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าที่กระตูกบ้านนางัว จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติบ้านพันนา จังหวัดสกลนคร ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาคอย จังหวัดนครพนม กลุ่มสตรีทอผ้าฝ้ายบ้านโคกสะอาด จังหวัดนครพนม กลุ่มแม่เวียงบ้านคำอาฮวน จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มทอผ้าทอมือบ้านคุณย่า จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านภู จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านระงอล จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มทอผ้าไหมสีธรรมชาติบ้านดู่ จังหวัดสุรินทร์ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ วิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมสีธรรมชาติหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มเลี้ยงไหมตำบลบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ”¹⁵³ จากแหล่งข้อมูลดังกล่าวจะพบว่าผ้าที่ได้รับความนิยมมากใน 20 อันดับกระจุกตัวอยู่ในภาคอีสานทั้งสิ้น และและที่มีจำนวนมากเป็นอันดับต้น คือ จังหวัดสกลนคร จำนวน 9

¹⁵¹ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, หน้า 42.

¹⁵² วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ผ้าไหมแพรวา, < <https://th.wikipedia.org/wiki/> >

¹⁵³ women.mthai.com, คุณค่าอัตลักษณ์ 20 แหล่งที่ดีที่สุด ผ้าไทยทอมือ ในยุคที่กระแสแฟชั่นผ้าไทย กำลังได้รับความนิยม, <<https://women.mthai.com/scoop/382582.html>>, เผยแพร่เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2561.

แห่ง สุรินทร์ 3 แห่ง มุกดาหาร 3 แห่ง นครพนม 2 แห่ง ชัยภูมิ 2 แห่ง และบุรีรัมย์ 1 แห่ง เป็นที่สังเกตว่าผ้าทอที่ได้รับความนิยมในจังหวัดสุรินทร์ล้วนแต่เป็นผ้าไหมทั้งสิ้น ซึ่งก็สะท้อนความเป็นเมกะแห่งผ้าไหมได้เป็นอย่างดี

2.6.1.5 การทอผ้าไหมของกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมสุรินทร์ มีข้อมูลกล่าวถึงผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์ว่า “ลักษณะการทอผ้าของกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมรมีเอกลักษณ์เด่นชัด แตกต่างจากผ้าทออีสานทั่วไป ผ้ามัดหมี่ของคนไทยเชื้อสายเขมร คือ ผ้าปุม เป็นผ้าทอเส้นพุ่งแบบสามตะกอ มีลวดลายเด่นชัด เดิมใช้เป็นผ้าสำหรับชนชั้นสูงในราชสำนัก”¹⁵⁴ แหล่งข้อมูลดังกล่าวให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์ มีลักษณะแตกต่างจากผ้าของชาวอีสานทั่วไป กรรมวิธีในการจับลายหรือมัดลายมีรสนิยมสูง นิยมใช้ไหมน้อย เพราะเป็นไหมที่ละเอียดและพิถีพิถันในการเก็บรายละเอียดของลวดลายตลอดจนสร้างสีสันประสานกลมกลืนกับลวดลายผ้า”¹⁵⁵ จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนอัตลักษณ์ผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์ได้อย่างชัดเจน ดังที่ปรากฏที่หมู่บ้านท่าสว่าง กลุ่มจันทร์โสมมา ผ้าไหมยกทองโบราณ โดยมีอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้ออกแบบลวดลายราชสำนักโบราณลงบนผืนผ้าด้วยดินไหมทองเป็นตัวอย่าง

2.6.1.6 ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสุรินทร์ ข้อมูลของเมธวดี พยัฆประโคน ได้ศึกษาเกี่ยวกับผ้าไหมทอมือพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในประเด็นรูปแบบลวดลายและสีบนผืนผ้า พบว่า “ผ้าไหมมีทั้งหมด 5 ชนิด ผ้ามัดหมี่มีการทอมากที่สุด รองลงมา ผ้าลายตาราง ผ้ายก ผ้าอันลวยซิม ผ้าพื้น ผ้าหางกระรอก ผ้าขีดตามลำดับ นิยมคู่สีกลมกลืนกัน คือ เหลือง แดง น้ำตาล แทรกคู่สีตัด คือ ม่วง เขียว ในบางส่วนของลายปัจจุบันผ้าไหมสีมากขึ้นจากการย้อมเคมี แม้ลายมัดหมี่มี 3 กลุ่ม คือ 1) ลายเรขาคณิตรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2) ลายพรรณพฤกษา เช่น ลายดอกมะเขือ รวงข้าว ดอกไม้ 3) ลายสัตว์ เช่น ลายนกยูง เต่าจับ”¹⁵⁶ จากการศึกษาของเอกสารดังกล่าวสะท้อนผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายของผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ในทุกมิติ

2.6.2 ภูมิปัญญากลุ่มประกำในจังหวัดสุรินทร์

อำเภอเขวาสินรินทร์ ถือว่าเป็นแหล่งผลิตลูกประคำเงิน หรือคนพื้นเมืองจะเรียกว่า “ลูกประคำเงิน” และ “ตะเกาเงิน” ที่ทำเป็นรูปดอกไม้ ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของ จังหวัดสุรินทร์ และมีลวดลายที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์ ประคำเป็นศิลปหัตถกรรมโบราณที่ขึ้นชื่อระดับประเทศ มีช่างฝีมือสืบทอดต่อกันมายาวนาน นับวันจะหาคนทำได้ยาก มีกระบวนการผลิตที่มีลักษณะรหัสลับ ผู้ที่จะผลิตเครื่องเงินนั้นต้องคุณลักษณะบางประการ มิใช่เพียงใช้ฝีมือเท่านั้น เป็นที่สังเกตว่าชุมชนแห่งนี้มีคุณลักษณะพิเศษบางประการ

¹⁵⁴ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, หน้า 13.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁵⁶ เมธวดี พยัฆประโคน, ผ้าไหมทอมือพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์, Institute of Culture and Arts Journal – ThaiJO , Vol 18 No 1 (2016): July - December - Research Articles, หน้า 94.

< https://issuu.com/preciachic/docs/silk_road_in_surin_book_final >, หน้า แผนที่แหล่งผลิตผ้าไหม.

คือ ประกอบไปด้วยกลุ่มสัมมาชีพหลักๆ ครบทุกสาขาอาชีพ คือ กลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มผ้าไหม กลุ่มประคำ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ที่แปลกแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ คือ ศิลปหัตถกรรมเครื่องเงินที่เรียกว่า “ประคำ” ในหัวข้อภูมิปัญญาของกลุ่มประคำในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งประเด็นศึกษาได้ ดังนี้

2.6.2.1 ประเก็มเงิน ตะเกาเงิน ในบทวิเคราะห์อาเซียนของ นพรัตน์ กิ่งแก้ว ที่กล่าวถึงประชา สวयของสุรินทร์อย่างน่าสนใจว่า สุรินทร์ ถือเป็นจังหวัดที่มีการทำหัตถกรรมเครื่องเงินแบบโบราณขึ้นชื่อ ระดับประเทศ โดยเฉพาะที่ อำเภอเขวาสินรินทร์ ถือเป็นแหล่งผลิตลูกประคำเงิน หรือคนพื้นเมืองจะ เรียกว่า “ลูกประเก็มเงิน” และ “ตะเกาเงิน” ที่ทำเป็นรูปดอกไม้ ถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของ จังหวัด สุรินทร์ และยังเป็นศิลปหัตถกรรมโบราณที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน นับวันจะหาคนทำได้ยาก จึงควรค่าแก่ การอนุรักษ์ไว้ไม่ให้เลือนหายไปผ่านโครงการสืบสานงานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาฝีมือและขยายโอกาสผลิตภัณฑ์ เครื่องเงินสู่สายตาชาวโลก ตามนโยบายของรัฐบาลด้านการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจของประเทศ”¹⁵⁷ ข้อความดังกล่าวสะท้อนทิศทางประคำเกินกว่าระดับชาติไปแล้ว นอกจากนี้บทความดังกล่าวยังให้ข้อมูล เพิ่มเติมอีกว่า “ณัฐพล ปฐมกุล ผู้อำนวยการฝ่ายบริหารสินค้า สยามเจมส์ กรุ๊ป กล่าวว่า ลูกประคำลูกเงินที่ ผ่านการคัดเลือกครั้งนี้ ทางสยามเจมส์ กรุ๊ป จะนำไปต่อยอดส่งขายแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลกเนื่องจากสยามเจมส์ กรุ๊ป ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับสินค้านักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเรื่องของจิวเวลรี่ เครื่องประดับต่างๆ มา 50 กว่าปี แล้ว และทางสยามเจมส์ กรุ๊ป ก็มองเห็นช่องทางตลาดเครื่องเงินเป็นตลาดที่แข็งแกร่งของไทย ในแง่ของการ ส่งออก ปัจจุบันตลาดเครื่องเงินของไทยเติบโตเป็นอันดับ 3 ของประเทศ ด้วยทักษะดำเนินธุรกิจที่มี ประสบการณ์ที่ยาวนาน และช่องทางการจำหน่ายของสินค้าเกี่ยวกับไลฟ์สไตล์เครื่องประดับให้กับต่างชาติ”¹⁵⁸ ประคำไม่เพียงแต่เป็นสินค้างานฝีมือที่ประณีตประจําถิ่นหากแต่ยึดโยงไว้กับการท่องเที่ยว และวัฒนธรรมอีก ด้วย จะว่าไปแล้วในคำขวัญของจังหวัดสุรินทร์นอกจากช้างแล้วก็น่าจะประคำนี้แหละที่มีความแตกต่างไปจาก จังหวัดอื่นๆ อย่างชัดเจน เพราะหลายจังหวัดไม่สามารถสร้างผลิตภัณฑ์เช่นนี้ได้เลย “เรามองว่าเราสามารถ ช่วยเพิ่มโอกาสในการตลาดให้กับเครื่องเงินไทยได้อย่างแน่นอน ที่ผ่านมาเราจึงลงพื้นที่ในการสำรวจ และกั มองว่าการที่ให้ผู้ประกอบการเข้าใจว่าตลาดต่างชาติมองสินค้าเครื่องเงินเป็นอย่างไร และเขาต้องการอะไร แล้ว เราก็เอาสิ่งนี้ไป แอพพลายเข้ากับสิ่งที่เขาเป็นอยู่ คือดึงเอาเอกลักษณ์ท้องถิ่นมารวมกัน ความต้องการของ นักท่องเที่ยวต่างชาติก็จะสามารถต่อยอดและช่วยเหลือให้กับอุตสาหกรรมเครื่องเงินไทยได้เติบโตในวงการ อุตสาหกรรมโลกได้ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยอย่างยั่งยืน ก็คือมาเที่ยวเมืองไทยแล้วยังมีสินค้าจาก ช่างฝีมือไทยกลับไปด้วย และที่เราเลือกมาที่ จังหวัดสุรินทร์ เพราะว่า จังหวัดสุรินทร์ เป็นศูนย์กลางเครื่องเงิน ของอีสาน เขามีจุดเด่นในเรื่องของประเก็ม หรือประคำที่เป็นเครื่องเงิน ตรงนี้เรามีช่างฝีมือที่สืบทอดมาอย่าง ยาวนาน”¹⁵⁹ ชุดข้อมูลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างทิศทางและโอกาสสำหรับกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประคำ ชุมชนเขวาสินรินทร์ ที่ได้มีการสืบทอดองค์ความรู้ตั้งแต่บรรพกาล เมื่อมีคนมองเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น “ณัฐพล

¹⁵⁷ นพรัตน์ กิ่งแก้ว, บทวิเคราะห์อาเซียน สยามเจมส์'เครื่องเงินสุรินทร์สู่ตลาดโลก.

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

กล่าวอีกว่า ทางสยามเจมส์ กรุ๊ป มีแผนผลักดันให้เมืองสุรินทร์เป็นศูนย์กลางเครื่องเงินของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) โดยรวบรวมผู้ประกอบการอื่นๆ มาสมทบเพื่อให้เป็นเซ็นเตอร์ที่สมบูรณ์ที่สุดและยิ่งใหญ่ที่สุด โดยระดมผู้ประกอบการที่มีทักษะฝีมือในเรื่องของการทำเครื่องเงินมาอยู่ด้วยกันเพื่อสร้างความหลากหลาย ส่วนผู้ประกอบการรายไหนที่ยังขาดทักษะในเรื่องของการออกแบบให้สอดคล้องกับตลาดอินเตอร์เน็ต ตลาดแฟชั่น ทางสยามเจมส์ก็จะอบรมในการออกแบบให้ ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องของการออกแบบหรือขาดช่องทางในการจำหน่ายตลาดนานาชาติ ทางสยามเจมส์ กรุ๊ป จะเป็นสื่อกลางในการจัดการให้เพื่อผลักดันให้ผู้ประกอบการได้ประสบความสำเร็จในการรุกตลาดโลก “ที่ผ่านมาเราก็สนับสนุนทุนในการเริ่มต้นในการออกแบบด้วยการรับทุนในการออกแบบดีไซน์ผลิตภัณฑ์ใหม่ร่วมกับเราครบวงจร ในเรื่องของทักษะฝีมือและเรื่องของการจำหน่าย ส่วนลวดลายดั้งเดิมที่ผู้ประกอบการออกแบบมาอยู่แล้ว เราก็กักให้เป็นของผู้ประกอบการเอง ส่วนลวดลายใหม่ที่มาพัฒนาออกแบบร่วมกับเราในโครงการนี้ เราจะขอให้เป็นของทางเราเพื่อที่เราจะได้นำไปจำหน่ายต่อไป” อย่างไรก็ตาม ลวดลายอื่นๆ ที่ผู้ประกอบการมีอยู่แล้ว ไม่ได้เข้าไปแต่จะต้อง คือเขาสามารถขายที่ไหนก็ได้ ส่วนสินค้าต้องออกแบบและผลิตที่ชุมชน เพราะเป็นเรื่องของสตอรี่ที่จะเอาไปขายให้กับชาวต่างชาติ เพราะชาวต่างชาติต้องการได้สินค้าที่เป็นแฮนด์เมดจากชุมชนนั้นๆ และมีเรื่องราว มีดีเอ็นเอของท้องถิ่น มีดีเอ็นเอของภาคต่างๆ ของไทย เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศไทยมี”¹⁶⁰ นี้เป็นทิศทางการกลุ่มสัมมาชีพค้าขายประจำในระดับอาเซียน สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดสุรินทร์ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ เป็นหน่วยงานรัฐที่มีบทบาทสำคัญในการวางนโยบาย ยุทธศาสตร์การค้า ช่วยสนับสนุนส่งเสริมธุรกิจตลอดถึงกำกับควบคุมการซื้อขายตั้งแต่ระดับจังหวัดลงไป เช่น “ประกาศการระบุงประเภทธุรกิจ กำหนดทุนขั้นต่ำและระยะเวลา ความเข้าใจในเรื่องกฎหมาย การดำเนินงานด้านการป้องกันการทุจริตของกรมการพัฒนาธุรกิจการค้า สืบสวนความพึงพอใจของผู้รับบริการกรมการพัฒนาธุรกิจการค้า เป็นต้น”¹⁶¹ สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นอีกหน่วยงานรัฐที่สังกัดกระทรวงพาณิชย์ในระดับจังหวัด ที่มีบทบาทสำคัญ “ในการให้ข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจการค้า ข้อมูลการตลาด บริการของกระทรวงพาณิชย์ ศูนย์การเรียนรู้อาเซียน ความเคลื่อนไหวการค้าอาเซียน

2.6.2.2 เทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ปะเก้อม เรือมกันตรึม การศึกษาสัมมาชีพของกลุ่มคนค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์เลือกมา 3 ชุมชน ได้แก่ (1) กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำบ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 5 ตำบล 55 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลเขวาสินรินทร์ มี 11 หมู่บ้าน ตำบลบึงมี 11 หมู่บ้าน ตำบลตากูกมี 10 หมู่บ้าน ตำบลปราสาททองมี 13 หมู่บ้าน ตำบลแร่ มี 10 หมู่บ้าน เฉพาะตำบลเขวาสินรินทร์ มีประชากรทั้งสิ้น 10,391 คน มีสถานศึกษาทั้งหมด จำนวน 9 แห่ง สาธารณสุข 4 แห่ง ด้านระบบบริการพื้นฐาน การคมนาคมขนส่งเป็นถนนลาดยาง ถนนลูกรัง และถนนคอนกรีต การไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ทั่วถึง ระบบเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ประกอบ

¹⁶⁰ นพรัตน์ กิ่งแก้ว, บทวิเคราะห์อาเซียน สยามเจมส์เครื่องเงินสุรินทร์สู่ตลาดโลก.

¹⁶¹ สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดสุรินทร์ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า

อาชีพทำนา การ ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ปลูกข้าวโพด ปลูกผัก ที่เหลือประกอบอาชีพรับราชการ อาชีพ ส่วนตัว และรับจ้างทั่วไป ด้านการท่องเที่ยว OTOP หมู่บ้านหัตถกรรมผ้าไหม เครื่องเงินเขวาสินรินทร์ แคมป์ ช่างชุมชนเขวาสินรินทร์ ด้านแหล่งน้ำทางการเกษตร มีแหล่งน้ำธรรมชาติลำห้วย บึง หนอง จำนวน 5 แห่ง แหล่งน้ำสร้างขึ้นเช่น ฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ เป็นต้น จำนวน 1,000 กว่าแห่ง ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา งานประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ คือ ประเพณีตักบาตรเทโว โรหณะ ประเพณีสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ และประเพณีลอยกระทง ในงานประจำปีมีเทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ ปะเก้อม เรือมกันตรึม จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคมของทุกปี ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น คือ การทำลูกประคำเงินที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบล เรียกกันว่าลูกปะเก้อม และการ ผลิตเครื่องเงินที่สวยงามโดดเด่น เช่น กำไลข้อมือ สร้อยประคำ ต่างหู แหวน การทอผ้าไหมพื้นเมืองที่เรียกว่าผ้า โสไล ภาษาถิ่น คือ ภาษาเขมร (2) กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำบ้านโชค ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเข วาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ บ้านโชคเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ได้จัดตั้งเป็นบ้านโชค ประมาณ ปี พ.ศ. 2475 ราษฎรมีอาชีพทำนาเป็นหลัก สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของหมู่บ้านเป็นที่ลุ่ม พื้นดินมีความอุดม สมบูรณ์ แต่ที่เรียกว่าบ้านโชค สันนิษฐานว่า “มาจากต้นดอกบัวที่ขึ้นเต็มในหนองน้ำใหญ่ในหมู่บ้าน มีความ สวยงามและเป็นจุดเด่นสง่างามของหมู่บ้านคำว่า “ต้นบัว” ภาษาเขมรเรียกว่า “โชค” มีบรรพบุรุษอพยพหนีภัย สงครามจากประเทศกัมพูชามาอาศัยอยู่เมื่อประมาณ 280 ปีที่ผ่านมา”¹⁶² และได้นำศิลปหัตถกรรมการทำ เครื่องเงิน มาถ่ายทอดให้ลูกหลานเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ สร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จัก อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน (3) กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำบ้านสตอ หมู่บ้านสตอในอดีตเป็นปาริชาต และ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของปาริชาต จึงมีสัตว์น้ำน้อยใหญ่มาอาศัยอยู่จำนวนมาก มี ผู่งข้างหลายเชือกมาอาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ นอกจากนั้นยังมี “ข้างสือตอ” (ข้างตัวผู้ที่ไม่เมีย) มาอาศัยอยู่ในผู่งใหญ่ ด้วย ต่อมาข้างสือตอเชือกนั้นล้มลง (ตาย) จึงเรียกชุมชนที่อาศัยอยู่พื้นที่นั้นว่า “หมู่บ้านข้างสือตอ” ต่อมาเรียกว่า “บ้านสตอ” บรรพบุรุษของชุมชนที่มาอาศัยอยู่กลุ่มแรกประกอบด้วย กลุ่มชนที่มาจากเมืองสุรินทร์ (ไพท สมันต์) กลุ่มนี้สาเหตุที่ย้ายมาเพราะต้องการที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและเพื่อเป็นทำเลที่ทำกิน เพราะพื้นที่ตรง นี้เป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก จึงชักชวนกันอพยพมาปลูกสร้างที่พักอาศัยเพื่อทำไร่ทำนา ต่อมากลายเป็นต้นตระกูลสำคัญๆ เช่น ตระกูล “เหลียมดี” “มูลศาสตร์” “มูลศาสตรสาทร” “แก้วเหลียม” “เฉลียวศิลป์” เป็นต้น

2.6.2.3 หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ทั้ง 3 หมู่บ้านที่กล่าวมาเป็นแหล่งผลิตและค้าขายประจำ ที่สำคัญของอำเภอ ดังที่ผู้อำนวยการกองพัฒนาชุมชนเขวาสินรินทร์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการค้าขายประจำของ ชาวเขวาสินรินทร์ สรุปได้ว่า ปะเก้อม หรือประคำของอำเภอเขวาสินรินทร์นับเป็นศิลปหัตถกรรมที่มี เอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นต่อรุ่นมา หลายร้อยปี โดยเริ่มจากการจารสลักเสลาสดลายบนแท่งทองแท่งเงิน จนกลายมาเป็นเครื่องประดับเงินที่มี

¹⁶² ศึกษาธิการอำเภอเมือง, สำนักงาน . วัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมือง, ม.ป.ป.

ความงดงาม และสูงค่ายิ่ง ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็น “หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน เป็น OTOP สำคัญที่สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์ ซึ่งปัจจุบันได้มีการต่อยอดภูมิปัญญาให้ทันสมัย โดยการประยุกต์ร้อยเครื่องประดับเงินผสมลูกปัดหินสี เป็นกำไล เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในขณะนี้ ทดแทนอาชีพทำนา ที่ต้องพึ่งพาฝนฟ้าเพียงอย่างเดียว นับเป็นทางเลือกทางรอดอย่างหนึ่งของชุมชน ดังนั้นอำเภอเขวาสินรินทร์จึงได้ทำยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล และแผนพัฒนาจังหวัด เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาชุมชน หมู่บ้าน ทำให้อำเภอสามารถพัฒนาอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง ประกอบด้วย แผนงานอนุรักษ์ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนงานด้านเกษตรอินทรีย์ แผนงานด้านพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง แผนงานด้านบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีโครงการที่สำคัญ เช่น โครงการส่งเสริมการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ โครงการสนับสนุนด้านกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชน การจัดสร้างเครือข่าย ร้านค้าชุมชน กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนหมุนเวียน เป็นต้น และจากนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล ในการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า อำเภอเขวาสินรินทร์ได้เร่งรัดให้ทุกหมู่บ้านจัดทำโครงการชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย โครงการ โรงสีชุมชน โครงการจัดซื้อ เครื่องจักรกลการเกษตร โครงการส่งเสริมอาชีพ การทอผ้าไหม และทำเครื่องเงิน โครงการธนาคาร โค - กระบือ และโครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบัน สามารถเสนอขออนุมัติเบิกจ่ายได้ตามเป้าหมายแล้วจำนวน 44 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 80 ของหมู่บ้านทั้งหมด นโยบายด้านความมั่นคงและยาเสพติด อำเภอเขวาสินรินทร์ ได้กำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ภายใต้ยุทธศาสตร์ 5 ร้วป้องกัน โดยได้บูรณาการร่วมกันระหว่างสถานีตำรวจภูธรอำเภอเขวาสินรินทร์ สถานีตำรวจภูธรตาตุ๊ก องค์การบริหารส่วนตำบล 5 แห่ง เครือข่ายบริหารสถานศึกษาเขวาสินรินทร์ ทั้ง 25 แห่ง และเครือข่ายผู้ประสานพลังแผ่นดิน จัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การประชาสัมพันธ์ การประชุมประชาคมหมู่บ้านทางลับ เพื่อค้นหาผู้ค้า ผู้เสพ และผู้จำหน่ายยาเสพติดทุกเดือน ชุมชนเขวาสินรินทร์มีประวัติการทำเครื่องเงินมายาวนาน ดังที่ลือชัย จุลาชัย ได้กล่าวไว้ใน “ยุทธศาสตร์เชิงแข่งขันของผู้ประกอบการ SME”¹⁶³ และหมู่บ้านที่ทำเครื่องเงินก็มีประวัติยาวนานเช่นกัน ที่สำคัญเขวาสินรินทร์เป็นชุมชนแรกๆ ที่เป็นต้นแบบในการทำเครื่องเงิน ทองเหลือง และมีลายเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในปัจจุบันมีการรวบรวมเครือข่ายและผู้ผลิต โดยมีสมาชิกครอบคลุมทุกหมู่บ้าน เกือบทุกหลังคาเรือนเขวาสินรินทร์มีผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของประจำสวยและเครื่องเงิน โดยเครื่องเงินเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความงดงามและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกระดับจนเป็นสินค้า OTOP ในระดับ 5 ดาว ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักแพร่หลายว่า “เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินเป็น OTOP สำคัญที่สร้างเงิน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์”¹⁶⁴

¹⁶³ ลือชัย จุลาชัยและคณะ. ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจภาคเหนือตอนบน: ยุทธศาสตร์เชิงแข่งขันของผู้ประกอบการ SME (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 85.

¹⁶⁴ ประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, สำนักงาน, สุรินทร์.สุรินทร์ : สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, ม.ป.ป.

2.6.2.4 เครือข่ายของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประกำในจังหวัดสุรินทร์

วิเคราะห์เครือข่ายของผู้ประกอบการค้าขายประกำในจังหวัดสุรินทร์ การรวมกลุ่มของตำบลเขาสินรินทร์ อาศัยคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์ สุจริต กำหนดราคาที่เป็นธรรม โดยติดราคาไว้ที่ผลิตภัณฑ์ แยกสัดส่วนผลิตภัณฑ์แท้และเทียมให้เห็นความแตกต่างกันและส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสนับสนุนสร้างแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนภายในสถานที่ของวัดด้วยการค้าขายเครื่องเงิน โดยเฉพาะประกำในศูนย์โอท็อป (ร้านค้าขายเครื่องประดับประจำตำบล) ขายได้เรื่อยๆ ปัจจุบันการค้าขายอยู่ในระดับทรงตัว กลุ่มลูกค้าที่มาสนับสนุนเครื่องประดับคือกลุ่มนักท่องเที่ยว ลูกค้าที่ซื้อส่วนใหญ่ซื้อเก็บไว้เป็นมรดกจะนำออกมาใช้ในช่วงเทศกาลใหญ่ ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันสารท วันปีใหม่ หรือเทศกาลประจำปี เช่น “เทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ปะเก้อม เรือมกันตรึม” นอกนั้น การค้าขายปัจจุบันถ้าเป็นการค้าขายเฉพาะประกำอย่างเดียวอยู่ยาก เพราะมีราคาแพง ดังนั้นจึงต้องนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เครื่องเงินอย่างอื่นเข้ามาขายด้วย เช่น ประกำทองเหลือง หรือผลิตภัณฑ์ทองเหลืองปัจจุบันกำลังบูมตามกระแสละครทีวี พัฒนาการ การทำหัตถกรรมเครื่องเงิน ตั้งแต่ อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต ปัจจุบัน สร้อยคอประกำมีของเรียนแบบหรือมีประกำแท้ผสมประกำเทียมมาก นี่คือนวัตกรรมของสินค้าเครื่องประดับเงิน(ประกำ) การทำเครื่องประดับเงินเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ประกำเป็นเครื่องประดับต้องใช้ฝีมือประณีต และต้องใช้แรงเงินแท้ ๆ ดังนั้น ประกำเงินจึงมีราคาแพง เพราะวัตถุดิบ (แร่เงิน) ที่นำมาทำต้องสั่งมาจากพ่อค้ากรุงเทพฯ และต้องสั่งจากต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง เม็ดแร่เงินของไทยมีไม่พอใช้ภายในประเทศ การสืบทอดในอนาคตของงานหัตถกรรมเครื่องเงินโดยเฉพาะงานทำประกำเงิน คนรุ่นปัจจุบันไม่ค่อยสนใจ เพราะทำยากและขั้นตอนเยอะมาก การส่งเสริมความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องเงินด้วยการอบรมให้นักเรียนฝึกทำด้วยมือของนักเรียนเองและสร้างแหล่งเรียนรู้สัมมาชีพชุมชนในโรงเรียน ด้านการประกอบสัมมาชีพเกี่ยวกับการค้าขายประกำและผลิตภัณฑ์อื่นๆ รายรับพออยู่ได้ เพราะเป็นงานสุจริตที่อาศัยฝีมืออันประณีต

2.6.3 ภูมิปัญญากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

เกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัด เกือบทุกชุมชนล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ในหัวข้อนี้มีประเด็นศึกษา ได้แก่ ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติมอ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ช่างปีวี่ไทย กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ตำบลคอคโค และกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว ดังนี้

2.6.3.1 ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ แบ่งประเด็นศึกษา 4 ประเด็น คือ ความหมายความรับผิดชอบ ประเภทของความรับผิดชอบ ความสำคัญของการรับผิดชอบต่อ และบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อหลักศาสนาพุทธ ดังนี้

1) ความหมายความรับผิดชอบ หมายถึง ภาระหรือพันธะผูกพันในการจะปฏิบัติหน้าที่ การงานของผู้ร่วมงานให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์การ เนื่องจากบุคคลต้องอยู่ร่วมกันทำงานในองค์การ จำเป็นต้องปรับลักษณะนิสัย เจตคติของบุคคลเพื่อช่วยเป็นเครื่องผลักดันให้ปฏิบัติงานตามระเบียบรู้จัก เคารพ

สิทธิของผู้อื่น ปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบและมีความซื่อสัตย์สุจริต คนที่มีความรับผิดชอบ จะทำให้ การปฏิบัติงานไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ และช่วยให้การทำงานร่วมกันเป็นไปด้วยความราบรื่น ความรับผิดชอบจึง เป็นภาระผูกพันที่ผู้นำต้องสร้างขึ้นเพื่อให้องค์กรสามารถ บรรลุเป้าหมายได้อย่างดี นักวิชาการ หลายคน ให้ความหมายว่า เป็นเรื่องของการตรวจสอบ เน้นไปในเรื่องกระบวนการบริหาร อาทิ ปรัชญา เวสาลีช ใช้ใน ความหมายว่า ความสามารถในการตรวจสอบ ตีณ ปรัชญาพุทธ ให้ความหมายว่า ความพร้อมที่จะให้ ตรวจสอบ Accountability และ Responsibility มีความหมายใกล้เคียงกัน แต่มีนัยยะที่แตกต่างกัน หรือ เหมือนกันขึ้นอยู่กับบริบท ถูกแปลในภาษาไทยว่า เป็นความรับผิดชอบ ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับการ พร้อมรับผิดชอบ ซึ่งเป็นคำแปลของ accountability ซึ่งการพร้อมรับผิดชอบเป็นการรับถึงผลของการกระทำ การ ดำเนินการ และการรับผลที่จะตามมาที่เป็นได้ทั้งในทางบวก และในทางลบของการตัดสินใจและการกระทำ ของตน รวมความหมายถึง การตอบสนองต่อสาธารณะ ความพร้อมที่จะถูกตรวจสอบ จากที่กล่าวมาข้างตนแล วนั้น สามารถสรุปได้ว่า “ความรับผิดชอบ” หมายถึง การยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำ ทั้งที่ทำถูกต้องตาม ระเบียบกฎเกณฑ์ ตรงเวลา ประสพผลสำเร็จตามที่ได้รับมอบหมาย และที่ตนทำผิดพลาด ล้มเหลว มีผลร้าย ไม่ได้ตามกำหนดเวลา ก่อให้เกิดความเสียหาย

2) ประเภทของความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบ แบ่งอย่างกว้างเป็น 2 ประเภทคือ

(1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการรับรู้ฐานะและบทบาทของตนที่เป็น ส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งจะต้องดำรงตนอยู่ในสภาพที่ช่วยเหลือตนเองได้ โดยที่บุคคลควรจะมีวิเคราะหฺ์และ แยกแยะว่าสิ่งใดถูกหรือผิดเหมาะสมหรือไม่ และมีความสามารถที่จะเลือกตัดสินใจในการเป็นที่ยอมรับของ สังคม ความรับผิดชอบต่อตนเองแบ่งได้เป็น 1) ความรับผิดชอบในด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองคือ สามารถเอาใจใส่และระมัดระวังสุขภาพอนามัยของตนเอง ให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงอยู่เสมอ 2) ความ รับผิดชอบต่อในการหาเครื่องอุปโภคบริโภคคือ สามารถจัดหาและดูแลเครื่องใช้ส่วนตัวให้เป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้เหมาะสม 3) ความรับผิดชอบในด้านสติปัญญาและความสามารถคือ ตั้งใจศึกษา เล่าเรียนไฝหาคำรู้ต่างๆ การฝึกฝนตนเองในด้านประสบการณ์ต่างๆ 4) ความรับผิดชอบต่อในด้านความ ประพฤติคือรู้จักประพฤติให้เหมาะสม เป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย ดำรงตนให้อยู่ในคุณธรรม จริยธรรม 5) ความ รับผิดชอบต่อในด้านมนุษยสัมพันธ์ คือ รู้จักที่จะปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม 6) ความ รับผิดชอบต่อในด้านเศรษฐกิจส่วนตัวคือรู้จักวางแผนและประมาณการใช้จ่ายของตน โดยยึดหลักการประหยัด และอดออม 7) ความรับผิดชอบต่อเรื่องงาน คือ เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำกิจใดก็ต้องทำให้เรียบร้อยภายใน เวลาที่กำหนด 8) ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน คือยอมรับผลการกระทำของตนทั้งผลดีหรือในด้านที่ เกิดผลเสียหาย (2) ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาระและหน้าที่ของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วม ต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก ด้วยเหตุที่บุคคลทุกคนเป็นส่วนประกอบของสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคม ขนาดเล็ก จนถึงสังคมขนาดใหญ่ได้แก่ครอบครัว ชั้นเรียน สถานศึกษา ชุมชน และประเทศชาติตามลำดับ ดังนั้น การกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมต้องส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมไม่มากก็น้อย เมื่อบุคคลทุก คนมีภาระหน้าที่ที่จะเกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของสังคม ที่ตนดำรงอยู่บุคคลจึงมีหน้าที่และความรับผิดชอบต้อง

ปฏิบัติต่อสังคม 5 ประการดังนี้ 1) ความรับผิดชอบต่อบิดามารดาและครอบครัว ได้แก่ให้ความเคารพและเชื่อฟังช่วยเหลือการทำงานให้เต็มความสามารถในแต่ละโอกาสอันสมควร ประพฤติตนเป็นคนดี ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัวและช่วยกันรักษาและเชิดชูชื่อเสียงวงศ์ตระกูล 2) ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ การให้ความรักแก่เพื่อนเปรียบเสมือนพี่น้องของตน ตักเตือนเมื่อเพื่อนกระทำความผิดคอยแนะนำให้เพื่อนกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง ช่วยเพื่อนอย่างเหมาะสมและถูกต้อง ไม่เอารอดเอาเปรียบ ให้อภัยในกรณีที่เกิดความผิดพลาดหรือบาดหมางกัน ใช้ถ้อยคำสุภาพต่อกันด้วยความอ่อนโยน 3) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษาครูอาจารย์ได้แก่การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่หนีเรียน เคารพและเชื่อฟังครูอาจารย์ช่วยเหลือกิจกรรมงานของสถานศึกษาอย่างเคร่งครัด รักษาความสะอาดไม่ทำลายทรัพย์สินสมบัติของสถานศึกษา รักษาและสร้างชื่อเสียงเกียรติยศของสถานศึกษา 4) ความรับผิดชอบต่อชุมชน ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน ได้แก่ เคารพและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือภายในชุมชนของตน ช่วยรักษาสาธารณสมบัติและให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนไม่ละเลยต่อพลเมืองดี 5) ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติได้แก่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือระเบียบต่างๆ ของสังคมรักษาสาธารณสมบัติของชาติให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการรักษาความมั่นคงของชาติจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์รักษาความสามัคคีของคนในชาติ ดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมแห่งความเป็นไทย

3) ความสำคัญของการรับผิดชอบต่อสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นคุณสมบัติที่ต้ออย่างหนึ่ง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชนไทย นอกจากความมีระเบียบวินัยความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร มีมานะอดุสาหะ และความเสียสละอันเป็นคุณลักษณะของพลเมืองดี (จันทรา พวงยอด: 2543:15; อ้างอิงจากกรมศาสนา 2525: ไม่ปรากฏหน้า) ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยและการกระทำที่สอดคล้องกับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ข้อบังคับของกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ของศาสนา อีกทั้งคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าการฉวยโอกาสเพื่อตนเองความรับผิดชอบต่อสังคมจะเป็นกลไกที่สำคัญในการผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามระเบียบที่ได้กำหนดไว้มีความเคารพสิทธิของผู้อื่น ซื่อสัตย์สุจริตซึ่งจะช่วยให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขหากสมาชิกทุกคนในสังคมเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อ ปัญหาความวุ่นวายต่างๆ ที่สังคมกำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน คงไม่เกิดขึ้นดังที่ สันญาสัญญาวิวัฒน์กล่าวไว้ว่า สังคมจะขาดความสงบสุขเนื่องจากมีบุคคลส่วนหนึ่งของสังคมเป็นผู้ที่ขาดคุณลักษณะของความรับผิดชอบต่อสังคม ความสม่ำเสมอความเชื่อมั่นในตนเองความซื่อสัตย์ความพยายามที่จะพึ่งพาตนเองและลดความต้องการที่จะพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลง ความรับผิดชอบต่อสังคมมีความสำคัญและเป้นประโยชน์คือ 1) คนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นคนที่มีศักยภาพที่ดี 2) เป็นคนที่มีการวางแผนที่ดี 3) เป็นคนที่ตรงต่อเวลา 4) เป็นคนมุ่งมั่นและมีเป้าหมายในการทำงาน 5) จะเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน 6) เป็นคนที่มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานเสมอ 7) เป็นคนขยันหมั่นเพียร 8) เป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน 9) เป็นคนมองโลกในแง่ดีเสมอ 10) เป็นคนที่ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น 11) เป็นคนน่าเชื่อถือและมีคุณค่าในสังคม 12) สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 13) เป็นคนซื่อสัตย์ซื่อตรง ต่อตนเองและสังคม 14) เป็นคนที่มีความยุติธรรม 15) เป็นคนที่พบความสำเร็จในชีวิต

4) บทบาท **หน้าที่** และ**ความรับผิดชอบ**ตาม**หลักศาสนาพุทธ** ใน**สังคาลกสูตร** เรื่อง**ทศ** 6 ที่บุคคลพึงมีสัมพันธภาพเกี่ยวข้องกับสังคมที่ต้องรับผิดชอบ **ดุจดั่งทศทั้ง 6** คือ 1) **ปุรัตถิมทิส** ทศเบื้องหน้า ได้แก่ **บิดา มารดา** 2) **ทักขิมทิส**ทศเบื้องขวาได้แก่**ครูอาจารย์** 3) **ปัจฉิมทิส** ทศเบื้องหลังได้แก่**สามีภรรยา** 4) **อุตตรทิส** ทศเบื้องซ้ายได้แก่**มิตรสหาย** 5) **อุปริมทิส** ทศเบื้องบนได้แก่ **พระสงฆ์ สมณพราหมณ์** 6) **เขฎฐิมทิส** ทศเบื้องล่าง ได้แก่ **ลูกจ้างกับนายจ้าง** หน้าที่รับผิดชอบต่อกันและกันตามหลักทศ 6 มีดังนี้

ตารางที่ 2.1

ความรับผิดชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ตามนัยแห่งทศ 6

<p>1. ปุรัตถิมทิส ทศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ห้ามปรามจากความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา 4) หาคู่ครองที่สมควรให้ 5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร 	<p>บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ 2) ช่วยทำกิจของท่าน 3) ดำรงวงศ์สกุล 4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่านบิดา
<p>2. ทักขิมทิส ทศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี 2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง 4) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน 5) สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศคือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้ 	<p>ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ลูกศิษย์รับแสดงความเคารพ 2) เข้าไปหา 3) ใฝ่ใจเรียน 4) ประนินบัติ 5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ
<p>3. ปัจฉิมทิส ทศเบื้องหลัง ได้แก่ สามีภรรยา สามีพึงบำรุงภรรยา ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ยกย่องสมฐานะภรรยา 2) ไม่ดูหมิ่น 3) ไม่นอกใจ 4) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ 5) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส 	<p>ภรรยาอนุเคราะห์สามี ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย 2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี 3) ไม่นอกใจ 4) รักษาสมบัติที่หามาได้ 5) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

<p>4. อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย พึงบำรุงมิตรสหาย ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) เผื่อแผ่แบ่งปัน 2) พุดจามีน้ำใจ 3) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 4) มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย 5) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน 	<p>มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน 2) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน 3) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้ 4) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก 5) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร
<p>5. อุปริมทิส ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณ พราหมณ์คฤหัสถ์พึงบำรุงพระสงฆ์ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา 2) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา 3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา 4) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ 5) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 	<p>พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ห้ามปรามจากความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง 6) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสุขความเจริญ
<p>6. เภฏฐิมทิส ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง นายจ้างพึงบำรุงลูกจ้าง ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) จัดการงานให้ทำตามกำลังความสามารถ 2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและ ความเป็นอยู่ 3) จัดสวัสดิการดีมีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น 4) ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้ 5) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาส อันควร 	<p>ลูกจ้างอนุเคราะห์นายจ้าง ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) เริ่มทำงานก่อน 2) เลิกงานทีหลัง 3) เอาแต่ของที่นายให้ 4) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น 5) นำความดีของนายไปเผยแพร่

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ความรับผิดชอบนี้มีประเด็นสำคัญ คือ จะต้องระวังตั้งใจใช้กำลังเพื่อสร้างประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว ให้ได้ทั้งประโยชน์ตนทั้งประโยชน์ส่วนรวม พร้อมกันนั้นก็ต้องคอยป้องกันแก้ไขอยู่ตลอดเวลา มิให้ความเสียหายเกิดขึ้นและที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างเสริมกำลังให้มั่นคงหนักแน่นและทวีขึ้น ซึ่งมีทางทำได้หลายทาง ทางที่เหมาะสมอย่างหนึ่งก็คือพยายามทำประโยชน์เสียสละเพื่อผู้อื่นและส่วนรวมให้มากขึ้น การปฏิบัติงานด้วยความเสียสละนั้นยิ่งกระทำมากเท่าใด จะช่วยให้เกิด

ความสามารถและความเชี่ยวชาญมากขึ้นเท่านั้น ทั้งเมื่อเคยชินกับการประพฤติปฏิบัติความดีแล้ว ก็สามารถป้องกันความชั่วและความเสื่อมเสียได้อย่างดีที่สุดในที่สุดด้วย¹⁶⁵

2.6.3.2 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 9 บ้านวังศิลา ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ โดยมี นางสาวสมร จารุวันโน เป็นประธานกลุ่ม มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 50 ราย มาตรฐานที่ได้รับการรับรองข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ มก.สร. พ.ศ. 2532 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา เริ่มการปลูกข้าวอินทรีย์ขึ้น จากแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการทำเกษตรแบบยั่งยืนด้วยการบำรุงดินให้อุดมสมบูรณ์และผลผลิตปลอดภัย เริ่มจากการที่ คุณสายสมร จารุวันโน ผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ในการผลิตข้าว ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ และฮอร์โมน ที่ใช้ผลิตจากมูลหมู รำ แกลบ สะเดาบอระเพ็ด สาบเสือ เอ็นไซม์ กล้วยน้ำว่า เศษอาหาร ไข่และผักชนิดต่างๆ เป็นต้น โดยได้รับการฝึกอบรมจากศูนย์เกษตรธรรมชาติ คิวเซ จังหวัดสระบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 เริ่มมีการรวมกลุ่มเกษตรกรโดยการชักชวนผู้ที่อาศัยใน หมู่บ้านวังศิลาเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม โดยคนในหมู่บ้านเห็นว่าข้าวในนาแปลงที่ คุณสายสมร จารุวันโน ปลูกมีรวงข้าวที่สวยงามและผลผลิตดี มีความปลอดภัยในการทำนา จากนั้นเป็นต้นมาสมาชิกในกลุ่มจึงให้ คุณสายสมร จารุวันโน เป็นผู้ดำเนินการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ และฮอร์โมน ใช้ในการผลิตข้าว ในปี พ.ศ. 2545 กลุ่มเกษตรกรได้รับนโยบายการส่งเสริมในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์จากผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นเมือง "เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์" และกลุ่มเกษตรกรเพิ่มจำนวนสมาชิกและได้ดำเนิน การในการผลิตข้าวอินทรีย์และแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 50 คน พื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์เป็นของสมาชิกภายในกลุ่ม มีพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ ผลผลิตที่ได้ประมาณ 440 - 450 กก./ไร่ การกระจายผลผลิต เก็บไว้รับประทาน ขายในรูปข้าวเปลือก และขายให้กลุ่มเพื่อแปรรูปข้าวสาร บรรจุถุง และแปรรูปข้าวอินทรีย์ เป็นขนมต่างๆ เช่น ขนมเปียะ ขนมกลีบ ลำดวน ขนมทองปลับ ขนมทองม้วน เป็นต้น

2.6.3.3 กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติทอม พ.ศ. 2537 กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติทอม เริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์จากแนวคิดที่ว่า "หากชาวนายังคงพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มีต้นทุนสูง และถูกบังคับด้วยกลไกทางการตลาด การทำการเกษตรก็ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชาวนาได้"บริเวณลานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ทุกวันเสาร์คือจุดนัดพบสุขภาพดี เป็นสถานที่รวมสินค้าเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรที่รวมตัวกันผลิตสินค้าดีและไม่ใช้สารเคมีมาให้ผู้บริโภคเลือกจ่ายซื้อหาในราคาที่ยุติธรรมกันทั้ง 2 ฝ่าย เรียกกันว่าตลาดนัดสีเขียวตลาดนัดสีเขียวของจังหวัดสุรินทร์ เริ่มเปิดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยมีกลุ่มเกษตรกรกลุ่มเล็กๆ จากบ้านทัพไทย อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ นำโดย นางกัญญา อ่อนศรี เริ่มหาเพื่อนสมาชิกเกษตรกรในหมู่บ้าน 10 กว่าราย ปลูกพืชผักแบบปลอดภัย ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยมีองค์กรเอกชนมาช่วยตรวจสอบคุณภาพจนได้มาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ 10 กว่าปีผ่านไป กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เริ่ม

¹⁶⁵ พระธรรมปิฎก,การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2540), หน้า 17.

ขยายตัวเพิ่มสมาชิกขึ้นเรื่อยๆ ไม่เพียงแต่ชุมชนบ้านทัพไทยเท่านั้น สมาชิกเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าอินทรีย์จากอำเภออื่นๆ เพิ่มมากขึ้น ตลาดนัดสีเขียวจากที่เคยเป็นตลาดเล็กๆ ในสวนสาธารณะจังหวัดสุรินทร์ก็เติบโตและย้ายสถานที่มาอยู่ที่ องค์การบริหารจังหวัดสุรินทร์ สินค้าหลักที่สำคัญ คือข้าวหอมมะลินทรีย์ ซึ่งเดิมข้าวหอมมะลิ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นชื่อว่าหอมอร่อยมากอยู่แล้ว ยิ่งทำด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ยิ่งเพิ่มความอร่อยปลอดภัยให้ผู้บริโภคปัญหาที่กลุ่มเกษตรกรพบคือไม่สามารถกระจายสินค้าดี ๆ ให้เข้าถึงได้ทุกกลุ่ม ลูกค้าที่บริโภคข้าวอินทรีย์ได้จะเป็นกลุ่มลูกค้าระดับที่มีรายได้สูงเท่านั้น เดือนมกราคม 2558 ได้เกิดงาน "ผู้บริโภคพบผู้ผลิต" ขึ้น โดยองค์กรร่วมคือมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย มูลนิธิตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย มูลนิธิรากแก้ว และคณะอาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน และอีกหลายหน่วยงาน มาร่วมกันประชุมเพื่อหาแนวทางกระจายผลผลิตอินทรีย์"ข้าวของเราได้มาตรฐานทั้ง NOP (National Organic Program) และ EU แต่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของต่างประเทศจะมีมูลค่าต้องจ่ายค่ามาตรฐานประมาณ 200,000 บาทต่อปี ทำให้ค่าข้าวของเราแพงมาก ตอนนี้อยู่เลยหันมาใช้มาตรฐาน PGS (Participatory Guarantee System) ซึ่งเป็นระบบที่ตรวจสอบและรับรองโดยชุมชนเอง เกษตรกรในกลุ่มจะตรวจสอบมาตรฐานสินค้าตัวเองโดยมีนักวิชาการมาช่วยดูแล ด้วยระบบการตรวจแบบนี้จะทำให้เราขายข้าวอินทรีย์ได้ถูกลง และกระจายฐานลูกค้าไปถึงชนชั้นกลางและคนใช้แรงงานที่จะสามารถรวมกลุ่มติดต่อเราเพื่อซื้อข้าวจากเราได้โดยตรง" ผู้ใหญ่บ้านบ้านทัพไทย นางกัญญา อ่อนศรี ผู้นำกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด กล่าวการจัดงาน "ผู้ผลิตพบผู้บริโภค" ในครั้งนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการหาองค์กรร่วมช่วยกระจายข้าวว่าเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์พร้อมจะส่งสินค้าดี ๆ สู่มือผู้บริโภคโดยตรง หากติดต่อกันได้ในวงกว้าง แน่ใจว่าผู้ผลิตสินค้าอินทรีย์ย่อมมีความมั่นคงในอนาคต และมีกำลังใจในการดูแลพืชผลของตนเอง ผู้บริโภคก็มั่นใจได้เลยว่าได้กินของดีแน่นอน "ข้าวอินทรีย์กินแล้วเราจะไม่มีสารเคมีสะสมในร่างกาย หนูดีใจที่ได้แบ่งปันผักดี ๆ ข้าวอินทรีย์ดี ๆ ให้ทุกคนได้กินค่ะ" น้องพิมพ์ ด.ญ.พิมพ์ลดา แทนดี สมาชิกรุ่นเยาว์ของครอบครัวเกษตรอินทรีย์บ้านทัพไทยเล่าอย่างภาคภูมิใจ ข้าวอินทรีย์และพืชผักต่างๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ เป็นระบบการทำเกษตรอินทรีย์ที่ชาวบ้านทัพไทยช่วยกันทำเพื่อจะได้ไม่ต้องพึ่งพาการใช้ปุ๋ยและยาจากภายนอก เมื่อพึ่งพาตัวเองได้ครบวงจร สินค้าที่ออกมาจากกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด จึงเป็นสินค้าที่ปลอดจากสารเคมี 100 เปอร์เซ็นต์ กลุ่มเกษตรธรรมชาติหมอ ตั้งอยู่หมู่บ้านโดนเลง ต.ทมอ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ มีสมาชิก 63 ครอบครัว เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จากมูลนิธิชุมชนเกษตรนิเวศ มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนเกษตรกรรมในจังหวัดสุรินทร์

2.6.3.4 กลุ่มเกษตรอินทรีย์ช่างปี่วิถีไทย ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 1 ตำบลช่างปี่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยมี นายชัยณรงค์ ทองหล่อ เป็นประธานกลุ่ม มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 63 ราย มาตรฐานที่ได้รับการรับรองข้าวหอมมะลินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.), มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (EU), มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา (National Organic Program : NOP) มาตรฐานและระบบเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.) พ.ศ. 2542 กลุ่มเกษตรอินทรีย์ช่างปี่วิถีไทย ได้เริ่มต้นขึ้น โดยชุมชนได้รับนโยบายส่งเสริมในเรื่องการทำ

เกษตรกรอินทรีย์จากผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายเกษมศักดิ์ แสนโกชณ์ ให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นเมือง"เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์" มีนายชัยณรงค์ ทองหล่อ และนางสงวนศักดิ์ แสงงามเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มชักชวนผู้ที่อาศัยในชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม ในการรวมกลุ่มกันของสมาชิก จำนวน 12 คน และมีการส่งเสริมให้มีการอบรมในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ จากนั้นปี พ.ศ. 2548 สหกรณ์กองทุนข้าวได้เข้ามาสนับสนุนในการส่งเสริมการผลิต การอบรมให้ความรู้ การศึกษาดูงาน เครื่องมือ และรับซื้อผลผลิตของกลุ่ม และมีสมาชิกเข้ามาร่วมกลุ่มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และได้ดำเนินการในการผลิตข้าวอินทรีย์และแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 63 คน พื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์เป็นของสมาชิกภายในกลุ่ม มีพื้นที่จำนวนประมาณ 2,800 ไร่ ผลผลิตที่ได้ประมาณ 450-500 กก./ไร่ การกระจายผลผลิต เก็บไว้ทำพันธุ์ เก็บไว้รับประทาน ขายในรูปข้าวเปลือกให้กับสหกรณ์กองทุนข้าว และขายให้กลุ่มเพื่อแปรรูปข้าวสาร ข้าวสารบรรจุถุง ขนาด 1,2 และ 5 กิโลกรัมข้าวสารบรรจุถุงแบบสุญญากาศ ขนาด 1 กิโลกรัม (สงวนศักดิ์ แสงงาม. (15 ต.ค. 2556). รองประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์ช่วงปีวิถีไทย)

2.6.3.5 กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ตำบลคอโค ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 136 หมู่ที่ 1 บ้านคอโค ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยมี นายนักสิทธิ์ อุ่นจิต เป็นประธานกลุ่ม มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 40 ราย มาตรฐานที่ได้รับการรับรองข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ National Organic Program (NOP) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มกสร.) พ.ศ. 2542 เริ่มจากการที่คุณนักสิทธิ์ อุ่นจิต และเกษตรกร จำนวน 3 ราย รวมกลุ่มกันผลิตและทำการตลาดข้าวหอมมะลิแดง ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก ประมาณปี พ.ศ. 2549 เริ่มจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร มีสมาชิกจำนวน 18 ราย โดยการขึ้นทะเบียนกับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาของเกษตรกร ในการพักชำระหนี้และผลิตข้าวโดยการใช้ปุ๋ยหมักที่ทำไว้ใช้เอง ที่ไม่ต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมี ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารงานในการทำ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อแก้ไขปัญหาการเกษตร กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ตำบลคอโคได้ดำเนินการในการผลิต แปรรูปข้าวอินทรีย์ มีการจัดอบรมให้กับเกษตรกร และประชาชนที่สนใจการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ในปี พ.ศ.2556 พื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์เป็นของสมาชิกภายในกลุ่ม มีพื้นที่จำนวนประมาณ 300 ไร่ ผลผลิตที่ได้ประมาณ 380 - 440 กก./ไร่ การกระจายผลผลิต เก็บไว้บริโภคเอง ทำพันธุ์ และขายในรูปข้าวเปลือกให้กับสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์กองทุนข้าว จำกัด เป็นหลัก และแบ่งซื้อข้าวอินทรีย์จากสมาชิกในกลุ่มเพื่อแปรรูปข้าวสาร บรรจุถุงแบบสุญญากาศ ขนาดครึ่ง กิโลกรัม ขนาด 1 กิโลกรัม และแปรรูปเป็นอาหารเสริม (นักสิทธิ์ อุ่นจิต. (29 พ.ย. 2556,) ประธานกลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ตำบลคอโค)

2.6.3.6 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 52 หมู่ที่ 4 บ้านโนนจั่วตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ โดยมี นายสมจิต ทองนรินทร์ เป็นประธานกลุ่ม มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 85 ราย มาตรฐานที่ได้รับการรับรองข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มกสร.) พ.ศ. 2542 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว ได้ก่อตั้งกลุ่มขึ้น โดยได้รับนโยบายการส่งเสริมในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์จากผู้ว่า

ราชการจังหวัดสุรินทร์ นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นเมือง "เกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์" มีสมาชิกจำนวน 7 ราย และต่อจากนั้นมาในปี พ.ศ. 2547 ได้มีการบูรณาการร่วมกับคนในชุมชนและมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 34 ราย โดยมีหน่วยงานของรัฐ คือ เกษตรอำเภอ ได้มาส่งเสริมและความรู้ในการทำปุ๋ยหมัก และน้ำหมักชีวภาพ เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต และการบำรุงดินด้วยพืชตระกูลถั่ว โดยได้มีการจัดตั้งกองทุนถั่วพรางเพิ่มขึ้น ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 500 กิโลกรัม และมีการปล่อยกู้ยืมให้แก่สมาชิก พร้อมส่งคืนถั่วพรางที่กู้ยืมไป เช่น กุ๋ยหมัก 1 กิโลกรัม เมื่อผลิตได้ผลผลิตแล้ว ก็ส่งคืนผลผลิตพร้อมในส่วนกำไรเพิ่มอีก 1 กิโลกรัม ถ้าไม่มีการส่งคืนผลผลิตคิด กิโลกรัมละ 15 บาท และได้นำกำไรที่ได้มาเป็นทุนให้สมาชิกรายอื่นกู้ยืมผลผลิตเพื่อนำไปต่อยอดต่อไป และต่อมาได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกลุ่มอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว เพื่อให้สมาชิกได้มีการออมเงิน พื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์เป็นของสมาชิกภายในกลุ่ม มีพื้นที่จำนวนประมาณ 318 ไร่ ผลผลิตที่ได้ประมาณ 410 กก./ไร่ การกระจายผลผลิต เก็บไว้บริโภคเอง ขายในรูปข้าวเปลือกให้กับสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์กองทุนข้าว จำกัด และขายให้กลุ่มเพื่อแปรรูปข้าวสาร จำหน่ายตามงานแสดงสินค้าต่างๆ และแปรรูป เป็นข้าวสารขัดขาว ข้าวกล้อง ในงานวิจัยนำมาศึกษา 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา หมู่ที่ 9 ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ (2) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว หมู่ที่ 4 ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ (3) สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด 59 หมู่ที่ 10 บ้านทัพไทยตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับนักวิชาการ ได้แก่ ดร.สุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์ นายสังเวียน ประเดิมดี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับเครือข่าย ได้แก่ นางทองเย็น ทาทอง (บ้านสำโรง) น.ส.ระเปียบ อยู่เย็น (บ้านสำโรง) นางที พรหมบุตร (บ้านไผ่) นางกอบแก้ว สำราญจริง (บ้านใหม่) นางอรัญญา พุดเพราะ (บ้านโคกทม/เลขาสหกรณ์) นางจรรยาตีพาซู (บ้านโคกยาง) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับชุมชน ได้แก่ นางหนูหอม สระอินทร์ นางปราณี สมพินิจ นางกุลวดี คำหงษา นางสมหวัง มีพันธ์ นางบุญโฮม อินทนู นางจุฑามาศ สวงค์ นางบุญคง อินทร์งาม นางบุญรัตน์ ไยแก้ว (บ้านโคกบุ) นางธารณี เจริญสุข (บ้านตะมาดปวง) นางสาววรรณุช สนิมาก (บ้านตะมาดปวง)

2.6.4 ภูมิปัญญากลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

การศึกษาภูมิปัญญากลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งประเด็นศึกษาได้ 7 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นมาของชุมชนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ ประวัติของชุมชนกุ่ม กลุ่มชาวภูยอาเจียง กลุ่มคนเลี้ยงช้างชุมชนลาว กลุ่มคนเลี้ยงช้างชุมชนเขมร ศูนย์คชศึกษา และโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

2.6.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับช้างในพุทธศาสนา “ตำนานช้างไทย”¹⁶⁶ มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า ช้างเป็นสัตว์ที่มีความเกี่ยวพันกับคติความเชื่อในทางศาสนาพุทธอย่างมากมาย อย่างเช่น เมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นช้างพญาช้างฉัททันต์ หรือ ชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้าในจำนวน 500 และอีกเหตุการณ์หนึ่งคือ ช้างนาฬาคีรี เป็นช้างเผือกตกมันมีความดุร้าย ซึ่งพระเทวทัตปล่อยออกมาเพื่อทำร้ายพระพุทธเจ้า

¹⁶⁶จร โสรฐี, ตำนานช้างไทย, (กรุงเทพฯ : ปี.เจ. เพลท โปรดิวเซอร์, 2544), หน้า 47.

ระหว่างทาง ช้าง นาฬาคีรีอาละวาดบ้านช่องชาวบ้าน และผู้คนแตกกระเจิง มั่นมั่งตรงมาหาพระพุทธรเจ้า และเมื่อมันวิ่งเข้าใกล้ตัวพระองค์ ความดุร้ายและอหังการได้หมดไป จากนั้นมันได้ก้มลงหมอบกราบพระพุทธรเจ้าอย่างสำนึกผิด หนังสือ “ช้างต้น สัตว์มงคลแห่งจักรพรรดิ เล่ม 1”¹⁶⁷ มีใจความสำคัญว่า ความเชื่อในพระพุทธรศาสนา ช้างเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลแห่งการบำเพ็ญบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ ดังปรากฏในชาดกเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เคยเสวยพระชาติเป็นพระยาช้างที่ทรงบำเพ็ญบารมีในพระเวสสันดรชาดก พระเศวตมงคลหัตถีหรือพระยามงคลนาคในทุมเมธชาดก กังสดาล กนกหงส์ กล่าวว่ “สถานการณ์ของความข้างและเลี้ยงช้าง เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพวิถีความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่เกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง สถานภาพของควาญช้าง ลักษณะการทำงาน การเลี้ยงช้าง อาหาร สภาพพื้นที่ และพฤติกรรมในการดูแลสุขภาพช้างในแต่ละกลุ่มอาชีพ”¹⁶⁸ ในหนังสือ “ช้าง ภูมิรู้เรื่องช้างฉบับพิสดารที่สุด”¹⁶⁹ สรุปความได้ว่า ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการจับช้างจำนวนกว่า 200 เชือก มารวมกันไว้ที่คอกเพนียดทั้งกว้างและใหญ่ แต่จำนวนช้างทั้งหมดนี้ มีจำขอลงอยู่ 4 เชือก จึงทำให้ช้างเหล่านี้ เกิดทำร้ายกันขึ้นมา เพราะไม่ขอลงของตนเอง กระทั่งหมอช้างผู้ฉลาด ต้องใช้การขบกล่อมช้างด้วยภาษามอญ และทำให้ช้างทั้งหมดนั้น สงบลงได้ สมเพลิน ชนะพจน์ กล่าวว่ “ช้างเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม มีงา มีงวง มีสี่เท้า กินพืชเป็นอาหาร และมีรูปร่างใหญ่โตกว่าสัตว์บกชนิดอื่นๆ และมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา พุทธโดยมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ”¹⁷⁰ นอกจากนั้น ช้าง ยังเป็นสัตว์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในหลายลักษณะ ได้แก่ ความไม่ประมาท ความอดทน มงคล 38 ประการ ในรอยพระพุทธรบาทชัยมงคลคาถา และบทบัญญัติแห่งวินัยสงฆ์ ในด้านบุคคลนั้น ช้าง ก็มีส่วนสัมพันธ์ต่อพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าพระโพธิสัตว์ พระพุทธสาวก พระภิกษุ และเป็นหนึ่งในแก้ว 7 ประการ อันเครื่องหมายของพระจักรพรรดิ, ช้างในวรรณคดีพระพุทธศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย การศึกษาและเศรษฐกิจ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในสังคมไทยร่วมสมัยนั้น ช้างเผือกเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติไทย และมีวันช้างไทยซึ่งตรงกับวันที่ 13 เดือนมีนาคมของทุกปี สิริมา เจริญภัทรเภสัช กล่าวว่ “ชาวกูย ได้มีการเลี้ยงช้างมาเป็นเวลานาน

¹⁶⁷ ภูมิรัฐกร จันทวิช , ช้างต้น สัตว์มงคลแห่งพระจักรพรรดิ เล่ม 1 , (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2529), หน้า 9.

¹⁶⁸ กังสดาล กนกหงส์, “การศึกษาสถานภาพควาญและช้าง ศึกษาเฉพาะกรณี ควาญและช้างเลี้ยงที่เป็นสมาชิกของมูลนิธิช้างแห่งประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544), หน้า 136.

¹⁶⁹ ฐฎกานต์ ลิ้มสถาพร, ช้าง ภูมิรู้เรื่องช้างฉบับพิศดารที่สุด, พิมพ์ครั้งที่ 2 , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ 222,2537), หน้า 121.

¹⁷⁰ สมเพลิน ชนะพจน์, “ช้างในวรรณคดีพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 144.

นับร้อยปีโดยการเลี้ยงช้างมีความสำคัญต่อชาวส่วยทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และเศรษฐกิจ ในปัจจุบัน การเลี้ยงช้างต้องประสบปัญหาต่างๆ”¹⁷¹

2.6.4.2 ความเป็นมาของชุมชนกวย คนไทยโดยทั่วไปเรียกชาวกวยว่า “ส่วย” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายทั่วไปและอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ในเขตอีสานตอนใต้ และอยู่หนาแน่นในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์และจังหวัดอุบลราชธานี ตามลำดับ และยังปรากฏอยู่ประปรายในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี ชาวกวยในประเทศไทยมีจำนวนประชากรประมาณเกือบ 3,00,000 คน¹⁷² ส่วนใหญ่อาศัยปะปนอยู่ในชุมชนกับชาวเขมรและชาวลาว ต่อมา มีการสั่งสมประสบการณร่วมกัน มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม และปัจจุบันนี้กลายเป็นพื้นที่วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานใต้ที่โดดเด่นแห่งหนึ่งของประเทศไทย กวย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในอีสานที่พูดภาษาตระกูลมอญ- เขมร เรียกตัวเองตามสำเนียงหรือกลุ่มที่พูดว่า “กวย หรือ กวย หรือ โก๊ย แปลว่า คน” ชาวกวยจัดรูปแบบอาศัยอยู่เป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กวยคำหเรย กวยบรู กวยเยอ กวยมลัวหรือกวยมลอ ชาวไทยโดยทั่วไปรู้จักกลุ่มชนชาตินี้ในอดีตว่า “ส่วย หรือเขมรป่าดง” ในอดีตก่อตั้งเป็นเมืองสุรินทร์ สังขะ ชุขันธ์ และรัตนบุรี ชาวกวยได้ส่งส่วยเป็นเครื่องบรรณาการแก่กรุงศรีอยุธยาเป็นประจำทุกปีในรูปของผลผลิตจากป่า จึงทำให้ชาวไทยและชาวไทยอีสาน (ลาว) เรียกชาวกวยว่า “ส่วย”¹⁷³ ชาวกวยมีนิสัยชอบย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง และไม่ชอบอยู่ภายใต้การปกครองของใคร ชาวกวยนี้สืบเชื้อสายจากคนรุ่นแรกๆ อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชา และอีสานตอนใต้ ของประเทศไทย ก่อนที่กัมพูชา จาม และไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ ต่อมาชาวกวยมีความสัมพันธ์ด้านการแต่งงานระหว่างชาติพันธุ์กวยกับชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในถิ่นเดียวกันและใกล้เคียงกันจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการปรับตัวทางสังคม มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย จากการมีความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ส่งผลต่อลักษณะทางชีวภาพของชาวกวยแตกต่างกัน เช่นมีรูปร่างสูง บ้างมีแขนขายาวจวมูกใหญ่ บ้างก็มีผิวพรรณสวຍ ชาวกวยบางกลุ่มมีรูปร่างลักษณะแข็งแรง กำยำ ซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร และชอบถ่อมตัว เมื่อพ.ศ. 2440 เอเจียน แอมอนิเย (A.Aymonier) ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของชาวกวยว่า ชาวกวยเขตเมืองสังขะ (อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ปัจจุบัน) ชอบสอดรู้ สอดเห็น ร่าเริง หูเบา ฉลาด แต่โกรธง่าย อยากรักก็ตามมี ชาวเขมรถิ่นไทยชาวไทยอีสานเขตอีสานตอนใต้ปัจจุบันนี้มองว่ากลุ่มชาติพันธุ์กวยเป็นผู้มีน้ำใจ เอื้ออาทรต่อกัน รักญาติพี่น้องกันดี เมื่อมีกิจกรรมในชุมชนเขาจะปรับตัวได้เร็วกว่าชาติพันธุ์เขมรและลาว ข้อมูลอีกชุดหนึ่งให้

¹⁷¹ สิริมา เจริญภัทรเกษัง, ”ปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านและการจัดการปัญหาของคนเลี้ยงช้างชาวกวย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2548), หน้า บทคัดย่อ.

¹⁷² สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมชนชาติกวย, (นครปฐม : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538), หน้า 55.

¹⁷³ แอมอนิเย, เอเจียน, บันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. 2440. แปลโดย ทองสมุทระ โดเรและสมหมาย เปรรมจิตต์, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541), หน้า 19.

ภาพเกี่ยวกับความเป็นมาของชาติพันธุ์กวยได้ชัดเจนขึ้น คือ พอล เลวี (Paul Levy) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ให้ข้อมูลว่า “แต่เดิมนั้นถิ่นฐานของชาวกวยตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเมืองเหนือ ต่อมากระจายอยู่แถบอาณาเขต จำปาศักดิ์ แต่ต้องประสบภัยน้ำท่วมและสงคราม จึงอพยพหนีภัยทางการเมืองข้ามลำน้ำโขง เข้าสู่ภาคอีสาน ตามลุ่มน้ำมูล แล้วแยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในพื้นที่อีสานตอนล่าง เช่น บ้านเจียงอี(บ้านช้างป่วย) จังหวัดศรีสะเกษ บ้านกระโพ – ตากกลาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์”¹⁷⁴ ข้อมูลดังกล่าวตรงกับทัศนะของ คำเกิง โถทอง ว่า “เมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว กวยเป็นชาติพันธุ์โบราณแห่งลุ่มน้ำโขง ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตอนเหนือของประเทศกัมพูชา เคยเป็นรัฐอิสระ มีปฏิสัมพันธ์กับกษัตริย์เขมรแห่งนครธมและค้าขายกับราชสำนักอยุธยา ต่อมาถูกบีบบังคับจากอาณาจักรเขมรและลาว จึงได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือใต้ของประเทศไทย”¹⁷⁵

2.6.4.3 กลุ่มชาวกวยอาเจียง มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น กวยคำเดรย กวยอาเจียง กวยอาจิง หรือกวยช้าง เป็นต้น ในงานวิจัยนี้จะใช้คำว่า กวยอาเจียง เรียกชาวกวยที่มีบทบาทในการเลี้ยงช้าง ตามสำเนียงของชาว กวยที่เลี้ยงช้าง เมื่อก้าวถึงช้างน่าจะพิจารณาถึงพื้นที่การดำรงอยู่ และมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาตามพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เทือกเขาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเทือกเขาอันนัมซึ่งเป็นเทือกเขาเป็นเส้นแนวเขตแดนระหว่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กับประเทศสาธารณสังคมนิยมเวียดนาม เทือกเขาพนมดงรักซึ่งเป็นรอย ตะเข็บระหว่างชายแดนไทยอีสานกับประเทศกัมพูชา(ราชอาณาจักรกัมพูชา) พิจารณาได้จากประเพณีพิธีกรรมของชาวกวยในพิธีสู่ขวัญที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีการเอ่ยถึงตำนานการสร้างโลกของคนอีสานเป็นมูปาฐะเป็นการกล่าวถึงผีบรรพบุรุษเมื่อมีพิธีกรรมในกิจกรรม “ปู่สังกะสา-ย่าสังกะสี” เชื่อว่าปู่แถน ย่าแถนหรือพระอินทร์ พระพรหมสร้างมนุษย์คู่แรกที่กลุ่มชาติพันธุ์มีจิตรสำนึกร่วมและยังสะท้อนถึงเรื่องราวท้าวฮุงหรือขุนเจืองวีระบุรุษยิ่งใหญ่ที่ปรากฏแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนอุษาคเนย์¹⁷⁶ กลุ่มชาวกวยในเขตลาวตอนใต้ น่าจะเป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้สืบทอดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไว้พบว่า มีประสบการณ์ในการณโพนช้างป่าดงที่เอเจียน แอมอนิเย กล่าวถึงวิธีการใช้ช้างต่อเพื่อควบคุมในการจับช้างป่า มีความเชื่อเกี่ยวกับ การร้ายคาถา เพื่อสำรวจบริเวณก่อนการจับช้างป่า การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมกลุ่มอย่างเคร่งครัด เช่นภรรยาที่รออยู่ทางบ้านขณะสามีออกไป “โพนช้างป่า” ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ความเชื่อ ในขณะสามีออกจับช้างป่า เช่น ภรรยาไม่ตัดผมของตนเอง ถ้าการจับช้างอยู่หากว่าเชือกช้างผูกช้างหลุดทำให้ช้างป่าหนีไปได้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ เชื่อว่า แม่บ้านที่อยู่เบื้องหลังของเหตุการณ์จากสาเหตุเกิด

¹⁷⁴ศุภชัยวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์, (กรุงเทพมหานคร : สารมวลชน,๒๕๓๓),หน้า ๑๒๐.

¹⁷⁵คำเกิง โถทอง, กุยบ้านตรึมอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์, "สุรินทร์สโมสร" ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 (ตุลาคม-ธันวาคม 2551)

¹⁷⁶ ดนุพล ไชยสินธุ์ และคณะ, สติขุมชนท้องถิ่นภาคอีสาน, (กรุงเทพฯ : แชนพอร์ พรินต์ติ้ง,2547),หน้า 245-246.

จากการทาน้ำมันเพื่อเสริมความสวยงาม¹⁷⁷ ชาวภูยอาเจียงในเขตอีสานใต้ตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำสายใหญ่มีน้ำตลอดปี เช่นบริเวณปากชีน้อยไหลลงสู่แม่น้ำมูลเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอ สตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เรียกว่า “วังทะเล” พื้นที่บริเวณนี้ยังมีโคกเนินสูง เหมาะการตั้งบ้านได้ดีและมีสภาพพื้นที่โดยรอบเป็นป่าทาม ใกล้แหล่งน้ำเหมาะในการเลี้ยงช้าง เช่น บ้านกระโพ-ตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ บ้านโพนเงิน ตำบลท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ และบ้านหนองบัวเจ้าป่า ตำบลนิคม อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันชาวภูยอาเจียงตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำมูลบริเวณวังทะเลยังประกอบอาชีพเลี้ยงช้าง มีความผูกพันกับช้างและทรัพยากรธรรมชาติมาก เพราะป่าสร้างคุณประโยชน์ให้เขา ช้างที่จับได้นำมาฝึกให้เป็นช้างบ้านเพื่อให้รู้ภาษาชาวบ้านและใช้งานได้ที่สำคัญมีช้างแล้วเชื่อว่ามีรายได้ดี กล่าวได้ว่าสภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวภูยของแต่ละชุมชนแตกต่างกันของแต่ละพื้นที่วิถีชีวิตความเป็นอยู่มีการปรับเปลี่ยนตามบริบท ชาวภูยที่เคลื่อนตัวเข้าสู่พื้นที่ราบ ใช้ภูมิปัญญาเลือกความเหมาะสมของพื้นที่ทำประโยชน์ เช่น ชาวภูยใช้พื้นที่รอบชุมชนในการทำนา มีจัดการแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและทำการเกษตร ให้ความสำคัญของป่าวัฒนธรรมได้แก่ ป่าช้าและเป็นป่าที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน กำหนดพื้นที่ใช้ในกิจกรรมของส่วนรวมเพื่อจัดทำพิธีกรรมร่วมกัน ได้แก่ป่าดอนปู่ตาที่ชาวภูยมีความเชื่อว่าเป็นพระภูมิเจ้าที่ช่วยจัดระเบียบทางจิตใจของกลุ่ม เป็นพลังใจกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร และภูมิคุ้มกันโรค การตั้งบ้านเรือนชาวภูยที่อยู่ใกล้ชิดกันชี้ให้เห็นความผูกพันทางเครือญาติ พี่พาทอาศัยกัน การเพิ่มประชากรได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ใหม่ของชาวภูยคือ ได้เกิดหมู่บ้านใหม่ รายรอบหมู่บ้านเก่า เมื่อธรรมชาติที่เคยมีป่าได้เปลี่ยนเป็นไร่เป็นนา ส่งผลให้ชาวภูยส่วนหนึ่งได้เคลื่อนย้ายไปตั้งไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่ สรุปได้ว่ากลุ่มคนเลี้ยงช้าง “ภูยอาเจียง” เป็นกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มใหญ่และดั้งเดิมที่สุดมีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน เมื่อกาลเวลาผ่านไปสังคมเปลี่ยนแปลง มีเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ เข้ามากระทบ ทำให้ชุมชนคนเลี้ยงช้างค่อยขยายวงกว้างออกไปสู่ชุมชนอื่น หมู่บ้านที่เป็นต้นเค้าของชาวภูยอาเจียง ได้แก่ บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านหนองบัว บ้านตาทิตย์ เดิมชาวภูยอาเจียงเลี้ยงช้างไว้ใช้งานและเสมือนสมาชิกในครอบครัว ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมบีบคั้นจึงทำให้มีการนำช้างไปแสวงโชคยังต่างถิ่น มีทั้งประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ เมื่อสังคมเมืองขยายตัวมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาช้างเร่รอนและส่งผลให้เกิดโครงการช้างคืนถิ่น การปรับตัวเข้าสู่สังคมเมืองของชาวภูยอาเจียงมีทางเลือกไม่มากนักในการดำรงชีวิตรอด ในการนำช้างคืนถิ่นเกิด หน่วยงานรัฐระดับจังหวัดได้จัดศูนย์คชศึกษารองรับปัญหาดังกล่าว และต่อมาเมื่อไม่นานมานี้ได้มีโครงการคชอาณาจักร เพิ่มขึ้นอีกเป็น 2 หน่วยงานที่เข้ามาดูแลและเกื้อกูลความเป็นอยู่กลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มคนเลี้ยงช้างภูยอาเจียงมีรายละเอียดที่น่าสนใจ ดังนี้

1) อัตลักษณ์ภูยอาเจียง ชาวภูยอาเจียงมีอัตลักษณ์ที่ต่างจากชาวภูยกลุ่มอื่น คือ การเป็นอยู่ที่ผูกพันกับช้าง ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับช้าง เช่น การเซ่นไหว้ผีปะกำ การผูกข้อต่อแขนด้วยเส้นไหม

¹⁷⁷ แอมอนิเย, เอเจียน,บันทึกการเดินทางในลาวภาคหนึ่ง พ.ศ. 2439, หน้า 39.

“โพนช้างป่า”¹⁷⁸ พิธีจับช้าง “มะเร็งบงเวียร”¹⁷⁹ ปัดรังควาญไล่ผีป่าออกจากตัวช้างป่า เป็นต้น ในปัจจุบันสำหรับกวยอาเจียงที่เลี้ยงช้างไว้ประจำตระกูลระดับบารมีไม่สังกัดในหน่วยงานใด มีความเป็นอยู่อย่างอิสระรับจ้างทั่วไป ส่วนกลุ่มคนเลี้ยงช้างที่สังกัดศูนย์คชศึกษา เน้นการฝึกฝนช้างเพื่อแสดงภายในศูนย์ฯ ซึ่งมีทุกวันวันละ 2 รอบ เช้าบ่าย แท้ที่จริงสำหรับนักท่องเที่ยว และการขายสินค้าผลิตภัณฑ์ ส่วนกลุ่มคนเลี้ยงช้างที่สังกัดในโครงการคชอาณาจักร เน้นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เรียนรู้อยู่กับช้าง โฮมสเตย์ เชื่อมโยงกับบริษัททัวร์ ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนเลี้ยงช้างสุรินทร์ที่เดินทางไปแสวงโชคยังที่ต่างๆ ในลักษณะร่อนเร่พเนจรไปเรื่อยๆ หรือนำช้างสังกัดในสถานที่ท่องเที่ยว หรือนำช้างเดินทางไปปักหลักทำธุรกิจ จนประสบความสำเร็จก็มาก เช่น ปางช้างไทรโยค กาญจนบุรี เป็นต้น กลุ่มคนเลี้ยงช้างจะมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไปจากกลุ่มชนอื่นๆ เพราะมีช้างอยู่ข้างเคียงเสมอ มีกิจวัตร ตลอดถึงพิธีกรรมที่แปลกไปจากคนกลุ่มอื่น จึงจัดเป็นอัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่ง ในงานวิจัยของผู้วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกวย ในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้สรุปความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา และความเชื่อของชาวกวยไว้อย่างกว้างๆ ว่า “พุทธศาสนิกชนชาวกวยไทย มีระเบียบแบบแผนด้านโครงสร้างทางกายภาพ ความเป็นอยู่แบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ทนสมัยสะดวกสบาย จิตใจรักอิสระชอบผจญภัย มีภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ รอบรู้ทฤษฎีสมัยใหม่วัฒนธรรมประเพณีมีรากฐานจากความเชื่อผี-พราหมณ์-พุทธ”¹⁸⁰ จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงสรุปได้ว่าชาวกวยมีความเชื่อผสมปนเปกันระหว่างผี-พราหมณ์-พุทธ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2) วิถีชีวิตชาวกวยเลี้ยงช้างบ้านตากกลางจังหวัดสุรินทร์ ชนชาวกวยหรือชุมชนบ้านตากกลางเป็นชุมชนชาวกวยที่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน ตามประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า ชาวกวยหรือชาวส่วยที่นี่ได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาจากเมืองอัตปือแสนแป (แสนปาง) แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาวในปัจจุบัน และลัดเลาะมาตามลำน้ำมูลเพื่อแสวงหาทำเลที่ตั้งที่มีความอุดมสมบูรณ์สำหรับ การเพาะปลูกและเหมาะสำหรับการเลี้ยงช้าง มีป่าขนานสองข้างและมี แม่น้ำสองสายไหลมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำมาหากินและมีถิ่นฐานเป็นที่สุด มีความอุดมสมบูรณ์มาก ชื่อหมู่บ้านตากกลางนี้มีที่มา บ้างก็สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านที่อยู่ตรงกลางระหว่างป่าทั้งสองข้าง หรือแม่น้ำสองสายที่ไหลมาบรรจบกัน บ้างก็เล่าลือว่ามาจากชื่อผู้นำชุมชนชื่อ

¹⁷⁸จักรลาล พรหมบุตร, ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพชุมชนคนเลี้ยงช้างโบราณในเขตพื้นที่บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์,การค้นคว้าอิสระ,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,๒๕๕๘),หน้า ๔๕-๔๖.

¹⁷⁹ชื่น ศรีสวัสดิ์,การเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน,๒๕๒๙),หน้า ๑๑๕.

¹⁸⁰บรรจง โสดาดี และคณะ, ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกวยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

“ตากกลาง” ชาวบ้านที่นี้จึงเรียกชุมชนตามชื่อผู้นำหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านตากกลาง” ซึ่งข้อสันนิษฐานหลังนี้น่าจะใกล้เคียงที่สุดเพราะชุมชนแถบพื้นที่นี้มักจะตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อผู้ที่มาก่อตั้งบ้านหลังแรกหรือผู้นำชุมชน และเรียกชื่อหมู่บ้านตากกลางมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในปัจจุบันชุมชนชาวกว๊านถูกพัฒนาให้กลายเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีศูนย์คหศึกษาที่มีกิจกรรมการแสดงของช่างแสนรู้สำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวกว๊านที่สืบทอดต่อกันมาช้านาน และอยากให้มีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างให้อยู่สืบทอดตลอดไปสู่ชนรุ่นหลังได้ชื่นชม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจของโลกรวมกัน หมู่บ้านตากกลางแห่งนี้ได้รับการขนานนามว่าเป็นหมู่บ้านช้างเลี้ยงที่ใหญ่ที่สุดในโลก และเป็นชุมชนพอเพียงที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและศิลปวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของท้องถิ่นไว้อย่างเหนียวแน่น ปัจจุบันชาวกว๊านได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามบริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูลใน แถบภาคอีสาน และบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงในเขตลาวและกัมพูชาสำหรับในประเทศไทยมีชาวกว๊านส่วนใหญ่ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ชุมชนชาวกว๊านที่บ้านตากกลางที่ยังคงรักษามรดกทางอารยธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น

2.6.4.4 กลุ่มคนเลี้ยงช้างชุมชนลาว เป็นกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มใหม่ที่ขยายต่อมาจากกลุ่มแรกด้วยเงื่อนไขปัจจัยบางประการ เช่น การแต่งงาน ระบบเครือญาติ อาชีพเลี้ยงช้าง เป็นต้น หมู่บ้านชุมชนลาวมีหลายหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงช้าง ซึ่งส่วนมากเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำมูล ต่อเนื่องกับหมู่บ้านชาวกว๊านขึ้นไป เช่น บ้านท่าลาด¹⁸¹ บ้านท่าม่วง บ้านกระเบื้อง เป็นต้น ในเขตอำเภอชุมพลบุรี กลุ่มนี้บางส่วนนำช้างเข้าสังกัดส่วนงานรัฐดังที่กล่าวมา บางส่วนรับจ้างทั่วไป ที่สำคัญหลังการนำช้างคืนถิ่นชุมชนแห่งนี้มีกิจกรรมริเริ่มคือ การรวมพลังของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง เพื่อลบภาพช้างเร่ร่อนในอดีต กลายเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ ภายใต้ชื่อ "กลุ่มช้างวัฒนธรรม"¹⁸² เพื่อสืบสานตำนานช้างไทย เป็นอีกทางเลือกที่ชาวช้างได้คิดค้นแสวงหาทางออกเพื่อดำรงอยู่ หนีจากปัญหาช้างที่ไร้ศักดิ์ศรี เร่ร่อน ขอดทาน ฯลฯ

2.6.4.5 กลุ่มคนเลี้ยงช้างชุมชนเขมร เป็นกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มใหม่ที่ขยายต่อมาจากกลุ่มแรกเหตุผลเดียวกับข้อที่ผ่านมา หมู่บ้านชุมชนเขมรที่มีการเลี้ยงช้าง ภายใต้ชื่อ Surin City Elephant Kingdom ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ กลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มนี้บางส่วนนำช้างเข้าสังกัดส่วนงานรัฐดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อแรก บางส่วนรับจ้างทั่วไป เป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับกลุ่มผู้วิจัยอยู่ว่า ชุมชนเขมรอำเภอเขวาสินรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมโบราณได้อย่างเหนียวแน่น มิใช่ชุมชนหลักในการเลี้ยงช้าง แต่ปรากฏว่ามีบุคคลสำคัญเข้าไปปรับใช้เป็นควรวุฒิช้างในราชสำนัก คือ “ลุงแก้ว บุตรชาติ”¹⁸³ ควาญช้างผู้ดูแล พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ช้างสำคัญคู่พระบารมี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

¹⁸¹ พิธีบวงสรวง-บุญผะเหวดบ้านท่าลาด, <<https://www.facebook.com/SURINHOTNEWS/videos/%>>

¹⁸² ชีวิตจริงยิ่งกว่าละคร : คนกับช้าง, <<https://www.youtube.com/watch?v=s4nu2z8KWLC>>

¹⁸³ แก้ว บุตรชาติ, รายการเจาะใจ : ช้างสำคัญคู่พระบารมี, <<https://www.youtube.com/watch?v=SFSJJ8Upyag>>

ชุมชนแห่งนี้มีลักษณะพิเศษในด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ความโดดเด่นของชุมชนคือ “ประจำ” เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องเงินที่ได้รับการยอมรับทั่วไป

2.6.4.6 ศูนย์คชศึกษา ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์¹⁸⁴ ต่อมาเมืองคชการสวนสัตว์เข้าร่วมด้วย ศูนย์คชศึกษา นอกจากได้มาชมความน่ารักของบรรดาช้างทั้งตัวโตและลูกช้าง ยังได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านคนเลี้ยงช้าง ชาวภูยกที่อยู่กับช้างมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความผูกพันที่ต่างเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของกันและกัน จากการสัมมนาในกลุ่มภาคสนามทำให้ทราบว่า “ปัจจุบันศูนย์คชศึกษา มีช้างในสังกัด จำนวน 70 - 80 เชือก ศูนย์ฯ ได้จัดสวัสดิการให้กับกลุ่มคนเลี้ยงช้าง เดือนละ 12,000 บาทต่อเดือนต่อเชือก พร้อมมีโรงพยาบาลรักษาฟรี”¹⁸⁵ นอกจากนี้ยังมีอิสระในการรับงานเป็นรายได้พิเศษ เช่น แท็กซี่ช้าง บวชนาคช้าง ตักบาตรหลังช้าง และร่วมแสดงงานช้างประจำปีช่วงเดือนพฤศจิกายน กิจกรรมของศูนย์ฯ ตลอดทั้งปี ได้แก่ เปิดการแสดงช้างทุกวัน วันละ 2 รอบ เช้า-บ่าย ศูนย์คศึกษานับเป็นหน่วยงานของรัฐระดับจังหวัดที่สามารถดึงช้างกลับคืนถิ่นได้ ลดปัญหาช้างเร่รอน และสร้างทางเลือกและสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวโดยการแสดงของช้างตลอดปีให้กับชุมชนคนเลี้ยงช้างได้ในระดับหนึ่ง ที่สำคัญเป็นการรักษาความเป็นเมืองช้างของจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นรูปธรรมอีกด้วย

2.6.4.7 โครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์¹⁸⁶ ถือเป็นโครงการรัฐล่าสุดเกี่ยวกับทิศทางความเป็นไปของช้างสุรินทร์ในปัจจุบัน เป็นหน่วยงานในสังกัดองค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้รับงบประมาณจากรัฐดำเนินการ “เนรมิต "โลกของช้าง" สุดยิ่งใหญ่” หนึ่งเดียวในโลก (Elephant World) โครงการนี้จะเป็นนิวโปรดักของประเทศไทย สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในประเทศไทยได้มากยิ่งขึ้น...ศูนย์คชอาณาจักรจะมี 3 ส่วนใหญ่ คือ หอดูช้าง มิวเซียม และลานวัฒนธรรม ส่วนที่เป็นลานวัฒนธรรมสามารถนั่งและดูการคล้องช้างได้¹⁸⁷ ข้อมูลด้านสถิติพบว่าในปี พ.ศ. 2553 ทั้งสิ้น 100 เชือก ต่อมาได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2558 มีช้างสังกัดในโครงการฯ จำนวน 170 เชือก คาดว่าในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559-2560 จะมีช้างตามเป้าหมายที่กำหนด จำนวน 200 เชือก จากข้อมูลการสัมภาษณ์ภาคสนาม ปี พ.ศ.2562 มีช้างในโครงการฯ จำนวน 175 เชือก ทางโครงการฯ มีสวัสดิการให้กับกลุ่มคนเลี้ยงช้าง โดยจัดสรรที่ดินทำกินสำหรับคนเลี้ยงช้าง จำนวน 2 ไร่เป็นที่พักอาศัย และ จำนวน 4 ไร่เป็นผืนป่าสำหรับเลี้ยงช้างต่อช้าง 1 เชือก พร้อมเงินเดือน เดือนละ 10,800 บาท และหญ้า 1 ฟ่อนต่อเดือนต่อเชือก มีโรงพยาบาลรักษาฟรี นอกจากนี้ยังมีอิสระในการรับงานเป็นรายได้พิเศษเช่นเดียวกับศูนย์คชศึกษา

¹⁸⁴ สาวิตรี ตลับแป้น, ศูนย์คชศึกษา, <<https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/๙๔๖>>

¹⁸⁵ สรุปรการสัมมนา, วัดป่าอากเจียง, วันที่ 11 ธันวาคม 2562.

¹⁸⁶ คชอาณาจักร สุรินทร์, <<http://www.surin.zoothailand.org/index.php>>

¹⁸⁷ นายกิติเมศวร์ รุ่งธนเกียรติ, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก"

<<https://www.youtube.com/watch?v=waM0m3RDypE>>

แนวทางการพัฒนาโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ จัดทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวรูปแบบอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เน้นความเป็นอยู่บนพื้นฐานหมู่บ้านช่างเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริฯ เกษตรทฤษฎีใหม่ เพิ่มความสมบูรณ์ของพื้นที่ ความมั่งคั่งของอาหารช้าง เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงภูดิน อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 3,000 ไร่ เป็นพื้นที่ดำเนินการโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ จากข้อมูลที่กำลังมาพอมองเห็นทิศทางและทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งสำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอาจสามารถแก้ไขปัญหาการเกี่ยวช้าง ไม่ว่าจะเป็นช้างเร่ร่อน การใช้แรงงานช้าง ฯลฯ นับเป็นทางออกที่ดีอีกทางหนึ่ง จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้ทราบว่าชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง เขตพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดสุรินทร์ คือ อำเภอท่าตูม อำเภอเขวาสินรินทร์ อำเภอชุมพลบุรี ซึ่งในระดับหมู่บ้าน จัดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ ชุมชนของชาวกูย เขมร และลาว โดยมีกลุ่มกูยอาเจียงเป็นแกนหลักในด้านระเบียบแบบแผน พิธีกรรม และองค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง โดยมีส่วนงานของรัฐ 2 ส่วนงานเข้ามาสนับสนุน คือ ศูนย์คชศึกษา และโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังมี “มูลนิธิอนุรักษ์ช้างและสิ่งแวดล้อม”¹⁸⁸ เข้ามามีส่วนที่สำคัญต่อพัฒนาการความเป็นอยู่ของชุมชนคนเลี้ยงช้างสุรินทร์อย่างมีนัยสำคัญ

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งประเด็นศึกษาตามโครงการวิจัยย่อย ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวกับผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ งานวิจัยที่เกี่ยวกับประกำในจังหวัดสุรินทร์ งานวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ งานวิจัยที่เกี่ยวกับคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

2.7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา

โครงการย่อยที่ 1 เรื่องแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา มีการเสนองานวิจัยที่เกี่ยวกับสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา ดังนี้ พระธานี เขมธมโม (จำปา) ได้ทำวิจัยเรื่องศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า สัมมาอาชีวะเป็นหลักของการดำเนินชีวิตที่ควบคู่ไปกับวิถีชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเกื้อหนุนต่อหลักจริยธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะสัมมาอาชีวะเกื้อหนุนกายสุจริต คือ การไม่ล่วงละเมิดต่อทรัพย์สินของคนอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันก็มีความเมตตาสงสารบุคคลอื่นให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก สัมมาอาชีวะในแง่การเกื้อหนุนกายสุจริตจะต้องควบคู่ไปกับการเกื้อหนุนจิตสุจริตด้วย ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา คือ การพูดแต่ความจริง ไม่พูดเท็จ พูดเพื่อประสานประโยชน์ เป็นต้น นอกจากนี้สัมมาอาชีวะยังต้องผสมผสานไปกับการทำดีทางใจ คือ การคิดดี ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น คิดเห็นในทางที่ถูกต้องชอบธรรม และผลการวิจัยมีเพิ่มเติมในเรื่องเป้าหมาย และคุณค่าของสัมมาอาชีวะ ซึ่งพบว่า เป้าหมายของ

¹⁸⁸ นสพ.โคราชคนอีสาน ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๒๔๖๘ วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ - วันจันทร์ที่ ๒๐ เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐ <<http://koratdaily.com/blog.php?id=6696>>.

สัมมาอาชีวะ ได้แก่ ประโยชน์ทั้งสามด้าน คือ ประโยชน์ตน (อัตตประโยชน์) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตตประโยชน์) และ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตตประโยชน์) ส่วนคุณค่าของสัมมาอาชีวะเป็นคุณค่าทางจริยธรรมที่สำคัญสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ และทางปัญญา ทั้งยังเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งจะไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น¹⁸⁹ นายเดโชพล เหมนาไลย ได้ทำสารนิพนธ์เรื่องสัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก ซึ่งได้ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า “สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตด้วยกุศลกรรม และแบ่งสัมมาอาชีวะออกได้ 2 ระดับคือ สัมมาอาชีวะที่ยังมีอาสวะ กับสัมมาอาชีวะที่ไม่มีอาสวะ โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาทั้งหมด 4 ประเด็น คือ (1) แรงจูงใจของผู้ประกอบอาชีพ (2) ตัวอาชีพ (3) กระบวนการประกอบอาชีพ และ (4) ผลจากการประกอบอาชีพ”¹⁹⁰ นางสาวคันสนีย์ ชุมพลบุญชร ได้ทำการศึกษาเรื่องพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองทางพระพุทธศาสนา และได้สรุปผลการศึกษาว่า “แนวคิดซีเอสอาร์ในปัจจุบันมีรากฐานส่วนหนึ่งจากพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและพัฒนาโดยนักคิด นักวิชาการต่าง ๆ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองทางพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบทางสายกลาง คือ พอดีโดยเกิดคุณภาพชีวิต และไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ”¹⁹¹ พระสมชาย อนุตตโร (ดาวศรี) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทศกในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า บิฑามารดาภิบุตฺร ครูอาจารย์กับศิษย์ สามีกัภรรยา เพื่อนกับเพื่อน นายกับบ่าว (ผู้บริหารกับพนักงาน) พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอยู่ แม้ในปัจจุบัน บิฑามารดาภิบุตฺรตามีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนในการอบรมสั่งสอน การปฏิบัติตนตามครรลองคลองธรรม การเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นการปลูกฝังให้บุตรธิดาได้รับรู้ในสิ่งที่ดีและนำไปปฏิบัติ เด็กจะเป็นคนดีมีคุณธรรมซึ่งเกิดจากการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ และเห็นแบบอย่างที่ดี¹⁹²

2.7.2 งานวิจัยเกี่ยวกับผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

โครงการย่อยที่ 2 เรื่องการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ มีการเสนองานวิจัยเกี่ยวกับสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ สุภาพร พา

¹⁸⁹ พระธานี เขมธมโม (จำปา). “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550). หน้า บทคัดย่อ

¹⁹⁰ นายเดโชพล เหมนาไลย. “สัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า บทคัดย่อ.

¹⁹¹ นางสาวคันสนีย์ ชุมพลบุญชร, “พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองทางพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า บทคัดย่อ.

¹⁹² พระสมชาย อนุตตโร (ดาวศรี). “ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทศกในพระพุทธศาสนา”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551).

บุได้วิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิก กลุ่มทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์”¹⁹³ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า “สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ มีการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิต ดังนี้ 1) หลักพอประมาณ ลงทุนในการทอผ้าตามฐานะของตน รู้จักพอเพียงในสิ่งที่ตนเองมี รู้จักแบ่งปันให้กับผู้อื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ประหยัด มีการออมในหมู่สมาชิกดำเนินชีวิตเรียบง่าย 2) หลักเหตุผล ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ถ้อยทีถ้อยอาศัย อยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ ลดภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นไม่ห่วงกำไรมากเกินไป ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่า รู้จักแยกแยะความถูกต้อง 3) หลักภูมิคุ้มกัน สร้างสรรค์สิ่งไร้ค่าให้เกิด ประโยชน์ ใช้อย่างรู้คุณค่าและคุ้มค่า สร้างความรักความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกัน ร่วมมือและสร้างพลังสามัคคีในกลุ่มและในชุมชน สร้างความคุ้นเคยกับลูกค้า พัฒนาตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา ยึดหลักทางสายกลาง มีความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน ดำเนินอย่างสมดุลและมีเหตุผล ธนัญญา ฉลาด ไตศึกษา “กระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมชาติพันธุ์ไทยเขมรในชุมชนบ้านตะคร้อจากคนรุ่นก่อนสู่รุ่นลูกหลาน ตำบลชุมแสง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์”¹⁹⁴ พบว่าชุมชน บ้านตะคร้อมีกลุ่มสตรีทอผ้าที่เป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งอย่างมาก ในกิจกรรมการทอผ้าไม่ได้มีเพียงกลุ่มสตรีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกลุ่มผู้ชายที่มีส่วนรวมในกิจกรรมงานช่างไม้อาติทำเครื่องที่ทอผ้า กระสวย ระเบิด เฌอ อันดอง เป็นต้น กิจกรรมการทอผ้าเป็นตัวแทนการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน และแสดงถึงการมีวิถีที่เรียบง่ายตามลักษณะวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยเขมร ปัจจุบันวัฒนธรรมการทอผ้าไหมมัดหมี่ ที่เป็นศิลปะอันทรงคุณค่าที่บ่งชี้ความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมโบราณที่สืบทอดกันมาเนิ่นนานนั้น ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นผู้เฒ่าผู้แก่ที่นับวันจะหาผู้สืบทอดต่อได้น้อยลงทุกวัน กลายเป็นภูมิปัญญาที่ลาหลัง ขาดการได้รับความสนใจจากเด็กและเยาวชนรุ่นลูกหลานในชุมชน ผลการวิจัย ได้ขอคน พบที่สำคัญ คือแนวทางในการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมชาติพันธุ์ไทยเขมรในชุมชนบ้าน ตะคร้อจากคนรุ่นเก่าสู่รุ่นลูกหลานที่เหมาะสม 3 แนวทาง 1) การถ่ายทอดการเรียนรู้ภายในครอบครัวจากแม่สู่ลูกหลาน ลูกหลานเพื่อนบ้าน โดยครัวเรือนในชุมชนจะมีวิถี 2) การถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านทางการสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนบ้านไผ่กานเหลืองโรงเรียนในชุมชนที่เห็นความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมผ้าไหม ได้จัดให้มีหลักสูตรการเรียนการสอนการทอผ้าไหมในทุกชั่วโมงว่างของสัปดาห์ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 3) การถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านการจัดกิจกรรมค่ายอบรมเพื่อเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก จากการเขาคายที่วิจัยทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมค่ายกับกลุ่ม Green Youth หรือกลุ่มเยาวชนโลกสีเขียว กลุ่มอาสาสมัครจัดกิจกรรมด้านดนตรีกีตาร์เพื่อสิ่งแวดล้อม จัดค่าย เยาวชนหนองใหม่ นักวิจัยตัวน้อยพบว่าได้ผลดีทั้ง 3 กระบวนการใช้ชุดความรู้ชุดเดียวกัน คือ ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมที่มีในชุมชน ข้อมูลพื้นฐานลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทยเขมร อารังค์ เมฆโหรา “การศึกษากระบวนการผลิต กิจกรรมเพิ่มมูลค่า และต้นทุนการผลิตรังไหม และเส้นไหมออร์แกนิกในระดับฟาร์ม” การเลี้ยงไหมออร์แกนิกทำได้ในบ้าน มุม

¹⁹³ สุภาพรรณ พาบุและคณะ, การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์, รายงานการวิจัย

¹⁹⁴ ธนัญญา ฉลาด, “กระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมชาติพันธุ์ไทยเขมรในชุมชนบ้านตะคร้อจากคนรุ่นก่อนสู่รุ่นลูกหลาน ต.ชุมแสง อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์” สนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2553.

บ้าน และได้ถุนบ้าน อุปกรณ์ประกอบด้วยกระดัง ชั้น เลี้ยงที่ต่อเป็นโครงไม้ประมาณ 3 ชั้น กว้าง 1.20 เมตร ยาว 3 เมตร มุ่งเขียวพูนโครงไม้เพื่อเป็นที่อาศัย ของหนอน เลยได้น้ำหนักรังสด (รังใหม่และดักแด่) รุ่งละ ประมาณ 12 – 15 กิโลกรัมการจัดการวัตถุดิบ ใช้ ใบละหุ่งและมันสำปะหลังสด ผู้เลี้ยงต้องเก็บทุกวัน ค่าใช้จ่ายหลักจึงอยู่ที่ค่าเดินทางไปเก็บวัตถุดิบ การเลี้ยงและการดูแลง่ายผู้เลี้ยงจะนำรังใหม่มาคัดแยกเอาตัว ดักแด่ออก เพื่อจำหน่ายไปทำเป็นอาหารส่วนรังใหม่จะนำไปพอก ต้มลอกขาว แล้วสาวเป็นเส้นด้ายต่อไป ต้นทุนการผลิตรังใหม่ต่อการเลี้ยง 1 รุ่ง ประกอบด้วยต้นทุนคงที่ประมาณ 42 บาท ต้นทุนผันแปร 838 บาท การแยกรังใหม่และดักแด่ออกจากกัน ด้วยอุปกรณ์กรรไกรและแรงงานคน 1 คน สามารถแยกรังและดักแด่ ออกได้ 5 กิโลกรัมรังใหม่ ในเวลา 5 ชั่วโมง คิดเป็นค่าจ้างตัดรังใหม่กิโลกรัมละ 20 บาท การพอรังใหม่ด้วย วิชาการพื้นบ้าน น้ำหนักรังใหม่ 1 กิโลกรัม สามารถพอกเป็นปุ๋ยไหมแห้งได้ 0.7 กิโลกรัม ส่วนประกอบที่จำเป็น ในการพอรังใหม่ 1 กิโลกรัม ได้แก่ น้ำ โซดาแอส สบู่อเลหว แรงงาน และเชื้อเพลิง จะเป็นต้นทุน 508.96 บาท การสาวไหมของโครงการ ด้วยเครื่องเอ็มซีโดยปุ๋ยไหม 1 กิโลกรัม 1 คน ใช้เวลาทำเส้นวันละ 8 ชั่วโมง ได้เส้น ไหมเส้นเล็กเฉลี่ย 0.1 กิโลกรัม หากเป็นเส้นใหญ่ 1 วัน จะได้เส้น 0.3 กิโลกรัม การทอผ้า ผ้าคลุมไหล่เป็น ผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่มผู้เลี้ยงไหมอิตาลี โดยปกติเส้นยืนจะใช้เส้นด้ายที่ทำจากฝ้าย ส่วนเส้นพุ่งทำจากไหมอิตาลีผ้า คลุม 1 ผืน ขนาดกว้าง 8 นิ้วยาว 1.80 เมตรจะมีน้ำหนัก ประมาณ 3 ชีด คนทอ 1 คน จะทำได้ 3 ผืน ในเวลา 2 วัน แต่ หากเป็นไหมอิตาลีล้วน 1 คน จะทำได้วันละ 1 ผืน และจำหน่ายในราคาส่งผืนละ 500 -700 บาท (ไหม ออริแกม ฝ้าย) และ 800 – 1,000 บาท (ไหมอิตาลีล้วน) ผลตอบแทนเงินสดและสุทธิของการเลี้ยงไหมอิตาลีรังสด 1 รุ่ง น้ำหนัก 13.5 กิโลกรัม มีค่าเท่ากับ 1,295 และ 734 บาท ตามลำดับ ส่วนมูลค่าเพิ่มจากกิจกรรมการ เลี้ยง ไหมจากดักแด่สู่ผลิตภัณฑ์จำนวน 1 กิโลกรัม ประกอบด้วยกิจกรรมการผลิตรังใหม่ การผลิตเส้นด้าย และ การผลิตผ้าไหมและผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเท่ากับ 959641 และ 1,100 บาท ตามลำดับ ปัญหาในด้านต่าง ๆ ในการเลี้ยงไหมขณะนี้คือการจำหน่ายรังใหม่ที่ผู้เลี้ยงตั้งราคาไว้สูง อุตสาหกรรมไม่สามารถเข้ามารับซื้อได้ การ สื่อสารของโครงการเน้นไปสู่การรับซื้อผลิตภัณฑ์คืนในราคาสูง และการแสวงหาแนวทางเพิ่มมูลค่าใน ตลาด ระดับสูงจากสารสกัดจากไหมอิตาลี ดังนั้น ในการจะผลักดันการเลี้ยงไหมอิตาลีเข้าสู่อุตสาหกรรม จะต้อง คำนึงถึง ความสามารถในการแข่งขันกับการผลิตไหมหมอน และการนำเข้าเส้นไหมจากต่างประเทศการสร้างความรู้ ให้แก่ผู้เลี้ยงเกี่ยวกับคุณค่าที่แท้จริงของไหมอิตาลี ที่ประกอบด้วยทั้งส่วนที่เป็นดักแด่ที่มีคุณค่า ทางโภชนาการ และความต้องการของตลาด และในส่วนที่เป็นรังใหม่ที่มีคุณสมบัติดีกว่าฝ้ายแต่คุณภาพ ไม่ถึงระดับไหม คุณภาพสูง ประสิทธิภาพในการพอรังใหม่ และประสิทธิภาพการทำเส้นด้ายที่รวดเร็ว และได้ขนาดของเส้น ไหมตามที่ต้องการ จากเครื่องมือสาวไหมที่โครงการให้การสนับสนุน และมีโครงการนำร่องการบริหารจัดการ การผลิตและการตลาดในการนำไหมเข้าสู่อุตสาหกรรมเส้นไหมต่อไป

2.7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับประกำในจังหวัดสุรินทร์

โครงการย่อยที่ 3 เรื่องการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประกำในจังหวัดสุรินทร์ มีการเสนองานวิจัยที่เกี่ยวกับสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประกำในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ จินดา จันท์ และคณะ ศึกษา “SML กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน” สรุปได้ว่า คำว่า ปะเก้อม เป็นภาษาเขมรตรงกับ

ภาษาไทยว่า ประคำ เป็นการเรียกเม็ดเงิน เงินทองชนิดกลมที่นำมาร้อยเป็นเครื่องประดับถ้าหินกลมเขาเรียกว่าลูกปัด ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษ คำเดียวกันว่า beads ถ้าทำด้วยเงิน เขาเรียกว่าประคำเงิน (Silver beads) ถ้าทำด้วยทองเขาเรียกว่า ประคำทอง (Gold beads) ดังนั้นประเทียมจึงใช้เฉพาะเม็ดกลมที่ทำด้วยเงินหรือทองเท่านั้น” เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ประเทียม ประคำก็คือสิ่งเดียวกัน จากหลักฐานที่ค่อนข้างเชื่อได้ว่า เมืองสุรินทร์ เจริญมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรฟูนันดูจากลักษณะประคำที่คล้ายคลึงกับเม็ดประคำเงินของเนปาลซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดอารยธรรมในสมัยนั้นส่วนประเทียม หรือประคำของ ชาวเขวาสินรินทร์ ขวัญมงคล ดอนขวาและคณะ ศึกษาการจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้ข้อสรุปว่า ประคำ ใช้เรียกเม็ดเงิน เม็ดทองชนิดกลม ที่นำมาร้อยเป็นเครื่องประดับ ประเทียม สุรินทร์ เป็นลูกกลมทำด้วยเงิน เช่นเดียวกับที่อื่นๆ แต่สิ่งที่แตกต่างคือ มีหลากหลายรูปแบบและลวดลาย เนื่องจากทำด้วยแผ่นเงินบางๆ ที่ดีเป็นรูปต่างๆ พร้อมกับอัดครั้งไว้ภายใน ทำให้สามารถแกะลายได้สะดวก ประคำมีตั้งแต่ขนาดเล็กที่สุด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณครึ่งเซ็นต์เมตร ไปจนถึงขนาดใหญ่ประมาณ 1.5-3 เซนติเมตร มีหลายลวดลาย ได้แก่ ถุงเงิน หมอน แปดเหลี่ยม หกเหลี่ยม กรวย แมงดา กระดุม โอง มะเฟือง ตะโพน พักทอง จารย์ (ตะกรุด) ส่วนใหญ่จำลองมาจากธรรมชาติ เช่น ลายตาราง ลายกลีบบัว ลายดอกพิกุล ลายดอกจันทร์ ลายพระอาทิตย์ ลายดอกทานตะวัน ลายตากบ ประเทียมส่วนใหญ่จะรมดำเพื่อให้ลายเด่นชัด ความสวยงามของประเทียมจึงอยู่ที่ลายที่แกะด้านนอก และความแวววาวของเนื้อโลหะเงิน ประคำ เมตตา แคล้วคลาด คุ้มครอง ป้องกันภัย “ลูกประคำ” มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ว่า ลูกกลมๆ ที่ร้อยด้วยเชือกเป็นสิ่งสำหรับชักเป็นคานในเวลานั่งบริการภรรยา แต่ที่ว่า “ลูกประคำ” ตามความหมายและความรู้สึกของนักนิยมสะสมพระเครื่อง -เครื่องรางของขลังนั้นจะมีความหมายที่นอกเหนือไปจากคำจำกัดความ ดังกล่าวแล้ว นั่นก็คือ “ลูกประคำ” ยังเป็นเครื่องรางของขลังอีกชนิดหนึ่งที่นิยมพกพา หรือคล้องคอ เพื่อขอพรสุขภาพในการคุ้มครองป้องกันภัย สำหรับในด้านศาสนา ถือกันว่าเป็นเครื่องยังจิตใจ ให้เข้าสู่ภวนาสมาธิ เพื่อฝึกจิตตานุภาพให้แข็งแรง อดทนต่อการก่อกวนแห่งกิเลสทั้งปวง ที่มีให้พ้นไป ในทางพระเวทย์ ถือว่า “ลูกประคำ” เป็นเครื่องกำหนดคาบการภวนาในการฝึกจิตหรือร่ายพระเวทย์วิทยาคมทั้งหลาย ให้เกิดพลังอำนาจขึ้นอีกเป็นทวีคูณ และในด้านวิทยุทธโบราณของจีนหรือกำลังภายในนั่นเอง ซึ่ง “ลูกประคำเหล็ก” ของหลวงจีนวัดเส้าหลินเอามาเป็นเครื่องป้องกันตัวจากคมอาวุธได้ และยังใช้ในการสวดภาวนารวมไปกับบักเต้า (เครื่องเคาะจังหวะ) ได้อีกด้วย วิลาวัลย์ มีอินถา ศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่าประคำเริ่มจากการนำเม็ดเงินบริสุทธิ์มาหลอมให้ละลาย หล่อเป็นแท่งแล้วรีดให้เป็นแผ่นบางๆ ด้วยการใช้ความร้อนจนอ่อนตัว ตีและรีดด้วยเครื่องจนมีความบางประมาณ 4 มิลลิเมตร แล้วนำมาตัดตามรูปแบบลูกประเทียมที่ต้องการ ม้วนเชื่อมให้เป็นเม็ด ตกแต่งริมขอบด้วยการปิดฝาด้วยแผ่นเงินเล็กๆ ลักษณะโค้งนูน และปิดขอบด้วยเส้นลวดเงินให้เรียบร้อยอัดชั้นให้แน่นจนผิวเงินด้านนอกตั้งเรียบ แล้วแกะลายให้งดงาม เสร็จแล้วใช้เหล็กแหลมเผาไฟให้ร้อนแทงทะลุชั้นให้เป็นรูสำหรับร้อยต่อกันเป็นเครื่องประดับ ผู้เป็นช่างฝีมือประเทียมต้องผ่านพิธีกรรมซึ่งมีเครื่องประกอบพิธี คือ เหล้าขาว ดอกไม้ ชันหมากเบ็ญจ 1 ชุด รูปเทียน 1 ชุด และเงิน 20 บาท หรือตามแต่ครูแต่ละท่านจะกำหนด เมื่อผ่านพิธีแล้วครูจึงถ่ายทอดวิชาให้ศิษย์ ช่างประเทียม สามารถทำเครื่องประดับได้ทั้งจากเงิน และ

ทอง แต่เนื่องจากทองมีราคาแพง จึงนิยมทำจากเงิน นอกจากนี้การสั่งทำเป็นชิ้นงาน จึงเป็นของสะสมของผู้ที่ชื่นชอบงานฝีมือดั้งเดิม สุชาติ มาตมาหย ศึกษาศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านป่าไผ่ ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประคำเป็นงานช่างเครื่องประดับเงินทองรูปพรรณแบบเขมร ที่รักษาเอกลักษณ์ รูปแบบ ลวดลาย และวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมด้วยเงินแท้ 100 % ที่ตีได้บาง และอัดขึ้นภายในเม็ดประกำทำให้แกะลายได้ชัดเจน งดงาม เป็นงานช่างฝีมือที่มีอยู่เฉพาะในตำบลเขวาสินรินทร์ ช่างทำประกำยังมีการสืบทอดทักษะกันอยู่มาก นายป่วน เจียวทอง ผู้นำกลุ่มเครื่องเงินบ้านโชค เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่อนุรักษ์มรดกงานช่างฝีมือเครื่องเงิน จนได้รับรางวัลมากมาย และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ ถ่ายทอดงานช่างฝีมือเครื่องเงินมาจนถึงปัจจุบัน

2.7.4 งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

โครงการย่อยที่ 4 เรื่องการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ มีการเสนองานวิจัยที่เกี่ยวกับสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ รุ่งฤดี รัตนวิไล ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จ ด้านการผลิตและการตลาดในการผลิตพืชเกษตรอินทรีย์ ระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี มีพื้นที่ทำการเกษตร 1 - 15 ไร่ เกษตรกรที่เป็น สมาชิกเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 1 – 3 คน ซึ่งน้อยกว่าเกษตรกรรายย่อย ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 4 - 6 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ อยู่ในช่วง 1,000 - 5,000 บาท ซึ่งน้อยกว่าเกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 5,001 - 10,000 บาท ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จด้านการผลิตในการผลิตพืชเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร และเกษตรกรรายย่อยเหมือนกัน คือ การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยสมาชิกกลุ่ม เกษตรอินทรีย์มีค่า Beta เท่ากับ .463 และเกษตรกรรายย่อยมีค่า Beta เท่ากับ .516 รองลงมาคือ การปฏิบัติที่ดีในฟาร์ม ปริมาณการผลิตที่เพียงพอ และการวางแผนการผลิต ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จด้านการตลาดในการผลิตพืชเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรและ เกษตรกรรายย่อยเหมือนกัน คือ แนวปฏิบัติในการสัมพันธ์กับผู้ร่วมค้าด้านราคา โดยสมาชิกกลุ่ม เกษตรอินทรีย์มีค่า Beta เท่ากับ 381 และเกษตรกรรายย่อยมีค่า Beta เท่ากับ 389 รองลงมาคือ แนวปฏิบัติในการสัมพันธ์กับผู้ร่วมค้าด้านพัฒนาผู้ผลิต และแนวปฏิบัติภายในหน่วยงานด้านทุน ปรัชญา ธัญญาดี พิทยากร ลิ้มทอง ประชา นาคะประเวศ ปรีดี ดีรักษา แวตตา วาสนานุกูล ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาการไกลกลบต่อซังข้าวเพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ ดินนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ผลการวิจัย พบว่า ในดินชุดร้อยเอ็ดนั้น ความสูงของข้าว กข 23 การแตกกอและจำนวนรวงต่อกอ ไม่มีผลแตกต่างในทางสถิติแต่อย่างไร ทั้ง 6 ตำบลการทดลอง แต่น้ำหนักฟางข้าวและผลผลิตข้าว กข 23 มีผลแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ คือ การไกลกลบต่อซังข้าวอัตราตั้งแต่ 2000 – 2,500 กก./ไร่ จะให้น้ำหนักฟางข้าวและผลผลิตเมล็ดข้าวสูงสุด ส่วนในดินชุดเรณูนั่น ความสูงของข้าว กข 23 การแตกกอ, จำนวนรวงต่อกอและน้ำหนักฟางข้าวไม่มีผลแตกต่างกันทางสถิติเช่นกัน ทั้ง 6 ตำบลการทดลอง แต่ผลผลิตเมล็ดข้าว กข 23 ตอบสนองต่อการไกลกลบต่อซังข้าวในอัตราสูงตั้งแต่ 2,000 – 2,500 กก./ไร่ แตกต่างจากตำบลการทดลอง

อื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า การไหลกลบตอซึ่งข้าวในอัตราสูง ตั้งแต่ 2,000 – 2,500 กก./ไร่จะ
ให้ผลผลิตน้ำหนักเมล็ดข้าว กช. 23 สูงขึ้น พีรภาว์ ทวีสุข ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์ส่วนประสม
ทางการตลาดของผู้ประกอบการข้าวอินทรีย์ ในประเทศไทย ผลจากการวิจัยพบดังนี้ 1) การกำหนดกลยุทธ์
ด้านสินค้าของผู้ประกอบการข้าวอินทรีย์ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออกให้
ความสำคัญกับการที่สินค้าจะต้องมีใบรับรองมาตรฐานคุณภาพสินค้า ผู้ประกอบการในภาคกลางและตะวันตก
ให้ความสำคัญกับการสร้างตราสินค้าและผู้ประกอบการในภาคใต้ให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส
2) การกำหนดกลยุทธ์ด้านราคาของผู้ประกอบการข้าวอินทรีย์ ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความคิดเห็น
ในเรื่องของราคาขาย 2 ความคิดเห็นคือ (1) มีความคิดเห็นว่าราคาขายข้าวอินทรีย์น่าจะสูงกว่าข้าวทั่วไป โดย
ราคาขายข้าวอินทรีย์ควรสูงกว่าสินค้าทั่วไปและ (2) ราคาขายข้าวอินทรีย์ควรมีความใกล้เคียงกับข้าวทั่วไป
เพราะจะทำให้สินค้าเป็นที่รู้จักและง่ายแก่การขาย สำหรับภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก
และใต้ ผู้ประกอบการมีความคิดเห็นในการกำหนดราคาขายเหมือนกันคือราคาขายข้าวอินทรีย์ควรมีราคา
ใกล้เคียงกับข้าวทั่วไป 3) การกำหนดกลยุทธ์ด้านช่องทางการกระจายสินค้าของผู้ประกอบการข้าวอินทรีย์ใน
ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันตก ให้ความสนใจช่องทางการ
ขายสินค้าผ่านซูเปอร์มาร์เก็ต เช่น ท็อปซูเปอร์มาร์เก็ต วิลล่ามาร์เก็ตและฟู๊ดแลนด์ เป็นต้น และสำหรับ
ผู้ประกอบการในภาคใต้ให้ความสนใจกับการกระจาย สินค้าผ่านระบบสมาชิก เช่น สหกรณ์ และ 4) การ
กำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดผู้ประกอบการข้าวอินทรีย์ในภาคเหนือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค
กลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันตก ให้ความสนใจกับการใช้เว็บไซต์หรือเว็บเพจในการสื่อสารหรือติดต่อกับ
ลูกค้า และผู้ประกอบการ ข้าวอินทรีย์ในภาคใต้ให้ความสนใจกับการจัดทำบัตรสมาชิก สุทธิพงศ์ ปานเพชร ได้
วิจัยเรื่อง เกษตรอินทรีย์ภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัด
ฉะเชิงเทรา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) เป็นที่ราบลูกฟูกเหมาะแก่การไร่และการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ 2) เป็นที่ราบ
ลุ่มแม่น้ำบางปะกง ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ติดกับระบบชลประทาน มีการ
ประกอบเกษตรกรรม ที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบสากลแต่เป็นการเกษตรที่มีความปลอดภัย
และมุ่งเน้นการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมตามเกษตรวิถีแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ พบว่า จังหวัดฉะเชิงเทรา มีโรงงาน
อุตสาหกรรมที่มีพื้นที่การใช้น้ำและสิ่งแวดล้อมร่วมกับภาคเกษตรกรรม จึงไม่สามารถที่จะพิจารณาได้ใน
เกษตรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และรัฐบาลทุกสมัยส่งเสริมให้เกษตรกรทำเกษตรเชิงเดี่ยวโดยอาศัยปัจจัย
ทางด้านปุ๋ยเคมี สารเคมีที่ปรับปรุงบำรุงดินมากกว่าที่จะสนับสนุนการทำเกษตรกรรมตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม
อันเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ส่วนประชาชนชาวบ้านมีความพยายามในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเบื้องต้นในการ
ปรับปรุงบำรุงดินตามเกษตรวิถี ณิชชา ลูกรักษ์ ดุสิต อธิณัฐณ์ และธีระ สินเดชารักษ์ (2556) ได้วิจัยเรื่อง
ปัญหาและอุปสรรคในการปรับเปลี่ยน เพื่อการผลิตพืชผักอินทรีย์ของเกษตรกร จังหวัดราชบุรี ที่ผ่านการ
อบรมโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ ผลการวิจัยพบว่า 1) เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความรู้ เกี่ยวกับการ
ห้ามใช้ปุ๋ยเคมีและใช้สารเคมีใดๆ ในระบบการผลิตพืช รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยคอก จะต้องนำมาผ่าน
กระบวนการหมักก่อนที่จะนำไปใช้ ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรอินทรีย์ แต่ยังเห็นว่าเกษตร
อินทรีย์มีกระบวนการที่ซับซ้อน สร้างความลำบากให้กับเกษตรกร ทั้งเกษตรกรยังเลือกที่จะใช้สารเคมีในการ

ควบคุมศัตรูพืช 2) เกษตรกรใช้หลักการจัดการระบบนิเวศ ใช้สารชีวภัณฑ์และจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ในการจัดการระบบการผลิตพืชภายใต้ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นต้องถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หลักการจัดการระบบนิเวศ การใช้สารชีวภัณฑ์และจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ทดแทนการใช้สารเคมีสังเคราะห์ ตลอดจนต้องให้เกษตรกรไปศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรเห็นตัวอย่างที่สามารถทำได้จริงและประสบความสำเร็จเพื่อเป็นแรงจูงใจและเกิดความเชื่อมั่นต่อระบบเกษตรอินทรีย์จัดเป็นแนวทางให้เกษตรกรนำข้อเท็จจริงหรือความรู้ต่างๆ มาพิจารณาไตร่ตรองและ ปรับใช้ตามแนวทางของเกษตรกรแต่ละคนอย่างเหมาะสม ภัทรา วงษ์พันธ์กุล และคณะ (2552) ได้วิจัยเรื่อง “การหมักทำปุ๋ยชีวภาพจากกากน้ำตาล” ผลการวิจัยพบว่า 1) การทำปุ๋ยหมักเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการลดปริมาณขยะอินทรีย์จำนวนมากที่เกิดในประเทศไทย 2) กองปุ๋ยหมักที่ใช้กากน้ำตาลเป็นตัวปรับความชื้นจะให้ผล ดังนี้ คือ อุณหภูมิมีค่า 29.67 - 56 องศาเซลเซียส ความชื้นมีค่า 50 - 60 เปอร์เซ็นต์ ความนำไฟฟ้ามีค่า 5.21 เดซิซีเมน/เมตร อัตราส่วนคาร์บอนต่อไนโตรเจนมีค่า 15.18 ความเป็นกรดต่าง มีค่า 7.99 และ ค่าธาตุอาหารหลักไนโตรเจนต่อธาตุฟอสฟอรัสต่อธาตุ โพแทสเซียมมีค่า 2.54 เปอร์เซ็นต์ โดยน้ำหนัก : 0.28 เปอร์เซ็นต์ โดยน้ำหนัก : 1.43 เปอร์เซ็นต์ โดยน้ำหนักตามลำดับ ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ปุ๋ยหมักที่ใช้กากน้ำตาล เป็นตัวปรับความชื้น จะให้ปุ๋ยหมักอินทรีย์ที่มีคุณภาพดีกว่าการทดลองที่ใช้น้ำเปล่าและ ปุ๋ยหมักชีวภาพจากสารเร่ง พด.2 เป็นตัวปรับความชื้น เนื่องจากมีค่าพารามิเตอร์ต่าง ๆ อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานปุ๋ยอินทรีย์ ตามกรมวิชาการเกษตร พ.ศ. 2548 มากกว่า ยู พิ นเถื่อนศรีและคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์ : กรณีศึกษา ตำบลวังกะพี้ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์” ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ของเครือข่ายผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ มีเกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ในระยะปรับเปลี่ยนจำนวน 30 คน ผลผลิตจะขายในรูปแบบของข้าวเปลือก สภาพปัญหาของเกษตรกร ได้แก่ ขาดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเพิ่มผลผลิต ขาดแกนนำของกลุ่มที่เป็นทางการ ผลลัพธ์ของงานวิจัย ได้แก่ กลไกการบริหารจัดการเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ และรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพี้ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ เกิดศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพี้ เกิดเครือข่ายด้านการผลิตและการตลาดของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด และเกิดภาคีเครือข่ายสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่อย่างเป็นทางการ

2.7.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

โครงการย่อยที่ 5 เรื่องการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ มีการเสนองานวิจัยที่เกี่ยวกับสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ วราภรณ์ กอบพิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมของควาญช้าง”¹⁹⁵ พบว่า อาจารย์ฝึกช้างซึ่งปัจจุบันหายากมากขึ้น ต้องเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม มีความเมตตากรุณาต่อช้าง มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับช้าง

¹⁹⁵วราภรณ์ กอบพิน, “พฤติกรรมของควาญช้าง”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539).

และเป็นความรู้ที่สั่งสมมานาน จึงกล่าวได้ว่า ความรู้ข้างมีความสำคัญต่อพิธีกรรม เป็นหัวใจของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้างโดยแท้ ประทีป ชุมพลและคณะ ได้วิจัยถึง “ศักยภาพและปัจจัยในจังหวัดสุรินทร์เพื่อส่งเสริมโครงการโลกใหม่ของข้างอย่างยั่งยืน”¹⁹⁶ พบว่า นโยบายของจังหวัดสุรินทร์ ต้องการบูรณาการหมู่บ้านข้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่เฉพาะหมู่บ้านข้างเพียงอย่างเดียวไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ เพราะไม่มีศักยภาพและปัจจัยเพียงพอในการชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างถาวรได้ ดังนั้นต้องศึกษาบริบทของชุมชนเพื่อที่จะเชื่อมโยงต่อยอดในปัจจัย เกื้อหนุนนี้จะโน้มน้าวให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาท่องเที่ยวได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ชื่น ศรีสวัสดิ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การเลี้ยงข้างของชาวไทย-กวย(ส่วย) ใน จังหวัดสุรินทร์”¹⁹⁷ พบว่ามีข้างอยู่ที่บ้านโชค บ้านสามโคก อำเภอเมือง บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม บ้านท่าลาด บ้านกระเบื้องใหญ่ อำเภอชุมพลบุรีและบ้านโคกไชร์ บ้านซบ อำเภอสังขะ โดยเป็นชาวไทย-กวย(ส่วย) ซึ่งเดิมเป็นกลุ่มชนอิสระที่มีอาณาจักรเป็นของตนเอง ทางตอนใต้ของอาณาจักรสุทนต์ในสมัยสุโขทัย ในช่วงศตวรรษที่ 18-20 และมีความผูกพันกับข้าง ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งอพยพเข้ามาอยู่ทาง อีสานตอนใต้ของประเทศไทยก็ได้ นำข้างเขามาด้วย โดยมีการเลี้ยงดูข้างในฐานะที่เป็นสัตว์เลี้ยง ในบ้านมีความผูกพันต่อข้าง 3 ลักษณะคือ 1) มรดกทางวัฒนธรรม 2) ทรัพย์สินที่มีค่า 3) สมาชิกในครัวเรือน การประพาศปฏิบัติต่อข้างจึงต้องระมัดระวัง และให้ความสำคัญต่อข้างเสมอ การใช้ประโยชน์จากข้างก็มีตั้งแต่ขายข้างทั้งตัว ขายงา ขายขนหาง ขายผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ทำจากงาข้าง ขนหางข้าง น้ำมันข้าง นำข้างไปแสดงในงาน และสถานที่ต่างๆ ทั้งในประเทศ และ ต่างประเทศ ตลอดจนออกรับจ้างให้คนขี่และทำให้เจ้าของข้าง มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 6,000-12,000 บาท แต่ผลการวิจัยที่สำคัญคือพบว่าจำนวนข้างใน จังหวัดสุรินทร์ได้ลดลง อย่างรวดเร็วจาก 361 เชือก ในปี 2522 เหลือ 101 เชือก ในปี 2529 และสภาพการเลี้ยงข้างปัจจุบัน ก็ประสบกับปัญหาการขาดแคลนที่เลี้ยงดูทำให้เป็นภาระในการเลี้ยงดูมาก จึงมีการขายข้าง ไปในต่างถิ่นปีละหลายเชือก ทองใบ ศรีสมบัติ วิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเลี้ยงข้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงข้างของหมู่บ้านข้าง จังหวัดสุรินทร์”¹⁹⁸ ผลการวิจัยพบว่า บ้านตากกลางตั้งมาแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ทราบจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้านว่าบรรพบุรุษมาจากเมืองอัตปือ แสนปาง แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว บรรพบุรุษมีการเลี้ยงข้างและคล้องข้างป่าเป็นอาชีพ จึงได้ปฏิบัติสืบต่อมาจนปัจจุบัน บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านตากกลางเหมาะแก่การเลี้ยงข้าง เพราะตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำมูลและลำชี ทิศตะวันออกของหมู่บ้านคือป่าดงสายทอ ทิศตะวันตกของคือป่าดง ภูดินชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือการทำนา ทำไร่และการเลี้ยงข้าง สภาพทางสังคมมีความเป็นเอกภาพสูง เศรษฐกิจพึ่งพาอาศัยกันมีความเคร่งครัดในประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการเลี้ยงข้าง ซึ่งเลี้ยงแบบสมาชิกในครอบครัวของตน วิธีการเลี้ยงข้างในอดีตได้อาศัยป่าใกล้หมู่บ้านปล่อยข้างไป

¹⁹⁶ประทีป ชุมพลและคณะ,รายงานผลการวิจัยเรื่องศักยภาพและปัจจัยในจังหวัดสุรินทร์เพื่อส่งเสริมโครงการโลกใหม่ของข้างอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยศิลปากร,2549).

¹⁹⁷ชื่น ศรีสวัสดิ์, การเลี้ยงข้างของชาวไทย-กวย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน,2529).

¹⁹⁸ทองใบ ศรีสมบัติ,การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเลี้ยงข้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงข้างของหมู่บ้านข้าง จ.สุรินทร์, (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต : สาขาวิชาไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,พ.ศ.2535).

หากินเองตามธรรมชาติ เมื่อต้องการใช้งานจึงไปตามข้างของตนเองกลับมา การที่ข้างได้อาศัยอยู่เป็นโหลงจึงมีการผสมพันธุ์กันตามธรรมชาติทำให้ประชากรข้างเพิ่มขึ้น ในด้านการคล้องข้างนั้นเป็นอาชีพที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยการนำข้างมาฝึกเพื่อขาย บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์ แมเนจเมนท์ จำกัด ได้ทำการศึกษา “ความเหมาะสมโครงการสร้างโลกใหม่ให้ข้างไทย”¹⁹⁹ ให้แก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเสนอแนะแนวทางการพัฒนาต่างๆ ดังนี้คือ 1) การพัฒนาโครงสร้างด้านวิชาการและ บริการเพื่ออนุรักษ์ข้างไทยควรมีศูนย์ข้อมูลและสถิติเกี่ยวข้องกับข้าง โรงเรียนข้าง โรงพยาบาลข้าง คลินิกข้างเคลื่อนที่หรือศูนย์บริการข้าง ศูนย์วิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับข้าง พิพิธภัณฑ์ข้าง 2) การพัฒนาบุคคลากรแบ่งออกเป็น 2 แนวทางคือ แนวทางแรกเป็นการศึกษาและฝึกอบรม เพื่อพัฒนาทักษะ ทักษะคิด เพื่อเพิ่มความตระหนัก ในความรับผิดชอบของคนต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ข้างไทย แนวทางที่สองเป็นการพัฒนาอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชนและแก้ไขปัญหา ข้างเร่ร่อน 3) การพัฒนาตลาดควรกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการศูนย์อนุรักษ์ข้าง จัดทำรายการท่องเที่ยวโดยเน้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างศูนย์อนุรักษ์ข้าง กับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง 4) การพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ควรพัฒนาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ และจัดวางแผนผังกำหนดพื้นที่สำหรับกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่โดยคำนึงถึง ความเหมาะสมของผู้ใช้ กิจกรรมแต่ละประเภท และผลกระทบที่เกิดขึ้น อำนวยความสะดวกและ ความปลอดภัยของผู้ใช้พื้นที่ทั้งคนและสัตว์ ตลอดจนควรพัฒนาพื้นที่แต่ละกิจกรรมให้สามารถรองรับผู้ใช้ให้ได้จำนวนสูงสุด โดยมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด 5)การพัฒนาโครงสร้าง ระบบพื้นฐาน ศรีไพร พริงเพราะ ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน:บูรณาการการจัดการแสดงของข้างในบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอน้ำตม จังหวัดสุรินทร์”²⁰⁰ พบว่าพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านตากกลางแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลาช่วงแรกก่อนปี พ.ศ. 2538 และช่วงที่สองปี พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน เป็นการพัฒนาเพื่อตอบรับกับนโยบายของรัฐที่ต้องการขยายแหล่งท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถฟื้นฟูวัฒนธรรมให้คงความเป็นเอกลักษณ์ไว้ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในการผลักดันให้มีการจัดแสดงของข้างในหมู่บ้านมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนและประชาชนท้องถิ่น ที่เห็นว่าหมู่บ้านมีศักยภาพในการจัดแสดงข้างได้ แบบการจัดการท่องเที่ยวมี 2 แบบคือ 1) การแสดงของข้างเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวเอเชีย 2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยการชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเช่น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม

¹⁹⁹บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์ แมเนจเมนท์ จำกัด, รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาความเหมาะสมโครงการสร้างโลกใหม่ให้ข้างไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัท ทีมคอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์ แมเนจเมนท์ จำกัด, เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,พ.ศ. 2543).

²⁰⁰ ศรีไพร พริงเพราะ, การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้าน สังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน:บูรณาการการจัดการแสดงของข้างในบ้านตากกลาง ต.กระโพ อ.น้ำตม จ.สุรินทร์, (วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต : สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,พ.ศ. 2547).

โดยเฉพาะระหว่างคนในชุมชนและระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน การย้ายถิ่นของช้างจำนวนมากเพราะ
ปัญหาเศรษฐกิจและอาหารของช้าง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพ และความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ 4) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายปะคำในจังหวัดสุรินทร์ และ 5) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ วิธีดำเนินการวิจัยกำหนดหัวข้อศึกษา 6 ประการ คือ รูปแบบดำเนินการวิจัย พื้นที่การวิจัย เครื่องมือการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย และกลุ่มตัวอย่าง และสรุปกระบวนการวิจัย ดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเริ่มจากการศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยจากเอกสาร เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา รายงานการวิจัย ตำรา วารสารและเอกสารวิชาการ เป็นต้น นำมาถ้อยแถลงให้ เป็นองค์ความรู้ เพื่อวางกรอบแนวคิดในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายปะคำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ สำหรับเป็นพื้นฐานการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 4 ประการ ซึ่งจัดเป็นโครงการย่อย 4 โครงการ ดังนี้

3.1.1 รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ 3) วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดประเด็นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา อัตลักษณ์สัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ เครือข่ายของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ หลักปฏิบัติของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ และ

รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษากลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมเขวาสินรินทร์ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมบ้านท่าสว่าง และกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

3.1.2 รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์

โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดประเด็นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา อัตลักษณ์สัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ เครือข่ายของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ หลักปฏิบัติของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ และรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษากลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำบ้านเขวาสินรินทร์ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำบ้านโชค และกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำบ้านสตอ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

3.1.3 รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพและความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดประเด็นศึกษาอัตลักษณ์สัมมาชีพของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เครือข่ายของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ หลักปฏิบัติของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษากลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา หมู่ที่ 9 ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว หมู่ที่ 4 ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านทัพไทย ตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

3.1.4 รูปแบบการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพของชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดประเด็นศึกษาอัตตลักษณ์สัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ เครือข่ายของกลุ่มผู้ประกอบการเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ หลักปฏิบัติของกลุ่มผู้ประกอบการเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ และรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษากลุ่มผู้ประกอบการสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 2) ชุมชนบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และ 3) ชุมชนบ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ทุกโครงการย่อยดำเนินการศึกษาวิจัยที่เน้นข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึก ตามที่กล่าวไว้ในหัวข้อว่าด้วยเครื่องมือการวิจัย ซึ่งทั้ง 4 โครงการมีประเด็นศึกษาและจุดมุ่งหมายปลายทางเป็นไปในทิศทางเดียวกัน 4 ประเด็นหลัก คือ ศึกษาอัตตลักษณ์ เครือข่าย หลักปฏิบัติ และรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสัมมาชีพนั้นๆ เพื่อตอบโจทย์วิจัยในแผนงานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประคำในจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

3.2 พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัยกำหนดตามเขตพื้นที่ของแต่ละโครงการย่อยที่ได้สำรวจและเลือกลงเก็บข้อมูล ซึ่งมีทั้งหมด 12 ชุมชน ซึ่งกระจายอยู่ทั่วจังหวัดสุรินทร์ ดังต่อไปนี้

3.2.1 พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

คณะผู้วิจัย ได้สำรวจเบื้องต้นและกำหนดเขตพื้นที่ศึกษาวิจัย 3 แห่ง คือ 1) กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ได้แก่ (1) บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 2) บ้านนาตัง ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และ 3) บ้านปราสาท ตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงในการได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัย จะสังเกตได้ว่ากลุ่มชุมชนที่ทำการศึกษาของโครงการย่อยนี้ได้เลือกเอาความโดดเด่นของกลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมเป็นหลัก เพราะทั้งกลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมบ้านท่าสว่างมีชื่อเสียงระดับโลก ในขณะที่กลุ่มสัมมาชีพบ้านนาตังมีความโดดเด่นในด้านผ้าไหมโฮลโบราณมีความละเอียดลุ่มลึกเป็นที่รู้จักในแวดวงผ้าไหมทั่วไป ส่วนชุมชนบ้านทะนง มีความโดดเด่นในการ

ประยุกต์ภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้สมัยได้อย่างน่าสนใจ แม้ว่าพื้นที่สำหรับการศึกษาไม่ห่างกันมากนัก แต่ก็สามารถนำมาศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัยได้อย่างครอบคลุม

3.2.2 พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์

สำหรับการศึกษาสำหรับกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำ ไม่ยุ่งยากในการสำรวจเพื่อคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เพราะในจังหวัดสุรินทร์มีเพียงกลุ่มเขวาสินรินทร์เท่านั้นที่ประกอบการด้านประจำ ดังนั้น สัมมาชีพกลุ่มนี้จึงกระจุกตัวอยู่ที่อำเภอเขวาสินรินทร์ คณะผู้วิจัยได้กำหนดเอา 3 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านเขวาสินรินทร์ หมู่ที่ 1 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 2) บ้านโชค หมู่ที่ 3 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 3) บ้านสดอ หมู่ที่ 6 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มสัมมาชีพซึ่งทั้งสามหมู่บ้านเป็นชุมชนเดียวกันมาก่อน พึ่งมาแบ่งเขตเป็นคนละหมู่บ้านภายหลัง การเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจึงเป็นการเลือกแบบเจาะจง

3.2.3 พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

เป็นโครงการที่มีการกระจายตัวกว้างขวางที่สุดจากอำเภอเหนือสุด จนเกือบล่างสุดของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งคณะผู้วิจัยมีการสำรวจเบื้องต้นค่อนข้างละเอียดและหลากหลายเพราะสุรินทร์มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์เป็นจำนวนมากเกือบครบทุกชุมชนก็ว่าได้อันเนื่องมาจากนโยบายของอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดเกษม แสน โภช ทำให้จังหวัดสุรินทร์เป็นที่รู้จักทั่วไปว่าเป็นเมืองแห่งเกษตรอินทรีย์ ในการคัดเลือกกลุ่มเกษตรอินทรีย์สำหรับศึกษาวิจัย คณะผู้วิจัยได้คำนึงถึงการกระจายตัวของข้อมูลให้มากที่สุด จึงเลือกพื้นที่ที่ห่างไกลกัน ได้แก่ 1) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา หมู่ที่ 9 ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ 2) บ้านโนนจิว หมู่ที่ 4 ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และ 3) สหกรณ์เกษตรอินทรีย์บ้านทัพไทย หมู่ที่ 10 ตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นที่สังเกตได้ว่ากลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 3 กลุ่ม มีพัฒนาการมานาน และเป็นที่เชื่อถือในแวดวงกลุ่มเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีในการไปศึกษาวิเคราะห์เพื่อตอบโจทย์วิจัยได้อย่างรัดกุมและน่าเชื่อถือ

3.2.4 พื้นที่การวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

เป็นกลุ่มสัมมาชีพกลุ่มหนึ่งที่คล้ายคลึงกับกลุ่มสัมมาชีพประจำ เพราะเป็นกลุ่มสัมมาชีพที่มีลักษณะจำเพาะกลุ่ม ดังนั้นคณะผู้วิจัยโครงการย่อยนี้จึงไม่ต้องออกแรงในการสำรวจชุมชนมากนัก พื้นที่ของกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 2) ชุมชนบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และ 3) ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ แต่เท่าที่มีข้อมูลเบื้องต้น พบว่ากลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ จะกระจายอยู่ตามลุ่มน้ำมูลตอนกลางซึ่งจะมีหลายหมู่บ้านที่ประกอบสัมมาชีพด้วยการเลี้ยงช้าง เช่น บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านตาทิพย์ หนองบัว บ้านขุนไชยทอง บ้านท่าลาด เป็นต้น แต่ที่คณะผู้วิจัยเลือกศึกษา 3 หมู่บ้านที่กล่าวมา เพราะมีโครงการของรัฐมาตั้งถือเป็นแหล่งศูนย์รวมของกลุ่มคนเลี้ยงช้างของหมู่บ้านต่างๆ 2 โครงการได้แก่ ศูนย์คชศึกษา และโครงการคชอาณาจักร เพื่อ

ดำเนินการหรือถือถือความเป็นอยู่สำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเลือกศึกษา 3 ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของศูนย์รวมช้างดังกล่าว

รวมเหตุผลในการเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัยของโครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ อาจสรุปได้ว่า เพราะเป็นพื้นที่จำเพาะ มีชื่อเสียง และสะดวกในการลงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถเป็นตัวแทนประชากรกลุ่มสัมมาชีพในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ได้โดยไม่มี ความแตกต่างกัน

3.3 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เน้นการศึกษาในภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้จากประเด็นแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่ม ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประคำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ โครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ ใช้เครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลภาคสนามลักษณะเดียวกัน ดังนี้

3.3.1 บัตรบันทึกเอกสาร

เป็นเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลเอกสาร สำหรับคัดย่อข้อความ หรือสรุปข้อความที่จะนำมาใช้เป็นข้อมูล และแหล่งที่มาของข้อมูลสำหรับอ้างอิง คณะผู้วิจัยออกแบบบัตรบันทึกเองตามรูปแบบการอ้างเอกสารของคู่มือสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เครื่องมือชนิดนี้นำไปใช้กับทุกโครงการย่อย

3.3.2 แบบบันทึกการสังเกต (Observation form)

เครื่องมือชนิดนี้เน้นบันทึกการสังเกตโครงสร้างกายภาพของกลุ่มสัมมาชีพในการศึกษาวิจัย โครงสร้างของชุมชนโดยรอบ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงถึงการถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติของกลุ่มสัมมาชีพ ตลอดจนรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ ได้อย่างครอบคลุมทุกมิติ โดยคณะผู้วิจัยออกแบบเองให้เหมาะสมกับพื้นที่และเนื้อหาการวิจัย ทุกโครงการย่อยได้นำเครื่องมือชนิดนี้ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

3.3.3 แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

ใช้บันทึกการสัมภาษณ์ตัวแทนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ ประชาชนหรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือชนิดนี้คณะผู้วิจัยออกแบบเองให้เหมาะสมกับพื้นที่และเนื้อหาการวิจัย โดยนำเอาวัตถุประสงค์ของการวิจัยตั้งเป็นประเด็นหลักในการสร้างบทสัมภาษณ์ ทุกโครงการย่อยได้นำเครื่องมือชนิดนี้ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

3.3.4 แบบบันทึกการสัมมนากลุ่ม (Focus group)

ประกอบด้วยรายละเอียดของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม เวลา สถานที่ ประเด็น ปัญหา และการนำเสนอแนวทาง ในกระบวนการสร้างเครื่องมือชิ้น เครื่องมือชนิดนี้คณะผู้วิจัยออกแบบเองให้เหมาะสมกับพื้นที่และเนื้อหาการวิจัย โดยนำเอาวัตถุประสงค์ของการวิจัยตั้งเป็นประเด็นในการเสวนากลุ่ม มีบางโครงการย่อยได้นำเครื่องมือชนิดนี้ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

3.3.5 แบบสอบถาม (Questionnaire Construction)

กลุ่มผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือแบบสอบถามตามกระบวนการวิจัยและขั้นตอนของการวิจัย โดยคำนึงถึงหัวข้อการวิจัย ประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์การวิจัย นิยาม ตัวแปร ฯลฯ เพื่อนำประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดให้อยู่ในรูปของคำถาม จากนั้นก็ให้ผู้ทรงตรวจสอบ เพื่อให้ได้เครื่องมือที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน อันจะนำมาซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์และมีความน่าเชื่อถือแล้วนำไปให้ประชากรเป้าหมายตอบคำถามต่อไป มีบางโครงการย่อยได้นำเครื่องมือชนิดนี้ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

3.3.6 การตรวจสอบเครื่องมือ

หลังจากสร้างเครื่องมือเสร็จแล้วในส่วนของเครื่องมือที่กำหนดเองสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ คือ เครื่องมือที่เป็นบันทึกการสังเกตและแบบบันทึกการสังเกต ส่วนเครื่องมือภาคสนาม 3 ชนิด คือ แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสัมมนากลุ่ม และแบบสอบถามเมื่อสร้างเสร็จแล้ว ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความถูกต้องเกี่ยวกับความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างและความเที่ยงตรงตามเนื้อหา หลังจากนั้นได้นำเครื่องมือไปทดลองใช้แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขและนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามต่อไป

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยที่ลงเก็บข้อมูลภาคสนามเน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ข้อมูลวิจัยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ข้อมูลที่เป็นเอกสารวิชาการ และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ในภาคสนาม การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

3.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary Study)

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงรูแนวความคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประคำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โดยเน้นข้อมูลที่เป็นเอกสารมีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี นโยบาย วิธีดำเนินงาน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยใช้บันทึกการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยใช้วิธีบันทึกข้อมูลดังนี้ (1) ย่อความให้ได้ใจความตรงตามความหมายของข้อความเดิม (2) บันทึกโดยถอดข้อความเป็นข้อความของผู้วิจัยเอง (3) คัดลอกข้อความแล้วทำอัญประกาศ แหล่งข้อมูลเหล่านี้อาจเป็นทั้งเอกสารสิ่งพิมพ์ อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสามารถสืบค้นได้ทางอินเทอร์เน็ต ผ่านทางเว็บไซต์จำนวนมาก แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นทฤษฎีครบถ้วน จากนั้นจึงวิเคราะห์สังเคราะห์ทฤษฎีเหล่านั้นเพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประคำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประคำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในภาคสนาม

3.4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม (Field Study)

เพื่อทราบถึงแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประคำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

3.4.2.1 โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ใช้

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและภาคสนาม 2 ชนิด คือ บัตรบันทึกเอกสาร และแบบบันทึกการสัมภาษณ์

1) บัตรบันทึกเอกสาร ใช้บันทึกย่อและสรุปความจาก คัมภีร์ บทความ หนังสือ ตำรา รายงานวิจัย สื่อออนไลน์ และอื่นๆ เพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูลด้านเอกสารวิชาการ เช่น บันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. 2440, วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์, กุ้ยบ้านตรึมอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์, The Kui People of Cambodia and Siam, ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกุ้ยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น

2) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ ใช้บันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ ประชาชนหรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง 20 รูป/คน

3) รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก¹ เช่น อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย, ครูศิลป์ของแผ่นดิน, บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ นายสุพจน์ โสฬส, ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง, บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย, ครูศิลป์ของแผ่นดิน, บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ นายบุญรวม รุ่งเรือง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง นางวิลาวัลย์ ปัญญาดี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาทพะพนง เป็นต้น

¹ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง.

3.4.2.2 โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและภาคสนาม 3 ชนิด คือ บัตรบันทึกเอกสาร แบบบันทึกการสังเกต และแบบบันทึกการสัมภาษณ์

1) บัตรบันทึกเอกสาร ใช้บันทึกย่อและสรุปความจาก คัมภีร์ บทความ หนังสือ ตำรา รายงาน วิจัย สื่อออนไลน์ และอื่นๆ เพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูลด้านเอกสารวิชาการ เช่น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ Buddhist economics, ชุ. ธ. อ. (ไทย) 9/190/18, การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียง, การพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน บนฐานของเกษตรธรรมชาติ เป็นต้น

2) ใช้บันทึกการสังเกต กลุ่มสัมมาชีพชุมชนบ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค บ้านสตอ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยเน้นประเด็นเกี่ยวกับโครงสร้างกายภาพของชุมชนโดยรอบ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ดำเนินการควบคู่กับการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงถึงการถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติของกลุ่มสัมมาชีพ เครื่องมือชนิดนี้ใช้ควบคู่ไปกับกระบวนการสัมภาษณ์ภาคสนาม

3) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ ใช้บันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องประดับ ร้านค้าเครื่องประดับ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 20 คน การได้มาซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง

4) รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก² เช่น ดร.อัญญา มีชัยลุง่วน เจียงทอง, ปราชญ์ชุมชน นายคำรณเป็อง ผจญกล้า ไผ่รัตน์ อรุโณทัย อุทัย ขาวเครือ จันทหอม ดมหอม นางยอด สุรินทร์สมบูรณ์ กลุ่มผู้ค้าขายเครื่องประดับเงิน กลุ่มครูโรงเรียนบ้านสตอ และกลุ่มผู้นำชุมชน เป็นต้น

3.4.2.3 โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและภาคสนาม 2 ชนิด คือ บัตรบันทึกเอกสาร และแบบบันทึกการสัมภาษณ์

1) บัตรบันทึกเอกสาร ใช้บันทึกย่อและสรุปความจาก คัมภีร์ บทความ หนังสือ ตำรา รายงาน วิจัย สื่อออนไลน์ และอื่นๆ เพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูลด้านเอกสารวิชาการ เช่น การเดินตามรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการทุจริต, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการข้าวอินทรีย์ ในประเทศไทย, ปฏิรูปประเทศไทย แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่คือรากฐานของความร่มเย็นเป็นสุข เป็นต้น

2) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ ใช้บันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ ปราชญ์หรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง 29 รูป/คน

² ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง.

แบ่งได้ 5 ระดับ คือ ระดับชุมชน จำนวน 10 คน ระดับผู้นำ จำนวน 11 คน ระดับเครือข่าย จำนวน 6 คน ระดับนักวิชาการ จำนวน 2 คน ได้มาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง

3) แบบสอบถาม ใช้สอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 50 ชุด

4) รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก³ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา บ้านวังศิลา หมู่ที่ 9 ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ เช่น นายคำเบา มุลจุล นางสาวสมร จารุวันโน นางสาวลม ตลับทองนางหนูหอม สระอินทร์ นางปราณี สมพินิจ นางกุลวดี คำหงษา เป็นต้น

5) รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว ศูนย์การเรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) หมู่ที่ 4 บ้าน โนนจิว ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เช่น นายบุญลับ อินทร์งาม นางรจนา สีวันทา นางจันทร์เพ็ญ ปลายทอง นางสมหวัง มีพันธ์ นางบุญโฮม อินทนู นางจุฑามาศ สวงค์ นางบุญคง อินทร์งาม นางทองเย็น ทาทอง (บ้านสำโรง) น.ส.ระเปียบ อยู่เย็น (บ้านสำโรง) นางที พรหมบุตร (บ้านไผ่) เป็นต้น

6) รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย จำกัด เลขที่ 59 หมู่ที่ 10 บ้านทพไทยตำบลท่อม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เช่น นางกัญญา อ่อนศรี นายนิยาย ตำสารี นายทองยอด เสาะรส นายก่อการ เป็รื่องวิชา นายชูชาติ เหมะตัว นางบุญรัตน์ ไยแก้ว นางทาร์ณี เจริญสุข นางสาววรรณุช สีนมาก นางบุญรัตน์ ไยแก้ว นางทาร์ณี เจริญสุข นางสาววรรณุช สีนมาก เป็นต้น

7) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระดับนักวิชาการ ได้แก่ ดร.สุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ นายสังเวียน ประเดิมดี ข้าราชการบำนาญ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ บ้านหนองเต่า ตำบลเฉนียง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.4.2.4 โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและภาคสนาม 2 ชนิด คือ บัตรบันทึกเอกสาร และแบบบันทึกการสัมภาษณ์

1) บัตรบันทึกเอกสาร ใช้บันทึกย่อและสรุปความจาก คัมภีร์ บทความ หนังสือ ตำรา รายงาน วิจัย สื่อออนไลน์ และอื่นๆ เพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูลด้านเอกสารวิชาการ เช่น บันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. 2440 วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์, กุ้ยบ้านตรึมอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์, The Kui People of Cambodia and Siam, ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกุ้ยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น

2) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ ใช้บันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ ปรากฏหรือผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง 15 รูป/คน

³ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง.

3) รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก⁴ ได้แก่ พระสมุห์หาญ ปณฺญาธโร พระครูสุวรรณโพธิคุณ กำนันสุดใจ อินทร์ทอง นายศิริศักดิ์ ร่วมพัฒนา นายภาสกร อรสุญ นายสิงห์ทอง หอมหวน ตาบุญมา แสนดี นายดิศพงษ์ นับริวันดี พ่อมิว ศาลางาม นายนิรุติ ศาลางาม พ่อมี่ ศาลางาม นายประไพ โมกหอม นายทองสุข มะลิงาม นายแสวง บุญเหลือ และพ่อไธ้ ศาลางาม เป็นต้น

3.5 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลวิจัย

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร และข้อมูลจากภาคสนาม เกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประจำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ แล้วคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย ดังนี้

3.5.1 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

เมื่อเก็บข้อมูลทั้งภาคสนามและข้อมูลที่เป็นเอกสารได้แล้ว คณะผู้วิจัยดำเนินการต่อโดย กำหนดช่วงเวลา จัดประชุม วิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ระหว่างที่ปรึกษาโครงการวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย และผู้ร่วมวิจัย เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา และตรวจสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

3.5.2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้านแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประจำ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดคุณค่าด้านแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อผู้ประกอบการอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์โดยการตีความ อธิบายความด้วยกระบวนการทางเหตุผลแบบอุปนัยและนิรนัย

3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

สรุปกระบวนการวิจัย แบ่งเป็นหัวข้อหลัก ได้ 3 หัวข้อ คือ ขั้นตอนการวิจัย ข้อตกลงเบื้องต้น และข้อจำกัดในการวิจัย ดังนี้

3.6.1 ขั้นตอนการวิจัย

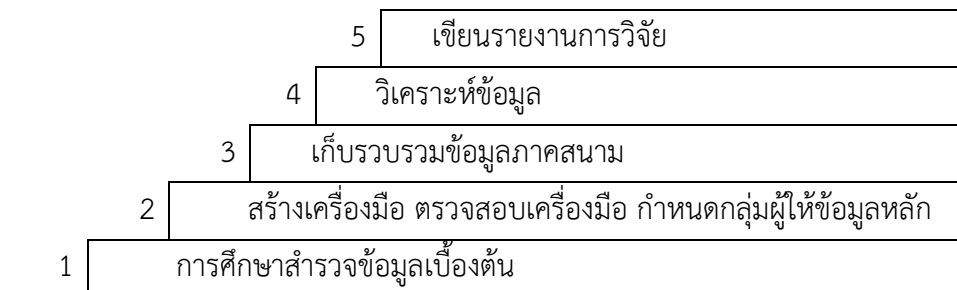
คณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการศึกษา แสวงหาคำตอบตามลำดับเป็น 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ขั้นตอนการตรวจสอบเครื่องมือ ขั้นตอนการกำหนด

⁴ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง.

กลุ่มประชากร ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนเขียนรายงานการวิจัย เขียนเป็นแผนปฏิบัติการได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3.1

กระบวนการวิจัย



จากแผนภูมิที่ 3.1 การศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เป็นขั้นตอนแรกในการศึกษาวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลที่เป็นเอกสารและกลุ่มผู้ประกอบสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ จากนั้นประชุมคณะผู้วิจัยเพื่อสร้างเครื่องมือ ตรวจสอบเครื่องมือ กำหนดกลุ่มประชากร หลังจากนั้นร่วมกันลงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูล ตามที่อธิบายไว้แล้วในหัวข้อที่ผ่านมา และคณะผู้วิจัยสรุปและเขียนรายงานการวิจัยเป็นขั้นตอนสุดท้าย

3.6.2 การนำเสนอผลการศึกษา

หลังจากดำเนินการศึกษาตามกระบวนการวิจัยคุณภาพภาคสนามแล้ว โครงการย่อยแต่ละโครงการนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับ แนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประคำ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ และกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ แล้วเขียนสรุปรายงานการวิจัยเพื่อส่งให้สถาบันวิจัยตรวจสอบความถูกต้อง หลังจากนั้นก็นำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐ คณะสงฆ์ สถาบันทางการศึกษา ชุมชน ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ เพื่อนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สืบไป

3.6.3 ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยนี้ มีขอบเขตการศึกษาแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ศึกษาภาพรวม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เป็นกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลตามความเป็นจริงและตั้งใจ เชื่อถือได้ในเชิงวิชาการ คำตอบที่ได้จากการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก ในวันเวลาที่ต่างกันไม่ทำให้ข้อมูลอันเป็นข้อเท็จจริงแตกต่างกัน

3.6.4 ข้อจำกัดในการวิจัย

ข้อจำกัดในการดำเนินงานวิจัยนี้จัดได้ 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านเวลาในการวิจัย และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1) ข้อจำกัดด้านเวลา ในการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยมีภารกิจรับผิดชอบหลายด้าน เช่น งานการสอน บริการวิชาการแก่สังคม งานบริหาร เป็นต้น การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามไม่สามารถไปฝังตัวในแหล่งศึกษาอย่างต่อเนื่อง ต้องเดินทางเข้าออกเป็นช่วงๆ การรวบรวมข้อมูลขาดความต่อเนื่อง

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้นำ และกลุ่มผู้ปฏิบัติการ สำหรับ 2 กลุ่มแรกไม่มีปัญหาในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลมากนัก ส่วนกลุ่มสุดท้ายบางครั้งการนัดหมายและประสานงานเพื่อขอเวลาในการสัมภาษณ์ค่อนข้างยากเนื่องจากมีจำนวนมาก ปัญหาดังกล่าวเชื่อมโยงปัญหาการใช้งบประมาณในการลงเก็บข้อมูลภาคสนามด้วย

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

แผนงานวิจัยสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ The Concept and Good Conduct Strengthening Process and Responsibility of Occupational undertaking in Surin Province จากการศึกษาในบทที่ 2 คำว่า “สัมมาชีพ” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคล ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม บูรณาการทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ศีลธรรม และจิตใจพร้อมกัน ในนิยามดังกล่าวมาเป็นกรอบวิเคราะห์ในบทที่ 4 ซึ่งผลการศึกษาวิจัย สรุปได้ตามโครงการวิจัยย่อย 4 โครงการ คือ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประคำในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

4.1 สัมมาชีพความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาสัมมาชีพความสุจริตและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา สรุปผลการศึกษาได้ 5 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา ความสุจริตในสังคาลสูตร ความรับผิดชอบต่อสังคมตามหลักทศ 6 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และกระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชน ดังนี้

4.1.1 แนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา

ในลักขณสูตร ปาฏิภวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธลักษณะ มีเนื้อความที่สะท้อนให้เห็นความหมายของสัมมาชีพว่า “ภิกษุทั้งหลาย... ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการชู้กรรโชก”¹ หลักฐานชุดนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะที่เป็นรูปธรรมชัดเจนว่า สัมมาอาชีวะเป็นอย่างไร โดยพระพุทธเจ้ายกตัวอย่างจากอดีตชาติของพระองค์ การตรัสเรื่องนี้ในช่วงต้นพุทธกาล ในพระอภิธรรมปิฎกมีข้อมูลว่า “สัมมาอาชีวะ...ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมิจฉาอาชีวะ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ(แห่งมิจฉาอาชีวะ) สัมมาอาชีวะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ”² ในพระสูตรต้นตอปิฎกกล่าวถึงลักษณะและคุณค่าแห่งสัมมาอาชีวะว่า มิจฉาอาชีวะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม บาป อุกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัย

¹ ที.ปา. (ไทย) 11/240/196.

² อภิ.วิ. (ไทย) 35/492/374.

นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที เพราะสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์”³ จากข้อมูลในพระไตรปิฎกทั้ง 3 ชุด พออนุมานได้ว่า สัมมาชีพคือการเลี้ยงชีพชอบด้วยการเว้นจาก การโกง เบียดเบียน ชู้กรรโชก ฉ้อฉล ปล้นฆ่า ฯลฯ ได้มาด้วยความสุจริตชอบธรรม และสัมมาชีพมีคุณค่าเกื้อกูลต่อการดำรงชีพ เป็นปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมกุศลธรรม นอกจากนี้ยังพบแนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา จากปราชญ์ทางพุทธศาสนาหลายท่าน อาทิเช่น แอนส์ท์ ฟรีดริช "ฟริทซ์" ชูมัคเคอร์ (Ernst Friedrich "Fritz" Schumacher) นักคิดชาวเยอรมัน กล่าวถึงระบบ “เศรษฐกิจศาสตร์สายกลาง” 8 ประการ คือ (1) ทุกๆ การผลิตสินค้าและการบริการ จะต้องตั้งอยู่บนหลักการเคารพชีวิตของกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต้นไม้ และพันธุ์พืช โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ให้ความสำคัญแก่สิ่งมีชีวิตทุกชนิด (biocentric) เพราะทุกชีวิตร่วมอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน ต่างพึ่งพาอาศัยกัน (2) ทุกๆ ระบบเศรษฐกิจนั้นต้องมีข้อจำกัด เราต้องร่วมเรียนรู้และร่วมตัดสินใจทางเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นถือเป็นการก่ออาชญากรรม การผลิตมากเกินไปถือเป็นการโลภ เป็นเรื่องที่ขัดต่อศีลธรรม (3) หน่วยการผลิตแรกเริ่มคือชุมชน ดังนั้นอำนาจการตัดสินใจทั้งด้านการผลิตและการเมืองควรจะมาจากชุมชน และตระหนักถึงภูมิโนเวศ (bioregion) ที่ตนสังกัดอยู่เป็นสำคัญ (4) การบริโภคนั้นควรมีขอบเขต ควรบริโภคเพียงเพื่อความจำเป็นเท่านั้น (5) การผลิตทุกอย่างควรตั้งอยู่บนหลักคิด 4 ประการ คือ ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุด น้อยที่สุด และประหยัดที่สุด (6) สิ่งเดียวที่ดึงดูดให้แรงงานนั้นเข้าสู่การผลิตก็คือ การผลิตที่จำเป็นและเป็นไปเพื่อชุมชนเท่านั้น (7) มนุษย์ทุกคนที่ทำงานนั้นควรเป็นไปเพื่อ เลี้ยงดูแลตน ยกย่องจิตวิญญาณ เพื่อเป้าหมายในการเติมเต็มความเป็นธรรมชาติและมนุษย์ แต่ก็ต้องตั้งอยู่บนความเสมอภาคและความดีงาม (8) การตัดสินใจทางเศรษฐกิจนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักพุทธที่สำคัญ คือ “การละชั่ว และเพียรทำความดี” อาจสรุปประเด็นสำคัญของทัศนะดังกล่าวได้ 4 ประเด็น คือ (1) หลักการเคารพชีวิตของกันและกัน (2) การผลิตและบริโภคที่สร้างดุลยภาพ (ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุด น้อยที่สุด และประหยัดที่สุด) (3) รักษาชุมชน ยึดชุมชนเป็นที่ตั้ง (4) เป้าหมายสูงสุดเพื่อยกระดับจิตวิญญาณให้สูงส่ง เน้นธรรมชาติความเป็นมนุษย์ เพื่อความดีงามอิสระหลุดพ้น นพ. ประเวศ วะสีที่ว่า “สัมมาชีพหมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้...สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกันไปอย่างบูรณาการ”⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)ที่ว่า “สัมมาชีพ มิได้หมายเอาเพียงการประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป แต่หมายถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคลก็ถือว่าเป็นสัมมาชีพ...พระภิกษุดำรงตนอยู่ในสมณธรรม ลูกประพาศิตนเป็นลูกที่ดี ฯลฯ ก็จัดว่าเป็นสัมมาชีพ”⁵ นอกจากนี้ท่านได้ประมวลหลักมัจฉา 5 คือ การประกอบค้าขายที่ผิดหรือไม่ชอบธรรมไว้ว่า “วณิชชา 5 การค้าขายที่เป็นอภินิหารสำหรับอุบาสก ไม่ควรประกอบ ได้แก่ สัตถวณิชชา

³ อจ.ทสก. (ไทย) 24/114/259.

⁴ ประเวศ วะสี, ชุดปฏิรูปประเทศไทย แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่คือรากฐานของความร่มเย็นเป็นสุข, (กรุงเทพฯ : บริษัท ที คิว พี จำกัด, 2552), หน้า 10.

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, หน้า 733.

ค้าขายอาวุธ สัตตวณิชชา ค้าขายมนุษย์ มังสวณิชชา ค้าขายเนื้อสัตว์ (เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย) มัชชวณิชชา ค้าขายของเมา วิสวณิชชา ค้าขายยาพิษ”⁶ จากชุดข้อมูลเบื้องต้น พอสรุปแนวคิดสัมมาชีพในพระพุทธศาสนาได้ว่า สัมมาชีพ คือ การประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคล ไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่น สิ่งแวดล้อม บุรณาการทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกัน ซึ่งนิยามดังกล่าวสะท้อนแนวคิดและความรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างชัดเจน” ดังนั้น สัมมาชีพมิใช่เพียงการประกอบอาชีพเพื่อแสวงหารายได้มาชีพ หรือเป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายผลิตในตลาดเท่านั้น หากแต่กระบวนการทั้งหมดของการดำรงอยู่ของชีวิต ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการให้บริการ การขายของที่ระลึกของชุมชนคนเลี้ยงช้าง การค้าขายประกำของชาวเขวาสินรินทร์ การค้าขายผ้าไหม กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ แต่กระบวนการผลิต การนำเลี้ยงช้างเป็นสมาชิกในครอบครัว การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอไหม ของชาวบ้านแต่ละคน การรวมกลุ่มกันดำเนินการผลิต กิจกรรมการแกะลวดลาย ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของกลุ่มประกอบการเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสัมมาชีพในความหมายที่ถูกต้อง เพราะสัมมาชีพไม่ตัดตอนเพียงเป็นเรื่องของการค้าขาย กำไร ขาดทุนตามมติแห่งทุนนิยม แต่มันคือการกระทำทั้งหมดเพื่อการดำรงอยู่แห่งชีวิต การศึกษาวิจัยจึงไม่มุ่งแสวงหาคำตอบเพียงกระบวนการผลิต กระบวนการจำหน่ายแจกสินค้า การให้บริการ แต่สืบค้นถึงความเป็นมา วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตในทุกมิติ อัตลักษณ์ของชุมชน การสืบทอดภูมิปัญญา ศูนย์เรียนรู้เพื่อรักษาสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา กิจกรรมต่างๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ได้

4.1.2 ความสุจริตในหลักสังคาลสูตร

สังคาลสูตรกล่าวถึงสังคาลกมณพ ชาวกรุงราชคฤห์ ใหว้ทิศทั้ง 6 แล้วพระพุทธเจ้าแนะนำให้ปฏิบัติตามแบบแผนคหบดีบุตรในอริยวินัย ดังมีเนื้อหาสรุปความได้ว่า “คหบดีบุตร อริยสาวกละกรรมกิเลส 4 ประการ ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ ไม่ข้องแวะอบายมุข 6 ประการ และปิดป้องทิศ 6”⁷ จากหลักฐานชุดนี้ พบหัวข้อธรรมหลัก 4 ชุด คือ กรรมกิเลส 4 บาปกรรม 4 (อคติ 4) อบายมุข 6 และทิศ 6 หัวข้อธรรมทั้ง 4 ชุดนี้ สะท้อนกระบวนการหรือวิธีการหรือภาคปฏิบัติของสัมมาชีพอย่างชัดเจน กล่าวคือ เริ่มจากขจัดต้นตอแห่งความเห็นแก่ตัว คือ กรรมกิเลส 4 และอคติ 4 ที่อยู่ในจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์หรือเบาบางลงก่อน จากนั้นหลีกเลี่ยงปัจจัยภายนอกที่เป็นอกุศลยามิตรที่จะนำไปสู่ความเสื่อม เสียหาย ตกต่ำ เศร้าหมอง คือ อบายมุข 6 และสุดท้ายปฏิบัติหน้าที่ตรงตามหลักทิศ 6 แห่งอริยวินัย คือ การปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องตามฐานะที่เป็นอยู่ในสังคมซึ่งจัดได้ 6 คู่ ได้แก่ บุตร-มารดาบิดา ศิษย์-อาจารย์ สามี-ภรรยา กุลบุตร-มิตรสหาย นาย-ทาสกรรมกร กุลบุตร-สมณพราหมณ์ การทำหน้าที่อย่างถูกต้องเช่นนี้ในทางพระพุทธศาสนา จัดว่าเป็นสัมมาชีพอย่างหนึ่ง สัมมาอาชีพะคือส่วนประกอบสำคัญแห่งการบรรลุ “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 10 ประการนี้ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมนำไปเพื่อความสิ้นอาสวะทั้งหลาย (เป็นธรรมที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง/มี

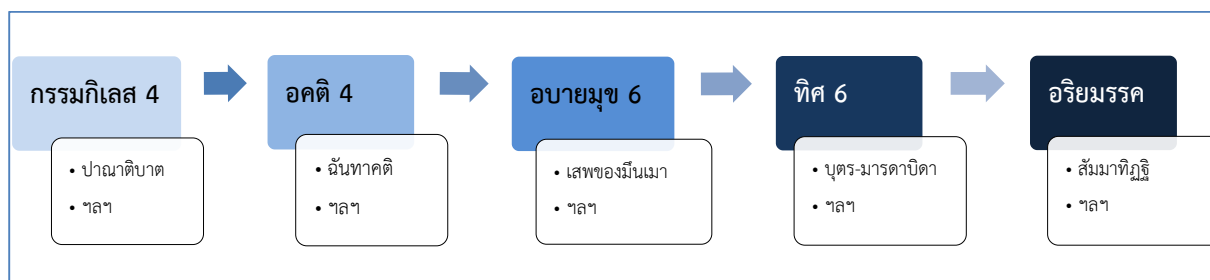
⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธรรม ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, 2558), หน้า 174.

⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/242-274/199-218.

ผลมาก มีอานิสงส์มาก/มีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด/ยอมเป็นไปเพื่อความเปื้อนหายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน) คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ”⁸ ในข้อมูลชุดดังกล่าวครอบคลุมถึงเป็นผู้ควร-ไม่ควร คบ เข้าไปนั่งใกล้ บูชา สรรเสริญเคารพ ยาเกรง ยินดี บริสุทธิ เป็นกระบวนการที่ต่อยอดชุดธรรมในสังคาลกสูตร เป็นองค์ธรรมแห่งการบรรลุเป้าหมายสูงสุด ตามอุดมคติพุทธที่ว่ามนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์พูนสุขในด้านการเป็นอยู่แห่งโลกียธรรม หากแต่เป้าหมายสูงกว่านั้นคือคือการอิสระหลุดพ้นปล่อยวาง อันเป็นเขตแดนแห่งโลกุตระธรรม ขั้นตอนแห่งการบรรลุธรรมดังกล่าวเริ่มต้นตั้งแต่ ละกรรมกิเลส 4 ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ ไม่ข้องแวะอบายมุข 6 ประการ และปิดบังทศ 6 จากนั้นยกระดับจิตใจให้สูงส่งด้วยธรรม 10 ประการ ซึ่งอาจเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.1

สัมมาชีพในสังคาลกสูตร

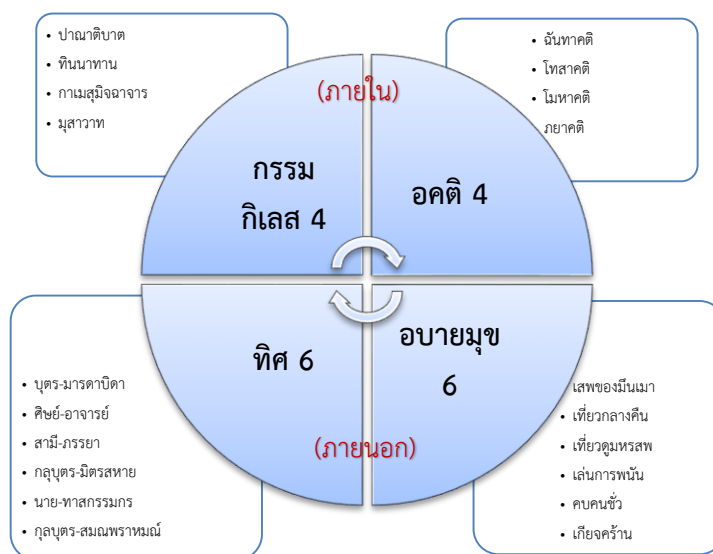


อธิบายเฉพาะส่วนที่เห็นเป็นรูปธรรมได้ว่า ชุดธรรมในสังคาลกสูตรนี้มีลักษณะเป็นกระบวนการสืบเนื่องสัมพันธ์กันตั้งแต่ชุดธรรมที่จัดเป็นภายใน ได้แก่ กรรมกิเลส 4 ที่ประกอบด้วย ปาณาติบาต ทินนาทาน กามะสุมิฉณาจาร และมุสาวาท กับอคติ 4 ที่ประกอบด้วย ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ ซึ่งหากสามารถขจัดหรือหลีกเลี่ยงธรรมเหล่านี้ได้ จะทำให้มนุษย์มีจิตใจเที่ยงธรรม มีความเป็นกลาง ยุติธรรม ไม่เอนเอียง ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์และพวกพ้อง นี่คือการตั้งต้นต่อแห่งความสุจริตตามความหมายแห่งพุทธธรรม และกระบวนการภายในชุดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุดธรรมภายนอก ได้แก่การหลีกเลี่ยงจากอบายมุข 6 ที่ประกอบด้วย การเสพของมีนเมา เทียวกลางคืน เทียวดูมหรสพ เล่นการพนัน คบคนชั่ว เกียจคร้าน ซึ่งธรรมชุดดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยภายนอก ที่จะชักนำไปสู่ความสุจริต หลังจากนั้นแล้วมีชุดธรรมกำหนดบทบาทหน้าที่ในสังคมวงกว้างที่เรียกว่าหลักทศ 6 ซึ่งหากบุคคลแสดงบทบาทหรือปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องตามหลักทศ 6 ถือได้ว่าเป็นการดำรงชีวิตถูกต้องดีงามตามกระบวนการแห่งสัมมาอาชีวะในหลักพระพุทธศาสนา ดังแผนภูมิ ดังนี้

⁸ อภ.ทสก. (ไทย) 24/122-129/276-280

แผนภูมิที่ 4.2

สัมมาชีพตามแนวสังคาลกสูตร

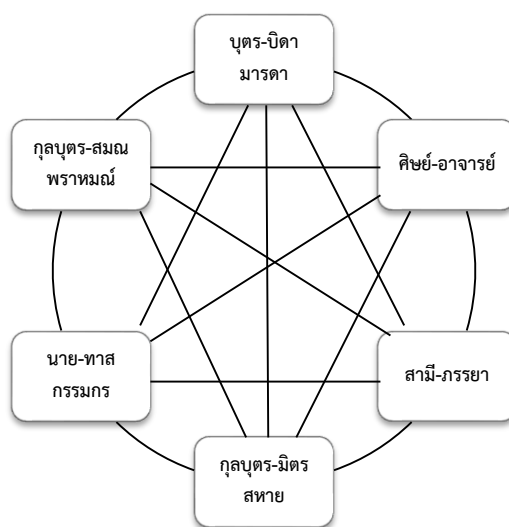


4.1.3 ความรับผิดชอบต่อสังคมตามหลักทิวติ 6

หลักทิวติ 6 เป็นชุดธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุดธรรมที่กล่าวมา แต่เป็นชุดธรรมที่ปรากฏเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน ข้อปฏิบัติต่างๆ ก็ถูกกำหนดให้เห็นได้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกับอบายมุข 6 ซึ่งต่างกับกรรมกิเลส 4 และอคติ 4 ที่แฝงอยู่ภายในรับรู้ได้เฉพาะตนเองเท่านั้น จนกว่าจะฉายแววออกมาคนอื่นจึงจะรับรู้ได้เกี่ยวกับหลักทิวติ 6 เป็นชุดคำสอนที่กำหนดข้อปฏิบัติโดยตรงไปตรงมาระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือจะกล่าวว่าเป็นความรับผิดชอบต่อกันและกันก็ได้ ซึ่งท่านกำหนดเป็นคู่ๆ ได้แก่ ความรับผิดชอบระหว่างบุตร-บิดา มารดา ความรับผิดชอบระหว่างสามี-ภรรยา สองคู่แรกนี้เป็นกลุ่มบุคคลในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันสำคัญลำดับต้นของชีวิตมนุษย์ เพราะการบ่มเพาะจากสถาบันแห่งนี้จะส่งผลต่อสถาบันทางสังคมวงกว้างออกไป ส่วนความรับผิดชอบระหว่างศิษย์-อาจารย์ เป็นสถาบันขัดเกลามนุษย์ที่เป็นลำดับที่สองรองลงมาจากสถาบันครอบครัว ซึ่งถือเป็นก้าวที่สองของมนุษย์ที่จะเดินออกสู่โลกกว้างต่อไป หากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาฝึกฝนอบรมไม่ดี ไม่เข้มแข็งทางด้านร่างกายจิตใจและปัญญา จะส่งผลต่อการรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ส่วนความรับผิดชอบระหว่างกลุ่มมิตรสหาย ความรับผิดชอบระหว่างนาย-ทาสกรรมกร และความรับผิดชอบระหว่างบุตร-สมณพราหมณ์ เป็นการฝึกศึกษาของคนในโลกกว้าง กลุ่มคนทั้ง 6 กลุ่ม นอกจากจะเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อกันโดยตรงแล้ว ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความรับผิดชอบให้แก่กันและกันอีกด้วย ดังนั้น ในสังคาลกสูตรนอกจากจะค้นพบหลักความสุจริตที่เกิดมาจากภายในแล้ว ข้อค้นพบสำคัญอีกประการหนึ่งคือความรับผิดชอบต่อซึ่งกันละกันของคนในสังคม หรือการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของคนในสังคม ซึ่งในงานวิจัยนี้จัดเป็นความรับผิดชอบต่อ 2 ประเภท คือ ความรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัว และความรับผิดชอบต่อสมาชิกนอกครอบครัว เขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.3

ความรับผิดชอบระหว่างบุคคลในสังคม



จากแผนภูมิ แสดงให้เห็นความรับผิดชอบระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันในกรอบสี่เหลี่ยมอันถือเป็นภาระหน้าที่โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น บุตร-บิดามารดา มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่น ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ จักทำกิจของท่าน จักดำรงวงศ์ตระกูล ฯลฯ ศิษย์-อาจารย์ มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่น ลูกขึ้นเรียนรับ เข้าไปคอยรับใช้ เชื้อฟัง ฯลฯ สามเณร-ภรรยา มีความเกื้อกูลกันและกัน เช่น ให้เกียรติยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ไม่ประพฤตินอกใจ ฯลฯ กุลบุตร-มิตรสหาย มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่น การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้) กล่าววาจาเป็นที่รัก ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ฯลฯ นาย-ทาสกรรมกร มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน เช่น จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ให้อาหารและค่าจ้าง ดูแลรักษายามเจ็บป่วย ฯลฯ กุลบุตร-สมณพราหมณ์ ให้ความอุปถัมภ์กันและกัน เช่น จะทำอะไรก็ทำด้วยเมตตา จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา ฯลฯ นอกจากนี้ยังสามารถอธิบายถึงความเชื่อมโยงถึงกันและกันระหว่างกลุ่มบุคคลทั้ง 6 กลุ่ม ที่มีความปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

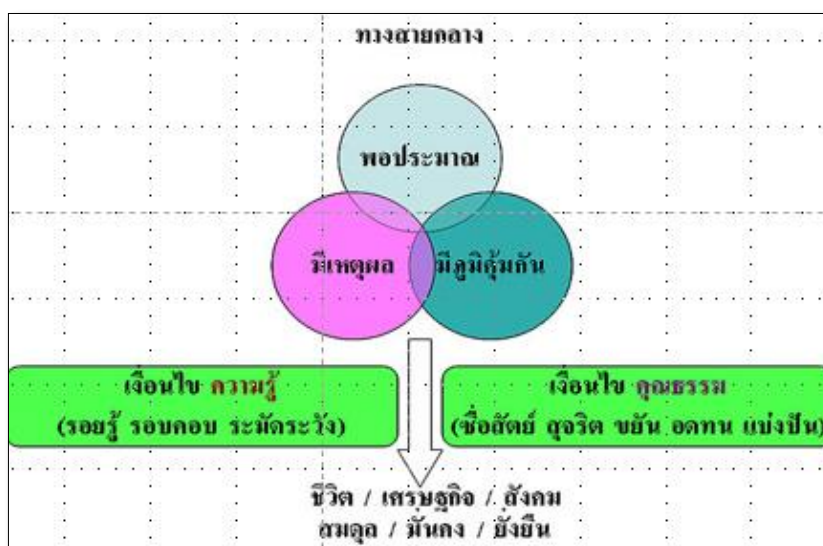
4.1.4 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาและถูกพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย พ.ศ. 2540 ดังพระบรมราโชวาทว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นอันพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลใน

เรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด..”⁹ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม "3 ห่วง 2 เงื่อนไข" ซึ่งประกอบด้วยความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม" (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ (2) ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ (3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ และคุณธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน ในประเด็นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชั้นหลักการและวิธีการที่กล่าวมา ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4.4

หลักการ-วิธีการ-เป้าหมายเศรษฐกิจพอเพียง



จากแผนภูมิอธิบายได้ว่าทางสายกลางหรืออริยมรรคเริ่มจากหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกัน เป็นหลักคิดหลักปรัชญา ชุดความรู้ทั้งสามประการ จะสมบูรณ์ได้ ก็โดยอาศัยเงื่อนไขปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม เป็นตัวเกื้อหนุน สำหรับเงื่อนไขความรู้ ได้แก่ ความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ไม่ตกอยู่ในความประมาท เตรียมตัวให้พร้อมอยู่เสมอ ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน และแบ่งปัน คุณธรรมทั้ง 5 ประการนี้ เป็นต้นทุนแห่งความไว้วางใจสำหรับการดำรงชีวิตในท่ามกลางสังคม โดยสรุป มรรควิธีแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม บนพื้นฐานความพอประมาณ มีเหตุผล และมี

⁹ พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517

ภูมิคุ้มกันเป็นแกนหลัก ย่อมส่งผลต่อระบบชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน อันเป็นจุดหมายปลายทางของระบบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 อติเทพ ภาณุพงศ์ ให้ทรรศนะว่า “แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังถูกบรรจุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ต่างชาติสนใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง”¹⁰ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ให้ทรรศนะว่า “สหประชาชาติเห็นด้วยกับพระมหากษัตริย์ในเรื่องนี้ [เศรษฐกิจพอเพียง] โดยเริ่มใช้มาตรวจวัดคุณภาพชีวิตในการวัดความเจริญของแต่ละประเทศ แทนอัตราผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ซึ่งกล่าวถึงแต่ความเจริญทางเศรษฐกิจเท่านั้น” มีนักคิดหลายท่านกล่าวเชิดชูระบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ศ.ดร. วุฒิพงศ์ ชัคส์ นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมคนสำคัญของเยอรมนี ศ.ดร. อมาตยา เซน ศาสตราจารย์ชาวอินเดีย เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ จิมมี ทินเลย์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศภูฏาน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการเชิดชูเป็นอย่างสูงจากองค์การสหประชาชาติ โดยนายโคฟี อันนัน ในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ เป็นต้น และนักคิดบางท่านวิพากษ์ ระบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ศ.ดร. เควิน ฮิววิสัน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยนอร์ธแคโรไลนา แชนเพลฮิลล์ “แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบที่ไม่มีความแตกต่างไปจาก “ความนิยมท้องถิ่น” (Localism) เลย” เป็นต้น

4.1.5 กระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชน

ผลการศึกษาสัมมาชีพ หมายถึง “อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายได้มากกว่ารายจ่าย เป็นความพยายามที่จะปรับจากการทำมาหากินเป็นทำมาค้าขาย โดยไม่ได้เอากำไรสูงสุดเป็นตัวตั้งหรือเป็นเป้าหมายสุดท้าย และต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม คือความสุขของตนและคนทำงาน รวมถึงประโยชน์ของผู้บริโภคและผู้รับบริการเป็นหลัก”¹¹ แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564) กำหนดให้การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม มุ่งแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับปากท้องของประชาชนในระดับล่างที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศโดยมีแผนงานที่สำคัญ คือ แผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก มีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหลักบูรณาการไปสู่การปฏิบัติและชุมชนเข้มแข็งมุ่งผลให้ “เศรษฐกิจครัวเรือนมีความมั่นคง ประชาชน ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข”¹² และดำเนินการภายใต้ “โครงการสร้างสัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ผ่านกระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชนเป็นกระบวนการให้ชาวบ้านสอนชาวบ้าน ซึ่งมีโครงการที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ใน 3 ลักษณะคือ โครงการหลัก

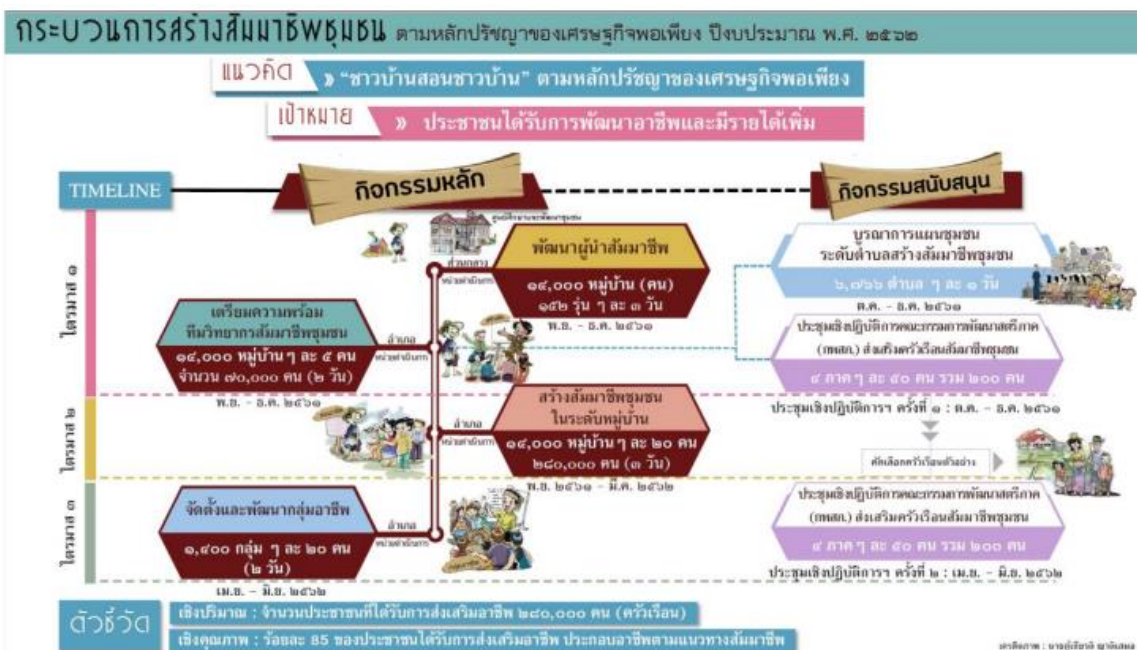
¹⁰ อติเทพ ภาณุพงศ์ เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย

¹¹ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, (กรุงเทพฯ : บริษัท บีทีเอส เพรส จำกัด, 2561), หน้า 2.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

จำนวน 5 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนาผู้นำสัมมาชีพ โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการวิทยากรสัมมาชีพ ชุมชนระดับจังหวัด โครงการเตรียมความพร้อมทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชนระดับหมู่บ้าน โครงการส่งเสริมการสร้างสัมมาชีพชุมชนในระดับหมู่บ้าน และโครงการสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มอาชีพ นอกจากนี้ยังมีโครงการสนับสนุน จำนวน 3 โครงการ และโครงการยกระดับต่อยอดจำนวน 7 โครงการ กระบวนการสร้างสัมมาชีพ มีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การฝึกอบรมปราชญ์ เพื่อให้เป็น “ผู้นำสัมมาชีพชุมชน” สามารถเป็นปราชญ์วิทยากร ในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างสัมมาชีพชุมชน โดย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน 2) สร้างทีมปราชญ์สัมมาชีพชุมชน ให้ปราชญ์ผู้นำสัมมาชีพชุมชน ร่วมกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและภาคีเครือข่าย แสวงหาทีมปราชญ์สัมมาชีพชุมชนที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ จัดประชุมและสร้างการเรียนรู้เพิ่ม เป็นทีมในการฝึกอาชีพ และไปส่งเสริม สนับสนุน กำกับและติดตามให้ครัวเรือนเป้าหมาย มีความรู้ในการทำอาชีพ สามารถพัฒนาตนเองและสร้างอาชีพได้ 3) ฝึกอบรมสร้างสัมมาชีพชุมชนเป้าหมาย โดยปราชญ์ชุมชนประจำหมู่บ้านเป็นผู้ถ่ายทอดและฝึกอาชีพ ร่วมกับทีมปราชญ์ชุมชนของหมู่บ้าน หรือปราชญ์ชุมชนในหมู่บ้านอื่นๆ ที่มีอาชีพและความรู้ที่แตกต่างไป หรือมีการจัดไปศึกษาดูงานในศูนย์เรียนรู้ชุมชนหมู่บ้านอื่นๆ ตามอาชีพที่ได้ฝึกอบรม ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดความรู้เน้นแบบชาวบ้านสอนชาวบ้าน เน้นฝึกการปฏิบัติจริง ใช้วัสดุจริง ลักษณะอาชีพ อาจเป็นอาชีพหลัก อาชีพเสริม หรือ อาชีพใหม่ ก็ได้ ตัวอย่างการพัฒนาสัมมาชีพ เช่น 1) พัฒนาอาชีพหลักที่ทำอยู่เดิมให้มีรายได้มากขึ้น ด้วยการลดต้นทุน เปลี่ยนวิธีการ หรือการสร้างคุณภาพให้ผลผลิต หรือการทำแบบผสมผสานใช้ประโยชน์จากทุกส่วนของการผลิตหรือวัตถุดิบ มีผลผลิตตรงกับช่วงเวลาที่ต้องการ 2) การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ปศุสัตว์ ใช้วัตถุดิบที่มีมากในชุมชนมาแปรรูปให้ตรงกับความต้องการของตลาด พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต 3) อาชีพที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับด้านการท่องเที่ยวชุมชน ตามศักยภาพ ของทรัพยากรและพื้นที่ของชุมชน เช่น การบริการนักท่องเที่ยว นวดแผนไทย สปา โฮมสเตย์ เป็นต้น 4) การส่งเสริมให้เกิดสัมมาชีพมั่นคง แกนนำสัมมาชีพและปราชญ์ชุมชน ต้องส่งเสริม ติดตามสนับสนุน และกำกับให้ครอบครัว สามารถนำความรู้จากการฝึกอบรมไปประกอบอาชีพ ให้มีรายได้หรือลดรายจ่าย ได้อย่างต่อเนื่อง ร่วมกับผู้นำ กลุ่ม องค์กร และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยใช้ศักยภาพของทุนชุมชนและแผนชุมชน เป็นเครื่องมือในการบูรณาการหน่วยงาน ทรัพยากร และงบประมาณ เพื่อสนับสนุนครัวเรือนสัมมาชีพ ให้สามารถดำเนินการพัฒนาอาชีพ สร้างอาชีพได้ อย่างมั่นคง สร้างความเข้มแข็งโดยการรวมกลุ่ม พัฒนากลุ่มเข้าถึงแหล่งทุน พัฒนากลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือ OTOP เชื่อมโยงหรือใช้แนวทางและองค์ความรู้ ให้ความร่วมมือในการพัฒนา เศรษฐกิจฐานรากจะมั่นคงและชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.5
กระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชน¹³



¹³กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, หน้า 7.

4.2 การเสริมสร้างกลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

การเสริมสร้างสมาชิกของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ Strengthening the occupations of enterprises trading in silk Surin Province. ได้ใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยลงเก็บข้อมูล 3 ชุมชน คือ กลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านปราสาท อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ สรุปผลศึกษาได้ ดังนี้

4.2.1 กลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาของกลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ผ้าไหมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ และมาการสืบสานมายาวนาน ไม่แพ้วัฒนธรรมด้านอื่นๆ ดังมีข้อมูลที่ว่า “ผ้าไหมสุรินทร์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ายิ่ง อารยธรรมที่ถูกถ่ายทอดสั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีลวดลายและเทคนิคการทอผ้าไหมที่ถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะ มีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนเรื่อยมา ทำให้จังหวัดสุรินทร์ มีลายผ้าไหมมากที่สุดในประเทศไทย”¹⁴ จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นวิถีคิดและความหลากหลายในด้านการออกแบบการผลิต การศึกษาหลักปฏิบัติของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การศึกษากลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งประเด็นศึกษาได้ 3 ประเด็น ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านปราสาท อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มีรายละเอียดดังนี้

4.2.1.1 ความเป็นมาผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ประวัติความเป็นมาของผ้าไหมสุรินทร์มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเขมรและอินเดียอันเป็นจุดเริ่มต้นของผ้าไหมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังอาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ ให้ข้อมูลผ่านรายการสืบสายใย ผ้าไทย อาเซียน : เรียนรู้ผ้าทอเขมร, ผ้ามัดหมี่ สุรินทร์ว่า “เรื่องการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกัมพูชาได้รับอิทธิพลมาจากอินโดนีเซีย ซึ่งรับจากอินเดียที่เป็นแม่บทในการทำผ้าไหมมัดหมี่อีกต่อหนึ่ง แล้วอารยธรรมผ้ามัดหมี่เขมรก็แผ่อิทธิพลไปยังไทย พม่า และเวียดนาม”¹⁵ ในประเด็นนี้จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงของอาเซียนด้วยผ้าไหม นอกจากจะมีความสืบเนื่องมาจากโบราณเก่าแก่แล้ว ท่านยังชี้ให้เห็นอิทธิพลของผ้าไหมมัดหมี่ต่อผ้าไหมในประเทศไทยว่า “ที่สำคัญน่าจะมีอิทธิพลต่อการทำผ้าไหมมัดหมี่ในประเทศไทย รวมถึงผ้าไหมมัดหมี่ที่ใช้ในราชสำนักบางชนิด บางประเภทด้วย”¹⁶ นอกจากนี้รายการดังกล่าวยังกล่าวถึงการมีอิทธิพลต่อพม่าและเวียดนามด้วย นายไกรสร กองฉลาด ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ให้

¹⁴ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, <https://issuu.com/preciachic/docs/silk_road_in_surin_book_final>, หน้า 34.

¹⁵ เผ่าทอง ทองเจือ, "สืบสายใย ผ้าไทย อาเซียน : เรียนรู้ผ้าทอเขมร ผ้ามัดหมี่ สุรินทร์" <https://www.youtube.com/watch?v=UamvzSDHjHc>, 23 กรกฎาคม 2558.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

ความเห็นในรายการ"ป้ายนี้มีคำตอบ" ว่า "ความเชื่อมโยงของดีที่เราที่อยู่ ช้าง ผ้าไหม ปราสาท เชื่อมโยงจุดแข็งให้เข้ากัน"¹⁷ จากข้อมูลเบื้องต้น ทำให้อนุมานได้ว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมและได้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่น่าสนใจยิ่ง หากศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะค้นพบเหตุผลหลายประการที่สนับสนุนว่า จังหวัดสุรินทร์มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองในเรื่องผ้าไหม ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการผลิตและการทอ ไม่ว่าจะเป็นลวดลายของผ้าไหม การผลิตเส้นไหมน้อย และกรรมวิธีการทอ จังหวัดสุรินทร์นิยมนำเส้นไหมชั้นหนึ่งหรือไหมน้อย (ภาษาเขมร เรียก "โซกซึก") มาใช้ในการทอผ้า ไหมน้อยจะมีลักษณะเป็นผ้าไหมเส้นเล็ก เรียบ นุ่ม เวลาสวมใส่จะรู้สึกเย็นสบาย นอกจากนี้การทอผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์ ยังมีกรรมวิธีการทอที่สลับซับซ้อน และเป็นกรรมวิธีที่ยาก ซึ่งต้องใช้ความสามารถและความชำนาญจริง เช่น การทอผ้ามัดหมี่พร้อมยกดอกไปในตัว ซึ่งทำให้ผ้าไหมที่ได้เป็นผ้าเนื้อแน่นมีคุณค่า มีการทอที่เดียวในประเทศไทย จนเป็นที่สนพระทัยและเป็นที่ชื่นชอบของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงรับสั่งว่า ใส่แล้วเย็นสบาย อีกทั้งยังใช้ฝีมือในการทออีกด้วย

4.2.1.2 อัตลักษณ์ผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ความเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นของผ้าไหมในถิ่นอีสาน มีความแตกต่างหลากหลาย ในอีสานเหนือมี ผ้าไหมแพรวากาฬสินธุ์ที่ได้รับการกล่าวถึงดังข้อมูลว่า "แพรวา" หรือ ผ้าไหมแพรวาเป็นผ้าทอมืออันเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยหรือภูไท การทอผ้าแพรวามีมาพร้อมกับวัฒนธรรมของชาวภูไท ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นกำเนิดในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย (ดินแดนส่วนเหนือของลาว และ เวียดนาม ซึ่งติดต่อกับดินแดนภาคใต้ของจีน) อพยพเคลื่อนย้ายผ่านเวียดนาม ลาว แล้วข้ามฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่แถบเทือกเขาภูพานทางภาคอีสานของไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม มุกดาหาร สกลนคร"¹⁸ ที่อีสานใต้โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ถือเป็นดินแดนแห่ง เมกกะผ้าไหมไทยเลยที่เดียว ซึ่งแต่ละแ่งมีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของตนเองเป็นจุดขาย คำว่าจุดขายในที่นี้ไม่ได้มีความหมายในเชิงธุรกิจเงินตรา แต่หมายถึงความหลากหลายทางภูมิปัญญาของชุมชน ที่สามารถประดิษฐ์คิดค้นความโดดเด่นแห่งผ้าไหมจนเป็นที่สนใจขึ้นมาได้ ใน women.mthai จัดลำดับคุณค่าอัตลักษณ์ 20 แหล่งที่ดีที่สุดในผ้าไทยทอมือ ในยุคที่กระแสแฟชั่นผ้าไทย กำลังได้รับความนิยม ดังนี้ "กลุ่มทอผ้าภูไทธรรณี จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าบ้านเหล่าใหญ่ จังหวัดสกลนคร กลุ่มแม่บ้านวิสาหกิจชุมชนหมู่ 8 จังหวัดสกลนคร กลุ่มมัดหมี่โฮลโบราณย้อมสีธรรมชาติ จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนย้อมครามบ้านเชิงดอย จ.สกลนคร กลุ่มสตรีทอผ้าชุมชนที่ 2 จ.สกลนคร (แม่ทองสิริ) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านหนองครอง จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาขาม จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านนาจัว จังหวัดสกลนคร กลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติบ้านพันนา จังหวัดสกลนคร ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาคอย จังหวัดนครพนม กลุ่มสตรีทอผ้าฝ้ายบ้านโคกสะอาด จังหวัดนครพนม กลุ่มแม่เวียงบ้านคำอาฮวน จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มทอผ้าทอมือบ้านคุณย่า จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านภู จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มสตรีทอผ้า

¹⁷ นายไกรสร กองฉลาด, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่งสุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก" <<https://www.youtube.com/watch?v=waM0m3RDypE>>

¹⁸ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, ผ้าไหมแพรวา, < <https://th.wikipedia.org/wiki/>>

ไหมบ้านระงอล จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มทอผ้าไหมสีธรรมชาติบ้านคู จังหวัดสุรินทร์ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ วิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมสีธรรมชาติหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มเลี้ยงไหมตำบลบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ”¹⁹ จากแหล่งข้อมูลดังกล่าวจะพบว่าผ้าที่ได้รับความนิยมมากใน 2๐ อันดับกระจุกตัวอยู่ในภาคอีสานทั้งสิ้น และและที่มีจำนวนมากเป็นอันดับต้น คือ จังหวัดสกลนคร จำนวน 9 แห่ง สุรินทร์ 3 แห่ง มุกดาหาร 3 แห่ง นครพนม 2 แห่ง ชัยภูมิ 2 แห่ง และบุรีรัมย์ 1 แห่ง เป็นที่สังเกตว่าผ้าทอที่ได้รับความนิยมในจังหวัดสุรินทร์ล้วนแต่เป็นผ้าไหมทั้งสิ้น ซึ่งก็สะท้อนความเป็นเมกะแห่งผ้าไหมได้เป็นอย่างดี การศึกษากลุ่มผู้ประกอบการไหมในจังหวัดสุรินทร์ พบอัตลักษณ์สำคัญ 2 ประการ คือ

1) อัตลักษณ์ด้านการทอผ้าไหม มีข้อมูลด้านอัตลักษณ์เกี่ยวกับผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์ว่า “ลักษณะการทอผ้าของกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมรมีเอกลักษณ์เด่นชัด แตกต่างจากผ้าทออีสานทั่วไป ผ้ามัดหมี่ของคนไทยเชื้อสายเขมร คือ ผ้าปุม เป็นผ้าทอเส้นพุ่งแบบสามตะกอ มีลวดลายเด่นชัด เดิมใช้เป็นผ้าสำหรับชนชั้นสูงในราชสำนัก”²⁰ แหล่งข้อมูลดังกล่าวให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์ มีลักษณะแตกต่างจากผ้าของชาวอีสานทั่วไป กรรมวิธีในการจับลายหรือมัดลายมีรสย่มสูง นิยมใช้ไหมน้อยเพราะเป็นไหมที่ละเอียดและพิถีพิถันในการเก็บรายละเอียดของลวดลายตลอดจนสร้างสีสันประสานกลมกลืนกับลวดลายผ้า”²¹ จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนอัตลักษณ์ผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์ได้อย่างชัดเจน ดังที่ปรากฏที่หมู่บ้านท่าสว่าง กลุ่มจันทร์ไสมา ผ้าไหมยกทองโบราณ โดยมีอาจารย์วิโรจธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้ออกแบบลวดลายราชสำนักโบราณลงบนผืนผ้าด้วยดินไหมทองเป็นตัวอย่าง

2) อัตลักษณ์ด้านผลิตภัณฑ์ เมธวดี พยัฒประโคน ได้ศึกษาเกี่ยวกับผ้าไหมทอมือพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในประเด็นรูปแบบลวดลายและสีบนผืนผ้า พบว่า “ผ้าไหมมีทั้งหมด 5 ชนิด ผ้ามัดหมี่มีการทอมากที่สุด รองลงมา ผ้าลายตาราง ผ้ายก ผ้าอันลวยซิม ผ้าพื้น ผ้าหางกระรอก ผ้าขีด ตามลำดับนิยมคู่สีกลมกลืนกัน คือ เหลือง แดง น้ำตาล แทรกคู่สีดำ คือ ม่วง เขียว ในบางส่วนของลาย ปัจจุบันผ้ามีโทนสีมากขึ้นจากการย้อมเคมี แม้ลายมัดหมี่มี 3 กลุ่ม คือ 1) ลายเรขาคณิตรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2) ลายพรรณพฤกษา เช่น ลายดอกมะเขือ รวงข้าว ดอกไม้ 3) ลายสัตว์ เช่น ลายนกยูง เต่าจับ”²² นอกจากนี้ยังพบความโดดเด่นของผ้าไหมผ้าไหมสุรินทร์ รวมถึงความโดดเด่นงานศิลปหัตถกรรมอื่นในแง่มุมต่างๆ ดังข้อมูลว่า “งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ผลิตขึ้นในจังหวัดสุรินทร์นั้น มีอยู่เป็นจำนวนมากส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ประดิษฐ์คิดค้นมาด้วยภูมิปัญญาและเทคโนโลยีพื้นบ้าน มีความสวยงามและ

¹⁹ women.mthai.com, “คุณค่าอัตลักษณ์ 20 แหล่งที่ดีที่สุด ผ้าไทยทอมือ ในยุคที่กระแสแฟชั่นผ้าไทย กำลังได้รับความนิยม”, <<https://women.mthai.com/scoop/382582.html>>, 25 พฤศจิกายน 2561.

²⁰ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, หน้า 13.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

²² เมธวดี พยัฒประโคน, ผ้าไหมทอมือพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์, Institute of Culture and Arts Journal – ThaiJO , Vol 18 No 1 (2016): July - December - Research Articles, หน้า 94.

เหมาะสมกับชีวิตของชาวบ้านหลายเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันงานศิลปหัตถกรรมที่ยังคงได้รับการสืบสานและถือเป็นเอกลักษณ์เป็นมรดกดีเด่นของจังหวัดสุรินทร์ เห็นจะได้แก่ ผ้าไหมและเครื่องประดับเงิน²³ เกี่ยวกับผ้าไหมสุรินทร์ มีข้อมูลว่า “สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการทอผ้ามานาน มีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน ผ้าทอของจังหวัดสุรินทร์มีความเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสานทั่วไป ทั้งลวดลาย สี สัน ที่โดดเด่นกลมกลืนกับธรรมชาติ เนื่องจากนิยมใช้สีย้อมจากธรรมชาติที่ตนเอง ผ้าไหมที่นับได้ว่าเป็นลวดลายต้นแบบได้แก่ ผ้าไหมโฮล หรือ “ซั่มปิวตโฮล” จัดว่าเป็นผ้ามัดหมี่ที่ขึ้นชื่อของชาวไทยเขมร จังหวัดสุรินทร์”²⁴ ขั้นตอนในการผลิตถือเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อน ยุ่งยาก ยาวนาน ต้องใช้ความคิด ความชำนาญ ความขยัน ความเพียรพยายาม และความอดทนเป็นอย่างมาก ดังข้อมูลว่า “กระบวนการทอผ้าไหมนั้นเริ่มจากการเลี้ยงไหม การสาวไหม การย้อมสี การออกแบบมัดหมี่เพื่อให้ได้ลวดลายที่ตามต้องการ เทคนิคการทอซึ่งมีทั้งทอลายขัดธรรมดา ยกดอก ขิดลาย จนเป็นผ้าที่สมบูรณ์สวยงาม แต่ละขั้นตอนต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ความชำนาญ ใจรักของช่างทอ ความรู้เรื่องการทอผ้าไหมนั้น มีการถ่ายทอดให้กับบุตรหลานสืบต่อกันมาโดยไม่ขาดสาย โดยจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังทอผ้าตามความเชื่อศรัทธา เป็นกรณีพิเศษ เช่น ผ้าปูม ผ้าโฮลเปราะฮ์ ผ้าไหมควบ ฯลฯ”²⁵ จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าผ้าไหมมีคุณค่าต่อวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของชาวสุรินทร์หลายด้าน อุตสาหกรรมความโดดเด่นของผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์ พอจำแนกเป็นข้อได้ ดังนี้ (1) มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ โดยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกัมพูชา และลวดลายที่บรรจงประดิษฐ์ขึ้นล้วนมีที่มาและมีความหมายอันเป็นมงคล (2) นิยมใช้ไหมน้อยในการทอ ซึ่งไหมน้อยคือไหมที่สาวมาจากเส้นใยภายในรังไหม มีลักษณะนุ่ม เรียบเงางาม (3) นิยมใช้สีธรรมชาติในการทอ ทำให้มีสีไม่ฉูดฉาด มีสีสันที่มีลักษณะเฉพาะ คือ สีจะออกโทนสีขี้ม เช่น น้ำตาล แดง เขียว ดำ เหลือง อีกทั้งยังมีกลิ่นหอมจากเปลือกไม้ (4) ฝีมือการทอ จะทอแน่นมีความละเอียดอ่อนในการทอและประณีต รู้จักผสมผสานลวดลายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แสดงถึงศิลปะที่สวยงามกว่าปกติ (5) แต่เดิมนั้นการทอผ้าไหมของชาวบ้านทำเพื่อไว้ใช้เอง และสวมใส่ในงานทำบุญและงานพิธีต่างๆ

4.2.1.3 แหล่งผ้าไหมสำคัญในจังหวัดสุรินทร์ จากข้อมูลชุด “เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์”²⁶ ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งผลิตไหมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 22 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ กลุ่มผ้าไหมยกดอก อำเภอลำทะเมนชัย กลุ่มผ้าไหมสีธรรมชาติ ตำบลพรมเทพ อำเภอนาหว้า กลุ่มผ้าไหมย้อมสีมูลช้าง หมู่บ้านข้างตากกลาง กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่รัตนบุรี อำเภอรัตนบุรี กลุ่มผ้าไหมลายช้าง อำเภอนาหว้า กลุ่มผ้าไหมระเวียง อำเภอนอนนารายณ์ กลุ่มผ้าไหมหนองหว้า อำเภอสนม กลุ่มผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติบ้านกูด อำเภोजอมพระ กลุ่มผ้าไหมบ้านพญาราม อำเภอมือง หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านนาตัง อำเภอลำทะเมนชัย กลุ่มทอผ้าไหมบ้านปราสาท

²³ กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์, กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, 2550, หน้า 134.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

²⁶ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, หน้า แผนที่แหล่งผลิตผ้าไหม.

อำเภอปราสาท หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านจารพัตรพัต อำเภอศีขรภูมิ กลุ่มผ้าไหมพื้นเมืองชาวภูยก อำเภอสำโรง ทาบ หมู่บ้านทอผ้าบ้านสวย อำเภอเมือง หมู่บ้านทอผ้าบ้านบ้านนาบัว อำเภอเมือง กลุ่มจันโสมมา ผ้าไหมยกทองโบราณ อำเภอเมือง กลุ่มเสื้อชาวภูยก อำเภอศรีณรงค์ กลุ่มผ้าไหมโคกครุฑ อำเภอลำดวน กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่บ้านด่านเจริญ อำเภอสังขะ กลุ่มผ้าไหมลายโบราณ อำเภอปราสาท กลุ่มผ้าไหมบ้านสระแก้ว อำเภอพนมดงรัก กลุ่มผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติบ้านตะเคียน อำเภอกาบเชิง ในข้อมูลชุดดังกล่าวได้สรุปกลุ่มผ้าไหมสุรินทร์เป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ “1) หมู่บ้านทอผ้าไหมเพื่อการท่องเที่ยว เช่น “ผ้าไหมยกทองโบราณ ผ้าไหมพื้นเมืองโบราณ ผ้าไหมสมปักปุม ผ้าไหมชาวภูยก”²⁷ หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง หมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านจันรม กลุ่มทอผ้าไหมบ้านด่านเจริญ หมู่บ้านหัตถกรรมผ้าไหมเขวาสินรินทร์ (บ้านเขวาสินรินทร์) เป็นต้น เมื่อพูดถึงผ้าไหมสุรินทร์ต้องยกให้บ้านท่าสว่างเป็นอันดับแรก เพราะที่นี่มีความเด่นดังระดับโลก มีแหล่งข้อมูลมากมายที่กล่าวถึงแหล่งผ้าไหมแห่งนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์ กล่าวถึงหมู่บ้านทอผ้าไหมยกทองโบราณบ้านท่าสว่างว่า “เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการยกย่องว่า ทอผ้าไหมมากกว่า 1,000 ตะกอ ใช้คนทอ 4-5 คนต่อวัน ทอได้ 6-7 เซนติเมตร จากการริเริ่มผลงานศิลปหัตถกรรมของกลุ่มทอผ้ายกทอง “จันโสมมา” โดยมีอาจารย์เป็นผู้รวบรวมชาวบ้านท่าสว่างมารวมกลุ่มกันทำงานทอผ้า ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูการทอผ้าไหมที่ผสมผสานกันระหว่างลวดลายการทอแบบราชสำนักไทยโบราณกับเทคนิคการทอผ้าแบบพื้นบ้าน ผ่านกรรมวิธีย้อมสีจากธรรมชาติ ทำให้เกิดลวดลายอันอ่อนช้อยวิจิตรงดงาม จนกลายเป็นผ้าไหมยกทองที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก”²⁸ เท่าที่ข้อมูลนำมาประกอบพออนุมานได้ว่าผ้าไหมที่มีชื่อเสียงระดับโลกต้องจังหวัดสุรินทร์ และผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์มีชื่อเสียงมากที่สุดต้องยกให้ผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ซึ่งกลายเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวระดับประเทศด้วยสินค้าผ้าไหมนี้เอง 2) การออกร้านจำหน่ายผ้าไหม เช่น “งานมหกรรมไหมสุรินทร์ งานตรานกยูงพระราชทานสืบสานตำนานผ้าไหมไทย งานจำหน่ายสินค้า OTOP งานแสดงช้างและกาชาด จังหวัดสุรินทร์”²⁹ เป็นต้น 3) ตลาดนัดผ้าไหม เช่น “ตลาดนัดสีเขียว ตลาดนัดกรีน มอตลาดนัดประจำอำเภอ”³⁰ เป็นต้น 4) สินค้าต่อยอดผ้าไหมสุรินทร์ เช่น “สบู่รังไหมและผ้าไหมยีนส์ เครื่องสำอางรังไหม กระเป๋าเป้ผ้าไหม”³¹ เป็นต้น 5) แหล่งค้าผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ จากข้อมูลการสังเกตและข้อมูลเอกสารชี้ให้เห็นว่ามีร้านค้าผ้าไหมทั้งในตัวจังหวัดและอำเภอต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น เอกอนันต์ไหมไทย ชงทองไหมไทย ดิวไล จองโฮล สุรินทร์ไหมไทย เป็นต้น”³² จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สามารถจัดกลุ่มผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ได้ตามกลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มเขมร กลุ่มภูยก และกลุ่มลาว

²⁷ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, หน้า 36.

²⁸ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์(สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ), “จังหวัดสุรินทร์”, หน้า 17.

²⁹ อ้างแล้ว, เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์, หน้า 38.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

³² เรื่องเดียวกัน,, หน้า 42.

4.2.1.4 กลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายในครัวเรือน ได้แก่ ชาวบ้านที่มีฝีมือในการทอผ้าไหมเอง นอกจากเก็บไว้ใช้ก็นำมาจำหน่ายขายเองโดยตรง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากตามหมู่บ้านต่างๆ ทั่วจังหวัดสุรินทร์ ดังที่นายไกรสร กองฉลาด ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ว่า “...สุรินทร์ เมืองเมกะแห่งผ้าไหมไทย สุรินทร์จำนวน 2,128 หมู่บ้าน ทำผ้าไหม 1,786 หมู่บ้าน ประมาณ ร้อยละ 84 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด จึงมีความหลากหลาย”³³ ตัวเลขนี้ชี้ความเป็นเมืองผ้าไหมอย่างไม่ต้องสงสัย เอกสารคู่มือ...ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีสุรินทร์ 85 แอ่งเล็ก เช็คอิน เส้นทางสายไหมให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านผ้าไหม 28 หมู่บ้าน ได้แก่ “อำเภอเมืองสุรินทร์ บ้านท่าสว่างบ้านกระทม บ้านเทนมีย์ บ้านพญาราม บ้านสวาย บ้านอำม็อง อำเภอเขวาสินรินทร์ บ้านกันตรง บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านตาบุก บ้านสามโคก อำเภอ กาบเชิง บ้านเขื่อนแก้ว บ้านโคกกลางสามัคคี บ้านโคกสะอาด บ้านตะเคียน อำเภอศรีณรงค์ บ้านคูขาด บ้าน หม่อนไหมพัฒนา อำเภอสังขะ บ้านด่านเจริญ อำเภอชุมพลบุรี บ้านดู่นาหนองไผ่ บ้านม่วงสวรรค์ อำเภอท่าตูม บ้านตาโต บ้านโสมน อำเภอลำตวน บ้านตาปุม บ้านทับมะระ บ้านประดู่ทอง อำเภอโนนนารายณ์ บ้านโนน น้อย อำเภอศีขรภูมิ บ้านประทุน บ้านไทร อำเภอปราสาท บ้านโพธิ์ทอง”³⁴ ในจำนวน 1,786 หมู่บ้านน่าจะ เกินกว่าครึ่งหนึ่งที่ผลิตเพื่อใช้ในครอบครัว ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านที่มีศักยภาพในการรวมกลุ่มนั้นต้องอาศัยเงื่อนไข ปัจจัยหลายประการจึงจะสามารถดำเนินการจัดตั้งกลุ่มได้ เมธวดี พยัคฆประโคน ได้ศึกษาเกี่ยวกับผ้าไหมทอมือ พื้นบ้าน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในประเด็นการจัดการจัดการกลุ่มทอผ้ากระบวนการผลิต พบว่า “การจัดการกลุ่ม ทอผ้าเป็นแบบพึ่งพาตนเองในระบบเครือข่ายและแบ่งงานภายในเครือข่าย” กระบวนการเสริมสร้างความ สุจริตและความรับผิดชอบ ตลอดถึงสืบทอดองค์ความรู้ เป็นลักษณะอบรม สั่งสอนตัวต่อตัว พาลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้และเข้าใจ

4.2.1.5 กลุ่มร้านค้าผ้าไหม ที่กระจายในตัวเมืองและหมู่บ้าน เช่น ผ้าไหมแท้ เมืองสุรินทร์ ผ้า ไหมสุรินทร์ ร้านจอยโฮล สุรินทร์ไหมไทย น้องหญิงผ้าไหมสุรินทร์ ผ้าไหมสุรินทร์ ร้านสุรินทร์ไหมไทย ผ้าไหม สเร็น (แพลแอม) ร้านลดผ้าไหม ร้าน นิวสยามผ้าไหมเครื่องเงิน เสื้อผ้าสำเร็จรูปไหม กรชนกไหมไทย ร้าน สายไหมสุรินทร์ ร้านธงทองไหมไทย เป็นต้น กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ก็เช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม คือ การขัดเกลาจากสถาบันทางศาสนา หลักธรรม ทางพุทธศาสนา และการกำกับควบคุมด้วยกฎหมายของบ้านเมือง

4.2.1.6 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนในการผลิตและจำหน่ายผ้าไหม เช่น กลุ่มทอผ้าไหมชุมชนสุรินทร์ภักดี กลุ่มตัดเย็บผ้าไหมเมืองช้าง กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ลายโบราณ กลุ่มทอ ผ้าไหมนางสาวยุวรัตน์ บุรณ์เจริญ กลุ่มทอผ้าไหมบ้านแสงทรัพย์ เล็กผ้าไหม กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านคาบ เหนือ กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านเสกแอ กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านโคกกระดวด กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านไต้ฆ้อง กลุ่ม สตรีทอผ้าไหมบ้านตาอ้อ กลุ่มเกษตรกรไทยผ้าไหมงาม กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านจันทร์หอม กลุ่มส่งเสริมอาชีพ

³³ นายไกรสร กองฉลาด, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก".

³⁴ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์, คู่มือชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี, หน้า 82-138.

ทอผ้าไหม กลุ่มสตรีทอผ้าไหมตำบลเชื้อเพลิง กลุ่มทอผ้าไหมอุโลก ฐานเรียนรู้ผ้าไหมปราสาทบ้านไพล กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกครุฑ เป็นต้น กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม ก็เช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม คือ การขัดเกลาจากสถาบันทางศาสนา หลักธรรมทางพุทธศาสนา ระเบียบแบบแผนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการกำกับควบคุมด้วยกฎหมายของบ้านเมือง

4.2.1.7 หน่วยงานของรัฐ เป็นหน่วยงานของรัฐ หรือสถาบันการศึกษาระดับจังหวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อกำกับควบคุมดูแล เสริมสร้างพัฒนา ให้ความรู้ และถ่วงดุลการค้าของเอกชน เช่น หอการค้าจังหวัดสุรินทร์ (ศูนย์แสดงและจำหน่ายสินค้าโอท็อปสุรินทร์) พิพิธภัณฑสถานผ้าไหม ราชภัฏสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ฝึกอบรมตามหลักสูตรขององค์กรหรือหน่วยงาน และดำเนินการตามระเบียบปฏิบัติของหน่วยงานราชการ การศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ คณะผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยเลือกพื้นที่วิจัย 3 ชุมชน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 2) กลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และ 3) กลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมบ้านปราสาททะนง ตำบลปราสาททะนง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นการเลือกแบบเจาะจง เหตุผลที่เลือกพื้นที่ดังกล่าว ประการแรกเพราะความมีมาตรฐานได้รับความเชื่อถือ เป็นที่นิยม มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไป ประการที่สองสะดวกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลในชุมชนได้ง่าย ประการที่สามมีความกระจายเชิงพื้นที่ และกระบวนการผลิต ตลอดถึงการบริหารจัดการ อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปศึกษาเปรียบเทียบ ให้เห็นความเหมือนและแตกต่าง

4.2.2 กลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง

ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จากที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและเดินทางลงเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกตและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งนักวิชาการ ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน ตลอดจนผู้ประกอบการผ้าไหม ผลปรากฏดังต่อไปนี้

4.2.2.1 ความเป็นมาของกลุ่มผ้าไหมท่าสว่าง จากการสัมภาษณ์อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย³⁵ ได้ข้อสรุปว่า ท่านนอกจากเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายทอที่มีชื่อเสียงแล้ว ท่านยังเป็นผู้จัดทำเครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ โขนพระราชทาน ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในวันที่ 26 ตุลาคม 2560 ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง อาจารย์วีระธรรมได้เล่าถึงความเป็นมาของท่านดังนี้ “ผมเกิด และเติบโตมาท่ามกลางที่ทอผ้าในหมู่บ้าน ยามเมื่ออยู่บ้านตัวเองก็สาละวอนเล่นอยู่ใต้ที่แม่ เพราะในสมัยก่อนไม่มีอะไรจะเล่นนะ เราอยู่บ้านนอก และในจังหวัดสุรินทร์สมัยก่อนแทบทุกที่ที่ต้องทอผ้าใช้เอง เพราะสังคมยุคเก่าเราไม่นิยมซื้อเครื่องนุ่งห่มต้องทำใช้เอง ปัจจุบัน 4 นี้แทบจะผลิตเองหมด ไม่ว่าจะเป็นข้าวปลาอาหาร การปลูกบ้านปลูกเรือน ยารักษาโรคขั้นพื้นฐาน

³⁵ สัมภาษณ์อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย, ครูศิลป์ของแผ่นดิน, บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2562.

จำพวกสมุนไพรมันจนกระทั่งเครื่องนุ่งห่มเราทำกันได้อเอง ทุกคนอยู่กันแบบพอเพียงมาก เหมือนทฤษฎีของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือทุกบ้านแทบไม่ต้องใช้เงิน นั่นคือวัยเด็กของผม” “ก่อนอื่นผมขอย้อนเล่าให้ฟังว่าทำไมผมถึงได้กลับมาทำผ้าที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งก็เกี่ยวเนื่องมาจากหัวข้อบทสัมภาษณ์ที่เราจะคุยกันครั้งนี้ คือ ‘พระเจ้าผู้เป็นแรงบันดาลใจ’ คำคำนี้ตรงกับเหตุผลในการกลับมาทำงานตรงนี้มาก และมีบุคคลอีกสองท่านที่ผมต้องขอเอ่ยถึง คือ อาจารย์สมิทธิ ศิริภัทร์ กับ คุณหญิง ม.ล.ปิยาภัสร์ ภิรมย์ภักดี ซึ่งสมัยนั้นอาจารย์สมิทธิได้เรียกผมไปช่วยท่าน เพื่อทำงานถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 คือผมได้มีโอกาสเริ่มทำงานถวายพระองค์ท่าน ตั้งแต่ตอนที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักรเสด็จเยือนประเทศไทยปี 2539 อาจารย์ให้ผมไปทำเสื้อผ้า และเครื่องประดับสำหรับการแสดงละคร แสง สี เสียง ที่วัดไชยวัฒนาราม แล้วหลังจากนั้นก็ช่วยอาจารย์กับคุณหญิงต้นในเรื่องเกี่ยวกับงานผ้า งานปักมาตลอด” “จนกระทั่งวันหนึ่ง เมื่อ 20 ปีที่แล้ว ก็อยากกลับมาอยู่บ้าน เพราะแม่อยู่ที่นี้และก็ชราแล้ว ที่น้องที่เป็นข้าราชการเขาก็ทำเรื่องขอย้ายขอลากลับมาอยู่ดูแลแม่กันหมดเลย แล้วทำไมเราไม่กลับ ก็เลยเรียนอาจารย์สมิทธิให้ทราบ ซึ่งอาจารย์ท่านเองก็บอกว่า “เธอก็เรียนทางด้านศิลปะ (อาจารย์วิรัชธรรมสำเร็จการศึกษาจากคณะศิลปะประจำชาติ วิชาเอกจิตรกรรมไทยที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ วิทยาเขตเพาะช่าง) ก็ทำงานอะไรที่มันเข้ากับทุนดั้งเดิมของชุมชนสิ” ผมก็กลับมาคิดว่าทุนดั้งเดิมอะไรที่อาจารย์ให้โจทย์มา ซึ่งก็มีแต่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทอผ้าไหมแหละ ที่มันสามารถนำความรู้ที่ตัวเองไปร่ำเรียนมาผสมผสานได้ และพอดีมีช่วงหนึ่งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ ท่านจะเสด็จเยือนต่างประเทศ อาจารย์สมิทธิท่านก็มาบอกผมว่า ให้ทอผ้ายกทูลเกล้าถวายพระองค์ท่านสำหรับในการทรงเสด็จคราวนั้น ผมก็มารวบรวมคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยทำแต่โบราณ ไม่ว่าจะป็นในเรื่องของการย้อมสีธรรมชาติ รวมไปถึงการเตรียมไหมแบบดั้งเดิมมารวมกันทำจนสำเร็จและได้ผ้าให้อาจารย์ทูลเกล้าถวายฯ ซึ่งพระองค์ท่านก็โปรด ในคราวนั้นได้รับพระราชทานทุนก้อนแรก ที่นำมารวบรวมชาวบ้านทำงานนี้คือเป็นจำนวนเงินประมาณ 3 – 4 แสนบาท ซึ่งผมต้องไปเบิกจากกองราชเลขาฯ โดยท่านผู้หญิงจรรยาจิตต์ ทีชะระ รองราชเลขา ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ นำมามอบให้ และเมื่อได้รับเงินพระราชทานมาก็นำไปซื้อเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ เพิ่มเติม”

4.2.2.2 อัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ในเอกสารคู่มือชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านผ้าไหมบ้านท่าสว่างจังหวัดสุรินทร์ว่า “หมู่บ้านท่าสว่าง เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวเส้นทางสายไหมของจังหวัดสุรินทร์ ใช้ภาษาเขมร ถิ่นอีสาน มีศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าไหม การย้อมสีผ้าไหมจากธรรมชาติ ตลาดผ้าไหม ฯลฯ”³⁶ กลุ่มนี้มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือ “ไหมน้อย” ที่ละเอียดนุ่มนวล สาวและทอได้ยากยิ่ง กระบวนการผลิตที่เป็นโรงทอผ้าตามรูปแบบราชสำนักโบราณ และได้รับความเชื่อถือมีชื่อเสียงระดับโลก วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม ให้ทัศนะว่า “ผ้าไหมสุรินทร์ มีความงดงามโดดเด่น ประณีต ในด้านฝีมือการทอผ้า และมีอัตลักษณ์ ที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะอยู่หลายอย่าง โดยมีการสืบต่อในภูมิปัญญาการทอผ้าจาก วัฒนธรรมการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และ กูย ที่เป็นคนพื้น

³⁶ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์, คู่มือชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี, หน้า 112-113.

ถิ่นที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นผ้าทอ โดยเฉพาะผ้าไหมสุรินทร์ จึงได้รับการยอมรับจากต่อเนื่องจาก เป็นผ้าไหมที่มีคุณภาพ มีการผลิตที่ถือเป็นงานรังสรรค์ทางศิลปะอย่างงดงามและพัฒนาสู่การเป็นสินค้าสำคัญที่นำรายได้มาสู่ชุมชน”³⁷ ไม่เกินเลยถ้าจะสรุปว่าผ้าไหมท่าสว่างทำให้ผ้าไหมสุรินทร์ได้รับความเชื่อถือและดังระดับโลก ข้อมูลที่สะท้อนอัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ดังข้อความประชาสัมพันธ์เชิญชวนว่า “ร่วมพิสูจน์คำพูด “ทอผ้าไหม หนึ่งพันสี่ร้อยหกสิบตะกอ” ด้วยงานผ้าทอแสนละเอียด พร้อมการเลือกใช้ลายโบราณ...ที่เมื่อผสมผสานงานไหมยกทองเข้าไปก็ยิ่งทรงคุณค่า เรื่องคุณภาพไม่ต้องพูดถึง เพราะทั้งเนียนและละเอียด ขนาดถูกเรียกไปใช้ในงานสำคัญระดับประเทศหลายครั้ง”³⁸ ในเอกสารหลงรักประเทศไทย กล่าวถึงชุมชนแห่งนี้ว่า “หมู่บ้านทอผ้าไหมยกทองโบราณบ้านท่าสว่าง เรียนรู้ภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าไหมธรรมชาติของชาวสุรินทร์ ให้ติดแน่นทนนาน ตีนตาไปกับศิลปะการถักทอเส้นไหม สลับซับซ้อนตื่นทองผสมผสานลายราชสำนักโบราณ อันอ่อนช้อยวิจิตรงดงาม จนกลายเป็นผืนผ้าไหมยกทองสัมผัสกับกระบวนการทอผ้าไหมอันน่าทึ่ง 1,416 ตะกอ...”³⁹ จุดเด่นที่เป็นอัตลักษณ์ของผ้าไหมท่าสว่าง คือ กระบวนการผลิต และคุณภาพผลิตผลที่ได้รับยกย่องระดับโลก จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ของคณะผู้วิจัยโดยการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมบ้านท่าสว่าง เป็นหมู่บ้านที่มีผู้ประกอบการตั้งร้านค้าขายผ้าไหมมากที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ คณะผู้วิจัยเลือกศึกษาจากผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม กลุ่มทอผ้ายกทอง จันทรโสมมา เป็นโรงงานทอผ้ายกทองโบราณที่คุณภาพผ้าและลายทอที่เยี่ยมของโบราณ เป็นการทอโดยใช้ไหมเส้นเล็กละเอียด (ไหมน้อย) มาย้อมสีธรรมชาติ ด้วยเทคนิคแบบโบราณผสมผสานกับการออกแบบลวดลายที่วิจิตร แบบลายชั้นสูงในอดีตเช่น ลายเทพพนม ลายหิ้งห้อยชมสวน ลายก้านขดเต็นรำ ลายครุฑยุคนาค เป็นต้น รวมทั้งไหมทองคำที่ผลิตขึ้นมาจากเส้นเงินบริสุทธิ์แล้วปั่นควบกับเส้นไหม นำมาทอทอเป็นผ้าไหมยกทอง ที่มีความวิจิตรงดงาม ในการออกแบบและการทอแต่ละผืนต้องใช้เวลาอันยาวนาน บางผืนอาจใช้เวลาเป็นปีจึงแล้วเสร็จ ขึ้นอยู่กับขนาดของตะกอ การทอผ้าไหมของชาวบ้านท่าสว่างได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากสำนักพระราชวัง และมูลนิธิในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ จนได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ทอผ้าไหมมอบให้กับผู้นำเอเปค เมื่อปี พ.ศ. 2546 จากไหมเส้นเล็กๆ ถูกถักทอร้อยเรียงเกิดเป็นผืนผ้าอันสวยงาม สลับซับซ้อนด้วยลวดลายที่วิจิตรบรรจง ก่อเกิดเป็นงานหัตถศิลป์ที่มากด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างล้วนได้ถูกรังสรรค์มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ที่ได้รับการอนุรักษ์ และรักษาไว้โดย อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้ายกทอง ‘จันทรโสมมา’

³⁷ วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม, หมู่บ้านทอผ้าไหมท่าสว่าง, < <https://sites.google.com/site/jirawanpromtating/s/2-hmuban-thx-pha-him-tha-swang>>

³⁸ ท่องเที่ยววิถีไทยเก๋ไก๋ไม่เหมือนใคร, 12 เมืองต้องห้าม...พลาด Plus, หน้า 60.

³⁹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์, “ตามรอยอารยธรรมขอม เทียว 2 ช่อง ท่อง 2 แผ่นดิน สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ”, หน้า 12.

4.2.2.3 หลักปฏิบัติของกลุ่มสมาชิกทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง เป็นหมู่บ้านทอผ้าไหมเพื่อการท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อระดับประเทศ จึงมีกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหมที่ครบวงจร เริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิต ผลผลิตตลาดผ้าไหม พิพิธภัณฑสถานแห่งเรียนรู้ ฯลฯ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางมาทั่วสารทิศทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากชุมชนผ้าไหมแห่งนี้เน้นหนักไปในด้านธุรกิจการค้าผ้าไหมเป็นหลัก ซึ่งต้องการันตีในด้านคุณภาพสินค้า สร้างความเชื่อถือในผลิตภัณฑ์ มาตรฐานการบริการ ดังนั้น หลักปฏิบัติของกลุ่มสมาชิกทอผ้าไหมบ้านท่าสว่างจึงให้ความสนใจในผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวมากเป็นพิเศษ มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นเส้นทางสายไหมหนึ่งในเส้นทางท่องเที่ยวและได้ขยายขอบเขตการบริการที่กว้างขวางยิ่งขึ้น อาจารย์วีรธรรมได้กล่าวกับคณะผู้วิจัยอีกว่า “ถ้าเราทำงานที่เราชอบ แล้วเราจะมีความสุข ผมทำงานที่ผมชอบ ได้ใช้ความคิดในการทำงาน ในการออกแบบลายผ้า ส่วนเรื่องการจำหน่ายผ้าไหมนั้น ก็มีหลากหลายราคา แต่โดยส่วนมากแล้วผ้าไหมที่ผมผลิตจะมีราคาในอีกระดับหนึ่ง คือผมมุ่งจำหน่ายผ้าไหมแก่ตลาดบน ที่มีกำลังซื้อเพราะผ้าไหมเราทำด้วยความประณีตสวยงาม ผมเห็นว่าภูมิปัญญาในการทำผ้าไหมของบรรพบุรุษนั้นมีความสำคัญเราต้องอนุรักษ์สืบทอด นำออกเผยแพร่ ทำให้เกิดผลผลิตที่ดีและมีคุณภาพ ทำได้อย่างนี้ก็ไม่ต้องกลัวว่าสินค้าของเราจะขายไม่ได้ ผ้าไหมที่ผมทำขายได้ตลอดและขายได้ในราคาที่เรต้องการด้วย”⁴⁰ จากทรรศนะดังกล่าว สะท้อนหลักปฏิบัติของกลุ่มสมาชิกทอผ้าไหมบ้านท่าสว่างได้เป็นอย่างดี ในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อรักษามรดกล้ำค่าอันนี้ไว้ อาจารย์วีรธรรมตระกูลเงินไทย ให้ทรรศนะว่า “หลังจากนั้นพวกเราทำงานเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงกลุ่มตัวเอง ได้อย่างเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบันนี้ด้วยเงินหลวง ซึ่งสำหรับผม ผมคิดว่าเงินก้อนนี้เป็นเงินศักดิ์สิทธิ์ ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดครับ แล้วนอกเหนือจากเงินพระราชทาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ ก็มีรับสั่งให้เชิญคุณป้า 2 คน จากในกลุ่มหมู่บ้าน ไปสอนเด็กนักเรียนศิลปาชีพที่ สวนจิตรลดา เพราะว่าแต่เดิมพวกเขาจะไม่ค่อยชำนาญไหมเส้นเล็กหรือไหมน้อย แต่ชุมชนที่นี่ (ชุมชนบ้านท่าสว่าง) เขาทำไหมน้อยมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งลักษณะเส้นไหมต่างๆ ก็ขึ้นอยู่กับชุมชนขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บางชุมชนบางพื้นที่เขาอยู่ในเขตหนาว เขาก็จะทำไหมเส้นใหญ่เพื่อทำผ้าให้หนา ส่วนทางอีสานใต้ กลุ่มเขมร กลุ่มส่วย จะร้อนชื้น เพราะฉะนั้นจะนิยมเนื้อผ้าบาง ละเอียดย่น ก็เกิดเป็นผ้าที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น แต่ละกลุ่มแต่ละชุมชน จะไม่เหมือนกัน ภูมิศาสตร์จะเป็นตัวทำให้ผลงานออกมาแตกต่างกันเพื่อให้เหมาะสมครับ เช่น ผ้ายกของเมืองนคร เนื่องจากเมืองนครในตั้งแต่ยุคโบราณมา เขาอยู่ติดทะเล อากาศทะเล เค็ม ชื้น ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นเขาก็ต้องพึ่งพาเส้นไหมจากภายนอก อย่างเช่นไหมอีสาน ไหมเขมร ไหมจีน แต่ลวดลายเขาใช้แบบราชสำนัก เพราะว่านี่เป็นแหล่งทอผ้ายกที่นำมาใช้ในราชสำนักตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นแหล่งสำคัญมากที่ทำผ้ายกในราชอาณาจักร จนกระทั่งสูญหายไปเกือบร้อยปี แล้วสมเด็จพระนางเจ้าฯ ท่านทรงมีพระปรีชาสามารถเล็งเห็นว่า แหล่งทอผ้ายกที่นครศรีธรรมราช เป็นแหล่งที่สำคัญต่อประวัติศาสตร์ พระองค์ท่านจึงมีพระราชดำริรับสั่งให้จัดหาครูไปฟื้นฟูสอนสมาชิกศิลปาชีพ ที่บ้านเนินธัมมังกับบ้านตรอกแค ฟื้นฟูผ้ายกจนประสบความสำเร็จแล้วก็งดงมตัดเทียมของโบราณ ปัจจุบันนี้พระองค์ท่านก็พระราชทานผ้าเหล่านั้นบางส่วนให้กับการแสดงขนพระราชทาน สำหรับ

⁴⁰ อ้างแล้ว อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย, เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2562.

แต่งตัวด้วยส่วนหนึ่งครับ”⁴¹ จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวทำให้มองเห็นกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรมใหม่จากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างชัดเจน ในด้านสร้างเสริมองค์ความรู้และความรับผิดชอบในมิติที่ต่างออกไป เช่น การสืบทอดทางภูมิปัญญา รักษามรดกแห่งวัฒนธรรมผ้าไหม เป็นต้น เมธวีดี พยัฒประโคน ได้ศึกษาเกี่ยวกับผ้าไหมทอมือพื้นบ้าน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในประเด็นวิถีสืบทอดภูมิปัญญาและการสร้างช่างรุ่นใหม่ พบว่า “ชุมชนช่างรุ่นใหม่จะเริ่มฝึกทอผ้าจากลายข้อ ขอ โคม ก้านแย่ง และโฮล รัฐจัดอบรมและสนับสนุนผู้มีความสามารถพิเศษเป็นวิทยากรและจากการศึกษาปัจจัยของผู้บริโภคและสังคมต่อการทอผ้าพบว่า ช่างทอมีความเชี่ยวชาญ เรื่องหมอนไหมสูง สืบทอดความรู้ได้อีกทั้งมีความต้องการผ้ามาจากคนในชุมชน”⁴² กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ ตลอดถึงสืบทอดองค์ความรู้ อาศัยปัจจัยเงื่อนไขหลายประการ เช่น การขัดเกลาจากสถาบันทางศาสนา หลักธรรมทางพุทธศาสนา การฝึกอบรม การกำกับควบคุมด้วยระเบียบแบบแผนของชุมชน กติกาของกลุ่มและเครือข่าย ตลอดถึงกฎหมายของบ้านเมือง สุพจน์ โสฬส ให้มุมมองเกี่ยวกับกิจการผ้าไหมใน อนาคต.ทำสว่างว่า “ผ้าไหมในหมู่บ้านทำสว่างไม่เพียงแต่เป็นเส้นทางไหม หรือหน้าตาของชาวทำสว่างเท่านั้น หากยังเป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวพื้นที่ใกล้เคียง ในมิติอื่นๆ อีกด้วย เช่น ชุมชนผู้นำบ้านโคกเพชร พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปไม้บ้านระยอง หมู่บ้านช่าง เป็นต้น ดังนั้นคนในชุมชนตระหนักรู้และให้ความสำคัญ และเผื่อระวังมิให้เกิดความเสียหาย ฉกฉวยผลประโยชน์อย่างขาดความรับผิดชอบ”⁴³

4.2.3 กลุ่มสัมมาชีพหัตถกรรมผ้าไหมเขวาสินรินทร์

ผลการศึกษาในประเด็นกลุ่มสัมมาชีพหัตถกรรมผ้าไหมเขวาสินรินทร์ สรุปได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นมาของกลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์ อัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์ และหลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์ ดังนี้

4.2.3.1 ความเป็นมาของกลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์⁴⁴ “เขวาสินรินทร์” มาจากคำว่า “เขวา” หมายถึง ต้นไม้ชนิดหนึ่งลักษณะลำต้นสูงใหญ่ ใช้ในการประดิษฐ์เครื่องใช้ที่เป็นสิริมงคล เช่น อาสน์สงฆ์ และคำว่า “สินรินทร์” ซึ่งเป็นชื่อของอดีตกำนันตำบลเขวาสินรินทร์ คือ “ขุนสินรินทร์บำรุง” อำเภอกุฉินารายณ์ เดิมอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอมืองสุรินทร์ ต่อมาสภาพตำบลเขวาสินรินทร์ ตำบลปราสาททอง สภาตำบลตาตุ๊ก สภาตำบลบึงและสภาตำบลบ้านแร่ ได้ประชุมและขอแยกการปกครองออกจากอำเภอมือง

⁴¹ สัมภาษณ์ นายสุพจน์ โสฬส, ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทำสว่าง, บ้านทำสว่าง อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562.

⁴² เมธวีดี พยัฒประโคน, ผ้าไหมทอมือพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์, Institute of Culture and Arts Journal – ThaiJO , Vol 18 No 1 (2016): July - December - Research Articles, หน้า 94.

< https://issuu.com/preciachic/docs/silk_road_in_surin_book_final >, หน้า แผนที่แหล่งผลิตผ้าไหม.

⁴³ อ้างแล้ว อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย, เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2562.

⁴⁴ สัมภาษณ์ ดร.อัญชญา มีชัย, ผู้อำนวยการกองพัฒนาชุมชน, เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2561.

สุรินทร์เพื่อจัดตั้งกิ่งอำเภอ และกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2539 เป็นต้นไป ต่อมาได้เป็นเปลี่ยนเป็นอำเภอเขวาสินรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 255๐ กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ ก็ได้ยกฐานะเป็นอำเภอเขวาสินรินทร์ และเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2556 ก็ได้ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลเขวาสินรินทร์ นับแต่นั้นเป็นต้นมา เทศบาลตำบลเขวาสินรินทร์เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งที่ได้รับการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบล เขวาสินรินทร์ เป็นเทศบาลตำบลเขวาสินรินทร์ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ชาวอำเภอเขวาสินรินทร์ยังเป็นชุมชนรุ่นแรกๆ ที่เป็นต้นแบบในการทอผ้าไหมลายเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ คือ ผ้าโฮล ผ้าอัลปรึม ก่อนที่จะนำแพร่หลายไปในชุมชนอื่นๆ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายผู้ผลิต โดยมีสมาชิกครอบคลุมทุกหมู่บ้าน เกือบทุกหลังคาเรือน มีผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับในเรื่องความงดงามและคุณภาพ จนได้รับการยกระดับเป็นสินค้า OTOP ระดับ 5 ดาว สัญลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ นอกจากช่างทอผ้าไหมแล้ว ปะเกือมหรือประคำ ของอำเภอเขวาสินรินทร์นับเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมาหลายร้อยปี โดยเริ่มจากการจารสลักเสลาตลอดลายบนแท่งทองแท่งเงิน จนกลายมาเป็นเครื่องประดับเงินที่มีความงดงาม และสูงค่ายิ่ง ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็น “หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน เป็น OTOP สำคัญที่สร้างงานสร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์ ซึ่งปัจจุบันได้มีการต่อยอดภูมิปัญญาให้ทันสมัย โดยการประยุกต์ร้อยเครื่องประดับเงินผสมลูกปัดหินสี เป็นกำไล เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในขณะนี้ เนื่องจากพื้นที่การทำนามีขนาดกว้างใหญ่ กว่าร้อยละ 8๐ ของพื้นที่ ทั้งอำเภอ แต่ลักษณะของดินยังขาดความอุดมสมบูรณ์ มีปัญหาภัยแล้ง ระบบโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ทั่วถึง การทำนาต้องพึ่งพาน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ประกอบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำ ตลาดและช่องทางจำหน่ายสินค้า ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร อำเภอเขวาสินรินทร์จึงได้ทำยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด และปัญหาความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนจากแผนชุมชน หมู่บ้าน ทำให้อำเภอสามารถพัฒนาอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง ประกอบด้วยแผนงานอนุรักษ์ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนงานด้านเกษตรอินทรีย์ แผนงานด้านพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง แผนงานด้านบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีโครงการที่สำคัญ เช่น โครงการส่งเสริมการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ โครงการสนับสนุนด้านกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชน การจัดสร้างเครือข่าย ร้านค้าชุมชน กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนหมุนเวียน เป็นต้น และจากนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล ในการกระตุ้น เศรษฐกิจในระดับรากหญ้า อำเภอเขวาสินรินทร์ได้เร่งรัดให้ทุกหมู่บ้านจัดทำโครงการชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย โครงการ โรงเรียนชุมชน โครงการจัดซื้อ เครื่องจักรกลการเกษตร โครงการส่งเสริมอาชีพการทอผ้าไหม และทำเครื่องเงิน โครงการธนาคาร โค - กระบือ และโครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันสามารถเสนอขออนุมัติเบิกจ่ายได้ตามเป้าหมายแล้ว จำนวน 44 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 8๐ ของหมู่บ้านทั้งหมด นโยบายด้านความมั่นคงและยาเสพติด อำเภอเขวาสินรินทร์ ได้กำหนดแนวทางในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด ภายใต้ยุทธศาสตร์ 5 รั้วป้องกัน โดยได้บูรณาการร่วมกันระหว่างสถานีตำรวจภูธรอำเภอเขวาสินรินทร์ สถานีตำรวจภูธรตาตุ๊ก องค์การบริหารส่วนตำบล 5 แห่ง

เครือข่ายบริหารสถานศึกษาเขวาสินรินทร์ ทั้ง 25 แห่ง และเครือข่ายผู้ประสานพลังแผ่นดิน จัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การประชาสัมพันธ์ การประชุมประชาคมหมู่บ้านทางลับ เพื่อค้นหาผู้ค้า ผู้เสพและผู้จำหน่ายยาเสพติดทุกเดือน

4.2.3.2 อัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพพัฒนาผ้าไหมเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผ้าไหมที่ขึ้นเด่นด้วยลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากเขมร ใช้ความประณีตละเอียดอ่อนในการทอ รวมถึงการผสมผสานลวดลายต่างๆ เข้าด้วยกัน ในเอกสารคู่มือชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านผ้าไหมบ้านเขวาสินรินทร์ว่า “ชุมชนแห่งนี้มีชื่อเสียงในการทอผ้าไหมพื้นเมืองที่เรียกว่าผ้าโฮล และผ้ายกดอก และการผลิตลูกปะเก้อม งานหัตถกรรมเครื่องเงิน มีศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าไหม ศูนย์แสดงหัตถกรรมสินค้าชุมชน”⁴⁵ มีผู้สรุปลักษณะเด่นของผ้าไหมเขวาสินรินทร์ 4 ประการ คือ “(1) โดยส่วนใหญ่ใช้ไหมเส้นเล็กในการทอ หรือไหมน้อย คือไหมที่สาวมาจากเส้นใยภายในรังไหม มีลักษณะเรียบนุ่ม และ เงางาม (2) มีลวดลายที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากขอมโบราณ และลวดลายที่บรรจงประดิษฐ์ขึ้นล้วนมีที่มาและมีความหมายอันเป็นมงคล (3) ใช้สีธรรมชาติในการทอ ทำให้มีสีไม่ฉูดฉาด มีสีสันที่มีลักษณะเฉพาะ คือ สีจะออกโทนสีขมิ้น เช่น น้ำตาล แดง เขียว ดำ เหลือง อีกทั้งยังมีกลิ่นหอมจากเปลือกไม้ (4) การทอ จะทอแน่นมีความละเอียดอ่อนในการทอและประณีต”⁴⁶ จากการลงภาคสนามสัมภาษณ์อาจารย์สุโรชาติ ตามเจริญ สรุปได้ว่า “หมู่บ้านนาตั้งมีการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าไหมมาแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน และจะดำเนินการภายในแต่ละบ้าน เป็นแบบวิถีชีวิตไม่มุ่งเน้นด้านธุรกิจ”⁴⁷ จากข้อมูลเบื้องต้น กล่าวได้ว่าอำเภอเขวาสินรินทร์เป็นอำเภอหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมและได้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมานานจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่น่าสนใจยิ่ง หากศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะค้นพบเหตุผลหลายประการที่สนับสนุนว่าเขวาสินรินทร์มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองในเรื่องผ้าไหม เครื่องเงิน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการผลิตและการทอ ไม่ว่าจะเป็นลวดลายของผ้าไหม การผลิตเส้นไหมน้อยและกรรมวิธีการทอ นอกจากนี้ชุมชนบ้านนาตั้ง มีการทอผ้าไหมพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก คือ ผ้าไหมมัดหมี่โฮล บ้านนาตั้งได้รับยกย่องว่า “เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการทอผ้าไหมพื้นเมืองที่เรียกว่าผ้าโฮล”⁴⁸ อธิติกรมหม่อนไหมให้ทรรศนะว่า “กลุ่มมัดหมี่โฮลโบราณทอผ้าสีธรรมชาติ บ้านนาตั้ง ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังคงอนุรักษ์และรักษาเอกลักษณ์ของผ้าไหมโฮลโบราณ ซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมืองของ จังหวัดสุรินทร์ และเป็นราชินีแห่งผ้าไหม ที่สืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาสู่รุ่นลูกหลานเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี”⁴⁹ ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูล

⁴⁵ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์, คู่มือชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี, หน้า 88-89.

⁴⁶ ข้อมูลขบวนวัฒนธรรม, ชุมชนเขวาสินรินทร์, < <https://www.facebook.com/notes/> >

⁴⁷ สัมภาษณ์ อาจารย์สุโรชาติ ตามเจริญ, ประธานกลุ่มมัดหมี่โบราณทอผ้าสีธรรมชาติ บ้านนาตั้ง อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ 19 มกราคม, 2563.

⁴⁸ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุรินทร์, “จังหวัดสุรินทร์”, หน้า 18.

⁴⁹ คม ชัด ลึก, “ชาวนาตั้งร่วมสานตำนาน 'ผ้าไหมไทย' มรดกภูมิปัญญาสู่รางวัล 'นกยูงสีทอง'”, <<https://www.komchadluek.net/news/lifestyle/137592>>

การสังเกตภาคสนาม และสื่อประชาสัมพันธ์ “หมู่บ้านทอผ้าไหมโฮล บ้านนาตัง เขวาสินรินทร์ สุรินทร์ เวอร์ชี่ อป4.0 ร.ร.บ้านนาตัง ตระแบก(กาญจนาปฐมภัก)”⁵⁰ ที่สะท้อนจุดเริ่มต้น กระบวนการผลิตผ้าไหม ตลอดถึงการ สืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ ของอาจารย์สุรโชติ ตามเจริญ ครูศิลป์ของแผ่นดิน โดยผ่านศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญา การพอกย้อมสีเส้นไหมด้วยวัสดุธรรมชาติ ที่มีหน่วยงานรัฐระดับจังหวัด ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ สุรินทร์ให้การสนับสนุน ผ้ามัดหมี่โฮลนอกจากจะเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มสัมมาชีพหัตถกรรมผ้าไหมเข วาสินรินทร์แล้ว ยังมีความโดดเด่นในด้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย

4.2.3.3 หลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพหัตถกรรมผ้าไหมเขวาสินรินทร์ ในขณะที่ชุมชนทำสาวังโดดเด่นในการเป็นตลาดค้าขายผ้าไหม ชุมชนผ้าไหมของอำเภอเขวาสินรินทร์แห่งนี้ มีความโดดเด่นในการอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญา เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าไหมโบราณรักษามรดกทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับ กระบวนการผลิตผ้าไหม เป็นแหล่งผลิตไหมที่ละเอียดประณีต ซึ่งกระบวนการผลิตดังกล่าวมีความสลับซับซ้อน ยุ่งยาก การถ่ายทอดเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นยิ่งยุ่งยากมากขึ้น แต่ชุมชนแห่งนี้ก็ประสบความสำเร็จในการสร้างคน จากกระบวนการผลิตไหม ให้มีความขยัน อดทนต่อความยากลำบาก จิตใจแน่วแน่ มุ่งมั่น ทุ่มเท มีความ รับผิดชอบ นับเป็นคุณธรรมที่หายากในปัจจุบัน โดยเฉพาะหมู่บ้านนาตังอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุรโชติ ตามเจริญประธานกลุ่มมัดหมี่โบราณทอผ้าสีธรรมชาติ บ้านนาตัง พอสรุปได้ ว่า บ้านนาตังเป็นหมู่บ้านผ้าไหมมัดหมี่โฮลโบราณแบบดั้งเดิม ที่ดำเนินกิจกรรมเกือบทุกหลังคาบ้าน และผลิต ผ้าไหมในระบบครัวเรือน ในรูปแบบวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ไม่ผูกติดกับระบบกลไกตลาดทุนนิยม เพราะ ส่วนใหญ่ผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นที่มีความละเอียดประณีต มีอัตลักษณ์ โดดเด่นเฉพาะตน⁵¹ จากการลงสังเกตข้อมูลภาคสนามพบว่าในตัวอำเภอเขวาสินรินทร์ มีทั้งกลุ่มผลิตผ้าไหมที่ใช้ ในครัวเรือน และดำเนินในลักษณะธุรกิจภายในครัวเรือน ตลอดถึงการรวมกลุ่มกันผลิตผ้าไหมเพื่อตอบสนอง ตลาดสินค้าที่สั่งเข้ามา

4.2.4 กลุ่มสัมมาชีพทอผ้าไหมบ้านปราสาท

อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มทอผ้าไหมในอำเภอปราสาทมีจำนวนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มทอ ผ้าไหมบ้านกันตวจระมวล กลุ่มทอผ้าไหมบ้านพนม กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านตราด กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านโสน กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมบ้านเจริญสุข เป็นต้น ผลการศึกษาในประเด็นกลุ่มสัมมาชีพหัตถกรรมผ้าไหมบ้าน ปราสาท สรุปได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นมาของกลุ่มสัมมาชีพบ้านปราสาท อัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพบ้าน ปราสาท และหลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพบ้านปราสาท ดังนี้

⁵⁰ หมู่บ้านทอผ้าไหมโฮล บ้านนาตัง เขวาสินรินทร์ สุรินทร์ เวอร์ชี่ อป4.0.ร.ร.บ้านนาตัง ตระแบก(กาญจนาปฐมภัก)", < <https://www.youtube.com/watch?v=UmKZK8XEvbE>>

⁵¹อ้างแล้ว อาจารย์สุรโชติ ตามเจริญ, เมื่อวันที่ 19 มกราคม, 2563.

4.2.4.1 ความเป็นมาของกลุ่มสมาชิกบ้านปราสาท สำหรับกลุ่มทอผ้าไหมบ้านปราสาท ตั้งอยู่ในตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งแยกตัวออกมาจากตำบลก้งแอน มีผู้เล่าว่า บ้านทนางตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2430 ซึ่งมีผู้นอพยพมาจากเขตพื้นที่ประเทศเขมรในปัจจุบัน ชื่อหมู่บ้านตั้งตามต้นไม้ที่มีชื่อว่า ทนาง (ต้นประดู่) ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ส่วนตำบลปราสาททอง เกิดจากการรวมตัวกันของหมู่บ้านปราสาทกับบ้านทนางเข้าด้วยกัน บ้านปราสาททนางนั้น เป็นที่ตั้งของปราสาทหินอันเป็นศาสนสถานเขมร เป็นแหล่งชุมชนโบราณ ชุมชนแห่งนี้มีภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาเขมร

4.2.4.2 อัตลักษณ์ของกลุ่มสมาชิกบ้านปราสาท ข้อมูลภาคสนามทำให้ทราบว่ากลุ่มทอผ้าไหมในอำเภอปราสาทมีจำนวนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้าไหมบ้านกันตวจระมวล กลุ่มทอผ้าไหมบ้านพนม กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านตราด กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านโสน กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมบ้านเจริญสุข เป็นต้น สำหรับกลุ่มทอผ้าไหมบ้านปราสาท ตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ตอบโจทย์วิจัยสมาชิกผ้าไหมในระดับครัวเรือน คือ ทำผ้าไหมขึ้นใช้ในวิถีชีวิต ไปวัดไปวา หรือใช้ในวันพิธีศพตามคติความเชื่อว่า อย่างน้อยให้มีผ้าไหมผืนสุดท้ายที่ติดตัวไปหลังการตาย ไม่นั่นประกอบการเพื่อค้าขาย ผลิตเพื่อจำหน่ายตามตลาดทุนนิยม หรือเพื่อเป็นชุมชนท่องเที่ยวไหมเหมือนชุมชนส่วนใหญ่ที่ดำเนินการอยู่ ดังเช่น “ตลาดไหมใต้ถุนเรือนของชุมชนบ้านสวย”⁵² ที่มีเขตพื้นที่ติดกัน ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมมากขึ้นในปัจจุบัน ชุมชนชาวบ้านจังหวัดสุรินทร์แม้ส่วนมากจะมีการทอผ้าไหมเกือบทุกหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ยึดการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลัก อาชีพหลักคือการเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป การทอผ้าไหมจึงเป็นเพียงอาชีพเสริม ทำหลังจากว่างจากการทำไร่ทำนาทำสวน ดังข้อมูลภาคสนามการสังเกตและที่ผ่านสารคดีรายการทั่วถิ่นแดนไทย ตอน “สู่เส้นทางไหม บ้านสวย จังหวัดสุรินทร์”⁵³ ที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่หลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ตลาดนัดชุมชน กระบวนการทอผ้าไหมในแต่ละครัวเรือน การรวมกลุ่มจำหน่ายผ้าไหม “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน” ฯลฯ

4.2.4.3 หลักปฏิบัติกลุ่มสมาชิกบ้านปราสาท โดยทั่วไปในสมัยโบราณอาชีพหลักของชาวอีสานคือทำไร่ทำนา เมื่อหมดฤดูทำนาก็หาอาชีพเสริมถือเป็นงานอดิเรก การทอผ้าไหม จัดเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ตามความเชื่อ เมธวีดี พยัมประโคน ได้ศึกษาเกี่ยวกับผ้าไหมทอมือพื้นบ้าน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ในประเด็น วิถีชีวิตชุมชน ความเชื่อและความต้องการใช้ผ้า พบว่า “ชุมชนสืบสานประเพณีพื้นบ้านร่วมกับประเพณีหลักของประเทศ รัฐสนับสนุนการทอเชิงอนุรักษ์และจัดกิจกรรม การใช้ ผ้าเพื่อสร้างตลาดภายในชุมชน” ข้อมูลชุดนี้ชี้ให้เห็นว่าการทอผ้าไหมในครอบครัวยึดโยงกับประเพณีวิถีชีวิตด้านอื่น ตลอดถึงเชื่อมโยงกับระบบรัฐที่เข้ามาสัมพันธ์กับชุมชนในมิติของผ้าไหม ซึ่งบางชุมชนมีศักยภาพที่จะผลิตผ้า

⁵² ThaiPBS, “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน จ.สุรินทร์ : ชุมชนทั่วไทย”, <<https://www.youtube.com/watch?v=70dFusr48Uc>>, เผยแพร่เมื่อ 15 ตุลาคม 2562.

⁵³ ThaiPBS, “สู่เส้นทางไหม บ้านสวย จ.สุรินทร์ : ทั่วถิ่นแดนไทย”.

ออกจำหน่ายในตลาดได้ บางแห่งก็ทำแต่พอใช้ในครอบครัว สำหรับกลุ่มสมาชิกผ้าไหมบ้านปราสาท จัดอยู่ในข้อสุดท้ายนี้ คือ เน้นหลักปฏิบัติในการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนหรือการดำรงชีวิต

4.2.5 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ตามประเด็นศึกษา 4 ประเด็น ได้แก่ การพัฒนาความสุจริตตามหลักพระพุทธศาสนา รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสมาชิกบ้านท่าสว่าง รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสมาชิกเขวาสินรินทร์ และรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสมาชิกบ้านปราสาท ดังนี้

4.2.5.1 การพัฒนาความสุจริตตามหลักพระพุทธศาสนา คณะผู้วิจัยได้นำหลักความสุจริตในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

1) **สัมมาทิฐิจุดเบื้องต้นของการพัฒนาความสุจริต** ในพุทธาตุกสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักแห่งการประพฤติสุจริตอันมีสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้นแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้ชัดว่า เป็นไปไม่ได้ที่กายทุจริตจะพึงเกิดผลที่น่าปรารถนาน่าใคร่น่าพอใจ แต่เป็นไปได้ที่กายทุจริตจะพึงเกิดผลที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจรู้ชัดว่า เป็นไปไม่ได้ที่วจีทุจริต ฯลฯ รู้ชัดว่า เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยวจีสุจริต ฯลฯ เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยมโนสุจริตหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความเพียบพร้อมด้วยมโนสุจริตนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยวจีสุจริต ฯลฯ แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยมโนสุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความเพียบพร้อมด้วยมโนสุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย”⁵⁴ ชุดธรรมดังกล่าวอธิบายทุจริต 3 ประการ คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และสุจริต 3 ประการ คือ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต และสะท้อนให้เห็นคุณและโทษของความทุจริต ตลอดถึงแสดงให้เห็นคุณค่าความสุจริตทั้ง 3 ประการ ตั้งแต่ก่อนตายและหลังการตาย เป็นการสร้างความคิดเห็นให้ถูกต้องตั้งแต่เบื้องต้น ซึ่งเป็นต้นแบบให้กับคำสอนในสำนวนไทยที่ว่า “ซื่อกินไม่หมด คดกินไม่นาน” ที่มีความหมายว่า ความซื่อสัตย์ทำให้คนเชื่อใจ มีคนนับถือ ไม่มีวันอดตาย มีคนคอยช่วยเหลือ แต่หากมีนิสัยคดโกง เมื่อถูกจับได้ย่อมไม่มีใครอยากช่วยเหลือหรือเกี่ยวข้องด้วย

2) **ผู้ประพฤติสุจริตย่อมมีความสุขโสมนัส** ใน “พาลปิตตสูตร”⁵⁵ ได้แสดงความโสมนัสของผู้ประพฤติสุจริตว่า ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตย่อมเสวยสุขโสมนัสประการที่ 2 นี้ในปัจจุบัน อีกประการหนึ่ง ในสมัยนั้นกรรมดีที่บัณฑิตทำ คือ การประพฤติกายสุจริต การประพฤติวจีสุจริต การประพฤติมโนสุจริต ไว้ในกาลก่อน ย่อมคุ้มครองป้องกันบัณฑิตผู้อยู่บนตั่ง บนเตียง หรือนอนบนพื้น เปรียบเหมือนเงาของยอดภูเขาใหญ่ ย่อมบดบัง ครอบคลุมแผ่นดินใหญ่ในเวลาเย็น แม้ฉันทิ กรรมดีที่บัณฑิตทำ คือ การประพฤติกาย

⁵⁴ม.อ. (ไทย) 14/127-131/166-169.

⁵⁵ม.อ. (ไทย) 14/253/299-300.

สุจริต การประพติวจีสุจริต การประพติมโนสุจริตไว้ในกาลก่อน ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมคุ้มครองป้องกัน บัณฑิตผู้อยู่บนตั่ง บนเตียงหรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น ในเรื่องนั้นบัณฑิตมีความคิดอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ทำความชั่วไว้หนอไม่ได้ทำกรรมหยาบช้าไว้ ไม่ได้ทำกรรมเศร้าหมองไว้ เราทำแต่ความดี ทำแต่กุศล ทำแต่ที่ป้องกันสิ่งน่ากลัวไว้ เราตายแล้วจะไปสู่คติของผู้ไม่ได้ทำความชั่วไว้ ไม่ได้ทำกรรมหยาบช้าไว้ ไม่ได้ทำกรรมเศร้าหมองไว้ ทำแต่ความดี ทำแต่กุศล ทำแต่ที่ป้องกันสิ่งน่ากลัวไว้ เขาย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ลำบากใจ ไม่รำไร ไม่ทูปอกคร่ำครวญไม่ถึงความหลงไหล “ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตย่อมเสวยสุขโสมนัสประการที่ 3 นี้ในปัจจุบัน ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตนั้นยังประพตีกายสุจริต ประพติวจีสุจริต ประพติมโนสุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง พึงกล่าวถึงสวรรค์นั้นแหละว่า เป็นสถานที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจโดยส่วนเดียว ภิกษุทั้งหลาย แม้การเปรียบเทียบว่าสวรรค์เป็นสุขก็ไม่ใช่ทำได้ง่าย” ธรรมชุดนี้ก็มีลักษณะเดียวกับชุดแรก แต่เน้นให้เห็นถึงการประพตีกายสุจริต การประพติวจีสุจริต และการประพติมโนสุจริต เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชีวิตที่ดีทั้งห้วงภพนี้และภพอื่น

3) การประพตีสุจริตชื่อว่ารักตน ใน “ปิยสูตรที่ 4”⁵⁶ ได้แสดงไว้เกี่ยวกับหลักของความประพตีสุจริต ว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ข้าพระองค์เข้าที่ลับพักผ่อนอยู่ได้เกิดความนึกคิดอย่างนี้ว่า ชนเหล่าไหนหนอแลชื่อว่ารักตน ชนเหล่าไหน ชื่อว่าไม่รักตน ข้าพระองค์จึงได้เกิดความคิดต่อไปว่า ก็ชนเหล่าใดแลย่อมประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ชนเหล่านั้นชื่อว่าไม่รักตน ถึงแม้ชนเหล่านั้นจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เรารักตนถึงเช่นนั้น ชนเหล่านั้นก็ชื่อว่าไม่รักตน ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุว่า ชนผู้ไม่รักใคร่กันย่อมทำความเสียหายให้แก่ผู้ไม่รักใคร่กันได้โดยประการใด ชนเหล่านั้นย่อมทำความเสียหายให้แก่ตนด้วยตนเอง ได้โดยประการนั้น ฉะนั้น ชนเหล่านั้นจึงชื่อว่าไม่รักตน ส่วนว่าชนเหล่าใดแลย่อมประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารักตน ถึงแม้ชนเหล่านั้นจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่รักตน ถึงเช่นนั้นชนเหล่านั้นก็ชื่อว่ารักตน ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุว่า ชนผู้ที่รักใคร่กันย่อมทำความดีความเจริญให้แก่ผู้ที่รักใคร่กันได้โดยประการใด ชนเหล่านั้นย่อมทำความดีความเจริญ ให้แก่ตนด้วยตนเองได้โดยประการนั้น ฉะนั้น ชนเหล่านั้นจึงชื่อว่ารักตน ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถูกแล้วๆ มหาบพิตร เพราะว่าชนบางพวกย่อมประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ชนเหล่านั้นไม่ชื่อว่ารักตน ฯลฯ ส่วนว่าชนบางพวกย่อมประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ พวกเหล่านั้นชื่อว่ารักตน ...ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า ถ้าบุคคลพึงรู้ว่าตนเป็นที่รัก ไม่พึงประกอบด้วยบาป เพราะว่าความสุขนั้นไม่เป็นผลที่บุคคลผู้ทำชั่วจะพึงได้โดยง่ายฯ เมื่อบุคคลถูกมรณะครอบงำ ละทิ้งภพมนุษย์ไปอยู่ ก็อะไรเป็นสมบัติของเขา และเขาย่อมพาเอาอะไรไปได้ อนึ่ง อะไรเล่าจะติดตามเขาไปประดุจเงาติดตามตนไป ฉะนั้นฯ ผู้ที่มาเกิดแล้วจำจะต้องตายในโลกนี้ ย่อมทำกรรมอันใดไว้ คือ เป็นบุญและเป็นบาปทั้งสองประการ บุญและบาปนั้นแลเป็นสมบัติของเขา และเขาจะพาเอาบุญและบาปนั้นไป (สู่ปรโลก) อนึ่ง บุญและบาปนั้น ย่อมเป็นของติดตามเขาไปประดุจเงาติดตามตนไป ฉะนั้นฯ เพราะฉะนั้น บุคคลพึงทำกัลยาณกรรม

⁵⁶ ส.ส. (ไทย) 15/334-339/90292.

สะสมไว้เป็นสมบัติในปรโลก (เพราะว่า) บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในปรโลก จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าความประพฤติสุจริตมี 3 ทางคือ (1) ความประพฤติสุจริตทางกายเรียกว่า กายสุจริต ได้แก่ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งลักขโมย การเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย การประพฤติผิดประเวณี เว้นจากการทำชู้กับภรรยาหรือสามีผู้อื่นและคนที่ไม่ใช่ภรรยาหรือสามีของตนเอง บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางกาย พึงสำรวมกาย ละกายทุจริต แล้วพึงประพฤติกายสุจริตการไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง และเว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (2) ความประพฤติสุจริตทางวาจาเรียกว่า วาจาสุจริต ได้แก่ การพูดคำจริงไม่โกหกหลอกลวง การพูดไม่พูดคำหยาบคำที่ไม่งามไม่น่าฟัง การพูดประสานมิตรไม่ยุบโยงให้คนทั้งสองฝ่ายแตกสามัคคีกัน การพูดมิที่อ้างอิงไม่พูดเพื่อเจ้าไม่มีสาระ บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางวาจา พึงสำรวมวาจา ละวาจาทุจริตแล้ว พึงประพฤติวาจาสุจริต เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือพูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์มิถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ไม่หลอกลวงชาวโลก ไม่ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้หรือไม่ฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น (3) ความประพฤติสุจริตทางใจเรียกว่า มโนสุจริต ได้แก่ บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางใจ พึงสำรวมใจ ละมโนทุจริตแล้ว พึงประพฤติมโนสุจริตไม่คิดพยาบาทปองร้ายใครๆ มีจิตประกอบด้วยเมตตา ไม่คิดเบียดเบียนใครๆ มีจิตประกอบด้วยกรุณา มีความเห็นถูกต้องตามครรลองคลองธรรม เห็นว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ควรละอภิชณา พยาบาท มิจฉาทิฎฐิ

4) หลักความสุจริตในพุทธศาสนา ในมหาสิหนาทสูตร ได้แสดงผลของความประพฤติสุจริตและทุจริตว่า “ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ (เคลื่อน) กำลังเกิดทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์ เหมือนมนุษย์รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอรียะมีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอรียะมีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”⁵⁷ ในขัณฑวิสาณสูตรตนิเทศ ว่าด้วยความเพียรที่ประกอบสุจริตที่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายได้เคยประพฤติมาแล้ว ว่า คำว่ามีความพากเพียรมั่นคงเข้าถึงเร็วแรงและกำลังแล้ว อธิบายว่า “พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น สมทานมั่นคงสมทานแน่วแน่ในกุศลธรรม คือ กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต การจำแนกทาน การสมทานศีล การรักษาอุโบสถ ความเกื้อกูลมารดา ความเกื้อกูลบิดา ความเกื้อกูลสมณะ ความเกื้อกูลพราหมณ์ ความเป็นผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลฯ”⁵⁸ ในอัฐฐารสเถรียสหัสสานมปทาน ว่าด้วย ผู้ประพฤติธรรมสุจริตว่า “บุคคลควรประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่ควรประพฤติธรรมให้ทุจริต เพราะบุคคลผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”⁵⁹ ในทุกนิกเขปะ ว่าด้วยธรรมที่ชาว สุจริต ไม่ทำให้เดือดร้อนว่า ธรรมที่ชาว เป็นฉน ความละอายบาปและความเกรงกลัวบาป ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ชาว กุศล

⁵⁷ม.ม. (ไทย) 12/148/147.

⁵⁸ช.จ. (ไทย) 30/154/489.

⁵⁹ช.อป. (ไทย) 33/476/516.

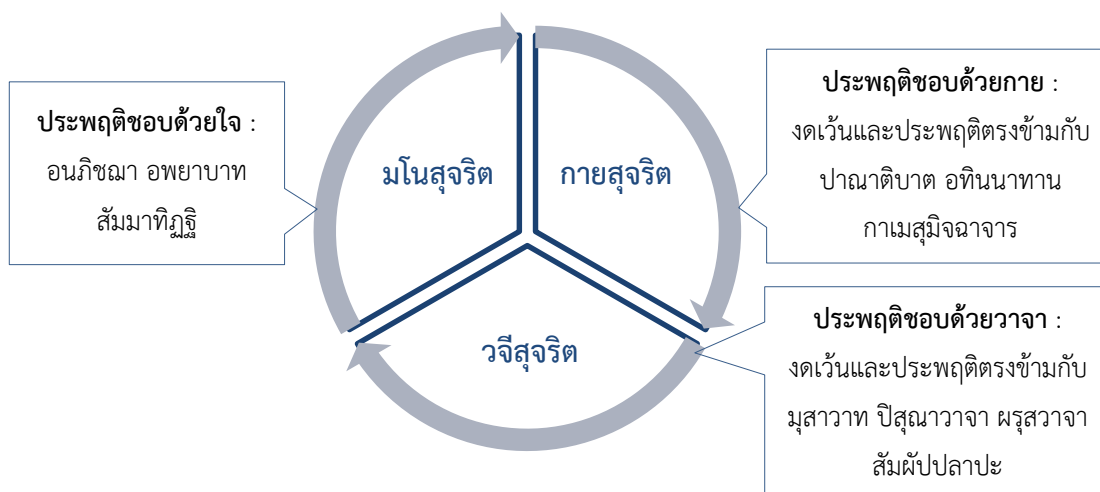
ธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าธรรมที่ชาวธรรมที่ทำให้เราร้อน เป็นไฉน กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าทำให้เราร้อน อกุศลธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าทำให้เราร้อน ธรรมที่ไม่ทำให้เราร้อน เป็นไฉน กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าไม่ทำให้เราร้อน อกุศลธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าไม่ทำให้เราร้อน

5) ประเภทของความสุจริตในพุทธศาสนา ในพระพุทธานุศาสน์ได้กล่าวถึงความสุจริตไว้ 3 ประเภทคือประพฤติชอบด้วยกาย เรียกกายสุจริต ประพฤติชอบด้วยวาจาเรียก วจีสุจริต ประพฤติชอบด้วยใจเรียก มโนสุจริต (1) กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกายสุจริต คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักขโมยในสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แล้ว เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (2) วจีสุจริต การประพฤติชอบด้วยวจีสุจริต คือ ควรที่งดเว้นจากมุสาวาท (การพูดเท็จ) ควรที่งดเว้นจากปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ควรที่งดเว้นจากผรุสวาจา (การพูดคหาหยาบ) ควรที่งดเว้นจากสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) ฯลฯ เป็นต้น (3) มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ คือ ควรละอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา) ควรละพยาบาท (ความคิดร้ายผู้อื่น) ควรละมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด)

6) การพัฒนาความสุจริตในพุทธศาสนา ในพุทธอรรถกถาสูต พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักแห่งการประพฤติสุจริตอันมีสัมมาทิฎฐิเป็นเบื้องต้นแก่พระอานนท์ โดยการชี้ให้เห็นโทษของการประพฤติทุจริตทางกาย วาจา และใจ และชี้ให้เห็นคุณของการประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และใจซึ่งให้ผลทั้งโลกนี้และโลกหน้า จากข้อมูลเบื้องต้นสรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.6

สุจริต 3 : กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต



จากแผนภูมิอธิบายได้ว่ามโนสุจริตเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญ เพราะหากจิตใจของผู้ประกอบการค้าขายปราศจากมิจฉาทิฎฐิ อภิชฌา พยาบาท คือ ไม่มีความเห็นผิด คือ ลุ่มหลงในระบบวัตถุนิยม (Materialism) ติดกับดักในกระแสแห่งทุนนิยม (capitalism) ยึดติดในระบบเงินตรา มองคุณค่าของชีวิตเพียงด้านกายภาพเท่านั้น สัมมาทิฎฐิดังกล่าว ย่อมส่งผลต่อความคิดที่จะเอาแต่ได้คือ ความโลภเพ่งเล็งอยากได้จนเกินเหตุ และ

หากเกิดสิ่งไม่พึงประสงค์ในกิจกรรมการค้าขาย ก็ไม่มีความคิดร้ายโกรธเกลียดลูกค้าผู้มาใช้บริการ มโนสุจริต จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อกายสุจริตและวจีสุจริต ที่ปรากฏเป็นพฤติกรรมภายนอก อันได้แก่ ไม่เบียดเบียน ไม่ฉ้อฉลคดโกง ไม่เอาเปรียบ ไม่กล่าวเท็จ ไม่พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ หรือพูดเพื่อเจตนาจริงกับนักท่องเที่ยวหรือลูกค้าที่มาใช้บริการ นัยเช่นนี้จะเห็นว่าการกระทำที่ถูกต้อง พูดที่ถูกต้องดีงาม มีรากฐานมาจากภายในจิตใจ ปัจจุบันแม้ว่ากระแสทุนนิยมจะรุนแรง สังคมมีการเอาดีเอาเปรียบกันสูง แต่หากมีการศึกษาอบรมพัฒนาจนเข้าใจโลกและชีวิตถูกต้องตามอุดมคติพุทธ คือ สามารถสร้างสัมมาทิฐิได้ คำว่า กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ย่อมแบ่งบานได้เสมอ จึงสรุปได้ว่า ความสุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง คนจะดีหรือไม่ดีให้ดูที่การประพฤติว่ามีความสุจริตหรือไม่ สังคมใดก็ตามถ้าหากขาดความสุจริตแล้วสังคมนั้นก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์ทั้งหลาย ถือได้ว่าเป็นยุคที่เสื่อมที่สุดก็ได้ ความทุจริตผิดศีลธรรมเป็นสิ่งที่เลวร้ายที่สุด ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ไม่มีความละเอียดต่อความซุกซนบาปขาดจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น เรียกว่า ประพฤติชั่ว ทางกาย วาจา และใจความประพฤติสุจริตจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสังคมที่เจริญแล้วมีศีลธรรมอายุขัยเกรงกลัวต่อผลของบาปกรรม สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสุขความสงบและความเจริญ

4.2.5.2 กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ 1) กลุ่มสมาชิกทำสาว เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านทำสาว เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นไปในด้านตลาดผ้าไหมเป็นสำคัญ จากการลงสังเกตข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยพบว่า ตลาดผ้าไหมของชุมชนหมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านทำสาว เป็นตลาดผ้าไหมที่ใหญ่และมีความหลากหลายที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสมาชิกบ้านทำสาว จึงเน้นไปที่การให้ความเป็นธรรมในการบริการลูกค้าเป็นหลัก ความสุจริต บริสุทธิ์ ยุติธรรม เป็นคุณธรรมสำคัญในกลุ่มนี้ 2) กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสมาชิกเขวาสินรินทร์ เนื่องจากกลุ่มสมาชิกเขวาสินรินทร์ เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหมที่เน้นการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาผ้าไหมเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงเน้นไปในด้านการสร้างองค์ความรู้ตั้งที่อาจารย์สุรโชติ ตามเจริญ ประธานกลุ่มมัดหมี่โบราณทอผ้าสี่ธรรมชาติ บ้านนาตั้ง ได้แสดงบทบาทเป็นวิทยากร หรือยกหมู่บ้านในเป็นโรงเรียน จากการลงสังเกตข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยพบว่า หมู่บ้านนาตั้งแต่ละหลังคาเรือนมีลักษณะเป็นสื่อทางการศึกษาผ้าไหม รวมถึงเจ้าของบ้านเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการต่างๆ ของกิจกรรมได้ด้วย นอกจากนี้ บางแห่งเป็นการรวมตัวกันของวิสาหกิจชุมชนอีกด้วย ดังเช่น กลุ่มสืบธันวาคมผ้าไหม บ้านนาโชค เป็นต้น ตลาดผ้าไหมของชุมชนหมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านทำสาว เป็นตลาดผ้าไหมที่ใหญ่และมีความหลากหลายที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสมาชิกบ้านทำสาว จึงเน้นไปที่การให้ความเป็นธรรมในการบริการลูกค้าเป็นหลัก ความสุจริต บริสุทธิ์ ยุติธรรม เป็นคุณธรรมสำคัญในกลุ่มนี้

4.2.5.4 กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกบ้านปราสาท เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นไปในด้านตลาดผ้าไหมเป็นสำคัญ จากการลงสังเกตข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยพบว่า ตลาดผ้าไหมของชุมชนหมู่บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง เป็นตลาดผ้าไหมที่ใหญ่และมีความหลากหลายที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกบ้านท่าสว่าง จึงเน้นไปที่การให้ความเป็นธรรมในการบริการลูกค้าเป็นหลัก ความสุจริต บริสุทธิ์ ยุติธรรม เป็นคุณธรรมสำคัญในกลุ่มนี้ กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกบ้านปราสาททง ตอบโจทย์วิจัยสมาชิกผ้าไหมในระดับครัวเรือน คือ ทำผ้าไหมขึ้นใช้ในวิถีชีวิต ไปด้วยใจไปวัดไปวา หรือใช้ในวันพิธีศพตามคติความเชื่อฯ อย่างน้อยให้มีผ้าไหมผืนสุดท้ายที่ติดตัวไปหลังการตาย ไม่เน้นประกอบการเพื่อค้าขาย ผลิตเพื่อจำหน่ายตามตลาดทุนนิยม หรือเพื่อเป็นชุมชนท่องเที่ยวผ้าไหมเหมือนชุมชนส่วนใหญ่ที่ดำเนินการอยู่ ดังเช่น “ตลาดไหมใต้ถุนเรือนของชุมชนบ้านสวาย” ที่มีเขตพื้นที่ติดกัน ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมมากขึ้นในปัจจุบัน ชุมชนชาวบ้านจังหวัดสุรินทร์แม้ส่วนมากจะมีการทอผ้าไหมเกือบทุกหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ยึดการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลัก อาชีพหลักคือการเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป การทอผ้าไหมจึงเป็นเพียงอาชีพเสริม ทำหลังจากว่างจากการทำไร่ทำนาทำสวน ดังข้อมูลภาคสนามการสังเกตและที่ผ่านสารคดีรายการทั่วถิ่นแดนไทย ตอน “สู่เส้นทางไหม บ้านสวาย จังหวัดสุรินทร์ ที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่หลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ตลาดนัดชุมชน กระบวนการทอผ้าไหมในแต่ละครัวเรือน การรวมกลุ่มจำหน่ายผ้าไหม “ตลาดไหมใต้ถุนเรือน” ฯลฯ

4.2.6 การวิเคราะห์การเสริมสร้างสมาชิกกลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

ผลจากการศึกษาเอกสารและลงเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น นายสุพจน์ โสฬส ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง นายบุญธรรม รุ่งเรือง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ครูศิลป์ของแผ่นดิน เป็นต้น มีประเด็นที่น่าสนใจมาวิเคราะห์ ดังนี้ กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกบ้านท่าสว่าง เริ่มจากวิธีทำงานของกลุ่มทอผ้าไหมที่ว่า (1) ถ้าเราทำงานที่เราชอบ แล้วเราจะมีความสุข เป็นความสุขที่เกิดจากงานที่ทำซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายหรือท้อแท้ เพราะมันไม่ได้ขึ้นอยู่กับรายได้ การยกย่อง ชื่นชมหรือปัจจัยอื่นใด (2) งานทอผ้าไหมเป็นงานใช้ความคิดในการทำงาน ในการออกแบบลายผ้า ถือเป็นความท้าทายและได้ใช้ศักยภาพครบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทักษะด้านความคิด ทักษะทางร่างกาย และเป็นการทำสมาธิฝึกจิตใจไปในตัว (3) เรื่องรายได้เป็นสิ่งจำเป็นในธุรกิจทุกชนิด ในประเด็นนี้พบว่า การจำหน่ายผ้าไหมในกลุ่มสมาชิกบ้านท่าสว่างมีหลากหลายราคา แต่สำหรับกลุ่มผ้าไหมยกทองส่วนมากมุ่งจำหน่ายแก่ตลาดบนที่มีกำลังซื้อ (ชั้นสูง/ราชสำนัก) ไหมจึงมีราคาในอีกระดับหนึ่ง ทั้งวัตถุดิบที่ใช้และกระบวนการผลิตทำด้วยความประณีตสวยงาม กรรมวิธีที่ละเอียดประณีตเป็นเครื่องการันตีว่า การทำให้เกิดผลผลิตที่ดีและมีคุณภาพ ทำได้แบบนี้ไม่ต้องกลัวว่าสินค้าของเราจะขายไม่ได้ ผ้าไหมที่ผมทำขายได้ตลอดและขายได้ในราคาที่เรากำลังต้องการด้วย (4) ภูมิปัญญาในการทำผ้าไหมของบรรพบุรุษนั้นมีความสำคัญเราต้องอนุรักษ์สืบทอด นำออกเผยแพร่ ดังที่มีรับสั่งให้

เชิญคุณป้า 2 คน จากในกลุ่มหมู่บ้าน ไปสอนเด็กนักเรียนศิลปะที่สวนจิตรลดา นับว่าการสืบทอดภูมิปัญญาใหม่ของชาวสุรินทร์ยกระดับสูงขึ้นและกว้างไกลยิ่งขึ้น (5) ผลจากการทำงานอย่างมุ่งมั่น จริงจัง มีความสุขจากการทำงานที่เราทำ โดยไม่มุ่งหวังกำไร-ขาดทุน ตามกระแสทุนนิยมเกินไป ทำให้กลุ่มสมาชิกผ้าไหมทำสว่าง เช่น กลุ่มผ้าไหมยกทองโบราณ กลุ่มอาชีพสตรีผ้าไหมบ้านท่าสว่าง กลุ่มผ้าไหมบ้านจันรม เป็นต้น มีรายได้เลี้ยงตัวเอง เลี้ยงกลุ่มตัวเอง มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงได้ (6) การกำกับดูแลให้เกิดความเป็นธรรม ของฝ่ายปกครอง ให้ความเห็นว่า ผลประโยชน์และรายหมุนเวียนได้จากตลาดผ้าไหมมหาศาล การกำกับดูแลให้เกิดความเป็นธรรมเป็นความจำเป็น นอกจากจะเสริมสร้างให้กลุ่มผู้ค้าขายเกิดสำนึกโดยตรงในการถนอมผลประโยชน์อย่างขาดความรับผิดชอบแล้ว ยังกระตุ้นให้คนในชุมชนตระหนักรู้และให้ความสำคัญช่วยกันเฝ้าระวังมิให้เกิดความเสียหาย เอารอดเอาเปรียบกัน (7) เส้นทางใหม่ เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างอารยธรรมปราสาทขอมในนครวัด/นครธมกับวัฒนธรรมช่างในอำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นผ้าไหมในหมู่บ้านท่าสว่างจึงไม่เพียงแต่เป็นหน้าตาของชาวท่าสว่างเท่านั้น หากยังเป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวระดับชาติอีกด้วย นี่ยังไม่รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่ใกล้เคียงในมิติอื่นๆ เช่น ชุมชนผู้นำบ้านโคกเพชรพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูปไม้บ้านระยอง เป็นต้น ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านไปสู่มหาวิทยาลัย ดังนั้น เส้นทางใหม่เป็นแกนหลักของ ออบต.ท่าสว่าง ที่ต้องให้ความใส่ใจเป็นพิเศษ

กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสมาชิกเขวาสินรินทร์ จากการศึกษาเอกสารและลงเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น อาจารย์สุรโชติ ตามเจริญ ครูศิลป์ของแผ่นดิน ปี 2559 ดร.อัญญา มีชัย ผู้อำนวยการกองพัฒนาชุมชน เป็นต้น สรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์เขมรได้อพยพเคลื่อนย้ายขึ้นมาจากพื้นที่ราบต่ำในประเทศกัมพูชา เมื่อประมาณ 270 ปีเศษ สาเหตุจากสงครามระหว่างราชอาณาจักรกัมพูชากับเวียดนามบ่อยครั้ง ได้เข้ามาอาศัยในพื้นที่อำเภอเขวาสินรินทร์ในปัจจุบัน และเป็นชุมชนขนาดใหญ่ใหญ่ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ได้ โดยเฉพาะภูมิปัญญาผ้าไหมและประคำ ดังบทสัมภาษณ์ว่า หมู่บ้านนาตั้งมีการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าไหมมาแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน และจะดำเนินการภายในแต่ละบ้าน เป็นแบบวิถีชีวิตไม่มุ่งเน้นด้านธุรกิจ เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการทอผ้าไหมพื้นเมืองที่เรียกว่าผ้าโฮล กลุ่มมัดหมี่โฮลโบราณทอผ้าสี่ธรรมชาติ ผ้าไหมโฮลโบราณ ซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมืองของ จังหวัดสุรินทร์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นราชินีแห่งผ้าไหม ที่สืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาสู่รุ่นลูกหลานเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์ คือ กระบวนการรักษาภูมิปัญญาผ้าไหมที่ชุมชนบ้านนาตั้งจากรุ่นสู่รุ่น โดยยึดโยงไว้ในวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิต กล่าวคือชุมชนเขวาสินรินทร์เป็นชุมชนเกษตรกรรม อาศัยการทำนาเป็นอาชีพหลัก แต่ในหนึ่งปีมีฤดูแห่งการทำนาจริงๆ ประมาณ 4-5 เดือน ส่วนอีก 6-7 เดือนก็ว่างงาน ดังนั้น จึงมีเวลาที่เหลือจากการทำนามาทำอาชีพเสริม คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทำผ้าไหม ถ้าพิจารณาจากเวลาดังกล่าวอาจกล่าวว่าการทำนาเป็นอาชีพเสริมด้วยซ้ำไป แต่โดยปกติวิถีชุมชนชนบทสมัยโบราณก็ไม่ยึดเอาอาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่มีการทำหลายๆ อย่างควบคู่กันไป ทุกอย่างเป็นการ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” ทั้งสิ้น ต่อเมื่อกระแสทุนนิยมรุนแรงขึ้นวิถีชุมชนจึงค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นใหม่ต้องแสวงหาอาชีพที่มั่นคงเพื่อสร้างรายได้ แม้ว่าชุมชนเขวาสินรินทร์จะได้รับผลกระทบจากระบบ

เศรษฐกิจดังกล่าว แต่ก็ยังมีเวลาปลูกฝังภูมิปัญญาฝึกรวมลูกหลานให้เกิดความรักและสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างน่าอัศจรรย์ และก็เป็นที่น่าสนใจมากเมื่อพบข้อมูลว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีการทำผ้าไหมมากที่สุดของประเทศ ดังที่ผู้ว่าราชการจังหวัดให้ข้อมูลว่า “สุรินทร์เมืองเม็กกะแห่งผ้าไหมไทย มีหมู่บ้านทำผ้าไหม 1,786 หมู่บ้าน ในจำนวนทั้งหมด 2,128 หมู่บ้าน ประมาณร้อยละ 84 ของหมู่บ้านที่ผลิตผ้าไหม ผ้าไหมสุรินทร์จึงมีความหลากหลาย”⁶⁰ จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นต้นทุนทางภูมิปัญญาของจังหวัดสุรินทร์ที่หลากหลายและกว้างขวาง

กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกบ้านปราท จากการศึกษาเอกสารและลงเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น นางวิลาวัลย์ ปัญญาดี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาททอง เป็นต้น ประเด็นที่น่าสนใจคือ กิจกรรมในการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมและการประยุกต์ระหว่างภูมิปัญญาโบราณกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ โดยเฉพาะโครงการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีกิจกรรมมากมายตลอดทั้งปี เช่น การรำบวงสรวงปราสาททอง การเดินแบบผ้าไหมพื้นเมือง การจัดนิทรรศการผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มสมาชิกปราสาททอง ยังได้เข้าร่วมเวทีเชื่อมประสานภาคีเครือข่าย ขับเคลื่อนสุขภาวะสังคมภาคอีสาน “สภาผู้นำชุมชน ขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน” ร่วมกับเครือข่ายจากจังหวัดสุรินทร์ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ โครงการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจพอเพียงประจำปีงบประมาณ 2563 ศึกษาดูงานการท่องเที่ยวชุมชน ที่สำคัญกลุ่มสมาชิกปราสาททอง ได้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จนได้รับรางวัลหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบ ระดับภาค ณ วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม แสดงให้เห็นว่ากลุ่มสมาชิกปราสาททอง มีกิจกรรมที่หลากหลาย สามารถประยุกต์ภูมิปัญญาดั้งเดิมประสานกลมกลืนกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว

4.3 การเสริมสร้างกลุ่มสมาชิกประจำในจังหวัดสุรินทร์

การเสริมสร้างสมาชิกของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ Enhancing the Bead Trading Community's Right Livelihood in Surin Province. ได้ใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยลงเก็บข้อมูล 3 ชุมชน คือ กลุ่มสมาชิกประจำบ้านเขวาสินรินทร์ กลุ่มสมาชิกประจำบ้านโชค และกลุ่มสมาชิกประจำบ้านสตอ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ สรุปผลศึกษาได้ ดังนี้

4.3.1 ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มสมาชิกประจำในจังหวัดสุรินทร์

ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มสมาชิกประจำในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งประเด็นศึกษาได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานอำเภอเขวาสินรินทร์ กลุ่มสมาชิกประจำบ้านเขวาสินรินทร์ กลุ่มสมาชิกประจำบ้านโชค และกลุ่มสมาชิกประจำบ้านสตอ ดังนี้

⁶⁰ นายไกรสร กองฉลาด, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก".

4.3.1.1 ข้อมูลพื้นฐานอำเภอเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ถือว่าเป็นแหล่งผลิตลูกประคำเงิน หรือคนพื้นเมืองจะเรียกว่า “ลูกประคำเงิน” และ “ตะเกาเงิน” ที่ทำเป็นรูปดอกไม้ ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของ จังหวัดสุรินทร์ และมีลวดลายที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์ ประคำเป็นศิลปหัตถกรรมโบราณที่ขึ้นชื่อระดับประเทศ มีช่างฝีมือสืบทอดต่อกันมายาวนาน นับวันจะหาคนทำได้ยาก มีกระบวนการผลิตที่มีลักษณะรหัสลับ ผู้ที่จะผลิตเครื่องเงินนั้นต้องคุณลักษณะบางประการ มิใช่เพียงใช้ฝีมือเท่านั้น เป็นที่สังเกตว่าชุมชนแห่งนี้มีคุณลักษณะพิเศษบางประการ คือ ประกอบไปด้วยกลุ่มสัมมาชีพหลักๆ ครบทุกสาขาอาชีพ คือ กลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มผ้าไหม กลุ่มประคำ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ที่แปลกแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ คือ ศิลปหัตถกรรมเครื่องเงินที่เรียกว่า “ประคำ” ข้อมูลพื้นฐานอำเภอเขวาสินรินทร์ แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 5 ตำบล 55 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลเขวาสินรินทร์ มี 11 หมู่บ้าน ตำบลบึงมี 11 หมู่บ้าน ตำบลตาตุ๊กมี 10 หมู่บ้าน ตำบลปราสาททองมี 13 หมู่บ้าน ตำบลแร่ มี 10 หมู่บ้าน เฉพาะตำบลเขวาสินรินทร์ มีประชากรทั้งสิ้น 10,391 คน มีสถานศึกษาทั้งหมด จำนวน 9 แห่ง สาธารณสุข 4 แห่ง ด้านระบบบริการพื้นฐาน การคมนาคมขนส่งเป็นถนนลาดยาง ถนนลูกรัง และถนนคอนกรีต การไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ทั่วถึง ระบบเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทำนา การด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ปลูกข้าวโพด ปลูกผัก ที่เหลือประกอบอาชีพรับราชการ อาชีพส่วนตัว และรับจ้างทั่วไป อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ “จัดเทศกาล นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก้อม เรือมกันตรึม”⁶¹ สืบสานมรดกภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่มีมานานกว่า 500 ปี โดยเฉพาะงานช่างทอและช่างทำประเก้อม เครื่องประดับโบราณทำจากเงิน อันเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นระดับชาติ ที่สนามหน้าที่ว่าอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ นายไกรสร กองฉลาด ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ เป็นประธานเปิดงาน “นุ่งผ้าไหม ใส่ปะเก้อม เรือมกันตรึม” ประจำปี 2563 เพื่อสืบสานมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมช่องทางการตลาด รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยว ประชาชนทั่วไปได้รับทราบถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ซึ่งประชาชนอำเภอเขวาสินรินทร์ทุกเพศทุกวัยต่างพร้อมใจใส่ชุดผ้าไหม และเครื่องประดับที่ทำจากเงิน ที่เรียกว่า “ประเก้อม” เพื่อแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่มีมากกว่า 500 ปี อำเภอเขวาสินรินทร์ ถือเป็นชุมชนโบราณทางประวัติศาสตร์ในสมัยอาณาจักรขอมเรืองอำนาจ และถือเป็นชุมชนบวรของเมืองประทายสมันต์ หรือ เมืองสุรินทร์ มาจนถึงปัจจุบัน เขวาสินรินทร์ส่วนใหญ่เป็นชุมชนชาติพันธุ์เขมรที่มีศิลปวัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ประเทศหนึ่งใน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยปรากฏหลักฐานโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่เป็นงานประณีตศิลป์จำนวนมากที่ผ่านการคิดค้น สร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ขึ้นมาด้วยความเพียรพยายาม ประณีต วิจิตรบรรจงสืบทอดกันมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี หรืออาจถึงพันปี งานที่จัดว่าเป็นประณีตศิลป์ของไทย ที่มีลักษณะเฉพาะตัว ได้แก่งานศิลปะดังต่อไปนี้ เขวาสินรินทร์เป็นชุมชนแรกๆ ที่เป็นต้นแบบในการทำเครื่องเงิน ทองเหลือง และมีลายเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในปัจจุบันมีการรวบรวมเครือข่ายและผู้ผลิตโดยมีสมาชิกครอบคลุมทุกหมู่บ้าน เกือบทุกหลังคาเรือน เขวาสินรินทร์มีผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของ

⁶¹NNT สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์, “เทศกาล นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก้อม เรือมกันตรึม” <<http://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200214130457439>>.

ประจำสวายและเครื่องเงิน โดยเครื่องเงินเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความงดงามและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกระดับจนเป็นสินค้า OTOP ในระดับ 5 ดาว ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักแพร่หลายว่า เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินเป็น OTOP สำคัญที่สร้างเงิน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์⁶² การศึกษากลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษากลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ 3 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นมาของกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์ อุตสาหกรรมกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์ และหลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์ ดังนี้

4.3.1.2 กลุ่มสัมมาชีพประจำบ้านเขวาสินรินทร์ บ้านเขวาสินรินทร์ แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 5 ตำบล 55 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลเขวาสินรินทร์ มี 11 หมู่บ้าน ตำบลบึงมี 11 หมู่บ้าน ตำบลตากูกมี 10 หมู่บ้าน ตำบลปราสาททองมี 13 หมู่บ้าน ตำบลแร่ มี 10 หมู่บ้าน เฉพาะตำบลเขวาสินรินทร์ มีประชากรทั้งสิ้น 10,391 คน มีสถานศึกษาทั้งหมด จำนวน 9 แห่ง สาธารณสุข 4 แห่ง ด้านระบบบริการพื้นฐาน การคมนาคมขนส่งเป็นถนนลาดยาง ถนนลูกรัง และถนนคอนกรีต การไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ทั่วถึง ระบบเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทำนา การด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ปลูกข้าวโพด ปลูกผัก ที่เหลือประกอบอาชีพรับราชการ อาชีพส่วนตัว และรับจ้างทั่วไป ด้านการท่องเที่ยว OTOP หมู่บ้านหัตถกรรมผ้าไหม เครื่องเงินเขวาสินรินทร์ แคมป์ช้างชุมชนเขวาสินรินทร์ ด้านแหล่งน้ำทางการเกษตร มีแหล่งน้ำธรรมชาติลำห้วย บึง หนอง จำนวน 5 แห่ง แหล่งน้ำสร้างขึ้นเช่น ฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ เป็นต้น จำนวน 1,000 กว่าแห่ง ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา งานประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ คือ ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณีสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ และประเพณีลอยกระทง ในงานประจำปีมีเทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ปะเก้อม เรือกันตรึม จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคมของทุกปี ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาลิ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น คือ การทำลูกประจำเงินที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบล เรียกกันว่าลูกปะเก้อม และการผลิตเครื่องเงินที่สวายโดดเด่น เช่น กำไลข้อมือ สร้อยประจำ ต่างหู แหวน การทอผ้าไหมพื้นเมืองที่เรียกว่าผ้าโฮล ภาษาลิ้น คือ ภาษาเขมร

4.3.1.3 กลุ่มสัมมาชีพประจำบ้านโชค บ้านโชค ตั้งอยู่ในเขตตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ได้จัดตั้งเป็นบ้านโชค ประมาณ ปี พ.ศ. 2475 ราษฎรมีอาชีพทำนาเป็นหลัก สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของหมู่บ้านเป็นที่ลุ่ม พื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ที่เรียกว่าบ้านโชคสันนิษฐานว่า “มาจากต้นดอกบัวที่ขึ้นเต็มในหนองน้ำใหญ่ในหมู่บ้าน มีความสวยงามและเป็นจุดเด่นสง่างามของหมู่บ้านคำว่า “ต้นบัว” ภาษาเขมรเรียกว่า “โชค” มีบรรพบุรุษอพยพหนีภัยสงครามจากประเทศกัมพูชามาอาศัยอยู่เมื่อประมาณ 280 ปีที่ผ่านมา”⁶³ และได้นำศิลปหัตถกรรมการทำเครื่องเงิน มาถ่ายทอดให้ลูกหลานเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ สร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

⁶² ประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, สำนักงานสุรินทร์ : สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดสุรินทร์, ม.ป.ป.

⁶³ ศึกษาธิการอำเภอเมือง, สำนักงาน . วัฒนธรรมและพัฒนากาทางประวัติศาสตร์. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมือง, ม.ป.ป.

4.3.1.4 กลุ่มสัมมาชีพประจำบ้านสตอ บ้านสตอ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอกาบเชิงเขวาสินรินทร์ ในอดีตเป็นป่าธรรมชาติและมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าธรรมชาติ จึงมีสัตว์น้อยใหญ่มาอาศัยอยู่จำนวนมาก มีฝูงช้างหลายเชือกมาอาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้นอกจากนั้นยังมี “ช้างสีดอ” (ช้างตัวผู้ที่ไม่มีงา) มาอาศัยอยู่ในฝูงใหญ่ด้วย ต่อมาช้างสีดอเชือกนั้นล้มลง (ตาย) จึงเรียกชุมชนที่อาศัยอยู่พื้นที่นั้นว่า “หมู่บ้านช้างสีดอ” ต่อมาเรียกว่า “บ้านสตอ” บรรพบุรุษของชุมชนที่มาอาศัยอยู่กลุ่มแรกประกอบด้วย กลุ่มชนที่มาจากเมืองสุรินทร์(ไพรทสมันต์) กลุ่มนี้สาเหตุที่ย้ายมาเพราะต้องการที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและเพื่อเป็นทำเลที่ทำกิน เพราะพื้นที่ตรงนี้เป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก จึงชักชวนกันอพยพมาปลูกสร้างที่พักอาศัยเพื่อทำไร่ทำนา ต่อมากลายเป็นต้นตระกูลสำคัญๆ เช่น ตระกูล “เหลียมดี” “มูลศาสตร์” “มูลศาสตราสาร” “แก้วเหลียม” “เฉลียวศิลป์” เป็นต้น

4.3.2 อัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพประจำเขวาสินรินทร์

ผลการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพประจำเขวาสินรินทร์ แบ่งประเด็นศึกษาได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ด้านความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการท่องเที่ยว หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน และผลิตภัณฑ์สินค้า ดังนี้

4.3.2.1 ด้านความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น เขวาสินรินทร์ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น คือ องค์ความรู้ด้านการทำลูกประคำเงินที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบล เรียกกันว่าลูกประคำ และการผลิตเครื่องเงินที่สวยงามโดดเด่น เช่น กำไลข้อมือ สร้อยประคำ ต่างหู แหวน การทอผ้าไหมพื้นเมืองที่เรียกว่าผ้าโฮล ที่มีชื่อเสียงอย่างมากถือว่าเป็นราชินีแห่งไหม ภาษาถิ่น คือ ภาษาเขมร

4.3.2.2 ด้านการท่องเที่ยว เขวาสินรินทร์ เป็นศูนย์พหุวัฒนธรรมทางการท่องเที่ยว คือ มีความหลากหลายในด้านแหล่งท่องเที่ยว สินค้า OTOP หมู่บ้านหัตถกรรมผ้าไหม เครื่องเงินเขวาสินรินทร์ แคมป์ช้างชุมชนเขวาสินรินทร์ ด้านแหล่งน้ำทางการเกษตร มีแหล่งน้ำธรรมชาติลำห้วย บึง หนอง จำนวน 5 แห่ง แหล่งน้ำสร้างชิ้นเซ่น ผาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ เป็นต้น จำนวน 1,000 กว่าแห่ง ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา งานประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ คือ ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณีสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ และประเพณีลอยกระทง ในงานประจำปีมีเทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ประคำ เรือกันตรึม จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคมของทุกปี

4.3.2.3 หมู่บ้านวัฒนธรรมหัตถกรรมเครื่องเงิน ผู้อำนวยการกองพัฒนาชุมชนเขวาสินรินทร์⁶⁴ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการค้าขายประคำของชาวเขวาสินรินทร์ สรุปได้ว่า ปะเก้อมหรือประคำของอำเภอกาบเชิงเขวาสินรินทร์นับเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นต่อรุ่นมาหลายร้อยปี โดยเริ่มจากการจารสลักเสลาละลายบนแท่งทองแท่งเงิน จนกลายมาเป็นเครื่องประดับเงินที่มีความงดงาม และสูงค่ายิ่ง ทำให้อำเภอกาบเชิงเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็น

⁶⁴ อ้างแล้ว ดร.อัญญา มีชัย, เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2561.

“หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน เป็น OTOP สำคัญที่สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์ ซึ่งปัจจุบันได้มีการต่อยอดภูมิปัญญาให้ทันสมัย โดยการประยุกต์ร้อยเครื่องประดับเงินผสมลูกปัดหินสี เป็นกำไล เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในขณะนี้ ทดแทนอาชีพทำนา ที่ต้องพึ่งพาฝนฟ้าเพียงอย่างเดียว นับเป็นทางเลือกทางรอดอย่างหนึ่งของชุมชน ดังนั้น อำเภอเขวาสินรินทร์จึงได้ทำยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องนโยบายรัฐบาล และแผนพัฒนาจังหวัด เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาชุมชน หมู่บ้าน ทำให้อำเภอสามารถพัฒนาอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง ประกอบด้วย แผนงานอนุรักษ์ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนงานด้านเกษตรอินทรีย์ แผนงานด้านพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง แผนงานด้านบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีโครงการที่สำคัญ เช่น โครงการส่งเสริมการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ โครงการสนับสนุนด้านกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชน การจัดสร้างเครือข่าย ร้านค้าชุมชน กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนหมุนเวียน เป็นต้น และจากนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล ในการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า อำเภอเขวาสินรินทร์ได้เร่งรัดให้ทุกหมู่บ้านจัดทำโครงการชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย โครงการ โรงเรียนชุมชน โครงการจัดซื้อ เครื่องจักรกลการเกษตร โครงการส่งเสริมอาชีพการทอผ้าไหม และทำเครื่องเงิน โครงการธนาคาร โค - กระบือ และโครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบัน สามารถเสนอขออนุมัติเบิกจ่ายได้ตามเป้าหมายแล้วจำนวน 44 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 80 ของหมู่บ้านทั้งหมด นโยบายด้านความมั่นคงและยาเสพติด อำเภอเขวาสินรินทร์ ได้กำหนดแนวทางในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด ภายใต้ยุทธศาสตร์ 5 รั้วป้องกัน โดยได้บูรณาการร่วมกันระหว่างสถานีตำรวจภูธรอำเภอเขวาสินรินทร์ สถานีตำรวจภูธรตาตุ๊ก องค์การบริหารส่วนตำบล 5 แห่ง เครือข่ายบริหารสถานศึกษาเขวาสินรินทร์ ทั้ง 25 แห่ง และเครือข่ายผู้ประสานพลังแผ่นดิน จัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การประชาสัมพันธ์ การประชุมประชาคมหมู่บ้านทางลับ เพื่อค้นหาผู้ค้า ผู้เสพ และผู้จำหน่ายยาเสพติดทุกเดือน ชุมชนเขวาสินรินทร์มีประวัติการทำเครื่องเงินมายาวนาน ดังที่ลือชัย จุลาชัย ได้กล่าวไว้ใน “ยุทธศาสตร์เชิงแข่งขันของผู้ประกอบการ SME”⁶⁵ และหมู่บ้านที่ทำเครื่องเงินก็มีประวัติยาวนานเช่นกัน ที่สำคัญเขวาสินรินทร์เป็นชุมชนแรกๆ ที่เป็นต้นแบบในการทำเครื่องเงิน ทองเหลือง และมีลายเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในปัจจุบันมีการรวบรวมเครือข่ายและผู้ผลิต โดยมีสมาชิกครอบคลุมทุกหมู่บ้าน เกือบทุกหลังคาเรือนเขวาสินรินทร์มีผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของประคำสวยและเครื่องเงิน โดยเครื่องเงินเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความงดงามและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกระดับจนเป็นสินค้า OTOP ในระดับ 5 ดาว ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักแพร่หลายว่า เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินเป็น OTOP สำคัญที่สร้างเงิน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์⁶⁶

4.3.2.4 ผลิตภัณฑ์สินค้า สัญลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์นอกจากช้างกับผ้าไหมแล้วปะเก้อม หรือประคำ ของอำเภอเขวาสินรินทร์นับเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

⁶⁵ ลือชัย จุลาชัยและคณะ. ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจภาคเหนือตอนบน: ยุทธศาสตร์เชิงแข่งขันของผู้ประกอบการ SME (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 85.

⁶⁶ ประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, สุรินทร์.สุรินทร์ : สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดสุรินทร์, ม.ป.ป.

ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมาหลายร้อยปี โดยเริ่มจากการสลักลวดลายบนแท่งทองแท่งเงิน จนกลายมาเป็นเครื่องประดับเงินที่มีความงดงามและสูงค่า ซึ่งปัจจุบันมีการต่อยอดภูมิปัญญาให้ทันสมัย โดยการประยุกต์ร้อยเครื่องประดับเงินผสมลูกปัดหินสี เป็นกำไล ต่างหู ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน⁶⁷ นพรัตน์ กิ่งแก้ว ที่กล่าวถึงประคำสวยของสุรินทร์อย่างน่าสนใจว่า “เมืองช้างใหญ่ จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นจังหวัดที่มีการทำหัตถกรรมเครื่องเงินแบบโบราณขึ้นชื่อระดับประเทศ โดยเฉพาะที่ อำเภอเขวาสินรินทร์ ถือว่าเป็นแหล่งผลิตลูกประคำเงิน หรือคนพื้นเมืองจะเรียกว่า “ลูกประกำเงิน” และ “ตะเกาเงิน” ที่ทำเป็นรูปดอกไม้ ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของ จังหวัดสุรินทร์ และยังเป็นศิลปหัตถกรรมโบราณที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน นับวันจะหาคนทำได้ยาก จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ไม่ให้เลือนหายไปผ่านโครงการสืบสานงานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาฝีมือและขยายโอกาสผลิตภัณฑ์เครื่องเงินสู่สายตาชาวโลก ตามนโยบายของรัฐบาลด้านการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจของประเทศ”⁶⁸ ข้อความดังกล่าวสะท้อนทิศทางประกาเกินกว่าระดับชาติไปแล้ว นอกจากนี้บทความดังกล่าวยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า “ณัฐพล ปฐมกุล ผู้อำนวยการฝ่ายบริหารสินค้า สยามเจมส์ กรุ๊ป กล่าวว่า ลูกประคำลูกเงินที่ผ่านการคัดเลือกครั้งนี้ ทางสยามเจมส์ กรุ๊ป จะนำไปต่อยอดส่งขายแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลกเนื่องจากสยามเจมส์ กรุ๊ป ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับสินค้านักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเรื่องของจิวเวลรี่ เครื่องประดับต่างๆ มา 50 กว่าปีแล้ว และทางสยามเจมส์ กรุ๊ป ก็มองเห็นช่องทางตลาดเครื่องเงินเป็นตลาดที่แข็งแกร่งของไทย ในแง่ของการส่งออก ปัจจุบันตลาดเครื่องเงินของไทยเติบโตเป็นอันดับ 3 ของประเทศ ด้วยทักษะดำเนินธุรกิจที่มีประสบการณ์ที่ยาวนาน และช่องทางการจำหน่ายของสินค้าเกี่ยวกับไลฟ์สไตล์เครื่องประดับให้กับต่างชาติ”⁶⁹ ประคำไม่เพียงแต่เป็นสินค้างานฝีมือที่ประณีตประจําถิ่น หากแต่ยึดโยงไว้กับการท่องเที่ยว และวัฒนธรรมอีกด้วย จะว่าไปแล้วในคำขวัญของจังหวัดสุรินทร์นอกจากช้างแล้วก็น่าจะประคำนี้แหละที่มีความแตกต่างไปจากจังหวัดอื่นๆ อย่างชัดเจน เพราะหลายจังหวัดไม่สามารถสร้างผลิตภัณฑ์เช่นนี้ได้เลย

4.3.3 หลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์

ผลการศึกษาหลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์ จากการสังเกตและสัมภาษณ์ภาคสนามเกี่ยวกับหลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์ 4 ด้าน ได้แก่ คุณธรรมจริยธรรม ด้านการตลาด การสืบทอดภูมิปัญญา และมาตรฐานการผลิต สรุปได้ว่า

4.3.3.1 คุณธรรมจริยธรรม การรวมกลุ่มของตำบลเขวาสินรินทร์ อาศัยคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์ สุจริต กำหนดราคาที่เป็นธรรม โดยติดราคาไว้ที่ผลิตภัณฑ์ แยกสัดส่วนผลิตภัณฑ์แท้และเทียมให้เห็น

⁶⁷ ศึกษาธิการอำเภอเมือง , วัฒนธรรมและพัฒนากาทางประวัติศาสตร์, สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมือง, ม.ป.ป.

⁶⁸ นพรัตน์ กิ่งแก้ว,บทวิเคราะห์อาเซียน สยามเจมส์'เครื่องเงินสุรินทร์สู่ตลาดโลก

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

ความแตกต่างกันและส่งเสริมการขายที่เป็นสัมมาชีพ ไม่คดโกง บริการด้วยอัธยาศัยดีงาม ไม่มุ่งหวังกำไรจนเกินไป และเสริมด้วยผลิตภัณฑ์อื่นๆ ให้มีรายรับพออยู่ได้ เป็นงานสุจริตที่อาศัยฝีมืออันประณีต

4.3.3.2 ด้านการตลาด การค้าขายเครื่องเงินโดยเฉพาะประจำในศูนย์โอท็อป (ร้านค้าขายเครื่องประดับประจำตำบล) ขายได้เรื่อยๆ ปัจจุบันการค้าขายอยู่ในระดับทรงตัว กลุ่มลูกค้าที่มาสนับสนุนเครื่องประดับคือกลุ่มนักท่องเที่ยว ลูกค้าที่ซื้อส่วนใหญ่ซื้อเก็บไว้เป็นมรดกจะนำออกมาใช้ในช่วงเทศกาลใหญ่ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันสารท วันปีใหม่ หรือเทศกาลประจำถิ่น เช่น “เทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ปะเก้อม เรือมกันตรึม” นอกนั้น การค้าขายปัจจุบันถ้าเป็นการค้าขายเฉพาะประจำอย่างเดียวยาก เพราะมีราคาแพง ดังนั้นจึงต้องนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เครื่องเงินอย่างอื่นเข้ามาขายด้วย เช่น ประคำทองเหลือง หรือผลิตภัณฑ์ทองเหลืองปัจจุบันกำลังบูมตามกระแสละครทีวี พัฒนาการ การทำหัตถกรรมเครื่องเงิน ตั้งแต่ อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต ปัจจุบัน สร้อยคอประคำมีของเลียนแบบหรือมีประจำแท้ผสมประจำเทียมมาก นี่คือจุดตกต่ำของสินค้าเครื่องประดับเงิน(ประจำ) การทำเครื่องประดับเงินเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ประจำเป็นเครื่องประดับต้องใช้ฝีมือประณีต และต้องใช้แร่เงินแท้ ๆ ดังนั้น ประจำเงินจึงมีราคาแพง เพราะวัตถุดิบ (แร่เงิน) ที่นำมาทำต้องสั่งมาจากพ่อค้ากรุงเทพฯ และต้องสั่งจากต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง เม็ดแร่เงินของไทยมีไม่พอใช้ภายในประเทศ

4.3.3.3 การสืบทอดภูมิปัญญา การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสนับสนุนสร้างแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนการสืบทอดในอนาคตของงานหัตถกรรมเครื่องเงินโดยเฉพาะงานทำประจำเงินคนรุ่นปัจจุบันไม่ค่อยสนใจ เพราะ ทำยากและขั้นตอนเยอะมาก การส่งเสริมความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องเงินด้วยการอบรมให้นักเรียนฝึกทำด้วยมือของนักเรียนเองและสร้างแหล่งเรียนรู้สัมมาชีพชุมชนในโรงเรียน

4.3.3.4 มาตรฐานการผลิต แนวปฏิบัติส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นต่อรุ่นมาหลายร้อยปี โดยเริ่มจากการจารสลักเสลาตลอดลายบนแท่งทองแท่งเงิน จนกลายมาเป็นเครื่องประดับเงินที่มีความงดงาม และสูงค่ายิ่ง ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน เป็น OTOP สำคัญที่สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์ ซึ่งปัจจุบันได้มีการต่อยอดภูมิปัญญาให้ทันสมัย โดยการประยุกต์ร้อยเครื่องประดับเงินผสมลูกปัดหินสี เป็นกำไล เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในขณะนี้ทดแทนอาชีพทำนา เขวาสินรินทร์เป็นชุมชนแรกๆ ที่เป็นต้นแบบในการทำเครื่องเงิน ทองเหลือง และมีลายเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในปัจจุบันมีการรวบรวมเครือข่ายและผู้ผลิต โดยมีสมาชิกครอบคลุมทุกหมู่บ้าน เกือบทุกหลังคาเรือนเขวาสินรินทร์มีผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของประจำสวยและเครื่องเงิน โดยเครื่องเงินเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความงดงามและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ

4.3.4 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสัมมาชีพ เขวาสินรินทร์

ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์ 4 ด้าน ได้แก่ การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบด้านคุณธรรมจริยธรรม การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบด้านการตลาด การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบด้านการสืบทอดภูมิปัญญา การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบด้านมาตรฐานการผลิต สรุปได้ว่า

4.3.4.1 การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบด้านคุณธรรมจริยธรรม จากการที่กลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์ เป็นชุมชนใหญ่กว้างขวาง กินบริเวณพื้นที่หลายหมู่บ้านกระจายทั่วไปในเขตอำเภอเขวาสินรินทร์ กิจกรรมก็มากมาย คือ เป็นทั้งแหล่งผลิตและจำหน่ายสินค้าที่หลากหลาย อาทิเช่น ประกำ ฟ้าไหม เป็นต้น ตลอดจนการเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมเขมรโบราณ การประกอบกิจกรรมที่หลากหลายดังกล่าว อาศัยการรวมกลุ่มและคุณธรรมสำคัญ คือ ความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่คิดเอาเปรียบ ไม่คดโกง ไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น บริการด้วยอัธยาศัยดีงาม ไม่มุ่งหวังกำไรจนเกินไป กำหนดราคาที่เป็นธรรม ให้มีรายรับพออยู่ได้ เป็นงานสุจริตที่อาศัยฝีมืออันประณีต โดยมีสถาบันวัดเป็นแหล่งขัดเกลาให้เกิดคุณธรรมที่กล่าวมา และมีหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น ส่วนงานด้านการท่องเที่ยว ด้านการค้า สถานีตำรวจ เป็นต้น ส่งเสริมการขายที่เป็นสัมมาชีพ ตลอดจนระเบียบแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่ม สนับสนุนส่งเสริมทั้งกระบวนการผลิตและจำหน่าย

4.3.4.2 การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบด้านการตลาด ดังที่กล่าวในเบื้องต้นว่า เขวาสินรินทร์เป็นตลาดที่ใหญ่และกว้าง ผลิตภัณฑ์มีทั้งรวมอยู่ในตลาดและกระจายอยู่ตามบ้านเรือนของผู้ผลิตสินค้า ตลอดจนมีสินค้าหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าประชาในศูนย์โอท็อป (ร้านค้าขายเครื่องประดับประจำตำบล) ขายได้เรื่อยๆ ปัจจุบันการค้าขายอยู่ในระดับทรงตัว กลุ่มลูกค้าที่มาสนับสนุนเครื่องประดับคือกลุ่มนักท่องเที่ยว ลูกค้าที่ซื้อส่วนใหญ่ซื้อเก็บไว้เป็นมรดกจะนำออกมาใช้ในช่วงเทศกาลใหญ่ ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันสารท วันปีใหม่ หรือเทศกาลประจำถิ่น เช่น “เทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ปะเก้อม เรือกันตรึม” นอกนั้น การค้าขายปัจจุบันถ้าเป็นการค้าขายเฉพาะประจำอย่างเดียวอยู่ยาก เพราะมีราคาแพง ดังนั้นจึงต้องนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เครื่องเงินอย่างอื่นเข้ามาขายด้วย เช่น ประคำทองเหลือง หรือผลิตภัณฑ์ทองเหลืองปัจจุบันกำลังบูมตามกระแส ละครทีวี พัฒนาการ การทำหัตถกรรมเครื่องเงิน ตั้งแต่ อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต ปัจจุบัน สร้อยคอประคำมีของเลียนแบบหรือมีประจำแท้ผสมประคำเทียมมาก นี่คือจุดตกต่ำของสินค้าเครื่องประดับเงิน(ประคำ) การทำเครื่องประดับเงินเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ประคำเป็นเครื่องประดับต้องใช้ฝีมือประณีต และต้องใช้แรงงานแท้ ๆ ดังนั้น ประคำเงินจึงมีราคาแพง เพราะวัตถุดิบ (แร่เงิน) ที่นำมาทำต้องสั่งมาจากพ่อค้ากรุงเทพฯ และต้องสั่งจากต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง เม็ดแร่เงินของไทยมีไม่พอใช้ภายในประเทศ แนวทางสนับสนุนด้านการตลาดดังกล่าวอาศัยเพียงวัดเพื่อสร้างคุณธรรมจริยธรรมอย่างเดียวไม่เพียงพอ อันเนื่องจากความหลากหลายของตลาด จึงจำเป็นที่ต้องอาศัยมาตรการที่หลากหลาย และส่วนงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ

4.3.4.3 การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อด้านการสืบทอดภูมิปัญญา จากการสังเกตและสัมภาษณ์ลุงป่วน เจียวทอง ปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้านรุ่นที่ 6 ผู้อนุรักษ์ศิลปะการทำเครื่องเงินแบบโบราณ สืบทอดต่อกันมาถึง 6 รุ่น ให้ความเห็นว่า “งานหัตถกรรมเครื่องเงินโดยเฉพาะงานทำประคำเงิน คนรุ่นปัจจุบันไม่ค่อยสนใจ เพราะทำยากและขั้นตอนเยอะมาก”⁷⁰ จากทรรศนะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลของกลุ่มสัมมาชีพอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มเกษตรอินทรีย์ มักจะพบคำตอบว่าเด็กอนุชนคนรุ่นหลัง ไม่ให้ความสนใจในสัมมาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษเท่าที่ควร ข้อนี้ น่าจะสะท้อนการท่วมทับของกระบวนทรรศน์ทุนนิยมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ที่สามารถเปลี่ยนแนวคิดเด็กรุ่นใหม่ไปโดยปริยาย จะอย่างไรก็ตามกลุ่มวิสาหกิจเครื่องเงินโบราณก็พยายามสร้างบทบาทในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ด้วยการสนับสนุนสร้างแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนการสืบทอดในอนาคต ตลอดถึงการส่งเสริมความรู้ด้านหัตถกรรมเครื่องเงินด้วยการอบรมให้นักเรียนฝึกทำด้วยมือของนักเรียนเองและสร้างแหล่งเรียนรู้สัมมาชีพชุมชนในโรงเรียน

4.3.4.4 การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อด้านมาตรฐานการผลิต ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเขวาสินรินทร์เป็นชุมชนแรกๆ ที่เป็นต้นแบบในการทำเครื่องเงิน ทองเหลือง และมีลายเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในปัจจุบันมีการรวบรวมเครือข่ายและผู้ผลิต โดยมีสมาชิกครอบคลุมทุกหมู่บ้าน เกือบทุกหลังคาเรือนเขวาสินรินทร์มีผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของประคำสวยและเครื่องเงิน โดยเครื่องเงินเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความงดงามและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อด้านมาตรฐานการผลิต มีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้ แนวปฏิบัติส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นต่อรุ่นมาหลายร้อยปี กระบวนการผลิต โดยเริ่มจากการจารสลักเสลาตลอดลายบนแท่งทองแท่งเงิน ผลผลิตจนกลายมาเป็นเครื่องประดับเงินที่มีความงดงามและสูงค่ายิ่ง ผลงานที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงินเป็น OTOP สำคัญที่สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอเขวาสินรินทร์ การต่อยอดภูมิปัญญาให้ทันสมัย ปัจจุบันได้มีการประยุกต์ร้อยเครื่องประดับเงินผสมลูกปัดหินสี เป็นกำไล เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในขณะนี้ กิจกรรมดังกล่าวทดแทนอาชีพทำนา การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อด้านมาตรฐานการผลิต เน้นไปในด้านการสร้างความตระหนักรู้ รักและเห็นคุณค่าผลงานบรรพบุรุษเป็นสำคัญ

4.3.5 การวิเคราะห์การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์

การเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสัมมาชีพเขวาสินรินทร์ มีประเด็นวิเคราะห์ ดังนี้ จากที่ชุมชนเขวาสินรินทร์เป็นชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีตลาดหัตถกรรมเครื่องเงินและผ้าไหมโฮลเป็นแกนหลัก ซึ่งเป็นตลาดที่ใหญ่และกว้างไกล คุณธรรมสำคัญจึงเน้นความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดเอาเปรียบ ไม่คดโกง บริการด้วยอัธยาศัยดีงาม ไม่มุ่งหวังกำไรจนเกินไป กำหนดราคาที่เป็นธรรม ให้มีรายรับพอ

⁷⁰ สัมภาษณ์ ลุงป่วน เจียวทอง, ปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้านรุ่นที่ 6, เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2561.

อยู่ได้ เป็นงานสุจริตที่อาศัยฝีมืออันประณีต สถาบันวัดเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมดังกล่าวและพระสงฆ์นำหลักธรรมด้านเศรษฐกิจมาการค้าขายมาบรรยายให้ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

ในประเด็นด้านการตลาดประจำในศูนย์โอท็อป (ร้านค้าขายเครื่องประดับประจำตำบล) ขายได้เรื่อยๆ ปัจจุบันการค้าขายอยู่ในระดับทรงตัว กลุ่มลูกค้าที่มาสนับสนุนเครื่องประดับคือกลุ่มนักท่องเที่ยว ลูกค้าที่ซื้อส่วนใหญ่ซื้อเก็บไว้เป็นมรดกจะนำออกมาใช้ในชวงเทศกาลใหญ่ ๆ การค้าขายปัจจุบันถ้าเป็นการค้าขายเฉพาะประจำอย่างเดียวอยู่ยาก เพราะมีราคาแพง ดังนั้นจึงต้องนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เครื่องเงินอย่างอื่นเข้ามาขายด้วย

ปัจจุบัน สร้อยคอประคำมีของเลียนแบบหรือมีประคำแท้ผสมประคำเทียมมาก นี่คือนักตักตั่วของสินค้าเครื่องประดับเงิน จุดนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า หากมีของปลอมแปลงเกิดขึ้น จะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของสินค้า และจะส่งผลกระทบต่อระบบตลาดในวงกว้าง นี่คือนักตักตั่วจากการทุจริต ทำให้มองเห็นความสำคัญของคำว่าสุจริตอย่างชัดเจน ในประเด็นการสืบทอดภูมิปัญญา จากบทสัมภาษณ์ว่า “งานหัตถกรรมเครื่องเงินโดยเฉพาะงานทำประคำเงิน คนรุ่นปัจจุบันไม่ค่อยสนใจ เพราะทำยากและขั้นตอนเยอะมาก” จากทรรศนะดังกล่าวสอดคล้องกับกลุ่มสัมมาชีพอื่นๆ เช่น กลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น ที่สะท้อนให้เห็นตรงๆ ว่า เยาวชนคนรุ่นหลังไม่ให้ความสนใจในสัมมาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษเท่าที่ควร ข้อนี้มีปัจจัยหลายประการมาเกี่ยวข้อง แต่โดยรวมอาจกล่าวได้ว่าโลกสมัยใหม่ได้เปลี่ยนแปลงคนรุ่นใหม่ไปเรียบร้อยแล้ว ซึ่งก็เป็นธรรมดาของสังขาร เพราะคนแต่ละรุ่นย่อมมีการเอาตัวรอดจากปัญหาที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ คนสมัยโบราณเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติ ส่วนคนสมัยปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับคนเกี่ยวกับสังคมเมืองเทคโนโลยี ในประเด็นด้านมาตรฐานการผลิตมีจุดที่น่าวิเคราะห์ คือ อาชีพนี้มีคู่แข่งน้อย เพราะในประเทศมีไม่กี่แห่ง แต่ตลาดด้านนี้ก็ไม่กว้างมากนัก ประเด็นที่น่ากล่าวถึง คือ การผลิตเครื่องเงินเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นต่อรุ่นมาหลายร้อยปี มีกระบวนการผลิต โดยเริ่มจากการจารสลักเสลาลวดลายบนแท่งทองแท่งเงิน ผลผลิตกลายเป็นเครื่องประดับเงินที่มีความงดงามและสูงค่ายิ่ง ทำให้ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน เป็น OTOP สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียง เป็นอัตลักษณ์ของอำเภोजังหวัด จนกล่าวได้ว่าจังหวัดสุรินทร์ดินแดนแห่งหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีชื่อเสียง ได้รับการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน การผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินมีวัตถุประสงค์ต่างจากการผลิตผ้าไหมตรงที่ผ้าไหมมีทั้งผลิตเพื่อใช้ในครอบครัวเอง และเพื่อค้าขายกับคนทุกกลุ่ม แต่สำหรับประคำนั้นไปเพื่อให้คนอื่นใช้หรือค้าขายนั่นเอง นับเป็นสินค้าเครื่องประดับสำหรับชนชั้นสูงหรือคนที่ฐานะมีเงินเหลือกินเหลือใช้ ดังนั้นการผลิตเครื่องเงินจึงได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะไม่ได้ทำเพื่อใช้เอง รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มประจำในจังหวัดสุรินทร์จึงมีความพิเศษไปด้วย ซึ่งถือเป็นรหัสลับสำหรับช่าง ดังนั้น เครื่องเงินจึงไม่ได้ยึดโยงอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตทั่วไป แต่เชื่อมโยงกับระบบรัฐหรือกษัตริย์ ดังนั้น กลุ่มผู้ผลิตประจำจึงไม่ดาชด้นเหมือนกลุ่มสัมมาชีพอื่นๆ และต้องมีความประพฤติปฏิบัติเข้มงวดกับชีวิตมากกว่าคนปกติทั่วไป ด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้ประกอบการด้านประจำ โดยเฉพาะด้านการผลิต เป็นกลุ่มที่ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อ

4.4 การเสริมสร้างกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

การเสริมสร้างสมาชิกของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ Right Livelihood Strengthening of Organic agricultural Trader in Surin Province. ได้ใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยลงเก็บข้อมูล 3 ชุมชน คือ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ บ้านโนนจิว ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด บ้านทัฟไทย ตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ สรุปผลศึกษาได้ ดังนี้

4.4.1 ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

ปัจจุบัน เกษตรอินทรีย์ถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งทางการค้าและการลงทุนในกระแสโลกยุคใหม่ เป็นนโยบายสำคัญการพัฒนาชนบทด้วยการเกษตรของประเทศต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจน การทำเกษตรอินทรีย์จึงเป็นการเกษตรแบบพึ่งตนเอง⁷¹ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นนโยบายสำคัญของจังหวัด ดังได้กำหนดเป็นประเด็นการพัฒนาของจังหวัดสุรินทร์ในประเด็นการพัฒนาที่ 1 ว่า “การพัฒนาและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร 1) วัตถุประสงค์ (1) เพื่อเพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ (2) เพื่อยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้ได้มาตรฐาน (3) เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ 2) เป้าหมายและตัวชี้วัด (1) จำนวนพื้นที่เกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มขึ้น (2) จำนวนสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานเพิ่มขึ้น (3) จำนวนช่องทางการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น 3) แนวทางการพัฒนา (1) การเพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ (2) การยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้ได้มาตรฐาน”⁷² ในแผนพัฒนาดังกล่าวได้กล่าวถึงแนวทางพัฒนาด้านเกษตรอินทรีย์ว่า “แนวทางการพัฒนา (1) เพิ่มศักยภาพการผลิตไปสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์และอาหารปลอดภัยพัฒนาพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ (ยโสธร สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ศรีสะเกษ) ให้เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพสูง โดยการปรับกระบวนการผลิตให้อยู่ภายใต้มาตรฐานเกษตรปลอดภัย พร้อมทั้งยกระดับเกษตรอินทรีย์ และยกระดับการตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ไทยให้เท่าเทียมและเป็นที่ยอมรับของตลาดต่างประเทศ พัฒนาห่วงโซ่เกษตรอินทรีย์ให้ครอบคลุมทุกขั้นตอนการผลิต โดยการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ให้ตอบสนองตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพและการส่งออก จัดตั้งกองทุนเกษตรอินทรีย์ ส่งเสริมตลาดสีเขียวในชุมชนและท้องถิ่น ส่งเสริมเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร จำหน่ายสินค้าผ่านช่องทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ทั้งภายในและต่างประเทศ”⁷³ ความโดดเด่นของเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เริ่มจากความริเริ่มของหลวงพ่อนาน นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน อธิบดีผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์สานต่อจนทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น กลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญของจังหวัด กลุ่มสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ที่คณะผู้วิจัยนำมาศึกษา ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา ได้รับการ

⁷¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

⁷² แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2561-2565 (ฉบับทบทวน พ.ศ. 2563), หน้า 43.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38-39.

รับรองข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร มก.สร. พ.ศ. 2532 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว แนวคิดระดับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบกิจกรรมด้านการเกษตร เพื่อแก้ไขปัญหาการผลิต การแปรรูป การตลาด อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ประพฤติในกรอบกฎหมาย จาริตประเพณีอันดีงามย่อมส่งผลให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นเพราะไม่ได้ไปเบียดเบียนผู้ใด และสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย แนวคิดระดับเครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด การได้เรียนรู้จากผู้ประสบความสำเร็จและเพื่อแก้ปัญหาการค้าข้าว หลักการดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไปอาศัยความขยัน อดทน ซื่อสัตย์และมีสัจจะต่อตนเองและต่อสมาชิก ทำให้ชีวิตกลับพลิกฟื้นขึ้นมามีรายได้ที่มั่นคงปัญหาหนี้สินลด

4.4.2 กลุ่มสัมมาชีพเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา

ผลการศึกษากลุ่มสัมมาชีพเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา แบ่งตามประเด็นศึกษาได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นมาของกลุ่มสัมมาชีพบ้านวังศิลา อัตลักษณ์กลุ่มสัมมาชีพบ้านวังศิลา และหลักปฏิบัติกลุ่มสัมมาชีพบ้านวังศิลา ดังนี้

4.4.2.1 ความเป็นมาของกลุ่มสัมมาชีพบ้านวังศิลา กลุ่มสัมมาชีพเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ เริ่มต้นจากการทำนาอินทรีย์ของนางสายสมร จารุวันโน⁷⁴ ทำให้ข้าวในนาองงามดีมากแตกต่างจากข้าวของคนอื่นที่มีนาอยู่ติดกัน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกแปลกใจเมื่อสอบถามก็ได้คำตอบว่า ทำนาใส่ปุ๋ยอินทรีย์ที่ทำขึ้นมาเอง ทำน้ำฮอร์โมนฉีดเอง ไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้าก็ไม่ได้ใช้ ปุ๋ยอินทรีย์ทำจากน้ำหมักชีวภาพและฮอร์โมน ที่ใช้ผลิตจากมูลหมู มูลวัว รำ แกลบ สะเดา บอระเพ็ด สาบเสือ เอ็นไซต์ กลัวยน้ำว่า เศษอาหาร หอยเชอรี่ ไข่และผักชนิดต่างๆ เป็นต้น ต่อมาได้พัฒนามาเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ โดยนางสายสมร จารุวันโน เป็นประธานกลุ่ม มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 50 ราย มาตรฐานที่ได้รับการรับรองข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ มาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์สุรินทร์ มก.สร. พ.ศ. 2532 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา เริ่มการปลูกข้าวอินทรีย์ขึ้น จากแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการทำเกษตรแบบยั่งยืนด้วยการบำรุงดินให้อุดมสมบูรณ์และผลผลิตปลอดภัย โดยผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการผลิตข้าว ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ และฮอร์โมนที่ใช้ผลิตจากมูลหมู รำ แกลบ ฯลฯ ได้รับการฝึกอบรมจากศูนย์เกษตรธรรมชาติ คิวเซ จังหวัดสระบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 เริ่มมีการรวมกลุ่มเกษตรกรโดยการชักชวนผู้ที่อาศัยในหมู่บ้านวังศิลาเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม ในปี พ.ศ. 2545 กลุ่มเกษตรกรได้รับนโยบายการส่งเสริมในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์จากผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นเมือง "เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์" และกลุ่มเกษตรกรเพิ่มจำนวนสมาชิกและได้ดำเนิน การในการผลิตข้าวอินทรีย์และแปรรูปข้าวเกษตรกรอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบัน ความเป็นมาของเกษตรกรอินทรีย์และสภาพของการทำงาน การประกอบอาชีพเกษตรกรอินทรีย์ของกลุ่มบ้านวังศิลาเกิดจากแนวคิดพื้นฐานตามพระพุทธศาสนาคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเกิดจากคุณธรรมพื้นฐานในการอยู่

⁷⁴ สัมภาษณ์ นางสายสมร จารุวันโน, ประธานกลุ่มกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา, เมื่อวันที่ 7 พ.ค. 2561.

ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และเป็นการดำเนิน รอยตาม บรรพบุรุษ ที่ได้ทำมาแต่ต้น เพื่อความสุข ของตนเอง และผู้อื่น นางสาวสมร จารุวันโน กล่าวว่าการประกอบอาชีพที่สุจริตนั้นต้องมีคุณธรรมพื้นฐานต้องมีความซื่อสัตย์ ต่อตนเองและเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมอาชีพเพื่อนร่วมชุมชน และเพื่อนร่วมสังคม หากไม่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และตัวผู้อื่นในสังคม ก็ไม่สามารถที่จะทำงานแบบสุจริตชนได้⁷⁵ นอกจากนี้เรื่องของผลประโยชน์ที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์โดย นายคำเป้า มุลจุล ได้กล่าวว่า การประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์นั้น มีประโยชน์มากมายประโยชน์อย่างแรกคือ ประโยชน์ส่วนตนคือครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์แม้รายได้อาจไม่มากมายเมื่อเทียบกับการไปทำงานที่อื่นแต่ก็คุ้มค่าเพราะได้อยู่กับครอบครัว ประการที่สองคือประโยชน์ส่วนรวม การประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์มีประโยชน์ต่อส่วนรวมคือชุมชนได้ประโยชน์จากการที่รวมกลุ่มเป็นการสร้างอาชีพในชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็งและเกิดการสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชนและชุมชนมีรายได้จากการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรโดยการทำขนมจากข้าวอินทรีย์ และประการที่สามประโยชน์ต่อโลกและระบบนิเวศน์ การประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ช่วยลดภาวะโลกร้อนได้ด้วยการไม่เพิ่มมลภาวะคือเมื่อกลุ่มผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ดำเนินงานก็มีการสร้างข้อตกลงร่วมกัน เช่น การทำนาหลังฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะไม่มีการเผาทำลายตอซังข้าวแต่จะมีวิธีคือไถกลบตอซังกิจกรรมในครัวเรือนคือลดการใช้ถุงพลาสติกและขยะที่รีไซเคิลได้ก็จะนำกลับมาใช้อีก และชุมชนมีการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้สมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งอาหารในชุมชนอีกด้วย⁷⁶

4.4.2.2 หลักสัมมาชีพกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา หลักการประกอบอาชีพสุจริต นางสาวลม ตลับทอง กล่าวถึงหลักการประกอบอาชีพสุจริตว่า ต้องมีคุณธรรมจริยธรรมในเบื้องต้นคุณธรรมจริยธรรมคือสภาพคุณงามความดีและความถูกต้องในการแสดงออกทั้งกาย วาจา และใจของแต่ละบุคคลซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับหรือยอมรับจากสังคมเพื่อความสันติสุขแห่งตนเองและความสงบเรียบร้อยของสังคม การประกอบอาชีพที่สุจริตทำแล้วตนเองมีความสุขเพราะไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่น ยึดหลักการดำเนินงานในลักษณะพึ่งตนเอง ค่อยเป็นค่อยไป แบบยั่งยืน อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นหลักความซื่อตรง การดำเนินกิจกรรมไม่ได้ตั้งเป้าหมายที่กำไรเป็นเพียงช่วยเหลือกันของคนในชุมชน⁷⁷ เมื่อกล่าวถึงความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพ ในกลุ่มผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลาทั้งสามคนก็ให้ข้อมูลไปในทางเดียวกันว่ามีความมั่นใจมากต่อการประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพเพราะเป็นอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น เมื่อเราไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นตัวเราเองก็มีความสุขจากการทำงานไปด้วย นอกจากนี้สังคมบ้านเมืองก็มีความสุขเพราะคนไม่ไปทำความเดือดร้อนให้แก่กัน ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นแผนผังดังนี้

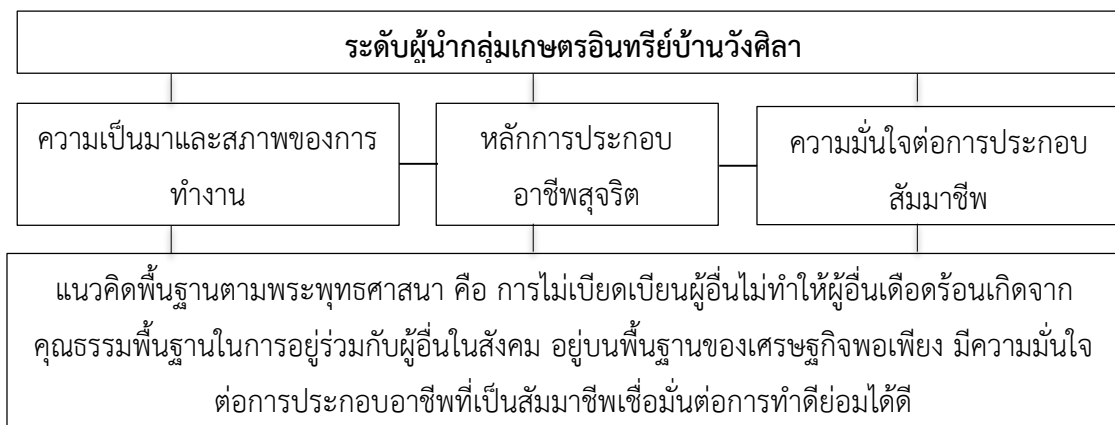
⁷⁵ อ้างแล้ว นางสาวสมร จารุวันโน เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561.

⁷⁶ สัมภาษณ์ นายคำเป้า มุลจุล, ผู้ใหญ่บ้านวังศิลาสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม . 2561

⁷⁷ สัมภาษณ์ นางสาวลม ตลับทอง, เลขานุการกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา, เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561.

แผนภูมิที่ 4.7

แนวคิดระดับผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา



ระดับชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา

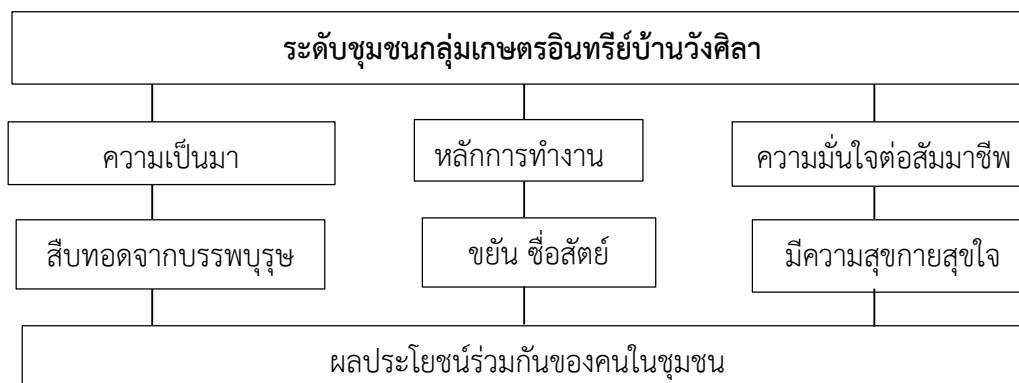
ความเป็นมาของเกษตรกรอินทรีย์และสภาพของการทำงาน นางหนูหอม สระอินทร์ กล่าวว่า เกษตรอินทรีย์นั้นมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ได้ทำมาเพราะมีพ่อแม่ทำมาเกิดความได้ชีวิตก็อยู่กับไร่นาถ้าไม่ทำนาจะเอาข้าวที่เหนียวมากิน การทำนาจึงเป็นอาชีพเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของเกษตรกร โดยหัวใจสำคัญคือ การนำสิ่งที่มีอยู่แล้วในเรือกสวนไร่นามาปรับใช้ทั้งระบบ ทั้งเป็นปุ๋ย เป็นยาฆ่าแมลงด้วยวิถีธรรมชาติ การที่เราปลูกอะไรก็ตามที่กินได้ต้องปลอดสารเคมีเพราะปัจจุบันนั้นคนป่วยจากการกินมีมากจึงมาทำเกษตรอินทรีย์แรกๆอาจจะไม่ได้ผลผลิตมากมายแต่พอเริ่มทำเกษตรอินทรีย์ก็ดีขึ้นเรื่อยๆ มีผลผลิตที่ดีและมีตลาดที่ดีและที่สำคัญลดต้นทุนการผลิต⁷⁸ ที่สำคัญในการประกอบอาชีพเกษตรกรอินทรีย์ต้องมีคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต คือ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และเมื่อกล่าวถึงหลักการประกอบอาชีพสุจริต นางปราณี สมพินิจ กล่าวว่าต้องใช้หลักความขยันอดทนยึดหลักผลประโยชน์ร่วมกันโดยเน้นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนสารเคมีทุกชนิดเพื่อให้ได้ผลผลิตเกษตรกรอินทรีย์อย่างเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์⁷⁹ เมื่อถามถึงความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพว่าสมาชิกที่ประกอบอาชีพเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลาที่มีความมั่นใจเพียงใด นางกุลวดี คำหงษา กล่าวว่าอาชีพทุกอาชีพมีความสำคัญถ้าเราทำโดยสุจริตเพราะเราไม่ได้ไปเบียดเบียนผู้อื่นไม่ได้ไปทำร้ายผู้อื่นยอมส่งผลให้เรานั้นเกิดความสุขอยู่ในสังคมผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นแผนผังดังนี้

⁷⁸ สัมภาษณ์ นางหนูหอม สระอินทร์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา, เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561

⁷⁹ สัมภาษณ์ นางปราณี สมพินิจ, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา, เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561

แผนภูมิที่ 4.8

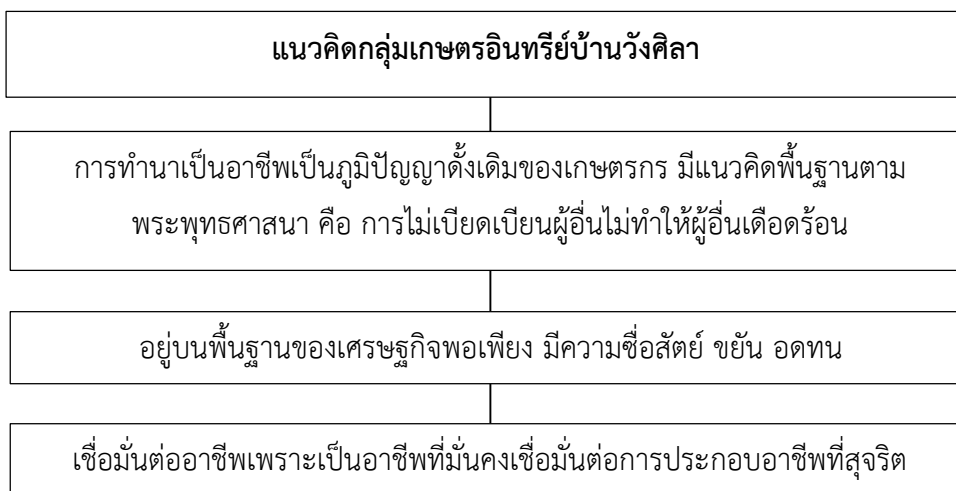
แนวคิดระดับชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา



จากข้อมูลข้างต้นของกลุ่มผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลาที่ได้เก็บรวบรวมทั้งสองระดับ คือ ระดับผู้นำและระดับชุมชนเกี่ยวกับเรื่อง ความเป็นมาของเกษตรกรอินทรีย์และสภาพของการทำงาน โดยมีหัวข้อการศึกษาได้แก่ หลักการทำงาน หลักผลประโยชน์ หลักเกี่ยวกับระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อมและหลักธรรมที่นำไปใช้ในการทำงานหลักการประกอบอาชีพสุจริตและความมั่นใจต่อการประกอบสมาชิก ซึ่งสรุปได้ดังนี้คือ การประกอบอาชีพเกษตรกรอินทรีย์เพื่อแก้ปัญหาราคาข้าวที่ตกต่ำเกิดจากแรงบันดาลใจจากคุณแม่ สายสมร จารุวันโน ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา ที่เป็นคนริเริ่มทำเกษตรอินทรีย์และมีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อการช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกในการปลูกข้าวอินทรีย์และมีการแปรรูปผลผลิตจากข้าวมาทำขนมโดยมีการช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คนที่สมัครเป็นสมาชิกล้วนมีความสมัครใจในการรวมกลุ่ม และหลักการทำงานมีกติการ่วมกันคือต้องมีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน ในการทำงานสมาชิกต้องไม่พึ่งสารเคมีทุกชนิดหากใครผิดกติกาก็ถูกตัดออกจากกลุ่มเพื่อการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันและนอกจากนี้การรักษาสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งสำคัญที่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลาได้ร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากการทำการเกษตรเพราะไม่ได้ใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงจึงทำให้ระบบนิเวศน์ดี ดังคำสุภาษิตว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นอกจากจะรักษาผลประโยชน์ร่วมกันแล้วยังมีการถ่ายทอดวิถีชีวิตแบบชาวบ้านเพื่ออนุรักษ์การทำนาโดยการส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้รู้ถึงวิถีของชาวนาตามแบบบรรพบุรุษเพราะการทำนาถือว่าเป็นการกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ได้เสียสละแรงกายแรงใจเพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นแผนผังดังนี้

แผนภูมิที่ 4.9

แนวคิดกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา



4.4.3 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว

ผลการศึกษาหลักสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว สรุปผลตามประเด็นศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นมากลุ่มสัมมาชีพบ้านโนนจิว และหลักสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว ดังนี้

4.4.3.1 ความเป็นมากลุ่มสัมมาชีพบ้านโนนจิว⁸⁰ การก่อตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว การจะเกิดอะไรขึ้นสักอย่างนั้นล้วนมีที่มาที่ไปหรือปัจจัยที่อาศัยกันแล้วจึงเกิดขึ้นตามหลักปฏิจจนสมุปาบาท เกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิวก็เช่นกัน โดยพื้นฐานสภาพความเป็นอยู่และอาชีพที่ตกทอดจากบรรพบุรุษคือปุ๋ย๋ายาตา ยายแต่โบราณเคยทำนาได้ผลผลิตดี ใช้ต้นทุนน้อย เพราะสมัยนั้นสภาพดินยังอุดมสมบูรณ์ ต่อมาในระยะหลัง เกษตรกรต้องการผลผลิตสูงจึงต้องหว่านปุ๋ยเคมีในปริมาณมากและเพิ่มขึ้นทุกปี พร้อมทั้งใช้ยาเคมีปราบศัตรูพืช สารเคมีเหล่านี้ตกค้างอยู่ในดินในน้ำ รวมทั้งระบบนิเวศ เช่น กบ ปู ปลา หอย ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมเสีย สุขภาพชาวนาที่อ่อนแอ เสื่อมโทรม อาหารจากธรรมชาติเริ่มหมดลง ต้องเผชิญกับภาวะความยากจน หนุ่มสาวอพยพจากท้องไร่ท้องนาเข้าเมือง มีแต่คนสูงวัยอยู่บ้าน ชาวนาเริ่มไม่ไหว นางรจนา สีวันทา จึงได้เริ่มหันมาทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ โดยมีแนวความคิดดังนี้ 1) เพื่อฟื้นฟูสภาพความอุดมสมบูรณ์ กลับคืนสู่ธรรมชาติโดยการอนุรักษ์ป่าชุมชนธรรมชาติเปลี่ยนความคิดใหม่เป็นการเกษตรแบบอินทรีย์ มีความมั่นคงทางด้านอาหาร 2) เพื่อลดต้นทุนการผลิต 3) เพื่อขยายพื้นที่ในการทำเกษตร จุดเริ่มต้นลงมือทำครั้งแรกเป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรที่มีแนวคิดเหมือนกันแบบหลวมๆ แต่เมื่อผลผลิตที่ได้ไม่น้อยไม่เหมือนกับใส่ปุ๋ยเคมี สมาชิกก็ถอดใจไปไม่รอด ล้มเหลว แต่เกษตรกรอย่าง นางรจนา สีวันทา ก็ไม่ละความพยายามยังคงทำเกษตรอินทรีย์แบบโดดเดี่ยวเป็นเวลา 3 ปี ผลผลิตดีขึ้น เกษตรกรรอบข้างจึงเริ่มเห็นความสำคัญและเริ่มรวมกลุ่มกันใหม่ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2547 มีสมาชิกทั้งสิ้น 63 คน ร่วมเรียนรู้ปฏิบัติจริงในแปลงของตน ปีนี้มีสมาชิกผ่านมาตรฐานการเกษตรอินทรีย์ 7 คน ถือว่าเริ่มเห็นผลเป็นที่ประจักษ์ เริ่มปรับแผนการ

⁸⁰ สัมภาษณ์ นางรจนา สีวันทา, ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

ทำงาน โดยการจัดตั้งทีมงานสภาผู้นำชุมชน จำนวน 30 คน เข้ามาร่วมงานแล้วคัดกรอง ผู้กล้าหรือไม่กล้า ผู้ที่ลงมือปฏิบัติได้ก็ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง ผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารก็ทำหน้าที่ชักชวนขยายสมาชิกเพิ่มปี 2548 กลุ่มเริ่มระดมทุน โดยการให้สมาชิกถือหุ้นๆ ละ 100 บาท มีสมาชิกลงทุนทั้งสิ้น 85 ราย แต่บางรายลงแค่ลงทุนเฉยๆ ยังไม่ได้ลงมือทำเกษตรอินทรีย์ เริ่มมีการเรียนรู้ และเฝ้าดูความสำเร็จของกลุ่มจนกระทั่งปี 2550 เริ่มมีเกษตรกรผ่านมาตรฐานการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นเป็น 12 คน สมาชิกเริ่มเข้าใจระบบการจัดทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ปี 2552 ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สสส. ซึ่งต่อยอดจากมูลนิธิเกษตรกรรมทางเลือก ให้งบประมาณ ในการสร้างศาลาเรียนรู้ จำนวน 25,000 บาท โดยสมาชิกในกลุ่มร่วมสมทบจนสามารถสร้างศาลาเรียนรู้ได้สำเร็จ บนที่ดินส่วนตัวของ นางรจนา สิวันทา ซึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน ปี 2557 ได้รับคัดเลือกจากเกษตรอำเภอจอมพระให้เป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) และได้เลือก นางรจนา สิวันทา เป็น ผู้อำนวยการศูนย์เรียนรู้ระดับอำเภอ แต่เงื่อนไขการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ ต้องส่งงบประมาณผ่านกลุ่มที่เป็นนิติบุคคล หรืองานในพื้นที่ สาธารณประโยชน์เท่านั้น นางรจนา สิวันทา มองเห็นประโยชน์ในอนาคต จึงได้ตัดสินใจยกพื้นที่ส่วนตัวให้เป็นพื้นที่ สาธารณประโยชน์จำนวน 3 ไร่ และมีการสร้างศาลาเรียนรู้หลังใหม่ด้วยงบประมาณจากกองฉลาก 5 ล้านบาท บนพื้นที่ 2 งาน เป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ครบวงจร ปัจจุบัน หมู่บ้านโนนจิวเป็นหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ทั้งหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนที่ทำการเกษตรอินทรีย์ ทั้งหมด 141 ครัวเรือน มีการจัดระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็น 6 ระดับ เรียกกันว่า ป.1 - ป.6 ระยะเริ่มต้นปรับเปลี่ยนคือระยะที่ 1 ขึ้น ป.1 ระยะมาตรฐานสูงสุด คือ ป.6 จากความสำเร็จของหมู่บ้านจึงเป็นพื้นที่ศึกษาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์แก่กลุ่มเกษตรกรที่สนใจทั้งกลุ่มย่อยและหน่วยงานต่างๆ ชุมชนจึงได้ตั้งเยาวชนคนรุ่นใหม่มาร่วมเรียนรู้เพื่อสร้างสมอุดมการณ์เพื่อสืบสานให้เกิดความยั่งยืนอย่างถาวรจากรุ่นสู่รุ่นตลอดไป

4.4.3.2 หลักสัมมาชีพกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว หลักปฏิบัติของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว เรียกว่าบันได 4 ขั้น ได้แก่ (1) ปัญหาเชิงประจักษ์ คือ ดินเสื่อม ระบบนิเวศเสีย สุขภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิต คุณภาพชีวิตเสื่อมโทรม มีโรคใหม่ๆ เกิดขึ้น (2) สาเหตุของปัญหา มาจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี หนุมสาวอพยพแรงงานจากบ้านนอกเข้าเมือง (3) การแก้ปัญหา ใช้วิธีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ คือ เปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนวิธีขาย เปลี่ยนวิธีทำ เปลี่ยนวิธีกิน (4) กระบวนการแก้ปัญหา ใช้กระบวนการกลุ่ม ใช้สภาผู้นำชุมชน ระดมทุน สร้างกติกาของกลุ่ม หลักการดังกล่าวมาชุมชนได้ร่วมกันตั้งกติกาก่อนทำอินทรีย์ร่วมกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (1) ทุกครัวเรือนต้องเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ (2) ทุกครัวเรือนต้องไม่มีการใช้ยาฆ่าหญ้า (3) ทุกครัวเรือนต้องสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทำนาอินทรีย์ (4) ครัวเรือนต้องมีการปลูกพืชหลังทำนาเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน (5) สมาชิกกลุ่มทำนาอินทรีย์จะต้องร่วมระดมทุนเพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือการรู้จักปรับตัวของชุมชนเกษตรยุคใหม่ที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ขยายความรู้เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนา ใช้การมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มพลังการต่อรอง จนมีกลไกทั้งในและนอกชุมชน เป็นทุนหนุนเสริมเพื่อเติมช่องว่าง ในที่สุด ผู้ที่เคยคิดว่าเป็นไปไม่ได้ก็ได้มาร่วมทำ และทำได้ กลายเป็นงานเกษตรที่สามารถทำได้จริง ในชีวิตที่เป็นอยู่จริง งานเกษตรอินทรีย์เป็นงานที่เกษตรกรต้องลงมือทำและอดทน ผลที่ได้คุ้มค่าต่อชีวิต

นางรจนา สิวันทา ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต กล่าวว่า “ต้องเปลี่ยนวิธีทำ เปลี่ยนวิธีกิน เปลี่ยนวิธีขาย เปลี่ยนวิธีคิด” จากที่กล่าวมาอาจสรุปรูปแบบการก่อตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว ได้ดังนี้ (1) ปัญหาเชิงประจักษ์ คือ ดินเสื่อม ระบบนิเวศเสีย สุขภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิต คุณภาพชีวิตเสื่อมโทรม มีโรคใหม่ๆ เกิดขึ้น (2) สาเหตุของปัญหา มาจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี หนุ่่มสาวอพยพ แรงงานจากบ้านนอกเข้าเมือง (3) การแก้ปัญหา ใช้วิธีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ คือ เปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนวิธีขาย เปลี่ยนวิธีทำ เปลี่ยนวิธีกิน (4) กระบวนการแก้ปัญหา ใช้กระบวนการกลุ่ม ใช้สภาผู้นำชุมชน ระดมหุ้น สร้าง กติกาของกลุ่ม

ตารางที่ 4.1

เปรียบเทียบกระบวนการแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนากับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว

อริยสัจ 4 รูปแบบการแก้ปัญหาพุทธศาสนา	รูปแบบการตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว
1. ทุกข์ ตัวปัญหา ตัวผลที่เกิดมาจากเหตุ	1. ปัญหาดินเสื่อม ระบบนิเวศเสีย สุขภาพโทรม
2. สมุทัย ตัวสาเหตุของปัญหา	2. สาเหตุของปัญหา การใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี
3. นิโรธ การแก้ปัญหา ปัญหาที่สามารถแก้ได้	3. การแก้ปัญหา เปลี่ยนการทำ เปลี่ยนการคิด
4. มรรค ทางแก้ปัญหา กระบวนการแก้ปัญหา	4. กระบวนการแก้ปัญหา ใช้กระบวนการกลุ่ม

จากตาราง 4.5 พบได้ว่า รูปแบบการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว มีลักษณะหรือกระบวนการของอริยสัจ 4 ซึ่งสามารถเปรียบเทียบกับหลักการแก้ปัญหาตามรูปแบบของอริยสัจ 4 ในทางพระพุทธศาสนา โดยทางกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์มีการตั้งกติการ่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การเสริมสร้างสัมมาชีพ ตามกระบวนการดังนี้ คือ ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนสภา มีการประชุมเพื่อระดมความคิด คัดเลือกคณะกรรมการสภาผู้นำชุมชน ร่างโครงสร้างสภาผู้นำชุมชน แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและงานที่ต้องทำ มีการประชุมสภาผู้นำชุมชนเพื่อช่วยกันถอดบทเรียนที่ผ่านมาอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหา ขั้นที่ 2 ขั้นพัฒนาสภา มีการประชุมเพื่อระดมความคิดเพื่อจัดทำภาระงาน บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหาร และหน้าที่ของสมาชิก รวมทั้งการสร้างกลไกในการทำงานของสภาผู้นำชุมชน ระดมความคิดเพื่อสร้างกติกา กฎเกณฑ์ชุมชน และการจัดการขยะ ให้สภาผู้นำชุมชนเป็นต้นแบบในการพัฒนาทั้งด้านการปฏิบัติตน การทำเกษตรอินทรีย์ และการกำจัดขยะ ขั้นที่ 3 ขั้นสำรวจข้อมูล สภาผู้นำชุมชนดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล จัดระเบียบข้อมูล สร้างระบบเฝ้าระวังการทิ้งขยะโดยขอความร่วมมือกับชุมชนที่อยู่รอบป่าชุมชน และจัดทำป้ายรณรงค์ห้ามทิ้งขยะ ปักป้ายเตือนห้ามทิ้งขยะตลอดแนวทาง และห้ามทิ้งขยะในป่าชุมชน เมื่อดำเนินการจัดระบบข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ก็ส่งคืนข้อมูลให้ชุมชน ขั้นที่ 4 ขั้นสภาจัดการปัญหาชุมชน มีการประชุมชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจเรื่องการจัดขยะ การทำความสะอาดบริเวณบ้าน การสร้างสุขภาวะบริเวณถนนหน้าบ้าน ครุภัณฑ์จัดการขยะมีการคัดแยกขยะชัดเจน เป็นขยะถุงพลาสติก ขยะขวดพลาสติก ขยะขวดแก้ว ขยะอันตราย สร้างสำนักชุมชนไม่มีการทิ้งขยะ ทำให้ขยะมีปริมาณลดลง จนถึงไม่มีขยะ ขยะสدىที่ย่อยสลายได้นำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ เกิดเป็นต้นแบบนาอินทรีย์ทั้งหมู่บ้าน และขั้นที่ 5 ขั้นชุมชนนำอยู่ สร้างนิสัยในการกำจัดขยะ การทำความสะอาดบริเวณบ้าน ถนนหน้าบ้านการไม่ทิ้งขยะจนเป็นนิสัย สร้างนิสัยรักสะอาด

ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ พัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบในการทำนาเกษตรอินทรีย์ที่ปราศจากขยะ ประโยชน์จากขยะ ชาวบ้านโนนจิว ใช้วิธีกำจัดขยะโดยการขายขยะ ถุงพลาสติกใส่ใช้แล้วล้างให้สะอาดตากให้แห้งพับเก็บไว้รอขาย มีคนมารับซื้อถึงหมู่บ้าน รวมทั้งถุงหิ้วก็ขาย ขวดพลาสติก ขวดแก้ว ก็ขาย จึงไม่มีการเผาขยะในหมู่บ้าน และในป่าชุมชนก็ไม่มีกรทิ้งขยะเนื่องจากมีการดูแลอย่างเข้มแข็งโดยสภาผู้นำชุมชน แม้แต่รถขนขยะจากในเมืองเอาไปทิ้งก็ไม่สามารถทิ้งได้อันเนื่องจากความเข้มแข็งของผู้นำ จึงเป็นชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์ป่าชุมชนและการกำจัดขยะรวมทั้งการทำเกษตรอินทรีย์ด้วย

1) **ระดับผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว** จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิวเกี่ยวกับความเป็นมาของเกษตรอินทรีย์และสภาพของการทำงานในระดับผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว ว่ามีความเป็นไปเป็นมาอย่างไรโดยการสนทนากลุ่มและแจกแบบสอบถามมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้ นางรจนา สิวันทา ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว กล่าวว่า ความเป็นมาของกลุ่มเกษตรอินทรีย์แต่เดิมนั้นคือการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการทำเกษตรอินทรีย์นั้นยังไม่มีสมาชิกกลุ่มเริ่มทำคนเดียวเพราะไม่มีใครที่จะเห็นดีด้วยจนบางคนเขาหาว่าบ้าแต่ด้วยความอดทนต่อการทำเกษตรอินทรีย์จากการเริ่มทำนาโดยการไถกลบตอซึ่งข้าวและไม่พึ่งสารเคมีเพราะเหตุผลที่ว่า สามีนั่นแพ้ต่อสารเคมีตัวเองเห็นสภาพก็เลยเลิกที่จะใช้สารเคมีตั้งแต่นั้นมาหันมาทำเกษตรอินทรีย์แบบเต็มรูปแบบจนเริ่มมีผลผลิตที่ดีและเริ่มมีการจัดตั้งกลุ่ม⁸¹ และนายบุญลัษ อินทร์งาม ผู้ใหญ่บ้านโนนจิว กล่าวว่าความเป็นมาอีกอย่างหนึ่งของการจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิวคือการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ คือ หลักพรหมวิหาร 4 คือ มีความรักและเมตตาต่อกันและหลักสังคหวัตถุ 4 คือ รักในอาชีพขยันในการประกอบอาชีพเอาใจใส่ดูแลมีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อนร่วมอาชีพ⁸² นอกจากนี้ นางจันทร์เพ็ญ ลายทอง เลขาธิการ⁸³ กล่าวว่า การประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่อยากได้ของผู้อื่นและพึ่งพาตนเองคือ การประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพเป็นแนวทางของการสร้างสันติสุขให้เกิดในชุมชนจึงเป็นหลักการอีกอย่างหนึ่งในการจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว และเมื่อพูดถึง หลักการประกอบอาชีพสุจริต กลุ่มผู้นำก็ให้ทัศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพว่าการประกอบอาชีพอะไรก็ได้ที่ไม่ใช่อาชีพต้องห้าม แต่ก็ต้องดำเนินไปโดยสุจริตต้องไม่มีการกระทำทุจริตด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การคดโกงหลอกลวง ปลอมแปลง เป็นต้น เพราะการกระทำทุจริตย่อมเป็นการผิดศีล เป็นกรรมชั่ว ขณะเดียวกันก็ต้องทำมาหากินด้วยความขยันหมั่นเพียร ต้องไม่เกียจคร้าน เพราะคนเกียจคร้าน ย่อมไม่สามารถทำงานใดๆ ได้สำเร็จ นั่นคือ ไม่สามารถตั้งตัวให้เป็นหลักฐานมั่นคงได้ จึงไม่มีทางที่จะบรรลุเป้าหมายชีวิตแม้เพียงระดับต้นได้เลยและเมื่อถามถึงความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพ กลุ่มผู้นำก็กล่าวไปในทางเดียวกันว่ามีความมั่นใจต่อการประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพเพราะการประกอบสัมมาชีพทำให้มีความสุขในการดำเนินชีวิตมีความมั่นใจว่าการประกอบสัมมาชีพจะทำให้ชีวิตความ

⁸¹ อ้างแล้ว นางรจนา สิวันทา, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

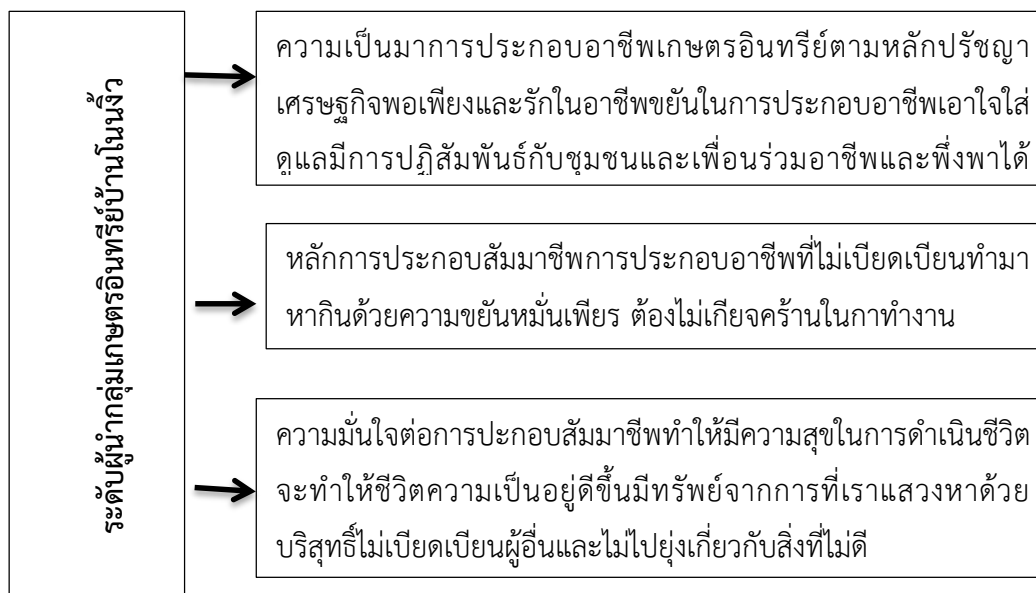
⁸² สัมภาษณ์ นายบุญลัษ อินทร์งาม, ผู้ใหญ่บ้านโนนจิว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

⁸³ สัมภาษณ์ นางจันทร์เพ็ญ ลายทอง, เลขาธิการกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม

เป็นอยู่ดีขึ้นแน่นอนเพราะความมีทรัพย์สินจากการที่เราแสวงหาด้วยวิธีที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทำตามกำลังที่เรา พึ่งจะหามาได้และไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ดียอมนำพาชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองผู้วิจัยจึงสรุปเป็นแผนผังดังนี้

แผนภูมิที่ 4.10

แนวคิดระดับผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว



2) ระดับชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว ในระดับชุมชนผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับเรื่องความเป็นมาของการเริ่มจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และสภาพของการทำงานของสมาชิกว่ามีความเป็นมาอย่างไรซึ่งจากการสัมภาษณ์ นางสมหวัง มีพันธ์⁸⁴ กล่าวว่า การประกอบอาชีพที่สุจริตไม่คดโกง ไม่ลักขโมย และมีใจรักในอาชีพของตนเหตุผลนี้เป็นเหตุผลที่สมาชิกทุกคนเข้าใจและมีแนวทางในการประกอบอาชีพที่เหมือนกันจึงเอาหลักแนวคิดนี้มาเพื่อการรวมกลุ่มและนอกจากนี้ นางบุญโฮม อินทนู⁸⁵ กล่าวว่า ความเป็นมาของการรวมกลุ่มคือเน้นแนวคิดการได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยไร้สารเคมี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ส่งผลต่อการมีรายได้และความมั่นคงยั่งยืนของอาหาร อากาศ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการทำเกษตรอินทรีย์ไม่ใช่เพียงแค่การทำเกษตรไม่ใช้สารเคมีเท่านั้น แต่การทำเกษตรอินทรีย์ต้องใช้ความอดทน ความมุ่งมั่น ใสใจในทุกๆ ขั้นตอน ซึ่งในระยะแรกแม้มีอุปสรรคก็ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้และนวัตกรรม เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ผลผลิตดียิ่งขึ้น และเมื่อกล่าวถึงหลักการประกอบอาชีพสุจริต นางจุฑามาศ สวงค์⁸⁶ กล่าวว่า จริยธรรมเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างจรรยา คือความประพฤติ และธรรม คือเครื่องรักษาความประพฤติ การประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตามผู้ประกอบอาชีพจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมภายนอกเสมอ ทั้งนี้ก็จะต้องไม่ใช้ความรู้ความสามารถในทางที่ผิด หาก

⁸⁴ สัมภาษณ์ นางสมหวัง มีพันธ์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

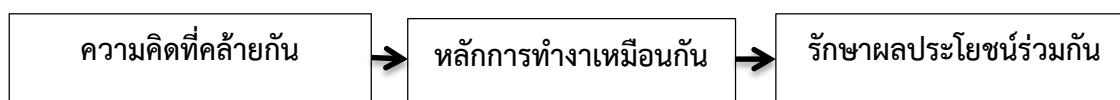
⁸⁵ สัมภาษณ์ นางบุญโฮม อินทนู, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

⁸⁶ สัมภาษณ์ นางจุฑามาศ สวงค์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

ประกอบอาชีพโดยไร้จริยธรรมผลเสียหายจะตกอยู่กับสังคมและประเทศชาติฉะนั้นจริยธรรมจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะลดปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ความสำคัญของจริยธรรมในการประกอบอาชีพเมื่อผู้วิจัยได้สนทนาและสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพ นางบุญคง อินทร์งาม⁸⁷ กล่าวว่า ต้องมีสำรวม กาย วาจา ใจ ไม่เปลืองโผล ระวังกายคือไม่ไปทำร้ายใคร ระวังวาจาคือไม่พูดโกหก ไม่พูดหยาบคาย ไม่พูดยุยงให้คนแตกกัน สำรวมใจคือ ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ไม่คิดแต่จะเอา จะเอานั่นเอานี่ อยากรได้นั้นได้นี้ คือไม่โลภนั่นเองไม่ค้ำกำไรเกินควร ตั้งราคาให้เหมาะสม ให้เราอยู่ได้ ให้ลูกค้าอยู่ได้ กลางๆ แบ่งปันผลประโยชน์ให้พอดีๆ ถ้าทำอย่างนี้ เป็นเบื้องต้น ก็จะทำให้การทำงานหาเลี้ยงชีพ และการใช้ชีวิต เป็นไปอย่างราบรื่น ก็มั่นใจเลยว่าเราไม่มีความเดือดร้อนแน่นอนและจะมีแต่ความสุขกับตนเองและครอบครัวสรุปเป็นแผนผังดังนี้

แผนภูมิที่ 4.11

แนวคิดระดับชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว



3) ระดับเครือข่ายบ้านโนนจิว ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายของบ้านโนนจิวตำบลหนองสนิท อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เรื่องความเป็นมาและสภาพของการทำงานโดยผู้ให้ข้อมูลหลักที่ให้ข้อมูลคือ นางทองเย็น ทาทอง⁸⁸ กล่าวว่า การที่เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มเพราะต้องการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบกิจกรรมด้านการเกษตรเพื่อแก้ไขปัญหาการผลิต การแปรรูป การตลาดและต้องการรับความรู้ในการถ่ายทอดวิชาการต่างๆเพื่อใช้ในการพัฒนาอาชีพของตนเองให้มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้านการประกอบอาชีพที่สุจริตในความเห็นนี้ นางสาวระเบียบ อยู่เย็น⁸⁹ ซึ่งเป็นสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว กล่าวว่า การทำงานทุกอาชีพอย่างสุจริตต้องตั้งมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และทุกคนทำตามหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดรู้จักการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันก็จะนำไปสู่ความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าของชุมชนและประเทศชาติเมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์เกี่ยวกับ หลักการประกอบอาชีพสุจริต นางที พรหมบุตร⁹⁰ กล่าวว่า ต้องรู้จักตัวเองการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนเองนั้นอาจพิจารณาจากความชอบ ความสามารถ ความถนัด

⁸⁷ สัมภาษณ์ นางบุญคง อินทร์งาม, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

⁸⁸ สัมภาษณ์นางทองเย็น ทาทอง, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจิว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

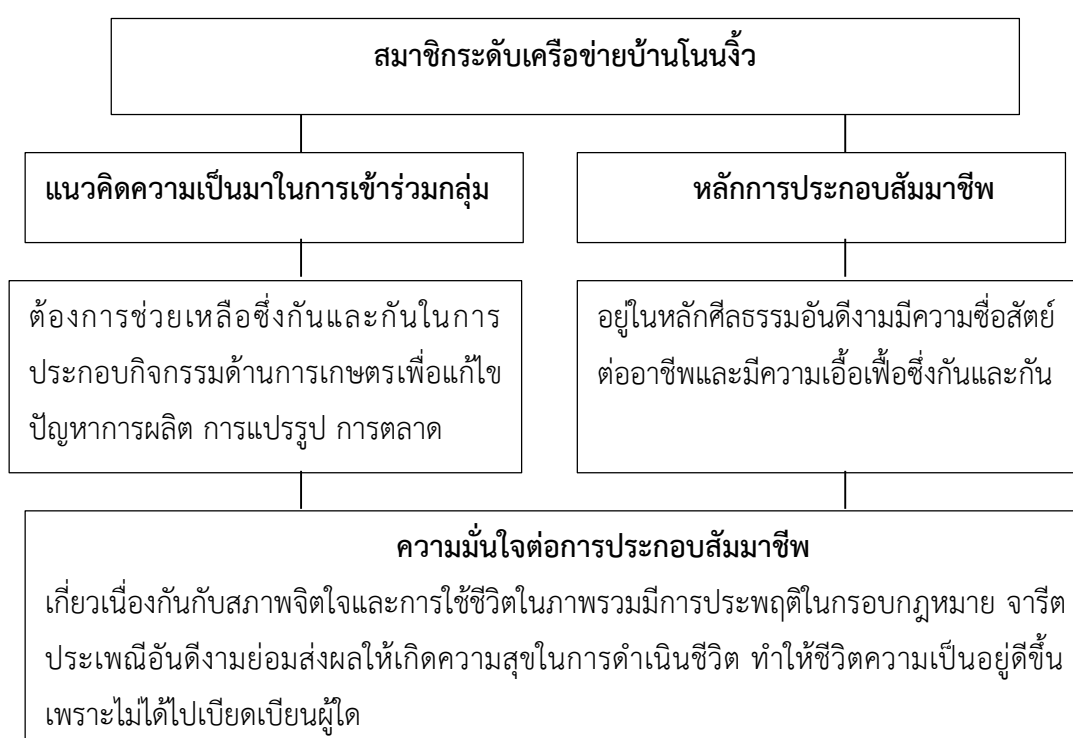
⁸⁹ สัมภาษณ์นางสาวระเบียบ อยู่เย็น, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจิว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

⁹⁰ สัมภาษณ์นางที พรหมบุตร, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจิว, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

ความสนใจและต้องอยู่บนศีลธรรมอันดีงามไม่ไปก่อความเดือดร้อนวุ่นวายให้กับผู้อื่นและต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน และด้านความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตัวแทนผู้ให้ข้อมูลต่างก็เห็นด้วยกับการประกอบอาชีพที่สุจริตเพราะตามหลักแล้วคนที่ทำดีย่อมได้ดีเมื่อประกอบอาชีพที่สุจริตแล้วก็ไม่ต้องกังวลเรื่องที่ไม่ดีที่จะเกิดขึ้น การประกอบอาชีพที่สุจริตถูกต้องตามกฎหมาย ทำแล้วมีความสุข ได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอกับการดำเนินชีวิต และเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเพียงพอ หากทุกคนเลือกอาชีพที่มีความมั่นคงต่อชีวิตสังคมก็จะเป็นอยู่ที่ดี เศรษฐกิจก็จะเจริญก้าวหน้าตามไปด้วยผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นแผนผังดังนี้

แผนภูมิที่ 4.12

แนวคิดระดับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว



4.4.4 กลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทฟไทย จำกัด

ผลการศึกษาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านทฟไทย แบ่งตามประเด็นศึกษาได้ 2 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นมากลุ่มสัมมาชีพบ้านทฟไทย และหลักสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านทฟไทย ดังนี้

4.4.4.1 ความเป็นมากลุ่มสัมมาชีพบ้านทฟไทย สหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทฟไทย จำกัด บ้านทฟไทย ตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2537 กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติทมอ กลุ่มเกษตรกรกรกลุ่มเล็กๆ กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติทมอ ตั้งอยู่หมู่บ้านโคกแดง ต.ทมอ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ มีสมาชิก 63 คนครัวเรือนเป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์จากมูลนิธิชุมชนเกษตรนิเวศ มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนเกษตรกรรมในจังหวัดสุรินทร์ เริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์จาก

แนวคิดที่ว่า "หากชาวนายังคงพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มีต้นทุนสูง และถูกบังคับด้วยกลไกทางการตลาด การทำการเกษตรก็ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชาวนาได้" นางกัญญา อ่อนศรี เริ่มหาเพื่อนสมาชิกเกษตรกรในหมู่บ้าน 10 กว่าราย ปลุกพีชผักแบบปลอดภัย ปลุกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยมีองค์กรเอกชนมาช่วยตรวจสอบคุณภาพจนได้มาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ 10 กว่าปีผ่านไป กลุ่มเกษตรอินทรีย์เริ่มขยายตัวเพิ่มสมาชิกขึ้นเรื่อยๆ ไม่เพียงแต่ชุมชนบ้านทัพไทยเท่านั้น สมาชิกเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าอินทรีย์จากอำเภออื่นๆ เพิ่มมากขึ้น จนเป็นจุดเริ่มต้นของสู่ตลาดนัดสีเขียวตลาดนัดสีเขียวจังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ที่กำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบัน

4.4.4.2 หลักสัมมาชีพกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านทัพไทย หลักปฏิบัติของสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย สภาพปัญหาของหมู่บ้าน ยากจน/ต้นทุนทำนาสูง ชาวบ้านติดอบายมุข ราคาผลผลิตตกต่ำ แรงงานอพยพเข้าเมือง ผลผลิตไปไม่ถึงมือผู้บริโภค กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพ จัดตั้งสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย สร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สร้างกลไกมูลค่าเพิ่มราคาข้าว ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ จัดตลาดนัดสีเขียว ด้วยการริเริ่มของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทัพไทยอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง เป็นจุดเริ่มต้นตลาดนัดสีเขียววันเสาร์ของจังหวัดที่กำลังเป็นที่นิยมอย่างมากในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์และสอบถามผู้ให้ข้อมูลหลักในระดับเครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทยโดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือนางกอบแก้ว สำราญจริง⁹¹กล่าวว่า ความเป็นมาของกลุ่มเครือข่ายคือการไปเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จด้านการปลูกข้าวอินทรีย์แต่หลังจากการได้พัฒนาเทคนิคการทำเกษตรอินทรีย์จนผลผลิตข้าวเพิ่มสูงขึ้นก็เริ่มมีปัญหาเรื่องราคาข้าว ที่โรงสีรับซื้อข้าวในราคาเท่ากับข้าวทั่วไป ทั้งที่กระบวนการผลิตซับซ้อนกว่าและต้องใช้การดูแลเอาใจใส่มากกว่าจึงได้สมัครเป็นสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทยและเมื่อถามถึงหลักการประกอบอาชีพสุจริต นางอรรณญา พุดเพราะ⁹² กล่าวว่า หลักการทำงานเกษตรอินทรีย์ต้องเริ่มจากการทำทีละน้อยค่อยๆ ทำไปเรื่อยๆ อย่ายากได้อายากมีมาก เพราะอาจไม่ได้อะไรเลยเพราะดูแลการผลิตไม่ได้และต้องสร้างกำลังใจให้กับตัวเองในการทำงานประกอบกับต้องมีความขยันเอาใจใส่มากๆ เกษตรอินทรีย์ต้องเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมิใช่เป็นเพียงอาชีพ หลักทำงานในการเป็นสมาชิกเครือข่ายคือการให้ความร่วมมือ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจกับกลุ่ม เมื่อผู้วิจัยได้ถามถึงความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพ นางจรรยา ดีพาชู⁹³ กล่าวว่าหลักการทำเกษตรแบบอินทรีย์ที่ไม่มีสารเคมีเจือปน ยังผลให้ผลผลิตของทั้งสองส่วนมีตลาดรองรับเป็นอย่างดีและแน่นอนทำให้ชีวิตกลับพลิกฟื้นขึ้นมามีรายได้ที่มั่นคงและเป็นแบบอย่างให้กับเพื่อนเกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป ก่อให้เกิดรายได้ทั้งรายวันรายเดือน และรายปีในขณะที่รายจ่ายทั้งการใช้ชีวิตประจำวันในเรื่องของการบริโภค

⁹¹ สัมภาษณ์ นางกอบแก้ว สำราญจริง, บ้านใหม่ เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด, เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561.

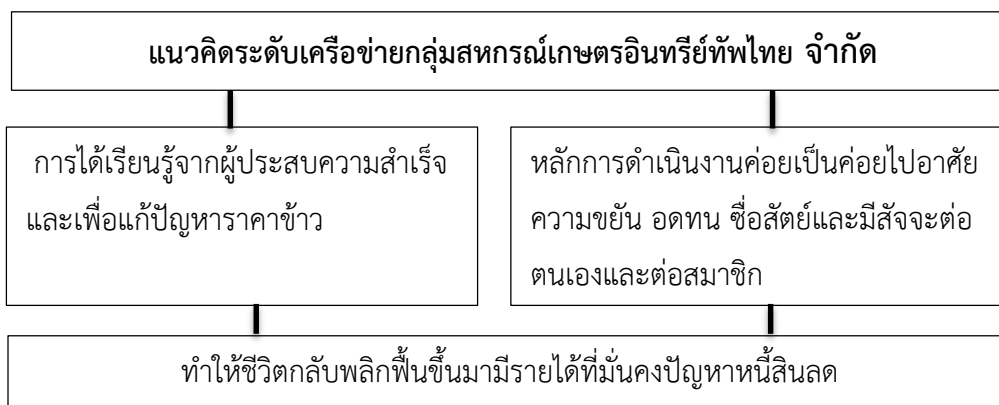
⁹² สัมภาษณ์นางอรรณญา พุดเพราะ, บ้านโคกทม เลขาสหกรณ์เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด, เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561.

⁹³ สัมภาษณ์ นางจรรยา ดีพาชู, บ้านโคกยาง เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด, เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561.

ก็ลดลงด้วยมีผลผลิตในพื้นที่ให้ได้ใช้ประโยชน์ ควบคู่กับการทำการผลิตที่มีต้นทุนต่ำ ผลกำไรที่ได้รับจึงเป็นกอบเป็นกำอย่างเห็นได้เป็นรูปธรรมทั้งนี้เกิดจากการประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพเพราะมีความตั้งใจจริงในการทำเกษตรอินทรีย์ไม่ไปเบียดเบียนผู้ใดและเกิดจากความขยันและอดทนของตนเองเป็นการพึ่งตัวเองตามความพอเพียง ดังที่ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนผังดังนี้

แผนภูมิที่ 4.13

แนวคิดระดับเครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทฟไทย จำกัด



จากการสัมภาษณ์นักวิชาการที่ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์บทบาทที่เข้าไปเกี่ยวข้องความเป็นมาของเกษตรอินทรีย์และสภาพของการทำงาน หลักการประกอบอาชีพสุจริตความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพเพื่อให้ได้ซึ่งผลที่ต้องการทราบในเรื่องหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์โดยมีนักวิชาการที่ให้ข้อมูลหลักดังนี้ ดร.สุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์⁹⁴ กล่าวว่า ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์บทบาทที่เข้าไปเกี่ยวข้องความเป็นมาของเกษตรอินทรีย์นั้น คือ การทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เป็นวิทยากรเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์เป็นที่ปรึกษากลุ่มเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์โดยมีแนวคิดที่ว่าหากเกษตรกรหรือประชาชนทุกคนมีการประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพสังคมก็จะมีแต่ความสงบสุขและความมั่นคงและยั่งยืนในอาชีพที่ทำ ส่วนในเรื่องหลักการทำงานคือทุกคนต้องยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้องปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เป็นหลักสากลมีการประชุมกันปรึกษาหารือและหาแนวทางแก้ปัญหาของกลุ่มร่วมกัน คนที่ทำเกษตรอินทรีย์จะไม่ใช้สารเคมีทุกชนิดในการทำการเกษตรใช้วัชตฤธรรมชาติ เช่น หญ้ามาทำปุ๋ยหมัก รู้จักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างคุ้มค่า มีหลักคุณธรรมปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ รักในอาชีพที่ทำ วิริยะอดทนสู้ จิตตะตั้งมั่นในการทำงาน วิมังสา ตรึกตรองตนนึกคิดทำในสิ่งที่คุณประโยชน์มากกว่าโทษและใช้หลักการดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นมีใจที่เป็นธรรม แนวคิดหลักความมั่นใจต่อการประกอบสัมมาชีพก็มั่นใจอย่างยิ่งกับการประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพเพราะทุกคนประกอบสัมมาชีพโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นสังคมประเทศชาติก็จะเจริญขึ้นพัฒนาได้ดีจะไม่ค่อยมี

⁹⁴ อ้างแล้ว ดร.สุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์, เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561.

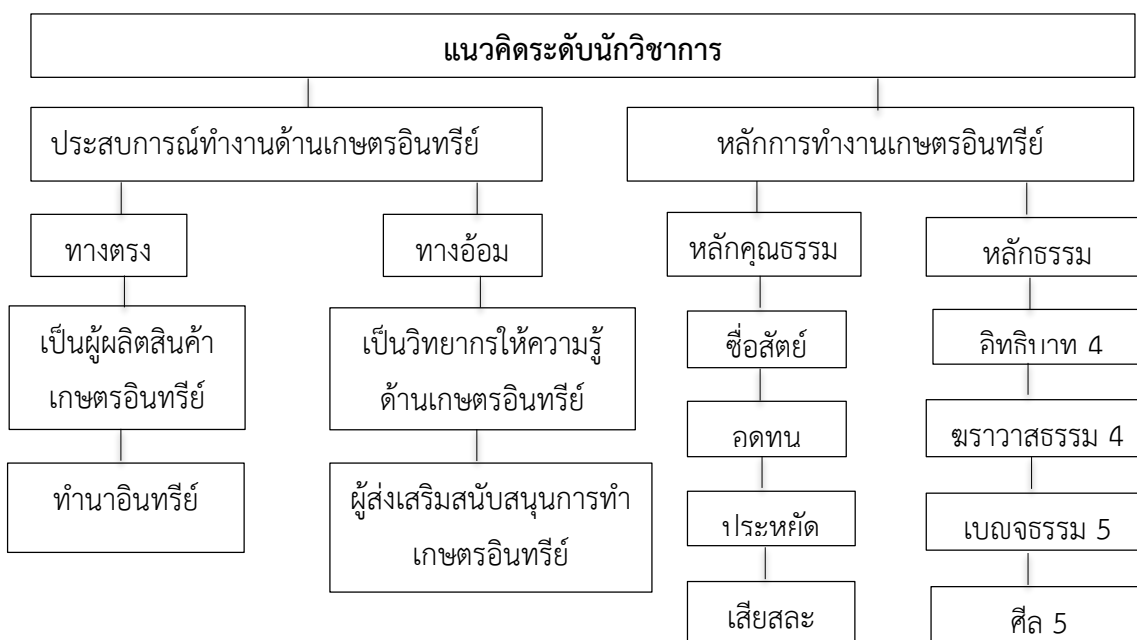
ปัญหาสังคมเช่นทุกวันนี้ นายสังเวียน ประเดิมดี⁹⁵ กล่าวว่าประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บทบาทที่เข้าไปเกี่ยวข้องความเป็นมาของเกษตรกรอินทรีย์นั้นของผมคือทำการเกษตรตามธรรมชาติพ่อแม่พาทำ มาและเมื่อประเทศไทยเริ่มมีการใช้ปุ๋ยเคมีชาวนาเริ่มใช้ปุ๋ยเคมี และทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ประมาณปี 2520 ปลาในนา ในหนอง ในสระ ในบึง ในลำห้วย เป็นผลตามตัว ตามแก้ม และตายในที่สุด อาการเหล่านี้ ระบาดไปทั่ว ชาวนาเริ่มคุยกันว่ามันเกิดจากอะไร ดินเป็นกรด แข็งกระด้าง ปลา กบ ปู เริ่มหาย แม่น้ำเมื่อลอก คราบในน้ำก็จะตาย เป็นปรากฏการณ์ที่เลวร้ายดังนั้น จึงวิเคราะห์เรื่องปรากฏการณ์ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ยิ่งรู้ว่าดินนั้นมีปัญหา ดินนั้นจะสะสมความเป็นกรดมากขึ้น เพราะเกิดจากปุ๋ยเคมีที่ชาวนานั้นใช้ เมื่อใช้ปุ๋ยเคมี และมีการแช่น้ำเป็นเวลานาน น้ำก็เป็นกรดทำให้สัตว์น้ำตาย ไม่ว่าจะเป็สัตว์ที่เป็นอาหารของคน เช่น กบ เขียด ปลา แม่น้ำปู เมื่อลอกคราบมาก็จะตายไปด้วย และปรากฏการณ์นี้เริ่มชัดขึ้น จึงมีการพูดถึงปัญหาเป็น วงกว้าง ในขณะนั้น พอเรารู้ว่าการใช้เคมีทำให้เกิดปัญหามากมาย ก็เลยปรับเปลี่ยน มาใช้ปุ๋ยหมักมาใช้ปุ๋ยคอก ซึ่ง เป็นวิธีการ ที่พ่อแม่พาทำเริ่มใช้ปุ๋ยหมัก ดินก็เริ่มปรับสภาพดีขึ้น แต่ผลผลิตกลับน้อยลง เนื่องจากว่ากำลัง เกิดการปรับตัว ปรับสภาพของดิน 2-3 ปี ก็ค่อยๆดีขึ้นช่วงนั้น มีการร่วมกันกับองค์กรเอกชน ในจังหวัดสุรินทร์ จัดเวทีเสวนา เรื่องพิษภัยจากปุ๋ยเคมี ที่ส่งผลต่อสิ่งมีชีวิตในดินและมีการรณรงค์เกี่ยวกับการ ให้ใช้ปุ๋ยหมัก และพืชจุลินทรีย์ มีการหมัก ปุ๋ยใช้เองแทนการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ ปลอดภัยจากสารพิษ ในการทำนา เริ่มตั้งแต่ 2530 เป็นต้นมา มีกลุ่มเกษตรกร บางกลุ่ม และมีชาวบ้านร่วมด้วยช่วยกัน เพราะถึงปี 2540 นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ในขณะนั้น มีนโยบาย ส่งเสริม ให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นเกษตรอินทรีย์และ ในการทำงานตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ก็ได้เป็นนักพัฒนาองค์กรเอกชน โดย ร่วมกันขยายขยายขับเคลื่อน ในเรื่อง เกษตรอินทรีย์ (1) ด้านหลักสัมมาชีพมีแนวคิดเกี่ยวกับการประกอบสัมมาชีพคือ สัมมาชีพ เป็นการ ไม่ เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การมีความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่ทะเยอทะยาน ในการ ให้ได้มา ซึ่งทรัพย์ แต่ ใช้หลักการ ความพอเพียง ในการดำเนินชีวิต การประกอบ สัมมาชีพ ต้อง เป็นคนที่ขยัน เอาใจใส่ ไม่เกียจคร้าน และเป็น คนที่เสียสละ ซื่อสัตย์มีสัจจะในตัว ยึดหลักธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในการดำรงชีวิต มีความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน ถ้าผู้ประกอบอาชีพไม่กระทำผิดศีล 5 จะทำให้มีทรัพย์สินไม่อดเพราะไม่ไป เกี่ยวข้องกับอบายมุขซึ่งเป็นหนทางไปสู่ความล่มสลายได้ ควรขยันทำมาหากิน รู้จักกินรู้จักใช้อย่างฉลาดมี ความประหยัดรู้จักอดออม อดกลั้น อดทน ทรัพย์สินเงินทองก็จะเพิ่มขึ้น มีฐานะดีขึ้นมีความสุขได้ในชาตินี้ ตรงกันข้ามหากไม่ประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพ อยากรวยทางลัดหรืออยากรวยทางลัดแต่ไม่มีความรู้ไม่อยู่ในศีลธรรมอยากรวยเร็วต่อให้มีเงินเงินก็ไม่เพิ่มเพราะขาดความรู้ในการประกอบสัมมาชีพนำไปลงทุนในทางที่ ผิด เช่น เล่นการพนัน ซื้อห่วยทุกประเภท ในที่สุดก็หมดตัวล้มละลายเพราะการพนันไฟไหม้ยังเหลือที่ดินแต่ การพนันไม่มีอะไรเหลือ ดังมีตัวอย่างให้เห็นตั้งมากมาย (2) หลักผลประโยชน์ในมุมมองของนักวิชาการที่มีความ เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ได้ให้ความเห็นว่า เพราะผู้ประกอบการส่วนมากหวังแต่ประโยชน์ที่จะ ได้การกระทำจึงต้องลงทุนมากเพื่อจะได้ผลมากแต่ในความเป็นจริงแล้วกลับไม่คุ้มทุนเป็นการสร้างภาระหนี้สิน

⁹⁵ สัมภาษณ์ นายสังเวียน ประเดิมดี, ข้าราชการบำนาญ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2561.

ให้มากขึ้นอีกด้วย ดังนั้นควรให้ความสำคัญกับการทำเกษตรอินทรีย์ให้มาก ให้การเอาใจใส่ดูแล มีความอดทน สูงถึงจะประสบความสำเร็จในการทำงานด้านเกษตรอินทรีย์และต้องไม่ยากไต่มากเกินไปต้องมีความพอดี และพอกินไม่ขาดทุนและได้ผลกำไรตามสมควร (3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบนิเวศน์ได้ให้ความเห็นว่า เพราะเราโตมาไม่สร้างวินัยในการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมแต่เรามีความมั่งง่ายเอาแต่ความสะดวกและมีนิสัย ชอบตำหนิคนอื่นแต่ไม่รู้จักตำหนิตนเองคนเราต้องมีจิตสำนึกในการรักษสิ่งแวดล้อมเราอยู่กับโลกอย่าทำลายโลก เมื่อเรามีจิตสำนึกที่ดีในการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ระบบนิเวศน์ต่างๆ ก็ติดตามไปด้วยมันจึงเป็นผลที่เกิดจากการ กระทำของตัวมนุษย์เอง หากเรายึดหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเรื่องใด เราย่อมจะประสบกับ ความสุขและพบกับความสำเร็จในชีวิตและเป็นคนที่ไม่ทำลายโลกเพราะเราเกิดมาต้องอาศัยธรรมชาติ มนุษย์ เกิดมาต้องอาศัยธรรมชาติเพราะอย่างนี้เราต้องรักษาไว้ซึ่งธรรมชาติเรียกว่าเป็นคนที่กตัญญูรู้คุณกับสิ่งที่เกื้อกูล ของชีวิตเรามา

แผนภูมิที่ 4.14

แนวคิดระดับนักวิชาการ



จากแผนผังข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหลักแนวคิดของนักวิชาการที่มีต่อการประกอบการเกษตรอินทรีย์นั้นมีความเกี่ยวข้องกันทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ทางตรงนั้นเป็นการเกี่ยวข้องโดยการผลิตและทางอ้อม คือ ผู้ส่งเสริมด้านวิชาการเกษตรโดยเน้นการส่งเสริมด้านเกษตรอินทรีย์และนอกจากนี้ยังมีแนวทางเกี่ยวกับหลักการงานเกษตรอินทรีย์โดยให้หลักการไว้ 2 หลัก คือ

1) หลักคุณธรรม การทำงานเกษตรอินทรีย์นั้น ได้แก่ (1) ความซื่อสัตย์ เป็นคุณธรรมที่จำเป็นต่อทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ในระดับไหนก็ตาม จะต้องมีการปลูกฝังหรือสอนเยาวชนรุ่นหลังให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะ หากคนในสังคมขาดคุณธรรมข้อนี้เมื่อใด สังคมก็จะวุ่นวาย ไม่สงบ คนจะเอาไรต์

เอาเปรียบกัน และเห็นแก่ตัวมากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย (2) ความอดทน คือ อดทนต่อความลำบากตรากตรำ เป็นการอดทนต่อสภาพธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ ความหนาว ความร้อน ฝนตก แดดออก รวมทั้งต้องอดทนต่อถ้อยคำเสียดสีถากถาง เย้ยหยัน ไม่มีทางเป็นไปได้ คนบ้า ฯลฯ ก็อดทนทำงานเรื่อยไป ไม่ใช่เอาแต่โทษเทวดาฟ้าดิน หรืออ้างเหตุเหล่านี้แล้วไม่ทำงาน (3) ประหยัด คือ การประหยัดและอดออมเป็นหัวใจของการตั้งหลักตั้งฐานให้มั่นคง คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติเป็นประโยชน์ (4) เสียสละ คือ คุณธรรมขั้นพื้นฐานของผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ทุกคนในสังคมต้องมีความใจเอื้อเพื่อเสียสละแบ่งปันให้แก่กัน ไม่มีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ตัว ความเสียสละจึงเป็นคุณธรรมเครื่องผูกมิตรไมตรี ยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ เป็นเครื่องมือสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมจะเกิดความสงบสุขได้ควรจะมีคุณธรรม คือ ความเสียสละ หมายถึงเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เพราะถ้าต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่คนอื่นแล้ว ส่วนรวมก็จะเดือดร้อน เมื่อส่วนรวมเกิดความเดือดร้อน เสียแล้วความสุขความสงบจะเกิดขึ้นได้อย่างไร การเสียสละจึงเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างหนึ่งในสังคม เริ่มตั้งแต่ครอบครัวอันเป็นหน่วยเล็กๆ ของสังคม ต้องเสียสละความสุขส่วนตัวให้แก่กัน เสียสละทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความเหนียวยากลำบากให้แก่กัน ทั้งในยามปกติและคราวจำเป็นหลักธรรมในการดำเนินงาน

2) หลักธรรม การทำงานเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ (1) อิทธิบาท 4 คือ ธรรม 4 อย่างนี้ ย่อมส่งผลต่อเนื่องกันแต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตนได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่ามีค่าที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม ข้อต่อไปทุกข้อ วิริยะ คือ ความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวเป็นการวางแผนทำงานต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จคำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไป จากความรู้สึกของตัวทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอคำนี้รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องใน เหตุและผล แห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้ง ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่ (2) ขรรวาสธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ทมะ คือ การฝึกตน ขันติ คือ ความอดทน จาคะ คือ ความเสียสละ ในหลักขรรวาสธรรม 4 มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างความสงบสุขในสังคม หากคนในสังคมทุกคนปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว ย่อมอำนวยคุณประโยชน์ให้แก่ผู้ปฏิบัติตามทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า ก่อให้เกิดความสุข สวัสดิ์ มีความราบรื่นในการดำเนินชีวิต และยังทำให้องค์กรต่างๆ ตลอดจนสังคมเกิดความสงบเรียบร้อย และ ยังพบว่าหลักพุทธธรรมในข้อนี้ยังสามารถช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายทำงานได้สำเร็จลุล่วงตาม เป้าประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย (3) เบญจธรรม 5 ได้แก่ เมตตา กรุณา คือ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบสัมมาชีพ กามสังวร คือ การสำรวมในกามสังจะ คือ การพูดความจริงการทำงานที่ทุ่มเทกับงานที่ทำการวางแผนเป้าหมายของงาน สติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้และความรู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ (4) หลักศีล 5 คือในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น จำเป็นที่แต่ละคน ซึ่งเป็นสมาชิกของ สังคมจะต้องทำตนให้เป็นคนเต็มคน ที่เรียกว่าเป็นมนุษย์ หรือเป็นคน 100% เพื่อให้การอยู่ร่วมกันดำเนินไป

ด้วยความเรียบร้อย มีความสงบสุข เกิดความดีสุข ไม่มีเวรภัยต่อกันและกัน หลักธรรมที่จะทำคนให้เป็นคนเต็มคนอันยังผลให้การอยู่ร่วมกันมีความสุขมีความสงบสุข เพราะศีล 5 คือ ความเป็นปกติของคน คือ ความเรียบร้อยสวยงามคนที่ไม่เรียบร้อยจะเป็นที่สวยงามไปไม่ได้ ได้แก่คนที่ผิดปกตินั้นเอง คนที่ไม่ปกตินั้นก็เป็นที่ผิดแปลกไปจากคนอื่น ๆ เช่น ปกติคนเราจะต้องไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายร่างกายกันเพราะคนก็ดี สัตว์ก็ดีต่างก็รักชีวิตของตนด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ประสงค์จะให้ใครมาฆ่าแกง หรือมาทำร้ายร่างกายตน หรือทรมานตนให้ได้รับความลำบาก คนที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตของคนอื่น สัตว์อื่น จึงชื่อว่าคนผิดคน คือผิดปกติของคน ปกติคนเราจะต้องไม่ขโมยทรัพย์สมบัติของคนและกันเพราะใคร ๆ ก็ย่อมรัก ย่อมหวงแหนในทรัพย์สินของตน ไม่ประสงค์จะให้ใครมาเบียดเบียนและล่วงเกินในทรัพย์สินของตน คนที่ขโมยทรัพย์ของผู้อื่น จึงชื่อว่าทำผิดปกติของคนปกติของคนเราจะต้องไม่ล่วงละเมิดประเพณีของกันและกัน เพราะลูกใคร เมียใคร สามีใคร ใคร ๆ เขาก็หวง ไม่ประสงค์จะให้ใครมารังแกข่มเหงน้ำใจ ลูกเมียสามีเปรียบเหมือนทรัพย์อันมีค่าของเขา คนที่รังแก ข่มเหงล่วงเกินผู้อื่น จึงชื่อว่าเป็นเป็นผู้ทำผิดปกติของคน ปกติของคนเราจะต้องไม่โกหกหลอกลวงกัน เพราะทุกคนไม่พึงปรารถนาจะให้ใครมาโกหกหลอกลวงตน ไม่ปรารถนาจะให้ใครมาหักรานประโยชน์ของตน ปรารถนาแต่ความสัตย์ความจริงด้วยกันทั้งสิ้น คนที่โกหกหลอกลวงผู้อื่นจึงชื่อว่าทำผิดปกติของคน ปกติของคนเราจะต้องรักษากายวาจาให้เรียบร้อย บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ร่างกายของตน ไม่ปรารถนาจะให้ร่างกายได้รับความลำบากด้วยทุกขเวทนาต่าง ๆ ทั้งพยายามเสริมสร้างร่างกายให้เจริญด้วยกำลังและสมบูรณ์ด้วยสติปัญญา จึงต้องงดเว้นจากการทำร้ายร่างกายตนเอง ด้วยการไม่ทำตนให้ผิดปกติ คนที่ดื่มสุรา เมรัย และเสพของมีนเมาต่าง ๆ เช่น กัญชาและเฮโรอีน เป็นต้นจนกลายเป็นคนติดยาเสพติดให้โทษ เป็นคนขาดสติสัมปชัญญะ ตกอยู่ในฐานะแห่งความเป็นผู้ประมาท ชื่อว่าเป็นผู้ทำร้ายร่างกายตนเอง จึงจัดว่าเป็นคนทำผิดปกติ ดังนั้น ศีล 5 ประการนี้ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติ ทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติมิให้พลาดถลาลงในความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่ง สังคมก็มีแต่ความสงบสุข

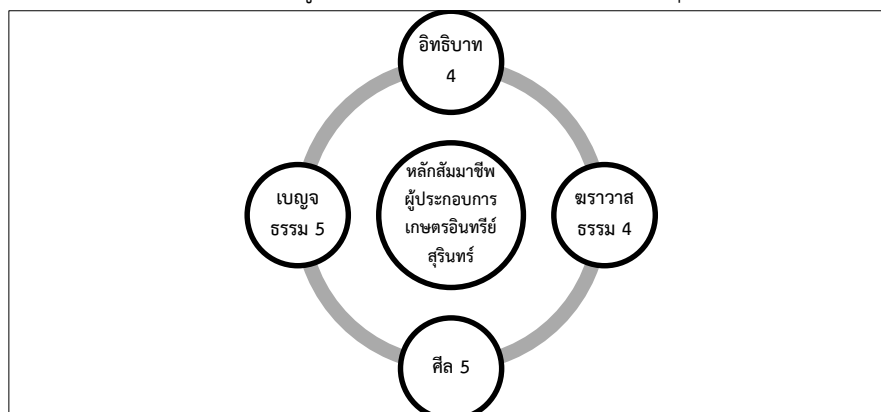
สรุปจากการศึกษาเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ที่ต้องการประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ต้องมีหลักการประกอบอาชีพ เพื่อให้ประสบความสำเร็จ เพราะหากไม่มีหลักการที่มั่นคงนั้น คงยากที่จะทำงานอะไรต่างๆ ได้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นพบว่า ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในแต่ละกลุ่มมีหลักในการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน ทุกกลุ่มมีจุดประสงค์เดียวกันคือ ต้องการช่วยเหลือกันในเรื่องผลผลิตที่มีราคาตกต่ำ คือ แก้ไขปัญหาราคาข้าว ซึ่งผู้ประกอบการส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาราคาข้าว โดยมีหลักการในการดำเนินงานคือ ประชาชนมีส่วนร่วม และมีความเอื้ออาทรต่อกัน ในชุมชน ร่วมแรงร่วมใจทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงเป็นหมู่บ้านที่เปี่ยมไปด้วยความรัก ความสามัคคี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีสัจจะ สมาชิกเกิดความไว้วางใจ ทำให้เกิดการดำเนินการเรื่องต้นทุน การกู้ยืม การแบ่งปัน เน้นเป็นการทำการเกษตรแบบบูรณาการ โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศการเกษตร เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดความเสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด การกำจัดขยะและหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการรู้จักตัวเองการเลือก

อาชีพที่เหมาะสมกับตนเองนั้นอาจพิจารณาจากความชอบ ความสามารถ ความถนัด ความสนใจและต้องอยู่บนศีลธรรมอันดีงามไม่ไปก่อความเดือดร้อนวุ่นวายให้กับผู้อื่น หลักการทำงานเกษตรอินทรีย์ต้องเริ่มจากการทำทีละน้อยค่อยๆ ทำไปเรื่อยๆ ยากได้ยากมีมากเพราะอาจไม่ได้อะไรเลยเพราะดูแลการผลิตไม่ได้ และต้องสร้างกำลังใจให้กับตัวเองในการทำงานประกอบกับต้องมีความขยันเอาใจใส่มากๆ เกษตรอินทรีย์ต้องเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมิใช่เป็นเพียงอาชีพ ดังนั้นต้องมีความตั้งใจและรักษาสิ่งที่ดีไว้ให้กับตัวเองต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นและต้องทำหน้าที่ของตัวเองด้วยความขยันหมั่นเพียรอย่างสม่ำเสมอไม่ทิ้งงาน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์นั้นสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ประสบปัญหา หลักสัมมาชีพที่ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์นำมาใช้ ได้แก่ 1) อิทธิบาท 4 คือ (1) ฉันทะ รักในการทำงาน (2) วิริยะ ความพากเพียร พยายามทำต่อเนื่อง ไม่ขาดตอนเป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ (3) จิตตะ การตั้งใจทำงานอย่างรับผิดชอบ ไม่ทิ้งงาน (4) วิมังสา การประเมินงานที่ทำมาแล้วเพื่อแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น 2) ขรรยาวาสนธรรม 4 คือ (1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม (2) ทมะ การฝึกตนฝึกทำปุ๋ยอินทรีย์ฝึกทำเกษตรอินทรีย์ (3) ขันติ ความอดทน อดทนทำงานเพราะการทำเกษตรอินทรีย์ต้องดูแลมากต้องขยัน (4) จาคะ ความเสียสละ ต้องเสียสละเวลา ผู้นำเสียสละที่ดิน 3) เบญจธรรม 5 คือ (1) เมตตา กรุณา ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น (2) สัมมาอาชีวะ การประกอบสัมมาชีพ (3) กามสังวร การสำรวมในกาม (4) สัจจะ การพูดความจริง (5) สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และความรู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ 4) หลักศีล 5 คือ (1) การไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน (2) การไม่ลักขโมย (3) การไม่ทำผิดประเวณี (4) การไม่โกหก (5) การไม่ดื่มสุราเมรัยและการไม่ติดในอบายมุข

หลักธรรมหลักศีลดังกล่าว เป็นหลักการที่กลุ่มผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ นำมาใช้ในการปฏิบัติงานทั้งในฐานะคณะกรรมการบริหารกลุ่ม และสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลนำมาวิเคราะห์ พบว่า หลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 ขรรยาวาสนธรรม 4 เบญจธรรม 5 และศีล 5 หลักการทั้ง 4 หมวดนี้เป็นหลักการที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อการสร้างกลุ่มและสร้างความสำเร็จให้แก่กลุ่มผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ดังแผนภูมิต่างนี้

แผนภูมิที่ 4.15

หลักสัมมาชีพผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์



4.4.5 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มสัมมาชีพเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาวิจัยรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสัมมาชีพเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งตามประเด็นศึกษาได้ 3 ประเด็น ได้แก่ รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว และรูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์บ้านทัพไทย ดังนี้

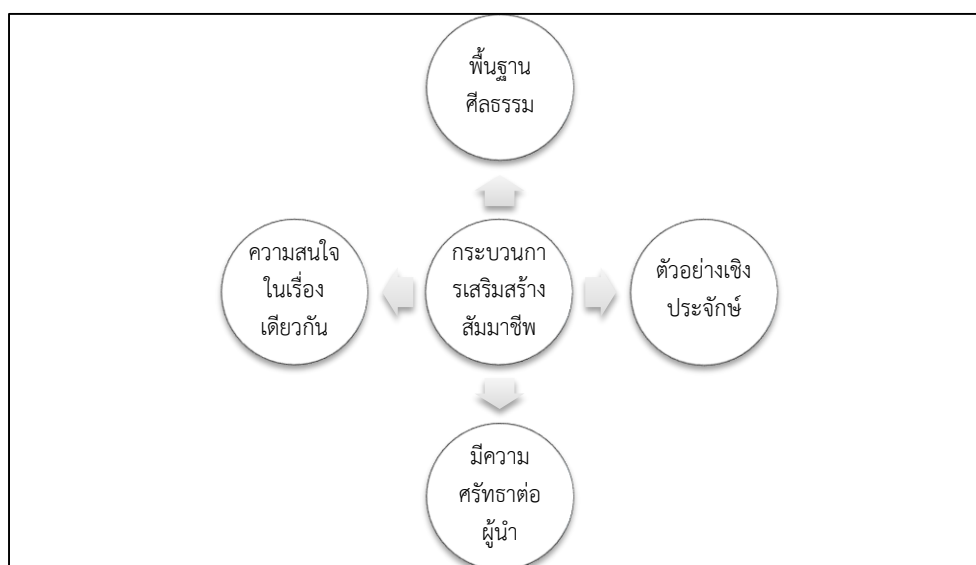
4.4.5.1 รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา

วังศิลา รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา เริ่มจากการทำนาอินทรีย์ของนางสายสมร จารุวันโน ชาวบ้านวังศิลา ข้าวในนาของนางสายสมร จารุวันโน งอกงามดีมากแตกต่างจากข้าวของคนอื่นที่มีนาอยู่ติดกัน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกแปลกใจเมื่อถามนางสายสมรก็ตอบว่า ทำนาใส่ปุ๋ยอินทรีย์ที่ทำขึ้นมาเอง ทำน้ำฮอร์โมนฉีดเอง ไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้าก็ไม่ได้ใช้ นางสายสมร จารุวันโน กล่าวว่า ผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการผลิตข้าว ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ และฮอร์โมน ที่ใช้ผลิตจากมูลหมู มูลวัว รำ แกลบ สะเดา บอระเพ็ด สาบเสือ เอ็นไซม์ กล้วยน้ำว่า เศษอาหาร หอยเชอรี่ ไข่และผักชนิดต่างๆ เป็นต้น โดยได้รับการฝึกอบรมจากศูนย์เกษตรธรรมชาติ คิวเซ จังหวัดสระบุรี เมื่อ พ.ศ. 2532 แล้วนำความรู้มาทดลองปฏิบัติดูปรากฏว่าได้ผลดี จัดว่าเป็นผลงานเชิงประจักษ์ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ เมื่อชาวบ้านเห็นตัวอย่างแบบนั้นก็เริ่มคิดเกี่ยวกับ นางสายสมร จารุวันโน มีพื้นฐานส่วนตัวเป็นคนมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาชอบบวชบวชทำบุญเข้าวัดถือศีลเป็นคนธรรมะธรรมโม มีเมตตาใจกว้างชอบช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 เริ่มมีการรวมกลุ่มเกษตรกรโดยการชักชวนผู้ที่อาศัยในหมู่บ้านวังศิลาเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม โดยคนในหมู่บ้านเห็นว่าข้าวในนาแปลงที่นางสายสมร จารุวันโน ปลูกมีรวงข้าวที่สวยงามและผลผลิตดี มีความปลอดภัยในการทำนา จากนั้นเป็นต้นมาสมาชิกในกลุ่มจึงให้ นางสายสมร จารุวันโน เป็นผู้นำในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ และฮอร์โมน ใช้ในการผลิตข้าว ในปี พ.ศ. 2545 กลุ่มเกษตรกรได้รับนโยบายการส่งเสริมในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์จากผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นเมือง "เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์" และกลุ่มเกษตรกรเพิ่มจำนวนสมาชิกและได้ดำเนิน การในการผลิตข้าวอินทรีย์และแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 50 คน พื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์เป็นของสมาชิกภายในกลุ่ม มีพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ ผลผลิตที่ได้ประมาณ 440-450 กก./ไร่ การกระจายผลผลิต เก็บไว้รับประทาน ขายในรูปข้าวเปลือก และขายให้กลุ่มเพื่อแปรรูปข้าวสารบรรจุถุง และแปรรูปข้าวอินทรีย์ เป็นขนมต่างๆ เช่น ขนมเปียะ ขนมกลีบลำตวน ขนมทองปลับ ขนมทองม้วน คุกกี เป็นต้น แล้วชุมชนบ้านวังศิลาได้รับการพัฒนาขึ้นมาทำให้มีกิจกรรมหลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิตการตลาดกลุ่มแม่บ้านวังศิลา (ขนมแปรรูป) กองทุนหมู่บ้าน โรงเรียนชุมชน ธนาคาร ข้าวเปลือก เป็นต้น รูปแบบการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลาอาจสรุปได้ดังนี้ 1)

ชุมชนมีพื้นฐานด้านศีลธรรม 2) ได้เห็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ในการผลิตข้าวอินทรีย์ 3) ความศรัทธาต่อผู้นำ 4) การรวมตัวกันของผู้มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน 5) ประชุมเพื่อจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ โดยมีกระบวนการดังนี้ (1) ชักชวนผู้มีความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์มาประชุม (2) ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและเหรัญญิก (3) สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม (4) บริหารจัดการตามระเบียบของกลุ่ม (5) ทางกลุ่มเปิดโอกาสให้เสมอสำหรับผู้สนใจ

แผนแผนภูมิที่ 4.16

แสดงกระบวนการการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา



4.4.5.2 รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์บ้าน

โนนจิว ชุมชนบ้านโนนจิว มีอาชีพหลักคือการทำนาอันเป็นอาชีพที่ตกทอดจากบรรพบุรุษคือปลูกข้าวแต่โบราณ สมัยก่อนเคยทำนาได้ผลผลิตดี ใช้ต้นทุนน้อย เพราะสมัยนั้นสภาพดินยังอุดมสมบูรณ์ ต่อมาในระยะหลังเกษตรกรต้องการผลผลิตสูงจึงต้องหว่านปุ๋ยเคมีในปริมาณมากและเพิ่มขึ้นทุกปี พร้อมทั้งใช้ยาเคมีปราบศัตรูพืช สารเคมีเหล่านี้ตกค้างอยู่ในดินในน้ำ รวมทั้งระบบนิเวศ เช่น กบ ปู ปลา หอย ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมเสีย สุขภาพชาวบ้านก็อ่อนแอ เสื่อมโทรม อาหารจากธรรมชาติเริ่มหมดลง ต้องเผชิญกับภาวะความยากจน หนุ่มสาวอพยพจากท้องไร่ท้องนาเข้าเมือง มีแต่คนสูงวัยอยู่บ้าน สุขภาพอ่อนแอไม่มีแรงที่จะทำนา คุนธรรณา สีวันทา จึงได้เริ่มหันมาทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ โดยมีแนวความคิดดังนี้ (1) เพื่อฟื้นฟูสภาพความอุดมสมบูรณ์กลับคืนสู่ธรรมชาติโดยการอนุรักษ์ป่าชุมชนธรรมชาติเปลี่ยนความคิดใหม่เป็นการเกษตรแบบอินทรีย์ มีความมั่นคงทางด้านอาหาร (2) เพื่อลดต้นทุนการผลิต (3) เพื่อขยายพื้นที่ในการทำเกษตร จุดเริ่มต้นลงมือทำเกษตรอินทรีย์ครั้งแรกเป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรที่มีแนวคิดเหมือนกันแบบหลวมๆ แต่เมื่อผลผลิตที่ได้น้อยไม่เหมือนกับใส่ปุ๋ยเคมี สมาชิกก็ถอดใจไปไม่รอด ล้มเหลว จุดนี้วิเคราะห์ได้ว่าเกิดจากการขาดประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์และดินซึ่งอยู่ในระยะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากหว่านปุ๋ยเคมีมาเป็นปุ๋ยอินทรีย์ ดินต้องการเวลาในการปรับตัว ผลผลิตจึงได้น้อย แต่เกษตรกรอย่างนางธรรณา สีวันทา มีความมุ่งมั่น

ไม่ละความพยายามยังคงทำเกษตรอินทรีย์แบบโคตเดียวเป็นเวลา 3 ปี ผลผลิตดีขึ้น เกษตรกรรอบข้างจึงเริ่มเห็นความสำคัญและเริ่มรวมกลุ่มกันใหม่ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2547 มีสมาชิกทั้งสิ้น 63 คน ร่วมเรียนรู้ปฏิบัติจริงในแปลงของตน ปีนี้มีสมาชิกผ่านมาตรฐานการเกษตรอินทรีย์ 7 คน ถือว่าเริ่มเห็นผลเป็นที่ประจักษ์ นางรจนา สิวันทา ได้ปรับแผนการทำงานใหม่ โดยการจัดตั้งทีมงานสภาผู้นำชุมชน จำนวน 30 คน เข้ามาร่วมงานแล้วคัดกรอง ผู้กล้าหรือไม่กล้า ผู้ที่ลงมือปฏิบัติได้ก็ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง ผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารก็ทำหน้าที่ชักชวนขยายสมาชิกเพิ่ม ในปี 2548 กลุ่มเริ่มระดมทุน โดยการให้สมาชิกถือหุ้นๆ ละ 100 บาท มีสมาชิกถือหุ้นทั้งสิ้น 85 ราย แต่บางรายลงแค่หุ้นเฉยๆ ยังไม่ได้ลงมือทำ เริ่มมีการเรียนรู้ และเฝ้าดูความสำเร็จของกลุ่มจนกระทั่งปี 2550 เริ่มมีเกษตรกรผ่านมาตรฐานการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นเป็น 12 คน สมาชิกเริ่มเข้าใจระบบการจัดทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น จะเห็นได้ว่าชาวนาต้องการพัฒนาวิธีการทำนาให้ดีขึ้น เพียงแต่ยังขาดความมั่นใจที่จะเปลี่ยนแปลง นางรจนา สิวันทา ได้กล่าวว่า “ต้องเปลี่ยนวิธีทำ เปลี่ยนวิธีกิน เปลี่ยนวิธีขาย เปลี่ยนวิธีคิด” ด้วยความมุ่งมั่นของ นางรจนา สิวันทา สามารถรวบรวมสมาชิกและจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ได้สำเร็จ ทำให้หลายหน่วยงานมองเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนงบประมาณรวมทั้งสมาชิกได้ช่วยบริจาคเงินสมทบจึงสามารถสร้างศาลาเรียนรู้ได้สำเร็จในปี 2552 บนที่ดินส่วนตัวของ นางรจนา สิวันทา ซึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน ปี 2557 ศาลาเรียนรู้ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานเกษตรอำเภอจอมพระ ให้เป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) และได้เลือก นางรจนา สิวันทา เป็นผู้อำนวยการศูนย์เรียนรู้ระดับอำเภอ นางรจนา สิวันทา พยายามที่จะพัฒนาศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย จึงประสานงานไปทางหน่วยงานภาครัฐเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณ แต่เงื่อนไขการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ ต้องส่งงบประมาณผ่านกลุ่มที่เป็นนิติบุคคล หรืองานในพื้นที่สาธารณประโยชน์เท่านั้น นางรจนา สิวันทา มองเห็นประโยชน์ในอนาคต จึงได้ตัดสินใจยกพื้นที่ส่วนตัวให้เป็นพื้นที่ สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านโนนจั่ว จำนวน 3 ไร่ และมีการสร้างศาลาเรียนรู้หลังใหม่ด้วยงบประมาณจากกองกลางกินแบ่งรัฐบาล จำนวน 5 ล้านบาท ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบครบวงจร มีกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ เช่น โรงสีข้าว โรงเรือนเลี้ยงหมูหลุม โรงเรือนเลี้ยงไก่ โรงเรือนทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ โรงเพาะเห็ด คอกม้า คอกแพะ เล้าเป็ด แปลงสาธิตการเกษตร บ่อเลี้ยงปลา บ่อเลี้ยงกบ แปลงปลูกพืชผัก เป็นศูนย์เรียนรู้ที่มีคนไปดูงานมาก

4.4.5.3 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด บ้านทัพไทยเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก พื้นที่เป็นที่ราบสูง ทุ่งนาในอดีตนั้นเป็นหมู่บ้านทุรกันดารยากจน แห่งแล้ง การคมนาคมไม่สะดวก ชาวบ้านดื่มน้ำสกปรกมาก เวลาทางราชการสำรวจ จปฐ. ก็ไม่ผ่านเกณฑ์ในเรื่องไม่ดื่มน้ำสกปรก ไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน เด็กต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านอื่น ส่วนสำนักสงฆ์มีอยู่ 1 แห่ง วัฒนธรรมประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ รำมะนา ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เกษตรกรบ้านทัพไทยแก้ไม่ตกและยังคงดำรงอยู่กับเกษตรกรราบไต่ที่การพัฒนาจากแผนพัฒนาของรัฐบาลซึ่งเน้นส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผลผลิต ที่มุ่งใช้สารเคมีและการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตให้ได้สูงสุดเพื่อขายทำกำไรมาก ผลที่ตามมาคือเกษตรกรจนลง มีปัญหา

หนี้สินต่อเนื่อง ที่ดินที่นาหลุดมือจากเกษตรกรไปเป็นของนายทุนที่ปล่อยเงินกู้และให้กู้ข้าวเปลือก ผลผลิตราคาตกลงแต่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ราคาข้าวตกต่ำ วิถีชีวิตที่เคยอยู่กับชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ต้องล่มสลาย เกษตรกรเลิกทำการเกษตรไปมีอาชีพรับจ้างในเมือง เมื่อภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ คนล้นงาน เกษตรกรเหล่านี้ต้องกลับมาทำเกษตรที่ไม่ยั่งยืนเช่นเดิม หมุนเวียนไปแบบไร้อนาคต นอกจากนั้นการใช้สารเคมีทางการเกษตรทำให้มีสารพิษตกค้าง ดินเป็นกรดอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิตผู้บริโภคและระบบนิเวศน์ของสิ่งแวดล้อม หลายปีที่ผ่านมา เกษตรกรพยายามหาทางออกจากปัญหาหนี้สินและความยากจน บนพื้นฐานของการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาหนี้สิน ลดการลงทุนในการทำเกษตรที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก หันมาทำนาธรรมชาติหรือนาอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการผลิตและนำไปสู่การพึ่งตนเอง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเกษตรกร รวมทั้งรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการค้นหาทางออกเรื่องตลาดรองรับผลผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสร้างกลไกหรือหน่วยงานจัดการตลาดของตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางในตลาดทั่วไป เริ่มตั้งกลุ่มปี 2542 มีสมาชิกในการจัดตั้งกลุ่มในระยะเริ่มแรกจำนวน 66 คน ในพื้นที่ 2 ตำบลคือ ตำบลท่อม และตำบลโคกยาง โดยมีแนวคิดที่จะลด ละ เลิกการใช้สารเคมี และต้องการพึ่งตัวเองโดยการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก หลังจากนั้นก็มีการทำเรื่องตลาดเพื่อสุขภาพ เพื่อความปลอดภัยของผู้ผลิตและผู้บริโภค และมีแนวคิดในการทำคัสต์วอินทรีย์เพื่อพึ่งตนเองในด้านการผลิตปุ๋ยมาใช้ในระบบการผลิตข้าวและพืชผักอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต และมีความยั่งยืนตลอดไป แต่การดำเนินงานภายใต้การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านนั้นมีขีดจำกัดไม่สามารถขยายความร่วมมือออกไปให้กว้างไกลได้ จากการสัมภาษณ์ นายนิยาย ตำสารี ประธานสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย ได้กล่าวว่า “หากต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือจะต้องจัดตั้งเป็นสหกรณ์ รัฐบาลจะให้การช่วยเหลือผ่านสหกรณ์ และการแจ้งจดทะเบียนสหกรณ์นั้นเป็นการจัดตั้งกลุ่มที่ถูกต้องตามกฎหมายและเป็นนิติบุคคล กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านทพไทย จึงได้แจ้งจดทะเบียน สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย จำกัด เมื่อปี พ.ศ. 2557”⁹⁶ สหกรณ์ (Cooperatives) คือองค์กรหนึ่งซึ่งมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งขึ้นมาด้วยความสมัครใจภายใต้การปกครองตนเอง เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นในชีวิต รวมทั้งความหวังทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมร่วมกัน โดยทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความรับผิดชอบต่อตนเอง และการช่วยตนเอง และมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง โดยการจดทะเบียนจะเป็นตาม พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2542

4.4.5.4 ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ การวิเคราะห์ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม โดยแบ่งคำถามออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ด้านละ 10 ข้อคำถาม รวมเป็น 3 ด้าน 30 ข้อ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 29 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์มีความรับผิดชอบสูง โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ 1) มีความรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมร้อยละ 99.68 2) มีความรับผิดชอบด้านคุณภาพชีวิตร้อยละ

⁹⁶ สัมภาษณ์ นายนิยาย ตำสารี, ประธานสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย, เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561.

ละ 98.62 3) มีความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมร้อยละ 97.93 เมื่อวิเคราะห์ในภาพรวมทั้ง 3 ด้าน พบว่าผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์มีความรับผิดชอบต่อสูงร้อยละ 98.74

สรุปองค์ความรู้ที่ได้ จากข้อมูลดังกล่าวสามารถชี้วัดได้ว่าผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์มีความรับผิดชอบต่อสูงทั้งด้านวัฒนธรรม ด้านสุขภาพ และด้านสิ่งแวดล้อม เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ คือ การผลิตอาหารที่มีคุณภาพ อาหารที่มีคุณภาพคือความรับผิดชอบต่อชีวิตหรือสุขภาพ แพทย์ได้กล่าวว่า โรงครัว คือ โรงพยาบาล ต้องการให้สุขภาพดี ต้องรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ อาหารที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของตัวร่างกายจะแข็งแรงมีภูมิคุ้มกันสูง

4.4.6 การวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

ผลการวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ สรุปผลตามประเด็นศึกษา 4 ประเด็น ได้แก่ กลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา และกลุ่มสมาชิกสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด ดังนี้

4.4.6.1 กลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา นำโดยนางสายสมร จารุวันโน เป็นผู้นำแล้วนัดประชุมกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดยมีกระบวนการดังนี้ (1) ชักชวนผู้มีความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์มาประชุม (2) ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและเหรัญญิก โดยครั้งแรกนี้ที่ประชุมพร้อมกันยกให้ นางสายสมร จารุวันโน เป็นประธานกรรมการบริหารกลุ่ม (3) สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม (4) บริหารจัดการตามระเบียบของกลุ่ม (5) ทางกลุ่มเปิดโอกาสให้เสมอสำหรับผู้สนใจ การคัดสรรสมาชิกดูจากความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก ทั้งนี้สมาชิกต้องลงหุ้นคนละ 100 บาท และต้องปฏิบัติตามระเบียบของกลุ่ม หากสมาชิกท่านใดไม่สามารถปฏิบัติตามระเบียบของกลุ่มได้ต้องออกจากการเป็นสมาชิก และกลุ่มจะไม่รับรองผลผลิตทางการเกษตร ไม่รับซื้อข้าวไม่รับซื้อผลผลิต ไม่ได้รับสวัสดิการจากกลุ่ม การรวมตัวกันของชาวนาชุมชนบ้านวังศิลาเป็น “กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา” ทำให้ทางราชการมองเห็นความสำคัญโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ จึงให้ การสนับสนุนด้านวิชาการด้วยการจัดอบรมเสริมทักษะทางวิชาการ และทางผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ คือ นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ได้ประกาศนโยบาย “เกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์” เมื่อ 19 มิถุนายน 2546 ว่า เกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์ ได้แก่ “ไม่เผาตอซัง เพิ่มพลังด้วยพืชตระกูลถั่ว หวานให้ทั่ว ด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ผลผลิตดี ชีวิตปลอดภัย” ข้อความดังกล่าวมีความหมายเป็นที่เข้าใจของเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ว่า ในการทำเกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์นั้นใช้วิธีการไม่เผาตอซังข้าวหรือไถกลบตอซัง ควบคู่กับการใช้ปุ๋ยพืชสด ควบคู่กับการใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักชีวภาพและน้ำหมักชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพ โดยมีหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการ ดังนี้

1) หลักการเกษตรอินทรีย์ (1) ลดต้นทุนการผลิต (2) ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีสุขภาพอนามัยที่ดี (3) สร้างความมั่นคงทางด้านอาหารทั้งภายในครอบครัว ชุมชน ประเทศ และการเป็นครัวอาหารของโลก (4)

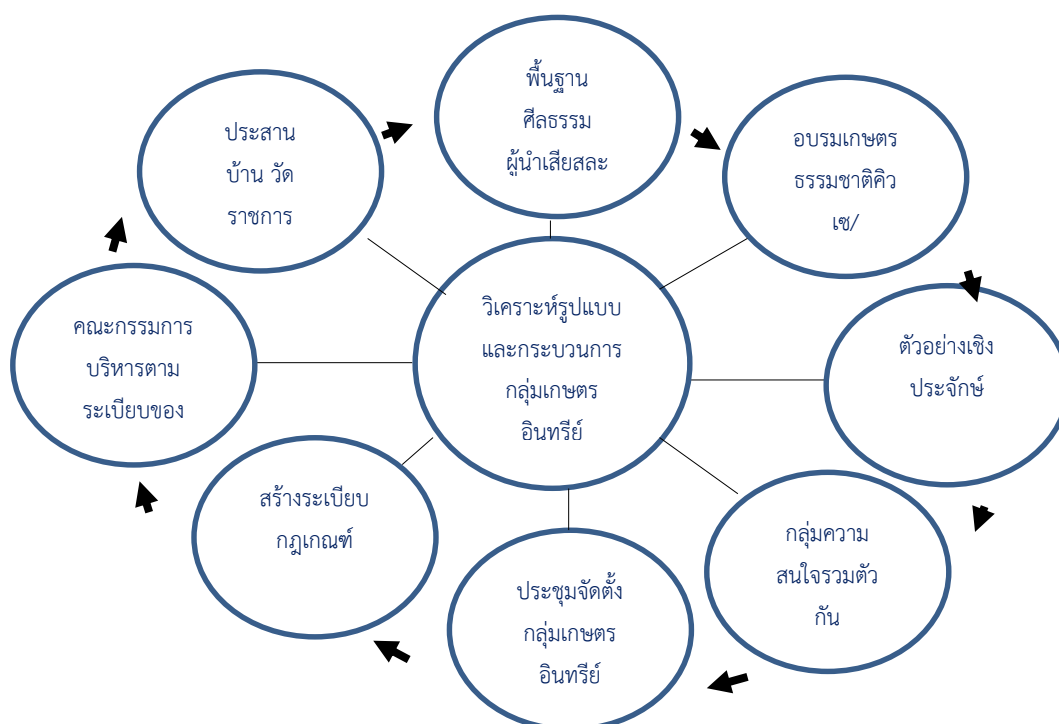
พื้นฟูระบบนิเวศให้ยั่งยืนตลอดไป (5) แก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ โดยลดการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดศัตรูพืช และกำจัดวัชพืช (6) เตรียมความพร้อมในการแข่งขันการค้า และการกีดกันทางการค้าในตลาดการค้าเสรี

2) **อุดมการณ์เกษตรอินทรีย์** (1) ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (Self- Sufficiency Economy) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ คือ การพึ่งพาตนเองและยืนอยู่บนขาตนเอง (2) ยึดหลัก อริยสัจ 4 หรือความเป็นจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (3) ประสานพลัง บ้าน - วัด - โรงเรียน (บวร) เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ และการลงมือปฏิบัติ

3) **วิธีการเกษตรอินทรีย์** (1) จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัด, อำเภอ, ตำบล (2) กำหนดและคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย บุคคลเป้าหมาย (3) ฝึกอบรมสัมมนาทุกระดับ (4) ผนวกรวมประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง⁹⁷ เมื่อทางจังหวัดมีกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ จะแจ้งไปทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ให้ได้ทราบและเชิญชวนไปร่วมงาน ทำให้ทางกลุ่มมีโอกาสเปิดตัวเปิดตลาดสินค้า และนั่นหมายถึงการประชาสัมพันธ์สินค้าเกษตรอินทรีย์ไปในตัวด้วย ผู้ไปในงานเกษตรอินทรีย์ได้รู้จักและติดต่อเพื่อซื้อขายโดยตรงกับทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์ รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีฟของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา สามารถวิเคราะห์ได้ดังแผนภูมิตัวนี้

แผนภูมิที่ 4.17

รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีฟกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา



⁹⁷ <http://www.agriqua.doae.go.th/organic/kasemsak/>เข้าถึงข้อมูล 22 มิถุนายน /2561.

จากแผนภูมิ เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการดังนี้ (1) ชาวบ้านมีพื้นฐานทางศีลธรรมที่ดีงาม (2) สมาชิกในหมู่บ้าน คือ นางสาวสมร จารุวันโน ได้รับการอบรมด้านเกษตรธรรมชาติควิเซ อันเป็นแรงกระตุ้นให้ทำเกษตรอินทรีย์ข้าวสอยงามมีความสมบูรณ์ (3) ชาวบ้านเห็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ในการทำนาอินทรีย์ (4) เมื่อเห็นรวงข้าวเมล็ดสมบูรณ์ก็มีความศรัทธาต่อ นางสาวสมร จารุวันโน ผู้นำในการทำนาเกษตรอินทรีย์ (5) ชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจมีการชักชวนกันเพื่อจัดตั้งกลุ่ม (6) กลุ่มที่มีความสนใจนัดประชุมกันเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่มและสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม (7) คณะกรรมการบริหารตามระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มมีการเก็บหุ้นๆ ละ 100 บาท (8) นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ประกาศนโยบายของจังหวัดสุรินทร์ “เกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์” เพื่อให้บรรลุเป้าต้องประสานงานทุกระดับ ทั้งชาวบ้านจัดกิจกรรมในชุมชน นิมนต์พระมาร่วมงาน ขอการสนับสนุนจากส่วนงานราชการ จากรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา ตามที่วิเคราะห์มาเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนเชื่อมโยงประสานต่อกัน ทำให้เกิดการสร้างกิจกรรมสัมมาชีพในหมู่บ้านวังศิลา อาทิ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้าน โรงสีชุมชน เป็นต้น ณ เวลานี้หมู่บ้านวังศิลา อาจเรียกได้ว่า เป็นหมู่บ้านสัมมาชีพเต็มพื้นที่

4.4.6.2 กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว ปัจจุบัน หมู่บ้านโนนจั่วเป็นหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ทั้งหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนที่ทำการเกษตรอินทรีย์ ทั้งหมด 141 ครัวเรือน มีการจัดระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็น 6 ระดับ เรียกกันว่า ป.1 - ป.6 ระยะเริ่มต้นปรับเปลี่ยนคือระยะที่ 1 ขึ้น ป.1 ระยะมาตรฐานสูงสุด คือ ป.6 จากความสำเร็จของหมู่บ้านจึงเป็นพื้นที่ศึกษาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์แก่กลุ่มเกษตรกรที่สนใจทั้งกลุ่มย่อยและหน่วยงานต่างๆ ชุมชนจึงได้ตั้งเยาวชนคนรุ่นใหม่มาช่วยเรียนรู้เพื่อสร้างสมอุดมการณ์เพื่อสืบสานให้เกิดความยั่งยืนอย่างถาวรจากรุ่นสู่รุ่นตลอดไป โดยชุมชนได้ร่วมกันตั้งกติกาการทำนาอินทรีย์ร่วมกันดังนี้ (1) ทุกครัวเรือนต้องเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ (2) ทุกครัวเรือนต้องไม่มีการใช้ยาฆ่าหญ้า (3) ทุกครัวเรือนต้องสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทำนาอินทรีย์ (4) ทุกครัวเรือนต้องมีการปลูกพืชหลังทำนาเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน (5) สมาชิกกลุ่มทำนาอินทรีย์จะต้องร่วมระดมทุนเพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม กฎกติกาดังกล่าวเป็นการตั้งขึ้นแบบมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบกติกานี้จะนำไปสู่กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์แห่งชุมชนบ้านโนนจั่ว ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การรู้จักปรับตัวของชุมชนเกษตรยุคใหม่ที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ขยายความรู้เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนา ใช้การมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มพลังการต่อรอง จนมีกลไกทั้งในและนอกชุมชน เป็นทุนหนุนเสริมเพื่อเติมช่องว่างในที่สุด ผู้ที่เคยคิดว่า เป็นไปไม่ได้ก็ได้มาร่วมทำ และทำได้ กลายเป็นงานเกษตรที่สามารถทำได้จริง ในชีวิตที่เป็นอยู่จริง งานเกษตรอินทรีย์เป็นงานที่เกษตรกรต้องลงมือทำและอดทน ผลที่ได้คุ้มค่าต่อชีวิต ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค จากที่กล่าวมาสามารถวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว ได้ดังนี้ (1) ด้านปัญหา ชุมชนบ้านโนนจั่วพบปัญหาเชิงประจักษ์คือ ดินเสื่อม ระบบนิเวศเสีย สุขภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิต คุณภาพชีวิตเสื่อมโทรม มีโรคใหม่ๆ เกิดขึ้น (2) ด้านสาเหตุของปัญหา ชุมชนบ้านโนนจั่ว

พบว่าสาเหตุของปัญหา มาจากการใช้ปุ๋ยเคมี และยาเคมี ในการทำนา ปุ๋ยเคมีทำให้ดินเป็นกรด แข็งกระด้าง เป็นดินขาดชีวิต เมื่อหว่านข้าวไม่มีน้ำให้ต้นข้าว หญ้าหรือวัชพืชขึ้นมากก็ใช้วิธีกำจัดโดยฉีดยาฆ่าหญ้าซึ่งอันตรายทั้งคนฉีด ทั้งหญ้า ทั้งระบบนิเวศน์ คือ หอย ปู ปลา ฯลฯ เพราะสัตว์บางชนิดกินหญ้าที่เน่าเปื่อยซึ่งมีพิษตกค้างทำให้เป็นโรคและตาย (3) ด้านการแก้ปัญหา วิธีการแก้ปัญหาคือ ใช้วิธีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ คือ “เปลี่ยนวิธีทำ เปลี่ยนวิธีกิน เปลี่ยนวิธีขาย เปลี่ยนวิธีคิด” (4) ด้านกระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการแก้ปัญหา คือ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ใช้กระบวนการกลุ่ม ใช้สภาผู้นำชุมชน ระดมหุ้น สร้างกติกาของกลุ่ม ประสานสาม ได้แก่ บ้าน วัด ราชการ ผู้นำมีจิตสาธารณะ โดยการบริจาคที่ดินให้เป็นที่ตั้งศูนย์เรียนรู้

ตารางที่ 4.2

รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว

รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว
<ol style="list-style-type: none"> 1. มีปัญหาดินเสื่อม ระบบนิเวศเสีย สุขภาพโทรม 2. สาเหตุของปัญหา มาจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี 3. การแก้ปัญหา ใช้วิธีเปลี่ยนวิธีทำ เปลี่ยนวิธีกิน เปลี่ยนวิธีขาย เปลี่ยนวิธีคิด 4. กระบวนการแก้ปัญหา ใช้วิธีการแก้ปัญหาดังนี้ คือ 1) ทำให้ดู 2) อยู่ให้เห็น 3) ใช้กระบวนการกลุ่ม 4) ใช้สภาผู้นำชุมชน 5) ระดมหุ้น 6) สร้างกติกาของกลุ่ม 7) ประสานสาม ได้แก่ บ้าน วัด ราชการ 8) ผู้นำมีจิตสาธารณะ โดยการบริจาคที่ดินให้เป็นที่ตั้งศูนย์เรียนรู้

จากตารางจะพบได้ว่า รูปแบบการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว มีลักษณะหรือกระบวนการของ อริยสัจ 4 ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้กับหลักการแก้ปัญหาตามรูปแบบของ อริยสัจ 4 ในทางพระพุทธศาสนา โดยทางกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์มีการตั้งกติการ่วมกันซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ตามกระบวนการดังนี้ คือ ขั้นที่ 1 ขั้นทำให้ดู เมื่อสมาชิกไม่มั่นใจว่าจะมีความเป็นไปได้ในการทำนาเกษตรอินทรีย์ จึงต้องทำนาเกษตรอินทรีย์ถึง แม้จะต้องทำคนเดียวท่ามกลางคำเยาะเย้ยถากถางว่าเป็นคนบ้า แต่มุ่งมั่นทำจนเห็นผลว่าดีจริง ขั้นที่ 2 อยู่ให้เห็น คือ การดำเนินชีวิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ ทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ ปลูกพืชผักอินทรีย์ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง จนชาวบ้านมองเห็นความสำคัญและสามารถรวมกันเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ได้และตั้งสภาผู้นำชุมชนเข้ามาร่วมงาน ขั้นที่ 3 ขั้นทบทวนสภา มีการประชุมเพื่อระดมความคิด คัดเลือกคณะกรรมการสภาผู้นำชุมชน ร่างโครงสร้างสภาผู้นำชุมชน แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและงานที่ต้องทำ มีการประชุมสภาผู้นำชุมชนเพื่อช่วยกันถอดบทเรียนที่ผ่านมามีอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหา ขั้นที่ 4 ขั้นพัฒนาสภา มีการประชุมเพื่อระดมความคิดเพื่อจัดทำภาระงาน บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหาร และหน้าที่ของสมาชิก รวมทั้งการสร้างกลไกในการทำงานของสภาผู้นำชุมชน ระดมความคิดเพื่อสร้างกติกากฎเกณฑ์ชุมชน และการจัดการขยะ ให้สภาผู้นำชุมชนเป็นต้นแบบในการพัฒนาทั้งด้านการปฏิบัติตน การทำเกษตรอินทรีย์ และการกำจัดขยะ ขั้นที่ 5 ขั้นสำรวจข้อมูล สภาผู้นำชุมชนดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล จัดระเบียบข้อมูล สร้าง

ระบบเฝ้าระวังการทิ้งขยะโดยขอความร่วมมือกับชุมชนที่อยู่รอบป่าชุมชน และจัดทำป้ายรณรงค์ห้ามทิ้งขยะ ปักป้ายเตือนห้ามทิ้งขยะตลอดแนวทาง และห้ามทิ้งขยะในป่าชุมชน เมื่อดำเนินการจัดระบบข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ก็ส่งคืนข้อมูลให้ชุมชน ชั้นที่ 6 ชั้นสภาจัดการปัญหาชุมชน มีการประชุมชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจเรื่องการกำจัดขยะ การทำความสะอาดบริเวณบ้าน การสร้างสุขภาวะบริเวณถนนหน้าบ้าน ครั้วเรือนจัดการขยะมีการคัดแยกขยะชัดเจน เป็นขยะถุงพลาสติก ขยะขวดพลาสติก ขยะขวดแก้ว ขยะอันตราย สร้างสำนึกชุมชนไม่มีการทิ้งขยะ ทำให้ขยะมีปริมาณลดลง จนถึงไม่มีขยะ ขยะสดที่ย่อยสลายได้นำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ เกิดเป็นต้นแบบนาอินทรีย์ทั้งหมดบ้าน ชั้นที่ 7 ชั้นชุมชนนำอยู่ สร้างนิสัยในการกำจัดขยะ การทำความสะอาดบริเวณบ้าน ถนนหน้าบ้านการไม่ทิ้งขยะจนเป็นนิสัย สร้างนิสัยรักสะอาด ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ พัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบในการทำนาเกษตรอินทรีย์ที่ปราศจากขยะ ประโยชน์จากขยะ ชาวบ้านโนนจั่ว ใช้วิธีการกำจัดขยะโดยการขายขยะ ถุงพลาสติกใส่แล้วล้างให้สะอาดตากให้แห้งพับเก็บไว้รอขาย มีคนมารับซื้อถึงหมู่บ้าน รวมทั้งถุงหิ้วก็ขาย ขวดพลาสติก ขวดแก้ว ก็ขาย จึงไม่มีการเผาขยะในหมู่บ้าน และในป่าชุมชนก็ไม่มีการทิ้งขยะเนื่องจากการดูแลอย่างเข้มแข็งโดยสภาผู้นำชุมชน แม้แต่รถขนขยะจากในเมืองเอาไปทิ้งก็ไม่สามารถทิ้งได้อันเนื่องจากความเข้มแข็งของผู้นำ จึงเป็นชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์ป่าชุมชนและการกำจัดขยะรวมทั้งการทำเกษตรอินทรีย์ด้วย ชั้นที่ 8 ชั้นปรับเปลี่ยน คือ เปลี่ยนวิถีคิด จากที่เคยคิดว่าทำไม่ได้ เป็นทำได้ จากที่เคยคิดว่าเป็นไปไม่ได้ แต่เป็นไปได้ เปลี่ยนวิถีขาย จากที่เคยขายในร้าน เปลี่ยนเป็นขายทาง Facebook ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ขายความคิด ขายองค์ความรู้ ทำศูนย์เรียนรู้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เปลี่ยนวิถีทำ จากทำคนเดียวมาเป็นรวมกลุ่มกันทำ ทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้ จากทำนาใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ยาเคมี มาเป็นทำนาอินทรีย์ ปลูกพืชผักอินทรีย์ เปลี่ยนวิถีกิน จากที่เคยกินดิบๆ สุกๆ มาเป็นกินสุกถูกสุขลักษณะ จากกินเพื่อความสนุกสนานเฮฮา มากินเพื่อสุขภาพโดยปลูกผักอินทรีย์กินเอง

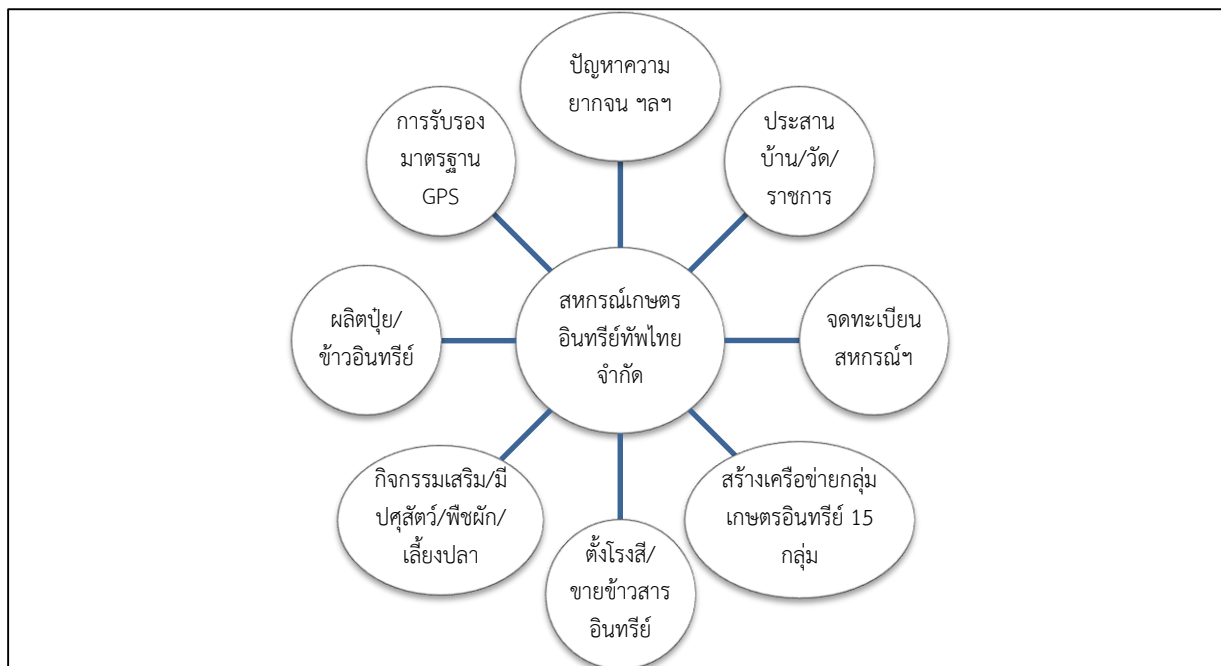
4.4.6.3 กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด ชุมชนบ้านทัฟไทย ชุมชนเกษตรอินทรีย์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ข้าวอินทรีย์ทัฟไทย จังหวัดสุรินทร์ บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านทัฟไทย ต.ทมอ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ 32140 มีชื่ออย่างเป็นทางการจากการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นสหกรณ์ว่า “สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด” นางกัญญา อ่อนศรี ผู้ใหญ่บ้านทัฟไทย ให้ข้อมูลสรุปได้ว่า "ข้าวของสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย ได้มาตรฐานทั้ง NOP (National Organic Program) และ EU แต่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของต่างประเทศจะมีมูลค่าต้องจ่ายค่ามาตรฐานประมาณ 200,000 บาทต่อปี ทำให้สหกรณ์ฯ ต้องขายข้าวในราคาแพง ซึ่งทำให้มีผลกระทบต่อกลุ่มลูกค้า เลยหันมาใช้มาตรฐาน PGS (Participatory Guarantee System ระบบการรับรองอย่างมีส่วนร่วม) ซึ่งเป็นระบบที่ตรวจสอบและรับรองโดยชุมชนเอง เกษตรกรในกลุ่มจะตรวจสอบมาตรฐานสินค้าตัวเอง หมายถึงแลกเปลี่ยนกันตรวจ ระหว่างเครือข่ายเดียวกัน โดยมีนักวิชาการมาช่วยชี้แนะเพื่อประกันคุณภาพ ด้วยระบบการตรวจแบบนี้จะทำให้สหกรณ์ฯ ขายข้าวอินทรีย์ได้ถูกลง และกระจายฐานลูกค้าไปถึงกลุ่มลูกค้าระดับกลางและคนใช้แรงงานที่สามารถรวมกลุ่มติดต่อทางสหกรณ์ฯ เพื่อซื้อ

ข้าวได้โดยตรง"⁹⁸ ข้าวอินทรีย์และพืชผักต่างๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ เป็นการปลูกและเลี้ยงโดยวิธีการทางเกษตรอินทรีย์ที่ชาวบ้านทัฟไทยช่วยกันทำเพื่อจะได้ไม่ต้องพึ่งพาการใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืช เมื่อพึ่งพาตัวเองได้ครบวงจร สินค้าที่ออกมาจากกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด จึงเป็นสินค้าที่รับรองได้ว่าปลอดจากสารเคมีเต็มร้อย สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์บ้านทัฟไทย จำกัด ได้พัฒนาการตลาดในเชิงธุรกิจโดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวกับผู้บริโภค ให้เกิดการเรียนรู้กิจกรรม ภายใต้การเกษตรอินทรีย์ที่สนใจ ทำให้ลูกค้าเกิดการสั่งซื้อ จากมุมมองผู้จัดจำหน่าย ผู้บริโภค และผู้เชี่ยวชาญนักวิชาการ ในการพัฒนาการตลาดข้าวอินทรีย์ต้องมีการสร้างภาพลักษณ์ เช่น ศูนย์เรียนรู้มีชีวิตข้าวคุณธรรม ที่ชาวต่างชาติมาดูงาน คนไทยไปเรียนรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และยังพัฒนาการตลาดในการขายข้าวอินทรีย์ ที่มีความชัดเจนที่สุดเช่น ระบบ Facebook “ผูกปิ่นโตข้าว” แม่สื่อผู้รักข้าวอินทรีย์ คนกินช่วยคนปลูก คนปลูกช่วยคนกิน รักกันยั่งยืน ขายในราคาที่ดี เพราะใช้อินเตอร์เน็ตในการติดต่อ เป็นการจับคู่ผู้ผลิต กับผู้บริโภค รวมทั้งพัฒนาตลาดองค์การตามเครือข่าย อย่างโรงแรม โรงพยาบาล ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ สถาบันการศึกษา เป็นต้น ปัจจุบันสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด มีเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 15 กลุ่ม 16 หมู่บ้าน 8 ตำบล ได้แก่ ตำบลทมอ ตำบลโคกยาง ตำบลตาเบา ตำบลประทัดบุ ตำบลสลักไถ ตำบลบ้านไทร และตำบลช่างปี มีสมาชิกรวมทั้งหมด 207 คน มีพื้นที่การเพาะปลูกทั้งหมด 4,000 ไร่ สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย มีการขอมาตรฐานที่ได้รับ การรับรองแล้ว ได้แก่ PGS (Participatory Guarantee Systems), Organic Thailand, GI (Geographical Indication) การบริหารจัดการ สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด มีสมาชิกทั้งสิ้น 207 คน ทุนเรือนหุ้นทั้งสิ้น 224,120 บาท มีคณะกรรมการบริหาร จำนวน 11 คน ประกอบด้วย นายนิยาย ตำสารี ประธานกรรมการ นางสมบัติ คำบุญเหลือ รองประธานกรรมการ นายยาน วิโรจน์รัตน์ นางสาวสายพิน ศรีสุขนางสลุย สุกดาว นายสมเพชร รวดเร็ว นางวาสนา สุตลาวดี นางกรรณิกา ฉวีทอง นายศักดิ์ชัย ใจเอื้อย กรรมการ มีนางอรัญญา พุดเพราะ กรรมการและเลขานุการ และนางปรารธนา สุขทอง กรรมการและเหรัญญิก มีผู้ตรวจสอบกิจการ จำนวน 2 คน คือ นางสาวลำไย ฉวีทอง ประธาน และนายสุริพันธ์ แก้วเรือง ผู้ตรวจสอบกิจการ ส่วนนางกัญญา อ่อนศรี ผู้ใหญ่บ้าน เป็นที่ปรึกษาสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย มีเจ้าหน้าที่สหกรณ์ จำนวน 2 คน และผู้จัดทำบัญชี จำนวน 1 คน จากข้อมูลดังกล่าวมาสามารถวิเคราะห์กิจกรรมของสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด ได้ดังนี้

⁹⁸ สัมภาษณ์ นางกัญญา อ่อนศรี, ผู้ใหญ่บ้านทัฟไทย, เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561.

แผนภูมิที่ 4.18

กิจกรรมของสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด



จากแผนภูมิ จะพบว่า สหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด มีกิจกรรมขั้นตอนดำเนินงานที่หลากหลาย ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความยากจน อบรมฯ หนี้สิน ฯลฯ การประสานบ้าน/วัด/ราชการ ต่อมาดำเนินการจดทะเบียนสหกรณ์ฯ หาแนวร่วมและสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ 15 กลุ่ม จัดตั้งโรงสีและขายข้าวสารอินทรีย์ มีกิจกรรมเสริม เช่น ปศุสัตว์ พืชผัก เลี้ยงปลา เป็นต้น ผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์ และการรับรองมาตรฐาน GPS จากข้อมูลที่กล่าวมาอาจสรุปกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด เพื่อนำไปวิเคราะห์ ได้ดังนี้

ตารางที่ 4.3

กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด

สภาพปัญหาของหมู่บ้าน	กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพ
1. ยากจน/ต้นทุนทำนาสูง	1. จัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย
2. ชาวบ้านติดอบรมฯ	2. สร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์
3. ราคาผลผลิตตกต่ำ	3. สร้างกลไกมูลค่าเพิ่มราคาข้าว
4. แรงงานอพยพเข้าเมือง	4. ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ
5. ผลผลิตไปไม่ถึงมือผู้บริโภค	5. จัดตลาดนัดสีเขียว

จากตารางจะพบได้ว่าชุมชนบ้านทัฟไทยมีกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพอย่างเป็นขั้นตอน กล่าวคือ 1) มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านทัฟไทยแล้วพัฒนาขึ้นมาเป็น สหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์

ทัพไทย จำกัด ตัดตั้งโรงสีข้าว จำหน่ายผลผลิตเกษตรอินทรีย์ 2) สร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นฐานในการผลิตข้าวอินทรีย์ส่งโรงสี 3) เมื่อสีข้าวออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวสารแล้ว แต่ราคาขายยังไม่ได้มาตรฐานจึงมีการสร้างกลไกมูลค่าเพิ่มราคาข้าว ขึ้นมา โดยการพัฒนาการตลาดในเชิงธุรกิจโดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวกับผู้บริโภค ให้เกิดการเรียนรู้กิจกรรมเกษตรอินทรีย์ ภายใต้การเกษตรอินทรีย์ที่สนใจ ทำให้ลูกค้าเกิดการสั่งซื้อ มีการสร้างภาพลักษณ์ เช่น ศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตข้าวคุณธรรม ที่ชาวต่างชาติมาดูงาน คนไทยไปเรียนรู้ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม คนกินช่วยคนปลูก คนปลูกช่วยคนกิน 4) สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย ได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ให้เป็นประโยชน์ในสื่อสารระหว่างผู้ปลูกกับผู้บริโภค มีความทันสมัยมีการตรวจสอบ มีบรรจุภัณฑ์ที่ดูน่าเชื่อถือ และมีความรวดเร็วในการสั่งซื้อ 5) ด้วยความที่มีเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์จำนวนมาก ทางกลุ่มจึงต้องการตลาดเป็นที่ระบายผลผลิต และเพื่อให้ผู้บริโภคได้พบกับผู้ปลูกโดยตรงไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง จึงได้มีการจัด “ตลาดนัดสีเขียว” ขึ้นที่หน้าองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

แผนภูมิที่ 4.19

กระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพ



รูปแบบการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลาอาจสรุปได้ดังนี้ (1) ชุมชนมีพื้นฐานด้านศีลธรรม ได้เห็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ในการผลิตข้าวอินทรีย์ มีความศรัทธาต่อผู้นำ การรวมตัวกันของผู้มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน และประชุมเพื่อจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดยมีกระบวนการดังนี้ (1) ชักชวนผู้มีความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์มาประชุม (2) ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและเหรัญญิก (3) สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม (4) บริหารจัดการตามระเบียบของกลุ่ม (5) ทางกลุ่มเปิดโอกาสให้เสมอสำหรับผู้สนใจ

4.5 การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

การเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ Supportheld of Right Livelihood of The Mahout Way of Life in Surin Province. ได้ใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยลงเก็บข้อมูล 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และชุมชนบ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ สรุปผลศึกษาได้ ดังนี้

4.5.1 ข้อมูลพื้นฐานคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับช้างในพุทธศาสนา พบหลักฐานหลายประการ เช่น “ตำนานช้างไทย”⁹⁹ ที่ให้ข้อมูลว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในทางศาสนาพุทธอย่างมากมาย หนังสือ “ช้างต้น สัตว์มงคลแห่งจักรพรรดิ เล่ม 1”¹⁰⁰ ที่ให้แง่คิดว่าช้างเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลแห่งการบำเพ็ญบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ ในหนังสือ “ช้าง ภูมิรู้เรื่องช้างฉบับพิสดารที่สุด”¹⁰¹ ทำให้ทราบถึงการใช้กลวิธีในการกำกับควบคุมดูแลช้างสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงช้างกับพุทธศาสนาตลอดความผูกพันกับราชสำนักไทย สำหรับข้อมูลพื้นฐานด้านผู้ประกอบการเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน นายไกรสร กองฉลาด ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ให้ความเห็นในรายการปายนี้มีคำตอบว่า “ช้างในจังหวัดสุรินทร์เกือบ ๒,๐๐๐ เชือก ในจำนวนช้างทั่วประเทศไทย ๓,๐๐๐ กว่าเชือก ดังนั้นช้างสุรินทร์จึงกระจายไปทั่วสารทิศ เพราะวิชาคชศาสตร์หรือภูมิปัญญาช้างอยู่ที่สุรินทร์”¹⁰² กลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ มีหลายหมู่บ้านมีทั้งชาติพันธุ์กวย เขมร ลาว ส่วนมากจะตั้งหมู่บ้านตามสายแม่น้ำมูลตอนกลาง ได้แก่ บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านบัว บ้านตาทิตย์ บ้านขุนไชยทอง บ้านท่าลาด เป็นต้น ผลการศึกษากลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ จำแนกได้ 5 กลุ่มใหญ่ตามกลุ่มชาติพันธุ์และส่วนงานรัฐ ได้แก่ ชุมชนกวยอาเจียง ชุมชนลาว ชุมชนเขมร ศูนย์คชศึกษา และโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

4.5.1.1 กลุ่มคนเลี้ยงช้างกวยอาเจียง ชาวกวย เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อพยพมาจากแคว้นอัสสัมในอินเดียมากกว่า 3000 ปีมาแล้ว และได้แตกแขนงออกเป็นกลุ่มต่างๆ เรียกชื่อต่างกันออกไป เช่น กวย โกย กวย ส่วย บรู ซ่า เยอ เป็นต้น หลักฐานทางวิชาการและข้อมูลเชิงประจักษ์จากภาคสนามยืนยันถึงความมีส่วนสัมพันธ์ในเรื่องชาติพันธุ์ งานวิจัยนี้จึง ใช้คำว่า “กวย” เป็นคำกลางสำหรับเรียกแทนกลุ่มชนเหล่านี้ทั้งหมด กลุ่มชาติพันธุ์กวยถูกจัดเป็นชนกลุ่มน้อยที่กระจายอาศัยบนพื้นที่สูง อาศัยอยู่ในป่า

⁹⁹จร โสรฐี, *ตำนานช้างไทย*, (กรุงเทพฯ : พี.เจ. เพลท โปรดิวเซอร์, 2544), หน้า 47.

¹⁰⁰ณัฐภัทร จันทวิช, *ช้างต้น สัตว์มงคลแห่งพระจักรพรรดิ เล่ม 1*, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2529), หน้า 9.

¹⁰¹ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร, *ช้าง ภูมิรู้เรื่องช้างฉบับพิสดารที่สุด*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ 222, 2537), หน้า 121.

¹⁰²นายไกรสร กองฉลาด, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่งสุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก".

หรือกลุ่มที่ตั้งถิ่นในพื้นที่ราบ เช่น “ลัวะ ขมุ กูย บรู มลาปรี”¹⁰³ เป็นต้น จากการศึกษาของสมทรง บุรุษพัฒน์ พบว่า “ชาวกูยในประเทศไทยมีจำนวนประชากรประมาณเกือบ 3,00,000 คน”¹⁰⁴ ส่วนใหญ่อาศัยปะปนอยู่ในชุมชนกับชาวเขมรและชาวลาว ต่อมา มีการสั่งสมประสบการณ์ร่วมกัน มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม และปัจจุบันนี้กลายเป็นพื้นที่วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานใต้ที่โดดเด่นแห่งหนึ่งของประเทศไทย กูย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในอีสานที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร เรียกตัวเองตามสำเนียงหรือกลุ่มที่พูดว่า “กูย หรือ กวย หรือ โก้ย แปลว่า คน” ชาวกูยมีหลายกลุ่ม เช่น กูยคำห่วย กูยบรู กูยเยอ กูยมลัวหรือกูยมลอ เป็นต้น ชาวไทยโดยทั่วไปรู้จักกลุ่มชนชาตินี้ในอดีตว่า “ส่วย หรือเขมรป่าดง” ในอดีตก่อตั้งเป็นเมืองสุรินทร์ สังขะ ขุขันธ์ และรัตนบุรี ชาวกูยได้ส่งส่วยเป็นเครื่องบรรณาการแก่กรุงศรีอยุธยาเป็นประจำทุกปีในรูปของผลผลิตจากป่า จึงทำให้ชาวไทยและชาวไทยอีสาน (ลาว) เรียกชาวกูยว่า “ส่วย”¹⁰⁵ ชาวกูยมีนิสัยชอบย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง และไม่ชอบอยู่ภายใต้การปกครองของใคร ชาวกูยนี้สืบเชื้อสายจากคนรุ่นแรกๆ อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชา และอีสานตอนใต้ของประเทศไทย

กูยอาเจียง เป็นกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มใหญ่และดั้งเดิมที่สุดมีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน เมื่อกาลเวลาผ่านไปสังคมเปลี่ยนแปลง มีเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ เข้ามากระทบ ทำให้ชุมชนคนเลี้ยงช้างค่อยขยายวงกว้างออกไปสู่ชุมชนอื่น หมู่บ้านที่เป็นต้นเค้าของชาวกูยอาเจียง ได้แก่ บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านหนองบัว บ้านตาหัตย์ เดิมชาวกูยอาเจียงเลี้ยงช้างไว้ใช้งานและเสมือนสมาชิกในครอบครัว ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมบีบคั้นจึงทำให้มีการนำช้างไปแสวงโชคยังต่างถิ่น มีทั้งประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ เมื่อสังคมเมืองขยายตัวมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาช้างเร่รอนและส่งผลให้เกิดโครงการช้างคืนถิ่น การปรับตัวเข้าสู่สังคมเมืองของชาวกูยอาเจียงมีทางเลือกไม่มากนักในการดำรงชีวิตรอด ในการนำช้างคืนถิ่นเกิด หน่วยงานรัฐระดับจังหวัดได้จัดศูนย์คชศึกษารองรับปัญหาดังกล่าว และต่อมาเมื่อไม่นานมานี้ได้มีโครงการคชอาณาจักร เพิ่มขึ้นอีกเป็น 2 หน่วยงานที่เข้ามาดูแลและเกื้อกูลความเป็นอยู่ของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ชาวกูยอาเจียงมีอัตลักษณ์ที่ต่างจากชาวกูยกลุ่มชนอื่น คือ มีความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับช้าง ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับช้าง เช่น “การเซ่นไหว้ผีปะกำ” การผูกข้อต่อแขนด้วยเส้นไหม เป็นต้น ในปัจจุบัน สำหรับกูยอาเจียงที่เลี้ยงช้างไว้ประจำตระกูลระดับบารมีไม่สังกัดในหน่วยงานใด มีความเป็นอยู่อย่างอิสระ รับจ้างทั่วไป ส่วนกลุ่มคนเลี้ยงช้างที่สังกัดศูนย์คชศึกษา เน้นการฝึกฝนช้างเพื่อแสดงภายในศูนย์ฯ ซึ่งมีทุกวันวันละ 2 รอบ เข้าป่าย แท็กซี่ช้างสำหรับนักท่องเที่ยว และการขายสินค้าผลิตภัณฑ์ ส่วนกลุ่มคนเลี้ยงช้างที่สังกัดในโครงการคชอาณาจักร เน้นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เรียนรู้อยู่กับช้าง โฮมสเตย์ เชื่อมโยงกับบริษัททัวร์ ฯลฯ เป็นต้น

¹⁰³กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์, แผนแม่บทการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ ในประเทศไทย (พ.ศ. 2558-25560), หน้า ภาคผนวก.

¹⁰⁴สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมชนชาติกูย, (นครปฐม : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538), หน้า 55.

¹⁰⁵แอมอนิเย, เอเจียน,บันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. 2440. แปลโดย ทองสมุทรร โดเรและสมหมาย เปรมจิตต์, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541), หน้า 19.

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนเลี้ยงช้างสุรินทร์ที่เดินทางไปแสวงโชคยังที่ต่างๆ ในลักษณะร่อนเร่เพนจรไปเรื่อยๆ หรือนำช้างสังกัดในสถานที่ท่องเที่ยว หรือนำช้างเดินทางไปปักหลักทำธุรกิจ จนประสบความสำเร็จก็มาก เช่น ปางช้างไทรโยค กาญจนบุรี เป็นต้น กลุ่มคนเลี้ยงช้างจะมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนอื่นๆ เพราะมีช้างอยู่ข้างเคียงเสมอ มีกิจวัตร ตลอดถึงพิธีกรรมที่แปลกไปจากคนกลุ่มอื่น จึงจัดเป็นอัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่ง

4.5.1.2 กลุ่มคนเลี้ยงช้างชุมชนลาว เป็นกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มใหม่ที่ขยายต่อมาจากกลุ่มแรกด้วยเงื่อนไขปัจจัยบางประการ เช่น การแต่งงาน ระบบเครือญาติ อาชีพเลี้ยงช้าง เป็นต้น หมู่บ้านชุมชนลาวมีหลายหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงช้าง ซึ่งส่วนมากเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำมูล ต่อเนื่องกับหมู่บ้านชาวภูยกขึ้นไป เช่น บ้านท่าลาด¹⁰⁶ บ้านท่าม่วง บ้านกระเบื้อง เป็นต้น ในเขตอำเภอชุมพลบุรี กลุ่มนี้บางส่วนนำช้างเข้าสังกัดส่วนงานรัฐดังที่กล่าวมา บางส่วนรับจ้างทั่วไป ที่สำคัญหลังการนำช้างคืนถิ่นชุมชนแห่งนี้มีกิจกรรมริเริ่มคือ การรวมพลังของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง เพื่อลอบภาพช้างเร่ร่อนในอดีต กลายเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ ภายใต้ชื่อ "กลุ่มช้างวัฒนธรรม" เพื่อสืบสานตำนานช้างไทย เป็นอีกทางเลือกที่ชาวช้างได้คิดค้นแสวงหาทางออกเพื่อดำรงอยู่ หนีจากปัญหาช้างที่ไร้ศักดิ์ศรี เร่ร่อน ขอดทาน ฯลฯ

4.5.1.3 กลุ่มคนเลี้ยงช้างชุมชนเขมร เป็นกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มใหม่ที่ขยายต่อมาจากกลุ่มแรกเหตุผลเดียวกับข้อที่ผ่านมา หมู่บ้านชุมชนเขมรที่มีการเลี้ยงช้าง ภายใต้ชื่อ Surin City Elephant Kingdom ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ กลุ่มคนเลี้ยงช้างกลุ่มนี้บางส่วนนำช้างเข้าสังกัดส่วนงานรัฐดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อแรก บางส่วนรับจ้างทั่วไป ที่สำคัญชุมชนคนเลี้ยงช้างกลุ่มนี้มีบุคคลสำคัญเข้าไปรับใช้เป็นคนรับช้างในราชสำนัก คือ “ลุงแก้ว บุตรชาติ”¹⁰⁷ ความผูกพันผู้ดูแล พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ช้างสำคัญคู่พระบารมี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ชุมชนแห่งนี้มีลักษณะพิเศษในด้านวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ความโดดเด่นของชุมชนคือ “ประจำ” เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องเงินที่ได้รับการยอมรับทั่วไป จากข้อมูลเบื้องต้นสร้างความประหลาดใจให้กับคณะผู้วิจัยไม่น้อยว่า ชุมชนชาวภูยกแถบหมู่บ้านกระโพ-ตากกลาง ซึ่งเป็นชุมชนคนเลี้ยงช้างกลุ่มใหญ่ไม่ถูกคัดเลือกในคราวครั้งนั้น กลับเป็นชุมชนเขมรซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก

4.5.1.4 ศูนย์คชศึกษา ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ต่อมาเมืองการค้าสวนสัตว์เข้าร่วมด้วย ศูนย์คชศึกษา นอกจากได้มาชมความน่ารักของบรรดาช้างทั้งตัวโตและลูกช้าง ยังได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านคนเลี้ยงช้าง ชาวภูยกที่อยู่กับช้างมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความผูกพันที่ต่างเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของกันและกัน จากการสัมมนากลุ่มและสังเกตข้อมูลภาคสนามทำให้ทราบว่า “ปัจจุบันศูนย์คชศึกษา มีช้างในสังกัด จำนวน 70 - 80 เชือก ศูนย์ฯ ได้จัดสวัสดิการให้กับกลุ่มคน

¹⁰⁶ พิธีบวงสรวง-บุญผะเหวดบ้านท่าลาด, <<https://www.facebook.com/SURINHOTNEWS/videos/%>>

¹⁰⁷ แก้ว บุตรชาติ, รายการเจาะใจ : ช้างสำคัญคู่พระบารมี, <<https://www.youtube.com/watch?v=SFSJJ8Upag>>

เลี้ยงช้าง เดือนละ 12,000 บาทต่อเดือนต่อเชือก พร้อมมีโรงพยาบาลรักษาฟรี”¹⁰⁸ นอกจากนี้ยังมีอิสระในการรับงานเป็นรายได้พิเศษ เช่น แท็กซี่ช้าง บวชนาคช้าง ตักบาตรหลังช้าง และร่วมแสดงงานช้างประจำปีช่วงเดือนพฤศจิกายน กิจกรรมของศูนย์ฯ ตลอดทั้งปี ได้แก่ เปิดการแสดงช้างทุกวัน วันละ 2 รอบ เข้า-บ่าย ศูนย์ฯ ศึกษานับเป็นหน่วยงานของรัฐระดับจังหวัดที่สามารถดึงช้างกลับคืนถิ่นได้ ลดปัญหาช้างเร่รอน และสร้างทางเลือกและสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวโดยการแสดงของช้างตลอดปีให้กับชุมชนคนเลี้ยงช้างได้ในระดับหนึ่ง ที่สำคัญเป็นการรักษาความเป็นเมืองช้างของจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นรูปธรรมอีกด้วย

4.5.1.5 โครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นโครงการรัฐล่าสุดเกี่ยวกับทิศทางความเป็นไปของช้างสุรินทร์ในปัจจุบัน เป็นหน่วยงานในสังกัดองค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้รับงบประมาณจากรัฐดำเนินการ “เนรมิต “โลกของช้าง” สุดยิ่งใหญ่ หนึ่งเดียวในโลก (Elephant World) “โครงการนี้จะป็นนิเวศของประเทศไทย สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในประเทศไทยได้มากยิ่งขึ้น...ศูนย์คชอาณาจักรจะมี 3 ส่วนใหญ่ คือ หอดูช้าง มิวเซียม และลานวัฒนธรรม”¹⁰⁹ ส่วนที่เป็นลานวัฒนธรรมสามารถนั่งและดูการคล้องช้างได้ ข้อมูลด้านสถิติพบว่าในปี พ.ศ. 2553 ทั้งสิ้น 100 เชือก ต่อมาได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2558 มีช้างสังกัดในโครงการฯ จำนวน 170 เชือก คาดว่าในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559-2560 จะมีช้างตามเป้าหมายที่กำหนด จำนวน 200 เชือก จากข้อมูลการสัมมนาในกลุ่มและสังเกตภาคสนามพบว่า “ปี พ.ศ. 2562 มีช้างในโครงการฯ จำนวน 175 เชือก ทางโครงการฯ มีสวัสดิการให้กับกลุ่มคนเลี้ยงช้าง โดยจัดสรรที่ดินทำกินสำหรับคนเลี้ยงช้าง จำนวน 2 ไร่เป็นที่พักอาศัย และ จำนวน 4 ไร่เป็นผืนป่าสำหรับเลี้ยงช้างต่อช้าง 1 เชือก พร้อมเงินเดือน เดือนละ 10,800 บาท และหญ้า 1 ฟ่อนต่อเดือนต่อเชือก มีโรงพยาบาลรักษาฟรี”¹¹⁰ นอกจากนี้ยังมีอิสระในการรับงานเป็นรายได้พิเศษเช่นเดียวกับศูนย์ฯ ศึกษา แนวทางการพัฒนาโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ จัดทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวรูปแบบอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เน้นความเป็นอยู่บนพื้นฐานหมู่บ้านช้างเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริฯ เกษตรทฤษฎีใหม่ เพิ่มความสมบูรณ์ของพื้นที่ ความมั่งคั่งของอาหารช้าง เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติติงภูดิน อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 3,000 ไร่ เป็นพื้นที่ดำเนินการโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ จากข้อมูลที่กล่าวมาพอมองเห็นทิศทางและทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งสำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอาจสามารถแก้ไขปัญหานานาประการเกี่ยวช้าง ไม่ว่าจะเป็นช้างเร่รอน การใช้แรงงานช้าง ฯลฯ นับเป็นทางออกที่ดีอีกทางหนึ่ง จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้ทราบว่าชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง เขตพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดสุรินทร์ คือ อำเภอนาทม อำเภอเขวาสินรินทร์ อำเภอชุมพลบุรี ซึ่งในระดับหมู่บ้าน จัดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ ชุมชนของชาวกูย เขมร และลาว โดยมีกลุ่มกุยอาเจียงเป็นแกนหลักในด้านระเบียบแบบแผน

¹⁰⁸ สรุปรูปการสัมมนาในกลุ่ม, วัดป่าอาเจียง, บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, วันที่ 11 ธันวาคม 2562.

¹⁰⁹ นายกิติเมศวร์ รุ่งธนิเกียรติ, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่งสุดล้งการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก".

¹¹⁰ อ่างแล้ว, วัดป่าอาเจียง, วันที่ 11 ธันวาคม 2562.

พิธีกรรม และองค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง โดยมีส่วนงานของรัฐ 2 ส่วนงานเข้ามาสนับสนุน คือ ศูนย์การศึกษา และโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์

4.5.2 หลักสัมมาชีพกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หลักสัมมาชีพคือการประกอบอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม ทำด้วยความสุจริต ไม่เบียดเบียนตนเองและเบียดเบียนคนอื่นถูกต้องตามหลักศีลธรรม หลักสัมมาชีพนั้นก็คือหลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมรรค 8 คือหนทางแห่งการพ้นทุกข์ หลักสัมมาชีพ (สัมมาอาชีวะ) ในพุทธศาสนาก็คือการหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เว้นจากทุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ 1) การเลี้ยงชีพชอบทางกาย จัดเป็นกายกรรมฝ่ายกุศลและเป็นการประกอบสัมมาอาชีวะ เช่น เว้นจากการลักขโมย ทุจริตคดโกง เว้นจากอบายมุข เว้นจากมิจฉาวฉิชา เป็นต้น 2) การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา จัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะ เช่น การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพโดยดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะ รักษาความสัตย์ การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพ เป็นต้น 3) การเลี้ยงชีพชอบทางใจ จัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ เช่น การไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ เป็นต้น “ผลของกาย ทุจริตเป็นผลที่เลวทราม เป็นทุกข์.. ฯลฯ ...หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก...จึงละกาย ทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต ละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต ละมโน ทุจริต บำเพ็ญมโนสุจริต บริหารตนให้บริสุทธิ์”¹¹¹ หลักฐานจากพระไตรปิฎกที่ยกมาเป็นตัวอย่างพอสรุปได้ว่า ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อสังคม เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวไปในทิศทางเดียวกัน คือ ความสุจริตกาย วาจา ใจ 4) ความสุจริตและความรับผิดชอบของคนเลี้ยงช้าง จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าอาชีพคนเลี้ยงช้างเป็นอาชีพที่ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ต้อง เริ่มตั้งแต่การเข้าป่าไปคล้องช้างของคนเลี้ยงช้างในสมัยก่อนที่ต้องมีความเชื่อ ความซื่อตรงและความมุ่งมั่นในการจับช้าง เมื่อได้ช้างมาแล้วก็ต้องเลี้ยงดูช้างเหมือนกับเลี้ยงดูลูกของตนเอง ช้างเป็นสมาชิกในครอบครัวที่คนเลี้ยงช้างต้องให้ความรัก ความเอาใจใส่ คนเลี้ยงช้างหรือครอบครัวคนเลี้ยงช้างมีหลักความเชื่อที่นอกจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ปะกำ” หรือ “ผีปะกำ” นอกจากนี้ยังมีความเชื่อและหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “คะลำ” ซึ่งเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่คนเลี้ยงช้างต้องปฏิบัติตาม ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดละเมิดกฎเกณฑ์ที่วางไว้เกี่ยวกับปะกำหรือคะลำแล้ว ก็จะต้องได้รับโทษหรือทำมาหาเลี้ยงชีพไม่ก้าวหน้าไม่เจริญรุ่งเรืองได้ หลักสัมมาชีพกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ดูในหัวข้อ 4.2.5 ประกอบ

4.5.3 อัตลักษณ์สัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

ในหัวข้ออัตลักษณ์สัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งประเด็นศึกษาได้ 3 ประเด็น ได้แก่ อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ อัตลักษณ์ด้านความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ในฐานะสัญลักษณ์ของจังหวัด ดังนี้

¹¹¹ อจ.ทก. (ไทย) 20/1/421.

4.5.3.1 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ ในงานวิจัยของผู้วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้สรุปความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา และความเชื่อของชาวกูยไว้อย่างกว้างๆ ว่า “พุทธศาสนิกชนชาวกูยไทย มีระเบียบแบบแผนด้านโครงสร้างทางกายภาพ ความเป็นอยู่แบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ทนสมัยสะดวกสบาย จิตใจรักอิสระชอบผจญภัย มีภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ รอบรู้ทฤษฎีสมัยใหม่วัฒนธรรมประเพณีมีรากฐานจากความเชื่อผี-พราหมณ์-พุทธ”¹¹² จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงสรุปได้ว่าชาวกูยมีความเชื่อผสมปนเปกันระหว่างผี-พราหมณ์-พุทธ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวเฉพาะกลุ่มชาวกูยอาเซียนหรืออะจิง ที่มีความรู้ความชำนาญในการจับช้าง เลี้ยงช้าง ฝึกช้าง ความเชื่อเกี่ยวกับการออกไปคล้องช้างป่าที่เรียกว่า “โพนช้าง”¹¹³ โดยใช้บ่วงบาศเรียกว่า “เชือกปะกำ” ทำจากหนังควาย เชือกปะกำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีดวงวิญญาณของบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ พระสมุห์หาญ ญาณวโร กล่าวไว้ว่า “ทุกขั้นตอนที่เกี่ยวกับเชือกปะกำ ต้องให้ความเคารพนับถืออย่างจริงจัง ห้ามลบหลู่ดูหมิ่น ห้ามเหยียบย่ำ การเก็บเชือกปะกำต้องแยกมาเก็บไว้ที่ศาลปะกำหน้าบ้าน จะนำช้างเดินทางไปในที่ต่างๆ ต้องบอกกล่าวที่ศาลปะกำ และตอนกลับมาก็ต้องบอกกล่าวอีกเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว”¹¹⁴ มีการจัดลำดับตำแหน่งหน้าที่สำหรับกลุ่มผู้คล้องช้าง ดังนี้ “หมอเฒ่า” หรือ “ครูบาใหญ่” เป็นผู้บัญชาการ รองลงมาคือ “หมอช้าง” ผู้ฝึกฝนทั้งในด้านคชกรรมและคชลักษณ์ จนรอบรู้ชำนาญในการจับช้าง เลี้ยงช้าง และดูแลช้าง สุดท้ายคือ “ควาย” ที่เป็นแรงงานทั่วไป การโพนช้างหรือจับช้างของชาวกูยอาเซียนจังหวัดสุรินทร์ นอกจากเป็นงานใหญ่และสำคัญที่ชายชาวกูยอาเซียนในสมัยก่อนที่จะต้องเดินทางรอนแรมไปไกลจากบ้านไปเสี่ยงภัยในป่าดงพงไพรแล้ว ยังเป็นเข้าสู่จารีตอันเคร่งครัดที่แสดงถึงการให้ความเคารพนับถือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์หรือผีหรืออำนาจอันเหนือธรรมชาติ อันประกอบด้วยพิธีกรรมอันหลากหลายและข้อปฏิบัติจำนวนมาก การเข้าสู่จารีตอันเคร่งครัดดังกล่าวมีจุดประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อความปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวงของผู้ที่ออกไปคล้องช้าง และเพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการออกไปจับช้างป่า การออกไปคล้องช้างของชายชาวกูย เต็มไปด้วยระเบียบแบบแผน พิธีกรรม ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ ซึ่งครอบคลุมถึงครอบครัวของผู้เดินทางไปคล้องช้างทุกคนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ต้นตอแห่งพิธีการออกคล้องช้างส่วนหนึ่งมาจาก “ตำนานพระหมอเฒ่า” ซึ่งสรุปสาระได้ว่า พระหมอเฒ่าเป็นคนมีฝีมือดีที่สุดในการจับช้างป่าจนเป็นที่รู้จักทั่วสารทิศ มีอยู่วันหนึ่งพระหมอเฒ่าได้พาลูกและภรรยาออกไปเรียนรู้การคล้องช้างโดยไม่บอกใครเลย ซึ่งเป็นการละเลยธรรมเนียมที่ห้ามนำภรรยาออกไปคล้องช้างในป่า (และในตำนานยังกล่าวถึงเหตุผลต่างๆ เช่น ห้ามให้ลูกนั่งบนช้างเชือกเดียวกันกับพ่อด้วย ทำให้ไม่ถึงคล้องเฉพาะลูกช้างไม่เอาแม่ช้าง เส้นทางการคล้องช้าง พิธีเบิก ไพร (เปิดป่า) ฯลฯ) การจับช้างป่าในครั้งนั้นอาห่ก่อง ได้

¹¹²บรรจง โสดาดี และคณะ, ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า บทคัดย่อ.

¹¹³สัมภาษณ์หมิว ศาลางาม, หมอช้าง, เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2561.

¹¹⁴สัมภาษณ์, พระสมุห์หาญ ญาณวโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอาเซียน, เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2561.

กระโดดขึ้นข้างป่าหายไป และเสียได้ก็ตกินภรรยาสร้างความผิดหวังให้กับพระมอเฒ่าผู้เป็นพ่อเป็นอย่างยิ่ง เรื่องราวดังกล่าวกลายเป็นคติประจำใจของกลุ่มคนคล้องช้าง เมื่อจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับช้างทุกครั้งก็จะพูดถึง หรือเรียกหา “อาห่อง” เพราะถือว่าเป็นเจ้าป่า หมอช้างจึงต้องขอช้างจากอาห่องก่อนการจับช้างป่า และปฏิบัติตามข้อห้ามและประกอบพิธีปะชะปะชะปะชิ่งก่อนไปและกลับโดยเคร่งครัด ตำนานพระมอเฒ่าแม่เป็นเพียงเรื่องราวที่เล่าขานสืบต่อกันมาในหมู่ชาวกูยอาเจียงจังหวัดสุรินทร์ แต่ก็สะท้อนถึงคติความเชื่อในการนับถือผี ปะกำหรือพระครูปะกำของชาวกูยอาเจียงจังหวัดสุรินทร์ จากการลงสรุปอัตลักษณ์กูยอาเจียงได้ 4 ประการ คือ ผีปะกำ คชลักษณ์ คชศาสตร์ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น ภาษา การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

4.5.3.2 อัตลักษณ์ด้านความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์มีหลายหมู่บ้าน ส่วนใหญ่กระจุกตัวหนาแน่นในแถบอำเภอท่าตูมและชุมพลบุรี บริเวณจุดบรรจบของสายลำน้ำมูลกับน้ำชี ซึ่งในบริเวณดังกล่าวจะมีกลุ่มคนเลี้ยงช้างหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านหนองบัว บ้านตาพิชัย บ้านขุนไชยทอง บ้านท่าลาด เป็นต้น ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการดำรงชีพของช้าง ไม่ว่าจะเป็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ลำน้ำ แหล่งเกษตรกรรม ฯลฯ จึงทำให้กลุ่มชนคนเลี้ยงช้างปักหลักตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูลแถบนี้ ในสังคมเกษตรกรรมชาวกูยอาเจียงมีวิถีชีวิตไม่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร และกูยกลุ่มอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาหารการกิน การแต่งกาย ฯลฯ แต่ที่แปลกแตกต่างออกจากชุมชนกลุ่มอื่นๆ คือ ความเป็นอยู่ที่ผูกพันระหว่างคนกับช้าง ดังข้อมูลว่า “หมู่บ้านช้างเป็นสถานที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความผูกพันของคนในชุมชนและช้าง รวมทั้งประเพณีและวัฒนธรรมที่น่าชื่นชมอย่างใกล้ชิด ชาวบ้านตากกลางแต่ละครัวเรือนจะมีช้างที่เลี้ยงไว้อาศัยอยู่ร่วมกัน จนช้างที่พวกตนเลี้ยงไว้เปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวของตน ก่อให้เกิดสายใยความผูกพันที่แน่นแฟ้นขึ้นระหว่างคนกับช้าง ณ บ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์ ได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านช้างเลี้ยงใหญ่ที่สุดในโลก ชาวบ้านตากกลางดั้งเดิมเป็นชาวส่วย (กูย) หรือ กวย ที่มีความชำนาญในการคล้องช้างป่า ฝึกหัดช้าง และเลี้ยงช้าง...”¹¹⁵ จะอย่างไรก็ตาม เมื่อระบบทุนนิยมบีบคั้นผลักดันให้ชาวกูยอาเจียงต้องออกแสวงหากินนอกถิ่น โดยเฉพาะในตัวเมืองมากขึ้น ทำให้กลุ่มคนเลี้ยงช้างต้องระเหื่อนออกแสวงโชคยังต่างถิ่น เฉกเช่นเดียวกับการอพยพของคนใช้แรงงานภาคอีสานอื่นๆ ทั่วไป เวลาต่อมาสังคมเมืองเติบโตขึ้นสภาพความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปมาก การสัญจรไปมาใช้ยานพาหนะแทนการเดินเท้า การดำรงชีพของช้างในเมืองมีความจำกัดมากขึ้น ก่อเกิดปัญหาช้างเร่ร่อนช้างพลัดถิ่น จึงเกิดแนวคิดช้างคืนถิ่น ทำให้เกิดศูนย์คชศึกษาเพื่อสร้างสัมมาชีพรองรับกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ซึ่งได้ดำเนินการกิจการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 การดำเนินกิจการดังกล่าวรองรับความเป็นอยู่ของกลุ่มคนเลี้ยงช้างได้ระยะหนึ่ง พร้อมกับกับความผันผวนหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของช้างที่กลายมาเป็นคนรับจ้างเลี้ยงช้าง นักธุรกิจเข้ามาเป็นเจ้าของช้างแทนเจ้าของเดิม ฯลฯ ไม่ต่างกับกรรมสิทธิ์ผืนนาของชาวนาที่เปลี่ยนไปอยู่ในมือของนายทุน ด้วยลักษณะดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอื่นตามมา อาทิ นักธุรกิจคิดต่างจากคนเลี้ยงช้าง ความรู้สึกระหว่างคนเลี้ยงช้างกับช้าง เป็นต้น ในปัจจุบันเกิดกระแสแนวคิด

¹¹⁵สถานที่ท่องเที่ยว,หมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์, <https://thai.tourismthailand.org/> 23 เมษายน 2560.

เรื่องช้างเสรี ทำให้เกิดโครงการคชอาณาจักร ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 เป็นทางออกทางหนึ่งเกี่ยวกับการนำช้างคืนถิ่น สำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้างบางคนบางกลุ่มย้ายถิ่นนำช้างออกไปประกอบสัมมาชีพจนประสบความสำเร็จก็มีมาก เช่น การเที่ยวเชิงอนุรักษ์ปางช้างไพรโยค ที่เน้นเชิงอนุรักษ์ ในประเด็นนี้พอจะสรุปจากการสังเกตภาคสนามในปัจจุบันพบว่า หมู่บ้านช้างยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดสุรินทร์ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนเลี้ยงช้างก็ยังคงคล้ายคลึงกับอดีต ช้างจะถูกล่มาไว้ในนาเมื่อเวลาเขาไปทำไร่นาเกี่ยวข้าว อาจพาไปอาบน้ำเล่นน้ำคลายเครียดบ้างตามโอกาส และเจ้าของก็จะนั่งหลังช้างกลับบ้านในยามเย็นหลังเลิกงาน ก็ไม่ต่างไปจากการเลี้ยงวัวควายตามท้องนาทั่วไป ช้างส่วนใหญ่จะถูกฝึกให้แสดงและออกงานสังคมต่างๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กับเจ้าของช้าง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงช้างในศูนย์การศึกษา ต้อนรับนักท่องเที่ยวเดินไพร งานประเพณีต่างๆ เช่นงานช้างของจังหวัด งานบวชหลังช้าง ตักบาตรหลังช้าง ฯลฯ กิจกรรมมีเกือบตลอดทั้งปี ด้วยลักษณะดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่าวิถีคนเลี้ยงช้างแม้หลายส่วนกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่บางอย่างก็ยังคงสภาพเดิมคือความผูกพันระหว่างคนกับช้าง

4.5.3.3 ในฐานะสัญลักษณ์ของจังหวัด ในความเป็นเมืองช้างของจังหวัดสุรินทร์ นอกจากจะมีการแสดงของช้างทุกวันที่ศูนย์ศึกษา บ้านตากลางแล้ว ยังมีการจัดงานช้างประจำปีเป็นงานใหญ่ของจังหวัดอีกด้วย ดังที่นายกิติเมศวร์ รุ่งธนเกียรติ นายกองคชการบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ให้ความเห็นความยิ่งใหญ่ของช้างสุรินทร์ว่า “ในช่วงที่คนกำลังให้ความสนใจเกี่ยวกับการบันทึกสถิติโลก (Guinness Book of World Records) จุดขายของช้างของเรา คือ ความน่ารักของช้างไทย และคนในสังคมโลกก็พยายามอนุรักษ์ช้าง จึงเท่ากับว่าให้คนสุรินทร์ดูแลช้างแทนสังคมโลก...ในยุคนั้นทำให้สุรินทร์ดังระดับโลก¹¹⁶ นอกจากนี้ นายกองคชการบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเส้นทางการท่องเที่ยวที่ถือเป็นช่องทางของรายได้เข้าสู่ประเทศว่า “ในแง่ของการท่องเที่ยวเราสามารถเอาผลิตภัณฑ์ (product) ของเพื่อนบ้านมาเป็นโปรดักของเราได้ เช่นเดียวกับ PPP ที่สิงคโปร์สร้างเชื่อมโยงกับโปรดักของเขา เราก็เอาเสียมราช นครวัด มาคู่กันกับด่านช่องจอม คู่กับโลกของช้าง ดังนั้นสิ่งเหล่านี้ มาถึงจังหวัดสุรินทร์ 1 ช่อง 2 แผ่นดิน พบสิ่งมหัศจรรย์ (amazing) 3 ประการ”¹¹⁷ แนวคิดดังกล่าวทำให้มองเห็นความเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างสุรินทร์-เสียมเรียบได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น จากข้อมูลเบื้องต้นสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับช้างในเวทีโลกก็ว่าได้ ในแง่ของเศรษฐกิจเงินตรา ความเป็นเมืองช้างของจังหวัดสุรินทร์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ประเทศไทยได้จำนวนไม่น้อยต่อปี สร้างรายได้ให้กับประเทศและจังหวัดมหาศาล ดังนั้น ช้างจึงเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและสร้างความมั่งคั่งยั่งยืนให้กับประเทศ

¹¹⁶ นายกิติเมศวร์ รุ่งธนเกียรติ, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่งสุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก", <<https://www.youtube.com/watch?v=waM0m3RDypE>>

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

4.5.4 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการออกไปคล้องช้างป่า การจัดระบบการปกครองในการไปคล้องช้าง ข้อปฏิบัติหลังจับช้างป่าได้ และข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนเลี้ยงช้างที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.5.4.1 ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการออกไปคล้องช้างป่า กฎหรือข้อปฏิบัติเหล่านี้ ชาวช้างเรียกว่า “การเข้าปะกำ” ทุกคนทุกฝ่ายต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ผู้ใดละเมิดอาจถึงตายได้ จำแนกเป็น 3 ประเภท คือ ข้อปฏิบัติของผู้ที่ออกไปคล้องช้างป่า ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ที่อยู่ที่บ้าน และการเบิกไพร (ก) ข้อปฏิบัติของผู้ที่ออกไปคล้องช้างป่า¹¹⁸ มีทั้งหมด 22 ข้อ ดังนี้ (1) ห้ามแต่งกายสวยงาม ให้ใส่เสื้อผ้าเก่าๆ (สมัยโบราณห้ามใส่เสื้อ) (2) หลังพิธีเซ่นหนังปะกำแล้ว ห้ามขึ้นเรือนของตนอีกจนกว่าจะกลับมา และอัญเชิญหนังปะกำขึ้นไว้บนศาล (3) ห้ามยุ่งเกี่ยวกับสตรีโดยเด็ดขาด ใครฝ่าฝืนจะถูกเสื่อคาบไปกิน (4) ห้ามใช้ผ้าขาวม้าโพกศรีษะขณะเดินทาง (5) ต้องเคารพและเชื่อฟังหมอเฒ่าอย่างเคร่งครัด (6) พูดกันโดยภาษาป่า หรือภาษาผีเท่านั้น ห้ามพูดภาษาพื้นบ้าน (7) ห้ามพูดเท็จหรือมีความลับต่อกัน (8) หมอช้างคนอื่นๆ ต้องเข้านอนหลังหมอเฒ่า ก่อนนอนต้องกราบไหว้หนังปะกำและครุบา (9) เมื่อสูบบุหรี่ต้องบังแสงไฟ จะปล่อยแสงไฟให้เห็นไม่ได้ (10) ห้ามคล้องเอาลูกช้างป่าที่อยู่ระหว่างติดแม่เป็นอันตราย (11) ห้ามไม่ให้ร้องรำทำเพลงหรือบรรเลงความสนุกสนานรื่นเริง และทะเลาะวิวาทกันตั้งแต่เดินทางไปจนกลับถึงบ้าน (12) ห้ามไม่ให้เรียกชื่อเดิมถ้าเป็นหมอช้างต้องเรียกว่าปะกำ ตามด้วยชื่อช้างต่อถ้าเป็นมะต้องเรียกว่า อ้าย ตามด้วยชื่อช้าง (13) ห้ามไม่ให้เอานิ้วมือชี้สิ่งหนึ่งสิ่งใดจนนิ้วมือเหยียดตรง ให้ชี้โดยวิ่งปลายนิ้วเข้าหาตัว (เชื่อว่าโหลงช้างป่าจะเทลิดหนีหาย) (14) เมื่อหยุดพักแรมที่ใด ต้องยกเชือกปะกำลงวางบนพื้นดินทุกครั้ง และห้ามไม่ให้ข้ามกรายเชือกปะกำ (15) เมื่อหยุดพักแรม กองช้างทั้งหลายจะหยุดพักอยู่ทางหัวนอนของครุบาใหญ่ไม่ได้ (16) ต้องเซ่นไหว้เชือกปะกำก่อนรับประทานอาหารเข้าเย็นทุกวัน (17) ห้ามรับประทานเครื่องในสัตว์ (เว้นแต่ครุบาใหญ่กับหมอสะดำ) (18) เมื่อจะรับประทานอาหารต้องให้ครุบาใหญ่รับประทานก่อน (19) เมื่อนั่งในที่พักแรม ต้องเอาหนังวัวหรือหนังควายรองนั่ง ถ้านั่งนอกที่พักแรมต้องหาใบไม้รองนั่ง (20) เวลาจะนอนต้องให้ครุบาใหญ่นอนก่อน หมอความจะนอนก่อนครุบาใหญ่ไม่ได้ (21) เมื่อเข้าคล้องช้างป่า ห้ามไม่ให้ใส่เสื้อและนุ่งกางเกง ให้นุ่งแต่ผ้าโจงกระเบน (22) มะทุกคนต้องมีเชือกผูกไม้ตีท้ายช้าง (ไม้กก) ตีไว้สำหรับผูกบันเอว เมื่อลาผีป่าดงแล้วให้เอาเชือกที่คาดเอาเผาไฟ ถ้าไม่เผาไฟ ถือว่าเป็นเสนียดจันไร **ข.** ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ที่อยู่ที่บ้าน (ภรรยา บุตร หลาน) (1) ห้ามไม่ให้ปิดกวาดบ้านเรือนและที่นอน แต่ถ้ามีผงให้หยิบใส่กระบุงหรือตะกร้าไปทิ้งให้ไกลบ้าน เชื่อว่าการปิดกวาดบ้านเรือนเหมือนการปิดกวาดโหลงช้างให้เทลิดไปไกล (2) ห้ามขึ้นนั่งนอนบนที่นอนหมอช้าง เชื่อว่าจะเป็นนาง

¹¹⁸ อัญญาณ์ ขมดีและคณะ, ตำราคชศาสตร์ชาวบ้านชาวกูยเมืองสุรินทร์, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม : กระทรวงวัฒนธรรม, 2556), หน้า 151-153.

ร้าย (3) ห้ามไม่ให้รับแขกบนเรือน ที่พื้นดินใต้ถุนเรือนได้ (4) ห้ามตัดเล็บ ตัดผม (5) ห้ามทาขมิ้น ทาแป้ง ผัดหน้า หรือใช้เครื่องสำอาง (6) ห้ามสระผม หวีผม (7) ห้ามไปนอนหรือค้างคืนที่บ้านอื่น (8) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวไม่ว่าหญิงหรือชาย ต้องไว้ผมยาว (9) ถ้ามีคนมาถาม ห้ามขานรับขณะอยู่บนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเวลาใด (10) ให้กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสงฆ์ เทวดา ก่อนเข้านอนทุกวัน (11) ห้ามพูดเท็จ ดุด่าว่ากัน ด้วยถ้อยคำหยาบคาย (12) ห้ามนุ่งผ้าใหม่ (13) เวลาหุงข้าว ห้ามชักฟืนออก ให้ต้นฟืนเข้าเตาเท่านั้น (14) ขณะตัดหรือผ่าฟืนห้ามใช้เท้าเหยียบ ให้ฟืนจนกว่าจะขาดไปเอง (15) ให้ผู้ชายที่เป็นคนในครอบครัวเอาเหล้าไปเช่นโรงปะกำทุกเดือน เดือนละครึ่ง จนกว่าขบวนโพนข้างจะกลับถึงบ้าน ส่วนผู้หญิงห้ามไม่ให้ขึ้นบนโรงปะกำ ข้อห้ามเหล่านี้ผู้ที่อยู่ทางบ้านต้องปฏิบัติและรักษาไว้จนกว่าผู้ที่ไปจับข้างได้กลับมาถึงบ้าน ค. เบิกไพร ในการทำพิธีเบิกไพรของครุบาใหญ่ นั้นต้องใช้ภาษาป่าหรือที่เรียกว่าภาษาผีปะกำที่เรียกว่า “เซาะเพรียง” โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ (1) เป็นการแสดงความเคารพเจ้าป่าเจ้าดง บอกกล่าวให้ช่วยปกป้องคุ้มครองขบวนจับข้าง ทั้งข้างต่อ หมอควายข้างจากผองภัยอันอาจเกิดขึ้น เช่น ผีสงฆ์วิญญาณ สัตว์ป่า ไข้ป่า เป็นต้น (2) เป็นการขออนุญาตเจ้าป่าเจ้าดงก่อนจะจับข้างป่า ด้วยความเชื่อและความเกรงขามว่าสรรพสิ่งในป่าดงล้วนแล้วแต่มีเจ้าของคอยคุ้มครองทั้งสิ้น จึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อขออนุญาตให้จับข้างป่าได้โดยง่าย การประกอบพิธีเบิกไพร จัดตั้งศาลเล็กๆ สำหรับประกอบพิธีเช่นบวงสรวง โดยนำเครื่องเช่นสรวงอันประกอบด้วย อาหารที่ปรุงขึ้นจากเนื้อสัตว์ที่หามาได้ ข้าวสุก เทียน 2 เล่ม ยาสูบ 2 มวน กรวยใบไม้ใส่หมากพลู 2 กรวย จัตุวงบนศาล (เครื่องเช่นนี้หากไม่มีเทียนก็ไม่เป็นไร) ควาย (มะ) ทุกคนต้องเอาเชือกหรือสายคาดเอวที่ผูกกับไม้ตีท้ายข้าง (ไม้้งก) รวมทั้งไม้คั้นจามวางไว้หน้าศาล ครุบาใหญ่กล่าวคำบวงสรวงว่า “ตาเอย...โม ซี บาย...โม เนะ...ชม ออยนิว เจีย ลอ...โม นิง แพน เดีย โล๊ก...โม ชม จับด้อม เรีย บาน เรือล เคนีย...ซี รุจ เฮอย...โกน เจา โจล รัว จับ ด้อมเรีย ออย บาน...ก้อม ออย เด็ง กรุน ก้อม ออย รัวเจีย ” ในการออกไปคล้องข้างของชาวภูยอเจียงในสมัยก่อนนั้น เมื่อเดินทางถึงป่าหรือดงที่จะคล้องข้างแล้ว ครุบาใหญ่จะลงจากหลังข้างคุกเข้าให้ความเคารพพื้นแผ่นดิน และแสดงความเคารพเจ้าป่าเจ้าดง บอกกล่าวถึงจำนวนคนและจำนวนข้างในขบวนแล้วกล่าวเป็นคำสวดซึ่งเป็นมนต์คาถา “โอมเพนิก เบิกเพนิก แยกปะกำกรรม งามพระธรณี สิทธิสวาหะ”¹¹⁹ เมื่อทำพิธีเบิกไพรแล้ว ขบวนจับข้างเดินทางต่อไป ชาวภูยอเจียงให้การเคารพและนับถือ เชือกปะกำเป็นอย่างมาก ในการสวดคาถาซึ่งเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์นั้นต้องกระทำอย่างเคร่งครัด เคารพบนอบ ในการยกหรือถือเชือกปะกำเพื่อวางลงบนพื้นดินและการนำเชือกปะกำกลับขึ้นไปไว้บนหลังข้าง ต้องกระทำด้วยความเคารพและเต็มไปด้วยความเชื่อ แหล่งที่ชาวภูยอเจียงนิยมไปคล้องข้างมากที่สุด คือ บริเวณป่าดงดิบของประเทศกัมพูชาแถบเสียมราฐ พระตะบอง ง. เครื่องมือในการออกไปคล้องข้าง เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบไปด้วย หนั่งปะกำ เป็นที่สิงของดวงวิญญาณ ปู่ ย่า ตา ยาย ครุบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ทามคหรือทาม สลก หรือ ซอก หนัก โยง สนามมุก ไม้คั้นจาม ไม้้งก กาหรั้น หรือ เตื่อง และสะแนงเกล

¹¹⁹อ้างแล้ว มิว ศาลางาม, เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2561.

4.5.4.2 การจัดระบบการปกครองในการไปคล้องช้าง การออกไปคล้องช้างป่าแต่ละครั้ง มีการจัดวางตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ดังนี้ (1) มะหรือจา มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยความชูช้าง (2) หมอสะเดียงหรือสะเดียง เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการควบคุมช้างและมีประสบการณ์ในการจับช้างป่ามาแล้ว มีความรู้เรื่องภาษาป่า (3) หมอสะดำ หรือ“หมอใหญ่” ทำหน้าที่ในตำแหน่งความชูช้าง เรียกว่า ความชูเบื้องต้น ซึ่งมีฐานะสูงขึ้นมาอีก มีความสามารถและประสบการณ์จับช้างป่า 11 – 15 เชือก (4) ครูบา เป็นหมอช้างใหญ่ เป็นหัวหน้าในกลุ่มหมอช้าง ครูบาอาจได้รับอนุญาตจากครูบาใหญ่ให้คล้องช้างตามลำพังได้ (5) ครูบาใหญ่ (ภาษาผีปะกำ เรียกว่า กำหลวงพืด) เป็นหมอช้างใหญ่สูงสุด บางทีเรียกว่า “ปติยาย” หรือ “บติยาย” หรือ “หมอเฒ่า” เป็นหัวหน้าใหญ่ ครูบาใหญ่เป็นผู้ประกอบพิธีทางไสยศาสตร์ทุกพิธี เป็นผู้พิพากษาเมื่อเกิดกรณีพิพาทเรื่องช้าง เป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจทุกประการในการออกจับช้างป่า เป็นผู้ป้องกันภัยอันตรายจากภูติผี ปีศาจ การพิจารณาเลื่อนลำดับตำแหน่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการจับช้างเป็นสำคัญ มีข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในช่วงของการออกจับช้างป่า ดังนี้ (1) ทุกคนจะต้องเคารพเชื่อฟัง และคอยรับใช้หมอเฒ่าให้ได้รับความสะดวกสบายตลอดเวลาให้หมอเฒ่านอนก่อน ทุกคนจึงจะนอนได้ (2) หมอสะดำ หรือหมอใหญ่ ทำหน้าที่หัวหน้าชมรมเล็กๆ จะมีสิทธิพิเศษซึ่งลูกจ้างในชมรมต้องเชื่อฟัง และรับใช้หมอสะดำ เช่นเดียวกับหมอเฒ่า (3) เวลารับประทานอาหาร ต้องให้หัวหน้าเริ่มรับประทานก่อน ลูกน้องจึงจะรับประทานได้ (4) เวลานอน หมอสะดำนอนด้านขวา หมอสะเดียงนอนข้างซ้าย หมอจาและหมอมะนอนด้านปลายเท้า ให้หมอสะดำนอนก่อน ผู้อื่นจึงนอนได้ ในหัวข้อนี้จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามพบประเด็นปัญหาตำแหน่งระดับสูง คือ ครูบา และครูบาใหญ่ กำลังจะหมดไป ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคชศาสตร์ในอนาคต นายกิติเมศวร์ รุ่งธนเกียรติ นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ให้ความเห็นในการรักษาสืบทอดคชศาสตร์ว่า “ตอนนี้คูบาเหลือน้อยเต็มที (ตำแหน่งสูงในการคล้องช้างป่า) เคยเสนอแนวคิดในช่วง ครม.สัญจรกับท่านปลัดกระทรวงเหมือนกันว่า น่าจะจัดฤดูคล้องช้าง เพราะตอนนี้ช้างป่าล้นแล้ว มันจะมีช้างนักเลงนำโขลงออกอาละวาด ถ้ามีการโยกเอาช้างป่ามาเป็นช้างบ้าน แล้วจากช้างบ้านเป็นช้างลาดตระเวน”¹²⁰ ในประเด็นนี้ถ้าทำได้นอกจากจะลดความดุตันของกำกับควบคุมช้างป่าแล้วยังจะส่งผลดีต่อการสืบทอดคชศาสตร์ได้ด้วย เพราะตำแหน่งการจับช้างป่าต่างๆ พิจารณาจากคุณสมบัติประสบการณ์ในการจับช้างป่าได้เป็นสำคัญ

4.5.4.3 ข้อปฏิบัติหลังจับช้างป่าได้ หลังจับช้างป่ามาได้ชาวกูยอาเจียงมีแนวปฏิบัติ ดังต่อไปนี้ (1) พิธี “สะปะช้างป่า” เพื่อปัดรังควาญไล่ผีป่าเขมรที่เรียกว่า “มะเร็งกงเวียร”¹²¹ เป็นพิธีอันเชิญผีสง นางไม้ ผีป่า ผีตงทั้งหลายออกจากช้างป่า ให้กลายเป็นช้างบ้านอยู่ในความอารักขาของ “ผีปะกำ” พร้อมทั้งบอกกล่าวกับเทพยดา เทพอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายว่าถึงเวลาแล้วที่พวกตนจะเดินทางกลับบ้าน เพื่อความสวัสดิภาพของพวกที่มาคล้องช้าง (2) การฝึกช้างของชุมชนคนเลี้ยงช้างสุรินทร์ การฝึกช้างของชาวกูย อาจแบ่งได้เป็น 3 ระยะดังนี้ ระยะที่ 1 การฝึกช้างจะทำได้ขึ้นหลังจากกลับจากจับช้างป่ามาได้ประมาณ 9-1๐ มี

¹²⁰ นายกิติเมศวร์ รุ่งธนเกียรติ, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก".

¹²¹ ชื่น ศรีสวัสดิ์, การเลี้ยงช้างของชาวไทย-กูย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยูทอมสัน.2529), หน้า 115.

การเช่นสรวงหนังปะกำของแต่ละคน จัดพื้นที่สนามฝึกช้าง เช่นพระภูมิเจ้าที่ แล้วเริ่มกระบวนสวม “ปลอกขา” ช้างป่าเชลยทั้งคู่หน้าและคู่หลัง ทำควมคู่ไปกับการไล่ผีป่าและสวมปลอกขาให้ช้างที่ละเชือกแล้วนำไปผูกไว้ที่เดิม ระยะที่ 2 หลังจากทีปล่อยช้างป่าที่ใส่ปลอกแล้วประมาณ 3 วัน หมอช้างจะพาช้างป่าเชลยมาเข้าเชื่อน เพื่อถอดปลอกขาแล้วก็เลือกฝึกตามใจชอบเพราะระยะนี้ช้างเริ่มเชื่องแล้ว หลังจากฝึกเสร็จก็นำช้างมาเข้าเชื่อนเพื่อสวมปลอกขาแล้วนำไปผูกไว้ตามเดิม ในระยะนี้จะใช้ช้างต่อคอยควบคุมและเป็นแบบอย่างอยู่เสมอ ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน แต่ถ้าเป็นช้างที่ตื้อก็จะใช้เวลาฝึก 2-3 เดือนจึงจะเชื่อง มีภาษาที่ใช้ออกคำสั่งสำหรับใช้ช้างปฏิบัติตามนั้น ต้องใช้ภาษาเฉพาะ เช่น คุณ-ถอย เฮา-หยุด ตрум-นอน เป็นต้น ระยะที่ 3 เป็นระยะที่หมายถึงการฝึกช้างป่าซึ่งขณะนี้ได้กลายเป็นช้างที่มีความเชื่องและความชำนาญเฉพาะอย่าง การฝึกในระยะนี้อาจแยกได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีแรกถ้าหากเจ้าของช้างไม่ต้องการขายช้าง แต่จะเลี้ยงให้เป็นช้างต่อเพื่อใช้ในการคล้องช้างครั้งต่อไป จะมีการบำรุงช้างให้มีร่างกายสมบูรณ์จะไม่พยายามใช้ช้างให้ทำงานด้านอื่นเลย นอกจากยกของแบกของเล็กน้อยเท่านั้น กรณีที่สองถ้าหากมีการซื้อขายช้าง ผู้ซื้อจะเป็นผู้ฝึกในขั้นนี้ เช่น ถ้าผู้ซื้อต้องการซื้อช้างเพื่อไปลากซุง เขาก็จะหัดให้ชำนาญในการลากซุงโดยเฉพาะ เป็นต้น (3) การดูแลช้างของชุมชนคนเลี้ยงช้างสุรินทร์ ช้างเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ ทุกบ้านที่เลี้ยงช้างจะมีศาลปะกำประจำบ้าน และจะต้องเลี้ยงช้างสืบทอดกันมาเรื่อยๆ จนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน ถ้าเลิกเลี้ยงจะผิดปะกำ ครอบครัวจะไม่อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อคนในครอบครัวจำเป็นต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านไม่ว่าจะไปทำงานต่างจังหวัด ไปสมัครงานไปค้าขาย หรือเรียนต่อ ก่อนออกเดินทางจะทำพิธีเช่นไหว้ปะกำ จะประสบความสำเร็จและเดินทางปลอดภัยทุกคน เมื่อกลับมาถึงบ้านแล้วต้องทำพิธีเช่นไหว้ตามที่ได้บนบานเอาไว้ หรือถ้าบ้านไหนแต่งงานแต่งงานสัก ก็จะต้องเช่นไหว้ศาลปะกำ เพื่อเป็นการบอกกล่าวเช่นเดียวกัน จะทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุขและมีความเจริญรุ่งเรือง

4.5.4.4 ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนเลี้ยงช้างที่เปลี่ยนแปลง วิถีความเป็นอยู่ของชาวกูยเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลังการสร้างเส้นทางรถไฟผ่านสุรินทร์ ดังข้อมูลที่ว่า “หลังจากที่รัฐบาลตัดเส้นทางรถไฟเข้าสู่บริเวณจังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2465 ปรากฏว่ามีสินค้าจากโรงงานเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนชาวกูย...การค้าขายที่ใช้เงินทำให้ระบบเงินตราเป็นสิ่งจำเป็น และมีผลกระทบต่อน้ำใจของผู้คนลดลง...ที่สำคัญมากที่สุดคือ การละทิ้งวัฒนธรรมของชาวกูยในอดีตไป เช่น ภาษาพูด ประเพณีแห่ตะกวด”¹²² การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนทุกกลุ่ม รวมถึงกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ซึ่งต้องปรับตัวอย่างมาก จากการเลี้ยงช้างรับจ้างดำเนินชีวิตภายในชุมชน ต้องออกแสวงหาทรัพยากรยังต่างแดน เกิดมหรหกรรมช้างเตะฟุตบอล การแสดงช้างตามสถานที่ต่างๆ ฯลฯ เมื่อเกิดปัญหาความไม่สมดุลระหว่างวิถีช้างกับวิถีเมือง จึงทำให้เกิดโครงการนำช้างคืนถิ่นโดยมีศูนย์คชศึกษารองรับ แต่เมื่อโครงการเดิมไม่เพียงพอต่อการรับมือกับปัญหาช้างสมัยใหม่ได้เพียงพอ จึงทำให้เกิดโครงการคชอาณาจักรเปิดโลกใหม่สร้างทางเลือกให้กับชุมชนคนเลี้ยงช้างมากยิ่งขึ้น ดังนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ให้ข้อมูลที่เป็นแนวทางของช้างในจังหวัด

¹²²กรมศิลปกร, ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์, หน้า 105-106.

สุรินทร์ในอนาคตว่า “สุรินทร์ได้รับงบประมาณจากรัฐดำเนินการ “เนรมิต “โลกของช้าง” สุดยิ่งใหญ่หนึ่งเดียวในโลก (Elephant World) คาดว่าจะแล้วเสร็จสามารถเปิดเข้าชมได้ ในวันช้างไทย เดือนมีนาคม 2563 โครงการนี้จะเป็นนิเวศน์ของโลกประเทศไทย สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในประเทศไทยได้มากยิ่งขึ้น”¹²³ นอกจากนี้นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ศูนย์คชอาณาจักรจะมี 3 ส่วนใหญ่คือ หอดูช้าง มิวเซียม และลานวัฒนธรรม ส่วนที่เป็นลานวัฒนธรรมสามารถนั่งและดูการคล้องช้างได้ ทำให้ได้รับรางวัลยูเนสโก”¹²⁴ จากการลงสังเกตข้อมูลภาคสนามและเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มคนเลี้ยงช้างที่บ้านกระโพธิ์ ตากลาง ตาทิตย์ หนองบัว ศูนย์คชศึกษา และโครงการคชอาณาจักร ได้ข้อมูลดังนี้ นายนิรุติ ศาลางาม เจ้าของช้างที่เข้าร่วมโครงการศูนย์คชอาณาจักรได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “การเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์รุ่นพ่อถอยหลังไปเลี้ยงช้างเพื่อใช้งานในบ้านหรือในหมู่บ้าน การซื้อขายก็ซื้อขายกันในกลุ่มคนเลี้ยงช้าง หรือในกลุ่มญาติกันเอง ส่วนมากช้างที่ได้มาก็เป็นมรดกตกทอดจากพ่อแม่สู่ลูก แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นการเลี้ยงช้างเพื่อธุรกิจมากขึ้น คือ คนที่มีเงินอยากเลี้ยงช้างเพราะเห็นว่าคนมีช้างมีรายได้ดี ก็เอาเงินมาซื้อช้างจ้างคนอื่นเลี้ยงให้ก็มี จากนั้นก็นำช้างไปหากินข้างนอกเพื่อสร้างรายได้ให้ตัวเอง เช่น ไปแสดงในสวนสัตว์ต่างๆ ไปอยู่ในปางช้าง เดินขายสินค้า หรือไปอยู่ในสถานที่ที่มีนักท่องเที่ยว เป็นต้น แต่ทุกวันนี้รายได้เริ่มลดลง นับตั้งแต่มีกฎหมายที่เกี่ยวกับช้างออกมา เช่น การซื้อขายช้างก็ทำได้ลำบาก ช้างต้องไปขึ้นทะเบียนให้ถูกต้อง ฝรั่งนักท่องเที่ยวก็ไม่ค่อยนิยมนั่งช้างเพราะมีการรณรงค์เรื่องการทรมานสัตว์ ทำให้คนเลี้ยงช้างหากินลำบาก ช้างไม่มีงานก็ไม่มีเงินซื้ออาหารให้ช้าง ต้องนำช้างกลับบ้านร่วมศูนย์คชศึกษาบ้าง โครงการศูนย์คชอาณาจักรบ้าง เพราะที่ศูนย์ให้เงินเดือนช้างให้สถานที่เลี้ยงช้าง ผมนำช้างเข้าร่วมโครงการศูนย์คชอาณาจักร ทางศูนย์ให้เงินเดือนช้างและให้ที่ดินเลี้ยงช้างเชือกละ 4 ไร่ เพื่อปลูกพืชสำหรับเลี้ยงช้าง ให้ที่ดินปลูกบ้าน นอกจากนี้เจ้าของช้างยังมีรายได้จากการรับงานอื่นๆ อีก เช่น งานประเพณีต่างๆ งานบวช งานช้างสุรินทร์ งานแห่ต่างๆ เหล่านี้รายได้ที่เกิดขึ้นเป็นของเจ้าของช้าง ภายในศูนย์คชอาณาจักรมีบริการให้นั่งท่องเที่ยวขี่ช้างชมธรรมชาติได้ด้วย ก็ถือว่าเป็นโครงการที่ดี ทำให้ได้อยู่บ้านกับครอบครัว ไม่ต้องนำช้างออกไปอยู่ที่อื่น”¹²⁵ พอมิ ศาลางาม ได้กล่าวถึงการเลี้ยงช้างไว้ว่า “การเลี้ยงช้างไม่เหมือนกับการเลี้ยงสัตว์อย่างอื่น การเลี้ยงช้างมีรูปแบบการเลี้ยงที่เฉพาะตัว มีพิธีกรรมความเชื่อที่แตกต่างจากสัตว์อื่นมาก พ่อเลี้ยงช้างมาตั้งแต่จำความได้ เคยออกไปคล้องช้างกับพ่อ (ปู่) ลำบากนะการไปคล้องช้างต้องเดินทางในป่า นอนในป่า ต้องเป็นคนหิวคล่องแคล่ว เชื้อฟังกูบาใหญ่หรือผู้ใหญ่ในขบวนที่ไปคล้องช้าง ไม่ทำผิดคำสั่งของกูบาใหญ่ มีพิธีกรรมมากมายในการไปคล้องช้าง เมื่อได้ช้างมาเลี้ยงที่บ้านแล้วก็มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงช้างอีก ต้องไม่ให้ผิดระเบียบหรือข้อกำหนดที่ตั้งไว้ การเลี้ยงสัตว์อื่นเช่นเลี้ยงหมูเลี้ยงแมวในบ้านไม่ต้องมีพิธีกรรมและข้อห้าม

¹²³ นายกิติเมศวร์ รุ่งฉนิเกียรติ, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก".

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹²⁵ สัมภาษณ์ นายนิรุติ ศาลางาม, เจ้าของช้าง, คนเลี้ยงช้าง ศูนย์คชอาณาจักร, เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2561.

เหมือนการเลี้ยงช้าง ทั้งนี้เพราะเราถือว่าช้างเป็นสัตว์ใหญ่เป็นสัตว์ที่พิเศษหรือเป็นสัตว์มงคลนั่นเอง”¹²⁶ จากข้อมูลภาคสนามในเบื้องต้น ทำให้มองเห็นว่าธุรกิจทุนนิยมได้ทำลายระบบชีวิตคนเลี้ยงช้างแบบดั้งเดิม ความผูกพันระหว่างคนกับช้างก็เปลี่ยนไป บีบคั้นให้จำเป็นต้องออกแสวงโชคในต่างแดน เมื่อเส้นทางแสวงโชคคับแคบลงต้องนำช้างกลับบ้านเข้าร่วมศูนย์คชศึกษาบ้าง โครงการคชอาณาจักรบ้าง เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาชีวิตที่ดี ในอดีตการคล้องช้างต้องเสี่ยงชีวิต รอนแรมในป่า ยากลำบากทั้งคนเดินทางและคนอยู่ที่บ้าน ด้วยกฎระเบียบที่เข้มงวด การเลี้ยงช้างและฝึกช้างก็ยุ่งยากลำบากไม่แพ้กัน สิ่งเหล่านี้จึงสร้างความผูกพันคนเลี้ยงช้างที่ลึกซึ้ง มีระเบียบพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย ซึ่งต่างกับการเลี้ยงช้างเชิงธุรกิจในปัจจุบัน ทุกอย่างจบลงอย่างง่ายดายด้วยระบบเงินตรา ด้วยเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความยุ่งยากของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ความสะดวกสบายด้วยระบบทุนนิยม สภาพโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย ฯลฯ ย่อมผลักดันให้การดำเนินชีวิตของกลุ่มคนเลี้ยงช้างเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเพื่อรอดอย่างมาก โดยเฉพาะการปรับตัวเข้ากับโลกทุนนิยม โลกยุคใหม่ ซึ่งโลกยุคดังกล่าวมีพื้นที่สำหรับการดำรงชีวิตของกลุ่มคนเลี้ยงช้างน้อยลงไปเรื่อยๆ

4.5.5 การถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาหัวข้อการถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติผ่านกฎระเบียบข้อบังคับ 2) การถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ 3) การถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติผ่านตำนาน การบันทึก คำบอกเล่า และ 4) การถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ดังนี้

4.5.5.1 การถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติผ่านกฎระเบียบข้อบังคับ จะเห็นว่าการสืบทอดคชศาสตร์เป็นเรื่องเฉพาะกลุ่ม ซึ่งไม่อาจสอนในลักษณะวิชาทั่วไปได้ เพราะมีความสลับซับซ้อน ผูกโยงไว้กับความเชื่อ พิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ และการดำรงชีวิตของชาวกูยอาเจียง ยกตัวอย่างเกี่ยวกับ “เชือกปะกำ” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีดวงวิญญาณของบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ พระสมุห์หาญ ปณฺญารโธ กล่าวว่า “ทุกขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับเชือกปะกำ ต้องให้ความเคารพนับถืออย่างจริงจัง ห้ามลบหลู่ดูหมิ่น ห้ามเหยียบย่ำ การเก็บเชือกปะกำต้องแยกมาเก็บไว้ที่ศาลปะกำหน้าบ้าน จะนำช้างเดินทางไปในที่ต่างๆ ต้อง บอกกล่าวที่ศาลปะกำ และตอนกลับมาก็ต้องบอกกล่าวอีกเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว” นอกจากนี้ยังมีข้อปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับการออกคล้องช้างป่าดังที่กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชายที่ออกคล้องช้างในป่า หรือฝ่ายภรรยาและครอบครัวที่ต้องมีข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มิเช่นนั้นจะส่งผลที่ไม่ดีเกิดขึ้นในชีวิตได้

4.5.5.2 การถ่ายทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ชาวกูยอาเจียงจะให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมอย่างยิ่งยวด และทุกขั้นตอนจะมีพิธีกรรมปฏิบัติแตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมาย เริ่ม

¹²⁶ สัมภาษณ์ พ่อมี่ ศาลางาม, เจ้าของช้าง, คนเลี้ยงช้าง ศูนย์คชอาณาจักร, เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2561.

ตั้งแต่พิธีเข้าปะกำ พิธีเบิกไพร พิธีสะปะข้างป่า เป็นต้น วราภรณ์ กอบพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมของ ความข้าง” พบว่า อาจารย์ฝึกข้างซึ่งปัจจุบันหายากมากขึ้น ต้องเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการประกอบ พิธีกรรม มีความเมตตากรุณาต่อข้าง มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าง และเป็น ความรู้ที่สั่งสมมานาน จึงกล่าวได้ว่า ความข้างมีความสำคัญต่อพิธีกรรม เป็นหัวใจของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ข้างโดยแท้” ทุกพิธีกรรมอาจส่งผลดีและร้ายได้ ดังนั้น พิธีกรรมต่างๆ จึงแฝงด้วยความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ความรู้นี้จะถูกถ่ายทอดผ่านรูปแบบการปกครองของชาวภูยอเวียงตามลำดับชั้น ดังนี้ ลำดับต้นคือมะหรือจาลำดับที่สองหอมสะเดียงหรือสะเดียง ลำดับที่สามหอมสะดำหรือ “หอมใหญ่” ลำดับที่สี่ครุบาเป็นหอมข้างใหญ่ และลำดับบนสุด ครุบาใหญ่ (ภาษาฝิปะกำ เรียกว่า กำหลวงพืด) เป็นหอมข้างใหญ่สูงสุด การสืบทอดและ เรียนรู้ขั้นตอนพิธีการต่างๆ จะถูกถ่ายทอดจากบนลงล่าง ดังนั้น มะหรือจาลจึงเป็นทายาทสูงสุดในระบบข ศาสตร์ของชาวภูยอเวียง

4.5.5.3 การถ่ายทอดแนวคิดและวิธีปฏิบัติผ่านตำนาน การบันทึก คำบอกเล่า ในตำนาน “พระมอเฒ่า”¹²⁷ ที่หลวงพ่อกุญ ภูณฺญารโ เจ้าอาวาสวัดป่าอเวียง เล่าให้ฟังก็เป็นหลักฐานประการหนึ่งที่ สะท้อนการถ่ายทอดและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการออกคล้องข้างป่าจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งก็มีลักษณะเป็นคำบอกเล่าด้วย เช่นกัน ประสบการณ์ของผู้ออกคล้องข้างป่าในแต่ละครั้งจะถูกนำมาเล่ากล่าวขานให้คนรุ่นหลังได้รับฟัง จัดเป็นองค์ความรู้ประเภทบอกเล่า และดูจะมีเป็นส่วนมากเพราะเป็นลักษณะที่คนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นิยมมากกว่าการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอันหลังนี้มีเป็นส่วนน้อยไม่เป็นที่แพร่หลาย แต่ในปัจจุบัน หลักฐานอันหลังนี้เริ่มมีจำนวนมากขึ้น ดังเช่นการบันทึกของหลวงพ่อกุญ ภูณฺญารโ “ย้อนรอยมรดกทาง วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - มูล - สี ความเป็นมาของชาวภูยอเวียง (คนกับข้าง)”¹²⁸ หรือการสืบค้นเชิงวิชาการ เช่น หนังสืองานวิจัย บทความ ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นไม่นานนี้เอง

4.5.5.4 การถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพคนเลี้ยงข้าง เริ่มตั้งแต่การเข้าป่า ไปคล้องข้างของคนเลี้ยงข้างในสมัยก่อนที่ต้องมีความเชื่อ ความซื่อตรงและความมุ่งมั่นในการจับข้าง เมื่อได้ ข้างมาแล้วก็ต้องเลี้ยงดูข้างเหมือนกับเลี้ยงดูลูกของตนเอง ข้างเป็นสมาชิกในครอบครัวที่คนเลี้ยงข้างต้องให้ ความรัก ความเอาใจใส่ คนเลี้ยงข้างหรือครอบครัวคนเลี้ยงข้างมีหลักความเชื่อที่นอกจากหลักคำสอนใน พระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ปะกำ” หรือ “ฝิปะกำ” นอกจากนี้ยังมีความเชื่อและหลักปฏิบัติ ที่เรียกว่า “คะลำ” ซึ่งเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่คนเลี้ยงข้างต้องปฏิบัติตาม ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดละเมิดกฎเกณฑ์ที่วางไว้ เกี่ยวกับปะกำหรือคะลำแล้ว ก็จะต้องได้รับโทษหรือทำมาหาเลี้ยงชีพไม่ก้าวหน้าไม่เจริญรุ่งเรืองได้ ข้อปฏิบัติ ทั้งหมดล้วนแล้วแต่ผูกพันเชื่อมโยง อยู่ในวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ไม่ได้แยกส่วนจากการดำรงชีวิตของชาว

¹²⁷ อ่างแล้ว พระสมุห์หาญ ภูณฺญารโ, เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2561

¹²⁸ พระครูสมุห์หาญ ภูณฺญารโ, ย้อนรอยมรดกทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำ โขง - มูล - สี ความเป็นมาของชาวภูย อเวียง (คนกับข้าง), มปป (อัดสำเนา).

กุยอาเจียง จึงถือได้ว่าวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เป็นเส้นทางการถ่ายทอดองค์ความรู้ข้อปฏิบัติของกลุ่มคน เลียงซ่างจากรุ่นสู่รุ่น

4.5.6 วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของชุมชนคน เลียงซ่างในจังหวัดสุรินทร์

จากการวิเคราะห์พบว่ารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของชุมชน เลียงซ่างจังหวัดสุรินทร์เป็นรูปแบบการเลียงซ่างที่มีกฎเกณฑ์ ความรับผิดชอบต่อที่ประกอบด้วย (1) หลักธรรมใน พระพุทธศาสนาคือหลักความเมตตา ความอดทน หลักธรรมดังกล่าวถูกใช้อย่างมากสำหรับการดำเนินชีวิต ร่วมกันของสิ่งมีชีวิต ไม่เพียงแต่คนกับช้างเท่านั้น การปฏิบัติต่อกันระหว่างคนต่อคน หรือคนต่อสิ่งมีชีวิต ทั้งหมดทั้งหมดย่อมอาศัยหลักแห่งเมตตาธรรมต่อกันจึงจะอยู่อย่างเกื้อกูลกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน ให้ความ รัก ความสงสารต่อกัน มีไมตรีต่อกัน ไม่เอาเปรียบ ไม่เบียดเบียนข่มเหงกัน และมีความอดทนอดกลั้นเมื่อยามมี การกระทบกระทั่งกัน สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีพื้นจิตอย่างเดียวกัน คือ รักตัวกลัวตาย คุณธรรมชุดนี้จึงมีความ จำเป็นอย่างยิ่งและใช้ได้ไม่จำกัดกาล และเกิดผลดีต่อการอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตเสมอ (2) รูปแบบกฎเกณฑ์ที่ กลุ่มชนคนเลียงซ่างได้วางไว้เป็นหลักคือความเชื่อความศรัทธาใน “ปะกำ” เป็นรากฐานให้กับระเบียบแบบแผน ในการปฏิบัติเกี่ยวกับช้างทั้งหมด ที่คนเลียงซ่างและคนในครอบครัวต้องปฏิบัติตาม ความเชื่อในปะกำหรือ เชือกปะกำเป็นสิ่งสำคัญมากเป็นอุปกรณ์มงคลชั้นสูงที่ใช้ในการคล้องช้างป่า จึงมีการเก็บรักษาไว้อย่างดีที่ ศาล ปะกำเชือกปะกำ ส่วนใหญ่ทำมาจากหนังควายสามเส้นมาพันเกลียวกันคนที่จะทำ เชือกปะกำ กรีดหนังควาย ได้ จะต้องเป็นครูบาหรือหมอช้างเท่านั้นเชือกปะกำ มีความสำคัญมากถ้าเช่นไรไม่ดี ก็จะทำให้เกิดความ อัปมงคล เหตุร้าย กับทั้งคนและช้างของตัวเอง และกฎเกณฑ์อีกอย่างหนึ่งที่กลุ่มคนเลียงซ่างต้องปฏิบัติก็คือ (3) “คะลำ” เป็นข้อห้ามในการกระทำแสดงออกต่างๆ หรือสิ่งต้องห้าม ต้องเว้น ห้ามประพฤติปฏิบัติ ไม่ สมควรที่จะกระทำ ทั้งกาย วาจาและใจ หากละเลย หรือล่วงละเมิดจะเป็นอัปมงคล เป็นบาปกรรม นำความ เสื่อมเสีย และอาจเกิดอันตรายแก่บุคคลที่ฝ่าฝืนรวมทั้งมีผลต่อสังคมที่อยู่ด้วย ดังนั้นคะลำจึงเป็นดังมาตรการ หรือข้อห้ามในการควบคุมความประพฤติของคนเลียงซ่างและเป็นกฎเกณฑ์ในการจัดความสัมพันธ์ของคนใน ชุมชนคนเลียงซ่างอีกด้วย ข้อคะลำที่สำคัญที่สุดก็คือคนเลียงซ่างหรือครอบครัวของคนเลียงซ่างต้องไม่พูด หยาบคายต่อช้างและต้องซื่อสัตย์สุจริตต่ออาชีพคนเลียงซ่างและต้องไม่ผิดลูกผิดเมียคนอื่น หลักความเชื่อใน ปะกำและหลักคะลำจึงเป็นกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อชุมชนคนเลียงซ่าง สุรินทร์ เนื่องจากชุมชนคนเลียงซ่างจังหวัดสุรินทร์มีหลักในการเลียงซ่าง การฝึกช้างและการนำช้างออกทำงาน หรือจัดการแสดงช้างในสถานที่ต่างๆ การขายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับช้างแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจทั่วไป ทำให้ คนเลียงซ่างหรือคนที่มีช้างไว้ในครอบครองมีรายได้พอเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวได้ และจากการศึกษา วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตความรับผิดชอบต่อชุมชนคนเลียงซ่าง พบว่าชุมชน คนเลียงซ่างในจังหวัดสุรินทร์มีรูปแบบการเลียงซ่างและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตในอาชีพการเลียง ซ่างโดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนา และหลักความเชื่อเกี่ยวกับปะกำและข้อคะลำต่างๆ ในการเลียงซ่าง หรือการปฏิบัติต่อช้าง ทำให้ช้างมีสถานะเป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัวช้างเป็นเหมือนลูก เป็นเหมือนพี่น้อง

และเป็นเหมือนบิดามารดาของคนเลี้ยงช้างหรือครอบครัวที่มีช้าง รูปแบบการเลี้ยงช้างของชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์จึงมีรูปแบบแตกต่างไปจากการเลี้ยงสัตว์อื่นๆ

กระแสแนวคิดใหม่เกี่ยวกับ “ช้างเสรี” ส่งผลกระทบต่ออาชีพคนเลี้ยงช้างไม่น้อยเพียงใด ในประเด็นนี้มุมมองของคนโลกสวยยังอยู่คนละด้านกับกลุ่มคนที่เลี้ยงช้างที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล มองจากแง่มุมของชาวช้าง คนที่มีความสามารถในการจับช้างป่า ตลอดถึงการนำช้างป่ามาฝึกฝนจนเชื่อสามารถช่วยงานได้ นับว่าเป็นคนที่มีคาถาอาคมและความสามารถสูง เป็นบุคคลที่ได้รับความยกย่องเชิดชู และถือเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตกว่าได้ ในช่วงเวลาที่เพิ่งผ่านมาการเป็นผู้มีฝีมือในจับช้างเผือกแล้วขึ้นนำถวายในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ได้รับการอวยยศ คนที่มีความสามารถในการจับช้างป่าได้จึงเป็นคนที่พิเศษกว่าคนทั่วไป หากกฎหมายระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับ มิใช่เครื่องมือจำกัดสิทธิ์อิสรเสรีภาพ แต่เป็นสิ่งที่ก่อกุลอำนวยความสะดวกให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ ฉันทิ ไช้และตะขอ ก็มีใช้เครื่องมือจองจำหรือสัญลักษณ์แห่งทารุณกรรม หากแต่เป็นอุปกรณ์ในการฝึกและกำกับควบคุมช้างให้อยู่ร่วมกับมนุษย์ได้อย่างผาสุก ฉันทิ ไช้ การนำช้างป่ามาฝึกให้เป็นช้างบ้านและเลี้ยงดูด้วยความรักเสมือนสมาชิกในครอบครัว เป็นกิจกรรมสำคัญในการดำเนินเพื่อชีวิตรอดของมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่ชื่อว่า “กวยอาเจียง” ความเป็นอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับช้างมีมาก่อนแนวคิดเรื่องช้างเสรีหลายศตวรรษ คงต้องให้เวลาพอสมควรในจุดบรรจบระหว่างแนวคิด “กลุ่มช้างเสรี” กับ “กลุ่มช้างเลี้ยง” ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้น่าจะนำไปสู่วิกฤตน้อยกว่าปัญหาว่า ลูกหลานของกลุ่มคนเลี้ยงช้างให้ความสนใจในอาชีพคนเลี้ยงช้างน้อยลง ซึ่งเมื่อขาดทายาทสืบทอดวิถีคนเลี้ยงช้างจะเป็นไปอย่างไรในอนาคต จะอย่างไรก็ตาม “กวยอาเจียง” กลุ่มคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ ไม่เพียงแต่จัดว่าเป็นสัมมาชีวะที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว หรือมีความแปลกแตกต่างจากสัมมาชีพกลุ่มอื่นๆ ของคนบนเปลือกโลกนี้เท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนคุณค่าและความหมายแห่งภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ที่ลึกซึ้งอีกด้วย

4.6 องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์

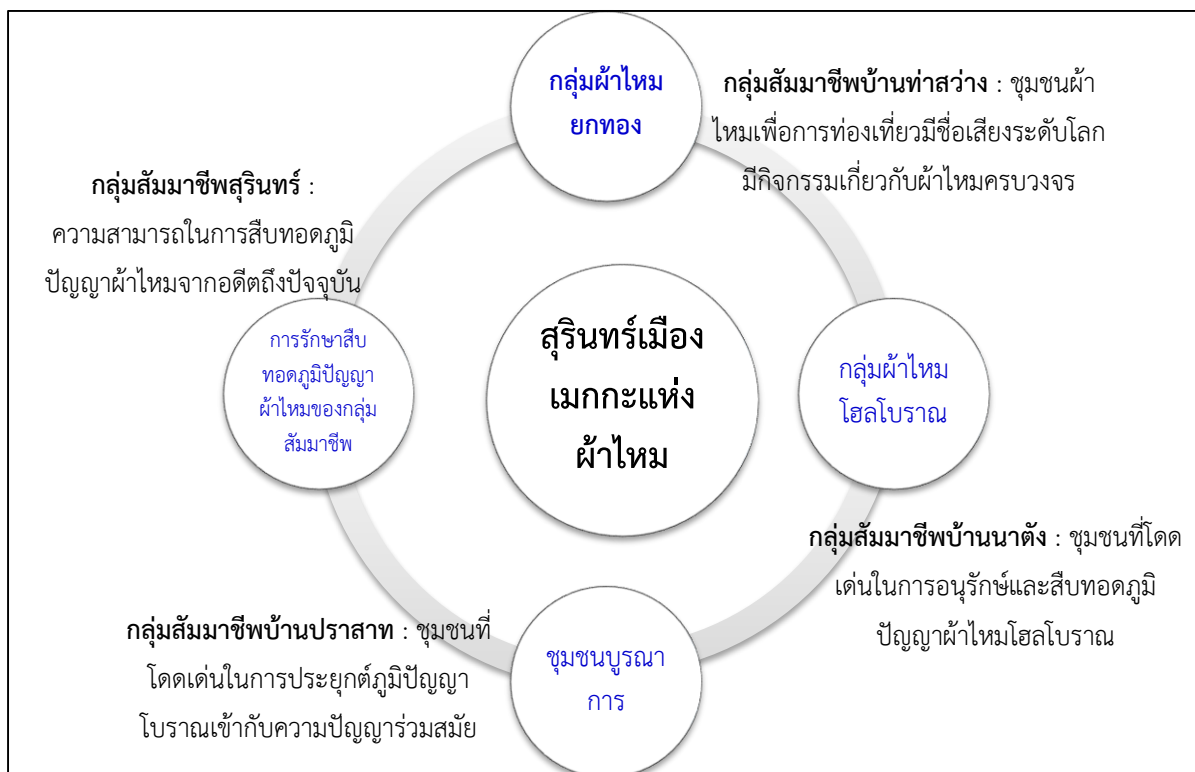
สัมมาชีพมิใช่เพียงการประกอบอาชีพแสวงหารายได้เพื่อยังชีพ หรือเป็นการผลิตแลกเปลี่ยนซื้อขายเพื่อบริโภคในระบบตลาดเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการทั้งหมดของการดำรงอยู่ของชีวิต ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการให้บริการ การขายของที่ระลึกของชุมชนคนเลี้ยงช้าง การค้าขายประกำของชาวเขวาสินรินทร์ การค้าขายผ้าไหม กลุ่มเกษตรอินทรีย์ แต่กระบวนการผลิต การนำเลี้ยงช้างเป็นสมาชิกในครอบครัว การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอไหม ของชาวบ้านแต่ละคน การรวมกลุ่มกันดำเนินการผลิต กิจกรรมการแกะสลักลาย ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของกลุ่มประกอบการเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสัมมาชีพในความหมายที่ถูกต้อง เพราะสัมมาชีพไม่ตัดทอนเพียงเป็นเรื่องของการค้าขาย กำไร ขาดทุนตามมิติแห่งทุนนิยม แต่มันคือการกระทำทั้งหมดเพื่อการดำรงอยู่แห่งชีวิต การศึกษาวิจัยจึงไม่มุ่งแสวงหาคำตอบเพียงกระบวนการผลิต กระบวนการจำหน่ายแจกสินค้า การให้บริการ แต่สืบค้นถึงความเป็นมา วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตในทุกมิติ อัตลักษณ์ของชุมชน การสืบทอดภูมิปัญญา ศูนย์เรียนรู้เพื่อรักษาสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา กิจกรรมต่างๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ได้

4.6.1 องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสมาชิพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

ประการแรก ทำให้ได้ความรู้ว่าสุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีผ้าไหมมากและหลากหลายที่สุดในประเทศ ดังข้อมูลที่ว่า“สุรินทร์เมืองเมกกะแห่งผ้าไหมไทย มีหมู่บ้านทำผ้าไหม 1,786 หมู่บ้าน ในจำนวนทั้งหมด 2,128 หมู่บ้าน ประมาณร้อยละ 84 ของหมู่บ้านที่ผลิตผ้าไหม ผ้าไหมสุรินทร์จึงมีความหลากหลาย” ประการที่สอง ความเฉลียวฉลาดสามารถรักษาสืบทอดภูมิปัญญาผ้าไหมของกลุ่มสมาชิพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ที่มีความสืบเนื่องไม่ขาดสายตั้งแต่โบราณกาลจนกระทั่งปัจจุบัน ในรูปแบบอันแนบเนียน ไม่ว่าจะเป็นการยึดโยงเข้ากับคติความเชื่อทางศาสนา ในระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิต กิจกรรมการทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือนของบรรพบุรุษ หรือการประยุกต์เข้ากับกระบวนการทอผ้าไหมในรูปแบบธุรกิจตลาดผ้าไหม การสร้างแหล่งเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าไหม โดยเชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยว จนเกิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม เช่น เส้นทางตามรอยไหมจังหวัดสุรินทร์ ผ้าไหมใต้ถุนบ้าน เป็นต้น ประการที่สามชุมชนผ้าไหมท่าสว่าง เป็นหมู่บ้านทอผ้าไหมเพื่อการท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อระดับประเทศ จึงมีกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหมที่ครบวงจร เริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิต ผลผลิต ตลาดผ้าไหม พิพิธภัณฑน์ แหล่งเรียนรู้ ฯลฯ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางมาทั่วสารทิศทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากชุมชนผ้าไหมแห่งนี้เน้นหนักไปในด้านธุรกิจการค้าผ้าไหมเป็นหลัก ซึ่งต้องการันตีในด้านคุณภาพสินค้า สร้างความเชื่อถือในผลิตภัณฑ์ มาตราฐานการบริการ ดังนั้น หลักปฏิบัติของกลุ่มสมาชิพผ้าไหมบ้านท่าสว่างจึงให้ความใส่ใจในผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวมากเป็นพิเศษ ในด้านรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ ชุมชนท่าสว่างเน้นธุรกิจค้าขาย สร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค โดยผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยว ภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมยกทอง ประการที่สี่ ชุมชนบ้านนาตั้ง ความโดดเด่นในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา รักษามรดกทางวัฒนธรรมไหมภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมโฮลโบราณ “ราชินีแห่งไหม” เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าไหมโบราณรักษามรดกทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับกระบวนการผลิตผ้าไหม เป็นแหล่งผลิตไหมที่ละเอียดประณีต ซึ่งกระบวนการผลิตดังกล่าวมีความสลับซับซ้อนยุ่งยาก การถ่ายทอดเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นยิ่งยุ่งยากมากขึ้น แต่ชุมชนแห่งนี้ก็ประสบความสำเร็จในการสร้างคนจากกระบวนการผลิตไหม ให้มีความขยัน อดทนต่อความยากลำบาก จิตใจแน่วแน่ มุ่งมั่น ทุ่มเท มีความรับผิดชอบต่อค่านิยมให้ชัดว่าชุมชนบ้านนาตั้งเน้นสร้างคุณธรรมสำนึกตระหนักในคุณค่าแห่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านศูนย์อบรมทักษะ ให้เกิดความขยัน อดทน มั่นคง เข้มแข็งนับเป็นคุณธรรมที่หายากในปัจจุบัน ประการที่ห้าชุมชนบ้านปราสาทเป็นชุมชนที่โดดเด่นในการประยุกต์ภูมิปัญญาโบราณเข้ากับความรู้ภูมิปัญญาสมัย โดยมีผู้นำชุมชนและพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญ สำหรับภูมิปัญญาผ้าไหมส่วนใหญ่ยังเน้นในด้านการทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน เน้นการฝึกฝนคนรุ่นหลังให้เกิดความสุจริตและรับผิดชอบต่อสังคม มีความรักหวงแหนและภูมิใจในภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยผ่านระบบครอบครัวเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนถึงองค์ความรู้ดังกล่าว จึงสรุปเป็นแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.20

องค์ความรู้จากกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์



จากแผนภูมิที่ 4.20 อาจอธิบายย้าให้เกิดความชัดเจนถึงองค์ความรู้จากกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ได้อีกครั้งว่า สุรินทร์เป็นศูนย์กลางแห่งผ้าไหมที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ดังที่ผู้ว่าราชการจังหวัดให้สมญานามว่า “สุรินทร์เมืองเมกกะแห่งผ้าไหม” จากการลงศึกษาวิจัยในภาคสนาม ค้นพบรายละเอียดเพิ่มเติมว่า กลุ่มสัมมาชีพบ้านท่าสว่าง ภายใต้อิทธิพลกลุ่มผ้าไหมยกทอง เป็นชุมชนผ้าไหมที่เน้นเพื่อการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลกมีกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหมครบวงจรมีมาตรฐานสูง ส่วนกลุ่มสัมมาชีพบ้านนาตัง ภายใต้อิทธิพลกลุ่มผ้าไหมโฮลโบราณ ที่ได้รับขนานนามว่า ราชนิแห่งไหม เป็นชุมชนที่โดดเด่นในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าไหมโฮลโบราณ ทั้งหมู่บ้านถือเป็นแหล่งเรียนรู้ สำหรับกลุ่มสัมมาชีพบ้านปราสาท เป็นชุมชนที่มีการบูรณาการหรือประยุกต์องค์ความรู้ดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่ได้อย่างลงตัว จึงเป็นชุมชนที่โดดเด่นในการประยุกต์ภูมิปัญญาโบราณเข้ากับความรู้ร่วมสมัย สามารถสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมในอดีตสู่ปัจจุบันได้อย่างน่าสนใจ ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างของสัมมาชีพผ้าไหมสุรินทร์ ที่นำมาศึกษาวิจัยเป็นมีความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าไหมจากอดีตถึงปัจจุบัน ตลอดถึงการปรับปรุง ประยุกต์เปลี่ยนแปลง ผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้เกิดคุณค่าและความหมายได้อย่างลงตัว

สำหรับพื้นที่การศึกษาวิจัยกลุ่มสมาชิกผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ ได้แก่ บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ บ้านปราสาท ตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ บ้านนาตั้ง ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ที่ตั้งของชุมชนทั้ง 3 แห่ง ดูตามแผนที่ ดังนี้

ภาพที่ 4.1

พื้นที่วิจัยชุมชนผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์¹²⁹



¹²⁹ ภาพภาคสนามจากป้ายนิเทศก์ ปตท.ชุมพลบุรี อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ 20 กุมภาพันธ์ 2563.

4.6.2 องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ได้รับข้อมูลว่า หัตถกรรมเครื่องเงินเป็นผลิตภัณฑ์เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย ทำให้อนุมานได้ว่าอาชีพด้านนี้ก็น่าจะมีคู่แข่งน้อยไปด้วยการกำหนดพื้นที่ศึกษาของโครงการทำได้ง่ายกว่าโครงการอื่น เพราะเป็นพื้นที่ที่ไม่กระจายเหมือนกลุ่มสัมมาชีพอื่นๆ พื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ บ้านเขวาสินรินทร์ หมู่ที่ 1 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ บ้านโชค หมู่ที่ 3 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และบ้านสตอ หมู่ที่ 6 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งหมู่บ้านทั้ง 3 มีเขตพื้นที่ติดต่อเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งเดิมถือว่าเป็นชุมชนชนเดียวกัน มีวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน เพียงแบ่งเป็นหมู่บ้านตามเขตการปกครองเท่านั้น ดังแผนที่ต่อไปนี้

ภาพที่ 4.2

พื้นที่วิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์¹³⁰



จากแผนที่ 4.2 จะเห็นว่ากลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงินเขวาสินรินทร์ กระจุกตัวในชุมชนเดียวกัน และมีการกระจายยาวไปตามเส้นทางถนนจากตะวันตกสู่ตะวันออก เริ่มต้นจากกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์ ต่อด้วยกลุ่มสัมมาชีพบ้านโชค และกลุ่มสัมมาชีพบ้านสตอ สำหรับการผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินนั้น กระจายอยู่ทั่วทุกมุมของหมู่บ้านทั้ง 3 แห่ง เพราะเป็นการผลิตนั้นมีทั้งรูปแบบครัวเรือน และรูปแบบรวมกลุ่มตั้งเป็นแหล่งผลิต ดังเช่นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มบัวเงินลายโบราณ เป็นต้น ส่วนตลาดซื้อขายนั้นคล้ายกับกระบวนการผลิต คือ มีทั้งจำหน่ายตรงจากครัวเรือน และการตั้งร้านจำหน่ายที่ตลาด OTOP ศูนย์บริการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก โดยการสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีร้านจำหน่ายเครื่องเงินจำนวนมาก มีพื้นที่สาธารณะสำหรับบริการนักท่องเที่ยว

¹³⁰ ภาพภาคสนามจาก ปตท.ชุมพลบุรี อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ 20 กุมภาพันธ์ 2563.

ผลจากการศึกษาวิจัยพบคำตอบสำคัญและได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้ หมู่บ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย หมู่บ้านแห่งนี้มีลักษณะพิเศษกว่าที่อื่นๆ ในพื้นที่ทำการศึกษาริวิจัย เพราะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม กล่าวคือ มีกลุ่มสมาชิกครบทุกกลุ่มที่ทำการศึกษา ได้แก่ กลุ่มประจำ กลุ่มผ้าไหม กลุ่มเลี้ยงช้าง และเกษตรอินทรีย์ นอกเหนือจากความโดดเด่นด้านลวดลายดั้งเดิมแห่งผลิตภัณฑ์ ที่สร้างเสน่ห์และความสวยงามของประจำสุรินทร์แล้ว อำเภอเขวาสินรินทร์ ยังเป็นแหล่งผลิตประจำ ตลาดค้าขายประจำ และศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องเงินที่ครบวงจร รูปแบบหรือกระบวนการฝึกทักษะ การถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีลักษณะแบบตัวต่อตัว เป็นรหัสลับแห่งวิชาช่าง ดังนั้นการถ่ายทอดองค์ความรู้มิใช่จะเรียนรู้ได้โดยง่าย เป็นการฝึกฝนทั้งทางกาย จิตใจ และปัญญาความคิด เขวาสินรินทร์ เป็นชุมชนเขมรที่ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบโบราณอย่างมั่นคง เรียกว่า เทศกาล“นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก้อม เรือมกันตรึม” ในด้านรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม สร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภคผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งมีระบบและกลไกในการกำกับและควบคุมหลากหลาย เช่น หลักคำสอนทางศาสนา กฎกติกากลุ่ม ระเบียบแบบแผนของชุมชน กฎหมาย เป็นต้น เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่กล่าวมา จึงสรุปเป็นแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.21

องค์ความรู้จากกลุ่มสมาชิกประจำในจังหวัดสุรินทร์



4.6.3 องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ในงานวิจัยได้เลือกมาศึกษา 3 แห่งด้วยกัน ได้แก่ ชุมชนบ้านวังศิลา ชุมชนบ้านโนนจั่ว และชุมชนบ้านทัพไทย จากการศึกษาวิจัยพบว่า ทุกกลุ่มสัมมาชีพยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์ลดการใช้เคมี เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พื้นที่วิจัยกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ค่อนข้างมีความกระจายในเชิงพื้นที่สูง เมื่อเทียบกับ 3 กลุ่มในแผนงานเดียวกันนี้ เพราะมีความห่างไกลคนละอำเภอ จากเหนือลงใต้ ดังแผนที่ 4.3 ดังนี้

ภาพที่ 4.3

พื้นที่วิจัยกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์¹³¹



¹³¹ภาพภาคสนามจาก ปตท.ชุมพลบุรี อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ 20 กุมภาพันธ์ 2563.

ส่วนใหญ่ในคำตอบในโครงการวิจัยย่อยของแต่ละกลุ่มสมาชิก มักมีข้อที่ตรงกันอยู่หลายประเด็น เช่น รูปแบบบริหารจัดการ กิจกรรมดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น จุดเด่นของแต่ละกลุ่มที่ค้นพบนับเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ที่สำคัญ มีดังนี้

1) **กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา** ในด้านผู้นำ กล้าตัดสินใจ เด็ดเดี่ยว ฉลาด มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประยุกต์พลิกแพลงเป็น เน้นคุณธรรมภายใน การทำนาเป็นอาชีพเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของเกษตรกร มีแนวคิดพื้นฐานตามพระพุทธศาสนา คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง มีความซื่อสัตย์ ซื่อสัตย์ อดทน เชื่อมมั่นต่ออาชีพที่สุจริตมั่นคง ตลอดถึงปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนดีงามของสังคม ในด้านการทำงานเป็นทีม คือ โดยชักชวนผู้มีความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์มาประชุม ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและเหรัญญิก สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ในด้านบริหารจัดการตามระเบียบของกลุ่ม และเปิดโอกาสให้เสมอสำหรับผู้สนใจ ผลงานของกลุ่มสมาชิกชุมชนบ้านวังศิลาได้รับการพัฒนาขึ้นมา ทำให้มีกิจกรรมหลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิตการตลาดกลุ่มแม่บ้านวังศิลา (ขนมแปรรูป) กองทุนหมู่บ้าน โรงเรียนข้าวชุมชน ธนาคารข้าวเปลือก เป็นต้น

2) **กลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว** ในด้านผู้นำกลุ่มมีความยืดหยุ่นสูง จึงเข้าได้กับทุกฝ่าย ปฏิภาณไหวพริบดี เป็นกันเอง ในด้านเป้าหมาย มุ่งช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนเป็นอันดับต้น แล้วค่อยขยายไปยังชุมชนห่างไกลออกไป ในด้านบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ มีความเข้มแข็งมั่นคง ดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีระเบียบแบบแผน เป็นขั้นตอน กำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายชัดเจน และกำกับ ตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้ ในด้านกิจกรรมส่งเสริมด้านปัญญา มีศูนย์เรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน(ศูนย์หลัก) ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว ศูนย์การจัดการศัตรูพืชชุมชน แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ในด้านกิจกรรมด้านการผลิตเน้นการเกษตรแบบผสมผสาน การแปรรูป ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในด้านการตลาด โดยใช้หลักศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เป็นแกนกลาง ประพฤติในกรอบกฎหมายจารีตประเพณีอันดีงามส่งผลให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต

3) **กลุ่มสมาชิกสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด** เป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัวอย่างในภูมิภาค มีพัฒนาการจนประสบความสำเร็จจากกระบวนการเสริมสร้างสมาชิก ดังนี้ ก้าวแรกจัดตั้งสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด เป็นตั้งต้นที่สำคัญ เพราะกิจกรรมต่างๆ จะเริ่มก่อตัวตามมา ก้าวที่สองสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เป็นย่างก้าวที่สำคัญอย่างมากเพราะเป็นเงื่อนไขปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จอย่างแท้จริง ยังมีเครือข่ายจำนวนมากยิ่งก่อให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็ง เป็นองค์ความรู้ที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก ก้าวที่สามสร้างกลไกมูลค่าเพิ่มราคาข้าว ก้าวที่สี่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ก้าวที่ห้าจัดตลาดนัดสีเขียว ขยายแนวคิดเกษตรอินทรีย์ให้กว้างขวาง ใน 3 ก้าวหลังถือเป็นผลสืบเนื่องมาจากสองก้าวแรก ส่วนประเด็นอื่นๆ ที่น่าสนใจ คือ การเรียนรู้จากผู้ประสบความสำเร็จและการแก้ปัญหาาราคาข้าว หลักการ

ดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไป อาศัยความขยัน อดทน ซื่อสัตย์และมีสัจจะต่อตนเองและต่อสมาชิก ด้านความสำเร็จที่สำคัญคือกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกดีขึ้น เช่น สุขภาพอนามัยของสมาชิก คุณภาพของสิ่งแวดล้อมต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวทั่วไป เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับองค์ความรู้ที่กล่าวมา จึงสรุปเป็นแผนภูมิ 4.21 ดังนี้

แผนภูมิ 4.22

ความเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับองค์ความรู้กลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์



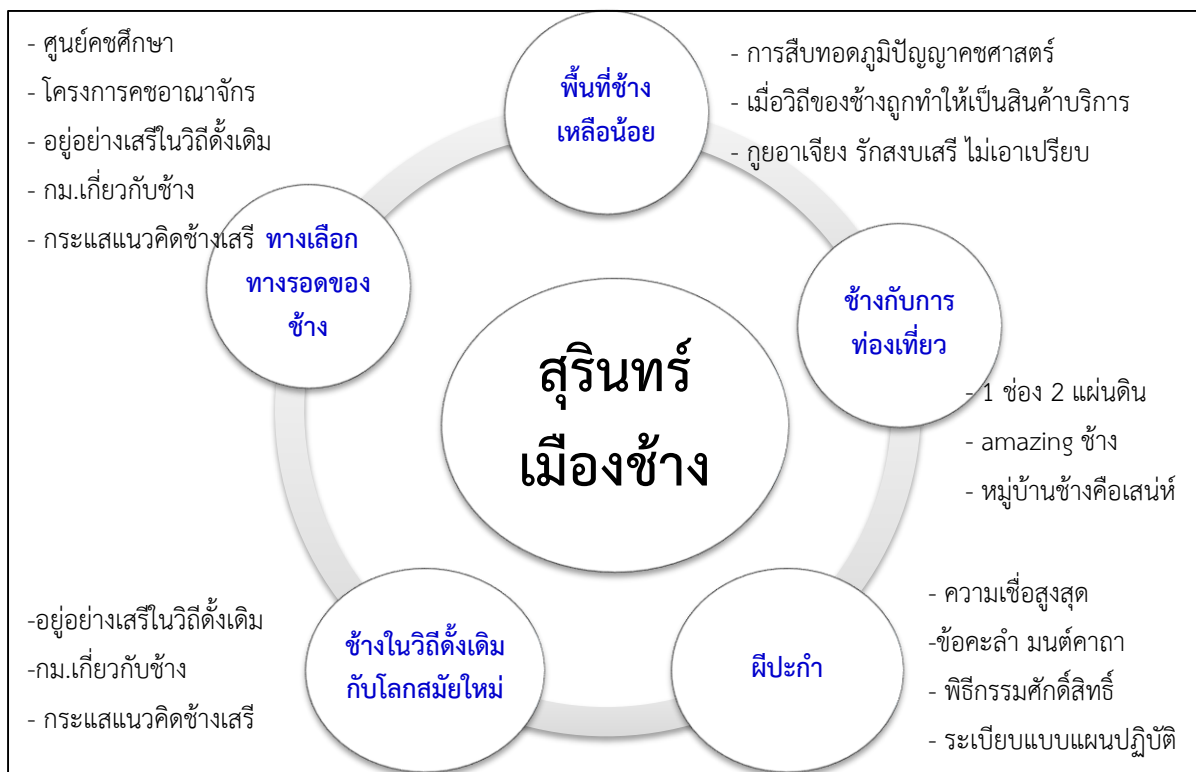
ตลาดนัดสีเขียวนี้ถือว่าเป็นสมาชิกโดยตรง เพราะไม่เบียดเบียน และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมตาม ทฤษฎีที่กล่าวมาในเบื้องต้น เช่นเดียวกับคำว่าเกษตรแบบผสมผสาน มีความเป็นมิตรต่อธรรมชาติ

4.6.4 องค์ความรู้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

ประเด็นแรกพัฒนาการของโลกยุคใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงเปลือกโลกให้มีพื้นที่สำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้างเหลือน้อยลง ทุนนิยมผลักดันให้กิจกรรมของกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือสินค้าบริการแห่งยุคสมัย หมู่บ้านช้างเป็นแหล่งสัมมาชีพในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ตลอดถึงการอบรมสั่งสอนสืบทอดภูมิปัญญาศาสตร์ที่มีมาตั้งแต่บรรพกาลประยุกต์เข้ากับความรู้สมัยใหม่เพื่อชีวิตรอดจึงเป็นความจำเป็น กอปรกับอุปนิสัยดั้งเดิมของชุมชนชาวภูยกูยที่รักอิสระ ชอบผจญภัย รักความเป็นธรรมชาติ ไม่ชอบการเอาใจเอาเปรียบ เอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารี ฯลฯ ทำให้กลุ่มภูยกูยอาเซียนเป็นนักบริการที่ดี ไม่มุ่งหวังเพียงกำไรและขาดทุนด้วยระบบเงินตรา ให้การบริการด้วยความเต็มใจ จึงสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียน กลับไปหล่อเลี้ยงกลุ่มคนเลี้ยงช้างรวมถึงการเลี้ยงดูช้างให้อุดมสมบูรณ์ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมี ประเด็นที่สอง ช้างในฐานะแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านช้างคือแหล่งท่องเที่ยวสำคัญบนเส้นทางท่องเที่ยว 1 ช่อง 2 แผ่นดิน ระหว่างนครวัด-นครธม กับโลกของช้างจังหวัดสุรินทร์ เป็นสิ่งมหัศจรรย์ (amazing) 3 ประการรวมกัน ความเป็นเมืองช้างของจังหวัดสุรินทร์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ประเทศไทยได้จำนวนไม่น้อยต่อปี สร้างรายได้ให้กับประเทศและจังหวัดมหาศาล ดังนั้น ช้างจึงเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและสร้างความมั่งคั่งยั่งยืนให้กับประเทศ ประเด็นที่สาม ฝึปะกำ ซึ่งเป็นแกนกลางเชื่อมโยงวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตทุกมิติเข้าด้วยกัน ดังนั้น ฝึปะกำ จึงเป็นแม่บทในการกำหนดรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม เกิดเป็นระเบียบแบบแผน ข้อปฏิบัติหลายประการที่เป็นข้อห้าม ข้อชะล่า มนต์คาถา ตลอดถึงเครื่องมือหรือพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับช้าง เช่น พิธีการเข้าประจำ เสาะเพรียง สะปะช้างป่า เป็นต้น ทุกขั้นตอนล้วนเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ครอบคลุมภูยกูยอาเซียนทั้งหมด ประเด็นที่สี่ ปัจจุบันกลุ่มคนเลี้ยงช้างมีการปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยตระหนักถึงการเป็นนักบริการที่ดี บนพื้นฐานความสุจริตและรับผิดชอบต่อสังคม สามารถรักษาคุณค่าและความหมายแห่งภูมิปัญญาศาสตร์ไว้ได้ ประเด็นที่ห้า ทางเลือกทางรอด ในปัจจุบันหลังการนำช้างคืนถิ่น กลุ่มคนเลี้ยงช้างมี 3 ทางเลือก คือ 1 ศูนย์คชศึกษา 2 โครงการคชอาณาจักร และ 3 อยู่อย่างเสรีในวิถีดั้งเดิม ในขณะเดียวกันกับปัญหาใหม่ที่กำลังเกิดขึ้น เช่น กฎหมายเกี่ยวกับช้างและกระแสแนวคิดช้างเสรีของกลุ่มอนุรักษ์ช้างและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำช้างกลับสู่ธรรมชาติ จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างดั้งเดิมมากน้อยเพียงใด ตลอดถึงเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ของโลกหลังยุคใหม่จะนำกลุ่มคนเลี้ยงช้างไปสู่บทสรุปของในอนาคตอย่างไร เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับองค์ความรู้ที่กล่าวมา จึงสรุปเป็นแผนภูมิ 4.22 ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.23

องค์ความรู้จากกลุ่มสมาชิกคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์



พื้นที่วิจัยกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ มีหลายหมู่บ้านมีทั้งชาติพันธุ์กวย เขมร ลาว ส่วนมากจะตั้งหมู่บ้านตามสายแม่น้ำมูลตอนกลาง ได้แก่ บ้านกระโพ บ้านตากกลาง บ้านบัว บ้านตาทิตย์ บ้านขุนไชยทอง บ้านท่าลาด เป็นต้น ผลการศึกษาจากกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ จำแนกได้ 5 กลุ่มใหญ่ตามกลุ่มชาติพันธุ์ และส่วนงานรัฐ ได้แก่ ชุมชนกุยอาเจียง ชุมชนลาว ชุมชนเขมร ศูนย์คชศึกษา และโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

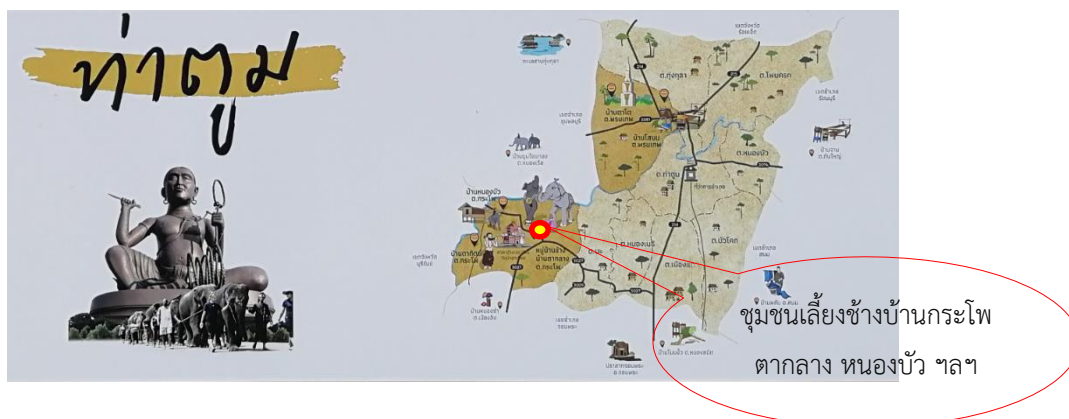
แผนที่ 4.4

พื้นที่วิจัยกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์¹³²



¹³² ภาพภาคสนามจาก ปตท.ชุมพลบุรี อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ 20 กุมภาพันธ์ 2563.

แผนที่ 4.5

ชุมชนเลี้ยงช้างบ้านกระโพ ตากลาง หนองบัว ดาพิตย์¹³³

จากการศึกษาวิจัยของโครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ คือ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และโครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มสัมมาชีพทั้งหมดที่กล่าวมาถูกผูกติดโยงไว้กับเศรษฐกิจโลกหรือกระแสทุนนิยมอันมีรากฐานจากวัตถุนิยมเรียบริ้อยแล้วอย่างแน่นหนา จึงเป็นโจทย์ที่ยากมากสำหรับการเสริมสร้างด้วยหลักพระพุทธศาสนาให้เกิดความสมดุล เพราะจุดหมายปลายทางของวัตถุนิยมกับอุดมคติพุทธศาสนาอยู่คนละฟากฝั่ง อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวแทนสัมมาชีพจังหวัดสุรินทร์ทั้งหมดที่นำมาศึกษาวิจัย มีรูปแบบและวิธีการสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษสู่ปัจจุบัน บนพื้นฐานวัฒนธรรมพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมได้อย่างลงตัว

¹³³ ภาพภาคสนามจาก ปตท.ชุมพลบุรี อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ 20 กุมภาพันธ์ 2563.

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

สรุปผลการศึกษา ได้ตามประเด็นต่อไปนี้ คือ 1) ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัย 2) แนวคิดเรื่องสัมมาชีพ และความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา 3) การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ 4) การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ 4) การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ 5) การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

5.1.1 ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัย

ปัจจุบัน มนุษย์กำลังเผชิญปัญหาใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน หลากหลาย โดยเฉพาะปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อะไรที่ทำให้มนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างไรสันติ แบบตัวใครตัวมัน เห็นแก่ตัว ไม่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน คงปฏิเสธไม่ได้ว่ากระบวนการแบบวัตถุนิยม ฐานความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ที่เน้นความรู้แบบแยกส่วนมากกว่าองค์รวม ระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีส่วนสำคัญต่อปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะ องค์ความรู้ประการหลังนี้ ไม่เพียงแต่จะไม่สามารถนำพามนุษย์ออกจากปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้แล้ว ซ้ำยังเป็นเงื่อนไขให้เกิดวิกฤตโลกหลายประการ เช่น วิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตสังคม วิกฤตสิ่งแวดล้อม เป็นต้น สังคมไทยโบราณมีอุดมคติพุทธศาสนาเป็นฐานราก สร้างดุลยภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในความแตกต่าง แห่งพหุวัฒนธรรม หลักฐานทางประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นสังคมชาวพุทธไทยสามารถหลอมรวมเอาคนทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา เข้าด้วยกันอย่างเป็นมิตร ในพื้นที่ตรงนี้ไม่มีการรบราฆ่าฟันกันในเรื่องความเชื่อที่แตกต่างทางศาสนา ตลอดถึงไม่ทะเลาะกันด้วยเหตุความยากไร้-มั่งคั่ง พื้นฐานแนวความคิดแห่งพุทธธรรมสร้างความยืดหยุ่นและมีท่าทีประนีประนอมสูง ดังนั้น เพื่อออกจากปัญหาวิกฤตในเบื้องต้น จึงมีความจำเป็นที่จะสืบค้นองค์ความรู้เกี่ยวกับสัมมาชีพจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคมทั่วไปในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานที่เป็นปกติสุข

แผนงานวิจัยสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ตามโครงการย่อย 5 โครงการ คือ แนวคิดเรื่องสัมมาชีพ และความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ จากโครงการย่อยดังกล่าว นำไปสู่กระบวนการแสวงหาคำตอบว่า กระบวนการเสริมสร้าง

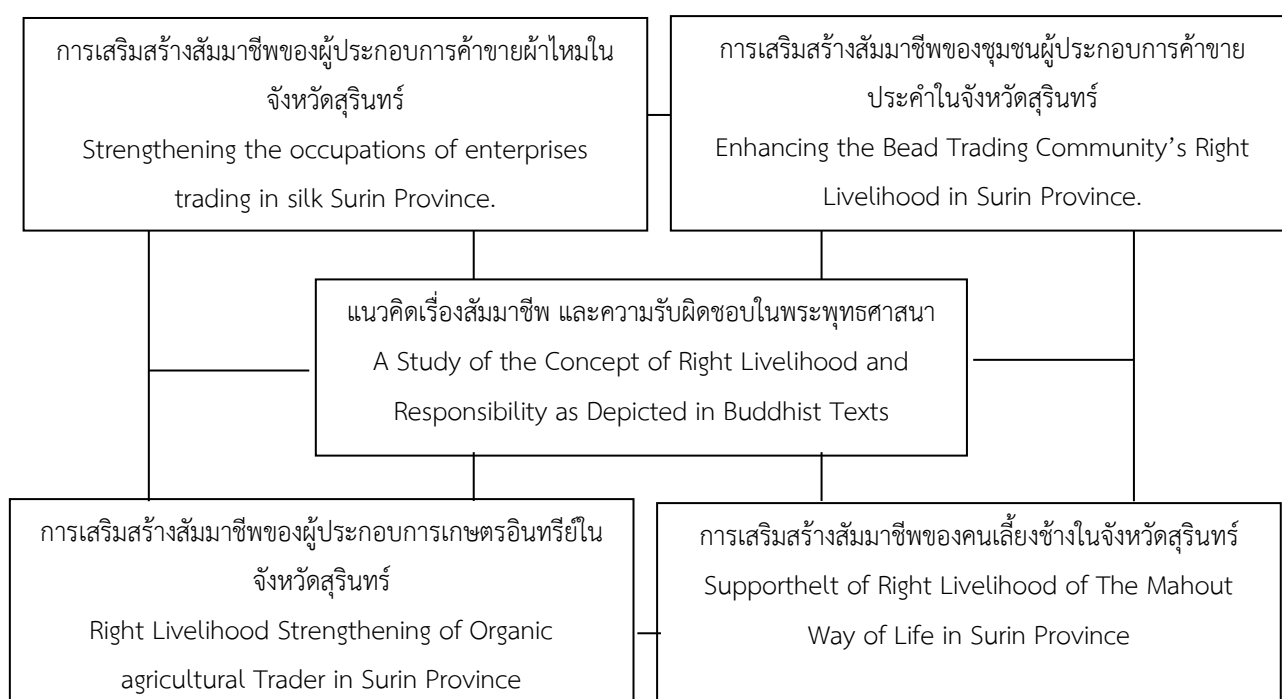
สัมมาชีพของคนเลี้ยงช้าง กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างไร กลุ่มสัมมาชีพประจำ และกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างไร เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนงานวิจัยสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความ

รับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์

The Concept and Good Conduct Strengthening Process and Responsibility

of Occupational undertaking in Surin Province



จากแผนภูมิข้างต้น อธิบายได้ว่าแผนงานวิจัยประกอบด้วย 5 โครงการย่อย ซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 1 การศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพ และความรับผิดชอบต่อในพระพุทธศาสนา มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อในพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาคุณค่าเกี่ยวกับสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อในพระพุทธศาสนา โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 2 การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ และ 3) วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 3 การเสริมสร้างสัมมาชีพของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 4 การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพในการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 5 การเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพของชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ทั้ง 5 โครงการมีความสัมพันธ์ทางเนื้อ กล่าวคือ โครงการย่อยเป็นการศึกษาองค์ความรู้ด้านสัมมาชีพ ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างฐานความรู้พื้นฐานให้กับโครงการย่อย 4 โครงการเพื่อนำไปประยุกต์ใช้สำหรับศึกษาวิจัยกลุ่มสัมมาชีพต่างๆ ในชุมชน คือ กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ จากนั้นรวบรวมผลการศึกษาแต่ละโครงการย่อยให้กับแผนงานวิจัยเพื่อศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์ของแผนงานวิจัยสัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจะนำไปสู่การสรุปผลวิจัยของแผนงานต่อไป

ขอบเขตการวิจัย มุ่งเน้นการศึกษาในมิติต่างๆ คือ แนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหม กลุ่มสัมมาชีพประจำ กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งศึกษาหลักสัมมาชีพ รูปแบบและกระบวนการ และวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการ โดยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม อำเภอเมือง อำเภอปราสาท อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ อำเภอชุมพลบุรี อำเภอจอมพระ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ขอบเขตในการลงเก็บข้อมูล โดยการสังเกต สัมภาษณ์ สัมมนากลุ่ม ตลอดถึงการประมวลรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาโดยรวม

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยที่ลงเก็บข้อมูลภาคสนามเน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ข้อมูลวิจัยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ข้อมูลที่เป็นเอกสารวิชาการ และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ในภาคสนาม ข้อมูลเอกสาร ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย ข้อมูลในภาคสนาม โดยการลงพื้นที่สังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก สัมมนากลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น นักวิชาการ ประชาชน ชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องประดับ กลุ่มผู้ค้าขาย ตัวแทนกลุ่มเครือข่าย เป็นต้น ซึ่งได้มาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง ระยะเวลาทำการศึกษาวิจัย ช่วงปี พ.ศ. 2560-2563 ผลการวิจัยในแต่ละโครงการย่อยสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

5.1.2 ผลการวิจัยโครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 1 การศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพ และความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา (A Study of the Concept of Right Livelihood and Responsibility as Depicted in Buddhist Texts)

การศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพ และความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา (3) เพื่อศึกษาคุณค่าเกี่ยวกับสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำราวิชาการ เอกสารวิชาการและเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ผลการวิจัยพบว่า

5.1.2.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 หลักสัมมาชีพนี้ คือ หลักของอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสังคม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ โดยมีที่มาจากเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ที่ต้องการสร้างพื้นฐาน คือ ความพอดี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียง สรุปสั้น ๆ คือ การมีชีวิตที่อยู่อย่างพอดี พอใช้ อิ่มชู้ตนเองได้ หากมีเกินพอก็นำไปขายได้ เพื่อเพิ่มมูลค่า แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความชอบธรรม คำว่า “ความพอเพียง” นั้น มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ (1) ความพอประมาณ (2) ความมีเหตุผล (3) ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ดังนั้น อาชีพในปัจจุบันมีความจำเป็นต้องมีจริยธรรมควบคุมเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีการประกอบอาชีพ เพื่อหาผลกำไรและมีการร่วมกลุ่มกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนภายในกลุ่มแล้ว อาชีพบางอาชีพมีความจำเป็นสำหรับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนภายในสังคมอย่างมาก ในส่วนของสัมมาชีพในพระพุทธศาสนานั้น คำว่า “สัมมาชีพ” แปลว่า “การเป็นอยู่ หรือ การดำรงอยู่ที่ประกอบความบริสุทธิ์ทั้งทางกาย,ทางวาจา และทางใจ และละเว้นการดำรงอยู่ที่ปราศจากความทุจริตทั้งทางกาย,ทางวาจา และทางใจ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและคนอื่น ในพระพุทธศาสนา

นั้นมีหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดสัมมาชีพประกอบด้วย 1) มรรคมีองค์ 8 อันเป็นแนวทางการดำเนินสัมมาชีพ ที่ยึดมั่นหลักความพอเพียงตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา คือไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น มุ่งหวังประโยชน์สูงสุด 2) หลักสาราณียธรรม 6 อันเป็นธรรมที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ด้วยกันในสังคมอย่างฉันทามิตร ความพร้อมเพรียง และเพื่อเอเกียภาพ ที่เรียกว่า เอกภาพ 3) หลักจักร 4 ซึ่งนำพาไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง นำไปสู่ความมั่งมีศรีสุข นำไปถึงจุดหมายที่ประสงค์ ประเภทของสัมมาชีพนั้น แยกออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) สัมมาชีพทางกาย ได้แก่กายสุจริต 3 (2) สัมมาชีพทางวาจา ได้แก่สัมมาวาจา 4 และ (3) สัมมาชีพทางใจ 3 อย่าง ในประเด็นของการจัดการทรัพย์สินนั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การจัดการทรัพย์สินภายนอก ซึ่งแบ่งออกไปได้อีก 4 ประการ คือ 1) หลักการแสวงหาทรัพย์สิน 2) หลักการบริหารทรัพย์สิน 3) หลักการออมทรัพย์สิน และ 4) หลักการใช้ทรัพย์สิน และ 2) การจัดการทรัพย์สินภายใน คืออริยทรัพย์ 7 ประกอบด้วย (1) สัทธานะ (ทรัพย์สินคือศรัทธา) (2) สีลนนะ (ทรัพย์สินคือศีล) (3) หิรินนะ (ทรัพย์สินคือหิริ) (4) โอตตปฺปนนะ (ทรัพย์สินคือโอตตปฺปะ) (5) สุตฺตนะ (ทรัพย์สินคือสุตะ) (6) จาคะนนะ (ทรัพย์สินคือจาคะ) และ (7) ปัญญาณะ (ทรัพย์สินคือปัญญา) ในส่วนของเป้าหมายของสัมมาชีพนั้นมุ่งไปที่ 3 ระดับคือ 1) เป้าหมายระดับบุคคล 2) เป้าหมายระดับสังคม และ 3) เป้าหมายระดับขั้นสูงสุด คือการเข้าถึงสภาวะที่ปราศจากปัญหาในการดำเนินชีวิตนั่นคือ การบรรลุพระนิพพาน

5.1.2.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เรื่องแนวคิดความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวมานี้ เพื่อให้เห็นภาพรวมอย่างชัดเจน นั้นผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ (1) แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม CSR ทั่วไป ซึ่ง CSR คือการทำธุรกิจที่ไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนผู้อื่นในสังคม ซึ่งหลักการของ CSR ไม่สนับสนุนการริบเร่งสร้างความเติบโตของธุรกิจ หรือการมุ่งแสวงหาผลกำไรสูงสุดโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น แต่ CSR เป็นเครื่องมือในการบริหารที่ได้รับความเชื่อมั่นว่า จะสามารถช่วยให้องค์กรธุรกิจดำเนินกิจการให้เจริญเติบโตได้อย่างมั่นคงไปพร้อม ๆ กับการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คน ชุมชน และความ ยั่งยืนของสังคม (2) แนวคิดความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา นั้นเริ่มต้นจากการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 ด้าน คือ โลกัตถจริยา, ญาติัตถจริยา และพุทธัตถจริยา ผนวกกับพุทธกิจ 5 ที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญตลอด 45 พรรษา และพุทธโอวาทที่ส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พุทธธรรมครั้งแรกที่มุ่งประโยชน์ 3 ด้าน คือ ประโยชน์, เกื้อกูล และความสุขของมวลมนุษย์ ความรับผิดชอบ คือ กิริยาที่บุคคลพึงปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นทั้งภายในและภายนอกครอบครัวนั่นเอง พุทธธรรมที่ส่งเสริมความรับผิดชอบนั้น มีอยู่ 3 หัวข้อคือ 1) สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานตตตา 2) หลักอปริหานิยธรรม 7 คุณธรรมที่เป็นอุปสรรคในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างปกติสุข และ 3) ทิศ 6 ส่วนประเภทของความรับผิดชอบต่อสังคมในพระพุทธศาสนานั้นแบ่งออกย่อยเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ความรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัว ประกอบด้วย พ่อแม่-บุตรธิดา, สามเณร-ภรรยา และ 2) ความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกครอบครัว ประกอบด้วย ครูอาจารย์-ศิษย์, กุลบุตร-มิตรสหาย, นายจ้าง-ลูกจ้าง และกุลบุตร-สมณพราหมณ์ ซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันตามความรับผิดชอบ วิธีเสริมสร้างความรับผิดชอบตามหลักพระพุทธศาสนา นั้นแบ่งออกได้ 3 ระดับคือ 1) ระดับบุคคล 2) ระดับครอบครัว และ 3) ระดับสังคม และ ประโยชน์ของความรับผิดชอบในการ

จัดการทรัพย์สินแบ่งออกไป 4 ประเด็นคือ 1) ด้านการแสวงหาทรัพย์สิน 2) ด้านการบริหารทรัพย์สิน 3) ด้านการออมทรัพย์สิน และ 4) หลักการใช้จ่ายทรัพย์สิน

5.1.2.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คุณค่าเกี่ยวกับสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา คำว่า “คุณค่า” นี้ คือ คุณลักษณะซึ่งจัดว่าเป็นความดี ความงาม ความมีเหตุผล มีความปรารถนา และเอื้อประโยชน์ตามความต้องการของมนุษย์ ในด้านประเมินสิ่งต่างๆ ทั้งทางกายภาพคือจับต้องได้ และทางด้านจิตภาพอันเป็นอุดมคติของมนุษย์นั่นเอง สำหรับรูปแบบการตัดสินคุณค่าอีกแบบหนึ่งเอาไว้เป็น 4 แบบ ด้วยเหมือนกัน คือ (1) การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัย เป็นการตัดสินโดยอาศัยทัศนะของผู้ตัดสินเป็นหลัก (2) การตัดสินคุณค่าเชิงวัตถุวิสัย เป็นการตัดสินโดยอาศัยวัตถุเป็นหลัก (3) การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัยและเชิงวัตถุร่วมกัน (4) การตัดสินคุณค่าโดยถืออรรถประโยชน์เป็นหลัก...” ประเภทของคุณค่านั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ (1) คุณค่าแท้ คือ คุณค่าที่สนองความต้องการคุณภาพชีวิต (2) คุณค่าเทียม คือ คุณค่าเพื่อสนองความอยากเสพสิ่งปรนเปรอตน ขั้นตอนการอธิบายระบุคุณค่าตามลำดับ คือ 1) การเลือก (Choosing) ประกอบด้วย (1) แสวงหาแนวทางหลายวิถีทาง, (2) มองการณ์ไกล และ (3) สร้างทางเลือกด้วยตนเอง 2) การตีราคาคุณค่า (Prizing) ประกอบด้วย (1) ระวังการตีค่าตามอำเภอใจโดยมีอคติ (2) เต็มใจที่จะยืนยันสนับสนุนแนวที่ตนเลือก และ 3) การปฏิบัติ (Action) ประกอบด้วย (1) ปฏิบัติตามการเลือกที่พอใจแล้ว (2) ปฏิบัติตามจนเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต

5.1.2.4 อภิปรายผล คุณค่าของสัมมาชีพและความรับผิดชอบตามแนวพระพุทธศาสนานั้น แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์เป็น (1) คุณค่าต่อมนุษย์หรือระดับปัจเจกบุคคล คือ คุณค่าของสัมมาชีพและความรับผิดชอบในระดับปัจเจกหรือในระดับบุคคลนั้น ผู้ประกอบการควรปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์, และควรเว้นอบายมุขทั้งปวง พร้อมทั้งพึงตั้งตนให้อยู่ในหลักกัลป์ฐิรติกุล เพื่อให้สกุลหรือกิจการของตนเองสามารถประกอบการได้อย่างยาวนาน และยั่งยืน (2) คุณค่าต่อสถาบันครอบครัว (2.1) คุณค่าในด้านมาตรการการสร้างเศรษฐกิจของครอบครัว คือ ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว บนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจ คือมุ่งให้แต่สมาชิกในครอบครัวได้ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองให้สมบูรณ์ ตามหลักของทศ 6 หากสมาชิกในครอบครัวได้ประพฤติและปฏิบัติหน้าที่ของตนตามความรับผิดชอบอย่างสมบูรณ์แล้ว ครอบครัวนั้น ก็สามารถสร้างความเป็นครอบครัวที่เข้มแข็งได้ โภคทรัพย์ภายนอกของครอบครัวนั้นก็ย่อมพอกพูน และบริบูรณ์ (2.2) คุณค่าในการป้องกันความเสื่อมของครอบครัว คือ การปฏิบัติตามหลักกัลป์ฐิรติธรรม ซึ่งได้แก่ (1) หนักุคเวสนา แสวงหาของที่หาย (2) ชินณปฏิสังขรณา การซ่อมแซมของที่เก่า (3) ปริมิตปาณโภชนา รู้จักบริโภค และ (4) อธิปัจจสีวัตตสถานปา ตั้งชายหญิงมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า องค์การต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในระดับครอบครัว ตระกูล องค์กร สถาบัน สังคม ประเทศชาติ และสมาคมโลก อันมั่นคงมีเสถียรภาพดีอยู่แล้ว หากขาดการรู้หลักเศรษฐกิจ และหลักศีลธรรมอันพึงปฏิบัติให้ถูกต้องในการบริหารจัดการแล้ว ก็ย่อมจะส่งผลในทางลบ และให้ถึงความพินาศล่มสลายไปในที่สุด (2.3) คุณค่าในมาตรการ การบริหารโภคทรัพย์ของครอบครัว คือ พระพุทธศาสนายกย่องบุคคลที่มีคุณธรรมประพฤติปฏิบัติตาม หลักศีลธรรมอันดีงามว่าเป็นบุคคลชั้นสูง ในเรื่องรสนิยม ชาติตระกูล และการแสดง

ความสามารถ ก็เช่นเดียวกัน หากมีจริยธรรมไม่เป็นไปตามแนวแห่งคุณธรรม หากชาติตระกูลแม้จะสูงส่งในสังคมแต่บุคคลไม่ ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม และหากมีการแสดงความสามารถโดยไม่สอดคล้องกับความชอบธรรมและ ความยุติธรรม ก็ไม่ได้ถือว่าส่งเสริมให้คนเป็นคนควรแก่การยกย่องในสังคมแต่ประการใด ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นบุคคลที่ควรจะถูกประณามด้วยซ้ำ (2.4) คุณค่าในมาตรการ การแก้ไขปัญหาภายในครอบครัว คือ คุณค่าในมาตรการ การแก้ไขปัญหาภายในครอบครัวนั้น ผู้นำครอบครัว หรือสมาชิกในครอบครัวใด มุ่งหวังความเจริญของตระกูลและครอบครัว ครอบครัวนั้น พึ่งป้องกันอบายมุข 6 (3) คุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ คือ การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงควรเป็นเป้าหมายและดัชนีวัดการพัฒนาพื้นที่ หมายถึง หมู่บ้านหรือชุมชน ตำบลหรือท้องถิ่น และจังหวัด ทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ทุกจังหวัด ควรจะมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ (4) คุณค่าต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ หากคนเรารู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าโดยยึดหลักสัมมาชีพ และดำเนินชีวิตภายใต้หน้าที่และความรับผิดชอบต่อกุศลกรรม และรู้จักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ใช้อย่างเท่าที่จำเป็น เราก็ย่อมสามารถที่จะรักษามรดกทรัพยากรธรรมชาติให้กับลูกหลาน อนุชนคนรุ่นหลัง รุ่นต่อรุ่น สืบต่อไป (5) คุณค่าด้านการสร้างนวัตกรรมเทคโนโลยีที่เป็นมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คุณค่าในด้านนี้ มุ่งในการประดิษฐ์ การผลิต การใช้เทคโนโลยี เพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติโดยตรง มีมากมายหลายอย่างเพิ่มเติมขึ้นๆ เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูงโดยมีของเสียน้อย เทคโนโลยีเพื่อกำจัดของเสียมาผลิตเวียโนใช้ประโยชน์ใหม่ เป็นต้น ตลอดจนการวางมาตรฐานบังคับควบคุมและมาตรการทางภาษี เป็นต้น

5.1.3 ผลการศึกษากลุ่มสัมมาชีพผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ (Strengthening the occupations of enterprises trading in silk Surin Province)

การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ 3) วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิด 1)หลักสัมมาชีพชุมชน 2) รูปแบบและกระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชน 3) ความสุจริตและความรับผิดชอบต่อชุมชนเป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัย คือผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในตำบลท่าสว่างอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนพรรณนาเชิงบรรยาย ผลการวิจัยมีข้อสรุปดังนี้

5.1.3.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 หลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า หลักสัมมาชีพคือการประกอบอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม ทำด้วยความสุจริต ไม่เบียดเบียนตนเองและเบียดเบียนคนอื่นถูกต้องตามหลักศีลธรรม หลักสัมมาชีพนั้นก็คือหลักสัมมาอาชีพะใน

พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมรรค 8 คือหนทางแห่งการพ้นทุกข์ หลักสัมมาชีพ (สัมมาอาชีพะ) ในพุทธศาสนาก็คือการหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เว้นจากทุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ ดังนี้ 1) การเลี้ยงชีพชอบทางกาย จัดเป็นกายกรรมฝ่ายกุศลและเป็นการประกอบสัมมาอาชีพะ โดยยึดหลักการ ดังนี้ (1) เว้นจากการลักขโมย ทุจริตคดโกง (2) เว้นจากอบายมุข (3) เว้นจากมิจฉวนมิชชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม การค้าขายที่ผิดศีลธรรม หรืออภินิหารมิชชา หมายถึง การค้าขายที่ชาวพุทธไม่ควรทำ 2) การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา จัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีพะ โดยยึดหลักการ ดังนี้ (1) การไม่โกหกหลอกลวง เลี้ยงชีพโดยดำเนินชีวิตอย่างมีสำนึก รักษาความสัตย์ (2) การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพ คือการเว้นจากการใช้คำพูด ยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเขาใจผิดกัน เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง (3) การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ (4) การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพ คือ ใ้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระไร้แก่นสาร ไม่เป็น ธรรม และไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิด เขาใจผิดได้ (5) การไม่ประจบเลี้ยงชีพ คือเว้นจากการใช้วาจาประจบสอพ้อผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง (6) การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพ วาจานั้นยอมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อแสวงหาผล ประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม 3) การเลี้ยงชีพชอบทางใจ จัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีพะ โดยยึดหลักการ ดังนี้ (1) การไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินคนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้คือ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควร คิดเลี้ยงชีพวางแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูก ต้องชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม (2) การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจ ต่อความพยายาม ปองร้ายผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่มีจิตเมตตา คิดเอื้อเฟื้อประโยชน์แก่ผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกตอเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย (3) การไม่คิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือเว้นจากการคิดหาโอกาสเพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง การเลี้ยงชีพชอบทางใจจัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกตอชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่างๆสืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ การประกอบอาชีพในสังคมไม่ว่าจะเป็นอาชีพอะไรก็ตามถ้าต้องการประสบความสำเร็จในอาชีพที่ทำ ผู้ประกอบอาชีพนั้นต้องทำด้วยความซื่อสัตย์หรือซื่อตรงต่ออาชีพของตนเมื่อแต่ละคนมีความซื่อสัตย์หรือซื่อตรงต่ออาชีพตนเองไม่ ไม่ประกอบอาชีพที่เบียดเบียนตนเองและคนอื่นแล้ว เมื่อรวมกันมากขึ้นก็จะกลายเป็น “ชุมชนสัมมาชีพ” ซึ่งหมายถึง “ชุมชนที่มีการประกอบอาชีพโดยชอบ ซึ่งมีรายได้มากกว่ารายจ่ายโดยลดการเบียดเบียนตนเองผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ต้องมีความสอดคล้องกับวิถีของชุมชนเพื่อความมุ่งหมายในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน”

5.1.3.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของผู้ประกอบการผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์ จากการศึกษาวิจัยพบว่ากลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์ มีรูปแบบการประกอบการอยู่ 3 รูปแบบ ตามที่คณะผู้วิจัยได้จัดรูปแบบไว้คือ 1) รูปแบบผู้ประกอบการที่ทำการค้าขายผ้าไหมในระดับตลาดบน โดยการหาซื้อเส้นไหมจากชาวบ้านหรือจากชุมชนอื่นแล้วนำเส้นไหมมาดำเนินการฟอก ย้อมและทอด้วยกลุ่มของตนเอง และมีการออกแบบลายผ้าไหมเอง จากนั้น

จึงนำไปสู่กระบวนการทอผ้าไหม ราคาผ้าไหมของกลุ่มนี้อาจแพงกว่ากลุ่มอื่น 2) รูปแบบกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมที่รวมกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจในชุมชน โดยมีการแบ่งหน้าที่การทำมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม ฟอกไหม ย้อมไหมและทอผ้าไหมด้วยคนในกลุ่มของตนเอง ในกลุ่มที่รวมกันเป็นวิสาหกิจนี้บางกลุ่มก็ไม่ได้ผลิตเส้นไหมด้วยคนในกลุ่มของตนเอง แต่มีการหาเส้นไหมจากแหล่งอื่นจากนั้นจึงนำมาทอตามรูปแบบหรือลายผ้าที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นจึงนำไปสู่กระบวนการจำหน่ายผ้าไหม ช่องทางในการจำหน่ายหรือขายผ้าไหมนั้นมีทั้งการตั้งร้านค้าขายในชุมชนหรือนำไปขายตามงานที่จัดขึ้นเช่นงานโอท็อปต่างๆ และมีการขายผ่านช่องทางออนไลน์ผ่านเฟสผ่านไลน์ 3) รูปแบบกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมที่เปิดร้านขายผ้าไหมโดยการหาซื้อผ้าไหมที่ดำเนินการทุกอย่างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ไม่ต้องปลูกหม่อนเลี้ยงไหมหรือทอผ้าไหมด้วยตนเอง จากรูปแบบกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมทั้ง 3 กลุ่มนี้ แต่ละกลุ่มต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อลูกค้าด้วยการขายในราคาที่เป็นธรรมและมีความสุจริตต่อเพื่อนร่วมงานของตนเอง

5.1.3.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ประกอบการผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ จากการวิเคราะห์พบว่ารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมสุรินทร์มีรูปแบบและกระบวนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และหลักของการนำระบบเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ได้ยึดหลักทางสายกลางในพระพุทธศาสนา ทางสายกลางคือทางที่เน้นปัญญา รู้จักใช้จ่ายพอประมาณ มีน้อยใช้น้อยไม่เกินตัวรู้จักประหยัด ลดภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง ไม่เบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ใช้อย่างเหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ รู้จักร่วมมือกันทำงานเป็นกลุ่มเพื่อการออมทรัพย์ เมื่อมีการทำธุรกิจก็ลงทุนตามฐานะ ไม่โลภจนทำอะไรเกินตัว มีความสุขกับชีวิตที่เป็นอยู่ไม่ขวนขวายในสิ่งที่ไม่จำเป็น เสียสละเพื่อส่วนรวม อนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าไว้ดั้งเดิม รู้จักพึ่งพาตัวเอง พึ่งพาธรรมชาติ สามารถที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างถ้อยถ้อยอาศัย อยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เมื่อเกิดปัญหา ก็ไม่เบียดเบียนที่จะค้นหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าจากผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่

5.1.4 ผลการศึกษากลุ่มสัมมาชีพผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ (Enhancing the Bead Trading Community's Right Livelihood in Surin Province)

การเสริมสร้างสัมมาชีพของชุมชนผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า

5.1.4.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ อาศัยหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ได้แก่ 1) อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ รักในการทำงาน วิริยะ ความพากเพียร พยายามทำต่อเนื่อง ไม่ขาดตอนเป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ จิตตะ การตั้งใจทำงานอย่างรับผิดชอบ ไม่ทิ้งงาน วิมังสา การประเมินงานที่ทำมาแล้วเพื่อแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น 2) ขรรวาสธรรม 4 คือ สัจจะ ความซื่อสัตย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม ทมะ การฝึกตนฝึกฝนในการประดิษฐ์เครื่องเงิน ชั้นดี ความอดทน อดทนทำงานเพราะการผลิตเครื่องเงินเป็นงานที่ละเอียดประณีตต้องอาศัยความอดทนสูง จาคะ ความเสียสละ ต้องเสียสละเวลา เพื่อฝึกฝนคนรุ่นหลัง เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น 3) สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา หัตถกรรมเครื่องเงินมีกิจกรรมหลัก 3 ประการ คือ ผลิต จำหน่าย และการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น คุณธรรมชุดดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับกิจกรรมทั้ง 3 ประการ นอกจากนี้ยังมีคุณธรรมอื่นๆ ที่กลุ่มสัมมาชีพประจำเขวาสินรินทร์นำมาประยุกต์ใช้ได้แก่ เบญจธรรม 5 คือ เมตตา กรุณา ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น 4) สัมมาอาชีวะ การประกอบสัมมาชีพ กามสังวร การสำรวมในกาม สัจจะ การพูดความจริง สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และความรู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ 5) ศีล 5 คือ การไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน การไม่ลักขโมย การไม่ทำผิดประเวณี การไม่โกหก คุณธรรมชุดหลังนี้ถือเป็นแกนหลักในการกำกับกิจกรรมของกลุ่มสัมมาชีพประจำ ตั้งแต่กระบวนการฝึกฝนผลิต และจำหน่าย

5.1.4.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ การประกอบอาชีพของประชาชนโดยเฉพาะภาคการเกษตรมีภาวะความเสี่ยงที่เกิดจากการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิม เช่น ปลูกพืชอย่างเดียวกันทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ราคาผลผลิตตกต่ำ การไม่มีอาชีพหรือรายได้เสริม หลังฤดูการผลิตและยังมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพมีน้อย การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนา ที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ และต้องการความต่อเนื่องในการปฏิบัติรวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่มจาก ฐานทรัพยากรในท้องถิ่น สัมมาชีพชุมชน หมายถึง ชุมชนโดยประชาชนมีการประกอบอาชีพโดยชอบ ซึ่งมีรายได้มากกว่ารายจ่าย และนำรายได้ไปออมเพิ่มขึ้น ลดการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีของชุมชนเพื่อความมุ่งหมายในการสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน การศึกษาวิจัยพบว่า สัมมาชีพชุมชน คือ การประกอบอาชีพที่อยู่ภายใต้กรอบของอริยมรรคที่มีสัมมาทิฐิคือความเห็นถูกต้องเป็นตัวนำทาง หลักสัมมาชีพ หมายถึง การไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนคนอื่นและไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญต่อสังคม มีรายได้มากกว่ารายจ่าย เป็นต้น การเสริมสร้างสัมมาชีพชุมชน หมายถึง การสร้างรูปแบบสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์เป็นของตนเองและเป็นแบรนด์ใหม่ไม่ซ้ำกับแบรนด์ของคนอื่น เช่น ประคำหรือประเก้อม หมายถึง เม็ดเงินหรือเม็ดทองชนิดกลมที่นำมาร้อยเป็นเครื่องประดับ เป็นได้ทั้งสร้อยคอ สร้อยข้อมือ กำไล เข็มขัด ต่างหู และอื่น ๆ ถ้าทำด้วยเงินเรียกว่า ประคำเงิน ถ้าทำด้วยทองเรียกว่า ประคำทอง ลักษณะพิเศษของประคำหรือประเก้อมสุรินทร์นั้น จะเน้นศิลปะลวดลายต่าง ๆ มากมาย มีฝีมือประณีตลวดลายเป็นที่แปลกตาประคำที่พบส่วนใหญ่จะเป็น

สี่ตา เพราะหลังจากทำเสร็จเรียบร้อยแล้วช่างจะต้องเอาไปรมดำเพื่อให้ลายที่แกะนั้นเด่นชัดขึ้น ความสวยงามของประคำสุรินทร์ จะอยู่ที่ลายแกะด้านนอกกับความแวววาวของเนื้อโลหะเงิน หมู่บ้านที่ทำประคำ คือ บ้านโชค บ้านเขวาสินรินทร์ และบ้านสะดอ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นหมู่บ้านที่สืบสานศิลปหัตถกรรมเครื่องประดับประเภทประคำหรือประเก้อม ที่สืบสกุลมากกว่า 500 ปีแล้ว ปัจจุบันแทบทุกหมู่บ้านในตำบลเขวาสินรินทร์ มีรายได้หลักจากการผลิตและจำหน่ายประคำ

5.1.4.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มสัมมาชีพประจำ มีเพียงกลุ่มเดียวในจังหวัดสุรินทร์ จากการศึกษาวิจัยพบคำตอบสำคัญ ดังนี้ 1) หมู่บ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย หมู่บ้านแห่งนี้มีลักษณะพิเศษกว่าที่อื่นๆ ในพื้นที่ทำการศึกษาราย เพราะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม กล่าวคือมีกลุ่มสัมมาชีพครบทุกกลุ่มที่ทำการศึกษ ได้แก่ กลุ่มประคำ กลุ่มผ้าไหม กลุ่มเลี้ยงช้าง และเกษตรอินทรีย์ 2) นอกเหนือจากความโดดเด่นด้านลวดลายดั้งเดิมแห่งผลิตภัณฑ์ ที่สร้างเสน่ห์และความสวยงามของประคำสุรินทร์แล้ว อำเภอเขวาสินรินทร์ ยังเป็นแหล่งผลิตประคำ ตลาดค้าขายประคำ และศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องเงินที่ครบวงจร 3) รูปแบบหรือกระบวนการฝึกทักษะ การถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีลักษณะแบบตัวต่อตัว เป็นรหัสลับแห่งวิชาช่าง ดังนั้นการถ่ายทอดองค์ความรู้มิใช่จะเรียนรู้ได้โดยง่าย 4) ในด้านรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ สร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค ผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งมีระบบและกลไกในการกำกับและควบคุมหลากหลาย เช่น หลักคำสอนทางศาสนา กฎกติกาของกลุ่ม ระเบียบแบบแผนของชุมชน กฎหมาย เป็นต้น

5.1.5 ผลการศึกษาภาคเสริมสร้างเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ (Right Livelihood Strengthening of Organic agricultural Trader in Surin Province)

การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักสัมมาอาชีพะในการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างหลักสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า

5.1.5.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ในงานวิจัยได้เลือกมาศึกษา 3 แห่งด้วยกัน ได้แก่ ชุมชนบ้านวังศิลา ชุมชนบ้านโนนจิว และชุมชนบ้านทัพไทย จากการศึกษาวิจัยพบว่า การผลิตข้าวอินทรีย์เป็นวิธีการปลูกข้าวที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์ลดการใช้เคมีใน

การปลูก กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา มีความโดดเด่นจนได้รับการรับรองข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกร มก.สร. พ.ศ. 2532 3) กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบกิจกรรมด้านการเกษตรเพื่อแก้ไขปัญหาการผลิต การแปรรูป การตลาด อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ประพฤติในกรอบกฎหมาย จารีตประเพณีอันดีงามยอมส่งผลให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นเพราะไม่ได้ไปเบียดเบียนผู้ใด สหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทฟไทย จำกัด เรียนรู้จากผู้ประสบความสำเร็จและเพื่อแก้ปัญหาราคาข้าว หลักการดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไปอาศัยความขยัน อดทน ซื่อสัตย์และมีสัจจะต่อตนเองและต่อสมาชิก ทำให้ชีวิตกลับพลิกฟื้นขึ้นมามีรายได้ที่มั่นคงปัญหาหนี้สินลด ข้อดีของการปลูกข้าวอินทรีย์ภายใต้โครงการความร่วมมือนี้คือกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกดีขึ้น เช่น สุขภาพอนามัยของสมาชิก คุณภาพของสิ่งแวดล้อมต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวทั่วไป เป็นต้น หลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ 1) อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ รักในการทำงาน วิริยะ ความพากเพียร พยายามทำต่อเนื่อง ไม่ขาดตอนเป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ จิตตะ การตั้งใจทำงานอย่างรับผิดชอบ ไม่ทิ้งงาน วิมังสา การประเมินงานที่ทำมาแล้วเพื่อแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น 2) ขรവാสาธรรม 4 คือ สัจจะ ความซื่อสัตย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม ทมะ การฝึกตนฝึกทำปุ๋ยอินทรีย์ฝึกทำเกษตรอินทรีย์ ขันติ ความอดทน อดทนทำงานเพราะการทำเกษตรอินทรีย์ต้องดูแลมากต้องขยัน จาคะ ความเสียสละ ต้องเสียสละเวลา ผู้นำเสียสละที่ดิน 3) สังคหัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมนัตตา เบญจธรรม 5 คือ เมตตา กรุณา ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น 4) สัมมาอาชีวะ การประกอบสัมมาชีพ กามสังวร การสำรวมในกาม สัจจะ การพูดความจริง สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และความรู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ 5) ศีล 5 คือ การไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน การไม่ลักขโมย การไม่ทำผิดประเวณี การไม่โกหก การปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม การไม่ดื่มสุราเมรัยและการไม่ติดในอบายมุข หลักธรรมหลักศีลดังกล่าว เป็นหลักการที่กลุ่มผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ นำมาใช้ในการปฏิบัติงานทั้งในฐานะคณะกรรมการบริหารกลุ่ม และสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลนำมาวิเคราะห์ พบว่า หลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 ขรวาสาธรรม 4 เบญจธรรม 5 และศีล 5 หลักการทั้ง 5 หมวดนี้เป็นหลักการที่มี ความสำคัญและมีบทบาทต่อการสร้างกลุ่มและสร้างความสำเร็จให้แก่กลุ่มผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

5.1.5.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษารูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพและความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ ในจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านรูปแบบ เป็นรูปแบบของจริง เป็นรูปแบบที่มีอยู่จริงและปฏิบัติได้จริง 2) ด้านกระบวนการ ด้านกระบวนการของการจัดตั้ง

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ มีกระบวนการขั้นตอนดังนี้ คือ มีพื้นฐานทางศีลธรรม มีความสนใจในสิ่งเดียวกัน มีความศรัทธาต่อผู้นำ ประชุมจัดตั้งกลุ่มโดยการเลือกคณะกรรมการขึ้นมาบริหาร สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ขึ้นมาใช้ภายในกลุ่ม ประสานงาน 3 ฝ่าย “บวร” บ้าน วัด ราชการ สร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ การดำเนินการให้มีรับรองมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้านการตลาด อบรมสัมมนา ทักษะศึกษา ดูงาน สร้างศูนย์การเรียนรู้ ผู้นำมีจิตสาธารณะในการบำเพ็ญประโยชน์(บริจาคที่ดิน)

3) ด้านกิจกรรมเสริมสร้างสัมมาชีพ ด้านกิจกรรมเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า มีการเสริมสร้างสัมมาชีพให้แก่สมาชิกในกลุ่มหลากหลายกิจกรรม อาจสรุปได้ดังนี้ การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม การเสริมทักษะทางวิชาการ โดยการอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ ผลิตภัณฑ์ น้ำหมักสมุนไพรฉีดป้องกันแมลง การทำเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โรงสีข้าว ยุ้งข้าวชุมชน สหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ รับซื้อข้าวเปลือก จำหน่ายข้าวสาร (แพ็ค) การสร้างกลไกมูลค่าเพิ่ม ตลาดนัดสีเขียว ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้าน (ขนมแปรรูป) โรงเพาะเห็ด กลุ่มปศุสัตว์ กลุ่มพืชผัก คอกม้า คอกแพะ เล้าเป็ด โรงเรือนเลี้ยงไก่ แปลงสาธิตการเกษตร บ่อเลี้ยงปลา บ่อเลี้ยงกบ 4) ด้านความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม โดยแบ่งคำถามออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ด้านละ 10 ข้อคำถาม รวมเป็น 3 ด้าน 30 ข้อ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 29 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ มีความรับผิดชอบต่อด้านวัฒนธรรมร้อยละ 99.68 มีความรับผิดชอบต่อด้านคุณภาพชีวิตร้อยละ 98.62 มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมร้อยละ 97.93 เมื่อวิเคราะห์ในภาพรวมทั้ง 3 ด้าน พบว่า ผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์มีความรับผิดชอบต่อสังคมร้อยละ 98.74

5.1.5.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบ ดังนี้ 1) กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา พื้นฐานทางศีลธรรม อบรมเกษตรกรธรรมชาติวิเศษ ตัวอย่างเชิงประจักษ์ มีความศรัทธาต่อผู้นำ ผู้มีความสนใจร่วมกันตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ประสานสาม “บวร” ผู้นำมีจิตสาธารณะ เสียสละที่ดิน 2) กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนงิ้ว มีปัญหาดินเสื่อม ระบบนิเวศเสีย สุขภาพโทรม สาเหตุปัญหา มาจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี การแก้ปัญหา ใช้วิธีปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีขาย วิธีทำ วิธีกิน กระบวนการแก้ปัญหา ใช้วิธี ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ใช้กระบวนการกลุ่ม ใช้สภาผู้นำชุมชน ระดมหุ้น สร้างกติกาของกลุ่ม ประสานสาม “บวร” ผู้นำมีจิตสาธารณะ (ที่ดิน) การรับรองมาตรฐาน 3) สหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัพ

ไทย จำกัด มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มกสร.) ปัญหาความยากจน ดิออบายมุข ราคาผลผลิตตกต่ำ ประสานสี่ บ้าน วัด ราชการ NGO จัดตั้งสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย จำกัด สร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ การรับรองมาตรฐาน GPS สร้างกลไกมูลค่าเพิ่มราคาข้าว ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ จัดตลาดนัดสีเขียว ผู้นำมีจิตสาธารณะ เสียสละที่ดินจากการวิเคราะห์รูปแบบกลุ่มเกษตรอินทรีย์ของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย และกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว พบว่า เป็นรูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่างได้เป็นรูปแบบของการจัดตั้งกลุ่มที่มีอยู่จริงปฏิบัติได้จริง สามารถเสริมสร้างสัมมาชีพให้แก่ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ได้จริงการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิเคราะห์หลักปฏิบัติของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ จากการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โดยการศึกษาของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว และสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย จำกัด คณะผู้วิจัยได้ถักนกรององค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ศึกษารูปแบบกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ จากการศึกษาสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้ (1) รูปแบบการจัดตั้งกลุ่มเริ่มจากปัญหาเชิงประจักษ์ คือ ดินเสื่อม ระบบนิเวศเสีย สุขภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ครอบครั้ว คุณภาพชีวิตเสื่อมโทรม มีโรคใหม่ๆ เกิดขึ้น ราคาผลผลิตตกต่ำ (2) สาเหตุของปัญหา มาจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี หนุ่นสาวอพยพแรงงานจากบ้านนอกเข้าเมือง (3) การแก้ปัญหา ใช้วิธีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ คือ เปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนวิธีขาย เปลี่ยนวิธีทำ เปลี่ยนวิธีกิน (4) กระบวนการแก้ปัญหา ใช้กระบวนการกลุ่ม ใช้สภาผู้นำชุมชน ระดมหุ้น สร้างกติกาของกลุ่ม (5) การรวมตัวกันของผู้มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน (6) ประชุมเพื่อจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดยมีกระบวนการดังนี้ ชักชวนผู้มีความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์มาประชุม ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและเหรัญญิก สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม บริหารจัดการตามระเบียบของกลุ่ม ทางกลุ่มเปิดโอกาสให้เสมอสำหรับผู้สนใจ

5.1.5.4 อภิปรายผล องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ โดยการศึกษาของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว และสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทพไทย จำกัด คณะผู้วิจัยได้ถักนกรององค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ศึกษาหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ ได้องค์ความรู้ดังนี้ (1) กลุ่มเกษตรอินทรีย์ยึดหลักสัมมาชีพตามหลักพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเกิดจากคุณธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง มีความ

มั่นใจต่อการประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาชีพ เชื่อมั่นต่อการทำดียอมได้ดี รักในอาชีพขยันในการประกอบอาชีพ เอาใจใส่ดูแลมีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อนร่วมอาชีพและพึงพาได้ ทำมาหากินด้วยความขยันหมั่นเพียร ต้องไม่เกียจคร้านในกาทำงาน การแสวงหาด้วยความบริสุทธิ์ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ดี มีจิตสำนึกที่ดีมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อชุมชนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (2) หลักสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ คือ การผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีหลักการทำงานโดยสร้างกติการ่วมกัน ในการทำงานสมาชิกต้องไม่พึ่งสารเคมีทุกชนิดหากใครผิดกติกาก็ถูกตัดออกจากกลุ่มเพื่อการรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน มีความซื่อสัตย์ขยัน อดทน เชื่อมั่นต่ออาชีพเพราะเป็นอาชีพที่มั่นคง เชื่อมั่นต่อการประกอบอาชีพที่สุจริต ผู้มาเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ต้องมีความคิดที่คล้ายกัน มีหลักการทำงานเหมือนกัน หลักการทำงานใช้คุณธรรมพื้นฐานความเอื้ออาทรความรักความสามัคคี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีสัจจะต่อตนเองและต่อสมาชิก มีการประหยัดโดยวิธีออมทรัพย์ มีความเสียสละ (3) ยึดหลักศีลธรรมอันดีงามมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันการประกอบสัมมาชีพอยู่ในกรอบกฎหมาย ปฏิบัติตามจารีตประเพณีอันดีงาม หลักการดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไปอาศัยความขยัน อดทน (4) องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 หลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ 1) หลักอิทธิบาท 4 2) ขรรษาธรรม 4 3) สังคหวัตถุ 4 4) เบญจธรรม 5 และ 5) ศีล 5 หลักการทั้ง 5 หมวดนี้เป็นหลักการที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อการสร้างกลุ่มและสร้างความสำเร็จให้แก่กลุ่มผู้ประกอบการเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

5.1.6 ผลการวิจัยกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ (Supporthelt of Right Livelihood of The Mahout Way of Life in Surin Province)

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพของชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพและความรับผิดชอบต่อชุมชนคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า

5.1.6.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิด 1)หลักสัมมาชีพชุมชน 2) รูปแบบและกระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชน 3) ความรับผิดชอบต่อชุมชนเป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัย คือชุมชนคนเลี้ยงช้างในตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มคนเลี้ยงช้าง ข้าราชการผู้นำท้องถิ่น ในตำบลกระโพรวม 15 คน โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนพรรณนาเชิงบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสัมมาชีพคือการประกอบอาชีพอย่างสุจริตหรือที่เรียกว่าสัมมาชีวะในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นองค์ธรรมหนึ่งในมรรค 8 เป็นหนทางแห่งความพ้นทุกข์ การประกอบอาชีพด้วยความ

ข้อสัตย์สุจริต ไม่คิดเบียดเบียนหรือคดโกงคนอื่นเป็นหนทางแห่งความพ้นทุกข์ของสังคม อาชีพคนเลี้ยงช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์ เป็นอาชีพที่ต้องปฏิบัติตามความเชื่อและกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือหลักความเชื่อใน “ปะกำ” และหลักที่ต้องปฏิบัติคือ “คะลำ” สองหลักนี้ทำให้อาชีพคนเลี้ยงช้างเป็นสัมมาอาชีพ

5.1.6.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์เริ่มตั้งแต่การไปคล้องช้างในป่า (ปัจจุบันไม่มีการไปคล้องช้างแล้ว) การนำช้างมาเลี้ยงไว้ในบ้านของตนเองการฝึกช้างให้ช่วยงานในด้านต่างๆ เช่นการแสดงของช้าง การใช้ช้างขนส่งสินค้าและผู้คนเป็นต้น กระบวนการที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นต้องทำตามหลักความเชื่อในปะกำและ คะลำทั้งสิ้น คนเลี้ยงช้างต้องประกอบด้วยคุณธรรมคือความซื่อสัตย์สุจริตและความเคารพในคูบาใหญ่ เวลาออกไปคล้องช้างต้องไม่พูดโกหก ไม่คล้องช้างที่มีลูกหรือไม่คล้องลูกช้างตัวเล็กที่ติดแม่ มีความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสตามลำดับชั้นต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆที่กำหนดไว้ในเรื่องของปะกำ ถ้าฝ่าฝืนถือว่าผิดปะกำอาจมีอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ แม้แต่ภรรยาหรือลูกที่อยู่บ้านขณะที่สามีออกไปคล้องช้างก็ต้องปฏิบัติตามหลักหรือกฎเกณฑ์ของปะกำเช่นเดียวกัน

5.1.6.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเลี้ยงช้างเพื่อเสริมสร้างความสุจริตแล้วเห็นว่า ชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ใช้กระบวนการความเชื่อในปะกำและคะลำเป็นกฎเกณฑ์ในการเลี้ยงช้าง เมื่อจะทำสิ่งใดที่เกี่ยวกับช้างเช่นออกไปคล้องช้าง นำช้างมาเลี้ยง ฯลฯ ต้องมีการเซ่นไหว้ปะกำก่อน ต้องมีคะลำเช่นห้ามพูดคำหยาบ ต่ำพ่อแม่และผิดลูกเมียคนอื่นเป็นต้น สิ่งเหล่านี้เรียกว่าคะลำ ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็มีโทษทั้งแก่ตนเองและครอบครัว ทำให้ไม่เจริญในการประกอบอาชีพ การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ (1) กลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง เขตพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดสุรินทร์ คือ อำเภอนาโพธิ์ อำเภอลำทะเมนชัย อำเภอชุมพลบุรี ซึ่งในระดับหมู่บ้าน จัดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ ชุมชนของชาวกูย เขมร และลาว โดยมีกลุ่มกูยอาศัยเป็นแกนหลักในด้านระเบียบแบบแผน พิธีกรรม และองค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง โดยมีส่วนงานของรัฐ 2 ส่วนงานเข้ามาสนับสนุน คือ ศูนย์ศึกษา และโครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ (2) หลักปฏิบัติของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ อาชีพคนเลี้ยงช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์ เป็นอาชีพที่ต้องปฏิบัติตามความเชื่อและกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือหลักความเชื่อใน “ปะกำ” และหลักที่ต้องปฏิบัติคือ “คะลำ” ซึ่งเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่คนเลี้ยงช้างต้องปฏิบัติตาม ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดละเมิดกฎเกณฑ์ที่วางไว้เกี่ยวกับปะกำหรือคะลำแล้ว ก็จะต้องได้รับโทษหรือทำมาหาเลี้ยงชีพไม่ก้าวหน้าไม่เจริญรุ่งเรืองได้ ในทางพุทธศาสนาหลักสัมมาชีพคือการประกอบอาชีพอย่างสุจริตหรือที่เรียกว่าสัมมาชีวะในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นองค์ธรรมหนึ่งในมรรค 8 เป็นหนทางแห่งความพ้นทุกข์ การประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดเบียดเบียนหรือคดโกงคนอื่นเป็นหนทางแห่งความ

พันธุข์ของสังคม (3) รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ในการเลี้ยงช้างของชุมชนคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยพิธีกรรมต่างๆ มีพื้นฐานด้านความเชื่อใน “ผีปะกำ” เป็นแกนกลาง เมื่อจะทำสิ่งใดที่เกี่ยวกับช้าง เช่น การเดินทางออกไปคล้องช้าง การฝึกช้าง การนำช้างมาเลี้ยงในครอบครัว การนำช้างเข้าร่วมพิธีหรือใช้ในกิจกรรมการงานต่างๆ ต้องมีการเซ่นไหว้ผีปะกำก่อนเสมอ และมีกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ ที่เรียกว่า “คะลำ” เป็นบรรทัดฐาน เช่น ห้ามพูดคำหยาบ ต่ำพ่อแม่ และผิดลูกเมียคนอื่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็มีโทษทั้งแก่ตนเองและครอบครัว ทำให้ไม่เจริญในการประกอบอาชีพ จะอย่างไรก็ตาม “กุยอาเจียง” กลุ่มคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ ไม่เพียงแต่จัดว่าเป็นสัมมาชีวะที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว หรือมีความแปลกแตกต่างจากสัมมาชีพกลุ่มอื่นๆ ของคนบนเปลือกโลกนี้เท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนคุณค่าและความหมายแห่งภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ที่ลึกซึ้งอีกด้วย ในความรับผิดชอบต่อที่ประกอบด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักความเมตตา ความอดทน คนเลี้ยงช้างหรือครอบครัวของคนเลี้ยงช้างต้องไม่พูดหยาบคายต่อช้างและต้องซื่อสัตย์สุจริตต่ออาชีพคนเลี้ยงช้างและต้องไม่ผิดลูกผิดเมียคนอื่น ข้อคำสอนเหล่านี้สะท้อนคุณธรรมในพุทธศาสนา ที่จัดเป็นกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ได้เป็นอย่างดี พัฒนาการของโลกยุคใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงเปลือกโลกให้มีพื้นที่สำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้างเหลือน้อยลง ทุนนิยมผลักดันให้กิจกรรมของกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือสินค้าบริการแห่งยุคสมัย หมู่บ้านช้างเป็นแหล่งสัมมาชีพในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ตลอดถึงการอบรมสั่งสอนสืบทอดภูมิปัญญาคชศาสตร์ที่มีมาตั้งแต่บรรพกาลประยุกต์เข้ากับความรู้สมัยใหม่เพื่อชีวิตรอดจึงเป็นความจำเป็น กอปรกับอุปนิสัยดั้งเดิมของชุมชนชาวกูยที่รักอิสระ ชอบผจญภัย รักความเป็นธรรม ไม่ชอบการเอารัดเอาเปรียบ เอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารี ฯลฯ ทำให้กลุ่มกุยอาเจียงเป็นนักบริการที่ดี ไม่มุ่งหวังเพียงกำไรและขาดทุนด้วยระบบเงินตรา ให้การบริการด้วยความเต็มใจ จึงสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียน กลับไปหล่อเลี้ยงกลุ่มคนเลี้ยงช้างรวมถึงการเลี้ยงดูช้างให้อุดมสมบูรณ์ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ดังนั้นการปรับตัวให้มีพื้นที่อยู่ในโลกอย่างสมสมัย แม้จะส่งผลต่อโครงสร้างความเป็นอยู่ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปแต่ก็ไม่ได้ทำลายรากเหง้าของชาวกูยอาเจียงให้สูญเสียอัตลักษณ์แต่ประการใด

5.2 อภิปรายผล

จากผลการศึกษาของโครงการย่อยภาคสนาม ได้แก่ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ นำไปสู่การอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

5.2.1 กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

หลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ สภาพของวิถีชีวิตของกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมส่วนมากอาศัยอยู่ในชุมชนชนบท คนในชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร การเกษตรเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับดิน น้ำและอากาศเป็นอย่างมาก ชีวิตคนในชนบทจึงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ จากลักษณะทางสังคมดังกล่าวทำให้ประชาชนประกอบอาชีพเสริมเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว การทอผ้าจึงเป็นอาชีพที่สำคัญที่คนในชุมชนให้ความสนใจ เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ผลวิจัยนี้สอดคล้องกับ อภิชัย พันธเสน และคณะ การประกอบการวิสาหกิจชุมชน นั้น ทุกชุมชนหรือทุกกิจการสามารถประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างน่ามั่นใจมาก มีความเหมาะสมที่จะยึดหลักการและแนวปฏิบัติ โดยให้รู้จักดัดแปลงใช้แนวทางและหลักปฏิบัติได้เหมาะสมกับกิจการของตน แนวปฏิบัติในการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชนทั้งด้านพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ในงานวิจัยได้เลือกมาศึกษา 3 แห่งด้วยกัน ได้แก่ ชุมชนผ้าไหมท่าสว่าง ชุมชนบ้านนาตัง บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค อำเภอกุฉินารายณ์ และชุมชนบ้านปราสาททอง พบคำตอบสำคัญ ดังนี้ 1) สุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีผ้าไหมมากและหลากหลายที่สุดในประเทศ กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์มีหลายลักษณะ มีทั้งส่วนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม เส้นทางท่องเที่ยวทางสายไหม แหล่งเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าไหม ธุรกิจผ้าไหม การทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน ดังข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ทำให้ทราบว่า 2) ชุมชนผ้าไหมท่าสว่างมีความโดดเด่นในด้านเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมธุรกิจผ้าไหม ภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมยกทองโบราณ จนมีชื่อเสียงระดับโลก 3) ชุมชนบ้านนาตัง บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค อำเภอกุฉินารายณ์ มีความโดดเด่นในด้านการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมโฮลโบราณ 4) ส่วนชุมชนบ้านปราสาททอง มีความโดดเด่นในด้านการทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน 5) ในด้านรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ ชุมชนท่าสว่างเน้นธุรกิจค้าขาย สร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค โดยผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยว ชุมชนบ้านนาตังเน้นสร้างคุณธรรมสำนึกตระหนักในคุณค่าแห่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านศูนย์อบรมทักษะ ให้เกิดความขยันอดทน มั่นคง เข้มแข็ง ส่วนชุมชนบ้านปราสาททอง ผักฝนคนรุ่นหลังให้เกิดความสุจริตและรับผิดชอบต่อสังคม รักหวงแหนและภูมิใจในภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยผ่านระบบครอบครัวเป็นหลัก ไหมสุรินทร์ มิใช่เป็นเพียงแต่มีจำนวนคนทำจำนวนมากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ หรือมีฝีมือประณีตจนเป็นที่เชื่อถือระดับโลกเท่านั้น แต่ผ้าไหมสามารถขยายผลสู่การท่องเที่ยววัฒนธรรมใหม่ เส้นทางสายไหม ตลอดถึงภูมิปัญญาระดับลึกของชุมชน

ไหมสุรินทร์ยังสะท้อนวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ ผ้าสำคัญที่สุดดีที่สุดสำหรับชีวิตคือผ้าไหม ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบสานมายาวนานจากรุ่นสู่รุ่น คุณธรรมสำคัญที่เกิดจากกระบวนการทอผ้าไหม นอกจากเป็นความชำนาญทางทักษะแล้วยังเต็มไปด้วยทักษะแห่งความคิด ความขยัน อดทน มั่นคง เข้มแข็ง

5.2.2 กลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ มีศูนย์กลางอยู่ที่ตัวอำเภอเขวาสินรินทร์ ซึ่งแบ่งเป็นหมู่บ้าน ทัศนกรรมเครื่องเงินได้ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเขวาสินรินทร์ หมู่ที่ 1 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ บ้านโชค หมู่ที่ 3 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และบ้านสตอ หมู่ที่ 6 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งหมู่บ้านทั้ง 3 มีเขตพื้นที่ติดต่อเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งเดิมถือว่าเป็นชุมชนชนเดียวกัน มีวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน เพียงแบ่งเป็นหมู่บ้านตามเขตการปกครองเท่านั้น ลักษณะสำคัญบางประการที่พบเห็นจากการศึกษาวิจัย คือ ความเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย ข้อนี้ถือเป็นโอกาสของกลุ่มสัมมาชีพประจำว่าได้เพราะมีตลาดคู่แข่งน้อยแต่ในขณะเดียวกันผู้บริโภคก็น้อยด้วย อีกประการประการนับเป็นสินค้าเครื่องประดับสำหรับชนชั้นสูงหรือคนที่มีฐานะมีเงินเหลือกินเหลือใช้ ดังนั้นการผลิตเครื่องเงินจึงได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะไม่ได้ทำเพื่อใช้เอง เครื่องเงินจึงไม่ได้ยึดโยงอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตทั่วไป แต่เชื่อมโยงกับระบบรัฐหรือกษัตริย์ อีกลักษณะหนึ่งที่ค้นพบได้จากการลงเก็บข้อมูลในภาคสนาม คือ เขวาสินรินทร์เป็นอำเภอเล็กๆ แต่เป็นศูนย์รวมการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น กลุ่มค้าขายประจำ กลุ่มค้าขายผ้าไหม กลุ่มคนเลี้ยงช้าง และยังมีลักษณะวิถีชีวิตชุมชนเขมรโบราณที่เข้มแข็งอีกด้วย อัตลักษณ์สำคัญที่ทำให้ประจำสุรินทร์มีชื่อเสียงอย่างมาก คือ ประจำสุรินทร์มีความสวยงามและโดดเด่นมีเสน่ห์ด้วยลวดลายดั้งเดิมแห่งผลิตภัณฑ์ผลิตผลของสินค้า งานฝีมือ ความคิด ความละเอียด ประณีตลุ่มลึก ความโดดเด่นด้านลวดลายดั้งเดิมแห่งผลิตภัณฑ์ ที่สร้างเสน่ห์และความสวยงามของประจำสุรินทร์ ผลผลิตกลายมาเป็นเครื่องประดับเงินที่มีความงดงามและสูงค่ายิ่ง ทำให้ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ทำให้อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับเงิน เป็น OTOP สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียง เป็นอัตลักษณ์ของอำเภอ จังหวัด จนกล่าวได้ว่าจังหวัดสุรินทร์ดินแดนแห่งหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีชื่อเสียง ได้รับการถ่ายทอด ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน

รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุขจิตและความรับผิดชอบ ในกระบวนการผลิต รูปแบบหรือกระบวนการฝึกทักษะ การถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีกระบวนการฝึกทักษะแบบตัวต่อตัว เป็นรหัสลับแห่งวิชาช่าง ดังนั้น การถ่ายทอดองค์ความรู้มิใช่จะเรียนรู้ได้โดยง่าย เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและยุ่งยาก หากปราศจากความเพียรพยายามก็ไม่สำเร็จ คุณธรรมสำคัญ คือ ความขยัน อดทน เพียรพยายาม จากบทสัมภาษณ์ในภาคสนามทำให้พบว่า การสืบทอดภูมิปัญญา “งานหัตถกรรมเครื่องเงินโดยเฉพาะงานทำประจำเงิน คนรุ่นปัจจุบันไม่ค่อยสนใจ เพราะทำยากและขั้นตอนเยอะมาก” วรรณะดังกล่าวสอดคล้องกับกลุ่มสัมมาชีพอื่นๆ เช่น กลุ่มคนเลี้ยงช้าง กลุ่มทอผ้าไหม เป็นต้น ที่สะท้อนให้เห็นตรงๆ ว่า เยาวชนคนรุ่นหลังไม่ให้ความสนใจในสัมมาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษเท่าที่ควร ข้อนี้มีปัจจัยหลายประการมาเกี่ยวข้อง แต่โดยรวมอาจ

กล่าวว่าโลกสมัยใหม่ได้เปลี่ยนแปลงคนรุ่นใหม่ไปเรียบร้อยแล้ว ซึ่งก็เป็นธรรมดาของสังคม เพราะคนแต่ละรุ่นย่อมมีการเอาตัวรอดจากปัญหาที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ คนสมัยโบราณเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติ ส่วนคนสมัยปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับคนเกี่ยวกับสังคมเมือง เทคโนโลยี ฯลฯ

กลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงินเขวาสินรินทร์ กระจุกตัวในชุมชนเดียวกัน และมีการกระจายยาวไปตามเส้นทางถนนจากตะวันตกสู่ตะวันออก เริ่มต้นจากกลุ่มสัมมาชีพบ้านเขวาสินรินทร์ ต่อด้วยกลุ่มสัมมาชีพบ้านโชค และกลุ่มสัมมาชีพบ้านสตอ สำหรับการผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินนั้น กระจายอยู่ทั่วทุกมุมของหมู่บ้านทั้ง 3 แห่ง เพราะเป็นการผลิตนั้นมีทั้งรูปแบบครัวเรือน และรูปแบบรวมกลุ่มตั้งเป็นแหล่งผลิต ดังเช่นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุงป่วนเครื่องเงินลายโบราณ เป็นต้น ส่วนตลาดซื้อขายนั้นคล้ายกับกระบวนการผลิต คือ มีทั้งจำหน่ายตรงจากครัวเรือน และการตั้งร้านจำหน่ายที่ตลาด OTOP ศูนย์บริการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก โดยการสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีร้านจำหน่ายเครื่องเงินจำนวนมาก มีพื้นที่สาธารณะสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ดังนั้น กลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงินเขวาสินรินทร์ จึงเป็นตลาดที่ใหญ่และกว้างไกลไปตามชุมชน จากการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่จากกลุ่มผู้ค้าหลายกลุ่มได้ข้อมูลว่า คุณธรรมสำคัญจึงเน้นความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดเอาเปรียบ ไม่คดโกง บริการด้วยอัธยาศัยงาม ไม่มุ่งหวังกำไรจนเกินไป กำหนดราคาที่เป็นธรรมให้มีรายรับพออยู่ได้ และมีความมั่นใจภูมิใจว่าเป็นงานสุจริตที่อาศัยฝีมืออันประณีต จึงเน้นความซื่อสัตย์สุจริต และรับผิดชอบต่อผู้บริโภค โดยผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งมีระบบและกลไกในการกำกับและควบคุมหลากหลาย เช่น หลักคำสอนทางศาสนา กฎกติกาของกลุ่ม ระเบียบแบบแผนของชุมชน กฎหมาย เป็นต้น ตลาดประจำในศูนย์โอท็อป (ร้านค้าขายเครื่องประดับประจำตำบล) ขายได้เรื่อยๆ ปัจจุบันการค้าขายอยู่ในระดับทรงตัว กลุ่มลูกค้าที่มาสนับสนุนเครื่องประดับคือกลุ่มนักท่องเที่ยว ลูกค้าที่ซื้อส่วนใหญ่ซื้อเก็บไว้เป็นมรดกจะนำออกมาใช้ในช่วงเทศกาลใหญ่ ๆ การค้าขายปัจจุบันถ้าเป็นการค้าขายเฉพาะประจำอย่างเดียวอยู่ยาก เพราะมีราคาแพง ดังนั้นจึงต้องนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เครื่องเงินอย่างอื่นเข้ามาขายด้วย ปัจจุบัน สร้อยคอประคำมีของเลียนแบบหรือมีประคำแท้ผสมประคำเทียมมาก นี่คือจุดตกต่ำของสินค้าเครื่องประดับเงิน จุดนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า หากมีของปลอมแปลงเกิดขึ้น จะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของสินค้า และจะส่งผลกระทบต่อระบบตลาดในวงกว้าง นี่คือผลพวงจากการทุจริต ทำให้มองเห็นความสำคัญของคำว่าสุจริตอย่างชัดเจน การเสริมสร้างสัมมาชีพกลุ่มประจำ ด้านการอบรมปลูกฝังคุณธรรม ตลอดถึงกระบวนการบริหารจัดการ กำกับดูแล เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ยุติธรรมสถาบันวัดเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมดังกล่าว และพระสงฆ์นำหลักธรรมด้านเศรษฐกิจมาการค้าขายมาบรรยายให้ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง สถาบันทางสังคม เช่น สถานีตำรวจ อบต. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยผ่านกฎระเบียบต่างๆ เช่น กฎหมายระเบียบข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนปฏิบัติของกลุ่ม เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า อำเภอเขวาสินรินทร์ จึงเป็นแหล่งผลิตประจำ ตลาดค้าขายประจำ และศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องเงินที่ครบวงจร อัธยาศัยอันงามเป็นมิตรของกลุ่มผู้ประกอบการ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและบุคคลผู้สนใจในสุนทรีย์ของประจำ และความลุ่มลึกทางด้านจิตปัญญาในการออกแบบและงานสรรค์ด้านนี้จากการศึกษาวิจัยพบคำตอบสำคัญและได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้ หมู่บ้านเขวาสินรินทร์

อำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย หมู่บ้านแห่งนี้มีลักษณะพิเศษกว่าที่อื่นๆ ในพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย เพราะเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม กล่าวคือ มีกลุ่มสัมมาชีพครบทุกกลุ่มที่ทำการศึกษา ได้แก่ กลุ่มประจำ กลุ่มผ้าไหม กลุ่มเลี้ยงช้าง และเกษตรอินทรีย์ นอกเหนือจากความโดดเด่นด้านลวดลายดั้งเดิมแห่งผลิตภัณฑ์ ที่สร้างเสน่ห์และความสวยงามของประจำสุรินทร์แล้ว อำเภอเขวาสินรินทร์ ยังเป็นแหล่งผลิตประจำ ตลาดค้าขายประจำ และศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องเงินที่ครบวงจร รูปแบบหรือกระบวนการฝึกทักษะ การถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีลักษณะแบบตัวต่อตัว เป็นรหัสลับแห่งวิชาช่าง ดังนั้นการถ่ายทอดองค์ความรู้มิใช่จะเรียนรู้ได้โดยง่าย เป็นการฝึกฝนทั้งทางกาย จิตใจ และปัญญาความคิด เขวาสินรินทร์ เป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบโบราณอย่างมั่นคง เรียกว่า เทศกาล “นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก้อม เรือมกันตรึม” ในด้านรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ สร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภคผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งมีระบบและกลไกในการกำกับและควบคุมหลากหลาย เช่น หลักคำสอนทางศาสนา กฎกติกาของกลุ่ม ระเบียบแบบแผนของชุมชน กฎหมาย เป็นต้น

5.2.3 กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ ก่อเกิดจากแนวคิดของพระสงฆ์คือหลวงพ่อนาน ต่อเติมด้วยระบบราชการโดยอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ท่านเกษมศักดิ์ แสนโกชณ์ ทำให้เกิดชุมชนเกษตรอินทรีย์จำนวนมากในจังหวัดสุรินทร์ ตัวอย่างสำคัญ สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย เรียนรู้จากผู้ประสบความสำเร็จและเพื่อแก้ปัญหาราคาข้าว หลักการดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไปอาศัยความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และมีสัจจะต่อตนเองและต่อสมาชิก ทำให้ชีวิตกลับพลิกฟื้นขึ้นมามีรายได้ที่มั่นคงปัญหาหนี้สินลด ข้อดีของการปลูกข้าวอินทรีย์ภายใต้โครงการความร่วมมือนี้คือกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกดีขึ้น เช่น สุขภาพอนามัยของสมาชิก คุณภาพของสิ่งแวดล้อมต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวทั่วไป เป็นต้น จากความสำเร็จของชุมชนแห่งนี้เป็นปัจจัยให้เกิดตลาดสีเขียวที่กำลังเป็นที่นิยมของชาวสุรินทร์ในปัจจุบัน

กลไกสำคัญที่ทำให้กลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ประสบความสำเร็จ คือ ด้านผู้นำ มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน เชื่อมมั่นต่ออาชีพที่สุจริตมั่นคง กล้าตัดสินใจ เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ ฉลาด มีความยืดหยุ่นสูง มีเป้าหมายที่ชัดเจน เข้าได้กับทุกฝ่าย ไม่ถือตนเป็นใหญ่ ปฏิภาณไหวพริบดี เป็นกันเอง ขยัน อดทน มุ่งช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน มีแนวความคิดอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง วิทยานเน้นความเป็นกลุ่ม สร้างเครือข่ายเป็นทีมจากตัวผู้นำเป็นแกนหลัก โดยทำให้เห็นเป็นแบบอย่างสร้างความสนใจ หาแนวร่วมจากการชักชวนผู้มีความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์ ฟังฟังอิงอาศัยกันและกัน ไม่โดดเดี่ยว แล้วค่อยขยายไปยังชุมชนห่างไกลออกไป เปิดโอกาสให้เสมอสำหรับผู้สนใจ ออกแบบสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม จากนั้นก็จะเข้าสู่ขั้นพัฒนาการกลุ่ม ซึ่งจะเน้นกระบวนการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ บริหารจัดการตามระเบียบของกลุ่ม

วิธีดำเนินงาน ระบบบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการบริหาร กลุ่ม ที่มีโครงสร้างหลัก คือ ประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและเหรัญญิก ดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีระเบียบแบบแผน เป็นขั้นตอน กำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายชัดเจน และ กำกับ ตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้ ด้วยวิธีบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลเป็นที่น่าพอใจ สร้างความมั่นใจให้กับกลุ่ม ทำให้สมาชิกภาพเพิ่มขึ้นจำนวนมาก และเกิดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กิจกรรม ส่งเสริมด้านปัญญา มีศูนย์เรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชน(ศูนย์หลัก) ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ศูนย์การจัดการศัตรูพืชชุมชน แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ เป็นต้น และเกิดผลิตผลด้านต่างๆ เช่น สร้างทีม สร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชน เกิดผลิตด้านการเกษตรแบบผสมผสาน การแปรรูป ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่งผลถึงการตลาด เช่น เกิดตลาดนัดสีเขียว เป็นต้น ซึ่งกระบวนการตั้งแต่การดำเนินงานจนกระทั่งถึงผลผลิต อยู่บนพื้นฐานหลักศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ประพฤติในกรอบกฎหมาย จารีตประเพณีอันดีงามย่อมส่งผลให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต

ผลงานของกลุ่มสัมมาชีพทั้ง 3 กลุ่ม มีผลงานโดดเด่นเชิงประจักษ์ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา ได้รับการยอมรับในด้านข้าวเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานสูง กลุ่มเกษตรอินทรีย์โนนงิ้วมีความสำเร็จอย่างสูงในการรวมกลุ่มของสมาชิกจำนวนมากและกิจกรรมที่หลากหลาย ที่กล่าวถึงพิเศษ คือ กลุ่มสัมมาชีพชุมชนบ้านวังศิลาได้รับการพัฒนาขึ้นมา ทำให้มีกิจกรรมหลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มแม่บ้านวังศิลา (ขนมแปรรูป) กองทุนหมู่บ้าน โรงเรียนข้าวชุมชน ธนาคารข้าวเปลือก เป็นต้น ความสำเร็จสูงสุดของกลุ่มเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ได้จากกลุ่มสัมมาชีพสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัวอย่างในภูมิภาค มีพัฒนาการจนประสบความสำเร็จจากกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพ ดังนี้ ก้าวแรกจัดตั้งสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัฟไทย จำกัด เป็นตั้งต้นที่สำคัญ เพราะกิจกรรมต่างๆ จะเริ่มก่อตัวตามมา ก้าวที่สองสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เป็นย่างก้าวที่สำคัญอย่างมากเพราะเป็นเงื่อนไขปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จอย่างแท้จริง ยังมีเครือข่ายจำนวนมากยังก่อเกิดความมั่นคงเข้มแข็ง เป็นองค์ความรู้ที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก ก้าวที่สามสร้างกลไกมูลค่าเพิ่มราคาข้าว ก้าวที่สี่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ก้าวที่ห้าจัดตลาดนัดสีเขียว ขยายแนวคิดเกษตรอินทรีย์ให้กว้างขวาง ใน 3 ก้าวหลังถือเป็นผลสืบเนื่องมาจากสองก้าวแรก ส่วนประเด็นอื่นๆ ที่น่าสนใจ คือ การเรียนรู้จากผู้ประสบความสำเร็จและการแก้ปัญหาาราคาข้าว หลักการดำเนินงานค่อยเป็นค่อยไป อาศัยความขยัน อดทน ซื่อสัตย์และมีสัจจะต่อตนเอง และต่อสมาชิก ด้านความสำเร็จที่สำคัญคือกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกดีขึ้น เช่น สุขภาพอนามัยของสมาชิก คุณภาพของสิ่งแวดล้อมต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวทั่วไป กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ถือเป็นตัวอย่างแห่งความสำเร็จแห่งรัฐจากการออกแบบและดำเนินการเกี่ยวกับ “สัมมาชีพชุมชน” ที่มีฐานคิดมาจากหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับชุมชน

5.2.4 กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

กระแสแนวคิดใหม่เกี่ยวกับ “ช้างเสรี” ส่งผลกระทบต่ออาชีพคนเลี้ยงช้างมากน้อยเพียงใด ในประเด็นนี้มุมมองของคนโลกสวยยังอยู่คนละด้านกับกลุ่มคนที่เลี้ยงช้างที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล มองจากแง่มุมของชาวช้าง คนที่มีความสามารถในการจับช้างป่า ตลอดถึงการนำช้างป่ามาฝึกฝนจนซึ่งสามารถช่วยงานได้ นับว่าเป็นคนที่มีคาถาอาคมและความสามารถสูง เป็นบุคคลที่ได้รับความยกย่องเชิดชู และถือเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตก็ว่าได้ ในช่วงเวลาที่พึ่งผ่านมากการเป็นผู้มีฝีมือในจับช้างเผือกแล้วขึ้นนำถวายในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ได้รับการวยยศ คนที่มีความสามารถในการจับช้างป่าได้จึงเป็นคนที่พิเศษกว่าคนทั่วไป หากกฎหมายระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับ มีใช้เครื่องมือจำกัดสิทธิ์สิทธิ์รอนเสรีภาพ แต่เป็นสิ่งที่ถือฤกษ์อันวยความสะดวกให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ ฉันทิโต โขและตะขอ ก็มีใช้เครื่องมือจองจำหรือสัญลักษณ์แห่งทารุณกรรม หากแต่เป็นอุปกรณ์ในการฝึกและกำกับควบคุมช้างให้อยู่ร่วมกับมนุษย์ได้อย่างผาสุก ฉันทิโต การนำช้างป่ามาฝึกให้เป็นช้างบ้านและเลี้ยงดูด้วยความรักเหมือนสมาชิกในครอบครัว เป็นกิจกรรมสำคัญในการดำเนินเพื่อชีวิตรอดของมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่ชื่อว่า “กวยอาเจียง” ความเป็นอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับช้างมีมาก่อนแนวคิดเรื่องช้างเสรีหลายศตวรรษ คงต้องให้เวลาพอสมควรในจุดบรรจบระหว่างแนวคิด “กลุ่มช้างเสรี” กับ “กลุ่มช้างเลี้ยง” ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้จะนำไปสู่วิกฤตน้อยกว่าปัญหาว่า ลูกหลานของกลุ่มคนเลี้ยงช้างให้ความสนใจในอาชีพคนเลี้ยงช้างน้อยลง ซึ่งเมื่อขาดทายาทสืบทอดวิถีคนเลี้ยงช้างจะเป็นไปอย่างไรในอนาคต จะอย่างไรก็ตาม “กวยอาเจียง” กลุ่มคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ ไม่เพียงแต่จัดว่าเป็นสัมมาชีพะที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว หรือมีความแปลกแตกต่างจากสัมมาชีพกลุ่มอื่นๆ ของคนบนเปลือกโลกนี้เท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนคุณค่าและความหมายแห่งภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ที่ลึกซึ้งอีกด้วย เกี่ยวกับ “ผีปะกำ” ถือเป็นความเชื่อพื้นฐานหรือเป็นแกนกลางของกิจกรรมเกี่ยวกับช้างทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางออกไปคล้องช้างป่า การฝึกฝนช้าง การเลี้ยงช้าง การนำช้างเข้าร่วมพิธีหรือใช้ในกิจกรรมการงานต่างๆ ต้องมีการเซ่นไหว้ผีปะกำก่อนเสมอ “ทุกขั้นตอนที่เกี่ยวกับเชือกปะกำ ต้องให้ความเคารพนับถืออย่างจริงจัง ห้ามลบหลู่ดูหมิ่น ห้ามเหยียบย่ำ การเก็บเชือกปะกำต้องแยกมาเก็บไว้ที่ศาลปะกำหน้าบ้าน จะนำช้างเดินทางไปในที่ต่างๆ ต้องบอกกล่าวที่ศาลปะกำ และตอนกลับมาก็ต้องบอกกล่าวอีกเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว” จากพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับผีปะกำนำไปสู่หลักปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับช้าง ซึ่งมีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ที่เรียกว่า “คะลำ” เช่น ห้ามพูดคำหยาบ ด่าพ่อแม่ และผิดลูกเมียคนอื่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็มีโทษทั้งแก่ตนเองและครอบครัว ทำให้ไม่เจริญในการประกอบอาชีพ ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับผี-พราหมณ์-พุทธ ผสมผสานปนเปกัน และความเชื่อผีเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของชาติพันธุ์กวย สำหรับกวยอาเจียงผีปะกำ เป็นผีที่ได้รับความเชื่อถือสูงสุดในบรรดาผีทั้งหมด เกี่ยวกับ “คชลักษณ์” ลักษณะสำคัญของช้าง มีพื้นฐานความเชื่อในพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับ การบำเพ็ญบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในชาดกซึ่งกล่าวถึงลักษณะที่เป็นมงคลของช้าง ในประเด็นนี้ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับช้างมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา อนึ่ง ชาวกวยอาเจียง ก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่เข้มแข็งกลุ่มหนึ่ง ดังนั้นจึงปรากฏพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับช้าง เช่น ประเพณีบวชนาคช้าง บิณฑบาตหลังช้าง การทำบุญอุทิศให้ช้าง สุสานช้างในวัดป่าอา

เจียง เป็นต้น ในเรื่องคชลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจึงจัดเป็นอัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของกลุ่มคนเลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์ เป็นระดับความเชื่อที่ต่อจากความเชื่อดั้งเดิม คือ ผีปะกำ เกี่ยวกับ “คชศาสตร์” ชาติพันธุ์ภูมิปัญญาที่โดดเด่นหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านเครื่องแต่งกาย อาหาร สิ่งปลูกสร้างที่อยู่อาศัย แกลมอ ฯลฯ หนึ่งในจำนวนภูมิปัญญาที่หลากหลายเหล่านั้น คือ ภูมิความรู้เกี่ยวกับช้างของชาวกูยอาเจียง ไม่ว่าจะเป็นการเดินไปคล้องช้างป่า การฝึกฝนช้าง การเลี้ยงช้าง ตลอดถึงการใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่ร่วมกับช้าง ฯลฯ ที่ถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังโดยผ่านพิธีกรรมสำคัญ การบอกเล่า การอบรมสั่งสอน ทำให้เกิดภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ จัดเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชาวกูยอาเจียง เกี่ยวกับ “วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกูยอาเจียง” ถ้าในสมัยโบราณ การดำรงชีวิตประจำวันก็คล้ายกับชาติภูมิกลุ่มอื่น ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา การแต่งกาย ที่อยู่ อาศัย การรักษาพยาบาล แต่ที่เป็นอัตลักษณ์แปลกแตกต่างจากกลุ่มชนอื่นอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ การเป็นอยู่ที่ผูกพันกับช้าง ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับช้าง เช่น การเซ่นไหว้ผีปะกำ การผูกข้อต่อแขนด้วยเส้นไหม เป็นต้น ในปัจจุบัน สำหรับกูยอาเจียงที่เลี้ยงช้างไว้ประจำตระกูลระดับบารมีไม่สังกัดในหน่วยงานใด มีความเป็นอยู่อย่างอิสระ รั้งจ้างทั่วไป ส่วนกลุ่มคนเลี้ยงช้างที่สังกัดศูนย์คชศึกษา เน้นการฝึกฝนช้างเพื่อแสดงภายในศูนย์ฯ ซึ่งมีทุกวันวันละ 2 รอบ เข้าบาย แท้กซี่ช้างสำหรับนักท่องเที่ยว และการขายสินค้าผลิตภัณฑ์ ส่วนกลุ่มคนเลี้ยงช้างที่สังกัดในโครงการคชอาณาจักร เน้นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เรียนรู้อยู่กับช้าง โฮมสเตย์ เชื่อมโยงกับบริษัททัวร์ ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนเลี้ยงช้างสุรินทร์ที่เดินทางไปแสวงโชคยังที่ต่างๆ ในลักษณะร่อนเร่พเนจรไปเรื่อยๆ หรือนำช้างสังกัดในสถานที่ท่องเที่ยว หรือนำช้างเดินทางไปปักหลักทำธุรกิจจนประสบความสำเร็จก็มาก เช่น ปางช้างไพรโยค กาญจนบุรี เป็นต้น กลุ่มคนเลี้ยงช้างจะมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากกลุ่มชนอื่นๆ เพราะมีช้างอยู่ข้างเคียงเสมอ มีกิจวัตร ตลอดถึงพิธีกรรมที่แปลกไปจากคนกลุ่มอื่น จึงจัดเป็นอัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งหน่วยงานทั้งสองแห่งมีสวัสดิการเกื้อหนุนความเป็นอยู่ของคนเลี้ยงช้าง ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ช้างด้วยระบบธุรกิจการท่องเที่ยว แตกต่างกันบ้างตรงที่ศูนย์คชศึกษา เน้นการแสดงช้าง แท้กซี่ช้าง ขายสินค้าผลิตภัณฑ์ช้าง ในขณะที่โครงการคชอาณาจักรเน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ โฮมสเตย์ นับว่าแนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง น่าจะเป็นทางออกที่เหมาะสมในยุคปัจจุบัน ส่วนจะประสบความสำเร็จแค่ไหนขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของแต่ละกลุ่มเป็นสำคัญ พัฒนาการเกี่ยวกับช้างในจังหวัดสุรินทร์ เป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะแรกก่อน พ.ศ.2500 (ยุคสังคมนาเกษตรโบราณ) ช้างถูกนำมาเป็นสัตว์เลี้ยงตามธรรมชาติ เป็นสมาชิกของครอบครัว ถูกใช้งานเช่นเดียวกับสัตว์อื่นที่มนุษย์เลี้ยงเพื่อใช้งาน เช่น วัวลากเกวียน ควายไถนา ช้างลากหิน ช้างลากซุง ช้างสงคราม ฯลฯ ช้างเป็นแทบทุกอย่างที่มนุษย์ให้เป็น ฟังพากันระหว่างช้างคนเลี้ยงช้างช้างเลี้ยงคน วิถีแห่งช้างก่อเกิดมนต์คาถาสำหรับคนเลี้ยงช้างที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ระยะที่สอง ประมาณช่วงเวลา พ.ศ.2500 – 2560 เป็นยุคทุนนิยมเริ่มครอบงำ สิ่งที่ตามมา คือ ธุรกิจช้างแสดง ช้างร่อนเร่พเนจร ช้างรั้งจ้างทัวร์ป่า ฯลฯ เมื่อกระแสทุนนิยมรุนแรงขึ้น นักธุรกิจเริ่มเข้ามาเป็นเจ้าของช้างมากขึ้น เงินตราเข้ามามีส่วนในวิถีชีวิตมากขึ้น แต่ความสุขน้อยลง มนต์คนเลี้ยงช้างเริ่มเสื่อมคลาย ระยะที่สาม กำหนดประมาณ พ.ศ.2560 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่โลกทัศน์เกี่ยวกับช้างเปลี่ยนไปอย่างมาก เกิดแนวคิดช้างเสรี การปลดตะขอช้าง ปล่อยช้างคืนสู่ธรรมชาติ กฎหมายเกี่ยวกับช้างคุมเข้มมากขึ้น เช่น ไซเตส (CITES) ในเขตตัวเมืองเป็นสถานที่โคจรสำหรับช้าง ยกเว้น

การเข้าร่วมงานพิธีที่มีข้างเป็นส่วนประกอบ ฯลฯ เหล่านี้คือสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ส่งผลกระทบต่อวิถีคนเลี้ยงช้าง ทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่ที่แน่แน่คือหลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป เช่น ข้างอาจจะไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวอีกต่อไป ข้างจะไม่ใช้สัตว์เลี้ยงที่ถูกใช้งานหนักอีกต่อไป ข้างจะไม่ใช้นักแสดงอีกต่อไป ข้างจะอยู่ตามธรรมชาติในอาณาจักรช้าง ในสวนข้างเปิด เป็นต้น ศูนย์คชศาสตร์และโครงการคชอาณาจักร เสมือนสวัสดิการแห่งรัฐ รวมถึงแนวทางของกลุ่มอนุรักษ์ช้างและสิ่งแวดล้อม ที่ยื่นมือมาหาทางออกช่วย พอจะเป็นความหวังให้กับคนเลี้ยงช้างสุรินทร์ แต่วิถีดั้งเดิมของคนเลี้ยงช้าง จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร กลุ่มคนเลี้ยงช้างจะเป็นอยู่อย่างไร ภาพบางส่วนที่เห็นได้จากภาคสนาม คือ ลูกหลานกลุ่มคนเลี้ยงช้างให้ความสนใจในอาชีพคนเลี้ยงช้างน้อยลง วงจรปฏิจจสมุขปาหช้างสุรินทร์จะดำเนินไปเช่นไร เป็นปัญหาที่รอคุณต่อไป

สำหรับคณะผู้วิจัยพบคำตอบว่า เมื่อโลกยุคใหม่เปลี่ยนแปลงเปลือโลกให้มีพื้นที่สำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้างเหลือน้อยลง ทุนนิยมผลักดันให้กิจกรรมของกลุ่มคนเลี้ยงช้างกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือสินค้าบริการแห่งยุคสมัย หมู่บ้านข้างเป็นแหล่งสัมมาชีพในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว การปรับตัวของกลุ่มคนเลี้ยงช้างเพื่อสร้างความสมดุลในการดำรงชีวิตให้เข้ากับโลกสมัยใหม่อย่างเหมาะสมลงตัว ตลอดถึงการอบรมสั่งสอนสืบทอดภูมิปัญญาคชศาสตร์ที่มีมาตั้งแต่บรรพกาลประยุกต์เข้ากับความรู้สมัยใหม่เพื่อชีวิตรอดจึงเป็นความจำเป็น กอปรกับอุปนิสัยดั้งเดิมของชุมชนชาวภูยที่รักอิสระ ชอบผจญภัย รักความเป็นธรรมชาติ ไม่ชอบการเอาใจเอาเปรียบ เอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารี ฯลฯ ทำให้กลุ่มภูยอาศัยเป็นนักบริการที่ดี ไม่มุ่งหวังเพียงกำไรและขาดทุนด้วยระบบเงินตรา ให้การบริการด้วยความเต็มใจ จึงสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียน กลับไปหล่อเลี้ยงกลุ่มคนเลี้ยงช้างรวมถึงการเลี้ยงดูช้างให้อุดมสมบูรณ์ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ดังนั้น การปรับตัวให้มีพื้นที่อยู่ในโลกอย่างสมสมัย แม้จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความเป็นอยู่ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ไม่ได้ทำลายรากเหง้าของชาวภูยอาศัยให้สูญเสียอัตลักษณ์แต่ประการใด นี่คืคำตอบในปัจจุบัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาโครงการย่อยทั้ง 5 โครงการ สามารถสรุปข้อเสนอแนะได้ 2 ลักษณะ คือ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ และข้อเสนอแนะการทำวิจัย ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ในระดับวิชาการต้องค้ความ 4 ประการ คือ การเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายปะคำในจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องด้านเศรษฐกิจ สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาองค์กรสงฆ์ไทย กำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ มาตรการ ในการบริหารจัดการพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาส่งเสริมกลุ่มเศรษฐกิจฐานราก ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งในระยะยาว เกิดการกระจาย

รายได้ที่เป็นธรรม ในส่วนขององค์กรสงฆ์สามารถนำองค์ความรู้ของงานวิจัยไปเป็นข้อมูลและเป็นกรอบในการกำหนดนโยบาย จัดทำแผนยุทธศาสตร์ วางมาตรการแนวทางการดำเนินงาน ตลอดถึงกำกับ ควบคุม ติดตาม ประเมินผล ในการอบรมพัฒนาชุมชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน บนอุดมคติเศรษฐกิจแบบพุทธ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสแห่งทุนนิยม มหาวิทยาลัยทางพุทธศาสนา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันสร้างองค์ความรู้และผลิตบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนาสามารถนำเอาองค์ความรู้จากงานวิจัย ไปขยายขอบเขตความรู้ให้มีรัศมีกว้างขวางขึ้น โดยนักวิชาการ อาจารย์ ครูผู้สอน สามารถใช้หรือนำข้อมูลเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยต่อยอด ผนวงองค์ความรู้งานวิจัย เข้าสู่บทเรียนกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบและเน้นความสำคัญต่อการบริหารจัดการความเป็นอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพุทธ ที่ไม่มุ่งเน้นไปในระบบเงินตราจนเกินไป การสร้างความรู้ความเข้าใจในรูปแบบและวิธีสอนธรรมที่ควบคู่กันระหว่างบทบาทวัดกับชุมชน ให้มีความสมดุลกัน ประชาชน ได้แนวปฏิบัติชัดเจนหรือระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมสำหรับตนเองในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจ ตลอดถึงได้องค์ความรู้หรือหลักธรรมทางศาสนาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิต

5.3.2 ข้อเสนอแนะการทำวิจัย

แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ค้นพบข้อมูลหรือข้อมูลบางประการสำหรับ นำมาเป็นประเด็นที่จะนำมาเป็นหัวข้อในการวิจัยครั้งต่อไปได้ เช่น เปรียบเทียบสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างภูเขาเอเชีย กลุ่มคนเลี้ยงช้างลาว และกลุ่มคนเลี้ยงช้างเขมร เปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ เปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ และเปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพไทย กับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพไทย กับ ราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นต้น อนึ่งงานวิจัยนี้ได้ขอค้นพบองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพุทธศาสนาคือหลักความสุจริตและความรับผิดชอบต่อกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ องค์ความรู้นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพได้ สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้ 1) ควรวิจัยเกี่ยวกับหลักความเชื่อในเรื่องผ้าไหมที่เชื่อมโยงแนวความเชื่อด้านอื่นๆ โดยขยายวงการศึกษาออกถึงกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมกลุ่มอื่นหรือในประเทศเพื่อนบ้านว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการค้าขายผ้าไหม 2) ควรวิจัยเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมแต่ละผืนว่ามีอุปกรณ์หรือกรรมวิธีในการผลิตผ้าไหมอย่างไรบ้าง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้หรือทำเป็นสินค้าได้หรือไม่

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

1.2.1 หนังสือ :

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางการสร้างสัมมาชีพชุมชน, กรุงเทพฯ : บริษัท บีทีเอส เพรส จำกัด, 2561

กฤษณพงศ์ กีรติกร.พัฒนาความรู้สู่สัมมาชีพ.เอกสารสัมมนาวิชาการ,สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณภาพเยาวชน (สสค)

กัลยารัตน์ อธิระชนชัยกุล, จริยธรรมทางธุรกิจ, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, 2557.

คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ฯ จังหวัดศรีสะเกษวัฒนธรรม พัฒนาทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

จเร ไสระฐี.ตำนานช้างไทย. กรุงเทพฯ:วันชนะ, 2544.

ชนิดา พันเต็ม, จากป่าดงสู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย, กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

มรดกไทย โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย, ช้างราชพาหนะ, กรุงเทพฯ : บริษัทสตาร์ พรินท์ จำกัด, 2542.

ชื่น ศรีสวัสดิ์, การเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์, กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยูทอมสัน, 2529.

ชวงค์ ฉายะบุตร, การปกครองท้องถิ่นไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : พิมพ์ศพรินต์ติ้งเซ็นเตอร์, 2539.

ดนุพล ไชยสินธุ์ และคณะ, สถิติชุมชนท้องถิ่นภาคอีสาน, กรุงเทพฯ : แชนท์โพร พรินต์ติ้ง, 2547

เต็ม วิชาคย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

ทองทิพภา วิริยะพันธุ์, เศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียงมวลรวมในประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: G.P.CYBERPRINT, 2550.

ทับทิม วงศ์ประยูร, มนุษย์กับเศรษฐกิจ, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: ธรรมสาร, 2540.

ธวัช ปุณโณทก, “ชุมชนหัวเมืองเขมรป่าดง,” ใน การสัมมนาวิชาการเรื่อง สุรินทร์มรดกโลกทางวัฒนธรรม ในประเทศไทย, สุรินทร์ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, 2536.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจเพียง**. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550.

ณัฐภัทร จันทวิช , **ข้างต้น สัตว์มงคลแห่งพระจักรพรรดิ เล่ม 1** , กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2529.

ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร, **ข้าง ภูมิรู้เรื่องข้างฉบับพิศดาที่สุด, พิมพ์ครั้งที่ 2** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ 222, 2537

ณัฐภัทร จันทวิช , **ข้างต้น สัตว์มงคลแห่งพระจักรพรรดิ เล่ม 1** , กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2529.

ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร, **ข้าง ภูมิรู้เรื่องข้างฉบับพิศดาที่สุด, พิมพ์ครั้งที่ 2** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ 222, 2537.

บุญชู ธงนำชัยมา, **สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง**, ปทุมธานี:สยามทองกิจ, 2540.

บุญส่ง เลขะกุล, **ธรรมชาตินานาชาติ**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2545.

ประมวล เพ็งจันทร์,**เดินสู่อิสราภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ 14; กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ บริษัท ตถตาพับลิเคชั่น จำกัด, 2553.

ประเวศ วะสี. **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางการพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมอชาวบ้าน 2544.

_____ , **ชุดปฏิรูปประเทศไทย แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ สร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่คือรากฐานของความร่มเย็นเป็นสุข**, กรุงเทพฯ : บริษัท ที คิว พี จำกัด, 2552.

_____ , **ปาฐกถาป่วย อึ้งภากรณ์, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2541.

ปรีดี เกษมทรัพย์, **หลักสุจริตคือหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ**, (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ รศ.ดร.สมศักดิ์ สิงห์พันธุ์ : ม.ป.ป.2526.

ปราณี วงษ์เทศ, **ประเพณีสิบสองเดือนในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของคน**, กรุงเทพฯ : พิชเนศ พริ้นติ้ง เซนเตอร์, 2548

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ 25, นนทบุรี : เพิ่มทรัพย์การพิมพ์ , 2553.

....., **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555.

....., **สู่การศึกษาแนวพุทธ**,พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2546.

....., **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, 2558.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง
2544.

_____, เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2538.

พระเทวินทร์ เทวินโท. พุทธจริยศาสตร์ จริยศาสตร์ และจริยธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2546.

พุทธทาส, อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ , 2553.

พระมหาโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานัปปีปิภา, พระมหาสมปอง มุทิโต วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, (แปล
เรียบเรียง), คัมภีร์อภิธานวรรณนา, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2542.

พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ, CSR: บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา, ใน

พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์ รวมบทความวิชาการด้านพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดี
มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ และการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, กรุงเทพฯ:พิมพ์ครั้งที่
ที่ 21, บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด, 2556.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ.9, ราชบัณฑิต, ศัพท์วิเคราะห์ พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธ
ศาสน์, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2558.

พระศรีคัมภีร์ญาณ, บูรณาการพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ออยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, 2559.

วศิน อินทสระ, หลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ธรรมดา, 2544.

ศรัณย์ ทองปาน, ช ช่าง กับ ค คน, กรุงเทพฯ : สารคดี, 2550.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์, กรุงเทพฯ :
สารมวลชน, 2533.

ศรีศักร วัลลิโภดม, “ศรีสะเกษเขตเขมรป่าดง,” เมืองโบราณ. 15(4) : 48-49 ; ตุลาคม – ธันวาคม,
2532.

สภาพัฒน์แห่งชาติ, สภาพัฒน์แห่งชาติวาระปฏิรูปที่ 28 : การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง
: แผนปฏิรูปสัมมาชีพชุมชน, กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
พ.ศ. 2558.

สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมชนชาติไทย, นครปฐม : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538.

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), หลักพระพุทธศาสนา,
พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุรวัฒน์, 2552.

สมคิด พรหมจุย, **เศรษฐกิจชุมชนหมุ่บ้านอีสานใต้ : ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง**. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ 20(3) : 53-58. พ.ศ. 2546

สมบูรณ์ ศุภศิลป์. **จี๊แต่แจ้ว**. กรุงเทพฯ : ม.ธรรมศาสตร์, 2528.

สมบูรณ์ สุขสำราญ, **การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**, กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย, 2530.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, มปป. สำนักงาน กปร. 2547.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, **พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548**, (กรุงเทพฯ:กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (อัดสำเนา)

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, **สถาปณารูปแห่งชาติ วาระปฏิรูปที่ 28: การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง: แผนปฏิรูปสัมมาชีพชุมชน**, กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เสรี พงศ์พิศ, **ฐานคิด จากแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน**, กรุงเทพฯ:เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548.

เสน่ห์ จามริก, “**เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน**”, ใน ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000), กรุงเทพฯ: โครงการวิถีทัศน์, 2541.

สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร, 209 **คำสอนพอเพียงพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ 81 พรรษา**, กรุงเทพฯ : ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, 2551.

_____ , **การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ**, กรุงเทพฯ: กองประชาสัมพันธ์ สำนักผู้ว่าการการประปาส่วนภูมิภาค, 2542.

_____ , **ตามรอยพระยุคลบาท ครูแห่งแผ่นดิน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.

_____ , **เบื้องพระยุคลบาท**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2544.

หม่อมอมราชวงศ์วิจิตร (ม.ว.ปฐมคเนจร), “**พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน**,” ใน **ประชุมพงศาวดารเล่ม 3** , พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

หยุด แสงอุทัย, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.

อภิชัย พันธเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ** , กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2545.

_____ , **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ, **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรกระบวนทัศน์และนโยบาย**, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

อุดมพร อมรธรรม, **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระเจ้าอยู่หัว**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2555.
 แอมอนิเย, เอเจียน, **บันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. 2440**. แปลโดย ทองสมุทร โดเรและสมหมาย
 เปรมจิตต์, เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
 อัญญาค์ ชมดีและคณะ, **ตำราคหศาสตร์ชาวบ้านชาวภูยกุยเมืองสุรินทร์**, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม : กระทรวง
 วัฒนธรรม, 2556.

1.2.2 บทความ

กมล ตันจินวัฒน์กุล. **หลักสุจริต**. พฤษภาคม – สิงหาคม : วารสารกระบวนยุติธรรม, 2555.
 เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **สิ่งแรกในพระพุทธศาสนา (28) พระธรรมทูตชุดแรก**, มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่
 30 ธันวาคม 2559 - 5 มกราคม 2560.

1.2.3 รายงานการวิจัย

ขวัญกมล ดอนขวาและคณะ, **การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**,
 รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖.
 จักรลาล พรหมบุตร, **ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพชุมชนคนเลี้ยงช้างโบราณในเขตพื้นที่
 จินดา จันท์และคณะ, SML กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน**, รายงานผลการวิจัย, มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552.
 ชื่น ศรีสวัสดิ์, **การเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ เอช
 ดับเบิลยูทอมสัน, 2529.
 ทองใบ ศรีสมบัติ, **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเลี้ยงช้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงช้างของหมู่บ้าน
 ช้าง จ.สุรินทร์**, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต : สาขาวิชาไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 มหาสารคาม,พ.ศ.2535.
 บรรจง โสดาดี, **การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวภูยกุยในประเทศ
 ไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**, พระนครศรีอยุธยา, สถาบันวิจัยพุทธ
 ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
 บัญชา ท่าทอง. **ศึกษาการใช้หลักอิทธิบาท 4 พัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้น
 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
 บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์ แมเนจเม้นท์ จำกัด, **รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาความ
 เหมาะสมโครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย**, (กรุงเทพฯ : บริษัท ทีมคอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์
 แมเนจเม้นท์ จำกัด, เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,พ.ศ. 2543).
 บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง แอนด์ แมเนจเม้นท์ จำกัด, **รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาความ
 เหมาะสมโครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย**, กรุงเทพฯ : บริษัท ทีมคอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง
 แอนด์ แมเนจเม้นท์ จำกัด, เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,พ.ศ. 2543.

ประทีป ชุมพลและคณะ, รายงานผลการวิจัยเรื่อง **ศักยภาพและปัจจัยในจัสติน์เพื่อส่งเสริมโครงการโลกใหม่**ของช่างอย่างยั่งยืน, กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

ประทีป ชุมพลและคณะ, รายงานผลการวิจัยเรื่อง **ศักยภาพและปัจจัยในจัสติน์เพื่อส่งเสริมโครงการโลกใหม่**ของช่างอย่างยั่งยืน, กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

พระธานี เขมธมโม (จำปา). “**ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา**”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พระสมชัย อนุตโตโร (ดาวศรี). “**ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา**”, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

ภัทรา วงษ์พันธ์กมลและคณะ. **งานวิจัยเรื่อง การหมักทำปุ๋ยชีวภาพจากกากน้ำตาล** ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ เชียงใหม่ 2552.

เดโชพล เหมนาไลย. “**สัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก**”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

ธัญญา ฉลาด, “**กระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมชาติพันธุ์ไทยเขมรในชุมชนบ้านตะคร้อจากคนรุ่นก่อนสู่รุ่นลูกหลาน** ต.ชุมแสง อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์” สนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2553.

ยงยุทธ ศรีเกี่ยวฝัน และคณะ. **การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์และการบริหารจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน ของเกษตรกรในอำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่.**

เรื่องเดช วงศ์หล้าและคณะ. **โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุตรดิตถ์และภาคี**

วารสารณ กอบปิ่น, “**พฤติกรรมของควาญช้าง**”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

วิลาวัลย์ มีอินธา, **การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์**, รายงานวิจัย, คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

ศรีไพร พริ้งเพราะ, **การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้าน สังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน:บูรณาการการจัดการแสดงของช่างในบ้านตากกลาง** ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์, วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต : สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

คันสนีย์ ชุมพลปัญญา, “**พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในอนาคต**” **พระพุทธศาสนา**, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

สุชาติ มาตหมาย, เศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา : **ชุมชนบ้านป่าไผ่ ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่**, รายงานวิจัย, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

สุภาพรรณ พาบุและคณะ, การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมใน
จังหวัดสุรินทร์, รายงานการวิจัย

สุทธิพงศ์ ปานเพชร. เกษตรอินทรีย์ภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพะเยา. กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต, 2559.

อัญชลี ยิ้มสมบูรณ์ และคณะ. การจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที
จังหวัดสมุทรสงคราม, วารสารบรรณศาสตร์ มศว ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2554

1.2.4 สัมภาษณ์/สัมภาษณ์กลุ่ม

พระครูสุวรรณโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอบางคนที จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์ วันที่ 25 กันยายน 2561.

พระสมุห์หาญ ปญญาธโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอ้อเจียง สัมภาษณ์ วันที่ 25 กันยายน 2561.

นายแพทย์ สดทรงศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2562.

ดร.สุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์.
สัมภาษณ์ 28 พฤษภาคม 2561.

ดร.อัญชญา มีชัย, ผู้อำนวยการกองพัฒนาชุมชน, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2561.

นายสังเวียน ประเดิมดี, ข้าราชการบำนาญ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
สัมภาษณ์ 28 พฤษภาคม 2561.

นายภาสกร อรสุณู, ผู้จัดการโครงการคชอาณาจักร บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอบางคนที จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2563.

อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย, ครูศิลป์ของแผ่นดิน, บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562

นายสุพจน์ โสฬส, ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง, บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์
จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2562.

อาจารย์สุรโชติ ตามเจริญ, ประธานกลุ่มมัดหมี่โบราณทอผ้าสี่ธรรมชาติ บ้านนาตัง อำเภอเขวาสินรินทร์
จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 19 มกราคม, 2563.

นายบุญธรรม รุ่งเรือง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง, สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2563.

นางวิลาวัลย์ ปัญญาดี, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาททอง, สัมภาษณ์ 17 กุมภาพันธ์ 2563.

นายสุตใจ อินทร์ทอง, กำนันตำบลกระโพ, บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอบางคนที จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2563.

นายคำแก้ว มุลจุล, ผู้ใหญ่บ้านวังศิลา สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2561.

นายบุญลับ อินทร์งาม, ผู้ใหญ่บ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางกัญญา อ่อนศรี, ผู้ใหญ่บ้านทัพไทย, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.

นายสิงห์ทอง หอมหวน, สารวัตรกำนัน, บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
สัมมนากลุ่ม 11 ธันวาคม 2563.

นายศิริศักดิ์ ร่วมพัฒนา, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์,
สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2563.

นายดิสพงษ์ น้บวันดี, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ, ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์,
สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2563.

นางสายสมร จารุวันโน, ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา สัมมนากลุ่ม 7 พฤษภาคม 2561.

นางสายลม ตลับทอง, เลขานุการกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา สัมมนากลุ่ม 7 พฤษภาคม 2561.

นางรจนา สีวันทา, ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางจันทร์เพ็ญ ลายทอง, เลขานุการกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

ลุงป่วน เจียวทอง, ประชาสัมพันธ์ปัญหาชาวบ้านรุ่นที่ 6, สัมภาษณ์ 11 กุมภาพันธ์ 2561.

บุญมา ศาลางาม, หมอช้าง สัมภาษณ์ วันที่ 25 กันยายน 2561.

หมีว ศาลางาม, หมอช้าง สัมภาษณ์ วันที่ 25 กันยายน 2561.

นายนิรุติ ศาลางาม, เจ้าของช้าง ศูนย์คชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ สัมภาษณ์ วันที่ 25 กันยายน 2561.

พ้อมมี ศาลางาม, เจ้าของช้าง, ศูนย์คชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ สัมภาษณ์ วันที่ 25 กันยายน 2561.

ตาบุญมา แสนดี, หมอช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์,
สัมมนากลุ่ม 11 ธันวาคม 2563.

นายประไพ โมกหอม, คนเลี้ยงช้าง/เจ้าของช้าง บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

นายทองสุข มะสิงาม, คนเลี้ยงช้าง/เจ้าของช้าง บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

นายแสวง บุญเหลือ, คนเลี้ยงช้าง/เจ้าของช้าง บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

นายไ้อ๊ะ ศาลางาม, หมอช้าง บ้านตากกลางตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

สัมมนากลุ่ม 11 ธันวาคม 2563.

นางสมหวัง มีพันธ์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางบุญโฮม อินทนู, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางจุฑามาศ สวงค์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางบุญคง อินทร์งาม, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางทองเย็น ทาทอง, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์

15 พฤษภาคม 2561.

นางสาวระเบียบ อยู่เย็น, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจี้ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

- นางที พรหมบุตร, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจั่ว, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.
- นางกอบแก้ว สำราญจริง, (บ้านใหม่) เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.
- นางอรัญญา พุดเพราะ, (บ้านโคกหม) เลขาสหกรณ์เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.
- นางจรรยา ดีพาชู, (บ้านโคกยาง) เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.
- นางทองเย็น ทาทอง, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว สัมภาษณ์ วันที่ 15 พฤษภาคม 2561.
- นางสาวระเบียบ อยู่เย็น, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว สัมภาษณ์ วันที่ 15 พฤษภาคม 2561.
- นางที พรหมบุตร, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว สัมภาษณ์ วันที่ 15 พฤษภาคม 2561.
- นายนิยาย ตำสารี, ประธานสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.
- นางกอบแก้ว สำราญจริง, (บ้านใหม่) เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.
- นางอรัญญา พุดเพราะ, (บ้านโคกหม) เลขาสหกรณ์เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.
- นางจรรยา ดีพาชู, (บ้านโคกยาง) เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2561.
- นางหนูหอม สระอินทร์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2561.
- นางปราณี สมพินิจ, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2561.
- นางนิรมล ติดใจดี, กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.
- นางสาวกนิษฐา เหมือนถวิล, กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.
- นางสาวอนงค์ เสียงวังเวง, กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.
- นางสาวสุวรรณี แสงทับทิม, กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.
- นางอรพิน โสรเนตร, กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.
- นางสุมาลี ติดใจดี, ร้านศาลาไทย, กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.

นางอาภา สิริสุข, **ร้านอาภาไหมไทย** กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.

นางวนิดา ไหมไทย, **ร้านดวงไหมไทย** กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.

นางกะทิ ติดใจดี, **ร้านกะทิไหมไทย** กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.

นางศรีสุดา วัฒนธรรม, **ร้านศรีสุดาไหมไทย** อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2562.

นางต้น แสงทับทิม, **กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง** อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางประทีป ผสมสี, **กลุ่มทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง** อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางจันทร์เพ็ญ สายทอง, **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางสมหวัง มีพันธ์, **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางบุญโฮม อินทนู, **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางจุฑามาศ สวงศ์, **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางบุญคง อินทร์งาม, **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางทองเย็น ทาทอง, (บ้านสำโรง) **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

น.ส.ระเบียบ อยู่เย็น, (บ้านสำโรง) **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2561.

นางที พรหมบุตร, (บ้านไผ่) **สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจั่ว**, สัมภาษณ์ วันที่ 15 พฤษภาคม 2561.

Electronics

กิติเมศวร์ รุ่งธนเกียรติ, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก"

<<https://www.youtube.com/watch?v=waM0m3RDypE>>

ไกรสร กองฉลาด, "เที่ยวสุรินทร์ ถิ่นช้าง กับขบวนแห่สุดอลังการและเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก"

<<https://www.youtube.com/watch?v=waM0m3RDypE>>

แก้ว บุตรชาติ, รายการเจาะใจ : ช้างสำคัญคู่พระบารมี,

<<https://www.youtube.com/watch?v=SFSJJ8Upyag>>

คชอาณาจักร สุรินทร์, <http://www.surin.zoothailand.org/index.php>

ชีวิตจริงยิ่งกว่าละคร : คนกับช้าง, <<https://www.youtube.com/watch?v=s4nu2z8KWLC>>

ณัชชา ลูกรักษ์ ดุสิต อธิณัฐวัฒน์ และธีระ สิ้นเดชารักษ์ Thai Journal of Science and Technology

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2556)

นพรัตน์ กิ่งแก้ว, บทวิเคราะห์ท่าอาเซียน สยามเจมส์เครื่องเงินสุรินทร์สู่ตลาดโลก

<<https://www.posttoday.com/aec/scoop/565454> >

นสพ.โคราชคนอีสาน ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๒๔๖๘ วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ - วันจันทร์ที่ ๒๐ เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐ <<http://koratdaily.com/blog.php?id=6696>>.

พิธีบวงสรวง-บุญผะเหวดบ้านท่าลาด, <<https://www.facebook.com/SURINHOTNEWS/videos/%>>

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, “ตั้งไข่ให้ CSR”, <<http://pipatory.blogspot>>

แผนที่แหล่งผลิตผ้าไหม.< https://issuu.com/preciachic/docs/silk_road_in_surin_book_final > ,

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.)

รุ่งฤดี รัตนวิไล (2557) ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2557) วารสาร ธุรกิจปริทัศน์

ปีที่ 29 ฉบับที่ 92 ตุลาคม - ธันวาคม 2558 / พีรภรณ์ ทวีสุข.

เศรษฐศาสตร์บนเส้นทางสายกลาง รำลึก 100 ปี อี เอฟ ชูมัคเกอร์ บิดาแห่งเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

<<http://www.siamintelligence.com/100th-schumacher-buddhist-economy/>>

ศ.นพ.ยง ภู่วรวรรณ, รู้จักโรคโคโรนาไวรัส สายพันธุ์ใหม่,

สาวิตรี ตลับแป้น, ศูนย์คชศึกษา, <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/946>

สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดสุรินทร์ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า

<https://www.dbd.go.th/surin/more_news.php?cid=3&filename=index>

<<https://www.youtube.com/watch?v=Hde6grbnNws>> ,

สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดสุรินทร์ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า

<https://www.dbd.go.th/surin/more_news.php?cid=3&filename=index>

Seidenfaden Erick. “The Kui People of Cambodia and Siam,” Journal of the Siam Society.

39(2) : 144 – 180 ; May, 1952.

IM2 “CSR คืออะไร?” <IM2Market <https://www.im2market.com/2016/08/02/3452>>

women.mthai.com, คุณค่าอัตลักษณ์ 20 แหล่งที่ดีที่สุดใน ผ้าไทยทอมือ ในยุคที่กระแสแฟชั่นผ้าไทย กำลัง

ได้รับความนิยม, <<https://women.mthai.com/scoop/382582.html> > ,

file:///C:/Users/Windows%2010/Downloads/วิจัยกลยุทธ์ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ไทย.pdf

file:///C:/Users/Windows%2010/Downloads/research/pdf/2556 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554).

http://pr.prd.go.th/surin/ewt_news.php/2560.

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

(ข้อมูลของบุคคลที่ให้สัมภาษณ์)

1.1 ชื่อ

- ชื่อ/นามสกุล.....
- ที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่บ้าน.....
- ตำบล.....อำเภอ.....
- จังหวัด.....

1.2 การศึกษา

- ประถม.....
- มัธยม.....

1.3 อาชีพ

- ราชการ.....
- ค้าขาย.....
- เกษตรกร.....
- รับจ้าง.....
- อื่นๆ

1.4 ขนาดของชุมชน

- จำนวนคนในชุมชนทั้งหมด.....คน
 - แบ่งเป็น เพศชาย.....คน เพศหญิง.....คน
 - แบ่งเป็น ผู้นำชุมชน.....คน
- ศาสนสถาน.....แห่ง
- สถานศึกษา.....แห่ง

1.5 สถานที่สัมภาษณ์

- เมือง.....
- วันที่.....
- เวลาเริ่มต้น.....เวลาสิ้นสุด.....

(ส่วนที่ใช้สัมภาษณ์บุคคลทั่วไป)

ก. คำถามหลักปฏิบัติของคนเลี้ยงช้าง

1. ขั้นตอน วิธีในการนำช้างมาเลี้ยง มีข้อปฏิบัติอย่างไร (การไปคล้องช้าง / การซื้อช้างมาเลี้ยง / ช้างมรดก)
2. ขั้นตอนวิธีในการเลี้ยงช้าง มีข้อปฏิบัติอย่างไร (ลูกช้าง, ช้างหนุ่ม, แม่ช้าง, พ่อช้าง)
3. ขั้นตอนวิธีในการฝึกช้าง มีข้อปฏิบัติอย่างไร (ลูกช้าง, ช้างหนุ่ม, แม่ช้าง, พ่อช้าง)
4. ข้อปฏิบัติในการเป็นคนเลี้ยงช้าง หรือเป็นควาญช้าง
5. การดูแลรักษาช้างเวลาเจ็บป่วย
5. อาชีพเลี้ยงช้างสามารถยึดเป็นอาชีพหลักของครอบครัวได้หรือไม่
7. หลักจริยธรรมของคนเลี้ยง
8. นโยบายภาครัฐเกี่ยวกับอาชีพคนเลี้ยงช้าง
9. ปัญหาอุปสรรคในการประกอบอาชีพเลี้ยงช้าง
10. อุปกรณ์ในการเลี้ยงช้าง

ข. คำถามเครือข่ายผู้ประกอบการเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

1. มีการจัดตั้งเครือข่ายคนเลี้ยงช้างหรือไม่
2. มีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างอย่างไร
3. นโยบายภาครัฐเกี่ยวกับเครือข่ายคนเลี้ยงช้าง

ค. คำถามรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง

1. รูปแบบเกี่ยวกับผลผลิตของการเลี้ยงช้าง
2. รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างองค์ความเกี่ยวกับช้าง
3. รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมเกี่ยวกับอาชีพเลี้ยงช้าง (คุณธรรมในการเลี้ยงช้าง / คุณธรรมในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับช้าง)

.....

()

ผู้สัมภาษณ์

วันที่..... เดือน พ.ศ.

แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1. ส่วนข้อมูลของบุคคลที่สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ

ชื่อ/ชื่อสกุล.....โทรศัพท์.....

ที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่บ้าน..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....

1.2 การศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา

1.3 อาชีพ ราชการ ค้าขาย เกษตรกร รับจ้าง
 อื่นๆ

14. ชื่อกลุ่มเกษตรอินทรีย์

กลุ่ม

คณะกรรมการบริหารกลุ่มทั้งหมด.....คน

จำนวนสมาชิกทั้งหมด

ชื่อประธานกลุ่ม.....

ชื่อรองประธาน.....

ชื่อเลขานุการ.....

ชื่อผู้ใหญ่บ้าน.....

1.5 สถานที่สัมภาษณ์

ชื่อสถานที่.....

วันที่.....

เวลาเริ่มต้น.....เวลาสิ้นสุด.....

2. ส่วนเนื้อหาที่ใช้สัมภาษณ์ระดับชุมชน

2.1 หลักสัมภาษณ์ของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1) เกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่สุจริตของสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำนา การทำปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชผัก การเลี้ยงโค กระบือ การเลี้ยงหมู การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา การออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน ฯลฯ มีความเป็นมาอย่างไร ในปัจจุบันมีสภาพอย่างไร

มีแนวคิดเกี่ยวกับการประกอบสัมมาชีพอย่างไร

.....

กลุ่มมีหลักปฏิบัติเกี่ยวกับประกอบสัมมาชีพอย่างไร (กฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ ในการปฏิบัติงานของกลุ่ม)

.....

หลักการทำงาน (เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ตรงเวลา พอใจต่อสิ่งที่ได้/สิ่งที่มีอยู่ไม่ทะเยอทะยาน เกินกำลัง ฯลฯ)

.....

หลักผลประโยชน์ (เช่น ใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อให้พืชเจริญเติบโต ฉีดยาเร่ง ให้หัวอาหารไก่/ปลา ใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดยากำจัดวัชพืช ปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยวแพง ฯลฯ)

.....

วัฏระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อม (เช่น ทิ้งขยะตามอำเภอใจ เอาถุงหัวใส่อาหารไปวัด ซื้ออาหารจากตลาดมาแล้วไม่กำจัดขยะ ไม่นิยมใช้ปืนโต ไม่ถือกระบะไปตลาด ไม่ชอบปลูกต้นไม้ ฯลฯ)

.....

หลักธรรมที่ใช้ในการทำงาน (เช่น มรรคมงคล 8 ศีล 5 เบญจธรรม 5 ฆราวาสธรรม หัวใจเศรษฐกิจ/อ.อา.ก.ส. อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ธรรมคัมภรองโลก 2 หิริ/โอตตัปปะ ฯลฯ)

.....

อื่นๆ

2) คุณมีหลักการประกอบอาชีพสุจริตอย่างไร

.....

3) บทสรุปการให้ศีล 5 ของพระ ท่านสรุปว่า สีเลนสุคติ ยันติ สีเลน โภคสัมปทา ซึ่งแปลว่า จะขึ้นสวรรค์ได้ก็เพราะการรักษาศีล จะร่ำรวยไปด้วยทรัพย์สมบัติ ก็เพราะรักษาศีล ท่านมีความมั่นใจเพียงใดในเรื่องนี้ ว่ามีการรักษาศีลแล้วจะร่ำรวย และมีความสุข

.....

.....

4.) หลักการรวมกลุ่ม หรือหลักธรรมที่ท่านใช้ในการรวมกลุ่มกัน มีอะไรบ้าง (เช่น สัจจะ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความสามัคคี ความทุกข์ ความยากจน การได้รับแรงกระตุ้น มีผู้ชักนำ หรือถูกบังคับ ฯลฯ)

.....

.....

2.2 รูปแบบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ (รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ)

รูปแบบที่ 1 เป็นรูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ

รูปแบบที่ 2 เป็นสิ่งที่แสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์มีเหตุผลซึ่งกันและกัน

รูปแบบที่ 3 เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ เกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง เช่น เมืองในอุดมคติ เมืองพระศรีอารยเมตตรัย

รูปแบบที่ 4 เป็นชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

รูปแบบที่ 5 (ค้นหาจากผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์)
ท่านมีรูปแบบการประกอบการเกษตรอินทรีย์ที่รูปแบบ มีรูปแบบอะไรบ้าง

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> แบบต่างคนต่างทำ | <input type="checkbox"/> แบบกลุ่มขนาดเล็ก (5-10 คน) |
| <input type="checkbox"/> แบบกลุ่มขนาดปานกลาง (11-50 คน) | <input type="checkbox"/> แบบกลุ่มขนาดใหญ่ (51-100 คนขึ้นไป) |
-
-

รูปแบบการประกอบการเกษตรอินทรีย์

แนวความคิดการจัดตั้งกลุ่ม	การจัดตั้งกลุ่ม
.....	- การหาสมาชิก.....
.....	- คณะกรรมการบริหาร.....
.....	- การรับสมัครสมาชิก/ค่าสมัคร/อายุของสมาชิก
.....
.....	- การสร้างระเบียบ กฎกติกา.....
.....	- กิจกรรมกลุ่ม.....
.....	- การประชุม.....
.....	- การเงิน-การบัญชี.....

รูปแบบอื่นๆ (พยายามสัมภาษณ์หารูปแบบให้ชัดเจน)

.....

มีวิธีการ (รูปแบบ) ถ่ายทอดความรู้คุณธรรม รูปแบบการทำงาน สู่คนรุ่นใหม่อย่างไร

.....

2) สมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กันเป็นลักษณะเครือญาติ หรือมีลักษณะเป็นกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน (รูปแบบที่ 2)

เครือญาติ.....

คนที่สนใจเรื่องเดียวกัน.....

3) คำถาม..... รูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ทุกวันนี้ได้แนวความคิดมาจากใคร.....

เจ้าหน้าที่ทางราชการ.....

ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน.....

การศึกษาดูงานที่อื่น.....

เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน (NGO)

อื่นๆ

2.3 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ (กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ)

2.3.1 กลุ่ม/สมาชิก

1) มีกระบวนการจัดตั้งกลุ่มอย่างไร

.....

.....

2) มีกระบวนการคัดสรรคสมาชิกอย่างไร

.....

.....

2.3.2 การตลาด/ลูกค้า

1) มีกระบวนการเปิดตลาดและหาลูกค้าอย่างไร

.....

.....

2) มีกระบวนการกำหนดราคาในประเทศและต่างประเทศอย่างไร

.....

.....

2.3.3 การผลิต

1) มีกระบวนการผลิตสินค้าอย่างไร (เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ข้าวเปลือก ข้าวสาร พืชผัก ฯลฯ).....

.....

.....

2) มีกระบวนการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างไร

.....

.....

2.3.4 การเงิน/บัญชี

1) มีกระบวนการตรวจสอบการเงินอย่างไร (เช่น การรับ การจ่าย ฝากธนาคาร การถอน การเก็บเงินสด การติดตามหนี้สิน ฯลฯ)

.....

.....

2) มีกระบวนการตรวจสอบบัญชีอย่างไร (เช่น คณะกรรมการตรวจสอบตนเอง สมาชิกเป็นฝ่ายตรวจสอบ บุคคลภายนอกเป็นฝ่ายตรวจสอบ)

.....

.....

2.3.5 ปรับปรุง/พัฒนา

1) มีกระบวนการปรับปรุง/พัฒนากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อย่างไร (เช่น การไปดูงาน การเข้ารับการอบรม การสร้างอาคารสำนักงาน การเลือกตั้งกรรมการ การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม การต่อเติม การปันผล การตั้งกองทุนสวัสดิการ การสาธารณสุขสงเคราะห์ ฯลฯ)

.....
.....

2) วิธีการอื่น.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพอของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพอของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพอของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพอของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1. ส่วนข้อมูลของบุคคลที่สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ

ชื่อ/ชื่อสกุล.....โทรศัพท์.....

ที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

1.2 การศึกษา

ประถม.....

มัธยม.....

อุดม.....

1.3 อาชีพ

ราชการ.....

ค้าขาย.....

เกษตรกร.....

รับจ้าง.....

อื่นๆ

1.4 ชื่อกลุ่มเกษตรอินทรีย์

กลุ่ม

คณะกรรมการบริหารกลุ่มทั้งหมด.....คน จำนวนสมาชิกทั้งหมด

ชื่อประธานกลุ่ม.....ชื่อรองประธาน.....

ชื่อเลขานุการ.....ชื่อผู้ใหญ่บ้าน.....

1.5 สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่.....

เวลาเริ่มต้น.....เวลาสิ้นสุด.....

2. ส่วนเนื้อหาที่ใช้สัมภาษณ์ระดับผู้นำ

2.1 หลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1) คำถาม....เกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่สุจริตของสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ การทำนา การทำปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชผัก การเลี้ยงโค กระบือ การเลี้ยงหมู การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา การออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน มีความเป็นมาอย่างไร ในปัจจุบันมีสภาพอย่างไร

หลักการทำงาน (เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ตรงเวลา พอใจต่อสิ่งที่ได้/สิ่งที่มีอยู่ ไม่ทะเลาะทะเลาะกันกำลัง).....

หลักผลประโยชน์ (เช่น ใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อให้พืชเจริญเติบโต ฉีดยาเร่ง ให้หัวอาหารไก่/ ปลา ใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดยากำจัดวัชพืช ปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยวแพง.....

หลักระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อม (เช่น ทิ้งขยะตามอำเภอใจ เอาถุงหิ้วใส่อาหารไปวัด ซื้ออาหารจากตลาดมาแล้วไม่กำจัดขยะ ไม่นิยมใช้ปืนโต ไม่ถือกระเป๋ไปตลาด ไม่ชอบปลูกต้นไม้ ฯลฯ)

หลักธรรมที่ใช้ในการทำงาน (เช่น มรรคมงคล 8 ศีล 5 เบญจธรรม 5 ฆราวาสธรรม หัวใจเศรษฐี (อ.อ.ก.ส.) อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2 (หิริ/โอตตปปะ)..... ฯลฯ..)

อื่นๆ

2) คำถาม.... คุณมีหลักการประกอบอาชีพสุจริตอย่างไร

.....

3) คำถาม....บทสรุปการให้ศีล 5 ของพระ ท่านสรุปว่า สีเลนสุดติง ยันติ สีเลน โภคสัมปทา ซึ่งแปลว่า จะขึ้นสวรรค์ได้ก็เพราะการรักษาศีล จะร่ำรวยเพียงพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ ก็เพราะรักษาศีล ท่านมีความมั่นใจเพียงใดในเรื่องนี้.....

.....

4. คำถาม...หลักการรวมกลุ่ม หรือกิจกรรมที่ท่านใช้ในการรวมกลุ่มกัน มีอะไรบ้าง (เช่น ความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความสามัคคี ความทุกข์ ความยากจน การได้รับแรงกระตุ้น มีผู้ชักนำ หรือถูกบังคับ ฯลฯ)

2.2 รูปแบบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ (รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ)

รูปแบบที่ 1 เป็นรูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ

รูปแบบที่ 2 เป็นสิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ของระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์มีเหตุผลซึ่งกันและกัน

รูปแบบที่ 3 เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ เกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง เช่น เมืองในอุดมคติ เมืองพระศรีอารยเมตตรัย

รูปแบบที่ 4 เป็นชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

รูปแบบที่ 5 ... (ค้นหาจากผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์)

คำถาม...ท่านมีรูปแบบการประกอบการเกษตรอินทรีย์กี่รูปแบบ

มีรูปแบบอะไรบ้าง

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> แบบต่างคนต่างทำ | <input type="checkbox"/> แบบกลุ่มขนาดเล็ก (5-10 คน) |
| <input type="checkbox"/> แบบกลุ่มขนาดปานกลาง (11-50 คน) | <input type="checkbox"/> แบบกลุ่มขนาดใหญ่ (51-100 คนขึ้นไป) |
| <input type="checkbox"/> รูปแบบอื่นๆ | |

2) คำถาม....สมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กันเป็นลักษณะเครือข่าย หรือมีลักษณะเป็นกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน (รูปแบบที่ 2)

- เครือข่าย.....
- คนที่สนใจเรื่องเดียวกัน.....

3) คำถาม..... รูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ทุกวันนี้ได้แนวความคิดมาจากใคร

- เจ้าหน้าที่ทางราชการ.....
- ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน.....
- การศึกษาดูงานที่อื่น.....

- เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน (NGO)
- อื่นๆ

2.3 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
 (กระบวนการ หมายถึงขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ)

2.3.1 กลุ่ม/สมาชิก

1) มีกระบวนการจัดตั้งกลุ่มอย่างไร.....

.....

.....

2) มีกระบวนการคัดสรรสมาชิกอย่างไร

.....

.....

2.3.2 การตลาด/ลูกค้า

1) มีกระบวนการเปิดตลาดและหาลูกค้าอย่างไร

.....

.....

2) มีกระบวนการกำหนดราคาในประเทศและต่างประเทศอย่างไร

.....

.....

2.3.3 การผลิต

1) มีกระบวนการผลิตสินค้าอย่างไร (เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ข้าวเปลือก ข้าวสาร พืชผักฯ).....

.....

.....

2) มีกระบวนการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างไร

.....

.....

2.3.4 การเงิน/บัญชี

1) มีกระบวนการตรวจสอบการเงินอย่างไร (เช่น การรับ การจ่าย ฝากธนาคาร การถอน การเก็บเงินสด การติดตามหนี้สินฯ).....

.....

.....

2) มีกระบวนการตรวจสอบบัญชีอย่างไร (เช่น คณะกรรมการตรวจสอบกันเอง
สมาชิกเป็นฝ่ายตรวจสอบ บุคคลภายนอกเป็นฝ่ายตรวจสอบ

.....
.....

2.3.5 ปรับปรุง/พัฒนา

1) มีกระบวนการปรับปรุง/พัฒนากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อย่างไร (เช่น การไปดูงาน การเข้ารับการ
อบรม การสร้างอาคารสำนักงาน การเลือกตั้ง การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม การต่อเติม การปั้น
ผล การตั้งกองทุนสวัสดิการ การสาธารณสุขสงเคราะห์ ฯลฯ).....

.....
.....
.....

วิธีการอื่นๆ.....

.....
.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์
(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1. ส่วนข้อมูลของบุคคลที่สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ

ชื่อ/ชื่อสกุล.....โทรศัพท์.....

ที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่บ้าน..... ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

1.2 การศึกษา

ประถม..... มัธยม..... อุดม.....

1.3 อาชีพ

ราชการ..... ค้าขาย.....

เกษตรกร..... รับจ้าง.....

อื่นๆ

1.4 สถานที่สัมภาษณ์

ชื่อสถานที่.....

วันที่.....

เวลาเริ่มต้น.....เวลาสิ้นสุด.....

2. ส่วนเนื้อหาที่ใช้สัมภาษณ์ระดับเครือข่าย

2.1 หลักสัมภาษณ์ของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1) คำถาม....เกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่สุจริตของสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ การทำนา การทำปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชผัก การเลี้ยงโค กระบือ การเลี้ยงหมู การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา การออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน มีความเป็นมาอย่างไร ในปัจจุบันมีสภาพอย่างไร

หลักการทำงาน (เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ตรงเวลา พอใจต่อสิ่งที่ได้/สิ่งที่มีอยู่ ไม่ทะเลาะทแยงกันกำลัง)

หลักผลประโยชน์ (เช่น ใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อให้พืชเจริญเติบโต ฉีดยาเร่ง ให้หัวอาหารไก่/ ปลา ใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดยากำจัดวัชพืช ปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยวแพงๆ).....

หลักระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อม (เช่น ทิ้งขยะตามอำเภอใจ เอาถุงหิ้วใส่อาหารไปวัด ซื้ออาหารจากตลาดมาแล้วไม่กำจัดขยะ ไม่นิยมใช้ปืนโต ไม่ถือกระเป๋ไปตลาด ไม่ชอบปลูกต้นไม้ ฯลฯ

หลักธรรมที่ใช้ในการทำงาน (เช่น มรรคมีองค์ 8 ศีล 5 เบญจธรรม 5 ฆราวาสธรรม หัวใจเศรษฐี (อ.อ.ก.ส.) อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2 (หิริ/โอตตปปะ)..... ฯลฯ..)

อื่นๆ

2) คำถาม..... คุณมีหลักการประกอบอาชีพสุจริตอย่างไร

3) คำถาม....บทสรุปการให้ศีล 5 ของพระ ท่านสรุปว่า สีเลนสุดติง ยันติ สีเลน โภคสัมปทา ซึ่งแปลว่า จะขึ้นสวรรค์ได้ก็เพราะการรักษาศีล จะร่ำรวยเพียงพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ ก็เพราะรักษาศีล ท่านมีความมั่นใจเพียงใดในเรื่องนี้.....

4. คำถาม...หลักการรวมกลุ่ม หรือกิจกรรมที่ท่านใช้ในการรวมกลุ่มกัน มีอะไรบ้าง (เช่น ความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความสามัคคี ความทุกข์ ความยากจน การได้รับแรงกระตุ้น มีผู้ชักนำ หรือถูกบังคับ ฯลฯ)

2.2 รูปแบบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ (รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ)

รูปแบบที่ 1 เป็นรูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ

รูปแบบที่ 2 เป็นสิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ของระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์มีเหตุผลซึ่งกันและกัน

รูปแบบที่ 3 เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ เกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง เช่น เมืองในอุดมคติ เมืองพระศรีอารยเมตตรัย

รูปแบบที่ 4 เป็นชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

รูปแบบที่ 5 ... (ค้นหาจากผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์)

คำถาม...ท่านมีรูปแบบการประกอบการเกษตรอินทรีย์กี่รูปแบบมีรูปแบบอะไรบ้าง

- แบบต่างคนต่างทำ
- แบบกลุ่มขนาดเล็ก (5-10 คน)
- แบบกลุ่มขนาดปานกลาง (11-50 คน)
- แบบกลุ่มขนาดใหญ่ (51-100 คนขึ้นไป)

รูปแบบอื่นๆ

2) คำถาม...สมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กันเป็นลักษณะเครือข่าย หรือมีลักษณะเป็นกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน (รูปแบบที่ 2)

- เครือข่าย.....
- คนที่สนใจเรื่องเดียวกัน.....

3) คำถาม.... รูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ทุกวันนี้ได้แนวความคิดมาจากใคร.....

- เจ้าหน้าที่ทางราชการ.....
- ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน.....
- การศึกษาดูงานที่อื่น.....
- เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน (NGO)
- อื่นๆ

2.3 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
 (กระบวนการ หมายถึงขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ)

2.3.1 กลุ่ม/สมาชิก

1) มีกระบวนการจัดตั้งกลุ่มอย่างไร

.....

.....

2) มีกระบวนการคัดสรรสมาชิกอย่างไร.....

2.3.2 การตลาด/ลูกค้า

1) มีกระบวนการเปิดตลาดและหาลูกค้าอย่างไร.....

.....

.....

2) มีกระบวนการกำหนดราคาในประเทศและต่างประเทศอย่างไร

.....

.....

2.3.3 การผลิต

1) มีกระบวนการผลิตสินค้าอย่างไร (เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ข้าวเปลือก ข้าวสาร พืชผัก ฯลฯ).....

.....

.....

2) มีกระบวนการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างไร

.....

.....

2.3.4 การเงิน/บัญชี

1) มีกระบวนการตรวจสอบการเงินอย่างไร (เช่น การรับ การจ่าย ฝากธนาคาร การถอน การเก็บเงินสด การติดตามหนี้สิน ฯลฯ).....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1. ส่วนข้อมูลของบุคคลที่สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ

ชื่อ/ชื่อสกุล.....โทรศัพท์.....

ที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

1.2 การศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา

1.3 อาชีพ ราชการ ค้าขาย เกษตรกร รับจ้าง

อื่นๆ

1.4 ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอินทรีย์/บทบาทที่เข้าไปเกี่ยวข้อง

.....

2. ส่วนเนื้อหาที่ใช้สัมภาษณ์ระดับชุมชน

2.1 หลักสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1) เกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่สุจริตของสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำนา การทำปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชผัก การเลี้ยงโค กระบือ การเลี้ยงหมู การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา การออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน ฯลฯ มีความเป็นมาอย่างไร ในปัจจุบันมีสภาพอย่างไร

มีแนวคิดเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีพอย่างไร.....

.....

กลุ่มมีหลักปฏิบัติเกี่ยวกับประกอบสัมมาชีพอย่างไร (กฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ ในการปฏิบัติงานของกลุ่ม).....

.....

หลักการทำงาน (เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ตรงเวลา พอใจต่อสิ่งที่ได้/สิ่งที่มีอยู่ไม่ทะเยอทะยานเกินกำลัง ฯลฯ)

หลักผลประโยชน์ (เช่น ใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อให้พืชเจริญเติบโต ฉีดยาเร่ง ให้หัวอาหารไก่/ปลา ใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดยากำจัดวัชพืช ปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยวแพง ฯลฯ)

หลักระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อม (เช่น ทิ้งขยะตามอำเภอใจ เอาถุงหัวใส่อาหารไปวัด ซื้ออาหารจากตลาดมาแล้วไม่กำจัดขยะ ไม่นิยมใช้ปืนโต ไม่ถือกระเป๋ไปตลาด ไม่ชอบปลูกต้นไม้ ฯลฯ)

หลักธรรมที่ใช้ในการทำงาน (เช่น มรรคมงคล 8 ศีล 5 เบญจธรรม 5 ฆราวาสธรรม หัวใจเศรษฐี/อุ.อา.ก.ส. อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ธรรมคัมภรองโลก 2 หิริ/โอตตัปปะ ฯลฯ)

อื่นๆ

2) คุณมีหลักการประกอบอาชีพสุจริตอย่างไร

3) บทสรุปการให้ศีล 5 ของพระ ท่านสรุปว่า สีเลนสุคติง ยันติ สีเลน โภคสัมปทา ซึ่งแปลว่า จะขึ้นสวรรค์ได้ก็เพราะการรักษาศีล จะร่ำรวยเพียงพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ ก็เพราะรักษาศีล ท่านมีความมั่นใจเพียงใดในเรื่องนี้ ว่ามีการรักษาศีลแล้วจะร่ำรวย และมีความสุข

4.) หลักการรวมกลุ่ม หรือหลักธรรมที่ท่านใช้ในการรวมกลุ่มกัน มีอะไรบ้าง (เช่น สัจจะ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความสามัคคี ความทุกข์ ความยากจน การได้รับแรงกระตุ้น มีผู้ชักนำ หรือถูกบังคับ ฯลฯ)

2.2 รูปแบบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ (รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ)

รูปแบบที่ 1 เป็นรูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ

รูปแบบที่ 2 เป็นสิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ของระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์มีเหตุผลซึ่งกันและกัน

รูปแบบที่ 3 เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ เกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง เช่น เมืองในอุดมคติ เมืองพระศรีอารยเมตตรัย

รูปแบบที่ 4 เป็นชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

รูปแบบที่ 5 (ค้นหาจากผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์)

1) ท่านมีรูปแบบการประกอบการเกษตรอินทรีย์ที่รูปแบบ.....มีรูปแบบอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

รูปแบบการประกอบการเกษตรอินทรีย์

แนวคิดการจัดตั้งกลุ่ม	การจัดตั้งกลุ่ม
.....	- การหาสมาชิก.....
.....	- คณะกรรมการบริหาร.....
.....	- การรับสมัครสมาชิก/ค่าสมัคร/อายุของสมาชิก
.....
.....	- การสร้างระเบียบ กฎกติกา.....
.....	- กิจกรรมกลุ่ม.....
.....	- การประชุม.....

รูปแบบอื่นๆ (ตามประสบการณ์ที่ได้พบ)

2) สมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กันเป็นลักษณะเครือญาติ หรือมีลักษณะเป็นกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน (รูปแบบที่ 2)

เครือญาติ.....

คนที่สนใจเรื่องเดียวกัน.....

3) คำถาม..... รูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ทุกวันนี้ได้แนวความคิดมาจากใคร.....

เจ้าหน้าที่ทางราชการ.....

ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน.....

การศึกษาดูงานที่อื่น.....

เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน (NGO)

อื่นๆ

2.3 รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
(กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ)

2.3.1 กลุ่ม/สมาชิก

1) มีกระบวนการจัดตั้งกลุ่มอย่างไร.....

.....

2) มีกระบวนการคัดสรรสมาชิกอย่างไร.....

.....

2.3.2 การตลาด/ลูกค้า

1) มีกระบวนการเปิดตลาดและหาลูกค้าอย่างไร

.....

2) มีกระบวนการกำหนดราคาในประเทศและต่างประเทศอย่างไร

.....

.....

2.3.3 การผลิต

1) มีกระบวนการผลิตสินค้าอย่างไร (เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ข้าวเปลือก ข้าวสาร พืชผักฯลฯ)

.....

.....

2) มีกระบวนการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างไร

.....

.....

2.3.4 การเงิน/บัญชี

1) มีกระบวนการตรวจสอบการเงินอย่างไร (เช่น การรับ การจ่าย ฝากธนาคาร การถอน การเก็บเงินสด การติดตามหนี้สิน ฯลฯ).....

.....

2) มีกระบวนการตรวจสอบบัญชีอย่างไร (เช่น คณะกรรมการตรวจสอบกันเอง สมาชิกเป็นฝ่ายตรวจสอบ บุคคลภายนอกเป็นฝ่ายตรวจสอบ

.....

2.3.5 ปรับปรุง/พัฒนา

1) มีกระบวนการปรับปรุง/พัฒนากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อย่างไร (เช่น การไปดูงาน การเข้ารับการอบรม การสร้างอาคารสำนักงาน การเลือกตั้ง การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม การต่อเติม การปันผล การตั้งกองทุนสวัสดิการ การสาธารณสุขสงเคราะห์ ฯลฯ)

.....

.....

วิธีการอื่นๆ.....

.....

แบบสอบถามการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความรับผิดชอบของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

(ความรับผิดชอบต่อ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่ตั้งใจมุ่งมั่นต่อการทำงาน ทั้งที่เป็นงานของตน งานสังคม และงานที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อย่างเต็มความสามารถด้วยความผูกพัน พร้อมยอมรับผลการกระทำทั้งผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้น อะไรที่ทำผิดพลาดพร้อมที่จะแก้ไขใหม่ อะไรที่ทำแล้วชอบ ถูกต้องตามระเบียบกฎเกณฑ์ก็พัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป)

จงพิจารณาหัวข้อต่อไปนี้เป็นว่า มีลักษณะตรงกับการทำงานของท่านหรือไม่ ถ้าตรง ให้กาถูก (✓) ถ้าไม่ตรง ให้กาผิด (×)

01. เป็นคนที่มีศักยภาพในการทำงานที่ดี
02. เป็นคนที่ขาดศักยภาพในการทำงาน
03. เป็นคนที่มีการวางแผนงานที่ดี.....
04. เป็นคนที่ไม่มีการวางแผนการทำงาน.....
05. เป็นคนที่ตรงต่อเวลา.....
05. เป็นคนที่ไม่ตรงต่อเวลา.....
07. เป็นคนมุ่งมั่นและมีเป้าหมายในการทำงาน.....
08. เป็นคนเหลวไหลและไม่มีเป้าหมายในการทำงาน.....
09. เป็นคนที่มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน.....
10. เป็นคนที่ไม่มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน.....
11. เป็นคนที่มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานเสมอ.....
12. เป็นคนทำงานตามเวลาที่กำหนด.....
13. เป็นคนขยันหมั่นเพียร.....
14. เป็นคนเฉื่อยชาชอบผัดวันประกันพรุ่ง.....
15. เป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน.....
15. เป็นคนที่มีขาดมนุษยสัมพันธ์.....
17. เป็นคนมองโลกในแง่ดีเสมอ.....
18. เป็นคนมองโลกในแง่ร้าย.....
19. เป็นคนที่ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น.....
20. เป็นคนที่ไม่มีความไว้วางใจ.....
21. เป็นคนน่าเชื่อถือและมีคุณค่าในสังคม.....
22. เป็นคนที่ไม่น่าเชื่อถือและไม่มีคุณค่าในสังคม.....
23. สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง.....

24. ไม่สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้.....
25. เป็นคนซื่อสัตย์ซื่อตรง ตอตนเองและสังคม.....
25. เป็นคนไม่ซื่อสัตย์ไม่ซื่อตรง ทั้งตอตนเองและสังคม.....
27. เป็นคนที่มีความยุติธรรม.....
28. เป็นคนที่ไม่มีความยุติธรรม.....
29. เป็นคนที่พบความสำเร็จในชีวิต.....
30. เป็นคนที่ไม่พบความสำเร็จในชีวิต.....

ลงชื่อ.....ผู้ตอบแบบสอบถาม

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างเอกสารขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย



ที่ พิเศษ/๒๕๖๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์

๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน พระสมุห์หาญ ปณฺญาโร

สิ่งที่แนบมาด้วย สำเนาโครงการวิจัย ๑ ชุด

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ได้อนุมัติโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ เรื่อง “สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์” และเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน” ความทราบแล้ว นั้น

คณะผู้วิจัยเห็นว่าวัดป่าอาเจียง เป็นเขตพื้นที่สำหรับให้คำตอบเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนั้น เพื่อให้การรวบรวมข้อมูลและสรุปผลการศึกษวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงขออนุญาตใช้พื้นที่วัดของท่านในการสำรวจ สัมมนากลุ่ม และสัมภาษณ์ ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๒ ช่วงเวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น.

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความนับถือ

(พระธรรมโมลี)

รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. กลุ่มพระสงฆ์และนักวิชาการ

พระครูสุวรรณโพธิคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
 พระสมุห์หาญ ปญญาธโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอาเจียง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
 นายเพทาย สดทรงศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
 ดร.สุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์
 ดร.อัณชณา มีชัย, ผู้อำนวยการกองพัฒนาชุมชน, อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
 นายสังเวียน ประเดิมดี, ข้าราชการบำนาญ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
 นายภาสกร อรสุณู, ผู้จัดการโครงการคชอาณาจักร บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
 อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย, ครูศิลป์ของแผ่นดิน, บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
 อาจารย์สุรโชติ ตามเจริญ, ประธานกลุ่มมัดหมี่โบราณทอผ้าสี่ธรรมชาติ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
 นายสุพจน์ ไสพส, ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง, อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

2. กลุ่มผู้นำและประชาชนชุมชน

นายบุญรวม รุ่งเรือง, นายองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสว่าง, อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
 นางวิลาวลัย ปัญญาดี, นายองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาททอง, อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
 นายสุดใจ อินทร์ทอง, กำนัน, บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
 นายคำเบา มุลจุล, ผู้ใหญ่บ้านวังศิลา, ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์
 นายบุญลับ อินทร์งาม, ผู้ใหญ่บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
 นางกัญญา อ่อนศรี, ผู้ใหญ่บ้านทัพไทย, ตำบลหมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
 นายสิงห์ทอง หอมหวน สารวัตรกำนัน บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
 นายศิริศักดิ์ ร่วมพัฒนา นายองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
 นายดิศพงษ์ นันวันดี ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
 นางสาวสมร จารุวันโน, ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี
 จังหวัดสุรินทร์
 นางสาวลม ตลับทอง, เลขานุการกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลาตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี
 จังหวัดสุรินทร์
 นางรจนา สีวันทา, ประธานกลุ่มกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ
 จังหวัดสุรินทร์
 นางจันทร์เพ็ญ ลายทอง, เลขานุการกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ
 จังหวัดสุรินทร์

ลุงป่วน เจียวทอง, ปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้านรุ่นที่ 6, ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

3. กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมมาชีพชุมชน

นายบุญมา ศาลางาม, หมอช้าง, ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายหมี ศาลางาม, หมอช้าง, ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายนิรุติ ศาลางาม, เจ้าของช้าง ศูนย์คชอาณาจักร, ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายมี ศาลางาม, เจ้าของช้าง ศูนย์คชอาณาจักร, ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายบุญมา แสนดี, หมอช้าง, บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายประไพ โมกหอม, เจ้าของช้าง, บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายทองสุข มะสิงาม, คนเลี้ยงช้าง, บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายแสวง บุญเหลือ, เจ้าของช้าง, บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นายไ้อ๊ะ ศาลางาม, หมอช้าง, บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

นางสมหวัง มีพันธ์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางบุญโฮม อินทนู, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางจุฑามาศ สวงค์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางบุญคง อินทร์งาม, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางทองเย็น ทาทอง, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ
จังหวัดสุรินทร์

นางสาวระเบียบ อยู่เย็น, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ

อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางที พรหมบุตร, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ระดับเครือข่ายบ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ

จังหวัดสุรินทร์

นางกอบแก้ว สำราญจริง, บ้านใหม่ เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทพไทย จำกัด, ตำบลทนมอ

อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

นางอรัญญา พุดเพระ, บ้านโคกทม เลขาสหกรณ์เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทพไทย จำกัด,

ตำบลทนมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

นางจรรยา ดีพาชู, บ้านโคกยาง เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทพไทย จำกัด, ตำบลทนมอ

อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

นางทองเย็น ทาทอง, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางสาวระเบียบ อยู่เย็น, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ

จังหวัดสุรินทร์

นางที พรหมบุตร, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นายนิยาย คำสารี, ประธานสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทพไทย, ตำบลทนมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

นางกอบแก้ว สำราญจริง, บ้านใหม่ เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด ตำบลทมอ
อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

นางอรัญญา พุดเพราะ, บ้านโคกทม เลขาธิการเครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด
ตำบลทมอ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

นางจรรยา ดีพาชู, บ้านโคกยาง เครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์แห่งประเทศไทย จำกัด ตำบลทมอ อำเภอปราสาท
จังหวัดสุรินทร์

นางหนูหอม สระอินทร์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา, ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี
จังหวัดสุรินทร์

นางปราณี สมพินิจ, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลา, ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์

นางนิรมล ตัดใจดี, เจ้าของกิจการผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางสาวกนิษฐา เหมือนถวิล, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางสาวอนงค์ เสียงวังเวง, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางสาวสุวรรณี แสงทับทิม, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางอรพิน โสรเนตร, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางสุมาลี ตัดใจดี, ร้านศาลาไทย, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางอาภา สิริสุข, ร้านอาภาไหมไทย, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางวนิดา ไหมไทย, ร้านดวงไหมไทย, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางกะทิ ตัดใจดี, ร้านกะทิไหมไทย, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางศรีสุดา วัฒนธรรม, ร้านศรีสุดาไหมไทย, อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางต้น แสงทับทิม, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางประทีป ผสมสี, กลุ่มทอผ้าไหม ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

นางจันทร์เพ็ญ ลายทอง, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ
จังหวัดสุรินทร์

นางสมหวัง มีพันธ์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางบุญโฮม อินทนู, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางจุฑามาศ สวงค์, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางบุญคง อินทร์งาม, สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

นางทองเย็น ทาทอง (บ้านสำโรง) สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ
จังหวัดสุรินทร์

น.ส.ระเบียบ อยู่เย็น (บ้านสำโรง) สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ
จังหวัดสุรินทร์

นางที พรหมบุตร (บ้านไผ่) สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านโนนจิว, ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ
จังหวัดสุรินทร์

ภาคผนวก ค



หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๘ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระราชวิมลโมลี, ผศ.ดร. ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ วัดศาลาลอย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของผู้ช่วยศาสตราจารย์บรรจง โสคาดี

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ มกราคม จนถึง พฤษภาคม ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้ คณะสงฆ์และประชาชนจังหวัดสุรินทร์ สามารถนำหลักสัมมาชีพ แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพไปประยุกต์ใช้ได้

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ 

(พระราชวิมลโมลี, ผศ.ดร.)

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์



หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายเพทาย สดทรงศิลป์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ หน่วยงานสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างคุณสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของผู้ช่วยศาสตราจารย์บรรจง โสดาดี

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ มกราคม จนถึง พฤษภาคม ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้ คณะสงฆ์และประชาชนจังหวัดสุรินทร์ สามารถนำหลักสัมมาชีพ แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างคุณสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพไปประยุกต์ใช้ได้

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายเพทาย สดทรงศิลป์)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์



หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ตำแหน่ง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริต และความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของผู้ช่วยศาสตราจารย์บรรจง โสดาดี

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ มกราคม จนถึง พฤษภาคม ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เข้าใจหลักสัมมาชีพแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพ สามารถนำไปขยายผลด้านวิชาการได้

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์)

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ภาคผนวก ง
ภาพประกอบการลงพื้นที่ภาคสนาม
กลุ่มสัมมาชีพผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์





กลุ่มสัมมาชีพผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์





กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์





กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์





ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : ผศ.บรรจง โสดาดี
(ภาษาอังกฤษ): Asst. Prof. BANCHONG SODADEE

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาเขตสุรินทร์

หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000, โทรศัพท์ 044142107, 08- 3374-8741, โทรสาร 0 -3351- 3604, E-mail : banchongmcu_surin@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2521 น.ธ. เอก สำนักเรียนวัดกลางกาฬสินธุ์
- พ.ศ.2527 โรงเรียนพุทธศาสตร์วิทยา วัดสุทธาวาส เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2532 พธ.บ. (ปรัชญา) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2546 ศศ.ม. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

วิชาประวัติพระพุทธศาสนา

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

- พ.ศ. 2546 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
- พ.ศ. 2547 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์
- พ.ศ. 2549 เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11
- พ.ศ. 2549 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11
- พ.ศ. 2549 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11
- พ.ศ. 2550 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การฆ่าตัวตายในทัศนะของพระพุทธศาสนา
- พ.ศ. 2551 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11
- พ.ศ. 2552 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การใช้หลักพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองกลุ่มแม่บ้านมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

- พ.ศ. 2554 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์
- พ.ศ. 2555 เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัย คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2555 เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษารูปแบบและคุณค่าของเหตุผลในการสอนธรรมของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อศรัทธาของประชาชน
- พ.ศ. 2556 เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการองค์กรเพื่ออำนวยการรูปแบบการสอนธรรมของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย
- พ.ศ. 2557 เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ประวัติผู้วิจัย
หัวหน้าโครงการย่อยที่ 1

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : ดร.ธนรัฐ สะอาดเยี่ยม
(ภาษาอังกฤษ): Dr.Thanarat Sa-ard-iam

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาเขตสุรินทร์

หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000, โทร.044-514093, 044-514037
E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ.2541 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปริยัติบรรพวิทยา (แผนกสามัญศึกษา)
วัดพรหมสุรินทร์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ.2546 พธ.บ.(สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ.2546 ร.บ. (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี
- พ.ศ.2550 M.A. (Buddhist Studies), University of Delhi-India
- พ.ศ.2551 M.Phil. (Buddhist Studies), University of Delhi-India
- พ.ศ.2556 Ph.D. (Buddhist Studies), University of Jammu-India

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

- พ.ศ.2557 ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง สมุนไพรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย หัวหน้าโครงการย่อยที่ 2

ชื่อ พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ/เกิดสบาย
PhraPaladwatcharaVachirayano/Kerdsabai

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาเขตสุรินทร์

หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000, โทรศัพท์ 044142107

โทรสาร 0 -3351- 3604, E-mail -....

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2543 น.ธ. เอก สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2543 ประโยค 1-2 สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2544 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนปริยัติบวรวิทยา วัดพรหมสุรินทร์
- พ.ศ. 2548 พธ.บ. (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2551 Cc.Tibetan (Certificate in Tibetan language and literature) ,
University of Delhi, India.
- พ.ศ. 2552 MA. (Buddhist studies) (first division) University of Delhi, India.

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2546 เป็นเลขานุการเจ้าคณะตำบลโชคนาสาม
- พ.ศ. 2548 เป็นครูสอนโรงเรียนปริยัติบวรวิทยา วัดพรหมสุรินทร์
- พ.ศ. 2549 - 2551 ปฏิบัติงานผู้ช่วยพระธรรมทูต ณ วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ประเทศอินเดีย
และวัดไทยลุมพินีประเทศเนปาล
- พ.ศ. 2553 ครูสอนปริยัติธรรม วัดพรหมสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2553 ครูสอนโรงเรียนบวรธรรมประยุตวิทยา (โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา)
วัดพรหมสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2554 รักษาการรองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2556 เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอปราสาท

ตำแหน่งปัจจุบัน

- พ.ศ. 2553 อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2557 เลขานุการเจ้าคณะอำเภอปราสาท

พ.ศ. 2558 เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ ตำบลปราสาททอง

พ.ศ. 2558 รองเจ้าคณะตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท

พ.ศ. 2560 เจ้าคณะตำบลปราสาททอง อำเภอปราสาท

พ.ศ. 2558 รองผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2561 ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์

ประวัติผู้วิจัย
หัวหน้าโครงการย่อยที่ 3

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระมหาสมปอนชาคโร, ดร.

(ภาษาอังกฤษ): Phramaha somparn seevilas, Dr.

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาเขตสุรินทร์

หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000, โทรศัพท์ 044142107, 08- 6993 -7581,

โทรสาร 0 -3351- 3604, E-mail -Seevilas02@yahoo.com

ประวัติการศึกษา

- เปรียญธรรม 4 ประโยค
- ศน.บ. (ศึกษาศาสตร์: การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- Ph.D. (Pali&Buddhist Studies) Banaras Hindu University, India

วิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

คอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

- พ.ศ. 2559 สมุนไพรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- การบริหารจัดการแหล่งโบราณคดีปราสาทข่างปี ตำบลข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ประวัติผู้วิจัย
หัวหน้าโครงการย่อยที่ 4

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : นายเมฆไท ละม้ายวรรณ

(ภาษาอังกฤษ): Mr.Mekthai Lamaivan

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาสังคมศึกษา มจร วิทยาเขตสุรินทร์

หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000, โทรศัพท์ 044142107, 081-064-3275

ประวัติการศึกษา

- พช.บ. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- กศ.ม. (สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประวัติผู้วิจัย
หัวหน้าโครงการย่อยที่ 5

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระอธิการเวียง กิตติวัฒนโณ,ดร.

(ภาษาอังกฤษ): Phra Athikarn Weang Kittiwanno, Dr.

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาเขตสุรินทร์

หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000, โทรศัพท์ 044142107, 08- 6123-5628,

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2539 พธ.บ.(การสอนสังคัม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ.2544 M.A. (PaliLiterature) Banaras Hindu University India
- พ.ศ. 2549 Ph.D. (Pali& Buddhist Studies) Banaras Hindu University India

วิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

-

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

-